ISSN 1005-0876

بۇلاق

1995

BULAK

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ایدی اول دیوانه ایرماس بلکه سراسر یاوشلوق رعد برق دین نشان براودرا وزی نینک فعللوا بلیقی عالم نی قاف
درقاف تار تار دو قرق یکیت اینینک همراهلیقی غه اوستوار هنر پرستر ابو قسم تعریف لارنی اشیتیب فرمان قیلدیکیم
دم صبح لشکر کوچکایلار القصه افتاب فروزه انبوسیدین چیقتی اوان شیرکانانی فلک طاقیدین اونکار دیلار
تمام شبتان بولیغه یوزلاندیلار هنر پرستر لیب هوندین بوروب اوچونجی کونی اول بایلاق غه یتیلار اما تهمتن
اون جاسوس غه اجازت بریب ایدیلار که اماده اولدیلار بولتاندا افتاب عالم تاب پیرده ظلماندین چیقیب
کوک صحنیدا جولان کورگوزدی تهمتن میدان اچیب یار انلاری برله دیشتی لار کیم بو کون لشکر نینکلو سیده در رستم
یار انلاریغه ایدی اگر دشمن کل بو پیشته اوستون توروب شونینک رزم نی کورونکلار اما بو جوان لار تهمتن کا
دیدیلارکیم بیزلارنی دیو جاد دین خلاص ایتینک امیدی بو بدکیبر کیشی قولیدا گرفتار اقاکیل تا بر طرف کتالی سینک یوم
تونکدین جواهر وحم استیب برانغ حاصیل قیلیب خزمتنک دین هرکیز بولماغای همراه بو کیبر دین کوب اذیت قیلیو اوچونکم
پادشاه عالی مقدار ولشکر بسیار وهمه پهلوان زبر دست انکا فرمان بردار دور وسین تنها بار کیشی
سنکا شکست یتیب بیزلارنینک دعا یمیزنی روزگار بخردین چیقاردیلار بو ظالیم قولیدا گرفتار اولوب هنر ویا جمله نی
تیغ برله جان شیرین دین نا امید ایلار تهمتن بولارغه انغ دیدیکیم دل جمع بولونک الله نظم جهاندا سیزدی بکمه هراودور
کلونر غالب اول کیم کا یار دور القصه بو کافرلار دین سرموی قورقونجم بولسا ایرانلاددین بولماغایمین بوگفت
گو بیلا ایردی ناگاه صدای وکارنای دشت اچیدا پیدا بولدی کرد سیاه بولدی داول گرد اچیدین علم هنر پیکر
نمودار بولدی قیتار اون ایکی علم نشانه اون ایکی منکا کیشی سواره جراحیقیب قرار برقرار اولدیلار
اما تهمتن همرالارینی طبل اوسوتون تماشا اوچون قیوب اوزی میدان اچیدا جولان کورکوزدی بیچ ورپاره
هنر پرستر لیک کوه هر کینیغه دب بیب مبالغه قلدی خروش لار برله نعره رعد وار چکر یدین تاتب هیبت تمام برله

رستم له حمله

بۇلاق

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە
خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى پەسىللىك
ژۇرنىلى

16 - يىل نەشرى

ئومۇمىي 53 - سان

1995

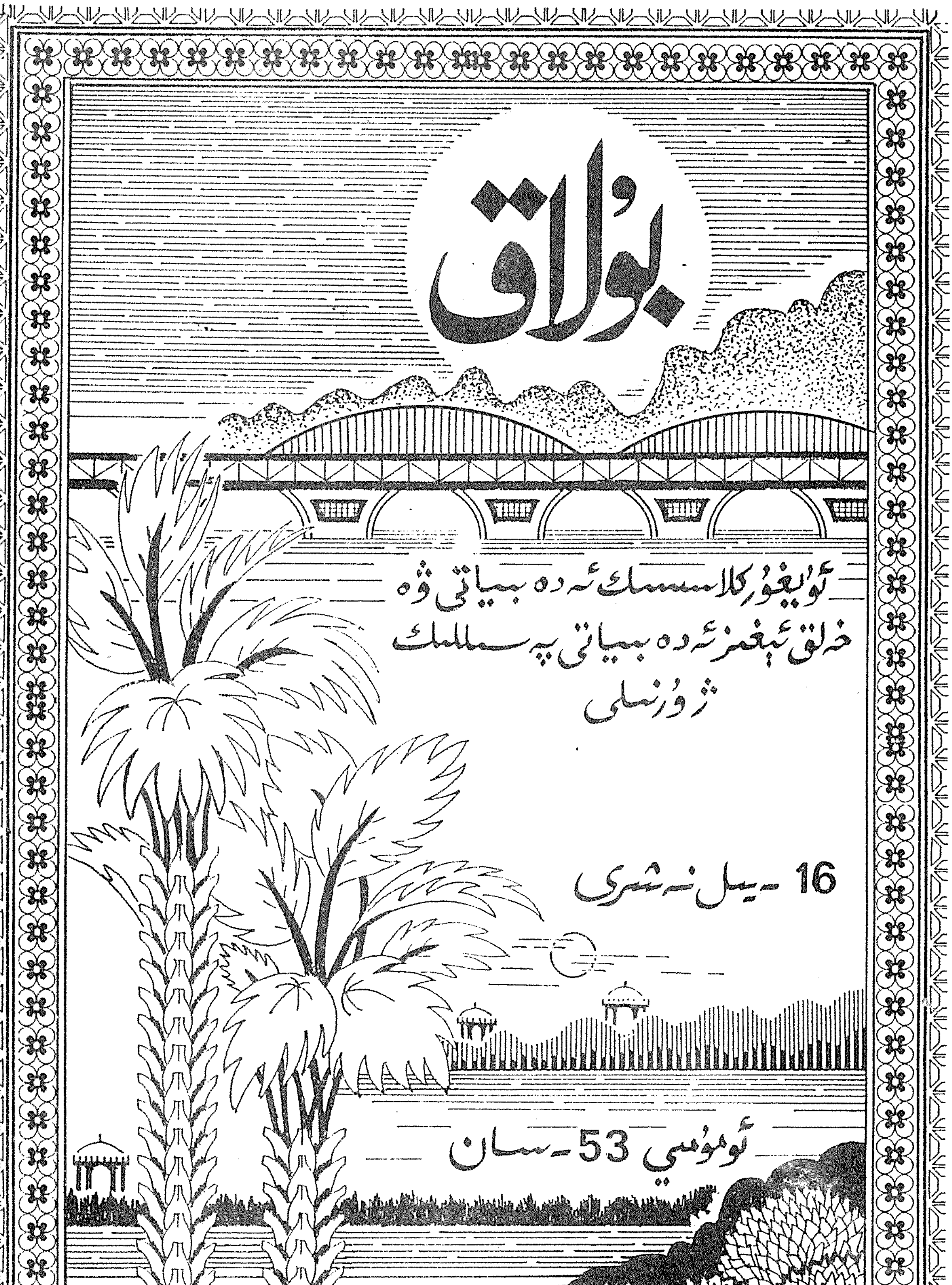

باش مۇھەررىر : ئوبۇل ئىسلام
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر : مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

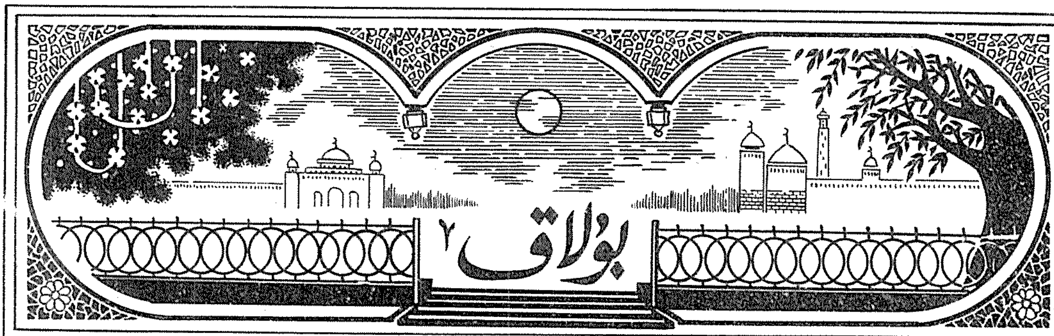

1995 - يىل 4 - سان

مۇندەرىجە

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

«شەھنامەئى تۈركىي» دىن ....مۇھەممەدئىمىن ئاخۇن شاھ ھىجران (5)
نەشرگە تەييارلىغۇچى : مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
ھەمزەنامە ....غەرىب خەستە (43)
نەشرگە تەييارلىغۇچى : مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
مۇخەممەسلەر ....موللا سالىھ (104)
نەشرگە تەييارلىغۇچى : ئەخمەت ھىمىت

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

غەزەللەر ....ماھلەر ئايىم نادىرە (112)
نەشرگە تەييارلىغۇچى : روزىموھەممەت جۇمە

ئەدەبىي مۇھاكىمە

چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرىنىڭ ياپونىيىدە تەتقىق قىلىنىشى
....بارىجان زەپەر (124)
15 يىل دەم يىگەن بىر تەنقىدكە قارىتا ....مىرسۇلتان ئوسمانوۋ (129)

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

مىنكۈن باتۇر ۋە ئۈنىڭ باللىرى (قىسسە) .... (139)
توپلاپ رەتلىگۈچى : مويىدىن سايىت
پالەچ كۆيئوغۇل (چۆچەك) .... (185)
ئالتۇن بۆك (چۆچەك) .... (190)
رەتلىگۈچى : تۇراخۇن مۇھەممەدى
ھېكايەتلەر .... (192)
نەشرگە تەييارلىغۇچى : تۇرسۇن مۇھەممەت
ئەپسانىلەر .... (198)
تاتارچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى : مىرقەدەم مۇھەممەدياروۋ
بېيىت قوشاقلار .... (204)
توپلاپ رەتلىگۈچى : ئەنۋەر تۇردى

* *

خەتتات : نىياز كېرىم شەرقىي .
كۆنچىك ۋە نەقشىلەرنى ئىشلىگۈچى : تۇردى قادىر نازىرى .
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : ماۋ يۈيلۇڭ .

مۇقاۋىنىڭ 1 ـ بېتىدە : تالانتلىق شائىرە ـ ماھلەر ئايىم نادىرە («شەرق يۇلتۇزى » ژۇرنىلىنىڭ 1990 ـ يىل 3 ـ سانىدىن ئېلىندى . رەسسام : ئا . نەزىرووۋ .)
مۇقاۋىنىڭ 2 ـ بېتىدە : « شەھنامەئى تۈركىي » نىڭ قول يازما نۇسخىسىدىن ئېلىنغان فوتو سۈرەت .
مۇقاۋىنىڭ 3 ـ بېتىدە : «ھەمزەنامە » نىڭ قول يازما نۇسخىسىدىن ئېلىنغان فوتو سۈرەت
مۇقاۋىنىڭ 4 ـ بېتىدە : مورا بۇددا مۇنارىسى . (بۇ مۇنارە قەشقەر كونا شەھەر ناھىيىسىنىڭ بەشكىرەم يېزىسى مورا 16 ـ كەنتىدىكى خانئۆي قەدىمكى شەھىرىگە جايلاشقان . 1700 يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە) ھاپىزجان مۇھەممەت فوتوسى .

„شەھنامەئى تۈركىي“دىن

مۇھەممەد ئىمىن ئاخۇن شاھ ھىجران

نەشرگە تەييارلىغۇچى : مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن

*　　*

ئەلقىسسە ، مۇنداق ھىكايەت قىلىنىدۇ . شەيخى جەئفەرى نەھىفنىڭ مىڭ ئوتتۇز توق-قۇزىدا ، جاھان شاھى ، زامان پېشۋاسى ، پاك تەبىئەتلىك سۇلەيمان سۇلتانىنىڭ ئورۇن باسارى مۇھەممەدشاھ ۋاقتىدا جاھانگىر قىسسىدىن مۇنۇلار كەلتۈرۈلگەن . بۇ ۋاقىت تارىخقا بىرمىڭ بىر يۈز ئاتمىش تۆت ② جۇمادىيەل ـ ئاخىر ئېيى ئىدى . زامانىمىزدىكى ئىمان ئەھلىنىڭ زەپەر ئىگىسى ، تەڭرىنىڭ خەلىپىسى ، ئاللانىڭ ئىلىمىزگە بەخش ئەتكەن مەرھىمىتى يەنى خوجا جەھان خوجام ئىبنى خوجا خان خوجام پادىشاھ (تەڭرى ئۇنىڭ سەلتەنىتىنى تاكى ئاخىرەت كۈنىگىچە تېنچ ۋە بەرقارار قىلسۇن) نىڭ ھوزۇرىدا بۇ ئاجىز پەقىر ۋە ئىقتىدارسىز ھەقىر يەنى پادىشاھ ھىجران قەلەندەر تەھەمتەن قىسسىدىن مۇنۇلارنى ئىزھار قىلغان ئىدى . **نەزمە :**

شەھا جەددىڭ ئېرمىش نەبىيۇ ۋەلى ،
نەبىيدۇر مۇھەممەد ، ۋەلىيدۇر ئەلى .
ئىشتكىل بۇ كۆن داستانى كۆھەن ،
كۆھەن داستانلار ۋە تازە سۆخەن .
جەھانگىر يىلىدىن سۆخەن ساز ئۇلاي ،
كى تەئرىخ ئېلى بىرلە ھەمراز ئۇلاي .

پەسلى داستان

كەلتۈرۈلگەنلەرنى ئاڭلاپ بېقىڭ : شىر يۈرەك رۇستەم ئېتىغا مىنىپ ، مەنزىلمۇ مەنزىل يول مېڭىپ ، قىرىق كۈندىن كېيىن مازەندەران دېگەن جايغا يەتتى ، ئەمما ئاتلىق بىر كەنتكە كەلدى . دەل شۇ چاغ قۇياش مەسەللىك بىر گۈزەلنىڭ سۇ بويىدا يۈز يۇيۇپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى . رۇستەمنىڭ كۆزى بۇ ئاي يۈزلۈكنىڭ جامالىغا چۈشۈش بىلەن تەڭ ئۇنىڭ ئىشقى قەلبىگە ئورناشتى . ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تارتىپ ئۇ ئاي يۈزلۈك تەرەپكە نەزەر تاشلىدى . ئۇ گۈزەل رۇستەمنى كۆرۈپ يۈزىنى يوشۇردى . ئۇنىڭ مۇشتىرى ئاتلىق بىر كېنىزىكى بار ئىدى ، ئۇنى رۇستەمنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى ، ئۇنىڭ يۈزى پەردە ئىچىدە

---

① بېشى 1992 ـ يىللىق 1 ـ 2 ـ سانلاردا .
② مىلادى 1750 ۋە 1751 ـ يىللارغا توغرا كېلىدۇ .

www.uyghurkitap.com

ئىدى. رۇستەم ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ، بىر دەرەخنىڭ سايىسىگە كېلىپ ئاتتىن چۈشۈپ ئولتۇردى.

— سەن كىم بولىسەن؟ — دېدى مۇشتىرى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ؟ نام - نەسەبىڭ كىم بولىدۇ؟

— مېنىڭ ئىسمىم رۇستەمدۇر. ئىرادە - تەقدىر مېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى، — دېدى رۇستەم جاۋاب بېرىپ، — ئۆزۈڭ كىم، ئۇ ئاي يۈزلۈكچۇ؟ بۇ مەنزىلنىڭ نامى نېمە؟ ئۇ گۈل يۈزلۈك زادى كىم بولىدۇ؟

— بۇ مەنزىل دەرۋىش مەقامدۇر، — دەپ جاۋاب بەردى كېنىزەك، — نامىنى مەسىھا زاهىد دەيدۇ، ئۇ هۆرانىڭ قىزىدۇر.

تەھەمتەن دەرھال ئېتىغا مىنىپ زاھىدنىڭ دەرگاھىغا كەلدى. ئىشىكتە بىر خادىم تۇراتتى.

— ئەي خادىم، بېرىپ پىرىڭغا خەۋەر قىلغىن، مەن بىر مۇساپىر مېھمانمەن، — دېدى تەھەمتەن.

ئۇ خادىم زاھىدنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئىشىكتە بىر كىشى ئىجازەت تىلەپ تۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى.

بۇ ھۆرمەتلىك ئۇستاز خىزمەتچىسىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرھال مېھمانىنىڭ ئالدىغا چىقتى. تەھەمتەنمۇ ئېتىدىن چۈشتى.

— سەن رۇستەم بولامسەن؟ — دەپ سورىدى زاھىد.

— شۇنداق، مەن رۇستەم بولىمەن، — دېدى تەھەمتەن، — ئەي دەرۋىش. مېنىڭ رۇستەم ئىكەنلىكىمنى قانداق بىلدىڭ؟

— ئۇزاقتىن بېرى يولۇڭغا مۇنتەزىر ئىدىم، — دېدى زاھىد، — سېنى چۈشۈمدە كۆرۈپ مۇلاھىزە قىلىپ، كۆڭلۈمدە ئارزۇ قىلاتتىم. ئەلھەمدۇلىللا، مەقسەت گۈلۈم ئېچىلدى. كەل، بىرەر سائەت بولسىمۇ بۇ يەردە ئارام ئال.

تەھەمتەن دەرۋىش بىلەن بىللە خانىقاھقا كىردى. ئۇ مەزە كەلتۈردى، ئاندىن كېيىن رۇستەمدىن ئەھۋال سورىدى. رۇستەم بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر - بىر بايان قىلدى.

تەھەمتەن زاھىدنىڭ مەنزىلگاھىدا بىر ھەپتىدەك تۇرۇپ قالدى. بىر كۈنى تەھەمتەنگە ئاي يۈزلۈكنىڭ ئىشتىياقى غالىب كېلىپ، مۇشتىرىنى چاقىرىپ مۇنداق دېدى:

— ئۇ گۈزەلگە مەندىن سالام يەتكۈز، ئۇنىڭغا ئېيت، مېنى قوبۇل قىلسۇن. بۇ جاي مېنىڭ قەسىر ئايۋانىم بولۇپ قالغاي.

— ئەي رۇستەم، سەن ئىراننىڭ سەردارى تۇرساڭ، — دېدى مۇشتىرى ئۇنىڭغا، — بۇ بىر دەرۋىشنىڭ قىزى ساڭا مۇناسىپ كېلەرمۇ؟

— سېنىڭ بۇ ئىشلار بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، — دېدى تەھەمتەن، — مېنىڭ دې-گەنلىرىمنى ئۇ ئاي يۈزلۈككە يەتكۈز.

— ئەگەر ئۇنىڭغا ئىرىشمەكنى خالىساڭ، — دېدى كېنىزەك قىز، — زاھىدنىڭ ئالدىغا بېرىپ، تەلەپكارلىقىڭنى ئۇنىڭغا ئېيت.

— ئۇ قۇياش چېھرىنىڭ ئىسمى نېمە ؟ — دەپ سورىدى تەھەمتەن .
— ئۇنىڭ ئىسمى دىلنەۋاز ، — دېدى كېنىزەك قىز .
تەھەمتەن ئورنىدىن تۇرۇپ ، زاھىدنىڭ تۇرالغۇسىغا كېلىپ ھېلىقى خادىمنى تاپتى ۋە ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى :
— ئەي خادىم ، بارغىل ، پىر ئۇستازىڭدىن مېنىڭ ئۈچۈن دىلنەۋازنى سورا . تاكى بۇ جاي مېنىڭ قەسرىم بولۇپ قالسۇن . ئۇنىڭغا قىممەت باھالىق ئىككى يۈز خادىمنى قۇللۇققا بېرىمەن .
خادىم زاھىدنىڭ ئالدىغا كېلىپ ، رۇستەمنىڭ تەلىپىنى يەتكۈزدى .
— ئەگەر قىزىم ئۇنىڭ خىزمىتىگە يارىغان بولسا ، ئۇنىڭ پەرمانىنى باش ئۈستىگە قوبۇل قىلىمەن ، — دېدى زاھىد .
خادىم رۇستەمنىڭ يېنىغا بېرىپ ، زاھىدنىڭ پىكرىنى يەتكۈزدى . رۇستەم بىلەكلىرىدىن خۇددى تۈن قوينىدا يېنىپ تۇرغان چىراغدەك بىرقانچە دۇردانىنى چىقىرىپ ، خادىمغا بەردى . ئۇنىڭ ھەربىرى بىر مەملىكەتنىڭ خىراجىغا يېتەتتى . خادىم بۇلارنى زاھىدقا بەرگەندىن كېيىن ، ئۇ توي تەييارلىقىنى قىلىپ ، قىزنى جابدۇدى . كەنت ئىچىدە نەچچە كۈن شاھانە توي - تاماشا قىلىپ ، بىر ياخشى سائەتنى تاللاپ ، قىزنى ئۆز مىللىتىنىڭ دىنىي قائىدىسى بويىچە نىكاھ ئوقۇتۇپ رۇستەمگە بەردى . سازەندىلەر شادلىق نەغمىلىرىنى ياڭرىتىپ ، خانىدانلار توي ناخشىسىنى پەلەككە يەتكۈزۈپ ، ئۇ ئاي يۈزلۈك قىزنى شىر يۈرەك باتۇرنىڭ ھۇجرىسىغا كۆچۈرۈپ كەلدى . **نەزمە :**

قىلىپ تويى شاھانە ئول قىل تەن ،
بولۇپ جەمئى بىر يەردە سەرۇ سۇمەن .
نەشىب نافە ئاھۇنى بۇ شىر دىل ،
تۆكۈپ نافە قىلدى جەھاننى قىزىل .

تەھەمتەن بۇ ئاي يۈزلۈك بىلەن قىرىق كۈن بىللە ياشاپ ، ئۇنىڭدىن كېيىن چوڭ شىكارغا ئاتلاندى . رۇستەم بۇ دەشت - چۆللەردە شىكار قىلىپ ، ھەرتەرەپكە جەۋلان كىر گۈزەتتى . ناگىھان بىر دەريا قىرغىقىغا كېلىپ قالدى . ئۇ يەردە بىر ئاھۇنى كۆرۈپ ، شىكار قىلدى ۋە بىر تۈپ دەرەخ سايىسىگە چۈشۈپ ، ئوت ياقتى - دە ، كېيىكنى كاۋاپ قىلىپ يېدى . يەنە دەشت - باياۋانلارنى سەيلە قىلىپ ، ھېچبىر شىكار تاپالماي ، ئۆز قونالغۇسىغا قايتىپ كەلدى . تۇيۇقسىز دەريا يۈزىدىن شۇنداق بىر ئاۋاز ئاڭلاندى : « ئەي رۇستەم ! نەگە بارىسەن ، مەن دىۋە سەفىدنىڭ قېنى ئۈچۈن ، سېنى جاھاندىن نابۇت قىلماقچىمەن ! » بۇ بىر ھەيۋەتلىك دىۋىنىڭ ئاۋازى بولۇپ ، ئۇ ئاللىقاچان قىلىچ - قالقانلىرىنى تەييارلاپ بولغانىدى . رۇستەممۇ تىغلىرىنى تەييارلاپ بۇ مەلئۇننىڭ يولىنى توستى . دىۋە قولىدىكى پولات نەيزىسىنى رۇستەمنىڭ بېشىغا سالغانىدى ، ئۇ ھەيۋەت بىلەن بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ ، ئۇنىڭغا قايتۇرما زەربە بەردى . دىۋە ئۆزىنى دەرياغا ئاتتى - دە ، كۆزدىن غايىب بولدى . رۇستەممۇ ئارقىغا يېنىپ ئۆي تەرەپكە يۈزلەنگەنىدى . ئۇ بەتبەشىرە مەخلۇق يەنە پەيدا بولۇپ قالدى . جەڭ يەنە

باشلاندى . بۇ بەتبەشرە مەخلۇق گاھى پەيدا بولاتتى ، گاھى غايىب بولاتتى . رۇستەم ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپ ، ئاخىر ئۇنى قوغلاپ دەريايى قۇلزەمدىن ئۆتكۈزۈۋېتىپ ، ئۆزى دەريانىڭ غەربىي قىرغىقىغا يەتتى . ئۇ يەردىن بىر شېرىن بۇلاق سۈيىنى تېپىپ قانغۇچە ئىچكەندىن كېيىن ئەتراپىنى كۆزەتتى ، ئېتىنى ئوتلاقتا قويۇۋېتىپ ، ئۆزى كاۋاپ پىشۇرۇشقا مەشغۇل بولغاندى ، يەنە يېڭىلگەن ھېلىقى دىۋە دەريا يۈزىدىن چىقىپ نەرە تارتىپ : « ئەي رۇستەمى زابۇلى ، بېشىڭغا شۇنداق بىر تىغ ئۇرايكى ، ئۆلۈمگە يۈزلەن » دېدى . تەھەمتەن ئۆتكۈر شەمشىرىنى يالىڭاچلاپ ، دىۋىگە ھۇجۇم باشلىغاندى ، دىۋە ھەييارلىق بىلەن ئاتقا مىنىپ قاچماقچى بولدى . لېكىن ئات تۆت پۇتىنى يەرگە چىڭ قاداپ ، تەۋرەنمەي تۇرىۋەردى . غەزەپكە كەلگەن بۇ مەلئۇن ئاتنى كۆتۈرۈپ دەرياغا ئاتتى ـ دە ، ئۆزى غايىب بولدى . ئەمما ئات دەريا ئىچىدە سۇ ئۈزۈپ كېلىۋاتاتتى . تويۇقسىز قايىنامغا كىرىپ كەتتى . ئۇنى كۆزىتىپ تۇرۇۋاتقان رۇستەم : « كى تاكى تۇراي مەن نەزارە قىلىپ ، ئالاي رەخش رەخشانىنى چارە قىلىپ » دەپ ئارغامچىنى سالما شەكلىدە ھالقا ـ ھالقا قىلىپ ، ئاتنىڭ بېشىغا تاشلاپ ئاستا ـ ئاستا تارتماقتا ئىدى . دىۋە رۇستەمنىڭ بۇ ئىش بىلەن بولۇۋاتقانلىقىدىن پايدىلىنىپ ، رۇستەمنى كۆتۈرگەنچە دەرياغا تاشلىدى . رۇستەم بېلىدىكى ئوق ـ ئەسلىھەلىرىنىڭ ئېغىرلىقىدىن دەريا ئىچىدە گاھى چۆكۈپ ، گاھى كۆرۈنۈپ باراتتى . ئاللانىڭ ئىنايىتى بىلەن ئاتنىڭ يالى ئۇنىڭ قولىغا كىرىپ قالدى . ئۇ بىر قولىدا سۇ ئۈزۈپ ، دەريا قىرغىقىغا يېقىنلاشماقتا ئىدى ، دىۋە پەرياد قىلىپ : « ئەي رۇستەمى زابۇلى ، مېنى غەۋۋاس دىۋە دەيدۇ . دىۋە سەپىدنىڭ قىساسىنى ئالمىغۇچە سەندىن كەچمەسمەن ، ئەمدى سەن لەھەڭگە ئوزۇق بولسەن . سېنىڭ ئۇقلىرىڭمۇ ، شەمشىرىڭمۇ كارغا كەلمەيدۇ » دېدى . ئارىدىن سائەت ئۆتۈپ ، دەريا بويىدىن ئۆتۈۋاتقان بىر ئادەم كۆرۈندى . ئۇ كىشى رۇستەمنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ : «نېمە ئادەمسەن ، ئىسمىڭ نېمە ، قانداق قىلىپ بۇ قايىنامغا چۈشۈپ قالدىڭ ؟ » دەپ سورىدى .

— ساڭا جاۋاب بەرگۈدەكمۇ ھالىم يوق ، بىر چارە قىلغىن ! — دېدى تەھەمتەن .

— سېنى بۇ گىردابتىن چىقىرىشىم قىيىن . بۇ دەشتى باغ ئىچىدە يارانلىرىم بار ، ئۇلارنى چاقىرىپ كېلىپ ، سېنى قۇتقۇزاي ، — دېدى ھېلىقى كىشى ۋە يولغا راۋان بولدى . سائەت ئۆتمەي بىر مۇنچە بېلىقچى يىگىتلەر كېلىپ ، دەرياغا سالما تاشلىدى . سالمىنى ئاتنىڭ ئېگەر بېشىغا ئىلدۇرۇپ ، مىڭبىر مۇشەققەتتە رۇستەمنى قۇتقۇزۇۋالدى . ئۇ قايىنامدىن چىقىپ بېلىكىگە باغلانغان ھەمياندىن يۈز دانە مەرۋايىت ئېلىپ ، قۇتقازغۇچىلارغا ئۇزاتتى . ئۇلار قىممەت باھالىق بۇ دۇررى ـ مەرۋايىتلارنى كۆرۈپ ، ھەيران بولغان ھالدا :

— سەن كىم ، ئىسمىڭ نېمە ؟ سېنى بۇ قايىنامغا كىم تاشلىدى ؟ — دەپ سوراشتى .

— مەن رۇستەم بولىمەن ، — دېدى تەھەمتەن ، — تەقدىرنىڭ ئىرادىسى بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم . غەۋۋاس دىۋە مېنى بۇ دەرياغا تاشلىدى .

بېلىقچىلار غەۋۋاس دىۋىنىڭ نامىنى ئاڭلاپ :

— ئەمدى بىزگە بۇ يەردە تۇرۇشنىڭ مەسلىھىتى يوق . ئەگەر ئۇ مەلئۇن خەۋەر تاپسا ، سېنى خالاس قىلغانلىقىمىز سەۋەبىدىن بىزنى ھالاك قىلىدۇ ، — دېيىشتى .

رۇستەم ئۇلار ھەققىدە دۇئا قىلدى . ئۇلار چۆل ـ باياۋانغا قاراپ يول ئېلىپ ، كۆزدىن

غايىپ بولدى . تەھەمتەن بىر بۇلاق بېشىغا كېلىپ كىيىملىرىنى سېلىپ . ئات جابدۇقلىرىنى ئاپتاپقا يايدى . ئاتنىڭ يۈگىنىنى ئېلىپ ، ئارام ئالماقچى بولمانىدى . ئۇ دىۋە بىر نەرە تارتىپ دەريا بويىدا يەنە پەيدا بولدى .

— ھەي ئىتنىڭ بالىسى ! — دېدى ئۇ غەزەپلىنىپ ، — سېنى بۇ دەريادىن كىم قۇتقۇزدى ؟ ئەمدى ئۇمۇدى گەران بىلەن شۇنداق بىر ئۇرايكى ، يەر ئاستىدىن ئورۇن ئال !

تەھەمتەن تىغلىرىنى يالىڭاچلاپ ، چەبدەسلىك بىلەن دىۋىنى شۇنداق چاپتىكى ، ئۇنى ئىككى پارە قىلىۋەتتى . نەزمە :

مۇھەررىف تۇتۇپ چاپتى ئول شىرى نەر ،
ئىكى پارە بولدى چۇ خۇن خارى تەر .
جانى باردى دەۋزەخقە تاپماي ئەمان ،
گۇلۇخى جەھەننەم ھەمان ، ئول ھەمان .

شۇنداق قىلىپ رۇستەم فىنيارە نامىلىق دىۋىنى يوقاتتى . بېشىنى يەرگە قويۇپ ، ھەق دەرگاھىغا سېغىنىپ : « ئەي فەرزەند ، جاندىن تۈگەشتىڭ . ئەمما ، مېنىڭ ھالىم تولىمۇ خاراب ئىدى » دېدى .

بۇ يەردىكى تاغ بېشىدا بىر قەلئە بار ئىدى . بۇ قەلئەنىڭ ئىچىدە بىر جادۇگەر ياشايتتى . ئېتىنى سىخارە دىۋە دېيىشەتتى . ئۇ جۈپتى غەۋۋاس دىۋىنىڭ رۇستەم بىلەن جەڭ قىلغانلىقىنى تاغ ئۈستىدە كۆرۈپ تۇرغانىدى . ئۇ دەرھال كىيىك سۈرىتىگە كىرىپ ، رۇستەمنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ توختىدى ۋە شۇئان رۇستەمنى ئۆزىگە ئەگەشتۈرۈپ تاغقا قاراپ قاچتى . تەھەمتەن ئوقيانى قولىغا ئېلىپ جادۇگەرگە قارىتىپ ئاتقانىدى ، ئۇ بىر دومىلاپلا قۇش بولۇپ ئۇچۇپ كەتتى . تەھەمتەن ھەيرانۇھەس بولۇپ ، بىر بۇلاق بويىغا كېلىپ ئولتۇرغانىدى . توساتتىن ھېلىقى دەشت باياۋان تەرىپىدىن بىر قارا ئەجدىھا پەيدا بولدى . رۇستەمنىڭ كۆزى ئەجدىھاغا چۈشكەن ھامان شەمشىرىنى بېلىگە باغلاپ ئورنىدىن دەست تۇردى . ئەجدىھا ئۇنى دەم تارتقىلى تۇردى . شۇنداق دەم تارتتىكى ، ئون پاتمان ، يىگىرمە پاتمان تاشلارمۇ ئۇنىڭ زورىدىن ئاغزىغا كىرىپ كېتىۋەردى . تەھەمتەن ئاياغلىرىنى يەرگە مەھكەم تىرەپ ، ئوقيادىن ئەجدىھاغا قارىتىپ ئوق ئۈزگەنىدى : ئوق ئۇنىڭ بېشىدىن قاڭقىپ ، بىر چوڭ تاشقا تەگدى ـ دە ، تاشتىن بىر ئوت چاقناپ چىقىپ ، پۈتۈن تاغقا ۋە دەشتكە ئوت كەتتى . بۇنى كۆرۈپ ئاتنىڭ يۈگىنىنى تۇتۇۋىدى ، ئات ئۈركۈپ قورام تاشقا تايىنىپ توختىدى .

ئەلقىسسە ، تاغ باغرىدىكى بۇلاقتىن سۇ شۇنداق قايناپ چىقتىكى ، پۈتۈن ئەتراپ سۇ بىلەن تولدى . بۇ ئەسنادا غايىبتىن بىر ئاۋاز كەلدى : « ئەي رۇستەم ، مېنىڭ جۈپتۈمنى ئۆلتۈردۈڭ ، سەنمۇ قاينام ئىچىدە خارلىق بىلەن ئۆلگەيسەن ! » رۇستەم بىر ئېگىزلىك ئۈستىگە چىقتى . ئاتنىڭ جىلاۋىنى تۇتقان پېتى دەشت ـ باياۋانغا قاراپ ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز ماڭدى . بۇ ئەسنادا يەنە غايىبتىن : « ئەي رۇستەم ، مېنىڭ جۈپتۈمنى ئۆلتۈردۈڭ ، سەنمۇ قاينام ئىچىدە خارلىق بىلەن ئۆلگەيسەن ! نە شەمشىرىڭ ، نە ئوقيايىڭ ، نە گۈرزە كىرانىڭ كارغا

كەلمىگەي » دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى . تەھمەتەن بەش كۈندىن بېرى ھېچ نەرسە يېمىگەن ، ئاتمۇ ئۈچ كېچە ـ كۈندۈزدىن بېرى ئوت چىشلەپ باقمىغانىدى . تۆتىنچى كۈنى رۇستەم ئاللا دەرگاھىغا باش قويۇپ مۇناجات قىلدى . نەزمە :

دېدى ئەي نىگەھدار ئىنسۇ مەلەك .
سېنىڭ قۇدرەتىڭدىن زەمىنۇ فەلەك ،
بىرىسى تاپىپ سىھ ، بىرىسى سەبات ،
بىرى ئىرتىفائى ، بىرى ئىنبىسات .
كى سەندىندۇر ، ئەي خالىقى ئىنسى جان ،
خەلاس ئەت مېنى ، ئەي خۇدايى جەھان .

شۇنىڭدىن كېيىن رۇستەمنىڭ كۆزى ئازراق ئۇيقۇغا بېرىۋىدى ، ناگاھ غايىبتىن بىر ئاۋاز كېلىپ مۇنداق دېدى : « ئەي رۇستەمى زال ، ساڭا ھەق سۇبھانەھۇ ۋەتەئالا جىمى خەلق ۋە شاھلار ئىچىدە ئۇلۇغلۇق بېرىپتۇ ، بارچە پادىشاھلارنى ساڭا تەۋە ۋە پەرمان بەردار قىلىپتۇ ، ھېچكىمنىڭ مەرتىۋىسى سېنىڭ مەرتىۋەڭدىن ئۈستۈن ئەمەس ، ھېچكىمنىڭ بىلىكىنى سېنىڭ بىلىكىڭدەك كۈچلۈك ياراتماپتۇ . ساڭا جۈملە سەرۋەرلەر ئارا سەردارلىقنى ئەرزان قىلىپتۇ . پاك تەڭرىنىڭ پەرمانىدىن بويۇن تولغاپسەن ، كەيكاۋۇسقا ئاچچىقلاپ باياۋانغا قەدەم قويۇپسەن ، سۇھرابقا ئەجەل يېتىۋىدى ؛ خۇدايىتەئالادىن كۆرمىدىڭ ، قوپ ئورنۇڭدىن ، تۇرغان يېرىڭدە بىر تەخت بار ، ئاستىدا بىر ئۆي ، ئۇنىڭ ئىچىدە بىر قارا بېلىق بار ، ئۇنى ئۆلتۈرسەڭ ، بۇ سۇ بىر تەرەپ بولىدۇ . » تەھمەتەن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ ، تاشنى كۆتۈرۈپ قارىغانىدى . سىخارە يېتىپتۇ . تەھمەتەننى كۆرۈپ ئۇمۇ ئۇيقۇدىن ئويغاندى . تەھمەتەن بۇ سىخارەنىڭ سىنەسىگە شۇنداق پەشۋا ئۇردىكى ، ھەممە قوۋۇرغىلىرى قورسىقىغا چاپلىشىپ خېمىر بولۇپ كەتتى ۋە ئۇ جادۇگەر مەككار جان ئۈزدى . ھېلىقى سۇلارمۇ غايىب بولدى . تەھمەتەن ئاتلىنىپ تاغ ئۈستىگە قاراپ كېتىۋېتىپ ، تاغ تۆپىسىدە تۇرغان بىر قەلئەنى كۆردى . قەلئەنىڭ ئەتراپى پۈتۈنلەي پولات سىملار بىلەن قورشالغانىدى . قەلئەنىڭ دەرۋازىسىغا بىر قۇلۇپ سېلىنغان بولۇپ ، يېنىدا ئاچقۇچى ئېسىقلىق تۇراتتى . تەھمەتەن ئېتىدىن چۈشۈپ ، ئاچقۇچنى ئېلىپ ، قۇلۇپنى ئاچتى ـ دە ، قەلئە ئىچىگە كىردى . قەلئە ئىچىدە ھېسابسىز ئۆي ، ھەر بىر ئۆيدە بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان نازۇ نېمەتلەر شۇنچە كۆپ ئىدى . بىر ئۆيگە كىرىپ قارىسا ، قىرىق كىشى تۇتقۇن بولۇپ يېتىپتۇ . ئەمما بۇلار ئىچىدە نۇرلۇق قۇياشتەك پارقىراپ تۇرىدىغان بىر يىگىت بار ئىدى . تەھمەتەن ئۇنىڭغا زوق بىلەن قاراپ قېشىغا كېلىپ سورىدى :

— ئەي يىگىت ، سېنىڭ يۈزۈڭدىن ئاي خىجىل ، كۈن رەشكتە قالغۇدەك بۇ ھۆسۈن جامال بىلەن سەن كىم بولىسەن ، ئەسلى زاتىڭ نېمە ؟ يېنىڭدىكىلەر كىم بولىدۇ ؟

— ئەي شىر يۈرەك ، — دېدى يىگىت ، — غەربىي زېمىن دائىرىسىدە ئاتمىش پادىشاھ باردۇر ، بۇلارنىڭ ھەممىسى داراب شاھقا باج تۆلەيدۇ . دارابتىن قالسا مېنىڭ ئاتام ئۇلۇغ پادىشاھ بولۇپ ، ئىسمى ئازاد چېھرە ، مېنىڭ ئىسمىم ئازاد مېھردۇر ، بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ

ئەتراپىمغا توپلانغان، غەرب شاھزادىلىرىدۇر.

— بۇ مەلئۇن سىلەرگە نېمىشكە دۈشمەنلىك قىلىدۇ؟ — دەپ سورىدى تەھەمتەن.

— بۇ مەككار ئاشقلىق دەۋاسى بىلەن بۇلارنى يىغىۋېلىپ، مەقستىگە يېتەلمىگەندىن كېيىن تۇتقۇن قىلدى. ئۇ ھازىر سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئەگەر ئۇ مەلئۇن سېنىڭ كەلگىنىڭدىن ۋاقىپ بولسا، سېنى تاغ ئۈستىدىن تۆۋەنگە تاشلاپ، بىزگىمۇ زىيان يەتكۈزىدۇ.

— خاتىرجەم بولۇڭلار، — دېدى رۇستەم، — غەۋۋاس دىۋە، سىخارە جادۇگەرنى دوزاخقا يوللىۋەتتىم.

ئۇ قول ئۈزىتىپ يىگىتلەرنىڭ پۇت-قولىدىكى زەنجىر-كىشەنلەرنى پارە-پارە قىلىپ، ئۇلارنى ئازاد قىلىۋەتتى. ئۇلار رۇستەمگە دۇئايى خەير قىلىپ، «لات مىنات سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزسۇن» دېيىشتى.

— بۇ قانداق گەپ، سىلەر كىمنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىۋاتىسىلەر، — دېدى تەھەمتەن، — ئەگەر ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولساڭلار، ھەممىڭلارنى ئۆز يۇرتۇڭلارغا يەتكۈزۈپ قويىمەن، بولمىسا ھەممىڭلارنىڭ بېشىنى تېنىڭلاردىن جۇدا قىلىمەن.

بۇ قىرىق يىگىت جان-دىل بىلەن مۇسۇلمان بولۇشتى.

— ماڭا تائام كەلتۈرۈڭلار، — دېدى تەھەمتەن، — نەچچە كېچە-كۈندۈز بولدى، مەن تائام يېمىدىم.

تائام كەلتۈرۈشتى. رۇستەم تائامنى تويغىچە يېدى. كېيىن ئاتقىمۇ ئوزۇق يۇكلىدى. ئازاد قىلىنغان كىشىلەر قانچىلىك ئالالىسا، شۇنچىلىك جاۋاھىر ئېلىشتى. قالغان بايلىقلارنى قەلئە ئىچىگە كۆمۈپ، قەلئە ئاغزىنى مەھكەم ئېتىپ، يولغا راۋان بولۇشتى. مەنزىلمۇ-مەنزىل يول يۈرۈپ، ئىككى ئاي يىگىرمە كۈن دېگەندە بىر سەھراغا يەتتى. بۇ يەردە چۇپانلار كۆپ ئىدى. ئات، كالا، قوي-قوزىلار توپ-توپ بولۇپ ئوتلاپ يۈرەتتى. تەھەمتەن بۇ سەھرانىڭ بىر تەرىپىنى مەنزىلگاھ قىلدى. قىرىق يىگىت ئۇنىڭ چۆرىسىدە سەپ بولۇپ ئولتۇردى، ئېلىۋالغان مېۋە-چېۋىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، بىللە يېدى. بۇ ئەسنادا بىر پادىچى تەھەمتەن ھۇزۇرىغا كېلىپ سالام بەردى.

— سىلەر قاياقتىن كەلدىڭلار، نەگە بارىسىلەر، — دېدى ئۇ، — ئۇ يولدىن قانداقمۇ ئۆتكەنسىلەر؟ غەۋۋاس دىۋە ۋە سىخارە جادۇگەر قانداق بولدى؟ ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىدىن ئەجدىھامۇ غىلىڭ قىلالمايتتى.

— غەۋۋاس دىۋە، سىخارە جادۇگەرنى جەھەننەمگە يوللىدىم، دېدى تەھەمتەن، — مانا مۇشۇ يول بىلەن ئۆتۈپ كەلدىم، سېنى كىم ئەۋەتتى، نېمىگە كەلدىڭ، چوڭاڭنىڭ ئېتى نېمە؟

— بۇ سەھرادە ئۈچ يۈز ئۆيلۈك چوپان بار، — دېدى پادىچى جاۋاب بېرىپ، — بۇلارنىڭ چوڭىنى قۇباد چوپان دەيدۇ. مۇنچە كۆپ ئات، تۆگە، كالا، قويلارنىڭ ھەممىسى جۇمھۇر شاھنىڭدۇر. ئۇنىڭ لەشكەرلىرى شۇنچە كۆپ، مەملىكىتى شۇنچە كەڭ، بۇ يېقىن ئارىلىقتا بىر شەھەر بار. مېنى بۇ شەھەرنىڭ پايتەختىدىن چوپان بېگى ئەۋەتتى، ئەھۋالنى

www.uyghurkitap.com

ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا خەۋەر يەتكۈزۈرمەن.

— مېنىڭ ئېتىمنى قاتىل رەزەم زەن دەيدۇ. بۇ يەرگە مېھمان بولۇپ كەلدىم. سىلەر شەرئىنى بەجا كەلتۈرۈشنى بىلەمسىلەر، مەن بۇ كېچە بۇ يەردە قونۇپ ئۆتىمەن، — دېدى رۇستەم.

پادىچى رۇستەمنىڭ خەۋىرىنى قۇباد چوپانغا يەتكۈزدى.

ماڭ بېرىپ ئېيت، — دېدى قۇبادپەرىشان بولۇپ، — بىزگە مېھمان كېرەك ئەمەس، بىز شاھنىڭ چۇپانلىرىدۇرمىز. سىرتتىن بۇ يەرگە قەدەم قويغانلارنىڭ بېشىنى قوينىڭ بېشىنى كەسكەندەك كېسىمەن.

ئۇ پادىچىغا يەنە بىر كىشىنى ھەمراھ قىلىپ ئەۋەتتى.

كەلگەن كىشى يىراقتىن تەھەمتەننى كۆردى ۋە ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ قۇبادنىڭ سۆزىنى يەتكۈزدى. تەھەمتەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، پېشانىسىگە بىر مۇشت ئۇرغاندى، بۇرنى ـ قۇلىقىدىن قان كېتىپ، شۇ يەردىلا ئۆلدى. قۇباد چوبان بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ، غەزەپلەنگەن ھالدا، ئۈچ يۈز چۇپان بىلەن رۇستەم تەرەپكە قاراپ ئاتلاندى. رۇستەمنىڭ ئەتراپىنى قورشاپ، قۇباد سەپ ئالدىغا چىقىپ مۇنداق دېدى:

— بۇ يەردىن دەرھال قېچىڭلار!

— سەن دوستلىرىمغا مۇشۇنداق سۆزلەمسەن؟ — دېدى رۇستەم ۋە يېنىدىن ئوقيانى ئېلىپ، شۇنداق ئوق ئۈزدىكىم، ئوقنىڭ يېرىمى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سانجىلدى، قۇباد چوپان ئاتتىن يىقىلدى، جېنى دوزاخقا سەپەر قىلدى. رۇستەم شۇ يەردە تۇرۇپ قىرىق ئوق ئېتىپ، قىرىق چۇپاننى ئۆلتۈردى. قالغانلىرى بەدەر قېچىپ، شاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ، بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى شاھقا يەتكۈزۈشنى تەلەپ قىلدى. شاھ بىر ياساۋۇلنى بۇيرۇپ، چۇپانلارنى ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىردى. چۇپانلار شاھقا:

— بىز ئۆز ئىشىمىز بىلەن ئۇ يەردە ئىدۇق، — دېدى ئۇلار، — تۇساتتىن قىرىق يات يىگىت كېلىپ، بىزدىن چۆشكۈن تىلىدى. قۇباد چوپان جەڭ ئېلان قىلىپ، دەشنام بەردى. ئۇ شىر يۈرەك ئولتۇرغان ئورنىدا تۇرۇپ ئوقياسىدىن ئوق ئۈزگەنىدى، ئوق ئۇنىڭ گەجكسىدىن بىر گەز ئۆتۈپ كەتتى. يەنە قىرىق ئوق بىلەن قىرىق چۇپاننى ئۆلتۈردى.

ئۇلار ئېيتىلغان ئوقلاردىن بىرىنى ئالغاچ كەلگەنىدى، جۇمھۇر شاھقا كۆرسەتتى. ئوقنى كۆرۈپ تەئەججۈپتىن ھەممە ھەيران قېلىشتى. ئوقنىڭ ۋەزنى بۇ مەملىكەتنىڭ تارازىسىدا ئىككى پاتماندىن ئېغىرراق كەلدى.

— قېنى نامدارلار ئارىسىدىن، — دېدى شاھ غەزەپ بىلەن، — كىم بېرىپ ئۇ بەدنىشاننىڭ بوينىدىن باغلاپ ئەكېلەلەيدۇ؟

پالۋانلار ئىچىدىن بىر دىلاۋەر ئورنىدىن دەست تۇرۇپ پەرياد قىلدى:

— شاھىم پەرمان بەرسە، مەن بېرىپ ئۇ بەدنىشاننى چەمبەرچاس قىلىپ باغلاپ ئەكەلسەم!

— ئەگەر بارساڭ بىر مۇنچە لەشكەر ئېلىپ، تولۇق تەييارلىق بىلەن بار، — دېدى شاھ ئەمر قىلىپ.

تـامـامـى لـەشـكـەرلـەر ئـچـدىن تالللنىپ ئون ئىككى مىڭ ئاتلىق تەييارلاندى . ئۇلار مـەسلـىـھەتلىشىپ ئاۋۋال بىر جاسۇس ئەۋەتىپ ئەھۋال ئىگىلىمەكچى بولدى . لەشكەرلەر ئى- چىدە شىرمەككار ئاتلىق بىر ھەيیار بار ئىدى . شۇنى تالالاشتى .

بارغىن ، ئۇ كىشىنىڭ نىمە خىيالى بار ، بىلىپ كەل ! ـــ دېدى پادىشاھ .

بـۇ قېرى مەككار پەرمان بىلەن تەڭ يولغا راۋان بولدى . تەھەمتەن بۇ چاغدا چۇپانلار مەھەللىسىگە كەلگەنىدى . تائام يەپ ، شاراب ئىچىشكەندىن كېيىن ھەر بىر كىشى بىر يۇرۇش قـورال ـ ياراغ ، نـەيـزە تـەييارلاشنى ئۇستىگە ئېلىپ ، ئۆي ـ ئۆيگە تارقىلىپ ئىشقا كىرىشىپ كـەتـتى . تەھەمتەن قوبادنىڭ ھويلىسىغا چۇشۇپ ، دوست ـ يارانلىرى بىلەن سۆزلىشىپ ئول- تۇراتتى . ھېلىقى ھەييار قەلەندەر سۇرىتىدە كىرىپ كەلدى .

ـــ ئەي مـەرد يـىـگىت ! ـــ دېدى ئۇ ، ـــ مەن بىر پارە نان ئارزۇسىدا كەلدىم . ئەگەر ئېـھـسـان قـىـلـساڭ ساۋابى كۆپتۇر ، ئۈچ كۈندىن بېرى بۇ دەشت چۆلدە لەۋلىرىم قۇرۇپ ئاچ يـۇرۇۋاتـىـمـەن . بـۇگۈن ھەق سۇبھانەھۇ ۋەتەئالا مېنى سېنىڭ جامالىڭغا مۇشەررەپ قىلدى . مېنى بىر قېتىم تائامغا تويغۇزغايسەن .

ـــ يـېـنىمغا كەل ، تائام كەلتۈرەيلى ، يەۋالغىن ، ـــ دېدى رۇستەم ، جاسۇس رۇستەم- نىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغانىدى ، كاپ قىلىپ ئۇنىڭ ئىككى قولىدىن تۇتۇپ ، مۇنداق دېدى :

ـــ ئېـيـتە ، سەن نىمە ئۈچۈن كەلدىڭ ؟ سېنى كىم ئەۋەتتى ؟ راست سۆزلە ، بولمىسا ھالىڭ خاراب بولىدۇ .

ـــ بـىـلگىن ۋە ئاگاھ بولغىن ، ـــ دېدى مەككار ئىقرار قىلىپ ، ـــ مېنى پادىشاھ جۇم- ھۇر ئەۋەتتى . سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلارنى بىلىشكە كەلدىم .

ـــ چۇپانلار شاھقا نىمە دېدى ؟ ـــ دەپ سورىدى تەھەمتەن .

ـــ پادىشاھىمىز ۋەقەنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ، ـــ دېدى مەككار ، ـــ ھەژبەر شۇتۇرلەب ئـىـسـمـلىك بىر پەھلىۋان باشچىلىقىدا ئون ئىككى مىڭ كىشىلىك جەڭ قوشۇنى تەييارلىدى . ئەمـمـا ، سىزنىڭ غەۋۋاس دىۋە بىلەن سېخارە جادۇگەرنى ئۆلتۈرۈپ جەھەننەمگە يوللىغانلىق- ىڭىزنى ئاڭلاپ ، ئېھتىيات قىلىپ ، ئەھۋال ئىگىلەشكە مېنى ئەۋەتتى .

ـــ بـارغـىـن ، جۇمھۇر شاھ بىلەن ھەژبەر شۇتۇرلەبكە ئېيتقىن ، ـــ دېدى تەھەمتەن ، ـــ مـېـنى قاتىل رەزمزەن دەيدۇ . قېنىڭدىن كەچتىم . لېكىن ئاخىرى بېشىڭدىن جۇدا قىلىپ ، بارلىق لەشكەرلىرىڭنى تارمار ئەيلەپ ، نابۇت قىلۇرمەن .

جـاسـۇس قـايـتـىـپ ، جۇمھۇر شاھ بىلەن ھەژبەرشۇتۇرلەبنىڭ قېشىغا كەلدى . ھەممە ئەھۋالنى بايان قىلدى . ئۇلار بۇنى ئاڭلاپ :

ـــ بۇ ساراڭ ، ئەقىلسىز بولسا كېرەك ، ـــ دېدى .

ـــ يوقسۇ ، ـــ دېدى مەككار ، ـــ ئۇ ساراڭ ئەقىلسىز ئەمەس ، بەلكى ئەقىل ـ ھوشى جايىدا ، سانسىز چاقماقتىن نىشان بېرىدۇ . ئۆزىنىڭ پەھلىۋانلىقى بىلەن ئالەمگە كـۆھـىـقـاپ

www.uyghurkitap.com

ئىشىكىنى ئاچالايدۇ . قىرىق يىگىت ئۇنىڭغا دائىم ھەمراھتۇر . ھەژبەر شۇتۇرلەب بۇ خىل تە-رىپلەرنى ئاڭلاپ :

— تاڭ سەھەر بىلەن لەشكەر يولغا چىقسۇن ، — دەپ ئەمر قىلدى .

قۇياش نىبپىز پەردىسىدىن چىقتى . كانايىنىڭ ئاۋازى پەلەك تاقىدىن ئاشتى . دەل شۇنداق بىر چاغدا تامامى چۇپانلار يولغا قاراپ يۈزلەندى . شۇتۇرلەب يول يۈرۈپ ئۈچىنچى كۈنى ئۇ يايلاقىقا يەتتى . تەھەمتەنمۇ ھىلىقى جاسۇسقا ئىجازەت بىرىپ ، پۇختا تەييارلىق بىلەن تۇرغاندى . بۇ ئەسنادا ئالەم قۇياشى قاراڭغۇلۇق پەردىسىدىن چىقىپ ، كۆك سەھنىسىدە جەۋلان قىلدى .

— بۇگۈن لەشكەر كېلىدىغاندەك ، — دېدى رۇستەم يارانلىرىغا ، — ئەگەر دۈشمەن كەلسە ، سىلەر ئېگىزدە تۇرۇپ مېنىڭ كارامىتىمنى كۆرۈڭلار .

— بىزلەرنى دىۋە جادۇگەردىن ئازاد قىلغانىدىڭ ، — دېيىشتى يىگىتلەر ، — ئەمدى بۇ يامان نىيەتلەر قولىغا گىرىپتار قىلمىغايسەن . ياخشىسى ، بىز بىر ياققا كېتەيلى ، سېنىڭ تۆپەيلىڭدىن بىرمۇنچە ئېسىل جاۋاھىر ۋە قورال - ياراغقا ئىگە بولدۇق ، سېنىڭ خىزمىتىڭدىن ھەرگىز باش تارتمايمىز ، ئەمما ، بۇ دۈشمەنلەردىن كۆپ ئەندىشە قىلىۋاتىمىز ، چۈنكى ، پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى سان جەھەتتە ناھايىتى كۆپ ، ئۇنىڭ ھەممە پەھلىۋانلىرى ئۇنىڭ پەرمانىدىن چىقمايدۇ . سەن بولساڭ تەنها بىر كىشى ، ساڭا ئاپەت يەتسە ، بىزگىمۇ ياخشى كۈن يوق . بىز بۇ زالىمنىڭ قولىغا قالىمىز ياكى ھەممىمىز قىلىچ ئاستىدا جاندىن ئايرىلىمىز .

— خاتىرجەم بولۇڭلار ، — دېدى رۇستەم ئۇلارغا تەسەللى بىرىپ ، نەزمە :

جەھاندار سىزدىن نىگەھداردۇر ،
كېلۇر غالىب ئول كىمسەگە ياردۇر .

— بۇ كاپىرلاردىن قىلچە قورقۇنچۇم بولسا ، — دېدى رۇستەم سۆزىنى داۋام قىلىپ ، — ئەر بولماي قالاي .

بىردىنلا كاناي ئاۋازى ئاڭلىنىپ ، دەشت ئىچىدە توپا - چاڭ كۆتۈرۈلدى . توپا - چاڭ ئىچىدىن ئارقا - ئارقىدىن ئون ئىككى تۇغ كۆتۈرۈپ ، ئون ئىككى مىڭ ئاتلىق ئەسكەر پەيدا بولدى . تەھەمتەن ھەمراھلىرىنى بىر دۆڭ ئۈستىگە چىقىرىپ ، تاماشا قىلىشقا قويۇپ ، ئۆزى مەيدان ئىچىدە جەۋلان قىلىپ ، ئۇياقتىن بۇياققا ماڭاتتى . ھەژبەر شۇتۇرلەبمۇ مەيدانغا چۈشتى . دۈشمەنلەر نەرە تارتىپ ، ھەيۋەت بىلەن رۇستەمگە ھۇجۇم قىلىپ كېلىشتى .

— ئەي تەنها قاراقچى ، — دېدى شۇتۇرلەب كۆرەڭلەپ ، — نەسىل - نەسەبىڭ نىمە ؟ غەۋۋاس دىۋە بىلەن سىخارە جادۇگەر نىمە بولدى ؟ نەگە كەتتى ؟ بۇ يول بىلەن بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ ؟ بۇ يىگىتلەرنى قەيەردىن تېپىۋالدىڭ ؟ قەيەردىن كېلىۋاتىسەن ، نەگە ئىرادە قىلدىڭ ، قايسى ئىقلىمدىن بولىسەن ؟ بۇ تەرەپلەرگە شىر - يولۋاسمۇ كېلەلمەيتتى ، سەن قانداق قىلىپ كەلدىڭ ؟

— ئەي تەكەببۇر بەتقىلىق ، — دېدى رۇستەمى داستان ، — نامۇ ئەھالىمنى سوراپ نىمەن قىلاتتىڭ ؟ بەك بىلگۈڭ كەلسە ، ئېتىم قاتىل رەزمزەندۇر . نەسلىم شاھى جەم ، يۇرتۇم

سىيستاندۇر ، مازەندەرانغا تاماشا قىلغىلى كېتىۋېتىپ ، يول دىۋە ـ جادۇگەرلەرنى نابۇت قىلىپ ، بۇ قىرىق يىگىتنى ئۇنىڭ زۇلمىدىن ئازاد قىلىپ ، بۇ تەرەپكە كېلىۋاتاتتىم . ئېيتىپ باقە ، سېنىڭ نامۇنىشانىڭ كىم ، ئەسلى زاتىڭ نېمە ؟

ھەژبەر شۇتۇرلەب نەزمە بىلەن مۇنداق دېدى :

ئەگەر سورىساڭ ئەسلى نەسراد پەدەر ،
بۇ مەغرىب دىيارىدا ئادى گۇھەر .
بۇ مۇلك ئىچرە يوقتۇر ھەرىفىم مېنىڭ ،
دىلاۋەرلىك يوقتۇر نەزىرىم مېنىڭ .
كى جۇمھۇر قاشىدە بەسى ئېئتىبار ،
تاپىپ ئەزجامى بەسى خۇش سەۋار .
نە خوب كەلدىڭ ئەمدىكى ، ئەي پەھلەۋان ،
ھۇنەر بابىدا ئالغىل مەندىن نىشان .
ئەزەلدىن كېلىپتۇر بۇدەمگە جەھان ،
داغى كۆرمەگەن مەن كەبى پەھلەۋان .
كۆرەي مەن بۇ كۆك كارى زارىڭ سېنىڭ ،
مۇرادىڭنى بەرگەي مېنىڭ يا سېنىڭ .
قىلىپ رەزم مەردانەكىم بىز ئىكەۋ ،
كۆرۈپ تۇرغان ئەلدىنكى چىقسۇن غەرەۋ .
دېگەيلەركى تەھسىن زەمىنۇ فەلەك ،
ئوقۇپ ئافەرىنلەر دېسۇن يامەلەك .
جەھاندا بۇ جەڭ قالسۇنۇ يادىكار ،
يەنە ئۆتمەگەيكىم بۇ رەڭ كارى زار .

ھەژبەر شۇتۇرلەب ئوقىياسىنى قولىغا ئېلىپ ، رۇستەمنىڭ كۆكرىكىنى نىشانلاپ ئاتتى . شىر يۈرەك رۇستەم ئوق يېتىپ كېلىشى ھامان قامچا بىلەن ئۇرۇپ چۈشۈرۈۋەتتى . ئەمدى نۆۋەت رۇستەمگە كەلگەنىدى .

— ئەي بەدرەك ، توختا ! — دېدى رۇستەم . نەزمە :

ئۆتۈپ نەۋبەتىڭ ، يەتتى نەۋبەت ماڭا ،
كۆرۈپ تۇر ، نەلەرنى قىلۇرمەن ساڭا .
كى بىر تىيرى پەيكان ئاتاي مەن ساڭا ،
دېگەيلەر خەلايىق ئافەرىن ماڭا .
جانىڭ چىقسۇن ئول دەم يىقىلماي ھەمان ،
بارىپ دەۋزەخ ئىچرەكى تاپقىل ئەمان .

دەپ كامان ئوقىنىڭ چوڭدىن بىرىنى ئېلىپ ، ھەژبەر شۇتۇرلەبنىڭ پېشانىسگە نىشانلاپ

ئاتقانىدى ، ھەزبەر شۇتۇرلەبمۇ رۇستەمنى دوراپ ، ئوقنى تۇتۇۋالماقچى بولۇپ قول ئۇزاتقاندى . ئوق ئاغزىغا تېگىپ ، ئىككى ئېگىكىنى كونا چورۇقتەك پارە – پارە قىلىپ گەجگىسىنى تېشىپ چىقتى . ھەزبەر شۇتۇرلەب ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ چۈشتى – دە ، جەھەننەمگە سەپەر قىلدى . بۇنى كۆرۈپ بارچە لەشكەرنىڭ ھوشى كەتتى – دە ، قېچىشقا تەمشەلدى . لەشكەر باشلىقلىرى يىغىلىپ مەسلىھەت قىلىشتى .

— مۇنداق قېچىپ بېرىپ شاھقا نېمە دەيمىز ؟ ئۇ بىر كىشى بولسا بىز ئون ئىككى مىڭ كىشىغۇ ، — دېيىشتى ئۇلار . نەزمە :

پەششە كۆپ بولسا يىقىتۇر فىلنى ،
مۇنچە تولا زەخامەت سىپىل .
مۇرچەلەر ئەيلەسەلەر ئىتتىپاق ،
شىر چايانىنىڭ تىرەسىنى سويار .

— ھەممىمىز ئىتتىپاق بولۇپ قورشاپ ، بېشىغا ئوق يامغۇرىنى ياغدۇرىدىغان بولساق ، — دېيىشتى ئۇلار ، — ئەلۋەتتە ئۇنى قولغا چۈشۈرۈپ ، ھەزبەر شۇتۇرلەبنىڭ ئىنتىقامىنى ئالالايمىز .

— ئۇنىڭغا ئۇدۇللا شماي ، تىرىك قايتقىنىمىز ياخشى ، — دېيىشتى بەزى ئاقىللار ، — ئۆزىنى بىلگەن خار بولماس ، دېگەن سۆز بار . ئۇ پالۋانغا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدۇ . ئۇ شۇتۇرلەبتەك مىڭ كىشىنىڭ جازاسىنى بېرىدۇ . ئۇنىڭ باتۇرلۇقى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ ، مەيلى شەرق ، مەيلى غەربتە بولسۇن ، تېخى مۇنداق پالۋان دۇنياغا كەلگىنى يوق . بىھۇدە ئۆلگىنىمىز ياخشى ئەمەس . بىز تېخى ئەتىگەنلىك تاماقمۇ يېمىدۇق ، ئۇ قەھرىمان بەلكى ئارقىمىزدىن قوغلىماس .

بەزى ئەجەل ياقىسىنى تۇتقانلار بۇ مەسلىھەتكە كۆنمەي ، جەڭ قىلىشقا تەييارلىنىشتى . جاھان پەلۋانى رۇستەم بولسا ، مەركە مەيدانىدا جەۋلان كۆرسىتىپ ، ئۆتكەن ئۇلۇغۋار پالۋانلارنىڭ روھىنى شاد قىلماقتا ئىدى . قورشاپ تۇرغان لەشكەر قەھرىماننىڭ بېشىغا ئوق يامغۇرىنى ياغدۇرۇشتى . تاج بېغىشلىغۇچى بۇ پەلۋان نەچچە پاتمانلىق نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ ، لەشكەرلەر ئارىسىغا چۆكۈپ كەتتى . جەسەتلەردىن دۆڭ قوپۇرۇپ ، قاندىن دەريا ئاققۇزدى . نەزمە :

بۇ لەشكەر ئارا چۆكتى بۇ پەھلەۋان ،
خەبەر تۇشتى قابىزغە بولدى رەۋان .
كى ئەرۋاھى قابىز يېتىپ كەلگۈچە ،
بۇ مەيدان ئارا پۇر توشقاردى جان .
ئۆلۈكدىن قوپۇپ ئانچەكىم پۇشتەلەر ،
ياتار ئانچەكىم قانغە ئاغۇشتەلەر .

ئاخىر لەشكەرلەر ئارقا – ئارقىدىن مەجرۇھ بولۇپ ، تاقەت قىلالماي ، ھەممىسى

قىپچىشتى، ئاچ ـ زار ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز يول مېڭىپ، شەھەرگە كېلىشتى. شاھ دەرگاھىغا كېلىپ، ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر ـ بىر بايان قىلىشتى. شاھ جۇمھۇر باشلىق ھەممە ئەمىرلەر بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇشتى. ھەممەيلەن ھەسرەت ـ نادامەتتىن چىشىنى چىشىغا چىشلىشەتتى.

ئەلقىسسە، شاھنىڭ پەرمانى بىلەن يېڭىباشتىن چېرىك يىغىپ، قىرىق مىڭ ئاتلىق ئەسكەر بىلەن ئاتلىنىپ، تۆتىنچى كۈنى يولغا راۋان بولۇشتى. بۇ لەشكەرنى ئىككىگە بۆلۈپ، يىگىرمە مىڭنى ئاۋۋال ئەۋەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن جۇمھۇر شاھ پىلغا مىنىپ، پەھلىۋانلارنىڭ ھەمراھلىقىدا دەشت ـ باياۋانغا قاراپ يول ئالدى. مەنزىل ـ ئۆتەڭلەرنى كېزىپ، چۇپانلارنىڭ جايىغا يەتتى. ئەمما بۇ يەردە شىر يۈرەك رۇستەم قىرىق يىگىتى بىلەن قۇبادنىڭ ماكانىدا قوي ـ كالا ئۆلتۈرۈپ، گۆش پىشۇرۇپ يەپ، ھۇزۇر ـ ھالاۋەت قىلماقتا ئىدى. يىراقتىن قانداقتۇر ئاۋازلار ئاڭلىنىپ دەشت يۈزىگە تولدى. قاراپ باقسا، توپا ـ چاڭ پەيدا بولدى. توپا ـ چاڭ ئارىسىدىن قىرىق نەچچە تۇغ ـ ئەلەم كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇ قىرىق مىڭ لەشكەردىن بەلگە بېرەتتى. دېمەك، جۇمھۇر شاھ قىرىق مىڭ لەشكەر بىلەن ئۇزاقتىن ـ ئۇزاققا سەپ تۈزۈپ تۇراتتى. بىردەمدە كاناي ـ سۇناي ئاۋازى پەلەككە يەتتى. جاھان پەلۋانى رۇستەمى داستانمۇ ئورۇش كىيىملىرىنى كىيىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئوقيا ـ كامان، كۈرزە، نەيزىلىرىنى تەق ئېلىپ، رەخشە ئېتىغا مىنىپ، قىرىق يىگىتنى بىر دۆڭ ئۈستىگە چىقىرىۋەتتى. ئاندىن كېيىن جەڭ ـ مەركە مەيدانىغا كېلىپ نەرە تارتىپ «مەرد بولساڭ مەيدانغا چۈش!» دېدى. ئۇ تەرەپتىن ھېچ پەلۋان مەيدانغا چۈشمىدى. رۇستەم يەنە مەردانىلىك بىلەن مەردى مەيدان تەلەپ قىلدى.

— ئەي نامدار پەلۋانلىرىم! — دەپ ۋارقىرىدى جۇمھۇر شاھ، ئوڭ ۋە سول تەرەپكە قاراپ، — سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىن قېنى كىم مەيدانغا چۈشۈپ، بۇ پالۋان بىلەن ئېلىشىپ، قۇباد بىلەن ھەژبەر شۇتۇرلەبنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىدۇ؟

كەراك ئەفكەن ئاتلىق بىر پالۋان بار ئىدى.

— ئەگەر شاھىمدىن ئالىي پەرمان بولسا، مەن بېرىپ ئۇنىڭ ئىشىنى تۈگىتىپ، بېشىنى ئېلىپ كەلسەم! — دېدى ئۇ.

— بولىدۇ، لېكىن ئۆز بېشىڭدىن بەكمۇ ئېھتىيات قىل! — دېدى شاھ.

كەراك ئەفكەن مەيدانغا چۈشۈپ، تەھەمتەننىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ جەۋلان كۆرسىتىشكە باشلىدى ۋە تىغ كۆتۈردى. رۇستەم قولىنى ئۇزىتىپ، قولىنىڭ ئارقىسى بىلەن تىغنى قايتۇردى ـ دە، يەنە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ كەمىرىدىن ئېلىپ، ئېگىز كۆتۈردى ۋە جۇمھۇر شاھنىڭ تەختىگە قارىتىپ شۇنداق ئاتتىكى، پارە ـ پارە بولۇپ ئۆلدى. جۇمھۇر شاھ غەزەپلەنگەن ھالدا ھەممە لەشكىرى بىلەن مەيدانغا ئات سالدى. تەھەمتەن گۇرزە ئوينىتىپ، بىردەمدىلا جەسەتتىن دۆڭ قوپۇردى. ئۆزىنى جۇمھۇر شاھنىڭ يېنىغا يەتكۈزۈپ، قول ئۇزىتىپ، ئۇنى كۆتۈرگىنىچە بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ، چەمبىرەكتەك ئويناپ تۇرۇپ: «مۇسۇلمان بول» دەپ ۋارقىرىدى. لېكىن، ئۇ بەتبەخت قوبۇل قىلمىدى. رۇستەم غەزەپ بىلەن شۇنداق ئۇردىكى، ئۇنىڭ ئۇستىخانلىرى كۆكنار ئۇرۇقىدەك پارچە ـ پارچە بولۇپ، جېنى

www.uyghurkitap.com

مالىك دوزاخقا سەپەر قىلدى. لەشكەرلەر پادىشاھنىڭ ئۆلگىنىنى كۆرۈپ، ھەر تەرەپكە قاراپ قېچىشتى. تەھەمتەن كامان تارتىپ يەنە يۈزدەك ئادەمنى ھالاك قىلدى، قالغان لەشكەرلەر شەھەرگە قاراپ قاچتى. تەھەمتەن يارانلىرى بىلەن بىللە چۇپانلارنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ، يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ئۇ كېچىسى شۇ يەردە قونۇپ قالدى. ئەتىسى تاڭ سەھەر يارانلىرى بىلەن ئاتلىنىپ، جۇمھۇر شاھنىڭ شەھىرىگە قاراپ يول ئالدى.

ئەلقىسسە، مەغلۇپ بولغان لەشكەرلەر شەھىرىگە كېلىشتى. چوڭ - كىچىك باشلىقلار يىغىلىپ، «ئۇ كېلىپ قالسا قانداق تەدبىر قوللىنىمىز» دەپ كېڭەش قىلىشتى. بەزىلەر: «قەلئە دەرۋازىسى مەھكەم، خەندەكلەر چوڭقۇر، سېپىللار مۇستەھكەم؟ شۇڭا جان تېنىمىزدە بار بولسىلا، تۇتۇش قىلايلى» دېيىشتى. ئەمما كىشىلەر ئارىسىدا جاھاننىڭ ياخشى - يامان ئىشلىرىنى تېتىپ كۆرگەن، ئالەمنىڭ ئىسسىق - سوغۇقىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بىر كىشى مۇنداق دېدى:

— ئاڭلاڭلار، مەن راست گەپ قىلسام بۇ لەشكەرلەر ئارىسىدا ئۇنىڭغا تەڭ كەلگۈدەك ھېچكىم يوق. ئەگەر ئۇ پالۋان بۇ قەلئەمىزگە كەلسە، ھەممىمىز ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا چىقىپ كۈتۈۋالايلى. ئۇنى چەكسىز كەمتەرلىك بىلەن شەھەرگە كىرگۈزۈپ، شاھلىق تاجىنى بېشىغا كىيگۈزۈپ، تەختكە ئولتۇرغۇزايلى. ئېھتىمال ئۇ قوي مىجەز بولۇپ، مەملىكىتىمىزگە پاراۋانلىق، خالايىققا ئاسانلىق ئېلىپ كېلەر. چۇپان ئاجىز بولسا، قويلار بۆرە ئاپىتىدىن قۇتۇلالماس. بۇ سۆز ھەممە سەلتەنەت ئەھلىگە خۇش كەلدى. ھەممە كىشى بۇ تەدبىرنى مۇۋاپىق تاپتى. بۇ ئەسنادا قەلئە ئۈستىدە تۇرغانلار شۇنى كۆردىكى، يىراقتىن توپا - چاڭ كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئىچىدىن ئەجدىھادەك بىر ئەلەم كۆرۈندى ۋە قىرىق ئاتلىق يىگىت شامالدەك تېز كېلىۋاتاتتى. ھەممە ئەمىر ۋە لەشكەرلەر سوۋغا - سالاملار بىلەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. خالايىقنىڭ كۆزى تەھەمتەنگە چۈشۈپ، پىيادە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئايىغىغا باش قويۇشتى. يەرگە پاياندار سېلىپ، رۇستەمنىڭ بېشىدىن تەڭگە چېچىشتى ۋە ئۇنى ئاجايىپ ئىززەت - ئىكرام بىلەن شەھەرگە ئېلىپ كىرىشتى. ئۇنى تەختكە چىقىرىپ، ھەممە كىشى ئالدىدا باش قويۇپ ئامانلىق تىلەشتى.

— ئامانلىقىڭلار ئىماندۇر، — دېدى تەھەمتەن، — كىمكى ئىمان كەلتۈرمىسە، ئۇنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ، دوزاخقا يوللايمەن.

بۇنى ئاڭلاپ جىمىكى ئەمىر ۋە ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى چىن كۆڭلىدىن مۇسۇلمان بولۇشتى.

— بۇ شەھەرنىڭ ئېتى نېمە؟ — دەپ سورىدى تەھەمتەن.

— شەھەر ئېتىنى بىنايى ئىززى دەيدۇ، — دېيىشتى جاۋاب بېرىپ.

— بۈگۈنىڭ ئىززىتى بولۇپ قالمىسۇن. شەھەرنىڭ ئېتى مۇسۇلمانئاباد بولسۇن، — دېدى تەھەمتەن.

پەسلى داستاندىن ھېكايە ئاڭلىماق كېرەككى، رۇستەم بۇ يەردە ئىككى ئاي ئەيش - ئىشرەت بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇردى.

— بۇ يەردىن غەربكىچە نەچچە كۈنلۈك يول؟ — دەپ سورىدى رۇستەم قىرىق

شاھزادە يىگىتتىن .

— بىرى سەھرا ، بىرى دەريا يولى بار ، — دەپ جاۋاب بەردى بىرى ، — دەريا بىلەن ھېسابسىز جەزىرە ، يۈز يىگىرمە بۇتپەرەس پادىشاھلىقنى بېسىپ ، غەربكە ئالتە ئاي دېگەندە ئاران بارغىلى بولىدۇ . ئون بەش كۈن يول يۈرۈپ بىر داۋانغا يېتىدۇ ، ئۇنىڭدىن ئۆتسە بىر باياۋانغا ، ئاندىن ئىككى تاغنىڭ ئارىسىغا بارىدۇ . تاغنىڭ ئارىسى ناھايىتى تار بولۇپ ، سۇدىن ، نە ئوتتىن ، نە چەررەندە ـ پەررەندىدىن خەۋەر يوقتۇر . كېيىن بىر سەھرادىن ئۆتكەندە شۇنداق خۇش ھاۋالىق ، مۇلىك ۋە يېشىللىق بىلەن قاپلانغان بىر كۆل بويىغا يېتىدۇ . كۆل بويىدا بىر تۈپ چىنار دەرىخى بولۇپ ، ئۇنىڭ تۈۋىدە بىر ئەجدىھا ماكان تۇتقان . ئۇنىڭدىن ئۆتسە بىر مۇنار ئۇچرايدۇ ، ئۇ يەردىن ئون بەش كۈن باشتىن ـ ئاخىر غىچە ئاچچىق شامالغا ئۇچرايدۇ . يەنە ئون كۈن مېڭىپ رۇدى كەشەف دېگەن جايغا بارىدۇ . بۇ يەردىكى تاشپاقىلار پىلدىنمۇ چوڭراقتۇر . ئۇ يەردىن ئۆتسە غەربتۇر . ئەمما بۇ جايلاردىن سالامەت ئۆتمەك مۇمكىن ئەمەس .

تەھەمتەن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ، « ئەگەر ئاللاھ تەۋفىق بەرسە ، ئازاد مېھرنى ئاتىسى قېشىغا يەتكۈزگەيمەن » دېدى ۋە سەپەر ئوزۇقى تەييارلاش ھەققىدە پەرمان چۈشۈردى . ياخشى بىر كۈننى تاللاپ ، ئازاد مېھرنىڭ ھەمراھلىقىدا ئاتلىنىپ ، غەربكە قاراپ يول ئالدى . مەنزىلمۇ ـ مەنزىل يول يۈرۈپ ، ئون ئىككى كۈن دېگەندە بىر جايغا يەتتى . ۋاقىت شام بولغاندى . يىراقتىن شىر ئاۋازى ئاڭلاندى . بۇ يەردىن تېزرەك ئۆتۈپ كېتىشنى تەكىتلىدى .

— كېچىسى بۇ يەردە قونۇپ ، سەھەر ماڭايلى ، — دېدى تەھەمتەن . نەزمە :

ئەگەر شىر دىندۇر ماڭا ھېچ باك ،
كى بۇ زىندەلىكدىن خۇش ئۆلغاي ھەلاك .

ئۇ تاش تەخت ئۈستىدىن چۈشۈپ ئۆلتۈردى . ۋاقىت تۈن نىسپىدىن ئازراق ئۆتكەندى . شىر ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى . ئازاد مېھر تۈن بويى بىدار ئولتۇردى . سۈبھىگە يېقىن ئاتلىنىپ يولغا چىققاندى . بىر شىر پەيدا بولدى . رۇستەم كامانىنى چىقىرىپ شۇنداق ئوق ئۈزدىكى ، شىر تۇرغان يېرىدىلا يىقىلدى . بىر دەمدىلا بۇ شىرنىڭ ئەتراپىغا قانچە شىر ـ قاپلانلار جەم بولدى . تەھەمتەن كامانىنى ئوقلاپ ، يەنە بىر شىرنىڭ پېشانىسىگە ئاتتى ۋە ئۇ شىرمۇ ئۆلدى . قالغان شىرلار تەھەمتەنگە ھۇجۇم ياساپ كەلدى . ئۇ گۈرزە گەرانىنى ئاسمان پەلەك كۆتۈرۈپ ، شىرلار بىلەن جەڭگە كىرىشىپ كەتتى . بىر قانچىسىنى ئۆلتۈرگەندى ، قالغانلىرى بەدەر قاچتى . يولنى داۋاملاشتۇرۇپ بىر جىراغا يەتتى . بىر تار يول بىلەن ئۈچ ـ كېچە كۈندۈز يول مېڭىپ ، تۆتىنچى كۈنى بىر تاش تەختكە كېلىپ ، ئۇ يەردە قونۇپ قالدى . تەھەمتەن تۈن بويى ئۇخلىماي بەدەرگاھى قازىيولھاجاتقا زار ـ زار يىغلاپ ئولتۇراتتى . ناگاھ كۆزى ئۇيقۇغا كەتكەندەك بولدى . غايىبتىن شۇنداق خەۋەر كەلدى : « سېنى ئاللاھ تەئالا يولباشچىلارنىڭ يولباشچىسى قىلىپ ، ھەممە شاھلارنى ساڭا تەۋە قىلىپتۇ . سەن نېمىشقا سۇھرابنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا كەيكاۋۇسقا غەزەپلىنىپ بۇ يەرگە كەلدىڭ ؟ بۇنىڭدىن كېيىن قىلمىشىڭغا پۇشايمان قىل . ئالدىڭغا مېڭىۋەرسەڭ ، ئىككى يول ئۇچرايدۇ . ئوڭ قول تەرەپتىكى

www.uyghurkitap.com كىتاب تورىكتى

يولغا كىرىپ ئىككى پەرسەڭ يول ماڭساڭ، غايەت چەكسىز بىر سەھرادا خۇش ھاۋالىق، مېۋىسى مول بىر كۆل بويىغا كېلىسەن، ئۇ يەردە بىر تۈپ چىنار دەرىخى بار، ئاجايىپ سالقىن، سايىلىك.» تەھەمتەن بۇنى ئاڭلاپ، ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ كەتتى ۋە ئازاد مېھرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ: «ماڭا مۇشۇنداق بېشارەت بولدى» دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئازاد مېھر تولىمۇ خۇشال بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار يەنە يولغا چىقىشتى. نەچچە پەرسەڭ يول يۈرۈپ كۆردىكى، ئالدىدا ئىككى يول پەيدا بولدى. مەسلىھەت بويىچە ئوڭ قول تەرەپتىكى يولغا كىرىپ ماڭغاندى، ھېلىقى خۇش ھاۋالىق مەنزىلگە يەتتى. **نەزمە:**

سەبزە ھەزار ئاب ھەم بىدار،
يۈز تۈمەن غۇنچە كۆرسەتىپ دىدار.
چىقىپ ئۇل زەمان رۇستەمى داستان،
كۆرۈپ تۇرفە خۇش ھەۋايۇ بوستان.
سۇلار جارى، گۇللار ھەمە ئاچىلىپ،
بۇ گۇللار بۇيى ھەر تەرەف ساچىلىپ.

ئەلقىسسە، بۇ خۇش ھاۋالىق سەھراغا يېتىپ كېلىپ، ئازراق ئارام ئېلىپ، شىرىن مېۋىلەرگە ئېغىز تەگدى. ئەتراپقا قارىسا، ھېلىقى كۆل بويىدىكى چىنارنى ۋە سۇنى كۆردى. ئەجدىھانىڭ ماكانى دەل مۇشۇ ئىدى. بۇ يەردىكى سۇدىن كېچىپ ئۆتۈش كېرەك ئىدى. ئەگەر ئۇ ئەجدىھا سېزىپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟

— قورقما! — دېدى تەھەمتەن، — قادىر ئىگەم بىزگە مەدەتكار. بۇ يەردە ئازراق تۇرايلى. ئۇلار چىنار سايىسىدە ئارام ئېلىپ ئولتۇراتتى. تۇيۇقسىز بىر ئاھۇ (كېيىك) پەيدا بولۇپ قالدى. دىلىنى ئازاپلىغۇچى ئوقيا بىلەن كېيىكنى ئېتىپ، كاۋاپ، قىلىپ يېيىشتى. كاۋاپ ھىدى پۇتۇن دەشتنى بىر ئالدى. دەل شۇ مەزگىلدە ئەجدىھا ئوتلاقتا چىققاندى. كاۋاپ ھىدى دىمىغىغا ئۇرۇلدى. دۆڭ ئۈستىگە چىقىپ قارىسا، بىر ـ ئىككى ئادەم بۇ يەردە چوڭگىلەپ يۈرگۈدەك. ئۇلارنى كۆرۈش ھامان ئەجدىھا غەزەپ بىلەن ئېتىلىپ كەلدى. رۇستەم ئېتىنى بىر ئېگىزلىككە ھەيدەپ، ئازاد مېھرنى چىنارنىڭ ئۈستىگە چىقىرىۋەتتى، ئۆزى ئەجدىھا تەرەپكە ماڭدى، ئەجدىھا ئۇنى دەم تارتتى. ئۇ ئايغىنى يەرگە مەھكەم تىرەپ، ئەگمە ئوقياسىنى چىقىرىپ شۇنداق ئاتتىكى، ئوق ئەجدىھانىڭ گەجگىسىدىن تېشىپ چىقتى، يىقىلغان ئەجدىھا بېشىنى يەرگە ئۇرۇپ، چوڭ بىر تاشنى ئاغزىغا ئېلىپ، سۇرمىدەك پۇركۈپ چىقاردى. تەھەمتەن يەنە بىر ئوقنى ئەجدىھانىڭ پېشانىسىگە قارىتىپ ئاتتى، ئەجدىھا شۇ ھامان جان ئۈزدى.

رۇستەم بىر دۆڭ ئۈستىگە چىقىپ قارىغاندى. ئازاد مېھرنىڭ ئېتى قان ئىچىدە پارە ـ پارە بولۇپ ھالاك بولۇپتۇ. ئۆزىنىڭ ئېتى ئەجدىھانىڭ سېسىق ھىدىدىن ھوشسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ، ئۈچ سائەت دېگەندە ئاران ئەسلىگە كەلدى. تەھەمتەنمۇ سېسىق پۇراقتىن

ھوشسىزلانغانىدى، بىرەر سائەتتىن كېيىن ھوشىغا كەلدى. ئازاد مېھرمۇ ھوشسىزلىنىپ دەرەخ ئۈستىدىن يىقىلغانىكەن، ئۈچ كۈندىن كېيىن ھوشىغا كەلدى.

تەھەمتەن ئاللاغا سەجدە قىلىپ، شۈكرى ـ سانالار ئېيتتى. ئازاد مېھرگە قاراپ ناھايىتى مېھرىبانلىق بىلەن:

ـــ ئېتىڭ ھالاك بولغان بولسا، كەل، مېنىڭ ئېتىمغا مىنىۋالغىن. مەن پىيادە ماڭىۋېرىمەن، ـــ دېدى.

ئۇلار بىر ـ بىرىنى تەكلىپ قىلىشىپ، ئاخىر رۇستەم ئازاد مېھرنى ئاتقا مىندۈرۈپ، ئۆزى پىيادە ماڭدى. نەچچە مەنزىل يول يۈرۈپ، بىر مۇنار تۈۋىگە كېلىپ قالدى. قارىسا مۇنار لەۋھەسىگە مۇنداق بىر خەت يېزىقلىق تۇرۇپتۇ: «ئەي رۇستەم، نېمىشقا بالدۇرراق كەلمىدىڭ، ئەمدى مەردانە بول. يىراققا بارىسەن، يولنى كېچىسى ماڭ. ماڭىدىغان يولۇڭ شورلۇقتۇر. ئەقىل ئىشلىتىپ، يول ئۈستىدە بىر بۇلاق كولاپ، ئون ئىككى كۈن يەتكۈدەك سۇ ئېلىۋال، بىر نەچچە كۈن سۇسىز يولدا ماڭىسەن، بۇ بىر ھالاكەتلىك ئىسسىق شامال يولى بولۇپ، مەيلى پەررەندە ـ چەرەندە، مەيلى ئادەمزات بولسۇن ھېچبىرىگە ئامانلىق يوقتۇر. ئەمما كېچىلىرى تەسكىن تاپارسەن، دەپ بۇ خەتنى پەھلىۋى تىلى بىلەن يازدىم.»

رۇستەم بۇ خەتلەرنى ئوقۇپ، ئازاد مېھرنى ئاتتىن چۈشۈشكە بۇيرۇدى. ھەر ئىككىيلەن مۇنارنىڭ سايىسىدىن ئورۇن ئالدى. رۇستەم خەنجەر بىلەن ئۇياق ـ بۇياقنى كولاپ يۈرۈپ، ئاخىر بىر بۇلاق پەيدا قىلدى. كۈن پاتاي دېگەندە، ئىككى مەشكاپ سۇ ئېلىپ، ئازاد مېھرنى ئاتقا مىندۈرۈپ، يولغا راۋان بولدى. تاڭ ئاتقۇچە يول مېڭىپ، بىر يەرنى مەنزىل قىلىپ چۈشتى. خەنجەرنى غىلىپىدىن چىقىرىپ يەرنى كولاپ، ئۆزلىرىگە ماكان قىلدى. شۇنداق قىلىپ كېچىسى يول مېڭىپ، كۈندۈزى ئارام ئېلىپ، ئون ئىككى كۈنلۈك يولنى يەتتە كۈندە بېسىپ ئۆتۈپ، رۇدى كەشەفكە يەتتى. دەريا بويىدا بىر كېچە ـ كۈندۈز ئارام ئالدى. يەنە بىر كۈنى ئازاد مېھرنى ئاتقا مىندۈرۈپ تەۋەككۇل قىلىپ، دەريايى خۇنخارغا كىردى. ئەمما، تاشپاقىلار ھەر تەرەپتىن ھەملە قىلىپ كېلىشكە باشلىدى. تەھەمتەن بىر قولىدا سۇ ئۈزۈپ، بىر قولىدا شەمشەر تۇتۇپ، يېقىن كەلگەن تاشپاقىلارنى پارە ـ پارە قىلاتتى. ئاشۇنداق ئەتىدىن كەچكىچە ئېلىشىپ، يەنە تۈن نىسپى بولغاندا دەريانىڭ ئۇ قىرغىقىغا چىقتى. چىققان ھامان بۇنىڭ شۈكرانىسىگە ئاللاغا سەجدە قىلدى. بىر مەزگىل ئۇ يەردە تۇرغانىدى. رۇستەمنىڭ قۇلىقىغا قانداقتۇ بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدى.

ـــ ئازاد مېھر، ئاڭلا، ـــ دېدى رۇستەم، ـــ ئادەمنىڭ ئاۋازى قەيەردىن كېلىۋاتىدۇ؟

دەل شۇ چاغ ئالەم قۇياشى دەريا سۈيىدىن باش چىقىرىپ، ئەتراپ روشەنلىككە تولۇشقا باشلىدى. ئەتراپتا ھېسابسىز ئادەملەر ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىشاتتى.

ـــ بۇ يول نەگە بارىدۇ، بۇ قايسى دەريا؟ ـــ دەپ سورىدى تەھەمتەن.

ـــ بۇ يول پادىشاھنىڭ پايتەختىگە ئېلىپ بارىدۇ. بۇ دەريايى مۇلۇكى مەغرىبتۇر (غەرب چېگرىسىدىكى دەريادۇر)، ـــ دېيىشتى ئادەملەر.

تەھەمتەنمۇ، ئازاد مېھرمۇ ئىنتايىن خۇشال بولۇشتى. ئۇلار ھېلىقى يول بىلەن مېڭىپ، بىر كەنتكە چىقتى. بۇ كەنتنىڭ بىر چېتىگە چۈشۈپ، ئۆزلىرى يېشىنىپ ئارام

ئېلىشتى ، ئاتنى ئوتلاققا قويۇۋەتتى . ئەمما دەريا بويىدىكى خەلقلەر ھەيرانۇ ھەس قىلىشقانىدى . « بۇ ئادەملەر بۇ يولدىن قانداق كەلگەندۇر ؟ بۇ غايىب يولدىن ھېچ كىشى مېڭىپ باقمىغان » دېيىشەتتى ئۇلار . شۇڭا ، بىرنەچچە ئادەم قولىدىكى ياراغلىرىنى تەل قىلىپ ، ئۇلاردىن سورىماقچى بولۇپ كېلىشتى . رۇستەمنىڭ ئېتى ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنى كۆرۈپ ، قۇلىقىنى قەلەم ، قۇيرۇقىنى ئەلەم قىلىپ ، ھەيۋەت بىلەن يۇگۈرۈپ كېلىپ ، ئات ئۇستىدىكىلەرگە چاپچىدى ، ئۇلار ھەر تەرەپكە قاراپ قېچىشقا باشلىدى . ئۇلار ئاتلىرىدىن يىقىلىپ ، ئۆمرىدىن ئۈمىد ئۈزۈپ ، نالە قىلىشاتتى . تەھەمتەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ :

— بارغىن ! — دېدى ئازاد مېھرگە ، — ئۇ ئادەملەردىن ماڭا تائام ئېلىپ كەل ، باھاسى قانچىلىك بولسا ، زەر ـ جاۋاھىرلاردىن بېرىۋەر .

ئازاد مېھر رۇستەمنىڭ يېنىدىن ئايرىلىپ ، ئادەملەر توپىغا قاراپ ماڭدى . ئۇلارنىڭ كۆزى ئازاد مېھرگە چۈشۈش بىلەن تەڭ ، ھەممىسى كېلىپ ئازاد مېھرنىڭ پۇتىغا باش قويغىلى تۇردى .

— سەن كىمسەن ؟ بىزنىڭ شاھزادىمىز ئەمەسمۇ ؟ بۇ يەر ئاتاڭنىڭ ئۆلكىسىدۇر ، — دېيىشەتتى ئۇلار ، — ئاۋۇ ئاجايىپ سالاپەت ۋە ھەيۋەت بىلەن تۇرغان كىشى كىم بولىدۇ ؟

— مەن ئاشۇ كىشىنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ يەرگە كەلدىم — دېدى شاھزادە ئازاد مېھر بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى باشتىن ئاخىرغىچە سۆزلەپ .

بۇ دېھقانلار رۇستەمنىڭ ئىشلىرىدىن ھەيران قېلىشتى .

— دەرھال تائام كەلتۈرۈڭلار ، — دېدى ئازاد مېھر ، — قىرىق ـ ئەللىك كىشى تويغۇدەك بولسۇن .

سائەت ئۆتمەي ، ئۇلار تائام ئېلىپ كېلىشتى . ئەمما ، بۇ تائاملارنىڭ ھەممىسىنى رۇستەمنىڭ يەپ تۈگەتكىنىگە ھەيران قېلىشتى .

ئازاد مېھر ئازاد چېھرىگە خەۋەرچى ئەۋەتتى . خۇش خەۋەر يەتكۈزگۈچىنىڭ ئاغزىغا جاۋاھىر تولدۇرۇپ قايتۇرۇشتى . ئازاد چېھرە شۇ زامان خۇشال ـ خۇرام بولۇپ ، ھەممە كىشىنىڭ قارشى ئېلىشقا چىقىشنى ئەمر قىلدى . ئۆزى دەرھال ئاتلىنىپ يولغا راۋان بولدى . مەنزىل ـ مەراھىللارنى كېزىپ نەچچە كۈن بولغاندا ھېلىقى جايغا يەتتى .

تەھەمتەننىڭ كۆزى شاھ ئالىيلىرىغا چۈشۈپ ، نەچچە قەدەم ئىلگىرى كېلىپ ، شاھ بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئوغلىنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ :

— ئەي شاھ ، ئازاد مېھر مېنىڭ پەرزەنتىمدۇر ! — دېدى .

پادىشاھ رۇستەمنى بىر پىلغا مىندۇرۇپ ، شەھەرگە ئېلىپ كەلدى . خۇش ھاۋالىق بىر بوستاندىكى ھەرەمگە چۈشۈرۈپ ، بىرنەچچە غۇلامنى ۋە بىرنەچچە گۈزەل كېنىزەكنى ئۇنىڭ خىزمىتىگە تەيىن قىلدى . ئون ئىككى ئاتلىق ئەسكەر ئۇنىڭ ئىتائىتىدە ئىدى . رۇستەم ئېتىنى يايلاققا قويۇۋېتىپ بىرنەچچە كۈن ئەيش ـ ئىشرەت بىلەن مەشغۇل بولدى . بۇ خەۋەر داراب

شاھقا يەتتى . « ئازاد چىھرىنىڭ ئوغلى يوقىلىپ كەتكىنىگە ئۇزۇن بولغانىدى . پەيدا بولۇپ-تۇ » ئۇنى بىر پالۋان قۇتقۇزۇپ قىلىپتۇ . بۇ پالۋان غەۋۋاس دىۋىنى ، سىخارە جادۇگەرنى ئۆلتۈرۈپ ، ئۇ ئوغۇلنى ئېلىپ كەپتۇ ؛ جۇمھۇر شاھنى ئۆلتۈرۈپ ، تامام لەشكىرىنى تارمار قى-لىپتۇ ؛ بەندىدىن خالاس قىلغان قىرىق يىگىتكە ھۆرلۈك بېرىپ ، يول ئۈستىدە ئەجدىھايى مەغرىبنى ئۆلتۈرۈپ ، رۇدى كەشەفتىن ساق ـ سالامەت ئۆتۈپ ، بۇ يەرگە كېلىپتۇ » دېگەن خەۋەر ھەممە يەرگە پۇر كەتكەنىدى . داراب شاھ شۇ ھامان ئازاد چىھرىگە مەكتۇپ يېزىپ ، « بۇ ئوغۇلنى دەرھال مېنىڭ يېنىمغا ئېلىپ كەل ! » دەپ تاپشۇردى . ئازاد چىھرە جاۋابنامە يې-زىپ : « ئۇ شىر يۈرەك يول مالامىتىدىن پارىغ بولماپتۇ . ئىنشائاللا ، ھەقتەئالا ھاياتلىق نېسىپ ئەتسە نورۇزدا پەسلى باھار بىلەن ئۆزۈم ھەمراھ بولۇپ بارۇرمەن » دەپ تەكىتلىدى . ئۇلار تەھەمتەننى ناھايىتى مۇھتەرەم بىلىپ كۈتەتتى . ئەمما رۇستەمى زال رۇدابە ، فەرامەرزدىن غەمكىن ئىدى . كېچىلىرى ئۇيقۇسى كەلمەي زار ـ زار يىغلىسا ، كۈندۈزى گاھى شىكار ، گاھى ئەيش ـ ئىشرەت بىلەن كۈن ئۆتكۈزەتتى . نەزمە :

چىكىپ زال رۇدابەنىڭ فۇرقەتىن ،
فەرامەرزنىڭ داغى كۆپ ھىرقەتىن .
تۆكۈپ ياشۇ يىغلاپ بەسى زار ـ زار ،
تەھەمتەن كۆزى ئېردى ئەبرى بەھار .

پەسلى داستان ئىشىتمەك كېرەك : تەھەمتەن مەسھائى زاھىد مەقامىدىن شىكار ئۈچۈن ئاتلىنىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ، ئۇنىڭدىن ھېچقانداق خەۋەر بولمىغاچقا ، مەس-ھائى زاھىد دىلنەۋازنىڭ كۆڭلى بەك پاراكەندە ئىدى دىلنەۋازنىڭ تۇغۇت ۋاقتى توشۇپ ، ئاپتاپتەك نۇرلۇق بىر ئوغۇل تۇغدى ، ئۇنى ئەمگۈزۈشكە ئۈچ ئىنىكئانا قويۇلدى . ئۇ شۇنداق ئىشتىھالىق ئىدىكى ، ھەر قېتىم تۆت پاتمان قەن ـ شېكەر ، ئۈچ بەررە (پاخلان) يەيتتى .

يەبان ئۈچ بەرە ، تۆرت پاتمان شەكەر ،
تىلەپ دايەدىن تۆئمە بارى دىگەر .
يېتىپ سالى بىشەك بولۇپ سەر بەلەند ،
ئۆتۈپ ياشى ئوندىن ھەمە شىرى قەند .

بۇ گۆدەك ئون ياشقا كىردى . ئىلىم ، ئەدەب ، ھەسەب (تۇرمۇش بىلىمى) ۋە نەسەب بىلىملىرىدىن كامالەتكە يەتتى ، قەتئىي نىيەتلىك ۋە شىجائەتلىك داڭدار ئالىملاردىن ئۆ-گەندى . يېشى ئون بەشكە يەتتى . ئۇ پەنجىسىگە ھېچكىم پەنجە ئۇرالمايدىغان ، تەڭداشسىز كىشى بولۇپ يېتىلدى . **نەزمە :**

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تۇغۇپ ماھى رۇخ بىر ئوغۇل دىلنەۋاز ،
بەسى سەر بەلەندۇ ، بەسى سەر فەراز .
كېلىپدۇر يۈزى بەدرى تابان كەبى ،
زەخامەت بىلە شىرى غەرران كەبى .
يېتىپ سالى ئونبەشكە ئول شىرى نەر ،
دەبان ھەيبەتىدىن ھەمە ئەل ھەزەر .

ئەلقىسسە ، ئۇ بىر كۈنى كوچىدا باللار بىلەن غەزەل ئوقۇپ ئويناپ يۈرەتتى . بىرى ئۇنىڭغا دەشنام بەردى . بۇ ئۇنىڭ پېشانىسىگە بىرمۇشت ئۇرغانىدى ، بېشىنىڭ قېتىقى قۇلاق ــ بۇرنىدىن چىقىپ جان ئۈزدى . ئۇنىڭدىن كېيىن مەسىھا تەلىم ئالسۇن دەپ مەكتەپكە بەردى . نەزمە :

كەل ئەي مۇستەمىئ ، ئاڭلا غىل داستان ،
نەلەردىن ئەدەم قىلمادى بۇ جەھان .

بەسلى داستان

شۇنداق كەلتۇرۇپتۇركى ، بىر كۈنى تەھمەتەن زابۇلدىن چىقىپ كۆزدىن غايىب بولدى . زالى زەر ھەرقانچە تەپتىش قىلىپمۇ ئۇنىڭدىن نىشان تاپمىدى . رۇدابە بىلەن پۈتۈن ھەرەم ئەھلى زار ــ زار يىغلاشتى . رۇستەمنىڭ يوقالغانلىق خەۋىرى كەيكاۋۇسقا يەتتى . ئۇ بۇ قانداق ئەھۋال دەپ زارلىناتتى . نەزمە :

ئاڭا دېدى گۇدەرز : ئەي شاھى كەي ،
يېتىپ كۆپ ستەم كەتتى ئول نىك پەي .
دەۋا بەرمەدىڭ سەن ئاڭا گەنجىدىن ،
گەھى تاشلاغاي ئوغلىنى رەنجىدىن .

ئەلقىسسە ، جاھان شاھى كەيكاۋۇس گۇدەرزدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ناھايىتى پۇشايمان قىلدى . ئۇ مۇنداق پەرمان چۈشۈردى :
ــ يوللارنى ياخشى مۇھاپىزەت قىلىڭلار . تاكى ئىراندىن تۇرانغىچە كىشى ئۆتمەسۇن ، تەھمەتەننىڭ خەۋىرى ئەفراسىيابقا يېتىپ قالمىسۇن .
شۇنداق قىلىپ يەتتە يىل سەككىز ئايغىچە بۇ خەۋەرنى يوشۇرۇن تۇتتى . ئارىدىن يەتتە يىل توققۇز ئاي ئۆتۈپ ، تەھمەتەننىڭ يوقلۇقى پۇرشەڭگە يەتتى . « رۇستەم خانىماندىن ئايرىلىپ ، ئۇمان دەرياسىغا غەرق بولۇپتۇ ، لەھەڭلەرگە يەم بولۇپتۇ . » دېگەن گەپلەر تارقالدى .

بۇ خەۋەر ئەفراسىيابقا يەتكەندىن كېيىن :
ـــ ئەي پىــران ، ـــ دېـدى ئۇ ، ـــ مېنىڭ شادلىقىمنىڭ گۈلى ئېچىلىپتۇ . خۇشاللىق دەرىخىم مېۋە بېرىپتۇ .
ئەفراســيـاب يەنە كوچا ـ مەھەللە ، باياۋانلارنى تىلىڭ ـ تىڭلىتىپ ، « رۇستەم قۇلزەم دەرياسىدا لەھەڭگە يەم بولۇپتۇ » دېگەن خەۋەرنىمۇ ئاڭلىغاندى .
ـــ بارغىن ، لەشكەرلەر جابدۇنسۇن ، ئامبار ۋە خەزىنىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ ئەسكەر ـ لەرگە كىيىم ـ كېچەك بېرىپ ، ئاتلاندۇرغىن ، ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى .
بىــراق بىر ئاي ئىچىدە ئۈچ يۈز مىڭ ئاتلىق ئەسكەرنى نەيزە ، قىلىچ ، ئوقيا قاتارلىقلار بىـلەن مۇكـەمـمـەل قوراللاندۇردى . شەھى تۇر پەرمان بېرىپ ئۇرۇشقا ئاتلىنىش كانىيىنى چالـدۇردى . شۇ سائەتـتە يولغا چىقىپ ، مەنزىل ـ مەراھىللارنى كېزىپ ، جەيھۇن دەرياسى بويىغا يەتتى ۋە كېمىلەرنى قاتارلاشتۇرۇپ دەريادىن ئۆتتى . كەنتكە يېتىپ بارغاندا ، ئەفراسىياب مۇسەللەم ئىسىملىك بىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ سورىدى :
ـــ ئەي مۇسەللەم ، سەندىن بىرنەچچە ئېغىز گەپ سورايمەن ، راست سۆزلە .
ـــ نېمىنى سورايسەن ، دېگىن ، ماڭا باشقا يول يوق ، ـــ دېدى مۇسەللەم .
ـــ شىـر يـۈرەك رۇسـتـەمـدىـن خـەۋىرىڭ بارمۇ ؟ دېدى ئەفراسىياب ، ـــ ئۇ سېنىڭ مۈلكۈڭگە كەلگەنىكەن .
ـــ مەن ئۇنى قۇلزەم دەرياسىدا غەرق بولۇپتۇ دەپ ئاڭلىغانىدىم ، ـــ دېدى مۇسەللەم .
مەنمۇ شۇنداق ئاڭلىغان ، ـــ دېدى شەھى تۇر .
ـــ رەيـدە كـەيـكـاۋۇسـتـىن قالـغان نېمىكى بولسـا كەلتۈر ، ـــ دەپ پەرمان قىلدى شاھ ، ـــ سېنىمۇ ئىنئام بىلەن قۇتلۇقلايمەن .
مۇسـەلـلـەم ئۇن ئىـكـكـى كۈنـلـۈك مۆھلـەت بـىلەن رەيگە كېلىپ ، جاھان شاھى كـەيـكـاۋۇسقا نامە سۇنۇپ ، يۈكسەك مەرتىۋىلىك شاھقا قاراپ ، نالە ـ پەرياد قىلدى : مۇسەل ـ لـىـمـنـىـڭ خېتى كەيكاۋۇسقا يەتكەندىن كېيىن زال فەرامەرزگە نامە ئەۋەتتى . ئۇ شۇ هامان ئاتلىنىپ ئۇلۇغ مەرتىۋىلىك شاھ ئالدىدا هازىر بولۇپ ، پۇتىغا باش قويدى .
ـــ ئۇ شىر يۈرەككە نېمە بولدى ؟ ـــ دەپ سورىدى شاھ .
ـــ بىلمەيمەن ، ـــ دېدى زال ، كۆڭلىگە نېمە كەلگەنلىكىنى يوشۇرۇپ . **نەزمە :**

دېدى ئەي شەھەنشاھ ، كىشۋەر كۇشاي ،
تەھەمتەن يوقىدىن چېكىپ هاي ـ هاي .
جۇدا بولدى ئول رۇستەمى شىرى دىل ،
بولۇپ ئانچە ئايۇ ، بولۇپ ئانچە يىل ،
جەهان شاھىغە ئافەرىن خان بولۇپ ،
تەھەمتەن يوقىدىن غەرىبان بولۇپ .

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتىپى www.uyghurkitap.com

تەمەمتەن فىراقىدادۇرلار خەراب ،
كېزىپ تاپمادۇق ئانچە ئىستەپ سوراپ ،

ئەلقىسسە ، جاھان شاھى پاناھ ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ :
— ئەگەر رۇستەم بولسا ئىدى ، شاھى تۇرمۇ مۇنچە كۆپ لەشكەر بىلەن بۇ يەرگە كەلمەس ئىدى ، نېمە ئىلاج ، — دېدى .
— ئەي شاھ ئالىيلىرى ، كۆڭلۈڭىزدىكى ئەندىشىگە يول بەرمە ، — دېدى فەرامەرز ، — ھەر بىرىمىز رۇستەمنىڭ زاماندا شلىرى ، تۇرانىيلار رەسمى بويىچە شۇنداق بىر ئىش قىلايلىكى ، جاھانغا مەڭگۈ يادىكار بولۇپ قالسۇن .
فەرامەرزنىڭ جۇرئىتىدىن تەسەللى خاتىر تاپقان شاھ پۇرشەڭ جېڭگە راۋان بولدى . مەنزىلمۇ — مەنزىل يول يۈرۈپ ، ئون ئىككى كۈنلۈك يەرگە كېلىپ ، تۇران لەشكەرلىرىگە ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قىلىپ چېدىرلىرىنى تىكتى . دەريانىڭ ئىككى تەرىپىدىكى لەشكەرلەر تەرىپىدىن ياڭرىغان كاناي ئاۋازى پەلەكنى بىر ئالدى . نەزمە :

يۈرۈپ سۇبھى ، لەشكەر بولۇپ رو بەرو ،
ئۆتۈپ يەتتە تاقى فەلەكدىن غۇلۇ ،
چېكىپ تىرۇ تەركەش ئۇمۇدى گەران ،
ئالىپ قولىغە نەيزەئى جان سىنان .
بولۇپ رەزم سارىگە شولدەم رەۋان ،
بارى پەھلەۋانانى گەردان كەشان .

ئەلقىسسە ، دەريانىڭ ئىككى تەرىپىدىكى لەشكەرلەر روبىرو بولۇشتى . تۇرانلار تەرىپىدىن بىرى مەيدانغا قاراپ ئات يۈگۈرتۈپ كېلىپ ، جەۋلان قىلدى .
— فەرامەرزدىن بۆلەك كىشى ماڭا تەڭ كېلەلمەس ، — دېدى ئۇ . فەرامەرز بۇ نىدانى ئاڭلاپ ، ھەيۋەت بىلەن كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىنى توستى . نەزمە :

دېدىكىم : فەرامەرزى رۇستەم مەنەم ،
تۇراندا تەختىم ، نەبىرەم مەنەم .
بەيان ئەيلەگىل سەنمۇ نامۇ نىشان .
جەھان ئىچرە قالغان نىشانەڭ ئايان .

— ئەي زابۇلى بەچچە ، — دېدى ئۇ جاۋاب بېرىپ ، — مېنى ئىبنى سەھرەم دەيدۇ . مەن ئەفراسىياب خۇشاۋەندىدۇرمەن .
ئۇ فەرامەرزگە قاراپ نەيزە سالدى ، فەرامەرز نەيزىنى رەت قىلىۋەتتى . فەرامەرز غەزەپ

بىلەن نەزە تارتىپ ئۇنىڭ كۆكرىكىگە شۇنداق ئۇردىكىم، نەيزە ئۇنىڭ ئۇچىسىنى تېشىپ چىقتى، ئۇنى نەيزە بىلەن كۆتۈرۈپ بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ يەرگە شۇنداق ئۇردىكى، پارە ــ پارە بولۇپ كەتتى. مەيدانغا يەنە بەھۋە ئاتلىق بىرى چۇشۇپ، فەرامەرزگە نەيزە سالدى، فەرامەرز رەت قىلىپ، قورسىقىغا شۇنداق ئۇردىكى، نەيزە ئۇچىسىدىن بىرگەز تېشىپ چىقتى. مەيدانغا چۇشكەن يەنە بىرىمۇ شۇنداق بولدى. شۇنداق قىلىپ تۇرانىيلارنىڭ ئاتاقلىق باتۇرلىرىدىن بىر يۈز ئون كىشى مەيداننىڭ ئۆزىدىلا شېرىن جېنىدىن ئايرىلدى. ئەمدى مەيدانغا چۇشۇشكە ھېچكىم جۈرئەت قىلالمايتتى.

ــ ھېچكىم مەيدانغا چۇشەلمەيۋاتىدۇ، ــ دېدى فەرامەرز ۋە ئۆزىنى قوشۇنغا ئۇردى. تۇران تەرەپمۇ ھۇجۇمغا ئۆتتى. جەڭ شۇنداق قاتتىق داۋام قىلدىكى، فەرامەرز لەشكەرلەر ئىچىگە چۆكۈپ كەتتى. نەزمە:

ئۆلۈكدىن قوپۇپ يۈز تۈمەن پۈشتەلەر،
يۈز ئانچە داغى قانغە ئاغۇشتەلەر.

جەڭ ئۈچ كېچە ــ كۈندۈز داۋام قىلدى. ھەر ئىككى تەرەپ داقا ــ دۇمباقلىرىنى چېلىپ ئۆز ئارامگاھىغا قايتىشتى.

كەيكاۋۇس شاھ ئۆز بارگاھىغا چۇشۇپ، ئىراننىڭ سەردار ۋە ئەمىرلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشتى.

ــ مەن مۇشكۇل ئەھۋالغا قالدىم، ــ دېدى كەيكاۋۇس، ــ ئۇرۇش بۇ يوسۇندا ھەرگىز ھەل بولمايدۇ. لەشكىرىمنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشىنى بىلمەيمەن.

ــ شاھىم، خاتىرجەم بولغىن، ــ دېدى داستان، ــ مەن كابۇلدىن، كەشمىر، ھىندىستاندىن ھېسابسىز لەشكەر جەمئى قىلايكى، تۇرانىيلار توپا ــ چاڭ ئاستىدا قالسۇن.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئەتراپقا خەت ئەۋەتىپ، ھەرقايسى جايلارنىڭ نامدارلىرىغا شاھانە تون كىيگۈزدى.

بۇ تەرەپتىن تۇران شاھى ئەفراسىياب: «خىتاي، خوتەن ۋە باختەردىن سانسىز ئەسكەر كەلتۈرەيكى، زالمۇ، فەرامەرزمۇ تۈگەشسۇن، تامام مۈلكى ئىراننى قولغا كەلتۈرەي» دېدى. شۇنداق قىلىپ تۆت تەرەپكە نامە ئەۋەتتى. قەيەردە نامدار كىشىلىرى بولسا كەلتۈرۈپ، ھەر ئىككى پادىشاھ بىر ــ بىرىگە قارشى سەپ تۈزدى.

بەسلى داستان

ئەمدى گەپنى مەسىھائى زاھىد ۋەقەسىدىن ئاڭلاڭ. مەسىھائى زاھىد كۆردىكى، جاھانگىر ناھايىتى قۇدرەتلىك بولۇپ، ئۇ دىلنەۋازغا مۇنداق دېدى:

ــ ئەي فەرزەند، جاھانگىر ناھايىتى كۈچلۈك. ئەگەر رۇخسەت بولسا، ئۇنى كەيكا-

www.uyghurkitap.com كىتاب تورىبېكىتى

ۋۇسقا ئەۋەتسەك ، زالى زەر ، فەرامەرزلەرنىڭ ھەممىسى ئىران شاھى ھوزۇرىدا . بۇ كۈندە پەشەڭ ، كەيكاۋۇس ۋە ھەر ئىككى پادىشاھ باراۋەر سەپ تۈزۈشتى . مەن ئەختەردە كۆرگەنىدىم : « ئەفراسىياب جاھانگىر قەدىمىدىن قاچقاي ۋە ئىران شاھى دەرگاھىدا ئىززەت ـ ھۆرمەت تاپقاي ، رۇستەمنىڭ شۆھرىتى كۆتۈرۈلۈپ ، جاھان ئۇنىڭ ئىلكىدە بولغاي . »

ـــ قانچىلىك بىلسەك ، شۇ بويىچە قىل ، ـــ دېدى دىلنەۋاز ، ـــ مېنىڭ سەندىن ئۆزگە كىمىم بار ؟ ۋە لېكىن ئۇنىڭ يېشى كىچىك ، نادان تۇرسا ، قانداق ئەۋەتەرسەن ؟

ـــ ئەي جاھانگىر شىر يۈرەك ، ـــ دېدى مەسىھا ، ـــ ساڭا بىر سۆز ئېيتاي ، ئەگەر ساڭا ئېغىر كەلمىسە .

ـــ ئەي بابا ، ـــ دېدى جاھانگىر باتۇر ، سېنىڭ ئەمرىڭ قانداق بولسا شۇنداق قىلىمىز .

ـــ ئەختەردە مۇنداق كۆردۈم ، ـــ دېدى مەسىھا ، ـــ تۇران شاھىنىڭ لەشكەرلىرىنى سەنلا چېكىندۈرەلەيسەن ۋە جاھان سېنىڭ ئىلكىڭدە بولىدۇ . مەن سېنى كەيكاۋۇس دەرگاھىغا ئەۋەتىمەن ، سېنىڭ ھەممە ئۇرۇق ـ قاياشىڭ شۇ يەردە .

ـــ مېنىڭ ئاتام كىم ، ئۇ نەدە ؟ ـــ دەپ سورىدى جاھانگىر ، ـــ ئاتام تەرەپكە كىم يول باشلاپ بارىدۇ ؟

ـــ ئاتاڭ رۇستەم زابۇلىدۇر ، ـــ دېدى مەسىھا ، ـــ شىكارغا چىقىپ كېتىپ غايىب بولغان دەپ ئاڭلىغانىدىم ، دەرياغا غەرق بولغانمىش .

جاھانگىر ئۆز ئاتىسى رۇستەمنىڭ زالنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولدى .

مەسىھا جۇرجاندىن ئىككى يۈز ئەسكەرنى جابدۇپ ، ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە بىر يىل يەتكۈدەك ئالتۇن ـ كۈمۈش بېرىپ ، جاھانگىرغا ھەمراھ قىلدى . تۇلپارنىڭ نەسلى بولغان رۇستەمنىڭ تېبىي ناھايىتى يۈگۈرۈك چىققاندى . ئۇنى كەلتۈرۈپ ، جاھانگىرنى مىندۈردى . بۇ يەل تاپانغا كۆھى پەيكەر دەپ ئىسىم قويغان ۋە ئۇ رۇستەمدىن قالغاندى . جەڭگە كېرەكلىك قورال ـ ياراغلارنىڭ ھەممىسىنى تەييارلاپ بەردى . ئاندىن بۇلار يولغا چىقتى .

ئۇلار ئون ئىككى كۈن يول يۈرۈپ ، بىر يەرگە يەتكەندى ، قارىسا بۇ ئەفراسىيابنىڭ ئالدىن يۈرەر جەڭگىۋار قىسىملىرى چۈشكەن جاي ئىكەن ، ئاۋاز چىقارماي جەڭ باشلىۋەتتى . شۇ كېچىسى جاھانگىر باتۇر ئەفراسىيابنىڭ پەھلىۋانلىرىدىن يۈز نەچچىنى ئۆلتۈردى . يەنە بىر تۈركۈم جەڭگىۋار قىسىمغا ئۇچراپ ، ئۇلارغىمۇ ئاۋازسىزلا ھوجۇم قىلدى ، « تۇران شاھىنىڭ لەشكەرلىرىدىن ھەرگىزمۇ قورقمايمەن » دېدى جاھانگىر ۋە ئىككى قىسىم لەشكەرلەر ئارىسىغا كىردى . لېكىن ، بىللە كەلگەن ئىككى يۈز نەپەر ھەمراھلىرى :

ـــ ئەي پالۋان جاھانگىر ، ئاجايىپ ئىشقا قول ئۇزاتتىڭ . شەھى تۇرنى ئۆزۈڭگە دۈشمەن قىلىۋالدىڭ . تاڭلا ئۈستىمىزگە لەشكەر تارتىپ كېلىپ ، ھەممىمىزنى قىرسا قانداق قىلغۇلۇق ؟

ـــ تۇران شاھىدىن قىلچە قورقىدىغان بولسام ، ـــ دېدى جاھانگىر ، ـــ سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا ئەر بولماي كېتەي .

تالڭ يورۇش بىلەن ئەفراسىياب ئورنىدىن تۇرۇپ كۆرۈنۈش ئىشكىنى ئاچقاندى. جەڭگىۋار قىسىم باشلىقى كىرىپ، بېشىنى يەرگە قويىدى.

— شاھىم، جۇرجان تەرەپتىن بىر جامائەت پەيدا بولدى. — دېدى ئۇ، — ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر باتۇر بار ئىكەن. كېچە جەڭگىۋار قىسمىدىن يۈز نەچچە پەلۋاننى ئۆلتۈرۈپ، ھەر ئىككى لەشكەر ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش مەيدانى ئاچتى.

— ئەي شاھ، ئەگەر ئىجازەت بەرسىڭىز، — دېدى گەرۆي زىرىھ ئورنىدىن تۇ- رۇپ، — مەن بېرىپ ئۇنىڭ بوينىدىن باغلاپ كەلسەم! **نەزمە:**

ئەگەر رۇخسەتىڭدۇر شەھى كامىياب،
تۇتۇپ كەلتۈرەي باغلابان پىچ تاب.
ئاڭا شەھ دېدى: بار، ئانىڭ رەزمىگە،
جانىڭنى ئالىپ بار ئانىڭ جەڭگە.
كى باغلاپ كېلەي دەپ تەمەئ تۇتماغىل،
ئۇراي خىنەكىگە قانىن يۇتماغىل.
تۇتۇپدۇر ياقاڭدىن ئەجەل پەنجەسى،
يارار كۆكسۈڭىز نەيزە يا دەھرەسى.

گەرۆي زىرىھ شاھنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ، تۆت مىڭ ئاتلىق ئەسكەر بىلەن مەيدانغا كىردى. بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان جاھانگىرمۇ ئادەملىرىنى جەڭگە چاقىرىپ، ئۆزى يەككە — يېگانە مەيدانغا چۈشتى. **نەزمە:**

دەپ ئەي نامدارانى تۇران گۇرۇھ،
ھەمە لەشكەرىڭ مىش مەنەم شىرى كوھ.

— سىلەردە نومۇس يوق، بىر ئادەمگە نەچچە لەشكەر كېلەمسىلەر، — دېدى - دە، ئېتىنى ئوينىاقلىتىپ يۈرۈش قىلدى. شۇ چاغ شاھى كەيغە خەۋەر يەتكۈزدى. «كېچە مازەندەران تەرىپىدىن بىر توپ كىشىلەر پەيدا بولۇپتۇ. ئۇلار ئارىسىدا ئاجايىپ بىر باتۇر يى- گىت بار ئىكەن. ئەفراسىيابنىڭ جەڭگىۋار قىسىملىرىدىن يۈز كىشىنى جەھەننەمگە يوللاپتۇ. ئەمدى شاھى تۇران گەرۆي زىرىھنى نۇرغۇن لەشكەرلىرى جەڭ قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ.» شاھ گىۋ، كەركىن بىلەن مىلادقا:

— بېرىڭلار، ئۇ باتۇر ئىككى قوشۇن ئارىسىدا مەيدان تۈزۈپتۇ. ئۇنى ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن تۇتۇپ كېلىڭلار، — دېدى.

ئۇلار ئىككى شاھتىن رۇخسەت ئېلىپ كېلىپ قارىسا، جاھانگىر بوراندەك گۇر كىرەپ تۇرۇپتۇ. گەرۆي زىرىھ كۆپلىگەن سىپاھ بىلەن بىرلىشىپ جەڭ مەيدانى تۈزدى. جاھانگىر ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا باتۇرلۇق كۆرسەتمەكتە ئىدى.

— كەل، بىرەر ئېگىزلىككە چىقىپ جەڭنى تاماشا قىلايلى، — دېدى گىۋ، —

جاھانگىرنىڭ قانداق جەڭ قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقايلى .

غەزەبلەنگەن ئىككى تەرەپ دەلمۇ - دەل ئېلىشماقتا ئىدى . ئۇ تەرەپتىن ئايلاق ناملىق باتۇر گەرۋى زىرىھدىن رۇخسەت ئېلىپ مەيدانغا كىردى . « ھەددىڭدىن ئاشما » دەپ نەرە تارتتى ئۇ ۋە نەيزىسىنى جاھانگىرغا قاراپ كۈچ بىلەن شۇنداق ئۇردىكى ، تاغقا تەگسىمۇ پارچىلىنىپ كېتىدىغاندەك بولاتتى . ئەمما جاھانگىر قولىدىكى نەيزىسى بىلەن بىر ئۇرۇپ ، ئۇنىڭ نەيزىسىنى قايتۇرغاندىن كېيىن ، قايتۇرۇپ ئۇنىڭ قورسىقىغا بىر نەيزە ئۇرغانىدى ، دۇمبىسىدىن تېشىپ چىقتى . ئەجىلى توشقاندىن يەنە بىرى كېلىپ قول ئۇزاتقانىدى ، ئۇنى بويىنىدىن كۆتۈرگىنىچە بېشىنى تېنىدىن ئۈزۈپ ، لەشكەرلەر ئارىسىغا تاشلىدى .

— ئەي لەشكەر ، مېنىڭدىن تۇران شاھىغا ھەدىيە بولۇپ قال ، — دەپ ئېتىنى چاپتۇرۇپ تۇرانىيلار لەشكىرىنىڭ ئىچىگە چۆكتى . جەسەتتىن تاغ قوپۇردى . يۈزدىن كۆپرەك باتۇرنى ئۆلۈمگە يوللىدى . گەرۋى زىرىھ بۇ زەربىدىن قورقۇپ قېچىشقا يۈزلەندى .

ئۇ ئەفراسىياب دەرگاھىغا كېلىپ ، تەخت ئايىغىغا باش قويۇپ :

— ئۇلۇغ شاھىم ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇن نەچچە باتۇرمۇ كار قىلمايدىكەن ، ئۇنىڭغا تەڭ كەلگىلى بولمايدىكەن ، — دېدى .

— ھۇمان ! — دەپ ۋارقىرىدى ئەفراسىياب جاللاتلارنى چاقىرىپ ، — بۇ قورقۇنچاقنىڭ بېشىنى ئال !

— ئۇلۇغ شاھىم ! — دېدى ھۇمان ، — مەن بۇنىڭغا گۇۋاھ ، بۇنىڭ گۇناھىدىن ئۆتكىن ! تاكى مەن ئۇ يىگىتنى چىرايلىقچە سىنىڭ دەرگاھىڭغا كەلتۈرەي .

ئۇ ئاتاقلىق ئون ئىككى خىزمەتكارى بىلەن جاھانگىرنىڭ چېدىرىغا قاراپ يول ئالدى . جاھانگىر باتۇر ئەمدىلا جەڭدىن قايتىپ كېلىپ چېدىرىدا ئولتۇراتتى . گىۋ ، گۇدەرز ، كەرگىن مىلاد كىرىپ سالام قىلدى . جاھانگىر ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ ، نېمىندۇر سورىماقچى بولۇۋىدى . گىۋ مۇنداق دېدى :

ئەگەر مەن سارى كەلسەڭ ، ئەي شىرى نەر ،
بېرەي تەخت ئىلە تاج ، زەررىن كەمەر .
تەمامى سىپاھ ئىچرە سەرۋەر قىلاي ،
نە سەرۋەركى سەرۋەرگە سەۋدەر قىلاي .

— ئەي جاھان پالۋانى ، — دېدى سۆزىنى داۋام قىلىپ ، — ھەممە دۆلەت ئەربابلىرى سىنىڭ دەرگاھىڭغا مۇنتەزىردۇر . ئەگەر قەدەم تەشرىپ قىلساڭ ، سىنى ناھايىتى چوڭ ئىززەت بىلەن كۈتۈۋالايتۇق .

جاھانگىر مۇنداق دېدى : نەزمە :

يوق ئىكەن زەمىرىدە كەينىڭ ۋەفا ،

نەدىنكىم ، تەھەمتەنگە قويدى جەفا .

ئەلقىسسە ، شىر يۈرەك رۇستەم سەر زامان ۋە نەھەڭ زامان بىلەن ئۇرۇش قىلىشنى ئىستەر ئىدى . شاھى جاھان ئانداق كىشىنى بىر نۇشدورا ئۈچۈن ئازار قىلىپ ، شۇ ۋەجىدىن ۋەتەندىن قوغلاپ ئاۋارە بولۇپتۇ . مەن بۇگۈنگە كېلىپ قانچىلىك قەدىر ـ قىممەت تاپارمەن ، دەپ ئولتۇرغاندى . بۇ ئەسنادا ھۇمان ۋىسە كېلىپ دېدىكى ، نەزمە :

ئىبەردى دۇرۇدىينى ئەفراسىياب ،
دەبان سىزگە ، ئەي پەھلەۋان ، كامىياب
نە چاغلىق كىشىنى قىلىپسەن ھەلاك ،
ئەگەر يۈز تۈمەن ئۆلسە نې ئانچە باك .

— ئاللا ھەققىدە قەسەمكى ، — دېدى يەنە ، — ئەگەر مەن تەرەپكە كەلسەڭ قىلمىشىڭنى سۈرۈشتە قىلمىغايمەن ، قانچىلىك كىشى ئۆلتۈرگەن بولساڭمۇ قىيىنى تەلەپ قىلمايەن . سېنى تامام سەرۋەرلەرنىڭ سەرۋەرى قىلغايمەن . سەن ماڭا پەرزەند ، مەن ساڭا پەدەر (ئاتا) بولىمەن ، مەندىن كېيىن قالساڭ تاجۇ تەختىممۇ سېنىڭ بولغاي ، — دېگەنلەرنى يەتكۈزدى .

جاھانگىر ھۇمان ۋىسە بىلەن ئەفراسىياب دەرگاھىغا قاراپ يول ئالدى . ئەفراسىياب ھۇزۇرىغا كېلىپ تەخت ئالدىدا سالام بەرگەندىن كېيىن ، شاھ تەخت ئۈستىدىن چۈشۈپ ، جاھانگىرغا خىسرەۋگە لايىق زەررىن كۈرسى تەييارلاپ ئولتۇرغۇزدى .

— ئەي جاھانگىر ! — دېدى شەھى تۇر ، — ئەگەر ئەۋلادى رۇستەمگە شىكەست يەتكۈزسەڭ ، مەن سېنى جاھان سەردارى خۇسرەۋدىنمۇ ئۈستۈن قىلاي .

— شاھىم ! — دېدى جاھانگىر ئورنىدىن تۇرۇپ ، — كۆڭلۈڭنى خۇشال تۇت . ئەتەقۇياش كۈھى خاۋە راندىن (شەرق تېغىدىن) باش چىقارغاي . خۇشاللىق ئۈچۈن ناغرا ـ دۇمباق چېلىشنى بۇيرۇغىن ، ئۇرۇش مەيدانىغا چىقىپ كۆرگىنكى ، ئىنشائاللا ، تەڭرىنىڭ ئىنايىتى يار بولسا ئەجەب ئەمەس :

كى بۇ رەزمگاھ ئىچرە كارى قىلاي ،
بۇ ئالەم ئارا يادىگارى قىلاي .
فەلەك دېسۇن ئەھسەن ، زەمىن ئافەرىن ،
خۇرۇش ئەيلەسۇن ئاسمانۇ زەمىن .

دەپ جايىغا ئولتۇردى .

ئەتىسى ئالەمنى يورۇتقۇچى قۇياش ئۆز پەردىسىدىن چىقىپ ، فەلەك ئۈستىگە مىنىپ جەۋلان قىلدى . جەڭ دۇمبىقىنىڭ ساداسى شەھى تۇر دەرگاھىدىن چىقىپ ، ئاسمان گۈمبە-

www.uyghurkitap.com

زىگە ئۆرلىدى. جىمىكى پالۋانلار تۇران جىڭى ئۇچۇن مەيدانغا يۈزلەندى. بۇ تەرەپتىن ئىران شاھىمۇ فەرمان چۈشۈردى: ھەممە ئەسكەرلەر تۇرانىيلارغا دەلمۇ ـ دەل سەپ تۈزۈپ، ئارىلىق ساقلاپ تۇردى.

پەسلى داستان

جاھانگىر باتۇر يورغا ئېتىغا مىنىپ، ئىككى قوشۇن ئارىسىدا جەۋلان قىلاتتى. بۇ تەرەپتىن زەڭگى شاۋەران ئات سۈرۈپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى توستى. ئۇ قىلىچ يالىڭاچلاپ جاھانگىرغا سالماقچى بولۇۋىدى، جاھانگىر ھېچ پەرۋا قىلماي، ئۇنىڭ تىغ تۇتقان قولىنى تۇتۇۋېلىپ، يەنە بىر قولىدا كەمرىدىن ئېلىپ، بېشى ئۈستىدىن ئايلاندۇرۇپ، مەيداندىن ئېلىپ چىقىپ، ئۆز قوشۇنىغا تاپشۇردى، ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى جاھانگىرنىڭ بۇ ئىشىدىن ھەيران قېلىشتى. ئۇ يەنە مەرىكە مەيدانىغا كىرىپ ئۆزىگە تاقابىل تۇرالايدىغان مەردنى تەلەپ قىلدى. ئاۋۋال كەركىن ملادنى، كېيىن ئەشكەش ھۇشنى ھەمدە گىۋنى ئارقا ـ ئارقىدىن يېڭىپ بەندكە تارتىپ قويدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە يۈز سەكسەن پالۋان بەندكە تارتىلدى. جاھانگىر يەنە مەيدانغا كېلىپ « قېنى، يەنە مەرد بارمۇ ؟ » دېدى.

مەيدانغا زەۋارە چۈشتى.

ــــ سەن ئۆز خېلىڭ يوق چاغدا مەيدانغا چۈشۈپ قالدىڭ، ــــ دېدى ئۇ، ــــ ئەگەر زال ياكى فەرامۇز بولسا ئىدى، بولۇپمو فەرامەرزنىڭ يوقلۇقىدىن، سەن بۇگۈن مەيداننى خالىي تېپىپ چوڭچىلىق قىلىۋاتىسەن. نەزمە:

دەبان بىيشەدە يوق بۇ كۈن نەرە شىر،
دەلىرلەر كىرىپ بىيشە ئىچرە دەلىر.

ــــ بۇگۈن فەرامەرز بولغان بولسا، ــــ دېدى زەۋارە، ــــ تېرەڭنى تەتۈر سوياتتى. بۇگۈن مېنىڭ قولۇمدىن ساق چىقىپ كېتىشىنى غەنىيمەت بىل!

ــــ نېمىشقا زال بىلەن فەرامەرزگە تارتىشىپ قالدىڭ ؟ ئەگەردە ئەر بولساڭ كەل، ئېلىشىپ باقايلى! ــــ دېدى جاھانگىر.

ــــ سېنىڭ نامىڭ نېمە، نەسلىڭ كىم ؟ ــــ دەپ سورىدى زەۋارە.

جاھانگىر جاۋاب بېرىپ:

دېدىكىم: ئاتىمدۇر جەھانگىرى شىر،
جەھان پەھلەۋان نەررە شىرى دەلىر.
نەژادىمدۇرۇر زاھىدى پاك دىن،
دىيارىمدۇرۇر مۇلكى جۇرجاندىن.

دەپ ، نەيزىنى بېلىدىن ئېلىپ زەۋارەنىڭ بېشىغا ئۇرغانىدى ، زەۋارە نەيزىنى رەت قىلىپ ، ئۇمۇ جاھانگىرنىڭ بېشىغا نەيزە سالدى ، جاھانگىرمۇ رەت قىلىۋەتتى . شۇنداق قىلىپ بۇ ئىش ئەللىك قېتىم تەكرارلاندى . ئاخىر ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تىغى كاردىن چىقتى . ئاندىن زەۋارە گۇرزىسىنى ئاسمان ـ پەلەك كۆتۈرۈپ ، جاھانگىرنىڭ بېشىغا شۇنداق ئۇردىكىم ، ئۇنىڭ تاراق ـ تۇرۇق ئاۋازى ئاسمان گۇمبىزىدىن ئۆتۈپ كەتتى ، ئۇ يەنە بىر گۇرزە ئۇرغانىدى ، جاھانگىر رەت قىلىۋەتتى. نەزمە:

سالىپ گۇرزەسىگە ۋەسىن يەك دىگەر ،
تاپىپ ئەمدى نەۋبەتكى مەندىن خەبەر .
ئۆتۈپ نەۋبەتىڭ ماڭا نەۋبەت يېتىپ ،
لىباسى ھەياتىڭ تەنىڭدىن كېتىپ .
بۇكۈن جام نۇشنى سەن نۇش قىل ،
تىرىكلىكنى بەلكى فەراموش قىل .

جاھانگىر شۇنداق دەپ زەۋارەنىڭ بېشىغا بىر گۇرزە ئۇردىكى ، ئۇنىڭ بېشى ئايلىنىپ ، كۆزلىرىدىن ئوتلار چاقنىدى ، بېلى سۇنۇپ ، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقلدى ، يۈرىكىگە لەختە ـ لەختە قان تولدى . زال دەرھال بىرىنى ئەۋەتىپ ، زەۋارەنىڭ قولىقىنى ئىشقىلاتقۇزۇپ ، ئاتقا مىندۇردى . ئۇ يەنە مەرىكە مەيدانىغا چۈشۈپ ، كەمەند (سالما) تاشلاشقا تەييارلاندى . ھەر ئىككى تەرەپ تۇلپارلىرىدىن چۈشۈپ ، كەمەندازلىقتا كىرىشىپ بىرقانچە قېتىمدىن كەمەند تاشلاشتى . جاھانگىر پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي ، زەۋارەنىڭ بېشىنى كەمەندكە ئىلىندۇردى ـ دە ، مەيداننىڭ سىرتىغا قاراپ سۆرىدى . يۈز پىيادىلىك پەھلىۋان كېلىپ ، زەۋارەنى قولىدىن باغلاپ ، تۇتقۇن قاتارىدا ئېلىپ چىقىپ كەتتى .

بۇ كۈنى جاھانگىر باتۇر ئىران تەرەپتىن يۈز سەكسەن پەھلىۋاننى تۇتقۇن قىلدى ، ئاتاقلىق پەھلىۋانلاردىن يىگىرمە ئالتىسىنى ئەسىر ئالدى . كۈن پاتاي دېگەندە ، ھەر ئىككى تەرەپ قوشۇنلىرى داقا ـ دۇمباقلىرىنى چېلىشىپ ، ئۆز بارگاھىغا قايتىشتى .

ئەلقىسسە ، تۇر تەختى خۇسرەۋانى ئۇستۇنلۇككە ئېرىشتى . ئەفراسىياب گۇناھكارلارنى ئېلىپ كېلىشكە پەرمان قىلدى .

ـــ مانا كۆردۈڭلارمۇ ؟ ـــ دېدى ئۇ ، ـــ سىلەرنىڭ تەلىيىڭلار ياندى ، مېنىڭ ئارزۇيۇم دەرىخى كۆكلىدى . ھالا زال ، گۇدەرز ، فەرامەرز قالدى . بۇ ئۈچىنى قولۇمغا كەلتۈرسەم ، كەيكاۋۇسنىڭ ئىشى ئاسان ، سىلەرنى دارغا ئېسىپ خوتۇن ـ باللىرىڭلارنى ئەل ئارىسىدا سازايى قىلىمەن .

زەۋارە پەرىشان بولۇپ مۇنداق دېدى .

ـــ ئەگەر سەن ئۆلۈمدىن ئامان قالساڭ ۋە بىزلەرنى ئۆلتۈرگۈدەك قۇدرىتىڭ بولسا ،

www.uyghurkitap.com

ئۆزۈڭنى ئۆلۈم ۋە بۇلاڭ ــ تالاڭدىن ساقلا . نەزمە :

نە بولدى فەرىدۇن بىلە سەلمۇ تۇر ،
گۇدەرز ئولدىلار بىھەد ئەيلەپ غۇرۇر .

ــ ئەي ئەفراسىياب ، ــ دېدى زەۋارە ، ــ سېنىڭ ئاتاڭ پەشەڭدۇر . سەن نېمەگە تايىنىپ ئادەم ئۆلتۈرەلەيتتىڭ ؟ ! .

ــ بۇلارنى دارغا ئاسايلى ! ــ دېدى بۇ سۆزدىن پەرىشان بولغان شاھى تۇر .

ــ ئۆلۈمدىن ساقلاپ قالايلى ، ــ دېدى جاھانگىر . نەزمە :

قەنى ئول كەيۇمەرس نىكۇ نەژاد ،
قەنى ئول سىيامەك شەھى پاك زاد .
قايان باردى ھۇشەڭگۇ شاھ تەھمۇرەس ،
بۇلارنىڭ باشى ھەم كېتىپدۇر ئەبەس

ــ ئۇلار ھاتــدىن نائۇمىد بولۇپتۇ ، ــ دېدى جاھانگىر ، ــ شۇ سەۋەبتىن ھەر نېمە دەيدۇ . مەن ئاقىۋەت ئۇلارنىڭمۇ جازاسىنى بەرمەي قالمايمەن .

جاھانگىر يىگىتلىرىگە بۇيرۇق قىلىپ ، ئەسىرلەرنى ئۆز چېدىرلىرىغا ئەۋەتتى .

ــ بۇ ئەســىرلەر گۆرۈھىنى ياخشى تۇتۇڭلار ۋە ھۆرمەت قىلىڭلار ، ــ دېدى ئۇ ئۆز مۇلازىمـلىـرىـغا يوشۇرۇن يوليورۇق بېرىپ ، ئۆزى ئەفراسىياب بىلەن قەدەھ سوقۇشتۇرۇپ بەزمىگە چۈشۈپ كەتتى .

بـۇ تـەرەپـتە كەيكاۋۇس بارگاھىغا بېرىپ ، تەخت ئۈستىدە ئورۇن ئېلىپ ، كۆرۈنۈش ئىشـىـكـىـنـى ئاچـتـى . زالـى زەر گـۇدەرز ئىبنى گەشۋاد بىلەن ئولتۇراتتى . فەرامەرز كىرىپ كەلدى . شاھ فەرامەرزگە مۇنداق دېدى :

ــ بۈگۈن سەن جەڭ مەيدانىغا بارمىغانىدىڭ . ئۇ مازەندەران زادە چاڭ چىقىرىۋەتتى . تـاللانـغان ئاتاقلىق باتۇرلىرىمىزدىن بىرىمۇ قالماي ئەسىر چۈشۈپ كەتتى . ئۇلاردىن بىرەرىنى نابۇت قىلىۋەتمىسە دەيمەن .

ــ شاھىم ، ئەگەر رۇستەمنىڭ ئورنىنى ماڭا پەرمان قىلساڭ ، ــ دېدى فەرامەرز ، ــ ئەتىلا ئۇ مازەندەرانلىق بىلەن جەڭ قىلاتتىم .

ــ رۇستەمنىڭ ئورنىنى ساڭا تەيىنلىدىم ، ــ دېدى جاھان شاھى كەيكاۋۇس .

فەرامەرز ئورنىدىن قوپۇپ ، تەزىم قىلىپ يەنە ئولتۇردى .

ــ نېمىشقا رۇستەمنىڭ جايىدا ئولتۇرمىدىڭ ؟ ــ دەپ سورىدى شاھ .

فەرامەرز مۇنداق دېدى ، نەزمە :

دېدىكىم ، پەسەند ئەتمەگەي كىردىكار ،
قاچان رۇستەم ئورنىدا تاپقۇم قەرار .

شاھ قەغەز كەلتۈرۈشكە بۇيرۇپ ، نامە يازدى .
— بۇ خەتنى ئەفراسىيابقا ئەۋەتەيلى ، — دېدى ئۇ .
شاھنىڭ سۆزى تۈگەـ تۈگمەيلا فەرامەرز ئورنىدىن قوپۇپ يەر سۆيۈپ دېدىكىم :
— ئەگەر رۇخسەت بولسا ، بۇ خىزمەتنى مەن بېجىرسەم ، شاھىم !
— بولىدۇ ، — دېدى شەھەنشاھ ، — تۈركلەر مەجلىسگە بارغان ۋاقتىڭدا ئەلۋەتتە ئۇ جۇرجانلىق يىگىت باردۇر . ئۇ سەن بىلەن بەزمە قىلىشى مۇمكىن .
فەرامەرز خۇشال بولغان ھالدا خەتنى ئېلىپ ، ئەفراسىياب ئوردىسىغا قاراپ يول ئالدى . بىر ھازا يول يۈرۈپ ، تۇرانىيلارنىڭ جەڭگىۋار قوشۇنى ئورۇنلاشقان جايغا كەلدى .
— نېمە ئادەمسەن ، بۇ قاراڭغۇ كېچىدە نەگە بارىسەن ؟ — دەپ سورىدى قاراۋۇل .
فەرامەرز ئات سۈرۈپ كېلىپ دېدى ، نەزمە :

ئېبەردى مېنى شاھى ئىران پەناھ ،
نەژادىمدۇر ، ئەي شاھ ئىران كۇلاھ .
كى بىر نامە كەلتۈرمىشەم شاھدىن ،
كى نامە بەرى شاھى تۇران زەمىن .

— توختاپ تۇر ، — دېدى قاراۋۇل ، — بۇ خەۋەرنى شاھى تۇرانغا يەتكۈزەي ، رۇخسەت قىلسا كىرگىن .
شۇ ھامان قاراۋۇللاردىن بىرى تۇران شاھىنىڭ ھوزۇرىغا كېلىپ : « ئىران شاھىدىن ئەلچى كەپتۇ ، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈشنى تىلەيدۇ » دېدى . شاھى تۇران مۇنداق دېدى : نەزمە :

بۇ كېچە تۈشۈپ بادە بىرلە ئىشىم ،
كى مەي شىددەتىدىن ئاغىردۇر باشىم .

— شاھ بىر نەچچە پالۋانلار بىلەن شاراب ئىچىشىۋاتىدۇ ، — دېدى قاراۋۇل ، — كۆرۈنۈش ئىشىكى ئوچۇق ئەمەس .
فەرامەرز باتۇر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ، دەرغەزەپكە كەلدى . نەزمە :

مەنەم شىر جەڭگىئ ى پۇر داستان ،
قاچان بارمايىن مۇندا تاپقۇم ئەمان .
قاچاندۇر مېنىڭ شاھىم ئەفراسىياب ،

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

نەچۇكدىن تۇراي مۇندا سىزگە قاراپ .
كى مەن بارغامەن شاھ تۇر قاشىغە .
سۆزۈم ئالماسا گەر ئۇراي باشىغە .

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە ، ئومۇتنى قاراۋۇللارغا تەگلەپ ھەملە قىلدى . بىر قانچىسى يارىدار بولدى ، باشقىلىرى قاچتى . بۇ ئەسنادا فەرامەرز جەبىلە ئاتلىق بىر پالۋاننى ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىپ ، گۇرزى بىلەن بىرنى سالغاندى ، بېشى ئۇزۇلۇپ ، ئون قەدەم يىراقلىققا چۈشتى . فەرامەرز تۇلپارىغا مىنىپ ، ئەفراسىيابنىڭ بارگاھىغا يەتتى .

— ماڭ ، بېرىپ ئالدىنى توس ! — دېدى شەھى تۇر ، — بارگاھ ئىچىگە كىرگۈزمە ، ئەگەر ئۇنىمسا بېشىنى كەسكىن .

شىر بۇ فەرامەرزنىڭ ئالدىغا كېلىپ :

— ئەي بىئەدەب ، شاھنىڭ پەرمانى ، بۇ كېچە سېنى قوبۇل قىلمايدۇ ، — دېدى ـ دە ، ئۇنىڭ كەمىرىگە قول سالدى .

شىر بۇ پىيادە ، فەرامەرز ئاتلىق ئىدى . فەرامەرز نەچچە گەز ئېگىزلىكتىكى بۇ پالۋاننى كۆتۈرۈپ ، ئۇنىڭ دولىسىنىڭ ئارىلىقىغا شۇنداق قاتتىق ئۇرغان بولسىمۇ ، تەسىرى چوڭ بولمىدى . ئۇنىڭدىن كېيىن قاتتىق نەرە تارتىپ ، قىلىچ بىلەن گەردىنىگە شۇنداق ئۇردىكىم ، بېشىنىڭ كېسىلگەنلىكىنى ئۆزىمۇ تۇيماي قالدى . ئۆت يۈرەك پالۋان نەيزىسىنى يەرگە قاداپ ، ئاتىنى نەيزىگە باغلاپ قويۇپ ، بارگاھ ئىچىگە كىردى . ھېچكىم غىڭ ـ پىڭ قىلالمىدى . فەرامەرز ئۇدۇل شاھ ھۇزۇرىغا كىردى .

— ئەي بىئەدەب ! — دېدى ئەفراسىياب ئۇنى كۆرۈپ ، — رۇخسەتسىز بارگاھىمغا قەدەم قويدۇڭ . بىر بۇيرۇق بىلەن بېشىڭنى تېنىڭدىن جۇدا قىلسام قانداق قىلىسەن ؟

پالۋان دېدىكىم ، نەزمە :

نەيەزدانكى ئېلكىمنى بىرۇن قىلاي ،
كى بۇ ئەنجۇمەنلەر ئاراخۇن قىلاي .
كېلىپ باشىمە كۇھ شىرى دەمان ،
كېسەي باشىنى لەشكىرىڭ ئانچۇنان .
ساڭا يىغلاسۇنلار ھەمە ئەنجۇمەن ،
كى مەندىن كېيىڭ خاكى خۇنۇ كەفەن .

— شاھىم ، ئاچچىقلانمىغىن ، — دېدى پىران ، — ئاچچىقلىنىش ھەرقانداق ئىشتا كارغا كەلمەيدۇ . بۇ بولسا ئىران شاھىنىڭ ئەلچىسى فەرامەرز ئىبنى رۇستەمدۇر . ئەلھال ئۇنىڭغا سىلىق مۇئامىلە قىل .

— كەل ئەي پالۋان ! — دەپ شىدەنىڭ يۇقىرىسىدىن ئورۇن كۆرسەتتى شەھى تۇر ئۇنىڭغا .

— بۇ قانداقمۇ مېنىڭ جايىم بولسۇن ؟ ! — دېدى فەرامەرز مەسخىرە ئارىلاش ، — بۇ مېنىڭ كەشمىنىڭ جايىمۇ ئەمەس ، — ئۇ جاھانگىرنىڭ ئورنىغا كېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — ئەي پالۋان ، ئورنۇڭدىن تۇرغىن . مەن نامە ئېلىپ كەلدىم ، جاۋابىنى ئالغاندىن كېيىن قايتىمەن ، ئورنۇڭ يەنە ئۆزۈڭگە قالىدۇ . جاھانگىر دېدىكىم :

نەلەر دېدىڭ ، ئەي پەھلەۋان شىرى گىر ،
يانىمدا كىشى ئولماغاي جايگىر .

— ئەي پالۋان ، سەنمۇ ھەقىقىي پالۋانسەن ، ياكى ئوغۇل بالاسەن ، بۇ مېنىڭ جايىمدۇر ، — دېدى فەرامەرز ۋە شۇئان قولىنى جاھانگىرنىڭ بېلىگە سېلىپ . ئۇنى كۆتۈرمەكچى بولۇپ زور قىلدى . جاھانگىرمۇ كۈچ كۆرسىتىپ بوي بەرمىدى . ھېچبىرى غەلىبە قىلالمىدى . شەھى تۇر بۇ ئىككى شىر يۈرەكنىڭ ئېلىشىشىنى تاماشا قىلاتتى . فەرامەرز پەملىدىكى ، جاھانگىرنى تەۋرىتىش ئىمكانى يوق . شۇڭا ، ئۇ غەزەپ بىلەن :

— قوپقىن ، جەڭ كىيىمنى كىيگىن ، ئىككىمىز جەڭ قىلايلى ! — دېدى .

— ئەي شىر يۈرەك ! — دېدى جاھانگىر ، — ئەگەر جەڭ قىلىشنى خالىساڭ ، ئەتە مەيدان ئىچرە مۇرادىڭغا يېتىسەن . پەنجە قويۇپ ، چىرماق سېلىشىمىز ، ئەگەر سەن پەنجەمنى قايتۇرالىساڭ ، بۇ ئولتۇرغان ئورنۇمنى ساڭا بېرىمەن .

فەرامەرز قولىنى جاھانگىرغا بېرىپ :

— ئاۋۋال سەن مېنىڭ پەنجەمنى قايتۇرىسەن ، ئاندىن مەن قايتۇرىمەن ، — دېدى .

بەس ، جاھانگىر فەرامەرزنىڭ قولىنى شۇنداق سىقتىكى ، تاشنى مۇنداق قىلغان بولسىمۇ يۇمشاپ كەتكەن بولاتتى . **نەزمە :**

كى بۇ كۆرگۈزۈپ ئاڭا ، ئول ھەم مۇڭا ،
كى ئول تاپمايىن تاب بول ھەم ئاڭا .

ئەلقىسسە ، جاھانگىرنىڭ تىرناقلىرىنىڭ تۈۋىدىن قان سىرقىپ چىقتى ، شۇ سائەت جاھانگىر فەرامەرزگە « ئەي شىر ، كەلگىن » دەپ ئۆز ئورنىنى ئۆتۈنۈپ بەردى . فەرامەرز جاۋاب خەتنىڭ ئۈستىدىن دۇر - جاۋاھىرلار چاچتى . شاھى تۇرانغا نامىنى تاپشۇردى ، باش مىرزا ئۇنىڭ قولىدىن خەتنى ئېلىپ باشتىن ئاخىرىغىچە ئۈنلۈك ئوقۇدى . شۇ ھامان ئەفراسىيابنىڭ پەرمانى بىلەن نامە يېزىلىپ ، فەرامەرزگە تاپشۇرۇلدى . سەپ يارغۇچى بۇ پالۋان جاۋابنامىنى ئېلىپ ، شامالدەك ئېتىغا مىنىپ ، جان ئالغۇچى نەيزىسىنى قولغا ئېلىپ ، يولغا راۋان بولدى . شاھى تۇران ئەرفىل ئاتلىق پالۋانغا ئۈچ مىڭ ئاتلىق ئەسكەرنى نەيزە -

ياراغلىرىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇ سەگزىنىڭ ئالدىنى توسۇشقا پەرمان بېرىپ:

— ئىمكان بار، ئۇنىڭ بېشىنى مېنىڭ ھۇزۇرۇمغا كەلتۈر! — دېدى.

ئەرفىل ئەسكەرلىرى بىلەن شىر يۈرەك فەرامەرزنىڭ يولىنى توسۇپ، تىغ كۆتۈردى. فەراموز ئۇنىڭ شەمشىرىنى رەت قىلىپ، قىلىچ بىلەن ئۇنىڭ گەدىنىگە شۇنداق ئۇردىكى، ئۇنىڭ بېشى ئۇچۇپ چۈشۈپ، ئەخلەت دۆۋىسى ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئەمما، ئۈچ مىڭ لەشكەر ئۇنىڭغا يېپىشتى. ئۇلاردىن نەچچىسىنى نابۇت قىلىپ، يولىغا راۋان بولدى. قالغان تۇرانىيلارمۇ قۇتۇلغانلىقىغا خۇش بولۇپ ئارقىلىرىغا قايتىشتى. ئەمما، فەرامەرز شاھى كەي ھۇزۇرىغا كېلىپ، ئافراسىيابنىڭ نامىسىنى بېرىپ، ھۆرمەت بىلدۈردى.

— ئۇ جۇرجانلىق يىگىت قانداقراق ئىكەن كۆردۈڭمۇ؟ — دەپ سورىدى زالى زەر.

— ھەر ئىككىمىز پەنجىلەشتۇق، — دېدى فەرامەرز، — لېكىن ئۇ مېنى ۋە نە مەن ئۇنى يېڭەلمىدۇق.

شاھى جاھاننىڭ بۇيرۇقى بىلەن كاتىپ خەتنى ئوقۇدى. ئۇنىڭغا مۇنداق پۈتۈلگەنىدى: «ئەي كەيكاۋۇس، مېنىڭ قېشىمغا كەلگىن. مەن سېنى پەرزەنت قىلىۋالاي. مەندىن كېيىن تاجۇتەخت سېنىڭ بولسۇن. ئۇرۇش مەيدانىغا كىر. ئىككىمىز كۈچ سىنىشايلى. قۇدرەتلىك يىگىتنىڭ كىمگە يار ئىكەنلىكىنى كۆرەي.

ئەلقىسسە، شاھ تۇران دەرگاھىدىن كاناي ئاۋازى پەلەككە ئۆرلىدى. شەرق قوشۇنى مەيدان ئىچىدە سەپ تۈزدى. بۇ نەرەپتىن شاھى كەي جەڭ مەيدانىغا كەلدى. زالى زەر، گۇدەرز ئىبنى گەشۋاد ۋە فەرامەرز قاتارلىق پالۋانلار شاھنىڭ ئالدىدا سەپ تۈزدى. ئۇلار بىر ـ بىرلىرىدىن خەۋەردار ئىدى. جەڭ مەيدانى ئىچىدە كىم جەۋلان قىلار؟ بۇ ئەسنادا جاھانگىر شىر ئېتىنى دېۋىتىپ، مەيدانغا كىرىپ نەرە تارتتى.

— ئەي ئىرانىيلار، ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭلاركى، مەن جاھانگىر بولىمەن، جەڭ مەيدانىغا فەرامەرز ئىبنى رۇستەمدىن باشقا ھېچكىم چۈشمىسۇن.

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، شاھى ئىران لەشكەرلىرىنىڭ سول تەرىپىگە يۈگۈرگەنچە يۈزگە يېقىن كىشىنى ھالاك قىلدى. ئىران قوشۇنى تۇران ئەسكەرلىرىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە بەرھەم بېرىۋىدى، ئەفراسىياب سەپ ئوتتۇرىسىنى مۇھاپىزەت قىلدى. فەرامەرز مەيدانغا كىرىپ، جاھانگىرنىڭ ئالدىنى توستى. بۇ ئىككى باتۇر ۋارقىراپ ـ جارقىراپ ئېلىشتى. قوللىرىغا نەيزە ئېلىپ، بىر يۈز سەكسەن قېتىم نەيزىۋازلىق قىلىشتى. ئاخىر جاھانگىر جەۋلان قىلىپ تۇرۇپ فەرامەرزگە بىر نەيزە ئۇرغانىدى، فەرامەرز قىلچە تەۋرەنمەي، جاھانگىرغا قايتۇرما نەيزە ئۇردى. جاھانگىرنىڭ پۇتى ئۈزەڭگىدىن ئاجراپ، ئاتتىن يىقىلدى ۋە مەردانىلىك بىلەن دەست تۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن ھەر ئىككىسى قوللىرىغا گۇرزە ئېلىشتى. جاھانگىر قولىدىكى گۇرزىنى فەرامەرزگە شۇنداق سالدىكى، دەشت زىلزىلىگە كەلدى، فەرامەرزنىڭ ئېتى تىزىغىچە يېتىپ كەتتى. فەرامەرز ئېتىغا مەدەت بېرىپ، ئۇ يەردىن چىقارغاندىن كېيىن:

— ئەگەر مەرد بولساڭ ، بۇنىڭدىن چوڭراق گۈرزەڭنى ئات ، — دېدى .

جاھانگىر باشقا بىر گۈرزىنى ئىشقا سالدى . ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرىنىڭ قۇلىقى پاڭ بولاي دېدى . ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈچ گۈرزە ئۇرۇلغان بولسىمۇ ، فەرامەرز قولىنى سۇپەر (قالقان) قىلىپ ، ھەممىنى قايتۇردى . فەرامەرز دېدىكىم ، نەزمە :

كۆر ئەمدى تۇرۇپ زەربى شىر ، ئەي نەبەر ،
رەۋان ئۇلسۇ گۈرزەمكى خۇنى جىگەر ،
قان ئولدى دۈزۈنۈ جەھان پەھلەۋان ،
تۇشۇپ باشغە زور گۈرزى گەران .
كى ئۇرغاچ ئۇمۇدى گەران باشغە ،
سەداسى چىقىپ بۇ جەھان تاشغە .
كى ئۇرغاچ باشغە ئۇمۇدى گەران ،
كۆزىگە بولۇپ تىرە رەۋشەن جەھان .

فەرامەرز كۆردىكىم ، جاھانگىرنىڭ ئىككى كۆزى قاراڭغۇلىشىپتۇ ، ئېتى تىزىغىچە يەرگە پېتىپتۇ ۋە لېكىن قولىنى سۇپەر قىلىۋىدى . ئەسلا ئېگىلمىدى . كېلىۋاتقان گۈرزىنى رەت قىلىپ شۇنداق ئۇردىكىم ، گۈرزە ئارىسىدىن چاقماق ـ چاقماق ئوت چىقىپ ، ئۇنىڭ ساداسى پەلەك گۇمبىزى ئىچىدە بىر بولدى . جاھانگىرنىڭ ئەزايىدىن تۆكۈلگەن تەر ئېرىق بولۇپ ئاقتى . گۈرزىبازلىق ئۈچ قېتىم داۋام قىلدى . ئۇلار قوللىرىنى شەمشەرگە ئۇزىتىپ ، شەمشەرلىرى پارە ـ پارە بولغۇچە ئېلىشتى . ئۇنىڭدىن كېيىن بىر ـ بىرىگە كەمەند (سالما) تاشلاشتى ، فەرامەرز ئۇستىلىق بىلەن كەمەند تاشلاپ ، جاھانگىرنىڭ بېشىنى كەمەند بىلەن باغلىۋالدى . جاھانگىر ئېتىنى قاتتىق دېۋىتىپ ، ئۆزىمۇ بىر زور قىلىۋېدى ، ئاتنىڭ كۈچىدىن بويىندىكى كەمەند ئۈزۈلدى . فەرامەرز مەيدان ئىچىدە شىردەك ھۆركىرەيتتى . جاھانگىر پۇرسەت تېپىپ يەتمىش ھالقىلىق كەمەندنى فەرامەرزنىڭ بېشىغا تاشلىدى . فەرامەرز پۇتىنى ئۈزەڭگىگە تايىنىپ تىك تۇتۇپ ، كەمەندتىن ئۆزىنى قۇتقۇزدى ، ھەر ئىككىسى ئاتلىرىدىن چۈشۈپ ، خۇددى ئىككى ئەجدىھاغا ئوخشاش بىر ـ بىرىگە پەنجە قويۇشتى بىر ـ بىرىگە كۈچ كۆرسىتىشتى . ھېلى جاھانگىر فەرامەرزنى ئون قەدەم نېرىغا سۈرسە ، ھېلى فەرامەرز جاھان-گىرنى ئون قەدەم ئارقىغا سۈرەتتى . ناگاھ فەرامەرز جاھانگىرنى ئالدىغا تارتىۋېدى ، ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى ئارىسىدا دەھشەتلىك پەرياد كۆتۈرۈلدى . ئۇلار ئېلىشا ـ ئېلىشا بىر ـ بىرىنى ھېچ يېڭەلمىدى . شاھى كەي زالى زەرگە دېدى :

— بارغىن ، بۇ پالۋانلارنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىۋەت ! ئەگەر ئۇرۇشماقچى بولسا ، كۈندۈزى ئاتلىرىغا مىنىپ ، مەرىكە مەيدانىغا كەلسۇن .

بۇيرۇق پالۋانلارغا يەتكۈزۈلدى . فەرامەرز ئويلىدىكى ، « ئەگەر ئۇ قولىنى يىغمىسا ،

www.uyghurkitap.com

مەن ئۇنىڭدىن جۇدا بولمىغايمەن .»

ـــ ئەي پالۋان ، بارغىل ، بۇگۈن سېنى ئۇ پىرىنگگە تاپشۇردۇم ، ـــ دېدى جاھانگىر.

فەرامەرز دەرغەزەپ بولۇپ ، يەنە جەڭ ئېلان قىلغانىدى . زالى زەر ئارىغا چۈشۈپ ، خېلى تەسلىكتە بۇلارنى ئاجرىتىپ قويىدى .

جاھانگىر تۇران قوشۇنىغا قاراپ ماڭدى . شاھ تۇر بارچە پالۋانلارنى ئالدىغا ئەۋەتىپ ، ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن قارشى ئېلىپ ، چېدىرغا كېلىپ بەزمە ئۇيۇشتۇردى .

فەرامەرزمۇ زالى زەر بىلەن شاھ ئالىيلىرىنىڭ دەرگاھىغا كېلىۋىدى ، كەيكاۋۇسنىڭ پەرمانى بىلەن ئۇنىڭ بېشىدىن تاۋاق ـ تاۋاق ئالتۇن ، جاۋاھىرلار چېچىلدى . بۇ كېچە كەيكاۋۇس ئۈچۈن ناھايىتى خاتىرجەم كېچە بولدى . ۋاقتىكى ، ئاپتاپ قاراڭغۇ پەردىلەرنى يىرتىپ يۈز ئاچتى . زالى زەر شاھ خىزمىتىگە كېلىپ دېدىكىم :

ـــ شاھىم ، خاتىرجەم بول . پالۋانلار يەنە بىر مەيدان ئېلىشماقچى . كېچە سام ماڭا بىر ئەنگۈشتەر بەردى . مەن مەيدانغا بېرىپ ، ئۇ باتۇرنىڭ نام ـ نىشانىنى سوراپ ، ئۇنى شېرىن سۆزلەر بىلەن دەرگاھى ئىران پەناھقا كەلتۈرىمەن .

ـــ ئۇ مەن بىلەن ۋەدىلەشكەن ، ـــ دېدى فەرامەرز ، ـــ ئۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە قېتىم ئېلىشىپ ، ئۇنى گەدىنىدىن باغلاپ ئېلىپ كېلىمەن .

شۇ ئەسنادا شاھى تۇر دەرگاھىدىن جەڭ دۇمبىقىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى . تۇران قوشۇنى سەپ تۈزدى ، بۇ تەرەپتىن شاھى ئىراننىڭ پەرمانى بىلەن جەڭ ناغرىسى شادىيانىگە چېلىندى . مەيدان جەڭ تۈسىنى ئېلىپ ، ھەر ئىككى تەرەپ قوشۇنى ئۇدۇلمۇ ـ ئۇدۇل سەپ تۈزدى . جاھانگىر مەيدانغا ئات يۈگۈرتۈپ كىرىپ ، نەرە تارتىپ :

ـــ ئەي فەرامەرز ، ئەگەر قورقمىغان بولساڭ ، ۋەدەڭگە ۋاپا قىل ، ئەنە مەيدان ! ـــ دېدى .

بۇ ئەسنادا ئاتقا مىنگەن زالى زەرمۇ مەيدانغا كەلدى .

ـــ ئەي دانىشمەن ئۇستاز ! ـــ دېدى جاھانگىرنىڭ كۆزى ئۇنىڭغا چۈشۈپ ، ـــ ئەھدىڭ كۆڭلىرى زاۋال تاپمىغاي . نېمىشقا جاھاندار كاۋۇس كەلمىدى ، رۇستەمدەك كىشى ئۇنىڭ جەبرىدىن بىخانىمان بولغانمىش . ئەي بوۋا ، مۇشۇنداق بىۋاپالىقنى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە كۆڭلۈڭلاردا نېمىشقا مېھرىبانلىقنى ئادەت قىلىسىلەر ؟

ـــ ئەي ، ياخشى پەرزەنت پادىشاھلارنىڭ مىجەزىدىن بۇنچىلىك ئىشلارغا ئاغرىنمايدۇ ، ـــ دېدى زال ، ـــ چۈنكى پادىشاھلار دىنىنىڭ سەرمايىسىنى تۇتۇپ تۇرغۇچىلاردۇر . شۇڭا پادىشاھ بېشىغا تىغ ئۇرۇپ قاچۇرماق خاتادۇر ، ئەمما سەندىن مەن بىر سۆزنى سورايمەن ، راستىنى دېگىن . خۇدا ھەققى ، بۇ سىرنى يوشۇرما .

ـــ سورا ، نېمەن بولسا شۇنى دەيمەن ، ـــ دېدى جاھانگىر ، ـــ لېكىن سېنىڭ ئېتىڭ ئىرانىيلار ئىچىدە نېمە ؟

— مېنىڭ ئېتىم زالى زەر ، — دېدى زال ، — ئەي يىگىت ، مېنىڭ نام - نىشانەمدىن خەۋەردار بولدۇڭ . ئەمدى سەن ئۆزۈڭنىڭ ئەسلى زاتىڭنى دېگىن !

— ئەگەر سورىماقچى بولساڭ ، — دېدى جاھانگىر كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش تۆكۈپ ، — مېنىڭ ئاتام رۇستەم ئىبنى زالى زەردۇر .

ئۇ ھەقىقەتەن ئۆزىنىڭ ئەسلى زاتىنى ئېيتقانىدى . لېكىن زالى زەر سورىدى :

— ئەي شىر يۈرەك ، ئاتاڭ كىمدۇر ؟ قانداق قىلىپ سەن رۇستەمدىن تەۋەللۇت تاپ- تىڭ ؟

— ئۇ چاغدا رۇستەم ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىپ ، مازەندارانغا كېلىپ قالغانىكەن ، — دېدى جاھانگىر جاۋاب بېرىپ ، — ئۇ يەردە ئۇ مەسىھا ئاتلىق بىر زاھىدنىڭ قىزىنى نىكاھىغا ئالغانىكەن . ئۇ زاھىدنىڭ خىزمىتىدە قىرىق كۈندەك تۇرۇپ ، بىر كۈنى شىكارغا چىقىپتۇ ، شىكاردىن نام - نىشانسىز يوقىلىپتۇ ، ئېيتىشلىرىچە ئەل كۆزىدىن غايىب بولغانىمىش . مەن ئۇنىڭدىن ۋۇجۇدقا كەلگەنىكەنمەن . رۇستەمدىن بىر نىشانە قالغانىكەن ، — دېدى ئۇ نىشانىنى زالى زەرگە كۆرسىتىپ .

بۇ ئىشتىن زالى زەر ئىنتايىن خۇشال بولدى .

— مېنىڭ قېشىمغا كەل ، پىكىرلىشەيلى ، — دېدى زالى زەر — ھەرقانداق مۇددىئايىڭ بولسا ، دېگىنىڭچە بولسۇن .

— ئاۋۋال سەن پىكىر قىل ، — دېدى جاھانگىر .

— بىز ئىككىلەن بىر مەيدان جەڭ قىلساق ، — دېدى زال زەر ، — لېكىن سەندىن ماڭا ياكى مەندىن ساڭا زەخىم يەتمىگەي . جەڭدىن يانغاندىن كېيىن ئەسىر ئېلىنغان ھەممە پالۋانلارنى ئازاد قىلىپ ، ئۇلارنىڭ ھەمراھلىقىدا بىزگە مېھمان بولۇپ كەل ! ئەگەر ئەفراسىياب خەۋەردار بولسا ، بىزگە خەۋەر قىلغىن . بىز ئۇنى جەمشىد مەرتىۋىسىدە كۈتۈۋالايلىكى ، تاكى قىيامەتكىچە ئۇنتۇمىسۇن ! فەرامەرز ئەللىك مىڭ كىشى بىلەن يولۇڭغا مۇنتەزىر بولۇپ تۇر- غاي .

ھەر ئىككى تەرەپ جەڭگە تەييارلاندى . تا نامازشامغىچە ئېلىشقان بولسىمۇ ، نە ئۇنىڭغا خەتەر ، نە بۇنىڭغا زەپەر بولمىدى . ئاخىر ھەر ئىككى تەرەپ ئايرىلىپ ، ئۆز چېدىرىغا قاراپ ماڭدى .

جاھانگىر ئەفراسىياب قېشىغا باردى . ئۇ جاھانگىرنى كۆرۈش ھامان :

— بۈگۈن زالى زەر بىلەن راسا جەڭ قىلدىڭ ، — دېدى .

— شۇنداق شاھىم ، — دېدى جاھانگىر ، — زالى زەر ئەجدىھا ئىكەن . ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلىش ھەركىمگە ئاسان ئەمەس .

ئەفراسىياب ھېچ نىمە دېمىدى ، ئۆز بارگاھىغا كىرىپ كەتتى . جاھانگىرمۇ ئۆز چېدىرىغا كېلىپ ، خىلۋەتتە ئولتۇرۇپ ، زەۋارەنى چاقىردى .

— ئەي زەۋارە ، مەن رۇستەم ئەۋلادى بولىمەن . جەڭدە مەندىن ھەرقانداق سەۋەنلىك ئۆتكەن بولسا ئەپۇ قىلغىن ، — دېدى ئۇ ۋە ئەسىرلەرنى تۇتقۇنلۇقتىن خالاس قىلىۋېتىپ ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە قورال تارقىتىپ ، مۇكەممەل قىلدى .

ئەلقىسسە ، ئەفراسىياب جاھانگىرنىڭ ئۆز چېدىرىغا كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ پىران ۋىسە ، ھۇمان ۋىسەلەرنى يېنىغا چاقىرىپ :

— كۆردۈڭلارمۇ ؟ بۈگۈنكى جەڭدە ، زال بىرەر جادۇگەرلىك ھىيلە ـ مىكرىسىنى ئىشلىتىپ ، جاھانگىرنى يولدىن چىقاردى بولغاي ، — دېدى .

— شاھىم ، جاھانگىر بىلەن زالنىڭ سۆزلەشكەنلىرىنى بىرى ئاڭلاپ قاپتۇ ، — دېدى ھۇمان بولغان ۋەقەلەرنى بايان قىلىپ .

— ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك ؟ — دېدى تۇران شاھى ، — بۇ مازەندەران زادە رۇس-تەمنىڭ تۇخۇمىدىن ئىكەن . ئۇلار بىر ـ بىرلىرىنىڭ ئەسلى زاتىنى سورىشىپ ، بىر بىرى بىلەن تېپىشىپ ، سۈلھ قىلىشقانىكەن ـ دە ، ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك ، بۇ ئىشنىڭ تەدبىرى نېمە ؟

— ئەي شاھىم ، — دېدى پىراۋىسە ، — ئۇلۇغ ـ ئۇششاق نەۋرىلىرىنىڭ ھەممىسى قولىمىزغا چۈشۈپتۇ . مۇنداق پۇرسەت ئاۋۋال ـ ئاخىر ئەسلا قولغا كەلمەيتتى . ۋاقىتنى غەنىي-مەت بىلىپ ، ئاۋۋال جاھانگىرنى ، ئاندىن تۇتقۇنلارنى ئىران لەشكىرى قاتارىدا بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلايلى .

بۇ تەدبىر ئەفراسىيابقا ماقۇل چۈشتى . ئۇ پەرمان چۈشۈرۈپ ، ئاتمىش ئاتلىقنى تولۇق قوراللاندۇرۇپ بارگاھقا ئەۋەتىپ ، بىر كىشىنى جاھانگىرنىڭ يېنىغا كىرىشكە بۇيرۇدى .

— ئۆزلىرىنى شاھىمىز چاقىردۇ ، — دېدى ئۇ ، — سىلىگە بىرەر ئىلتىپات بار ئوخ-شايدۇ .

جاھانگىر ئاتلىنىپ ، بۇ خەۋەرچى بىلەن شەھى تۇر دەرگاھىغا كېلىۋاتاتتى . يېرىم يولغا بارغاندا ئۆز يىگىتلىرىدىن بىرى ئۇچراپ :

— ئەي جاھانگىر ، مەن نەق مەيداندا ئىدىم ، ئەفراسىياب سەن توغرۇلۇق بىرمۇنچە پىكىر قىلدى ، — دەپ ئاڭلىغانلىرىنى بايان قىلدى .

جاھانگىر ئۆز چېدىرىغا قايتىپ ئۆز قارىمىقىدىكى ئون مىڭ ئاتلىق تۇرانى ئەسكەرلەرنى يىغىپ :

— مەن ئىران قوشۇنى تەرەپكە بارماقچىمەن ، — دېدى ئۇ ، — كىم ماڭا ئەگىشىشنى خالىسا ئۆز ئىختىيارىچە ماڭا ھەمراھ بولۇپ ، بىللە بارسۇن !

— ئەي پالۋان ، — دېيىشتى جەڭچىلەر ، — بىز جان ـ دىل بىلەن سىزگە ئىتائەت قىلىمىز . جان تەندە بولسا سەندىن ئايرىلمايمىز .

(داۋامى كېيىنكىساندا)

بۇ ئەسەرنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى : مەھەممەتۇردى مىرزىئەخمەت .

ھەمزەنامە ①

غەرىب خەستە

نەشرگە تەييارلىغۇچى : مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

* *

تۇزۇپ مەجلىس ئەسبابىنى ئول زەمان ،
بولۇپ ئەيشۇ ئىشرەت بىلە كامران .
گەھى غەم ۋەگاھى كۆڭۈل شاد ئېتىپ ،
ئەمىر يىغلاپ ئۆزلەشكەرىن ياد ئېتىپ .
دېدى : « نەچچە يىل بولدى باغلاپ كەمەر ،
ئالالماسمە ئول ياردىن بىر خەبەر .
ئەگەر كۆرمەسەم ئەمدى دىيدارىنى ،
كى بىلگەي ئىدىم ھالى ـ ئەھۋالىنى . »
بۇيۇردىكى ئەسما پەرى دەر زەمان ،
كى بىر نامە قىلدۇردى بۇ شول زەمان .
مۇنى بەردى ئىككى پەرىزادىغە ،
دېدى : « يەتكۈزۈڭ ئادەمىزادىغە . »
ئالىپ نامەنى ، يۈردى ئاندىن بۇلار ،
خاجە ئۆمرىنى بىر قەلئەدە تاپتىلار .
خاجە ئۆمر بىلەن خاجە مۇقبىل بۇدەم ،
ئىكەۋلەن بۇلار ئولتۇرۇر ئېردى ھەم .
يەقىن كەلدى ئىككى كەبۇتەر ئۇچۇپ ،
كى ئولتۇردى ھالا سىفىلگە قونۇپ .
پەرىزاد بولدى كىيىپ جامەنى ،
بۇلارغە تۇتۇپ بەردى بىر نامەنى .
خاجە ئۆمر قىسىپ نامەنى باشىغە ،
ئالىپ كىردى مىھرىنىگار قاشىغە .
ئاچىپ كۆردى بىر نامە قىلمىش بەنا ،
باسىغلىغ ئەمىرنىڭ مۇھۇرى يانا .
لىفافەسىنى قىلدى ئول دەم جۇدا ،
پىتىپدۇركى : « ئەۋۋەل بەنامى خۇدا :
مەنۇ ئىبنى ئەبدۇلمۇتەللىپ مەئاب ،
خوجە ھاشىمۇ ئىبنى ئەبدۇلمەناب .
غەرىبلىق دىيارىداقى يارىدىن ،
ئەبۇل ئالى ئاتلىغ ۋەلى سارىدىن .
ئوشۇل ماھۋەش نازەنىن يارغە ،
مەلاھەتدە يەكتايى دىلدارغە .
لەتافەتدە ئول بەھرىنىڭ گەۋھەرى ،
نەزاكەتدە چۈن دەھرىنىڭ جەۋھەرى .
بۇ گۈلشەن ئارا باغىنىڭ بۇلبۇلى ،
كۆڭۈلنىڭكى مەتلۇبى ، جەننەت گۈلى .
كى بۇرجى سەئادەتىنىڭ ئول ئەختەرى ،
فەساھەت ، ئەقىداتىنىڭ كىشۋەرى .
فەلەك ئۈزرە خۇرشىدۇ گويا مەھى ،
بەلاغەت شەھەنشاھلارنىڭ شەھى .
كى مەھبۇبى جانىم ، شەكەردىن لەزىز ،
كۆڭۈلنىڭ خوشى ، يەئنى جاندىن ئەزىز .
ئوشۇل ماھ تەلئەتلىكۇ يارغە ،
كى خۇرشىد رەفئەتلىكۇ ماھغە .

---

① بېشى 1994 ـ يىللىق 3 ـ ، 4 ـ سانلاردا

شەھەنشاھى يەئنى ئۇلۇغ زاتلىغ ،
كى مېھرى مەلىكە نىگار ئاتلىغ .
كى مەندىن ئۇشۇل نازەنىنغە كەلام ،
تەھىيياتۇ يۇزمىڭ دۇئايى سەلام . »
پىتىپ نامە ھەم ئۇشبۇ رەڭ چۇست ھال ،
دېدىكىم : «فىراقىڭدا يوق مەندە ھال .
ئۇشۇل ۋەقتى بولدۇمكى سەندىن جۇدا ،
نېتەي ئۇشبۇل ئىشلارغە سالدى خۇدا .
سېنى ياد ئېتىپ يىغلاغۇم دەم بەدەم ،
ھەمىشە ئۇنۇتماي سېنى ئەسلى غەم .
بولۇپ تۇتىيا ئۇز دىيارىم مېنىڭ ،
كى يوق ئەمدى سەبرۇ قەرارىم مېنىڭ .
غەرىبلىق دىيارىدا يالغۇز باشىم ،
كى دەريا سۈيىدەك ئاقادۇر ياشىم .
كى سەن ئاندا ، مەن مۇندا تۇشتۇم غەرىب،
يۇرۇرمەن بۇ دەشتى ئارا سارغارىپ .
كېچە ياتمادىم مەن بىلمىنى يازىپ ،
فىراقىڭدا بولدى بۇ ھالىم سىزىپ .
كى تەقدىرغە چارە يوق ، مەن نېتەي ،
دېدىم بولمادى كۇندە يۇزمىڭ كېتەي .
كېزىپ كوھى قافنى ، يۇرۇپ دەر بەدەر ،
سېنىڭدىن ۋەيا ئالمادىم بىر خەبەر .
ئەلىفدەك [قەدىم] بولدى ئىشقىڭدا نۇن ،
بولۇپدۇر فىراقىڭدا ھالىم زەبۇن .
كى يوق مەندە غەمدىن بولەك ھەمرەھىم ،
ماڭا بولدى ھەمدەم بۇ دەردۇ غەمىم .
بۇ ئەسما پەرى بىرلە مەن ئۇشبۇ خىل ،
زەلالەت بىلەن ئۇتتى بۇ ئايۇ يىل . »
قىلىپ ئەرزى ھالىنى مۇنداغ بەيان ،
تەمام ئولدى بۇ نامە ھەم ، راۋىيان .
پىتىپدۇر قىلىپ سۆزنى بىر ـ بىر ئەدا ،
بولار بىلدى ؛ بولمىش ئەمىر كەد خۇدا .
قىلىپ نامە مەزمۇنى بىرلە خەيال ،
تاپىپدۇر قۇرەيش ئاتلىغ قىز ئىبال .
ھەممە بىلدىلەر ئۇشبۇ ھەڭگامەنى ،
مەلىكەم پىتىپ بەردى بىر نامەنى .
پەرىزادلارغە بېرىپ شول زەمان ،
ئالىپ كوھى قاف سارى بولدى رەۋان .
ئەمىر قاشلارىغە كېلىپ ئۇشبۇ ھال ،
تۇتۇپ بەردى بىر نامەنى دەرمەھال .
ئەمىر ھەم ئوقۇپ بىلدى ئانى ئاچىپ ،
يۇرۇپدۇر شەھەردىن شەھەرگە قاچىپ .
مەلىكەمنى بەرمەي خاجە ئۇمر بۇ رەڭ ،
تەخى قىلمىش ئول كۇفر ئىبلى بىرلە جەڭ .
خەبەر تاپتى ئۇز لەشكەرى ھالىدىن ،
مەلىكە نىگارىنىڭ ئەھۋالىدىن .
قوپۇپ دېدى ئەسما پەرى : « ئەي يىگىت ،
كۆزۈڭ يىغلابان بولمىش ئېرىدىكى جىت .
يېتىپ ئاخىرىغە بۇ مېھنەت كۇنۇڭ ،
ۋەلې بولدى رەۋشەن قاراڭغۇ تۇنۇڭ .
ۋىسالى كۇنىگە مۇبەددەل بىلىڭ ،
قوپۇپ ئەمدى سەيرى تەماشا قىلىپ .»
ئالىپ بەردى قىرق ئاچغۇنى ئۇشبۇ خىل ،
دېدى : « بۇ خەزىنە سۇلەيمانى بىل .
ئانىڭ ئاچغۇسىدۇر ، بىلىڭ ، ئەي ئەزىز ،
قىلىپ سەيىر قىرق كۇنغىچە ئەمدى سىز .
مۇھەببەت ئىشىنى كۆڭۈلگە سالىڭ ،
نە خاھلايسىزۇ خاھلاغانىنى ئالىڭ .
ئانىڭ ئاچغۇسىدۇر ، بىلىڭ سىز نەچە . »
ئەمىر بىرلە سۇھبەت قىلىپ بۇ كېچە .
كۆڭۈل شاد ئېتىپ كامى دىل زەۋقىغە ،
قوزالدى بۇ ئەسما پەرى ئۇيقۇغە .
ئەمىر ئاختارىپ ساچىنىڭ تالىدىن ،
تاپىپ ئالدى بىر ئاچغۇنى خالىدىن .
ئەمىر بىرلە ئەسما ئىبلى خاسۇ ئام ،
ۋەلې سەيىر قىلماقغە چىقتى تەمام .
بارىپ كوھى قافنىڭ رۇخامى سارى ،
كۆرۈپ ھەرنە بارۇ ئەجايىبلارى .
ئەمىر ئۆلتۇرۇپ تاشلاغان دىۋلەنىڭ ،
كى باشىنى جام ئەتتۇرۇپدۇر ئانىڭ .

www.uygurkitap.com

ئانى قاپلاتىپ قويمىش ئالتۇندا ھەم ،
رەۋان ئولدى ئەمىر ھەر سارىغە قەدەم ،
قىلىپ سەيرى بىر كۈندە بولدى ئەمىر ،
ئەجايىب نىمەرسە كۆرۈندىكى بىر .
دىدىلەر كۆرۈپ : « بۇ نىمە كارھا ،
ئەجايىب ئىرۇر ، مۇندا نىي بارھا ؟ »
شەلاشىل دىدى : « ئۇشبۇ زىندان ئىرۇر ،
كى زىندانى ئانداغ سۇلەيمان ئىرۇر . »
ئوشۇل دەم ئەمىر ئاچتى ئىشكىنى ھەم ،
ۋەلې زاھىر ئولدى ئۇلۇغ بىر لەقەم .
كىرىپ بۇ لەقەمگە بولۇپ كامران ،
ئەمىر يۈردىلەر باد ياڭلىغ رەۋان .
شەلاشىل بۇ ھەرچەند مەنئ ئەتتىلەر ،
ئەمىر مەيل قىلماي ، يۈرۈپ كەتتىلەر .
يىتىپ ئىردى ئازراق يىرىگە ، بۇ جاي ،
يولۇقتى ئەمىرگە قارا قاشقە تاي .
كۆزى ئۈچ ئانىڭكى بۆلەك ھالى بار ،
كى تۆرت يۈزگىنە جىسمدا خالى بار .
ئەمىرنى كۆرۈپ قاچتى گويا بۇران ،
ئەمىر بولدىلار ئارقەسىدىن رەۋان .
يىتىپ كۆردى تۆۋرۈككە پەيۋەند بىلە ،
تۇرادۇركى باغلاغلىغۇ بىر نىمە .
ئەمىر تۇرمىش ، ئول تاي ئانى شول زەمان
كۆرۈپ دىدى ھەيران قالىپ بۇ زەمان .
بۇ ئەرناش دىۋە دىگەن تانۇدى ،
ئەمىرنى كۆرۈپ ئۇشبۇ يەڭلىغ دىدى :
« ئوشۇل ۋەقتى دەريا لەبدە ئۆزۈم ،
تۇشۇپ لانساغە مىنىڭكى كۆزۈم .
ماڭا جۇپلەشۇر ۋەقتىدە بولدى ئات ،
ئانىڭدىن بولۇپ ئىردىمۇ ئىككى قات .
بىرىپ ھەق تەئالا بۇ يەڭلىغ بالا ،
كى ئات سۇرەتىدە تۇغۇلدى ئالا . »
بۇ دىۋگە ئەمىر دىدىلەر : « سەن بارىپ ،
كى تەختى سۇلەيماننى كەلگىل ئالىپ .
ئالىپ كەلدى دىۋ تەختىنى دەر زەمان ،
ئەمىر بولدى تەخت ئۈستىدە كامران .
شەلاشىل يەنە مەنئ قىلدى ۋەلې ،
دىدى : « يانماڭىز ، يا ئەمىر ، سىز ھەلى .
كىيىن كۆرسەتىپ سىزگە ئەسمائى يول ،
ئۆزى ئادەمىيان ئىبەرمىشكى ئول . »
قەبۇل قىلماي ئەسلا ئەمىرى جەھان ،
كى ئەرنايىشۇ دىۋنى ھەيدەپ رەۋان .
ئالىپ لانسا بىرلە قاشقىرنى ھەم ،
كۆتەردى بۇ دىۋ ، يولغە قويدى قەدەم .
كى بىر گىنە ۋەيران چەھار باغىغە ،
كىلىپ تۇشتىلەر تەشنەلىك چاغىغە .
ئەمىر ياتتى ئارام ئۇچۇن ئۆزلەرى ،
كىتىپ سائەتى ئۇيقۇغە كۆزلەرى .
ئەمىر ئاچتى كۆز ئۇيقۇدىن ئويغانىپ ،
ۋە ھەر سارىغە باقتىلار تولغانىپ .
كى ئەرنايىشۇ لانسانى باسىپ ،
كىتىپدۇر بۆلارنىڭ باشىنى كىسىپ .
كى بىر پارە كاغەز تاپىپ باشىدا ،
قويۇپدۇر قىلىپ خەت ئەمىر قاشىدا .
ئوقۇپ باقتى ئول دەم بۇ خەتنى كۆرەپ ،
دىمىش : « سادە بىھاسلى ، ئەي ئەرەب .
سىنى ئادەمىيان ئىبەرمىش ئىدىم ،
قەبۇل بولمادى ، نەچچە نەۋبەت دىدىم .
بۇ ئىككى تەخى بىر گۇناھغە سەبەب ،
كى بولدى ، ۋەبالى ساڭا ، ئەي ئەرەب .
ۋە ھەم ئۆلتۈرۈر ئىردىمۇ مەن سىنى ،
قىزىلك قويمادى ئۆلتۈرۈرگە مىنى . »
بۇ يەڭلىغ پىتىپ سۆزنى ئەسما پەرى ،
قويىپ خەتنى مۇندا ، كىتىپدۇر نىرى .
ئەمىر ئەۋۋەلا ئۇشبۇ خەتنى ئوقۇپ ،
كۆمۈپ سالدىلار لانسانى قويۇپ .
قىلىپ ھەق تەئالاغە شۈكرى سەنا ،
ئەمىر مىندى ئەشقەرغە ، يۈردى يانا :
تەۋۋەككۇل قىلىپ تەگرىگە كەتتىلەر ،
كى دەريايى ئوتدىن ۋەلې ئۆتتىلەر .

www.uyghurkitap.com

يېتىپ كەلدى بىر تاغنىڭ قاشىغە ،
قاراپ ھەر سارى چىقتى تاغ باشىغە .
كى بىر شىرنى خەنجەر سالىپ ئۆلتۈرۈپ ،
ۋەلې ئالدىلار تېرەسىنى سويۇپ .
تۇرۇپ نەچچە قوم دەشتىدىن ئۆتتىلەر ،
كى شاھى جۇنەيد شەھرىگە يەتتىلەر .
بۇ شىرنىڭ تېرەسىنى ئەيلەپ ئالا ،
قىلىپ كىيدىلەر باشلارىغە كۆلا .
بولۇپ ئېردى شاھى جۇنەيدغە خەبەر ،
كى ئول دەم چىقىپ ئالدىغە ئۇشبۇئەر .
ئالىپ كىردىيۇ شەھرگە دەر زەمان ،
بېرىپ ھاسىلى مەجلىسۇ ئانچۇنان .
قىلىپ نەغمە سازندەلەر بىرنەچچە ،
تاك ئاتتى قۇياش ، ئۆتتى ھالا كېچە .
بۇ ئەسنادا چىقتى ئىشىكدىن غەرەۋ ،
كىرىپ كەلدى ئول دەم تالادىن بىرەۋ .
بۇ ئادەم كىرىپ دېدى : « ئەي شەھرىيار ،
كېلىپدۇركى ئول بۆرىنى چوڭ نامدار . »
ئىشىتكەن زەمان سۆزنى شاھى جۇنەيد ،
ۋەلې قورقابان بولدى زەھرى تەرىد .
ئەمىر دېدىلەر : « ئول نەيە كۆلىغ كىشى ،
ئانىڭ باردۇرۇر سىز بىلەن نە ئىشى . »
دېدىكىم : « بۇ شاھى جۇنەيد يا ئەمىر ،
كى بار بۆرىنا چوڭ پەھلەۋان مۇندا بىر .
مېنىڭ بىرگىنە ئاجىزىم بار دۇرۇر ،
كى ھۆسنۇ جەمالدا يەكتا ئېرۇر .
تىلەيدۇر ئانى ، قىلماغۇمدۇر قەبۇل ،
ئىشەنمىش ئۆزى پەھلەۋانلىقغە ئول .
نېتەي ، مەنكى بەرمەكنى قىلسام ھەۋەس ،
قەبىلەم ئاڭا قىزنى بەرگەن ئەمەس . »
بۇ سۆزدىن ئەمىر بۇيرۇدى شول زەمان ،
دېدى : « ئالدىغە چىقسۇ لەشكەر رەۋان . »
ئەمىر بولدى لەشكەر ئارا رو بەرو ،
بۇ سەگ ھەربە سالدىكى ئەيلەپ غەرو .
كى ئەسلا ئەمان بەرمەيىن شىرى مەرد ،
ۋەلې قىلدى بىر مۇش بىلەن گەردۇ گەرد .
قاچىپ ئۇشبۇ سەگ بىرلە كەلگەن چېرىك ،
ۋەلې بولدى باسرۇق ، قۇتۇلماي تىرىك .
ئەمىر فەتھۇ نۇسرەت تاپىپ شول زەمان ،
شەھەرگە يانىپ كىردىلەر شادىمان .
كى شاھى جۇنەيدغە بولۇپ بۇ فىسەند ،
ۋەلې تويغە باغلاتتى ئايىنە بەند .
كى ئۆلتۈردى مىڭ تىۋە يۈزمىڭچە قوي ،
قىزنى ئەمىرگە بېرىپ ، قىلدى توي .
بولۇپ ئول زەمان ۋەسلىگە ۋاسىلى ،
قىلىپ ئانچۇنان كامى دىل ھاسىلى .
ئەمىرنىڭ لەبىدە بۇ قىزنىڭ يۈزى ،
كېتىپ ئۇيقۇغە بۇ ئەمىرنىڭ كۆزى .
كى بىدار ئولۇپ ئۇيقۇدىن شول زەمان ،
ئەمىر باقسە بۇ يەر بولۇپدۇركى قان .
بولۇپ بۇ ئۇرۇننىڭ ئىچىيۇ تاشى ،
كېسىكلىك تۇرادۇر بۇ قىزنىڭ باشى .
ئەمىر قىلدى شاھى جۇنەيدغە خەبەر ،
بۇلار يىغلابان چەكتى پۇردەردى سەر .
ھەمە بىلدى ئەسما پەرىنىڭ ئىشى ،
دېدى قىلماغاي ئاندىن ئۆزگە كىشى .
تۇتۇپ ماتەمىن يىغلاشىپ تۇردىلار ،
نەمازىن ئۆتەپ ، يۇپ ـ تاراپ قويدىلار .
ئەمىر كۆردى ساندۇقنى بىر دالدىدا ،
تۇرادۇركى شاھى جۇنەيد ئالدىدا .
بۇ ساندۇقنى سوردى ئەمىر بارھا ،
دېدىلەر : « مۇنىڭدا نېچۈك كارھا ؟ »
دېدى شەھ جۇنەيد باشىنى تىنتىرەتىپ :
« نەمامى قىزىمنىڭ ئاتىنى پىتىپ .
قويارمەنكى ساندۇقغە تاشلاپ ئانى ،
ۋە ھەر بولسە ناگەھ ئازىنە كۈنى .
سالىپ قولنى ساندۇقغە ئول سائەتى ،
ئەگەر چىقسە قايسى قىزىمنىڭ ئاتى .
كى ئەرجەڭگى دەپ بىرگىنە زەڭگى بار ،
زەبەردەست ئېرۇر ئانچە ئول نابكار .

بىرۇرمەن ئاڭا ئۇشبۇرەك ھاسلى ،
بولۇپ ۋەسلىگە بۇ سىفەت ۋاسلى .
ئەمىر ئۇشبۇ سۆزنى ئالىپ شول زەمان ،
كى ئەرجەڭگى قاشىغە يۈردى رەۋان .
بۇ دىۋنىڭ چەھار باغىغە يەتتىلەر ،
بۇ سەگنى تاپىپ قەتلى ئام ئەتتىلەر .
ئوقۇپ ھەقغە ھەمدۇ تۇمەن مىڭ سەنا ،
يانىپ كەلدىلەر بۇ شەھەرگە يانا .
بۇ ئەسنا تۇلۇڭ كۇفە كەلدى يىتىپ ،
ئەمىرنى ئالىپ چىقتى ئىئزاز ئېتىپ .
ئەمىر موللا ئاشۇبى فەھلۇيىنى ،
تىلەپ ئالدى شاھى جۇنەيددىن ئانى .
كىرىپ يولغە ئول دەم ئۈچ ـ ئويلەن بۇلەر ،
تۇلۇ كۇفەنىڭ شەھرىگە كەلدىلەر .
تۈزۈپ مەجلىس ئەسبابىنى ھاي ـ ھاي ،
بۇ يەڭلىغ قىلىپ نەچچە كۈن ، ئۆتتى ئاي .
ھىكايەت ئېشىتكىل كۆڭۈل خۇشدىن ،
ھەرامزادە قەتمەن گىلەم گۇشدىن .
بۇ مەجلىسدە قەتمەن ئۇيۇن باشلادى ،
ئەمىرغە يىراقدىن كىسەك تاشلادى .
بۇ ئېردى كىسەك تاشلاماق مەئنىسى ،
ئىدى قىز بىرۇر بولسەلەر رەسمىسى .
بۇ ئىشدىن تۇلۇڭ كۇفە تاپتى خەبەر ،
كىلىپ ئاچچىغى دىدى : « ئەي خەيرۇ شەر .
مىنىڭ بىر قىزىم بار تۇرۇپ مۇندا ھەم ،
سىنىڭكى قىزىڭغە بولۇرمۇ بەھەم ؟ !
نىدىن سەن بۇ رەڭ ئىئتىمال ئەيلەگۈڭ ،
بىرەي دەپ قىزىڭنى خەيال ئەيلەگۈڭ ! ؟ »
بۇ سۆزلەرنى كۇفە ئارىغ ئاڭلاتىپ ،
كى قەتمەننى ئۆلتۇردىيۇ باغلاتىپ .
دىدى كۇفە ئاندىن قويۇپ : « ئەي ئەزىز ،
مىنىڭ بىر قىزىم بار ، ئالىڭ ئەمدى سىز . »
ئەمىر ئايدى : «ئەي سەگ ، بۇ رەڭ يوق يىمە ،
سىنىڭكى قىزىڭنى قىلۇرمەن نىمە ؟ ! »
غەزەبدىن ئەمىر ئەسلى بەرمەي ئەمان ،
ئۈرۈپ ئېردى فەرقى سەرىگە رەۋان .
بولۇپ پارە ـ پارە چۇچۇك باشى ھەم ،
تىنى بولدى دوھەسسە گويا قەلەم .
تۇلۇئىنىڭكى بىر ئوغلى ھەم بار ئىدى ،
كىچىك ، سۇتنى ئەممەك ئۈچۈن زار ئىدى .
ئالىپ قاچتىلار كۇفەلىغ ئول كۈنى .
بەيابان قەزاۋۇ قەدەرگە ئۈنى .
ئەمىرنىڭكى يوق ئولدى غەم ـ غۇسسەسى ،
كىيىن كەلگۇسدۇر مۇنىڭ قىسسەسى .
كى قىتمەن گىلەم گۇشدىن بىر ئوغۇل ،
تۇغۇلغاچ ئۈچ ئايلىق ئىدى ئەمما ئول .
گىلەم گۇش ئەيىيار ئىدى ئاتى ھەم ،
ئىدى شاھزادە ئانىڭ زاتى ھەم .
ۋەلې ئول ئوغۇلنى ئالىپ باشىغە ،
كى يەتكۈردى ئول ھەم ئەمىر قاشىغە .
نەسھەت قىلىپ ئانچەدىن ئەھلىغە ،
ئانى پادشاھ قىلدى بۇ شەھرگە .
ئەمىر بۇ شەھەردىن چىقىپ كەتتىلەر ،
يۈرۈپ تىۋە باش شەھرىگە يەتتىلەر .
زۇھەل تىۋەباش بۇ خەبەرنى تاپىپ ،
ئەمىرنىڭكى ئالدىغە چىقتى چاپىپ .
كى ئىئزازۇ ئىكرام ئېتىپ ئانچۇنان .
شەھەرگە ئالىپ كىردىلەر شادىمان .
ئەمىرگە بۇرۇر ۋەقتى مەجلىسنى ئول ،
بۇ ئەسنا يىتىپ كەلدى تارىك ئوغۇل .
يىگىرمە ئىككى مىڭ نامدار پەھلەۋان ،
كىلىپدۇر دىدىلەر بولۇپ كامران .
ئەمىر سوردى: «مۇندا كىلۇرمىش نە دەپ؟ »
دىدى تىۋەباش : « ئول ئېرۇر بىئەدەب .
مىنىڭ بىر قىزىم بار ئىدى شۇھرەتى ،
كى ئەۋرانە خاتۇن قويغان ئاتى .
تىلەيدۇر ئانى ، قىلماغۇمدۇر قەبۇل ،
بۇ ئىشدىن يىغى بولغان ئوخشايدۇ ئول .
كى پۈرزور مەندىن زەبەردەست ئېرۇر ،
ماڭا ھەر بەلا كەلسە ، ئاندىن كىلۇر . »

www.uyghurkitap.com

بۇ سۆزدىن ئەمىر ئالدىغە چىقتىلار ،
بۇ سەگىنى ئەمان بەرمەيىن تۇتتىلار .
نەسىھەت قىلىپ باقتىلار ئۇشبۇ دەم ،
كى بولماي مۇسۇلمانى ، ئۆلتۈردى ھەم .
شەھەرگە يانىپ تۈشتىلەر تىزۇتۇن ،
ئەمىرگە بۇ مەجلىس بېرىپ ئىككى كۈن .
زۇھەل تىۋەباش ئۆلتۈرۈپ نەچچە قوي ،
ئەمىرگە قىزنى بېرىپ ، قىلدى توي .
ئەمىر قىزنى كۆرسەكى ، ئول ساچى ئاق ،
ۋەلې تىۋە يەكلىغ بۇرۇنۇ قۇلاق .
قاچىپ چىقتى تاشلاپ بۇ قىزنى ھەمان ،
شەھەردىن چىقىپ ، بولدى يولغە رەۋان .
ئەمىر ، موللا ئاشۇبى نەققاش ھەم ،
يېتىپ كەلدى دەريا لەبىگە بۇ دەم .
ئۇلۇغدۇر سۇيى ، يوق ئۆتەرگە كېمە ،
دېدىلەر : « مۇنىڭكى ئىلاجى نېمە ؟ »
ئوشۇل دەم يىغاچنى تاپىپ تال بىلەن ،
كىرىپ ئۆتتىلەر دەريانى سال بىلەن .
بارىپ ئېردى ئول يانىغە ، تىللاشىپ
كېلىپدۇر بۇ قىز ئارقادىن قوغلاشىپ .
كى فەرياد قىلدى ئەمىرگە باقىپ ،
دېدى : « ئەي يىگىت ، مەن ئۆلەرمەن ئاقىپ .
بۇ ئەرزى دىلىمنى ساڭا داد ئېتەي ،
كى ئىشقىڭدا دىۋانە بولدۇم نېتەي .
قولۇم تاڭلا ئاھۇ نەدامەت كۈنى
كى بولسۇن ياقاڭدا قىيامەت كونى . »
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئاھ ئۇرۇپ بەرقۇ بەرق ،
ئۆزىنى سۇغە تاشلادى ، بولدى غەرق .
رەۋان بولدى ئاندىن ئەمىر دەرمەھال ،
يۈرۈپ شەھرى نىمتەگە كەلدى بۇ ھال .
ئەمىردىن ئالىپ زاغى نىمتەن خەبەر ،
چىقىپ ئالدىغە پېشباز ئۇشبۇ ئەر .
شەھەرگە ئالىپ كىردىبۇ شول زەمان ،
كى تويلاقى مەجلىس بېرىپ ئانچۇنان .
بۇ ئەسنادا چىقتىكى غەۋغايى جەڭ ،
ئەمىر زاغدىن سوردىلار : « بۇ نەرەڭ ؟ »
قوپۇپ زاغ ھەم تاقىنى تاشلادى ،
ئەمرگە باقىپ يىغلايۇ باشلادى .
دېدى : « ئەي شەھەنشاھۇ ئەي شەھرىيار ،
شەھەر يانىدا بىر چەھار باغ بار .
ئانى دىلكۇشايى چەھار باغ دەر ،
بارالمايدۇر ئول يەرگە ھەم ھېچ ئەر .
نە قىلسا قىلۇر كارىھادۇر ئىشى ،
بولالمايدۇ ھەرگىز بەرابەر كىشى . »
ئەمىر دېدىلەر : « مەن بارىپ ئۆلتۈرەي ،
مېنى ئۆلتۈرسە ئول تالئىمدىن كۆرەي .
قوپۇپ بۇ شەھەرنىڭ چىقىپ تاشىغە ،
كېلىپ بۇ چەھار باغىنىڭ قاشىغە ،
ۋەلې تۈشتى دىۋگە ئەمىرنىڭ كۆزى ،
ئاغىزغار يەكلىغ ، قارادۇر يۈزى .
بەلەند قەددى گۈنبەزگە ئوخشە باشى ،
قولىدا بولەرزۈك تىگۈرمەن تاشى .
بولۇپ رو بەرو قىلدى ئانى تۇتۇش ،
فەلەككە يېتىشتى بۇ قىلغان خۇرۇش .
سالىپ ھەربە يەتمىش قاتىم ھەربىرى ،
ۋەلې قىلدى رەد ھەربەنى ھەربىرى .
ئىككۈلەن قىلىپ ماجەرا ئۇشبۇ رەڭ ،
زەفەر تاپمادى . ئۈچ كېچە قىلدى جەڭ .
كى ئاخىر بۇ ئىش كەلمەدى كارغە ،
ساغىندى ئەمىر تەڭرى دەرگاھىغە .
مۇناجاتىدا ئېردى شەيدا بولۇپ ،
چىقىپ كەلدىلەر خىزرى پەيدا بولۇپ ،
ئوشۇل دەم بۇ خىزرى ئەمىرنى ئالىپ ،
كى دەريا مۇھىيتىنىڭ لەبىگە كېلىپ .
كى تۇفراق ئالىپ ئەلگەكى زەم قىلىپ ،

ئوقۇپ ئىسمى ئەئزەم ئاگا دەم قىلىپ .
كى دەرياغە سالدى قىلىپ بۇ تەرىق ،
كى مەۋج ئۇردى ، چىقتى يوغان بىر بېلىق .
دېدى : « ئەي بېلىق تونۇدۇڭمۇ مېنى ،
ساگا بەرگەنۇ ئول ئەمانەت قېنى ؟ »
ئاچىپ ئاغزىنى بۇ بېلىق شول زەمان ،
تۆمۈر ساندۇقنى چىقاردى رەۋان .
دېدى : « ئەي خۇدانىڭكى پەيغەمبەرى ،
بۇ كۈن بولدى مەندىن ئەمانەت بېرى .
كى مىڭ يىل بولۇپ ئېردى بۇ غەمدە بىز ،
كى ئەلھەمدۇ لىللاھ ، خەلاس ئەتتىڭىز . »
قىلىپ شۇكرلەر بۇ بېلىق دەم بەدەم ،
ئوشۇل دەم سۇغە كىردىيۇ كەتتى ھەم .
ئاچىپ خىزرى بۇ ساندۇقنى رەۋان ،
ۋەلې ئالدىلار قاتلاغى بىر سىنان .
كى تارتىپ ئانى تۆزدىلەر بولدى راست ،
ئەمىر كوردى بىر نەيزەدۇر كى كەراست .
بىسى يەتتە بىسلىق ، ئۇزۇندىن ئۇزۇن ،
سىفەت قىلسە بولماس ، ئەدەددىن فوزۇن .
فۇلات بىرلە ئالماس بىر ھەسسەسى ،
كۇمۇش بىرلە ئالتۇن يەنە دەستەسى .
كى ئۇستادنىڭكى قولى تەگمەگەن ،
كى فەرزەندى ئادەم كۆرۈپ بىلمەگەن .
ياراتىغان مۇنى ھەق تەئالا ئۆزى ،
موگا تۇشمەگەندۇر كى مەخلۇق كۆزى .
ئالىپ خىزرى بۇ نەيرەنى شول زەمان ،
ئەمىرنىڭكى ئىلكىگە بەردى رەۋان .
دېدى خىزرى : « ئەي قۇدرەتۇللاھ بۇ رەڭ ،
قىلىڭ ئەمدى سىزكىم بۇ دىۋ بىرلە جەڭ .
بۇ دىۋ ئول سۇلەيمان قويۇپ تەختىدە ،
بويۇن بەرمەگەندۇر ئانىڭ ۋەقتىدە .
نەچۇنكىم ئاگا ھەرنە كار ئەتمەگەن ،
ئانى ھېچكىم ئىنتىزار ئەتمەگەن .

ياراتمىش ئىدى تەگرى بۇ نەيزەنى ،
يېتىشسە ئەجەل ، ئۆلتۈرۈرگە ئانى . »
كى تالىب بولۇپ خىزرى ھەم بىرنەچە ،
كى غايىب بولۇپ كەتتىلەر بۇ كېچە .
ئەمىر نەيزەنى مۇندىن ئالغان زەمان ،
چەھار باغىغە كەلدى مۇندىن رەۋان .
كۆرۈپ نەيزەنى دىۋ يىغى باشلادى ،
قولىدىن ھەممە ھەربەنى تاشلادى .
كى يىغلاپ ئايىتتىكى : « ئەي پەھلەۋان ،
كى بولدۇم مۇسۇلمانى بەرگىل ئەمان .
ماگا نەيزەگىزنى بېرىلىڭ ، مەن تىلەي ،
كى خىزمەت قىلىپ ئارقەگىزغە كىرەي . »
ئەمىر بەرگەيۇ نەيرەنى ئۇشبۇ ھال ،
دېدى خىزر پەيدا بولۇپ دەرمەھال :
« كى ھاي بەرمەگىل ، نەيزەنى تۇت نېرى ،
قۇتۇلماس سېنىڭ مىڭ جانىگدىن بىرى . »
بېرۈر ھالدا نەيزەنى پەھلەۋان ،
كى بىر ئۇردىلار سىينەسىگە رەۋان .
يىقىلدى بۇ دىۋ ئارقەسىدىن چىقىپ ،
كى ئۆلتۈردى بەش ـ ئالتە يەرگە تىقىپ .
قىلىپ ھەقغە ھەمدى تۈمەن مىڭ سەنا ،
ئەمىر يۈردىلەر بۇ شەھەردىن يانا .
كى مەنزىل ـ مەراھىل چېكىپ نەچچە كۈن ،
زەنان شەھرىگە كەلدىلەر تېزۇ تۈن .
چىقىپ ئالدىغە پىشباز ئول زەمان ،
ئالىپ كىردى شەھرىگە شاھى زەنان .
ئەمىر كۆردى خەلقى تەمامى تىشى ،
شەھەر ئېچرە يوقتۇر كى ئەركەك كىشى .
كى سوردى ئەمىر : « يوق ئاتاسىز ئانا ،
بۇ فەرزەند نە يەردىن تۇغۇلمىش يانا ؟ . »
دېدى ئول مەلىكە زەنان : « ئەي ئەزىز ،
بۇ خەلقى تەمامى جەرۋان بىرلە قىز .
كى فەرزەند تۇغۇلماقنى قىلسە ھەۋەس ،
ۋەلې ئەر كىشى بىزگە لازىم ئەمەس .

شەھەر يانىدا باردۇر بىر بۇلاق ،
سۈيى ئانچە تاتلىغ ئانىڭ تەڭگى ئاق .
بارىپ ئۇل بۇلاقغە ، ئىبادەت قىلىپ ،
سۈنى ئىچسە غۇسلى تەھارەت قىلىپ ،
بولۇر ھامىلە ئاندا بىئىختىيار ،
تۇغاي دېسە فەرزەند بۇ يەڭلىغ تۇغار .
كى تۇغماي دېگەنلەر باقىپ ياشغە ،
كى تۇغماي دېگەنلەر باقىپ ياشغە ،
قىلىپ ئۇشبۇ سۆزلەرنى ھەر بىر نەچە ،
ۋەلي بەردى مەجلىسنى بولدى كېچە .
بولۇپ مەست موللا ئاشۇبى نەققاش ھەم ،
بۇ مەزلۇمگە قىلدى ھەزىلۇ بۇ دەم .
ئەمىر مەنئى قىلدىلارۇ شول زەمان ،
يامانلاپ چىقىپ كەتتى بۇ دەر زەمان .
چىقىپ بىر چەھار باغنىڭ قاشىدا ،
كېلىپ ئولتۇرۇپ ئېردى كۆل باشىدا .
كى بىر قىز چىقىپ كەلدىيۇ ئۇشبۇ ھال ،
تۇرار ئېردى مۇندا بولۇپ پايمال .
چىقىپ كەلدى بىردىن ، ئاغىز غاردەك ،
باشى گۈنبەزۇ تىشلارى ئاردەك .
كۆرۈپ موللا ئاشۇبىنى ئۇشبۇ رەڭ ،
ئالىپ تاشلادى كۆلگە قىز بىرلە تەڭ .
بولۇپ ئېردى ئۆلمەك ، چىقارۋەقتى جان ،
ئەمىر كەلدى ئىزدەپ باقىپ كۆل سويان .
سۇدىن ئالدى ئۆلگۈنچە ، كەلگەن زەمان ،
تۇتۇش قىلدى دېۋ بىرلە ، بەرمەي ئەمان .
بۇ دېۋ قاچتى ئاجراپ ئەمىردىن بىرۇق ،
بارىپ كىردى گۈنبەزگە ، باقتىكى يوق .
مۇنى ئىستەدى ، بولدى تۈن ھەسسەسى ،
بار ئىركەن بۇ گۈنبەزدە قىرق ھۇجرەسى .
سۇلەيماننىڭ گۈنبەزى ئېردى بۇ ،
ئانىڭكى خەزىنەسى ئېردى شۇبۇ .
تاپىپ دېدى ھەم ئىزدەبان بىرنەچە ،
يانا ھەم تۇتۇش قىلدىلار بىر كېچە .
بولۇپ كەتتى غايىپ بۇ دېۋ ئاخىرى ،
كى ھازىر بولۇپ خىزرى پەيغەمبەرى .
دېدىلەركى : «ئەي قۇدرەتۇللاھ قويۇڭ ،
شۇبۇ ئىسمى ئەئزەمنى مۇندا ئوقۇڭ .
كى زاھىر بولۇر ساندۇقى تەكچەدا ،
ئانى قىلغىل ئەۋۋەل ئۇ يەردىن جۇدا .
كى ئاچغىل بۇ ساندۇقنى ، ئەي شەھرىيار ،
كى ئالتۇن غىلاف بىرلە شەمشىر چىقار .
بۇ شەمشىردۇر ئۇشبۇ دېۋنىڭ جانى ،
ئۆلەر دېۋ ،ئالىپ يەرگە ئۇرساڭ ئانى . »
قىلىپ ئېردى ئانداغ ، ئالىپ شىرى مەرد ،
چۇ دېۋ ئۆلدى گويا بولۇپ گەردۇ گەرد .
بۇ ئىشلارغە بولدىلارۇ شادىمان ،
كى مۇندىن چىقىپ ، بولدى يولغە رەۋان .
كى بىر دەشت ئىلە تاغدىن ئۆتتىلەر ،
كى ئۇيباش دېگەن شەھرگە يەتتىلەر .
ئەمىردىن ئالىپ شاھى ئۇيباش خەبەر ،
چىقىپ ئالدىغە پىشباز ئۇشبۇ ئەر .
شەھەرگە ئالىپ كىردىيۇ دەر زەمان ،
ئەمىر قالدى ھەيران تەماشا بويان .
باشى ئۇيغە ئوخشە مۆڭۈزلۈك ھەمە ،
نە ئادەمگە ئوخشە نە ھەيۋان دېمە .
ئاسىپ قوڭرۇغۇ ساچىغە رەڭ بەرەڭ ،
خەلايىق ، بۇ ھەق سۈنئىنى بىر كۆرەڭ ،
تەماشا قىلىپ بۇ ئەمىرى جەھان ،
بۇلارغە باقىپ سوردىلار : « بۇ قايان ؟ »
دېدى شاھى ئۇيباشى : « ئەي شەھرىيار ،
بۇرۇنقى يولى چۆل بەيابانى بار .
بۇ كۈنلەردە يول تاغ بىلە جارىدۇر ،
بۇ يول كوھنە يولدىن ئۇزاق نارىدۇر .
سۇلەيمان زەمانەسىدە كوھنە يول ،
ئانىڭ بىرلە ئۆتمىش ئىدىلەركى ئۇل .
ئۇلاردىن قالىپ مۇشكىل ئولمىش ئىشى ،
ئۆتەلمەيدۇ مىڭ يىل بولۇپدۇر كىشى .
ئىكى كۆپ جەفايى بەلايى ئەلەم ،
تولا تارتەدۇر تاغ ئارا دەردۇ غەم .

www.ujghurkitap.com

كى بىلمەيدۇمەن ، سىز نېچۇك ئۆتتىڭىز ،
بۇ مەنزىلگە ھالا نېدىن يەتتىڭىز ؟ »
ئەمىر ئايدىلار : چۆلدەكى كوھنە يول ،
نە ئىشدىن بۇ نەۋئ بەرتەرەف بولدى ئول .؟»
دېدى شاھى ئۇيباش بۇ سۆزنى داغى :
بار ئېردى سۇلەيماننىڭ بىر باغى .
ئانى دەر ئىدى باغى ئارامى دىل ،
سىفەت قىلسە ئانى دېيەلمەس بۇ تىل .
قەزارا ، سۇلەيمانغە يەتتى ئەجەل ،
كى بىر دىۋ بار ئېردى يوق ئېردى بەدەل .
ئىگەللەپ ئالىپ باغنى ئۇشبۇ دىۋ ،
ۋەلې بۇ سەبەبدىن ئۆتەلمەس بىرىۋ .
بۇ دىۋنىڭ بار ئېرمىش سەمەندۇن ئاتى ،
بۇ يوللارنى قويمىش ئۇشۇل لەئنەتى . »
قىلىپ بەردى ئۇيباش بۆ سۆزلەرنى ھەم ،
ئەمىر قويدىلار ئۇشبۇ يولغە قەدەم .

* *①

ئىشتىمەك كېرەك قىسسە بۇ راۋىدىن ،
خاجە ئۇمرى غەرىب خەستە پۇر زاردىن .
بۇلار جەمشىد ئاباددا ئېردىلەر ،
ۋەلې بولدى تەڭلىك يانا بۇ شەھەر .
خاجە ئۇمرى چىقىپ قەلئە تاپماق ئۈچۈن ،
ئاسايىش ، فەراغەتدە ياتماق ئۈچۈن .
بارۇر ئېردىلەر تارتىبان دەردۇ ئاھ ،
چىقىپ كەلدى ئالدىغە ئونمىڭ سىپاھ .
ۋەلې شاھى ئەنسەر شىكار ئەتكەلى ،
چىقىپ ئېردى ۋەھشىنى زار ئەتكەلى .
بەناگەھ ئويبۇنغە قىزىققان زەمان ،
كى بىر شىر چىقتى ، يۈگۈردى رەۋان .
سۆلاپ شاھنى بىر چۇقۇرغە تىقىپ ،
كى ئۆلتۈرگەلى ئەسفى باشنى چېقىپ .
خاجە ئۇمرى بۇ شىرنىڭ كېلىپ قاشغە ،
فەلەقمان بىلەن ئۇردىلار باشغە .
بۇ شىر يەردە ياتتى بولۇپ رىز ـ رىز ،
دېدى شاھى ئەنسەر : « خاجە ئۇمرىمۇسىز ؟
نە ياخشى نە خۇب ۋەقتدە يەتتىڭىز ،
ئۆلۈمدىن مېنى خۇش خەلاس ئەتتىڭىز »
يىقىلدى ئاياغىغە شاھى بۇ ھال ،
كۆرۈشتى ، تانۇشتى ، سوراپ ئەسفى ھال .
دېدىكىم ئاڭا : « شاھى ئەسفەر ئاتىم ،
ۋەلې سىزنى تاپماق ئىدى نىيەتىم .
كى تۈش كۆردۇمۇ مەن بىر ئاخشام ياتىب ،
مۇسۇلمانى بولدۇم بىشارەت تاپىپ
كى ئاشلىق ئۇشۇل شەھردە بولسە يوق ،
كى مەن يىغدىمۇ ئىككى يىللىق ئوزۇق .
ئۇلارنى ئالىپ كەلتۈرۈڭ مۇنداسىز ،
جەمالىڭلاغە مۇنتەزىر ئەمدى بىز . »
خاجە ئۇمرى بۇ چۆلنىڭ چىقىپ تاشغە ،
يېتىپ كەلدى مېھرىنىگار قاشغە .
كى بىر كېچەسى ئات ـ ئۇلاغنى توقۇپ ،
رەۋان بولدى تۈن ھەسسەسىدە قوپۇپ .
كېلىپ شاھى ئەنسەر قاشغە رەۋان ،
كى ياتتى فەراغەتدە نەچچەند زەمان .
خەبەر تاپتى زۇبىن بۇلاردىن ھەمىن ،
بۇ قوغلاشتى لەشكەر بىلەن ئارقەدىن .
ۋەلې ياتتى بۇ سەگ شەھەرنى قاباپ ،
قىلىپ كۈندۈزى جەڭ ، كېچە ئوت قالاپ .
بۇ يەڭلىغ قىلىپ ، ئىككى يىل قىلدى جەڭ ،
يەنە بولدى ئاچلىققە بۇ خەلقى تەڭ .

---

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇنغا ماۋزۇ ئۈچۈن تۆت قۇر ئاق ئورۇن تاشلانغان . ئەمما ماۋزۇ كۆچۈرۈلمىگەن .

www.uygurkitap.com

چىكىپ بىر كۆنى شاھى ئەنسەر فىغان ،
دېدى : « ئەي نەزەرگەردە پەيغەمبەران .
كى دەريايى مەغرىب لەبىدە يانا ،
كى باردۇركى بىر قەلئە شەھرى بەنا .
ئانىڭ شاھى بىزلەرگە تۇغقان ئېرۇر ،
كى شايەد كېلىك دەپ ئىجازەت بېرۇر .
ئوشۇل ياخشى خۇب قەلئەدۇر ھاي – ھاي ،
تولا ئاشلىقى ، توقلۇقۇ خەلقى باي .
خاجە ئۇمرى بۇ سۆزلەرنى ئاڭلا نىچە ،
رەۋان بولدى بۇ قەلئەگە تۈن كېچە .
بارىپ ھەم كۆرۈپ ياندىلار شول زەمان ،
بولۇپ چىقتىلار سۇدگەر كارۋان .
كېلىپ تۇشتى بۇ قەلئەنىڭ قاشىغە ،
كى لەڭگەرنىڭ ئالدىغە يول باشىغە .
خاجە ئۇمرى قاراقچى ياساپ بىر كېچە ،
ئۆزىنى ئۆزى بۇ بۇلاتتى نىچە .
قاراۋۇل بۇ ئىشلاردىن ئالدى خەبەر ،
يۇگۈردىكى شەھ قاشىغە ئۇشبۇ ئەر .
كىرىپ دېدى : « ئەي شاھى ئالىي جەناب ،
تۇرار ئېردىمۇ مەن ئىگىزدىن قاراپ .
كېلىپ ئېردى كۆپ كارۋان بىر نەچە ،
قاراقچى بۇلاپ كارۋاننى كېچە .
بەغايەت سوقۇپ ھالىنى قويمادى ،
ئارىغ ئالدى ، فۇل – مالىنى ، قويمادى .
بۇ سۆزلەرگە شاھى غەزەبناك ئولۇپ ،
كېلىپ غەيرەتى جۇشۇ ئىدراك ئولۇپ ،
دېدى موللانى : « قىسقە ئايەت ئوقۇ .
نەمازدىن يانىپ ئاتلاناي ، ئات توقۇ .
ئوشۇل دەم چىقىپ كەلدى شاھى رەۋان .
بولۇپ ئېردى ئونمىڭ كىشى كامران .
خاجە ئۇمرى ئۆزى باشلىغىن سالدى ئات ،
سەھەرگە كىرىپ ئالدىلار قاتما قات .
شەھەرنى ئالىپ شاھنى تۇتتىلار ،
مەدارا قىلىپ كۆڭلىنى ئۇتتىلار .
بۇ ئىشلارنى زۇبىن ئىشىتتى ئارىغ ،
ئۆزى تىترەدى ، رەڭگى بولدى سارىغ .
بۇ مەلئۇن قىلىپ باش يالاڭ ، سىينە چاك ،
كەڭەش قىلدى بەختەك بىلەن دەردناك :
« ئۆزى ئاتلانىپ كەلسۇن نۇشىرۋان ،
نامۇس قىلماسۇن ، بۇ خاجە ئۇمرى يامان .»
رەۋان بولدى بەختەك بۇ سۆزنى ئالىپ ،
بەيان قىلدى نۇشىرۋانغە كېلىپ .
دېدى : « ئەي ئەمىرى مەداين ، يۈرۈك ،
خاجە ئۇمرى بىلەن جەڭ قىلىپ بىر كۆرۈك .
ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلغالى سەن نامۇس
ۋەلي قىلماغىل ، ئول سىنى قىلدى كۇس .
خاجە ئۇمرى دېگەن رۇستەمۇ سام ئىكەن ،
ئانىڭدەك يىگانە بالا كام ئىكەن .
بولۇپ ئېردى مۇشكىل بۇشەھنىڭ ئىشى .
بۇ ئەسنا كىرىپ كەلدىلەر بىر كىشى .
كىرىپ دېدى : « ئەي پادشاھى زەمان ،
ئۈرۈس شەھرىدىن كەلدى ملىك پەھلەۋان .
ئاچىلدى بۇ شەھ گۇل كەبى لالە رەڭ ،
كى چالدۇردى خۇشھال ئۇرۇپ تەبلى جەڭ .
ۋەلی قىلدى بۇنياد مەجلىس بەنا ،
قىزىنى مۇڭا ۋەئدە قىلدى يانا .
بىر ئادەم يانا كەلدى بۇ سائەتى ،
كىرىپ دېدى : « ئەي شاھى ، ئەي لەئنەتى .
سەئىدى دېگەن مەنچەنەقچى رەۋان ،
كېلىپدۇركى ئول پەھلەۋانى زەمان ، »
زىياد ئولدى بۇ شاھنىڭ خۇشلۇقى ،
يوق ئولدىكى غەم بىرلە خامۇشلۇقى .
كى يۈز سەكسەن ئۇچمىڭ ئۇلۇغ پەھلەۋان ،
ئوشۇل دەم ئالىپ يۈردى نۇشىرۋان .
بۇ كەلگەن چەرىكلەر نەيەرگە پاتار ،
كى قورشاپ ئالىپ تۇشتى يەتمىش قاتار .
سەئىدى دېگەن مەنچەنەقغە قەدەم
قويۇپ ، مەنچەنەق راستلادى ئۇشبۇدەم .
خاجە ئۇمرى بۇ ئىشلاردىن ئالدى خەبەر ،
شەھەر ئىچرە سوقتى يانا بىر شەھەر .

ئۇچۇردى بۇ سەگ قەلئەنى ئۇشبۇھال ،
بۇلار قەلئە سالدى يەنە دەرمەھسال .
بۇ يەگلىغ قىلىپ ئالدى ئۈچ قەلئەنى ،
خاجە ئۇمرى دېدىكىم : « ئىلاجى قىنى ؟
يارانلار ، بۇ سەگ قەلئەنى ئالغۇدەك ،
كى يەر قالمادى بىر يەنە بارغۇدەك . »
دېدى مەغرىبى يەئنى سۇلتانى تەخت :
ئەگەر بارسە بىر قەلئە بار [ئۇشبۇ ۋەقت] .
كى دەريانىڭ ئول يانىدا ، ياخشى جاي ،
يانى تاغ ، بۇلاقلار تولا ، هاي ـ هاي .
ئۇ شەھرىگە رەيھان شەھى شاھىدۇر ،
كى مەشقال شەھى ئوغلى خۇش ماھىدۇر .
كى رەيھان شەھىدۇر مېنىڭكى تاغام ،
كى بىز بىر جەمائە ، مېنىڭ ئول ئاغام .
شەھەر ئانچە مەھكەم ، يەنە خەلقى غول ،
كى بىزلەرگە ھەم قەلئەنى بەرمەس ئول .
ئۇ قەلئە بەھەم بولسە بىزگە ئەگەر ،
ۋەلېكىن ئالالماس ئىدى ھېچ ئەر . »
خاجە ئۇمرى دېدى : « مەكر قىلماق كېرەك ،
يەنە يوق ئىلاجى مۇنىڭدىن بۆلەك . »
ئەمىر تىلدا قىلدى پىتىپ نامەنى ،
ئالىپ كەلدى مۇندا بۇ ھەگگامەنى .
خاجە ئۇمرى قىسىپ نامەنى باشىغە ،
يېتىپ كەلدى بۇ قەلئەنىڭ قاشىغە .
كى رەيھان شەھى ئوردانىڭ تاشىدا ،
تۇرار ئېردى دەرۋازەنىڭ قاشىدا .
خاجە ئۇمرى مۇلازىمەتلىكنىڭ ئىشى
قىلىپ ئېردى ، شەھ بۇيرۇدى بىر كىشى .
كى شەھ ئالدىغە كەلتۇرۇپ شول زەمان ،
دېدى : « سەن نە ئادەم ، مەكانىڭ قايان ؟ »
خاجە ئۇمرى دېدى : « مەن ئە بۇلئالىنىڭ ،
بەلې ئېرھەمۇ دەۋلەت ئىقبالىنىڭ ،
خاجە ئۇمرى دېگەن مەن غەرىبى جەھان ،
نەزەرگەردەئى ھەفتە پەيغەمبەرران . »
دېدى شاھى رەيھان : « شۇبۇ قاچغۇچى ،
كى شەھنىڭ قىزىنى ئالىپ قاچقۇچى .
كى يۇرگەن شەھەردىن شەھەرگە كى سەن ،
كى جەڭ قىلغۇچى شول خاجە ئۇمرىمۇ سەن ؟ »
دېدى : « ئارى ، مەن شول فەقىرۇ غەرىب ،
كى ئەمدى بۇ خىزمەتدە تۇردۇم ھارىپ . »
يانا سوردى شەھ : « نې سۆزۈڭ باردۇر ،
نە ئىش بولدى ھالا ، نە دىشۋاردۇر . »
خاجە ئۇمرى دېدىكىم : « ئىشتىكەندۇلەر ،
بۇ ئىشدىن بولۇپ ئېردى بولغاي خەبەر .
ئەمىر كوھى قافغە كېتىپ ئۇشبۇ خىل ،
ئاڭا بولمىش ئېردىكى ئون ئىككى يىل .
ئىبەرتىب ئىكەنلەر ئۇلار بىزگە خەت ،
كى سۇلتانى بەختى قىلىپ مەسلەھەت .
بۇ خەتكە مۇناسىب كۆرۈپ سىزلەرنى ،
ئالىپ كەلدىمۇ ئالدىڭىزغە مۇنى . »
تۇتۇپ بەردى خەتنى خاجە ئۇمرى قوپۇپ ،
ئاچىپ شاھى رەيھانى باقتى ئوقۇپ .
پىتىپدۇر بۇ رەڭ : « مەن ئەمىرى ئەرەب ،
كى ئەمدى بارالمايدۇ مەن ئول تەرەف .
كى بولدۇم بۇ قاف ھەفتە ئىقلىمغە شاھ ،
ماڭا قالدى بۇ سەلتەنەت ، تەختۇ جاھ .
كى بولدۇق يەنە كەدخۇدا مۇندا بىز ،
خاتۇنۇم بولۇپ ھامىلە ، تۇغدى قىز .
كى ياد ئەتمەسۇنلەر مەلىكەم مېنى ،
ئاتاسىغە ھەم بەرمەگىزلەر ئانى .
ماڭا لازىمى يوقتۇر ، ئانىڭ ئىشى ،
بېرىڭلار تاپىپ بىر مۇناسىب كىشى .
خاجە ئۇمرىگە مەندىن دۇئايۇ سەلام ،
بۇ سۆزلەر بىلەن نامە بولدى تەمام . »
خاجە ئۇمرى دېدىكىم : « بۇ خەت سۆزىچە ،
قىلىپ مەسلەھەت ئىككى كۈن بىر كېچە .
مۇناسىب كۆرۈپ بارچە سىزلەرنى بىز ،
مېنىڭ كەلمەكىم ئېردى بۇ مۇندا تېز . »
دېدى شاھى رەيھان بۇ قايداغ سۆزۈڭ ؟ !
بىئىخلاس ئىكەندۇك بەغايەت ئۆزۈڭ .

جافا تارتىبان نەچچە يىل سەد ھەزار ،
قاچىپ ھەر شەھەرگە ، بولۇپ خارۇ زار .
بۇ خەت كەلسە . قىلماي بۇ ئىشنى ھەيال ،
بىرەي دەپ كىشگە قىلىپسەن خەيال .
كى ئوغلۇم دىگەن ئول كىشىنى سىگىل ،
رەۋامۇ ساڭا ، قايسى مەزھەبدە بىل ! »
بۇيۇردى : « تۇتۇڭلار بۇ ئادەمنى بەك !
بۇ بىئىئتىقادنى ئۇرۇڭ ئۆلگۇدەك ! »
خاجە ئۆمرى دىدى : « بىلگەنىم يوق ئۆزۈم ،
ئۆزۈمنىڭ ئىدى مەكرى قىلغان سۆزۈم .
ئوشۇل قەلئەدە بولدۇق ئاچلىقغە تەڭ ،
بەھانە قىلىپ ئىبردىمۇ ئۇشبۇ رەڭ . »
دىدى شەھ : « ئەگەر بولسە ئاچلىق يامان ،
بارىڭ ئاندا يىلدام كىلىڭلار بۇ يان .
خاجە ئۆمرى رەۋان بولدى مۇندىن چىقىپ ،
شەھەر ئىچرە كىردى سىفىلنى يىقىپ .
مەلىكەمنى ئاتلاندۇرۇپ سول زەمان ،
خاجە ئۆمرى ئالىپ ، يولغە بولدى رەۋان .
شەھەردىن تۆگەنمەي بۇلارنىڭ ئىشى ،
كى مۇقبىل بىلەن قالدى ئونمىڭ كىشى
قىلىپ ئەرتەسى كافىرى سەختى جەڭ ،
بۇزۇپ ، ئالدى بۇ قەلئەنى ئۇشبۇ رەڭ .
كى مۇقبىلنى تۇتتى بۇ جەڭدە تىرىك ،
سوقاشتى . ئۇرۇشتى بۇ قالغان چەرىك .
ئاسار ۋەقتىدە دارغە باغلاتىپ ،
يانا ئالدى مۇقبىلنى ھەم ئاجراتىپ .
بۇلار ئارقادىن بولدى يولغە رەۋان ،
كىلىپ شەھرى مەغرىبدە تاپتى ئەمان .
بۇلارنى يەنە قوغلاشىپ خاسۇئام ،
كىلىپ تۇشتى بۇ كافەر ئەھلى تەمام .
دىدىكىم : « شەھەردىن كىشى ئاتسە ئوق ،
نىشانە قىلىڭلار ، ئەرەب بولسە يوق .
بۇ يەڭلىغ قىلىپ باقتى ھەم بولمادى .
ئەرەبلەر تىرىك قالدى ھەم ئۆلمەدى .
چىقىپ ھەر كۈنى بولدى سۇلتانى تەخت ،
كى ھەيدەپ ئالۇر ئىبردىلەر جەڭگى ۋەقت .
سەئىد مەنچەنەقچى پەلىد سۇبھۇ شام ،
قىلىپ ئىبردى جەڭگى بۇ مەلئۇن دەۋام .
خاجە ئۆمرى شەھەرنىڭ چىقىپ تاشىغە ،
فەلەقماندا بىر ئۇردىلار باشىغە .
سەئىد مەنچەنەقچى بولۇپ گەردۇ گەرد ،
جەھەننەم سارى كەتتى بۇ ، چىقتى دەرد .
قىلىپ كۇفر ئىلى جەڭ شەھەرنى قاباپ ،
بۇ سەگلەر ياتۇر ئىبردى دائىم ماراپ ،
كى بىر كۈن ھەۋا ئىبردى گويا ئوچۇق ،
كېلىپ تۇشتى بەختەكنىڭ ئالدىغە ئوق .
ئالىپ باقتى ھەم ئوقنى بۇ لەئىنەتى ،
بۇ ئوقنىڭكى باشىدا باردۇر خەتى .
ئالىپ كىردى شەھ ئالدىغە بۇ قوپۇپ ،
ئاچىپ باقتى ئول دەم بۇ خەتنى ئوقوپ .
پىتىپدۇر ئانىڭكى سۆزى ئۇشبۇ خىل ،
دىمىش : « مەنكى ئەربابى خاجە فەزىل .
كى ئەي شاھى ئادىلكى ئاگاھ بول ،
شەھەر ئىچرە ئاشلىق – ئوزۇق ئانچە غول .
ئۇرۇش بىرلە مۇشكىل ئىبرۇر ئالماقلىڭ ،
خۇب ئىبرمەس ئالالماي سىنىڭ ياناماقلىڭ .
فەلان يەردە بىر جاڭگالى باردۇر ،
بۇ جاڭگال ئارا بىر لەقەم جاردۇر .
ئەگەر تاپسە ئانى يوغاندۇر ئىچى ،
مىنىڭ بىر سەرايىمدادۇر بىر ئۇچى .
كىرىڭلار لەقەم بىرلە سىزلەر نىچە ،
بۇ ئاقشام ئەمەس ، بولسۇ تاڭلا كېچە .
ئىچىدىن بۇزۇپ مەن بىرەي قەلئەنى ،
قەرارى شۇبۇ چەھارشەنبە كۈنى . »
بولۇپ شاد بەختەك بىلەن پادىشاھ ،
مۇڭا ۋەئدە ئىتىپ ئىززەتۇ تەختۇ جاھ .
بار ئىبردىكى ئەربابىنىڭ مادەسى ،
چىرايلىغ ئىدى بۇ دىدەكزادەسى .
يانا شاھنىڭ بار ئىدى بىر قۇلى ،
بۇ قۇل گۈل ئىدى ، بۇ دىدەك بۇلبۇلى .

ئاگا ئاشق ئولمش ئىدى بۇ دىدەك ،
[كى ئەرباب] ئۇرمش ئىدى ئۆلگۈدەك .
بۇ سۆزنى دىدەك ئايتىپ ئېردى نىهان ،
ئايىتتى بۇ قۇلغە بارىپ شول زەمان .
دېدى قۇل كىرىپ شاهغە ئۇشبۇ رەڭ .
ئايىتتى خاجە ئۇمرىغە بۇ شاهى تەڭ .
بۇلار چىرلاتىپ كەلدى ئەربابنى ،
قۇيۇپ قايناتىپ ئاغزىغە ئابنى .
تاپىپ خەلقنى قويمادى مەردۇ زەن ،
بۇلارنى ئارىغ قىلدى زىنداندا بەند .
خاجە ئۇمرى ھەمە خەلقنى يىغدىلار ،
لەقەم ئاغزىغە جەمئ ئولۇپ تۇردىلار .
لەقەمدىن چىقىپ جۇملە كۇفرى چەرىك ،
خاجە ئۇمرى ئارىغ تۇتتى قويماي ، تېرىك .
چىقىپ كەلدى بەختەك قولىنى سۇنۇپ ،
قاچىپ ياندى ئول دەم بۇلارنى تونۇپ .
تۈزۈپ بۇ لەقەمنى كۆمۈپ سالدى بەك .
شەھەرنى بەنا قىلدى ئەۋۋەلقىدەك .
تۇتۇپ خاجە ئەربابنى ئۇشبۇ ھال ،
ئانى ئاستى دەرۋازەگە دەر مەھال .
تەمام كۇفر ئېلىنىڭ باشىنى كېسىپ ،
نىشان قىلدى دەرۋازەلەرگە ئېسىپ .
بۇ ئىشنى كۆرۈپ كۇفر ئەھلى پەلىد ،
بۇ قورقۇنچىدىن بولدى زەھرى تەرىد .

فەسلى داستان مەلىكە ئەسما پەرى سەماۋات دىۋىنى بويىرۇپ مەغرىبى شەھرىدىن زۇھراي مىسرىنى كوھى قافغە ئالىپ بارغانلارى

ئىشتىمەك كېرەك فەسلى بۇ قىسسەدىن ،
قۇتۇلماق ئۇچۇن ئەينى غەم ـ غۇسسەدىن .
دېدى بىر كۇن ئەسما مەلىكە پەرى :
« كېلىڭ ، موللا ئەي ئەبدۇرەھمان بېرى .
ئەبۇلئالىغە كەتكەلى بولدى يىل ،
فىراقىدا ئۆرتەندى بۇ جانۇ دىل .
چېكىپدۇركى ھەيران زەلالەتدە يول ،
مېنىڭ بولغاي ئېردىكى قاشىمدا ئول . »
دېدى ئەبدۇرەھمان : « تىلەرسەن ئانى ،
ئەبۇلئالى يا خاھلامايدۇر سېنى .
سەن ئاشق ئاگا ، ئولكى ئاشق ئەمەس ،
قىلۇر ئول مەلىكە نىگارنى ھەۋەس .
ئەگەر بولسە مۇندا مەلىكە نىگار ،
ئەبۇلئالى قىلغاي ئىدى ئىختىيار . »
مۇڭا ئايدى ئەسما پەرى : «ئەمدى سىز ،
كى بۇ نەۋئىدە ئانى كەلتۈرسەڭىز . »
بۇيۇردى سەماۋات دىۋنى بۇ دەم ،
بۇ قويدى مەلىكە قاشىغە قەدەم .
بولۇپ ئېردى نەۋرۇز بۇ ۋەقتىدە ،
مەلىكە نىگار ئېردىلەر تەختىدە .
خاجە ئۇمر يوق ئېردى بۇ يەردە ئەگەر ،
چىقىپ ئېردى تۈزگە ، ئالاي دەپ خەبەر .
بار ئېردىكى خالدار ئاتلىغ كىشى ،
مەلىكەمگە لايىق بۇ خىزمەت ئىشى .
كىرىپ بۇ مەلىكەمگە ئاندىن بۇ رەڭ ،
ئويۇنلار ياساپدۇر ، چىقىپ بىر كۆرەڭ .
ھەمىشە قىلىپ ياتتىڭىز ئۆينى جاي ،
ئاچىلسۇن داغى كۆڭلۈڭىز هاي ـ هاي . »
دېدى خاجە مۇقبىلغە مىهرى نىگار ،
تالاغە چىقايىنمۇ ، ئەي يادى كار ؟ »
دېدى خوجە مۇقبىل : « بۇ ئىش خوب ئەمەس ،
بۇ يەڭلىغ خەيالنى قىلمە ھەۋەس . »

مەلىكەم بۇ سۆزلەرنى قىلماي قەبۇل ،
كى ناچارلىقدىن مۇڭا بەردى يول .
دېدى : « بولسە مۇنداغ ، لىباسىڭنى سال ،
مۇنى زۇھرە كىيسۇنكى ، سەن كۆھنە ئال .
بولۇپ ئەر كىشى ، قولغە ئال يايۇ ئوق ،
چىقىلىڭ بۇ سەفەتدە كۆڭۈل بولسە توق . »
لىباسىنى بۇ زۇھرە كىيدى تەمام ،
مەلىكەم قىلىپ ئەر سەفەتلىك خىرام .
ياساپ زۇھرەنى ، كىيدۇرۇپ بارىنى ،
مەلىكەم ئالىپ ئوق بىلەن يايىنى .
بۇ يەڭلىغ چىقىپ ئۆگزەگە بىر ئىگىز ،
تۇرار ئېردىلەر ئوينىشىپ جۇملە قىز .
ھەۋادىن بۇ ئەسنادا بىر قول كېلىپ ،
كى زۇھرايى مىسرىنى كەتتى ئالىپ .
قويۇپ بۇ سەماۋات دىۋ باشىغە ،
ئالىپ كەلدى ئەسما پەرى قاشىغە .
كۆرۈپ دېدى ئەسما : « دېگەندەك ئىكەن ،
ئەبۇلئالىنىڭ كۆيمەكى ھەق ئىكەن .
مۇنىڭ بۇ جەمالىغە ئەركەك ــ تىشى ،
نېچۈك كۆرمەيىن سەبىر قىلسۇن كىشى .
بولۇرمۇ بۇ ئادەمدە مۇنداغ جەمال . »
دېدى : « ھۇشىغە كەلتۈرۈڭ دەرمەھال . »
كى ئول دەم گۇلاب سالدى چايىجۇشىغە ،
بۇ زۇھرانى كەلتۈردىلەر ھۇشىغە .
قىلىپ جىلۋە تاۋۇس يەڭلىغ خىرام ،
قويۇپ قىلدى ئەسما پەرىغە سەلام .
بۇ ئەسما دېدىلەركى : « ئەي ناپسەند ،
كى نۇشىرۋاننىڭ قىزى سەنمۇ سەن ؟
مېنىڭ رۇزگارىمنى يىغلاتقۇچى ،
فىراقىدا جانىمنى داغلاتقۇچى .
ئون تۆرت يىل بولۇپىدۇركى جانىم ئاقىپ ،
ماڭا بىر گىنە كۆلمەدى ئول باقىپ .
كى ئۆمرۈمنى تەڭلىكدە زار ئەتكۈچى ،
ئەزىز بۇ جەمالىمنى خار ئەتكۈچى .
ئاتىڭنى تىلىدىن قۇرۇتقان ئەمەس ،
سېنى بىر نەفەس ئول ئۈزۈتقان ئەمەس . »
دېدىلەركى زۇھرايى مىسرى بۇ ھال ،
قىلۇرسىز مېنى ئوخشەتىپ كىم خەيال ؟ »
كى ئەسما دېدىلەركى : « بىلمەسمۇ سەن ،
قىزى شاھى ئادىل سەن ئېرمەسمۇ سەن ؟ »
كى زۇھرايى مىسرى دېدى : « مەن ئەمەس ،
مەن ئوخشە ئانى قىلماغىل سەن ھەۋەس .
ئانىڭ سەكسەن ئۈچ ئۆي قىزى باردۇر ،
كېچىك مەن ئۇلاردىن فەقىر خاردۇر .
ئۇلارغە باقىپ يوقتۇر مەندە چىراي ،
فەقىر تىبرە تۇندۇر ، ئۇلار مىسلى ئاي .
ئەبۇلئالىنىڭ مۇقبىل ئاتلىغ قولى
بار ئېردى ، ئاڭا مەن تەئەللۇق ھەلى ،
مەلىكەم جەمالىنى سەن ئانچە بىل ،
ئەگەر چىقسە ناگەھ بولۇر ئاي خىجىل .
جەمالىدىن ئوتلار يانىپ لاغ ــ لاغ ،
ۋەلي تۈن كېچە لازىم ئېرمەس چىراغ .
ۋۇجۇدىغە كەلمەس ئاڭا ئوخشە يانا ،
تۆرەلمەس جەھان ئىچرە ، تۇغماس ئانا . »
بۇ ئەسما پەرى دېدى : « ئەيلەپ خىرام :
«بۇ سۆز راست ئايتۇرمۇسەن ، ئەي غۇلام ؟ »
دېدىلەركى زۇھرا : « سۆزۈم راستدۇر ،
تەخى بۇ سۆزۈمنىڭ ئازى ناسدۇر . »
قەسەم ياد قىلدى بۇ زۇھرا يانا ،
« ئانى بۇ سەفەت قىلدىمۇ ئازغىنا .
ئانىڭ زەررە شەكلى شەمايىلنى مەن ،
نىشان قىلدىمۇ سىزگە ، ئەي پىر مەن . »
دېدى : « كىمدە بولغاي ئانىڭدەك جەمال ؟ »
بۇ سۆز بىرلە ئەسما پەرى بولدى لال .
سەماۋاتىغە قويدى ئەسما گۇناھ ،
بۇيۇردىكى ئەسما بۇ دىۋنى يانا .

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

چۇ بىلمەي مۇنى كەلتۈرۈپ تىرە گوي
ئالىپ بار مۇنى ئۆز مەكانىدە قوي .
ئالىپ زۇھرانى بۇ سەماۋات دىۋ ،
كى يولغە رەۋان بولدى ئەيلەپ غەرىۋ .
بارىپ ئېردىلەر تىلىشىپ تاغغە ،
سەمەندۇن دىگەنىنىڭ چەھار باغغە .
كۆرۈپ بۇ سەمەندۇن سەماۋاتىنى ،
بىر ئوق تارتتى بىر نەئرەھايى ئۈنى .
قويۇپ زۇھرانى قاچتى دىۋ دەرزەمان ،
يۈرۈپ زۇھرا بۇ يەرگە لەيلەپ رەۋان .
سەمەندۇن كۆرۈپ زۇھرانى ئۇشبۇ ھال ،
تۇتۇپ ئالدى ئاھىستە بۇ دەرمەھال .
ئالىپ كۆردى رەئنايى بىر ياخشى قىز ،
چىرايلىغ مەلاھەتدە گويا سىيمىز .
بۇ دىۋنىڭ ئۆلۈپ خاتۇنى ئۇشبۇ چاغ ،
بالاسى قالىپ ئېردىلار بىدىماغ .
ئەمىزمەككە چەندان تاپىپ قىز - جەۋان ،
ئالىپ كەلمىش ئېردى سەمەندۇن نىھان .
ئاڭا سالسە ئەمچەك ، شوراپ قانىنى ،
چىقارمىش ئىدى ئۆلتۈرۈپ جانىنى .
بۇ يەڭلىغ قىلىپ ھەر زەمان دىۋ بەچە ،
كى ئۆلتۈرمىش ئېردى جەۋان بىر نەچە .
سەمەندۇن ئالىپ زۇھرانى باشغە ،
ئالىپ كەلدى بۇ ئوغلىنىڭ قاشغە .
دېدىكىم : « بالامنى قۇچاقىڭغە ئال ،
ئەمىزگىل ، بۇ ئەمچەكنى ئاغزىغە سال . »
دېدى زۇھرا : « مەن قىز ، مەن ئېرمەس جەۋان ،
بۇ قىز ئەمچەكىدىن سۈت ئېرمەس رەۋان .
ئەگەر خاھلاساڭ سەن ئەمىزمەكنى بەك ،
تاپىپ كەلگىلۇ ئون مۇزايلاغ ئىنەك . »
بۇ سۆز بىرلە بولدى سەمەندۇن رەۋان ،
تاپىپ كەلدى بۇ ئون ئىنەك شول زەمان .
ئىنەكلەرنى ساغدۇردىلار ئولتۇرۇپ ،

ئانى قۇيدى بىر مىشككە تولدۇرۇپ .
قۇيۇپ دىۋ بەچە ئاغزىغە مىشىنى ،
ئىچىپ سۈتكە تويدى بۇ دىۋ شول كۈنى .
سەمەندۇنغە خۇش كەلدى ھەم بۇ ئىشى ،
قىلالماس ئىدىلەر بۇ يەڭلىغ كىشى .
سەمەندۇن دېدى : « بۇ بالام بولسە چوڭ ،
كى مۇشكىل ئىشىڭنى قىلاي ئاندا ئوڭ .
نە دەرسەن باقىپ ئۆز خەيالىڭنى سەن ،
كى ئىلتىپ سالايىن دىيارىڭغە مەن . »
ۋەلې قالدى زۇھرايى مىسرى بۇ يان ،
بۇ سۆز ياندى مىھرى نىگارى سويان .
مەلىكەم تۇشۇپ ئۆگزەدىن دەر زەمان ،
دېدىلەر كىرىپ قەسرگە ئول زەمان :
خاجە ئۇمرى بۇ ئىشدىن خەبەر ئالماسۇن ،
بۇ سۆزنى ئاڭا ھېچكىم قىلماسۇن . »
خاجە ئۇمرى بۇ ئەسنا كىرىپ كەلدىلەر ،
قۇلاقىغە ئىشتىلدى ھەررەڭ گۇزەر .
دېدىلەر : « نە ۋاقىئە بولۇپدۇر بۇ كۈن ؟ »
خەلايىق مۇڭا قىلمادى ھېچ ئۈن .
ئۆتۈپ كىردى مىھرى نىگار قاشغە ،
كۆز ئالۇدە بولمىش ئانىڭ ياشغە .
چىرايى تاپىپدۇركى تەغيىر ھەمە ،
خاجە ئۇمرى دېدىلەركى : « بولدى نېمە ؟ »
مەلىكەم بۇ ئىشلارنى قىلدى بەيان ،
ئىرىكتى خاجە ئۇمرى ئىشتىكەن زەمان .
دېدى : « ئەي بىتالىئ ، قارا بۇ نە سۆز ؟
ھەيا تۇتمايىن بولسە بۇ سەندە كۆز ؟ !
كى ئون تۆرت يىل بولدى سەن ئۇشبۇ رەڭ ، »
دېدى : « ساقلاسام مەن قىلىپ سەختى جەڭ .
سىنى ئول مۇبادا ئالىپ كەتسە ھەم ،
ماڭا بولماس ئېرمەسمۇ غەم ئۆزرە غەم .
يوق ئولماقلىقىم بىرلە بىر دەمگىنە ،

قىلىپسىز بۇ ئىشلارنى ئۆبدان ، منه ! »
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئۆردى بىر كاج بەك ،
يىقىلدى ھۇشىدىن كېتىپ بۇ گۇدەك .
ئالىپ قامچىلار ناسەزالار ئۇقۇپ ،
تەمام قوغلادى ئۆي قىزىنى سوقۇپ .
كى چىقتى خاجە ئۆمرى ئىشكنى ئېتىپ ،
ۋەلې قالدى يالغۇز مەلىكەم يېتىپ .
خاجە ئۆمرى تاڭ ئاتقۇنچە ئىزدەپ بۇيان ،
تاپالماي ، دېدىلەركى : « مۇقبىل قايان ؟ »
مەلىكەم ياتىپ ، بولدى تۈن ھەسسەسى ،
تولۇپ كۆڭلىگە بۇ ئەلەم غۇسسەسى .
دېدى كۆڭلىدە : « بۇنە زۇلمى ئېرۇر ،
ئەمىر كەلمەكىنى خۇدايىم بىلۇر .
ئاتام بولسە بۇ ھال ئىقلىمغە شاھ ،
ئانىڭكى قىزى ئېردىمۇ ئەھلى راھ .
توخى ئوغرىسى بۇ سارۋان بەچە ،
ماڭا بۇ قىلۇرمۇ ئىزالار نېچە ؟ »
بۇ سۆزلەرنى دەپ ، قوپتى ئاستەغىنا ،
قويۇپ ساندۇق ئۈستىگە ساندۇق يانا .
كى ساندۇقنىڭ ئۈستىگە چىقتى ھەمان ،
چىقىپ كەتتى تۈگلۈك بىلەن شول زەمان .
يېتىپ كەلدى گويا سىفىلدۇر بەلەند ،
دەرەخت بار ئىدى ، تاشلاردىلار كەمەند .
كەمەند بىرلە ئۆتتى سىفىل تاشىغە ،
ئۆتۈپ كەلدى نۇشىرۋان قاشىغە .
بۇ شەھىنىڭ توقۇغلۇغ ئاتى بار ئىدى ،
كى ئالدىدا ئاتنىڭ جىلاۋدار ئىدى .
ئانىڭ ئىلكىدىن ئالدى كەلگەن زەمان ،
مىنىپ ئاتغە بۇ يولغە بولدى رەۋان .
فۇشەيمانمۇ قىلدى تۇرۇپ ئۇشبۇ ھال ،
كەگەشلەر بىلە قىلدى يۈزمىڭ خەيال .
دېدى : « بولدى ئەمدى قەباھەت ئىشىم ،
ۋەيا يوق بۇ يول باشلاماقغە كىشىم . »
دېدىكىم : « ئات ئۆلگۈنچە ئەمدى كېتەي ،
كى سەھرايى بىر مەنزىلىگە يېتەي . »
بىروق يۈردىلەر ، قىلسە بولماس سىفات ،
يۈرۈپ بۇ كېچە ، ئەرتەسى ئۆلدى ئات .
بۇ غەم بولدى ئاندىن زىيادە يانا .
قوپۇپ يولغە كىردى فىيادە يانا .
سەھەر ۋەقتىدە بىر دەرەخت قاشىغە ،
چىقىپ كەلدى ئالدىدا كۆل باشىغە .
ئىچىپ سۇ ، دەمى مۇندا ئولتۇردىلار ،
كى ئاندىن دەرەختغە چىقىپ تۇردىلار .
سۇغە چىقتى بۇ ھوۋلىدىن بىر دېدەك ،
مەلىكەمنىڭ ئەكسى سۇغە تۈشتى بەك .
كېلىپ ئولتۇرۇپ مۇندا سۇ ئۇسقۇچە ،
كى بىر ئەكسى كۆردى غۇلامى بەچە .
كۆرۈپ سۇدا بۇ ئەكسنى بولدى لال ،
دېدى قىلدى ئەكسنى ئۆزنىڭ خەيال .
دېدى : « بولسە مەندە بۇ يەگلىغ چىراي ،
ماڭا ئەيب قىلماق لىباسىمنى لاي .
يوق ئېركەن خاجەم بىرلە ئايلامدا كۆز ،
مېنى بۇيرۇماقلىق سۇغە بۇ نە سۆز ؟ ! »
ئۇشاتتى قاپاقنى ئۇرۇپ يەرگە بەك ،
كىرىپ ئايلاسى قاشغە بۇ دېدەك .
دېدى : ئەي خاجەزادەئى ناپسەند ،
مېنىڭ بۇ جەمالىمنى كۆرمەسمۇ سەن .
ھەيا يوق ، بىشەرمى ئىكەن ئۆزلەرى ،
مېنى كۆرمەگەندۇرمۇ بۇ كۆزلەرى .
بۇ يەگلىغ چىراي بىرلە ئالماي مېنى ،
خاجەمغۇ قىلىپدۇركى خاتۇن سېنى . »
بۇ سۆزلەرنى قىلمىش ئىدى بۇ دېدەك ،
بىبى سوقنى ئانى تۇتۇپ ئۆلگۈدەك .
يانا دېدى ئىككى دېدەك ئۇشبۇ رەڭ ،

سۇدا كۆردى بۇ ئەكسنى ، قىلدى جەڭ .
بىرسى مېنىڭ دېدى ، بىرسى مېنىڭ ،
دېدى بىر ــ بىرىگە : ئەمەس بۇ سېنىڭ
دىدەكلەر قىلۇر ئېردى مۇنداغ جەدەل ،
چىقىپ كەلدى مەردى كەلان بۇ مەھەل .
كۆرۇپ بۇ دەرەختدىن تۇشۇردى كېلىپ ،
مەلىكەمنى يۇردى ئۆيىگە ئېلىپ .
كى ئىئزازۇ ئىكرام ئېتىپ ئانچۇنان ،
يىقىلدىكى يىغلاپ بۇ مەردى كەلان .
مەلىكەمنىڭ ئالدىدا يۇز تەڭگە فۇل ،
ئالىپ قويدىبۇ دېدى : « مەن سىزگە قۇل .
نىكاھ قىلغالى موللاغە بىر كىشى
بۇيۇردىكى ، جان بىرلە قالماي ئىشى .
مەلىكەم چىقىپ بولدى يولغە رەۋان ،
ھوشىغە كېلىپ باقتى مەردى كەلان .
ئۇ يانۇ بۇ يانۇ يۇگۇردى بىروق ،
باقىپ ئىزما يوق ، ئۆزما يوق ، بولدى يوق .
دېدى : ئولتۇرۇپ بۇ نە بۇنياد ئىكەن ،
كۆزۇمگە كۆرۇنمش پەرىزاد ئىكەن . »
مەلىكەم بۇ يەردىن چىقىپ تېزۇ تۇن ،
بولۇپ تەشنە ، يول يۇردىلەر ئىككى كۇن .
ئۇچۇنچى كۇنى ئوترا يول باشىغە ،
چىقىپ كەلدىلەر بىر دەرەخت قاشىغە .
دەرەخت سايەسىدە ئالاي دەپ ئارام ،
ياتىپ ئۇيقۇغە كەتتى ، ئەيلەپ خىرام .
ياتىپ سائەتىدىن كۆز ئاچتى قاراپ ،
تۇرادۇر ملك ئاتلىغ يانىدا قاباپ .
بار ئېردىكى بىر پادىشاھ مەغرىبى ،
شىكارغە چىقىپ ئېردى بۇ يول لەبى .
كېلىپ شەھ بۇ يول ئۇستىگە قىلدى خىز ،
كۆرۇپ دېدى ئول: «سەن نە جانۇ نە قىز؟»
دېدىكىم مەلىكەم بۇ سۆزنى ئۆزى »

مەن ئېردىمكى بىر سەۋداگەرنىڭ قىزى .
ئازىقتىم ئاتامدىن قاراڭغۇ كېچە ،
تاپالماي ياتۇرمەنكى ئىزدەپ نېچە . »
ياقىپ ئوتنى شەھنىڭكى جانىغە بۇ ،
ئالىپ كەلدى شاھى مەكانىغە بۇ .
نىكاھىغە ئالماق ئۇچۇن قىلدى قەسد ،
مەلىكەم بۇ سۆزلەر بىلەن قىلدى پەست .
دېدىلەركى : « مەن سۆزلەرىگە كىرەي ،
كى بىر نەچچە كۇن ئەمما مۇھلەت تىلەي .
ئاتام كەلسە خۇب ، كەلمەسە ھەم نە خۇب ،
نىكاھ قىلسۇلار ئۆزگە ئايەت ئوقۇپ . »
قەبۇل قىلدى بۇ سۆزنى شاھى زەمان ،
غەرىبلىق بۇ ئاجىزلىق ئېركەن يامان .
كى ئەنتۇرى نۇشىرۋانىنىڭ بەلى ،
تۇشۇپ ئېردى بۇ شاھىغە بىر قۇلى .
مەلىكەمنى تونۇپ شۇبۇ قۇل بەچە ،
ئالىپ قاچتى ھالا قوپۇپ بىر كېچە .
كېتىپ بارمىش ئېردىكى جاڭگال ئارا ،
كېلۇر ئارقەدىن غۇلغۇلە ماجەرا .
مەلىكەم يوشۇندى ، تۇگەندى ئىشى ،
يېتىپ كەلدى بىر يۇزچە ئاتلىغ كىشى .
باقىپ ئۇشبۇ ئاتلىغ ئۇ يانۇ بۇ يان ،
تاپالماي مەلىكەمنى ياندى بۇ يان .
بۇ قۇلنى تۇتۇپ ئاتىغە چاتتىلار ،
ئوشۇل دەم مۇنى ئۆلتۇرۇپ ئاتتىلار .
دېدىلەر بۇ ئاتلىغ : « مۇنى قىل ھەۋەس ،
پەرىزاد ئىكەندۇك بۇ ئادەم ئەمەس . »
دېدى ئۇشبۇ سۆزلەرنى ياندى چىقىپ ،
مەلىكەم رەۋان بولدى يولنى تاپىپ .
قوغۇنلۇقغە كەلدى بۇ يەردىن يۇرۇپ ،
يۇگۇردى ، يىقىلدى ، قوغۇنچى كۆرۇپ .
بابا بولدىبۇ گاھى ئوڭ ، گاھى سول ،

دېدى : «ئەي خېنىم ، سەن سۆزۈم قىل قەبۇل .»
مەلىكەم دېدى : « خاتۇنۇڭ باردۇر ،
كى تەگمەك خاتۇنلۇقغە دىشۋاردۇر . »
بابا بىر يۈگۈردى پالاققۇ بالاق ،
قىلىپ كەلدى ئول دەم خاتۇننى تەلاق .
ئۈمىد بىرلە كەلدى بابا ، كۆڭلى توق ،
كېلىپ باقتى ئول دەم قوغۇنلۇقدا يوق .
دېدىكىم : « پەرىزاد ئىكەن بۇ ھەمە ،
كى ئادەمدە بولماس بۇ يەڭلىغ نىمە . »
يەنە بولدى دىۋانەئى شول زەمان ،
مەلىكەم يەنە بولدى يولغە رەۋان .
بارۇر ئېردىلەر تارتىبان دەردۇ غەم ،
يولۇقتىكى بىر قويچىغە ئۇشبۇ دەم .
بۇ قويچى قوپۇپ ئالدىدا يۈزچە قوي ،
« قىلالىك » دېدى « ئەي خېنىم ، ئەمدى توي . »
مەلىكەم دېدى : « ئەي ئاكا ، غەم يېمەي ،
كۆچۈك باردۇرۇر ، ئانى قويغىل، تېگەي .»
بۇ قويچى كېلىپ خاتۇنى قاشىغە،
تاياق بىرلە بىر ئۇردىلار باشىغە .
خاتۇننى تەلاق قىلدى بەرمەي ئەمان ،
كى ئاندىن بۇ قويچى يۈگۈردى بۇ يان .
كېلىپ باقتى ، يوق ، بولدى پەرۋانە بۇ ،
فىراقىدا ھەم بولدى دىۋانە بۇ .
مەلىكەم بۇ يەردىن ئۆتتۇپ ئۇشبۇ ھال ،
كېلۇر ئېردى بۇ يولدا ئەيلەپ خەيال .
كى بىر قىز چىقىپ كەلدى بۇ ھوۋلىدىن ،
كۆرۈپ سوردى سۆز بۇ جەفا جويىدىن .
دېدى قىز ئاڭا : « سىز نە رەئنا جەھان ،
كېلۇرسىز قايەردىن ، بارۇرسىز قايان ؟ »
مەلىكەم دېدىلەر : « چېكىپ دەردى سەر ،
مېنىڭكى ئاتام ئېردى بىر سەۋداگەر .
ئاتامنى قاراقچى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ ،
بۇ يەرگە قاچىپ كەلدىم ، ئاندىن يۈرۈپ . »
بۇ ھوۋلى ئىدى بىر كىشى ئۆتۈكى ،
ئىدى ئول بۇ كەنت خەلقىنىڭكى چوڭى .
كى دەرۋىش ئىدى ، ئاتىئۇر ئېردى سەنا ،
ئاتى ئېردى ئىبراھىم ئەدھەم يانا .
ئايىتتى كىرىپ ئول كىشىگە بۇ قىز ،
كى دەرۋىش قوپۇپ چىقتى ئالدىغە تېز .
ئالىپ كىردى بۇ خاتۇنى قاشىغە ،
بېرىپ ھەم سەرۇ پاي ئاياغ ـ باشىغە .
« سالىپ دەستۇرخانۇ تەئام بەر » دېدى ،
مەلىكەمنى دەرۋىش « قىزىم » دەر ئىدى .
كى ئاخىر مەلىكەم ئاش ئەتتى قوپۇپ ،
ئاياق ھەم يۈدىلار قولىنى سوقۇپ .
بۇ سۆز ياندى ئەمدى خاجە ئۆمرى سويان ،
خاجە ئۆمرى بولۇپ دەرغەرەب ئانچۇنان .
ئۈچۈنچى كۈن ئېردى خەلايىق تەمام ،
خاجە ئۆمرى قاشىغە كېلىپ خاسۇ ئام .
مەلىكەم گۇناھىنى ئەھلى ئەيان
تىلەپ ، ئۆتتى ئاندىن خاجە ئۆمرى ئاران .
« ئىشىكنى ئاچىڭ » دەپ خاجە ئۆمرى بۇ ھال ،
بۇيۇردى ئىشىك ئاچتىيۇ ئۇشبۇھال .
مەلىكەمنى بۇ ئۆيدە دەپ كۆڭلى توق ،
ئىشىكنى ئاچىپ باقتىلار ئۆيدە يوق .
خاجە ئۆمرى ياقاسىنى چاك ئەيلەبان ،
بىروقىكىم يۈگۈردى ئۆيانۇ بۇيان .
چىقىپ ئۆكزەگە بىر ئىزىنى كۆرۈپ ،
شەھەر تاشىغە چىقتى ئىزدەپ يۈرۈپ .
خاجە ئۆمرى كېلۇر ئېردى ئىزنى ئالىپ ،
قالىپدۇركى شاخ بىر پىشىنى ئىلىپ .
ئۆتتۈپ كەلدى بىر غەم تۇشۇپ باشىغە ،
كى نۇشىرۋان لەشكەرى قاشىغە .
بىر ئادەمنى تۇرمىش تاياقلار سوقۇپ ،

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

بۇ يەكۈلنغ دېمىش ناسەزالار ئۇقۇپ :
قېنى شاھنىڭكى ئاتى ، ئەي بەچە ؟
كېتىپىدۇركى باقماي ئوغۇرلاپ كېچە ! »
خاجە ئۇمرى دېدى « بۇ مەلىكەم ئىشى ،
يەنە مۇندىن ئۆزگە قىلالماس كىشى .
رەۋان بولدى ئاتنىڭ ئىزىنى باقىپ ،
بىروق يۈردىلەر باد يەكۈلنغ چاپىپ .
كېلىپ يولدا ئاتنىڭ ئۆلۈكىن كۆرۈپ ،
بۇ كۆل باشىغە كەلدى مۇندىن يۈرۈپ .
بۇ ۋاقىئ دىدەكدىن سوراپ ئول زەمان ،
ئۆتۈپ كەلدى پىر قاشىغە دەر زەمان .
بابا بىر بولۇپدۇركى دىۋانە ھەم ،
قىلىپ سىنە چاكۇ چېكەر دەردۇ غەم .
خاجە ئۇمرى مۇنىڭدىن سوراپ ئۆتتىلەر ،
ئۆتۈپ شەھرى مەغرىبغە ھەم يەتتىلەر .
كى ئاندىن قوغۇنلۇقغە كەلدى چاپىپ ،
ئۆتۈپ يۈردى ئاندىن خەبەرنى تاپىپ .
كېلىپ قويچىنىڭ قاشىغە دەر زەمان ،
مۇنى كۆردى ، دىۋانە بولمىش ھەمان .
يەنە يۈردى مۇندىن سوراپ ئەسفىھال ،
كى دەرۋىش ئىشىكىگە كەلدى بۇ ھال .
كۆرۈندى يىراقدىن مۇنىڭكى ئىشى ،
ئاياق يۈيدۇ گۈلگۈن ئىگىنلىك كىشى .
بولۇپ كىردى بىر ياخشى مەردى كەلان ،
خاجە ئۇمرى ياساپ سۇرەتنى ھەمان .
كېلىپ بۇ مەلىكە قاشىغە ھەمىن ،
دېدىكىم : « نېچۈك ھالىڭ ، ئەي نازەنىن ؟ »
دېدىكىم مەلىكەم چېكىپ دەردۇ ئاھ :
« دادام ئېردى بۇ ھەفتە ئىقلىمغە شاھ .
كى كەتكەنىچە مەغرىبدە ئىدىم ،
كى زەررە گۇناھ ئاندا قىلمىش ئىدىم .
خاجە ئۇمرى بۇ كۆكلۈمگە تەستەك سوقۇپ ،

يامانلاپ چىقىپ ئېردىم ئاندىن قوپۇپ .
مەشەققەت تۈلا تارتتىمۇ ئانچۇنان ،
كى بىلسەم مۇنى كەلمەس ئېردىم بۇيان .
خاجە ئۇمرى قۇلاقىمنى كەسكەي ئىدى . »
كى يىغلاپ مەلىكەم بۇ يەكۈلنغ دېدى .
خەجە ئۇمرى جەھاندىن بولۇپ بارمۇ يوق ،
يىقىلدى ئاياغىغە يىغلاپ بىروق .
ئاسىلدى مەلىكەم تونۇپ بوينىغە ،
كى يىغلاپ كىرىپ كەتتى بۇ قوينىغە .
قۇچاشىپ بۇلار يىغلاشىپ ئانچۇنان ،
ئالىپ كەلدى بۇ قەلئەگە شادىمان .
بولۇپ تىنچى مەغرۇبدا ئۇشبۇ خىل ،
ئەمىر كەتكەلى بولدى ئون يەتتە يىل ،
يانا بۇ شەھەر بولدى ئانداغ قەبەل ،
كى ئاشلىق تۈگەندى ، تولا ئۆلدى ئەل .
خاجە ئۇمرى شەھەردىن چىقىپ بىر كېچە ،
ئالىپ بىر تاغار ئۇننى ئۆلگۈرلۈچە .
سىفىلنىڭ تۈبىگە كېلىپ ئۇشبۇ ھال ،
كى مەئدى كەرەبنى دېدى: «تارتىپ ئال!»
سىفىل باشىغە تارتىپ ئالدى ئانى ،
بۇلار چىققۇچە ئول يېدى يارمىنى .
خاجە ئۇمرى دېدىكىم : « زەرۇردۇر ماگا ،
شەھەر ئىچرە ھەم نې زەرۇردۇر ساگا ؟ !
چىقىپ بىر تەرەف سارى بولغىل رەۋان ،
كۈن ئەتكىل بارىپ ، ئۇشبۇ قارنىڭ يامان .
شەھەرنىڭ قەبەل بولماقى بىزەرۇر ،
سېنىڭ قورساقىڭ چوكلۇقىدىن ئېرۇر .
شەھەردىن چىقىپ كەت ، يېگىل توق نان ،
ئەمىر كەلسە ھەر ۋەقت كەلگىل رەۋان . »
يامانلاپ چىقىپ كەتتى مەئدى كەرەب ،
كېتىپ بارمىش ئېردى بۇ يول ھەر تەرەف .
خاجە ئۇمرى فۇشەيمان قىلىپ ئول زەمان ،

www.uyghurkitap.com

دېدى قىچقىرىپ: «كەتمە، يانغىل بۇ يان.»
بۇ سۆزلەرنى ھەم مەئدى قىلماي قەبۇل،
ۋەلي بارقىراپ، باقمايىن كەتتى ئۇل.
كى يۈيۈپ خاجە ئۇمرى مۇنىڭدىن ئىلىك،
دېدىكىم: «كۆمەلگەيسە گورغە تىرىك!»
ئۇمەر مەئدى يولغە كىرىپ تېزۇ تۇن،
كى بىر يەرگە يەتتى، يۈرۈپ يەتتە كۈن.
كى مۇندا بىر ئادەم قوش ھەيدەر ئىدى،
ئۇل ئادەمنى ئۆلتۈردى، ئۇينى يېدى.
بىغىلدى خەلايىق دېدى: «سەن نەجان؟»
ئۈچ ئادەمنى ئۆلتۈردى، كەتتى رەۋان.
كى بىر باغقە يەتتى، ئىچكە كىرىپ،
يېدى ئۇل زەمان مېۋەسىنى تىرىپ.
كېلىپ باغبان قەسد قىلدى كۆرۈپ،
چىقىپ كەتتى ئوتتۇز كىشىن ئۆلتۈرۈپ.
تويۇپ قورساقى، ھەققە ئەيلەپ سەنا،
كى يەتتى يۈرۈپ بىر شەھەرگە يانا.
كى سالدىكى ئاشپەزنىڭ ئاشىغە باش،
يېدى، قالمادى ئالتە ئاشپەزدە ئاش.
يەنە يەتتە نانۋايدا نان قويمادى،
«نانىڭ بولسە بەرگىل» دېدى، تويمادى.
چىقىپ غۇلغۇلە، يىغىلىشىپ خاسۇ ئام،
خەلايىق يىغىلدى بۇ يەرگە تەمام.
بۇ ئىشغە تەماشايى ھەيران ئۇلۇپ،
يىغىلغان خەلايىق ھەمە بىر بولۇپ.
دېدىلەر: «سىنىڭ قورساقىڭ بولسە ئاچ،
يۈرۈڭ مۇندا باردۇركى بىر زور يىغاچ.
ئۇشانساڭ تۇتۇپ شول يىغاچنى ئەگەر،
بەھادۇر ئىكەنسەن ۋەلي ياخشى ئەر.
كى بىز تويغازالىڭ سىنى ئاشغە.»
ئالىپ كەلدى باشلاپ يىغاچ قاشىغە.
بۇ سۆزنى قەبۇل قىلدى مەئدى كەرەب،
كېلىپ ئۇل زەمان بۇ يىغاچنى كۆرۈپ،
كى بىر زور قىلىپ ئېردى سىندى يىغاچ،
ئۇشانتى يىغاچنى، دېدى: «قارنىم ئاچ.»
تەئەججۇب قىلىپ بۇ خەلايىق بىرۇق،
قىلاللىڭ دېدى قارنىنى ئەمدى توق.
ئېتىپ ئاش، ياقىپ نان تەمامى كىشى،
كى ئۈچ كۈن توشۇپ بەردى ئەركەك ــ تىشى.
تۈگەتتى بۇ ئاش ــ نانىنى قويمادى،
«يەنە بارمۇدۇر، بولسە بەرگىل» دېدى.
خەلايىق مۇنى تويغازالماي ھەمە،
دېدى: «ئادەم ئېرمەس بۇ قايداغ نېمە.
شەھەر خەلقى جەمئ ئولدىلار ئولاشىپ،
چىقاردى شەھەردىن مۇنى ئولاتىپ.
چىقىپ بۇ شەھەردىن، كېزىپ تېزۇ تۇن،
كى يول يۈردى تىنماي يىگىرمە ئىككى كۈن.
بارۇر ئېردى ئۆزنى ئالىپ دالدىغە،
يېتىپدۇر يەنە بىر شەھەر ئالدىغە.
مۇنى دەر ئىدىلەركى سادىق زەمىن،
ئەزىم چىقتى غەۋغايى، كەلدى يەقىن.
ھەمە خەلقىنىڭ ئىلكىدە گوشتى بار،
كى ئاغزىدا قۇقۇيۇ ئاغۇشتى بار.
كى بىرلا چىنى كەلگەنى ناز ئېتىپ،
يۈرەدۇر ھەۋا ئۇزرە پەرۋاز ئېتىپ.
بۇ كەلمەي ھەمە خەلقىنىڭ قاشىغە،
كېلىپ قوندى مەئدى كەرەب باشىغە.
يۇگۈردى بۇ يەرگە خەلايىق تەمام،
كېلىپ قىلدى مەئدى كەرەبكە سەلام.
دېدى بۇ خەلايىق مۇبارەك ساڭا،
كى شەھلىقنى بەردى تەبارەك ساڭا.»
دېدى: «بىر يوسۇن شاھنىڭ قىز ئىشى،
ئىدى شاھىمىز ھەم ئوغۇلسۇز كىشى.
دەپ ئېردى جۇملەتۇل ــ مەلىك ئۇل كۈنى،

بۇ لاچىننى قويغىل مەن ئۆلگەن كۈنى .
ئەگەر كىمگە قونسا باقىپ بەختىگە ،
بولۇپ پادشاھ چىقسۇن ئول تەختىگە .
دەپ ئېردى ، بۇ سىزلەرگە قوندىكى بۇ ،
كى شەھ بولدۇڭىز ، بىزگە بۇيرۇغ شۇبۇ.»
شەھەرگە ئاللىپ كىردىيۇ ئۇشبۇ دەم ،
سەرۇ پايىنى كىيدۇردى شاھانە ھەم .
كى ئولتۇرغۇزۇپ تەختىدە ئۇشبۇ ھال ،
بولۇپ پادىشاھ ، دېدى : «نەققارە چال ! »
بۇ شەھنىڭ ۋەلي بىر قىزى بار ئىدى ،
ئاتى ھەم دىل ئەفرۇزى گۈلنار ئىدى .

فەسلى داستان ئەمىر ھەمزەم كوھى قافدىن يانىپ چىقىپ ، مەلىكە مېھرى نىگار بىلە ۋە ئۆزگە يارانلارى بىلە ، لاۋۇ لەشكەرلەرى بىلە سېھەت ــ سەلامەت كۆرەشكەنلەرى

ھېكايەت ئىشتكىل يېڭى باشىدىن ،
ئەمىر چىقتىلار شەھرى ئۆيباشىدىن .
كى مەنزىل ــ مەراھىل چېكىپ تېزۇ تۇن ،
بۇ يەڭلىغ يۈرۈپ ، بولدى ئون يەتتە كۈن .
بەناگەھ يېتىپ كەلدى بىر تاغىغە ،
سەمەندۇن دېگەنىنىڭ چەھار باغىغە .
ئەمىر كۆردى بىر دۆنى كەلكەن ھەمان ،
مۇنىڭ قەددى يۈزگەز ، بەغايەت يوغان .
باشى گۇنبەزۇ ئاغزى ھەم غار ئىكەن ،
كى ھەر ياندا بەش يۈز قولى بار ئىكەن .
كى بىر نەئرە تارتىپ ، كۆرۈپ ئۇشبۇ رەڭ ،
مۇنىڭ بىرلە ئۆچ كۈن ئەمىر قىلدى جەڭ .
سالۇر ئېردى شەمشىر ، كېسىلسە قولى ،
يانا تازە بولمىش ئىدى بىر يولى .
قىلۇر ئېردىلەر قوللارىنى قەلەم ،
بولۇر ئېردى ئەۋۋەلقىدەك تازە ھەم .
ئەمىر جەڭ قىلىپ ئاخىرى بولدى لال ،
دېدىلەر : «نە ۋاقىئەدۇر ، ئەي زۇلجەلال .
كېسەرمەن قولىنى ، قىلۇرمەن قەلەم ،
بولادۇر يانا تازە بۇ دەم بەدەم . »
ئىدىكىم مۇناجات بىرلە ئەمىر ،
بۇ ئەسنادا خىزرى بولۇپ دەستىگىر .
دېدى خىزرى ھەم ئولتۇرۇپ قاشىدا ،
«كى بار بىر بۇلاق باغىنىڭ تاشىدا .
نىشانەسى باردۇر ، ئىشىكنى ئاچىڭ ،
بۇلاقنىڭ بارىپ ، شەھ ، سۇيىگە ساچىڭ .
ئېرۇر ئەمما ئول خاسىيەتلىك بۇلاق ،
كى ئابىھەياتدۇر ، ئانىڭ رەڭگى ئاق .
قولىنى بۇ دۆ ئول بۇلاقغە تىقار ،
كېسىلكەن قولىنى ساقايتىپ چىقار . »
كى ئۆرگەتتىلەر خىزرى بىر ئىسم ھەم ،
دېدىلەر : «قىلىڭ زەررە تۇفراقغە دەم .
سۇغە سالساڭىز ئول بۇلاق يوق بولۇر ،
تاپالماي بۇلاقنى بۇ دۆ چوق بولۇر .
يانا بىر دەرەخت بار ، ئەي شەھرىيار ،
كۆپ ئېرمەس . ئانىڭ ئىككى ياقراغى بار .
ئاللىڭ سىز بۇ يافراغىنى ئۇشبۇ خىل ،
كى لازىم بولۇر كۆزگە تارتىلسە مىل . »
ئەمىر قىلدى خىزرى دېگەندەككىنە ،
بۇلاقنى يوق ئەتتى كۆمۈپ بەككىنە .
تاپىپ ئىككى يافراغىنى ئالدىلەر ،
كى ئاندىن بۇ دۆ قاشىغە كەلدىلەر .

www.uyghurkitap.com

يانا قىلدى جەڭ دىۋ بىلەن ئۇشبۇ دەم ،
ۋەلې قىلدى نەچچەند قولنى قەلەم .
سەمەندۇن ئالىپ قوللارىنى رەۋان ،
بۇلاق قاشغە كەلدى بۇ شول زەمان .
تاپالماي بۇلاقنى ، ئەمىردىن قاچىپ ،
بۇ قەسرىگە كىردى ئىشكنى ئاچىپ .
ئەمىر ھەم مۇنىڭ ئارقاسىدىن رەۋان ،
يېتىپ كىردىلەر ئەسلى بەرمەي ئەمان .
سەمەندۇن باشغە تاپالماي پەنا ،
قۇدۇققە قاچىپ كىردى مۇندىن يانا .
ئەمىر ھەم قۇدۇققە تۇشۇپ ئارقادىن ،
قاچىپ كەتتى مۇندىن يەنە بۇ لەئىن .
كى ئىزدەپ يۈرۈپ بىر لەقەم كۆردىلەر ،
لەقەمنىڭ ئىچىگە ئەمىر كىردىلەر .
ياتادۇر بۇ دىۋ بارچە ئەئزاسى قان ،
ئەمىرنى كۆرۈپ يالبارىپ ئانچۇنان .
دېمىش : «ئەي نەزەركەردە پەيغەمبەرى ،
مېنى سەن دەرىغ ئەتمە ، چىقغىل نارى . »
ئەمىر باقمايىن قىلدى شەمشىر رەۋان ،
مۇنى ئۆلتۈرۈپ ، كىردىلەر ئۆي سويان .
ئەمىر ئۆي ئىچىگە كىرىپ ئۇشبۇ ھال ،
كى بىر قىز چىقىپ كەلدى ساھىب جەمال .
سەلام ئەيلەدى قىز ئەمىرگە باقىپ ،
يىقىلدى ئاياغىغە يۈزنى ياقىپ .
ئەمىر دېدى : «ئەي نازەنىن ، سەن نە جان ،
ۋە قايسى شەھەردىن دىيارىڭ قايان ؟ »
بۇ قىز دېدى : «ئەي گۇلئۇزارى چەمەن ،
كى شول مەنكى زۆھرايى مىسىردۇمەن .
كى مەن تۇنچە مەغرىبدە باشىدا ،
ئىدىم شول مەلىكە نىگار قاشىدا .

مەلىكەمنى ئەسما بۇ ئۆتكەن زەمان ،
ئالىپ كەل دېمىش كوھى قافغە رەۋان .
قىلىپ دىۋ مېنى ئول مەلىكەم خەيال ،
ئالىپ كەلمىش ئېردى مېنى ئۇشبۇ ھال .
كى ئالدىغە ئەسما مېنى كەلتۈرۈپ ،
بۇ ئېرمەس ئىكەن دەپ مېنى ئول كۆرۈپ .
ئالىپ بار ، مەكانىدا قوي ، دەپ ئىدى ،
ئالىپ كەلمىش ئېردى مېنى بىر كەدى .
بۇ يەرگە يېتىپ ئېردۇك ئاندىن يۈرۈپ ،
كى بىر نەئرە تارتتى سەمەندۇن كۆرۈپ .
مېنى مۇندا قويدى ، قاچىپ كەتتى دىۋ ،
سەمەندۇننىڭ ئىلكىگە تۇشتۇم گەرىۋ .
كى ئۈچ يىل بولۇپدۇر ، مەنى ، يا ئەمىر ،
بالاسىن باقۇرمەن بولۇپ دەستىكىر .
ئەمىر ئۆلتۈرۈپ ئۇشبۇ [دىۋ]بەچچەنى ،
يانا ئالدى گەۋھەر تاپىپ نەچچەنى .
بۇ گەۋھەرنى مەھكەم قىلىپ تىقتىلار ،
ئالىپ قىزنى بۇ ھوۋلىدىن چىقتىلار .
چىقىپ ئەسفى دەپ باسەفا دەرقەدەم ،
دېدىلەركى ئەسمانى : «قىلماڭ ئەلەم .
مۇڭا ھەق تائالا ئىشى بۇيرۇمىش ،
ئەمىرنىڭكى باشىدادۇر ئۇشبۇ ئىش .
مۇنى قىلما ھەرگىز فەرامۇش بۇ رەڭ .
بارىپ قىلسۇ كۇفرى ئىبلى بىرلە جەڭ .
كى ھەر ۋەقتى بارماقنى قىلساڭ خەيال ،
سېنىڭ بار قاناتىڭ ، بارۇرسەن بۇ ھال . »
بۇ سۆز بىرلە ئەسما چېكىپ دەردۇ غەم ،
ئەمىرنىڭ ئاياغىغە تۇشتى بۇ دەم .
دېدى : «ئەي ئۇلۇغزادە پەيغەمبەران ،
ساڭا بىئەدەبلىكنى قىلدىم يامان .

بارىپ كوھى قاف مۋەلەردىن ئالىپ ،
ئەجايىب ـ غەرايىبلارىدىن سالىپ .
ئاچىلسۇن مېنىڭ تىيرە بولغان كۆزۈم ،
بارايىن ئالىپ سىزنى ئاندا ئۆزۈم .
مەلىكە نىگارنىڭ ئەنىسى بولاي ،
تويۇڭنى قىلىپ، سۇ توشۇپ، ئوت قالاي.»
بۇ سۆزنى قەبۇل قىلدى ھالا ئەمىر ،
رەۋان بولدى ئەسما بولۇپ دەستىگىر .
بۇ يول ئىككى كۈنلۈك ، قاراڭغۇ ئىررۇر ،
ئەگەر ئۆتسە ئاندىن جەھان بەلگۈرۈر .
يۈرۈپ يول يانا ئىككى مەنزىل ئۇزاق ،
چىقار بىر دەرەخت ، مۋەسى ئانچە ئاق .
بۇ يەردىن ئۆتۈپ شەھرى ئابادىغە ،
چىقارسەن ۋەلي ئادەمىزادىغە . »
بۇ سۆزلەرنى دىۋ قىلدى بىر ـ بىر بەيان ،
ئەمىر چاھىغە كىردى ، بولدى رەۋان .
ئەمىر گەۋھەر ئالمىش ئىدى باجىغە ،
مۇنى ئاستىلار زۇھرانىڭ تاجىغە .
يۈرۈپ چاھنىڭ ئاغزىغە يەتتىلەر ،
كى مۇندىن ئۆتۈپ ھەم يانا كەتتىلەر .
چىقىپ كەلدىلەر بىر دەرەخت قاشىغە ،
پىشىپ مۋەلەر رەڭ بەرەڭ باشىغە .
كى بار مۋەلەرنىڭ قارىيۇ ياشى ،
كى ئوخشار جەۋانۋار يەكلىغ باشى .
ئەمىرنى كۆرۈپ مۋەلەر خاسۇ ئام ،
قىلادۇركى ئىززاز بىرلەن سەلام .
ئەمىر ئۇمرىنى سوردىلار «ھاي» دىدى ،
بۇلار ھەم بۇ خىززى دىگەننى دىدى .
ئۆتۈپ يۈردى مۇندىن كۆرۈندى ئىقىن ،
كىلىپ تۇشتى دەريا لەبىگە يىقىن .

كى بىر گۈنبەزى ئالىي سول يانىدا ،
تۇرادۇركى دەريانىڭ ئول يانىدا .
بۇ دەريادىن ئۆتتىلەرۇ شول زەمان ،
بۇ گۈنبەزنىڭ ئىشكىگە كەلدى رەۋان .
كىرىپ كۆردى ئىشكى نەمايان ئەمەس ،
تۇرۇپ قالدىلار ھەرنە يەكلىغ ھەۋەس .
كى بىر يەردە زەنجىرى باردۇر ئەجەب ،
كېلىپ تۇتتىلار ئانى «بىسمىللاھ » دەپ .
ئىشىك بولدى پەيدا ، ئاچىلدى رەۋان ،
ئەمىر كىردىلەر ئىچكەرى شول زەمان .
كى ھەر سارىغە باقتى بۇ شەھرىيار ،
يانا نەرسە يوق مۇندا ، ئۈچ قەبر بار .
ئوشۇل دەم ئۆتەپ ئىككى رەكئەت نەماز ،
سەۋابىنى قىلدى بۇلارغە نىياز .
كېتىپ كۆزلەرى ئۇيقۇغە شول زەمان ،
نە كۆردىلەرۇ بۇ ئوچۇق ئاسمان .
كېلىپ پۇر سەلافەتلىكۇ ئۈچ كىشى ،
ئەجايىب كۆرۈنمىش بۇلارنىڭ ئىشى .
ئەمىر قىلدى تەئزىم بۇلارغە رەۋان ،
ئەلەيك ئالدى ، قىلدى سۆزنى بەيان .
دىدى بىرلەرى : « كەلگىل ، ئەي شەھرىيار ،
مەن ئىرمەنكى گۆرشەست دىگەن نامدار .
ئول ئالەمدە بىر نەچچە كۈن ئۇشبۇرەك ،
جەھاننى تۇتۇپ قىلمىش ئىردىمكى جەك .
ۋەفاسىز جەھان رەشكى ئەيلەپ ماڭا ،
كېلىپدۇركى ئەمدى بۇ نەۋبەت ساڭا .
مۇقىد ئول بۇ ئىشلار ئۆچۈن ، تۇرماغىل .
بۇ قەبرىم ئاياغىنى سەن كولاغىل .
كى بىر شىرە ساندۇق بار ، رەڭگى ئاق ،
ئالىپ سەن بۇ يەردىن ئاچىپ ئانى باق .

كى باردۇركى ئۇن قۇببەلىك بىر سۇپەر ،
ۋە لېكىن ئېرۇر ئۇل قىزىل ، سۇرخ زەر .
ھەرىفلەرغە بەرگەن ئەمەسمەن بۇ ھال . »
دېدى : «سەن بۇ يەردىن تاپىپ ئانى ئال .»
يەنە بىرلەرى دېدى : « ئەي ئەرجۇمەند ،
ئېرۇرمەنكى سامى نەرىمانى مەن .
بار ئېردىكى كاۋۇس ئۇل تەختىدە ،
ئۇلۇغ پەھلەۋان مەن ئانىڭ ۋەقتىدە .
ماڭا يەتمەس ئېردى كىشىنىڭ كۈچى ،
يىقىتتى ئەجەل تىغىنىڭكى ئۇچى .
ئوشۇل ۋەقتىدە بىر گۈرزە تۇتمىش ئىدىم ،
ھەرىفنى ئانىڭدا قۇرۇتمىش ئىدىم .
ئانىڭ ۋەزنى بىر نەچچە توقسان ئىدى ،
ۋەلي ئىككىيۇ قانچە فاتمان ئىدى .
ئۇچۇپ ھەم يىگىرمە ئىككى فانمانچەسى ،
كى بار ئىككى مىڭ فاتمانۇ قانچەسى .
بۇ قەبرىم مېنىڭكى بۇ يەرگە كېلىك ،
ئاياغىمنى كولاڭ ، چىقار ، سىز ئېلىك . »
يەنە بىرلەرى دېدى : « ئەي سادەلەر ،
كى بىئەقلۇ بىفەھم ، ئەي مادەلەر .
بۇ ھەربە ئەرەبكە مۇۋافىقمۇدۇر ،
ۋە ھالا مۇڭا ئۇشبۇ لايىقمۇدۇر ؟ »
ئەمىر كۆردى بىر پۇر سەلافەت كىشى ،
كى ھەيبەتلىكۇ ھەرنە يەڭلىغ ئىشى .
بۇ سۆزدىن ئەمىر دېدى » « ئەي پەھلەۋان ،
مېنى ئانچە خۇب قىلسەلەر ئىمتەھان .
ئەگەر بولسە ئۇل لايىقىم بەرسۇلار ،
ۋەيا بولماسە ، ئانى ساقلاسۇلار . »
بۇ سۆزنى ئەمىر بولمىش ئېردى قىلىپ ،
بۇ ئادەم قوپۇپ ، پەنجە قويدى كېلىپ .

ئەمىرنى چالالماي ، ئەمىر يا ئانى ،
بۇ ئادەم دېدى : « تونۇدۇڭمۇ مېنى ؟
كى رۇستەم دېگەن مەن ئىدىم، بۇ نە دەرد»
دېدى : « بارەكەللاھ ، ۋە ئەي شىرى مەرد .
كى لايىق ئىكەنسىز ، بۇ قەبرىم مېنىڭ ،
بۇ يەرنى باقىڭ ، ھەرنە بارىم سىنىڭ .
كى بىر ـ بىر بەيان ئەيلەيىن كۆرگەنىم ،
چىقار ساندۇق ئىچرە ئىگەر ـ يۇرگەنىم .
كى يۇرگەننى جالدۇرلاتىڭ سىز تاپىپ ،
كى رەخشىم كېلۇر ئالدىڭىزغە چاپىپ .
ئالىڭ ، سىزگە مەندىن ئوشۇل يادىگار ، »
دېدىكىم : « مەدەد قىلسۇ پەرۋەردىگار . »
ئەمىر ئۇيقۇدىن ئويغانىپ ئۇشبۇ ھال ،
تاپىپ موللا ئاشۇبىنى دەرمەھال .
بۇلارغە ئەمىر كولاتىپ باقتىلار ،
دېگەنلەر ھەممە بار ئىكەن تاپتىلار .
بۇ يۇرگەننى جالدۇرلاتىپ شول زەمان ،
چىقىپ كەلدى بىر ئات بۇ يەرگە رەۋان .
تۇتۇپ ، [سالدى] يۇرگەننى دەرھال قوپۇپ ،
مىنىپ كىردى يولغە ئىگەرنى توقۇپ .
بار ئېردىكى دەريا ، لەبىگە باقىپ ،
كېلەدۇركى ساندۇق سۇ ئىچرە ئاقىپ .
ئەمىر ئۇشبۇ ساندۇقنى ئالغان زەمان ،
دېدى : « بولسە ھەر نەرسەئى بىگۇمان ،
كى سەۋغات بولسۇن خاجە ئۇمرىگە بۇ ، »
دېدىلەر : « ئىكەن ئەمدى بۇيرۇغ شۇبۇ . »
يۈرۈپ يول سوغاقغە ئەجەب توڭدىلار ،
ياتىپ بۇ چەھار باغدا قوندىلار .
قوپۇپ كىردىلەر يولغە تۈن ھەسسەسى ،
كېلىپدۇر بۇ يەرگە يانا ئەرتەسى .
يۈرۈپ ئالتە كۈن يول ، كېزىپ تاغدا ،
تۇرادۇر يانا بۇ چە ھار باغدا .
بۇ ئىشغە ئەمىر زارۇ ھەيران بولۇپ ،
مۇناجاتىدا ئېردى گىريان بولۇپ .

نەزەر بىرلە لۇتفىنى ئەيلەپ خىرام ،
چىقىپ كەلدى خىزرى ئەلەيھىسسەلام .
دېدىلەركى : « ئەي قۇدرەتۇللاھ ، يۈرۈڭ ،
كى بار مۇندا بىر دېۋ ، ئانى ئۆلتۈرۈڭ .
ئېرۇر ئول ئەجەب مەلئۇنى بىھەيا ،
كى دەرلەر ئانىڭ ئاتىنى كىمىيا .
بۇرۇندىن بۇ مەنزىلگە كەلگەن كىشى ،
خەلاس ئولمايىن ، مۇشكىل ئولسە ئىشى .
كى ئۆلتۈرمەگۈنچە ئۇ دېۋنى تاپىپ ،
خەلاس ئولماغايسىزكى ، تاغدا ياتىپ .
ئوشول دەم ئەمىر ھەر تەرەف چاپتىلار ،
بۇ مەلئۇننى بىر قەسىردە تاپتىلار .
غەزەبدىن ئەمىر كەلگەچ ــ ئوق قاشىغە ،
بۇ سەگنىڭكى بىر ئۇردىلار باشىغە .
يۈيۈلۈپ بۇ قانغە قەسىرنىڭ تاشى ،
بولۇپ لەھزە ــ لەھزە ساچىلدى باشى .
تاپىپ موللا ئاشۇبىنى شول زەمان ،
دېدىلەر : « يۈرۈڭلار ، كېتەلىڭ رەۋان . »
ئەمىر دېدى : « بۇ مەنزىلدىن نارى ،
باراي ئالدىڭىزلاردا مەن ئىلگەرى .
كېلىڭلار كېيىن ، مەنكى يىلدام كېتەي ،
خاجە ئۇمرىخەبەر ئالغۇچە ، مەن يېتەي .

فەسلى داستان ، ئەمىر ھەمزەم كوھى قافدىن يانىپ چىقىپ ، يارانلارى بىرلە كۆرەشكەنى ، يولدا ئۇمەر مەئدە كەرەب بىلە كۆرەشكەنى ، ئۇمەر مەئدە كەرەب پادشاھ بولۇپ يەنە پادشاھلىقنى تاشلاغانلارىنىڭ بەيانى .

ئىشت بۇ ھىكايەتنى ، ئەي كامران ،
ۋە لېكىن بۇ سۆزنى قىلۇر راۋىيان .
تاپىپ ئانچە مەئدى كەرەب تەختۇ جاھ ،
بولۇپ ئېردى سادىق زەمىن ئۇززە شاھ .
ئالىپ بۇ مەلىكە دىلئەفرۇزنى ،
تەقازا قىلىپ كۆڭلى بۇ ئۇزنى .
چىقىپ ئېردى قىز ئۇستىگە بۇ كېچە
ئۆلۈپدۇر بۇ قىز ئىشنى پۈتكەرگۈچە .
كى بىدار ئولۇپ ئۇيقۇدىن بۇ سەھەر ،
بۇ ئىشنى ۋەزىرلەرغە قىلدى خەبەر .
يۇدىلار بۇ قىزنى كەفەنگە ئالىپ ،
نەمازىنى قىلدى تابۇتغە سالىپ .
لەھەد باشىغە ئېلتىبان يۈردىلەر ،
بۇ سائەتدە ئورنىغە يەتكۈردىلەر .
ئۆلۈك بىر ، قىزىپدۇر چۇقور ئىككى گور.
بىرىسى كىچىكرەك ، بىرى ئانچە زور .
بۇ يەرگە كېلىپ شاھ مەئدى كەرەب ،
بۇ يەڭلىغ دېدى ئىككى گورنى كۆرەپ :
« ئۆلۈك بىر ، ئەجايىب، گورى ئىككىدۇر.؟»
قىلىپدۇر سوئال : « بۇ نېچۈك فىكرىدۇر ؟ »
ۋەزىرلەر دېدىكىم قوپۇپ : « ئەي ئەزىز ،
كى بىزنىڭ شۇبۇ قائىدە ــ رەسمىمىز .
تېگىپ ئەرگە بىر تۇغماي ئۇلسە ئۆلۈك ،
ئېرىنى خاتۇنى بىلە كۆمگۈلۈك .
بۇ كۇن گورغە سىزنى كۆمەرمىز تىرىك ،
تىرىكلىك ئىشىدىن يۈيۈلسۇن ئىلىك . »
ئۇمەر مەئدى ئىشتىپ بۇ سۆزلەرنى ھەم ،
يۈرەكى ئاغىپ باشىغە تۈشتى غەم .
دېدى : « ۋادەرىغا ، خاجە ئۇمرى ئۇ كۇن ،
يۈلاقتىممىكى قارغاشىغە بۇ كۇن . »
كۆمۈپ قىزنى تۇپراقغە ئۇشبۇ ھال ،
ئۇمەر مەئدىنى تۇتتىلار دەر مەھال .
بويۇن بەرمەدى خەلقنى ئۆلتۈرۈپ .
يىغىلدى خەلايىق بۇ يەڭلىغ كۆرۈپ .
مۇنى ئولاشىپ تۇتتى بەرمەي ئەمان ،
كى سۆدرەپ ئالىپ يۈردىلەر گورسويان .
دېدى ئۇشبۇ يەڭلىغ بۇ مەئدى كەرەب ،
بۇ رەسمىڭنى قىلدىم بۇ كۇن بەرتەرەف .

ئەگەر بولسە بۇ رەسىملىك ھەم ئىلگەرى ،
بولۇپ شاھمەن قىلدىم ئانى نېرى . »
خەلايىق دېدى : « سەندىن ئەتسەك ئىبا ،
كىرەدۇر ۋەلي شەھرىمىزغە ۋەبا . »
كى مەھكەم بۇ سۆزلەرنى دەپ تۇتتىلار ،
تۇتۇپ گورغە ئول دەم مۇنى تىقتىلار .
ئۇمەر مەئدى بەلگۈپ بۇ يەردىن رەۋان ،
كۆمۈلمەي قوپۇپ چىقتى بۇ فەھلەۋان .
بىر ئوق بۇ شەھەر خەلقى بىر جوغلاشىپ ،
يانا كۆمدىلەر ئىككى ـ ئۈچ ئولاشىپ .
كى بەلگۈپ يەنە قوپتىلار ئۇشبۇ ۋەقت ،
بار ئېردى مۇنىڭ ئالدىدا بىر دەرەخت .
دېدىكىم خەلايىقغە بۇ يالبارىپ :
« ئۇشۇلكىم دەرەختدىن سورالىڭ بارىپ .»
بۇ سۆزلەرنى قىلدى خەلايىق قەبۇل ،
بۇ يەكلىغ دەرەختدىن كېلىپ سوردى ئول .
دېدى : « ئەي خۇدانىڭ دەرەختى ۋەلي ،
تىرىك گورغە كۆممەك رەۋامۇ ھەلي ؟ »
كى شەيتان ئۇتۇپ بارمىش ئېردى ئۇيان ،
دېدى . « بۇ شەھەر رەسمى ، ئەي فەھلەۋان »
مۇنى گورغە ئول دەم يەنە تىقتىلار ،
ئۇمەر مەئدى بۆلگۈپ يەنە چىقتىلار .
يەنە گورغە سۆدرەپ تىقىپ ئېردى بىر ،
چىقىپ كەلدى ناگەھ بۇ يەرگە ئەمىر .
ئۇمەر مەئدىنىڭ تۇشتى ئول دەم كۆزى ،
ئەجەب پۇرسەلافەت بۇ ئاتلىغ ئۆزى .
كى بىر بۆيرىنىڭ تېرەسىنى سويۇپ ،
كىيىپدۇر كى قالپاق يەكلىغ قويۇپ .
كى يولباس تىرەسىنى خىفتان ئېتىپ ،
ئانى ھەم كىيىپ جامە يەكلىغ ئېتىپ .
كى ئۆشندە ئون قۇببەلىك بىر سۇپەر ،
مىنىپ ئەبلەق ئاتغە كېلەدۇر بۇ ئەر .
ئۇمەر مەئدى كۆردى ، يۈگۈردى رەۋان ،
كېلىپ ئالدىغە دېدى : « ئەي فەھلەۋان .
ئۆلۈك بولماسە ئول كىشى ، ئەي ئەزىز ،
تىرىك گورغە كۆمگەننى كۆرگەنمۇ سىز ؟ »
ئەمىر دېدىلەركىم : « شەھەر رەسمدۇر ،
نە قىلسە قىلۇر ، ئانى بىلمەسمۇدۇر ؟ »
دۇرۇشلۇق ئۇرۇپ قالدى مەئدى كەرەب ،
ئەمىر توختاماي يۇردىلەر يول تەرەف .
ئۇمەر مەئدى تاپماي بۇ ئىشغە پەنا ،
تۇتۇپ كۆمگەلى تۇردى گورغە يانا .
ئەمىر كۆردى كۆمگەچ مۇنى دىر مەھال ،
دېدىلەر كېلىپ : « ئەي خەلايىق ، ۋەبال.
قويۇڭلار كى شەھلىقنى بۇ تاشلاسۇن ،
ماڭا بولسە ھەمراھ يول باشلاسۇن . »
بۇ سۆزلەرنى قىلدى خەلايىق قەبۇل ،
دېدى : « قوي بۇ شەھلىقنى، ھەمراھ بول.»
قۇتۇلغانغە شۇكرى سەنا ئەتتىلەر ،
ئەمىر بىرلە يولغە كىرىپ كەتتىلەر .
ئەمىر بىرلە نەچچەند قەدەم باردى ئول ،
بۇلالماي بۇ ئات بىرلە تەڭ ، ھاردى ئول.
قىلىپ قەسد ئەمىر ئاتىنى ئالغالى ،
ئالىپ ئىلكىگە تاشنى ، بەك سالغالى .
ئەمىر باقتى ئىلكىگە زور تاشى بار ،
كى ئۇرماقغە ھازىر ئەمىر باشى بار .
كى ئەسفى بۇ تاش بىرلە ئۇرغاي رەۋان ،
ئەمىر كۆردىيۇ دېدى : « ئەي بەدگۇمان .
قۇلۇڭدا نەدۇر ؟ » دەپ يانىپ تۇردىلار ،
تۇتۇپ يەرگە ئانى ئالىپ ئۇردىلار .
چىقىپ سىنەسى ئۈزرە ، بەرمەي ئەمان ،
باقىپ قىلدى ھەلقىغە خەنجەر رەۋان .
بىروق يىغلادىكىم بۇ مەئدى كەرەب ،
دېدى : « مەن مۇرادىمغە يەتمەي ئۆلەپ ... »
ئەمىر دېدى : « بار نە مۇرادىڭ سېنىڭ .
نە مەقسۇد ھەم نە خەيالىڭ سېنىڭ ؟ »
ئۇمەر مەئدى يىغلاپ بۇ يەكلىغ دېدى :
« مېنىڭ بىر گىنە مەھرەمىم بار ئىدى .
ئەبۇل ئالىي ئاتلىغ ئىدى فەھلەۋان ،
كېتىپ ئېردى ئول كوھى قافغە رەۋان .

ۋەلي بولدى ئون سەككىزۇ يىل ئاگا ،
ئانىگدىن قالىپ ياخشلىق يوق ماگا .
كى ئۇزلۇق يۇزى كۆرمەدىم كاش مەن ،
يىمەي قورساقىم تويغۇچە ئاش مەن .
كۆرۇشمەي كوكالداشۇ ياران بىلەن ،
كىتەرمەن ئۆلۇپ ئۇشبۇ ئەرمان بىلەن .»
بۇ سۆزنى مۇنىگدىن ئىشتكەن زەمان ،
كى بىتاقەت ئولدى ئەمرى جەهان .
ئەمىر زاهىر ئەتتى ئۆزىنى بۇ دەم ،
تونۇشتى ، كۆرۇشتى ، ئارىغ كەتتى غەم .
كى يىغلاشتى كۆزدىن ئاقىزىپ سۇلار ،
يىتىپ كەلدى بۇ موللا ئاشۇبىلار .
كى فەهلۇل نەققاش بىرلە بۇ دەم ،
كى زۇهرايى مىسرى يىتىپ كەلدى هەم .
بۇلار يىغلاشىپ ، مۇگداشىپ ئانچۇنان ،
قويۇپ هەم يەنە بولدى يولغە رەۋان .
ئۆتۇپ تۇنچە مەغرىبغە كەتتىلەر ،
ئەمىر مۇندا ئاش ۋەقتىدە يەتتىلەر .
قارا كۆردى بىر ياندا شەھ سۇففە بار ،
كى ئالدىدا ئانىگكى بىر تۇپ چىنار .
ئەمىر ئۇشبۇ يولنىڭ چىقىپ تاشغە ،
كىلىپ تۇشتىلەر بۇ چىنار قاشغە .
كى قاشقىرنى قىيزە قىلىپ دەر مەهال ،
ئەمىر ئاندا ئولتۇردىلار ئۇشبۇ هال .
چىنارغە قىلىپ ئارقەسىنى ئۆزى ،
شەهەر سارىغە تۇرمىش ئىردى يۇزى .

*   *

ۋە ئەمما مەلىكە نىگار ئۇشبۇ چاغ ،
چىكىپ ئاھ ، قويۇپ جانغە داغ ئۇززە داغ.
خاجە ئۇمرىنى چىرلاتتىيۇ ئۇشبۇ هال ،
دىدى : « ئەي ئاكا ، ئەمدى بىر يولغە سال .
كى ئون سەككىزۇ يىل بولۇپدۇر بۇ كۇن ،
ئەبۇل ئالىيدىن بىزگە كەلمەدى ئۇن .
نە بولغاي ماگا بىر ئىنايەت قىلىپ ،
سىفىل باشغە چىقساگىز بىر ئالىپ .
ئەگەر بارسە جانىۋەرلەرىدىن شۇ يان ،
ئاگا ئۇشبۇ هالىمنى قىلسام بەيان .
كى ئايتىپ ئىبەرسەم دۇئايى سەلام ،
ماگا يوق فىراقىدا ئەمدى ئارام . »
خاجە ئۇمرى دىدى . « ئەي مەلىكە ، فەنا
بولۇرسىزكى زۇهراغە ئوخشە يانا . »
بۇ سۆزنى مەلىكەم قەبۇل ئەتمەدى ،
تىلى نالەۋۇ زاردىن كەتمەدى .
خاجە ئۇمرى قەبۇل ئەيلەدى لائىلاج ،
باشدىن ساچىپ سۇرخى لەئلى خىراج .
لىباسىنى خالدار بۇ كەستى هەم ،
مەلىكە سالىپ بەردى ، بۇ كىيدى هەم .
سالىپ ئىگنىنى بارىنى قىلدى يوق ،
مەلىكەم ئالىپ ئىلكىگە ياۋۇ ئوق .
كى ساچىنى تەلپەككە بەك تىقتىلار ،
كى ئاندىن سىفىل باشغە چىقتىلار .

*   *

قاراپ تۇرماق ئىردى ئەمىرنىڭ ئىشى ،
سىفىل باشغە چىقتى نەچچەند كىشى .
لىباسىن كىيىپدۇر ياشلۇ سارىغ ،
كۆرۇپ بۇ ئەمىر تونۇدىلار ئارىغ .
مەلىكەمنى كۆردى ئەمىر دىدى : « ۋاي ! »
كۆرۇندى كۆزىگە ۋەلي مىسلى ئاي .
قۇياشغە جەمالى قىلۇر مۇنفەئىل ،
قەدى مىسلى تاۋۇسدەك نەچچە خىل .
سىفىل باشدا ئولتۇرۇر ئىردىلەر ،
ئەمىر هەم بۇ يەردىن تونۇر ئىردىلەر .
بۇ ئەسنا مەلىكە نىگار قاشغە ،
ئۇچۇپ كەلدى ئۇچ غاز مۇنىڭ باشغە .
بارادۇر ئۆتۇپ كوهى قاف سارىغە ،
مەلىكەم دىدى : « كەتكۇچە نارىغە »

www.uyghurkitap.com

دېدى : «ئەي خاجە ئۆمرى ، ئاتاي غازغە ئوق ،
ئوقۇم تەگسە غازغە ، يىقىلسە بىرۇق .
ئەمىر كەلگۈسىدۇر قاشىمغە بۇ ھال ،
ئەگەر تەگمەسە ، بولماسۇن ئۇشبۇ فال .
ئۇمىدىم مېنىڭ مۇنقەتەئ بولسۇن ھەم ،
قىلىپ ئۇشبۇ يەكلىغ تۇتۇپ فالى رەم . »
ئالىپ يايىغە ئوقنى سالىپ دەر زەمان ،
بۇ غازغە كېلىپ ئوقنى قىلدى رەۋان .
تېگىپ غازغە ئوق ، كەتمەيىن دالدىغە ،
كېلىپ تۈشتى غاز بۇ ئەمىر ئالدىغە .
ئەمىر قوپتىلار ئەيلەبان نازىنى ،
كى بىسمىل قىلىپ ئالدىلار غازىنى .
ئەمىر ئوقنى سۇرتۇپ كۆزىگە رەۋان ،
خاجە ئۆمرى يېتىپ كەلدىيۇ شول زەمان .
كېلىپ كۆردى بىر ئادەمى ئۆزگەچە ،
ۋەلي ئولتۇرۇر بىر قەلەندەر بەچە .
كى رۇخسارى گۈل يەئنى بىر ماھتاب ،
لەبى لەئلى دۇر پەنچەئى ئافتاب .
قاشى سۇنبۇلۇ كىرپىكى بوستان ،
سەلاھىيەتى رۇستەمى داستان .
سەلام ئەيلەدىلەر خاجە ئۆمرى كېلىپ ،
ئەمىر تۇردىلار ئاشىقەللاھ دەپ .
خاجە ئۆمرى دېدىلەر كى : « ئەي دەرۋىشى ،
ئوشۇل غازنى بەرگىل ماڭا ، بار ئىشى .
مەلىكەم ئاتىپ ئېردى نىيەت قىلىپ ،
ئۇلار ئىنتىزار ئولدى بەيئەت قىلىپ . »
ئەمىر دېدى : « بەردى خۇدايىم ماڭا ،
بۇ سەيدىمنى بەرمەسمە ھەرگىز ساڭا . »
خاجە ئۆمرى دېدى : « پۇل بىرەي ئانى ئال ،
بىرىپ غازنى يىلدام مېنى يولغە سال . »
ئەمىر دېدىلەر : « ئالماغۇم ئازنى مەن،
كى ھەرگىز ساڭا بەرمەگۇم غازنى مەن . »
خاجە ئۆمرى بۇ سۆزنى ئىشىتكەن زەمان ،
پالاقمانغا تاش سالدى ، قىلدى رەۋان .
ئەمىر ئۆتكەرىپ بىر ئىشارەت بىلەن ،
كى بار ئەل ئىبەردى بىشارەت بىلەن .
يانا ئاتتىلار ھەم يانا ئاتتىلار ،
ھەمە ئۆتكەزىپ تاشنى توختاتتىلار .
دېدى خاجە ئۆمرى ئاخىر : « مەن تىلەي ،
بەھاسىغە بىر پاتمان ئالتۇن بىرەي . »
ئەمىر دېدى : « مەن بىر مۇسافىردۇمەن ،
جەھان بەھرىنى سەير قىلغاندۇمەن .
ھەلى كوھى قافدىن چىقىپ كەلمىشىم .
مېنىڭكى تەئەددى بىلە يوق ئىشىم .
كى سەندىن قاچان مەن ئىزالار كۆرەي ،
ساڭا ئەمدى غازنى نە دەپ مەن بىرەي ؟ »
خاجە ئۆمرى دېدى : « ئەي قەلەندەر بەچە ،
كى سورسام ، سۆزۈم بار ئىدى بىر نەچە . »
ئەمىر دېدى : « سورغىل ۋەلي تۇرمايىن ،
كۆزۈم كۆرگەنىن ، بىلگەنىمنى دېيىن . »
خاجە ئۆمرى دېدى : « ئەي قەلەندەر ۋەلي ،
چىقىپ كەلسەڭىز كوھى قافدىن ھەلى .
يولۇقتىمۇ ھېچ ئادەمى زاددىن ،
بارىپ سىزلەگە ئىلگەرى يا كېيىن ؟ »
ئەمىر دېدى : « ئارى ، يولۇقتىكى ئول ،
كى بىر پۇر سەلافەت ، چىرايلىغ ئوغۇل .
ئانىڭ بىرلە ئون سەككىز ئولدى بۇ يىل ،
كى ھەمراھ ئىدىم كېچە ـ كۈندۈز بۇ خىل .
ئەبۇل ئالىي ئېردى ئانىڭكى ئاتى ،
ماڭا بار ئىدى ئانچۇنان ئۇلفەتى .
دەر ئېردى ئوشۇل ھەفت كىشۋەر زەمان ،
ۋەلي ئادىلى ۋەقتى نۇشىرەۋان .
ئانىڭ مەن كۆيئوغلى دەر ئىردىكى ئول ،
بۇ سۆزلەرنى قىلمىش ئىدى ئول ئوغۇل .
كى لەشكەرلەرىم ئاندا ھەم دەر ئىدى ،
نىچۇك بولدى دەپ ئانچە غەم يەر ئىدى .
يانا مەككەدىنمەن دەر ئېردى ئۆزى ،
ۋە يا راستمۇ يالغانمىدىكى سۆزى .
ۋەلي ئالدى ئەسما پەرىنى بۇ ھال ،
بولۇپ ئەر ـ خاتۇن تاپتى ھەم قىز ـ ئوغال .

ئۇلۇغ شاھدۇر ھەفتەئى كوھى قاف ،
كى دىۋلەر تۇگەندى . بۇ ئۇردى شىكاف .
ئۆزى مۇندا كەلمەيدۇ ئەمدى تەمام ،
كى مەندىن دېدى خەلقىغە كۆپ سەلام . »
خاجە ئۇمرى بۇ سۆزگە دېدى : « ۋا دەرىغ ،
ئانىڭ خەلقى ئۇشبۇ شەھەردە ئارىغ .
ۋە كىملەرگە دېدى دۇئايۇ سەلام ؟
كى مەن ئاڭلايىن ئايتقايلار تەمام . »
ئەمىر ئايدى : « مەن لەندۇھۇر ئاتلىغ ،
كىشىگە سەلام ئەيلەرەم زاتلىغ . »
خاجە ئۇمرى دېدى : « لەندۇھۇر يوق بۇيان ،
ئانى كۆرمەدۇك بىز كېتىپدۇر قايان . »
ئەمىر بىلدىلەر لەندۇھۇر بىسەفا ،
ۋەلې قىلغانى يوق بۇلارغە ۋەفا .
ئەمىر قويدىلار لەندۇھۇرغە گۇناھ ،
خاجە ئۇمرى دېدى : « كىمگە بەردى دۇئا؟»
ئەمىر دېدى : « مەئدى كەرەبكە دۇئا ،
ئايتغىل دەپ ئېردى ئاڭا مۇددەئا . »
خاجە ئۇمرى دېدى : « قارنى چوڭ سادە گول ،
قايان كەتتى ، بىزلەرنى تاشلادى ئول . »
خاجە ئۇمرى ئىزا تارتتىبۇ ئانچۇنان ،
ئۆزىنىڭ ئاتىنى ئىشتمەي رەۋان .
دېدى : « ئەي قەلەندەر ئۇنۇتتۇڭمۇ يا ،
يەنە بىر كىشىگە دېگەندۇر دۇئا ؟ »
ئەمىر دېدى : « ئايغان كىشىگە دېدىم ،
يەنە ئۆزگە خەلقىنى مەن بىلمەدىم .
يەنە بىر سۆز ئايتىپ ئىدى ئول ئوغۇل ،
ھەرەملەرگە ئانىڭ دەپ ئېردىكى ئول .
مېنى باشلابان بارساڭىز سىز ئالىپ ،
بۇ سۆزنى ھەرەملەرگە قىلغۇم بارىپ . »
خاجە ئۇمرى دېدى : « بۇ سۆزۈڭ خام خەيال ،
ھەرەملەرنى كۆرمەكلىكىڭدۇر مەھال .
كىشى كۆرمەگەن نەچچە يىلدۇر ئانى ،
نېچۈكدىن كۆرەرسەنكى ، ئەقلىڭ قانى ؟
ئايتغىل ماڭا بولسە ھەرنە سۆزۈڭ ،

مەن ئايتاي بارىپ ، مۇندا تۇرغىل ئۆزۈڭ . »
ئەمىر : « قىلماغۇمدۇر » دېدىلەر « ساڭا ،
ھەرەملەرگە قىلغىل ، دېدىلەر ماڭا .
خاجە ئۇمرى دېدى : « بولماسە سىز تۇرۇڭ ،
كېلەيىن سوراپ مەن ، سىز ئاندىن يۈرۈڭ. »
ئوشۇل دەم ئالىپ ئوق بىلەن غازنى ھەم ،
خاجە ئۇمرى بارىپ ئېردى نەچچەند قەدەم .
ئەمىر يەئنى قىچقاردى « ئەييار » دەپ ،
خاجە ئۇمرى يانىپ تۇردىلار ئول تەرەف .
« ئەبۇل ئالىينىڭ بىر سۆزى ئۇنتۇلۇپ
قالىپدۇر ، بۇ كۆڭلۈم فەرامۇش بولۇپ .
دۇئايى سەلام ئايتىبان نەچچەگە ،
دەپ ئېردىكى بىر ساربان بەچچەگە . »
خاجە ئۇمرى بۇ سۆزنى ئىشتكەن زەمان ،
زەھەرنى بۇ ئىچكەندەك ئولدى يامان .
چىقىپ ھەر مويى جامەسى تاشىغە ،
ۋەلې كەلدى مېھرى نىگار قاشىغە .
مەلىكەم دېدى : « بولدىڭىز خۇش ھەيال ،
بولۇپ ئىنتىزارۇ مەن ئولدۇم مەلال . »
خاجە ئۇمرى دېدى : « ئەي مەلىكەم نۇرۇڭ ،
مېنىڭكى بۇ بەدبەختلىقىمنى كۆرۈڭ .
چىقىپ كوھى قافدىن بىر ئادەم ھەلى ،
كېلىپدۇر ئىكەن بىر قەلەندەر ۋەلې .
ئەمىر بىرلە ھەمراھ ئىدىم ، دەيدۇر ئول ،
سەلامى كىلىپدۇر ئانىڭ نەچچە يول .
دېمىشلەركى مەئدى كەرەبكە سەلام ،
يەنە لەندۇھۇرغە دۇئايۇ پەيام .
كېيىن ياد ئېتىپدۇر مېنى ئول بەچە ،
دېمىش بىر يەتىم باردۇ ساربان بەچە ،
كى سىزلەرگە ھەم بىر سۆز ئايتىپ ئىكەن ،
كىشىگە دېمەسلىككە قايتىپ ئىكەن .
كى دەيدۇر مەلىكەم قاشىغە مېنى
ئالىپ بار ، قىلۇرمەن ئۆزىگە ئۇنى .
فەلاقماندا تاش ئاتتىمۇ قىلدى رەد ،
كى بىر پەھلەۋاندۇركى ئول شىرى مەرد .

ئۇيغۇر كىتاب تورىيكتى www.uyghurkitap.com

كېلىپ ئول كىشى قەلئەنى پايلاسە ،
قىلىپ جەڭ مۇبادا خۇرۇج ئەيلەسە ،
كى مۇشكىل ئېرۇر بىز قۇتۇلماق ئىشى ، »
مەلىكەم دېدى : « نې قىلۇر بىر كىشى ؟ »
خاجە ئۆمرى يىغىپ لەشكەرىنى تەمام ،
قويۇپ قەسرىنىڭ ئىشكىدە خاسۇ ئام .
مۇكەممەل ، مۇسەللەھ بولۇپ پىرۇ ياش ،
بولۇپ خاجە مۇقبىل بۇ لەشكەرگە باش .
بۇ لەشكەر كېلىپ قەسرىنىڭ ئىشكىدە ،
تۇرۇپپەدۇركى ئىككىنچى دەربەندىدە .
ئاتىشباز قۇللارنى قىلدى رەۋان ،
ئۇلار ھەم بولۇپ تۇردىلار كامران .
تىكىپ يەتتە دەر بەندىدە تۇغ ـ ئەلەم ،
كى مەشقال شاھ باش بولۇپ تۇردى ھەم .
ئۇلۇغ پەھلەۋانلاردىن ئونمىڭ كىشى ،
كىيىپ كۆك تۆمۈر ، تۇرماق ئېردى ئىشى .
غەزەب كۆزلەرى ئەژدىھادەك بولۇپ ،
كى ئىلكىدە خەنجەر ، قىلىچلار تۇتۇپ .
خاجە ئۆمرى بۇ يەڭلىغ قىلىپ دەر زەمان ،
ئەمىر قاشىغە كەلدىلەر شول زەمان .
« قويۇڭ ، ئەي قەلەندەر » دېدىلەر كېلىپ ،
شەھەر سارى يۈردى ئەمىرنى ئېلىپ .
كېلىپ كۆردى بۇ لەشكەرىنى ھەمىن ،
دېدى : « بارەكەللاھ » ، ئوقۇپ « ئافەرىن »
خاجە ئۆمرىگە ئەۋۋەل دۇئا قىلدىلەر ،
بۇ خىزمەتدە ئىخلاسىنى بىلدىلەر .
ئەمىر باقمىش ئېردى ئويانۇ بۇيان ،
تۇرار ئېردى ھەريانىدا مىڭ پەھلەۋان .
خاجە ئۆمرى كېلۇر ئېردى بۇ سۆزنى دەپ ،
« كى ئەي دەرۋىشى ، ساقلاغىل سەن ئەدەب.
ھەرەملەرى بار قۇدرەتۇللاھنىڭ ،
ئىشى كۆپ خەتادۇر بۇ دەرگاھنىڭ . »
ئۆتۈپ ئېردىلەر يەتتە دەربەندىدىن ،
كى تۈتتى ئەمىرنىڭ كەمەر بەندىدىن .
دېدى : « ئەمدى بولدى ، بۇ يەردە تۇرۇڭ ،
كى مۇندىن قىلىپ سۆز ، ئاگا ئۇقتۇرۇڭ .»
ئەمىر دېدىلەر : « كۆرمەيىن بۇ كۆزۈم ،
ئەمەسدۇر مېنىڭ غايىبانە سۆزۈم .
خاجە ئۆمرى بۇ يەردە توساپ ئانچۇنان ،
دېدىلەركى : « قىل سۆزنى ، ئاھىستە يان ! »
ئەمىر دېدىلەر : « كۆرمەسە ئانى كۆز ،
بۇ يەردە تۇرۇپ قىلماغايمەنكى سۆز .
خاجە ئۆمرى قىلىشىپ نىھايەت جەدەل ،
كىگۈردى ئاران توختاتىپ بىر مەھەل .
خاجە ئۆمرى قىلىپ مەكرىلەر بىھىساب ،
كى خالدارى بۇ گۇستەھەمنى ياساپ .
كى پەردە قاشىغە چىقىپ تۇردى بۇ ،
خاجە ئۆمرى دېدىكىم : « مەلىكەم شۇبۇ . »
ئەمىر دېدىلەر : « بۇ ئەمەس بىگۇمان ،
ئەمىر ھەمزە بەرمىش ئىدىلەر نىشان .
بۇ خالدارى ھەم گۇستەھەم بۇ كىشىڭ ،
ئېرۇر بۇ سىنىڭكى خۇسۇمەت ئىشىڭ .
تۇرۇپ ئانچۇنان مۇندا سۆزلەشتىلەر ،
كېلىپ ئاخىرى پەردەنى ئاچتىلەر .
مەلىكەمگە تۈشتى ئەمىرنىڭ كۆزى ،
كېتىپ ھۇشلارىدىن ، يىقىلدى ئۆزى .
فەلەك يەر بولۇپ ، بۇ زەمىن ئاسمان ،
كى توختاتتىلار ئۆزنى ساھىب قىران .
يۈزىگە باقىپ بىلدى بۇ شەھرىيار ،
مەلىكەمدە ئاچلىق نىشانەسى بار .
قەسەم ياد قىلدى ئەمىر شول زەمان ،
دېدىلەركى : « ئەي كافەرى بەد گۇمان .
ئەگەر ئىنتىقامىنى مەن ئالماسام ،
ساڭا نەچچە تۈرلۈك جەزا سالماسام ،
كى ساھىب قىران بولماسۇن ھەيبەتىم ،
كى ئۆچسۇن ئەمىر ھەمزە يەئنى ئاتىم .
خاجە ئۆمرى دېدىلەركى : « ئەي دەرۋىشى ،
كى سۆزلەرنى ئەمدى قىلىڭ ، يوق كىشى.»
ئەمىر دېدى : « ئەي ساددەئى كوتە دىل ،
ئەمىر ھەمزە مۇنداغ دېمەپ ئېردى بىل .

قۇلاقىغە قىلغىل دەپ ئىبردى مىنى ،
تۇتارمەن ئەمىر ھەمزەنىڭ ھۆكمىنى . »
خاجە ئۇمرى دىدىكىم بۇ يەڭلىغ ئاڭا :
« ۋە لىكىن ئەجەل يەتتى بولغاي ساڭا .
قىلىپ دەغدەغە مۇندا تۇردۇڭ ئۇزاق ،
كۆرەرسەن نە ئىشلارنى ، ئارقاڭغە باق . »
كى باقتى ئەمىر ئارقاسىغە رەۋان ،
تۇرۇپدۇر كى نەچچەند ئۇلۇغ شەھكەمان .
ھەمە قوشقان ئىلكىدە ياي ھەمدە ئوق ،
ئاتىپ قىلغۇدەك ئەژدەھالارنى يوق .
ئاتىشباز قۇللار مۇھەييار ئىتىپ ،
كى قارۇھى نەفتنى تەييار ئىتىپ .
تۇرۇپدۇر بولۇپ ھەر بىرى كامران ،
كى ھەر يانىدا ئىككى مىلك پەھلەۋان .
ئەمىر دىدى : « ئەييارسەن نى ئەجەب ،
ئەمەس سۆز قىلۇرسەن ماڭا سەن نە دەپ .
كى ئۆلتۈرمەگىن ، مەن بۇ يەردىن يىنەي،
دىمەي ئۇشبۇ سۆزنى چىقىپ مەن كىتەي . »
قىلىپ گۇفتىگۇي ئانچە بىسيار ئىدى ،
كى ئاخىر خاجە ئۇمرى قەبۇل ئەيلەدى .
كىلىپ قولغە خەنجەر ئالىپ توردىلار ،
ئەمىر ھەم ئەدەب بىرلە ئولتۇردىلار .
خاجە ئۇمرى دىدى : « ئەي قەلەندەر ، ئىگىل ،
كى ھازىرى بولغىل ، سۆزۈڭنى دىگىل.»
ئۇزاتتى ئەمىر يەدىنى دەر زەمان ،
مەلىكە قۇلاقىنى تۇتتى ئاران .
ئەمىر دىدى ئاھىستە : « مەتلۇبىڭىز ،
كى مەن شول ئەمىر ھەمزە مەھبۇبىڭىز .
فىراقىڭدا ئۆرتەندى جانىم كۆيۈپ . »
دىدىلەر ، مەلىكەمنى قويدى سۆيۈپ .
مەلىكەم چىكىپ ئاھنى شول زەمان ،
كى فەرياد ئەيلەپ ، يىقىلدى رەۋان .
خاجە ئۇمرى بۇ سۆيگەنلەرىنى كۆرۈپ ،
كى ھەيبەت قىلىپ ، ئىككى ـ ئۈچ چەۋ رۈلۈپ .

ئەمىر دالۇسىغە بۇ كەلگەن زەمان ،
غەزەب بىرلە خەنجەرنى قىلدى رەۋان .
ئەمىر كۆردى ئاشىرى ئاتخانەنىڭ .
ئالىپ لەۋھەنى ئۇشبۇ دىۋانەنىڭ .
قويۇپ ئىبردىلەر دالۇسى ئۇززە ھەم ،
ئاڭا تەگدى خەنجەر كىلىپ ئۇشبۇ دەم .
بۇ لەۋھ بولماسە ئەسلى بەرمەي ئەمان ،
ئۆتەر ئىبردى بۇ سىينەسىدىن رەۋان .
ئوشۇل دەم ئەمىر دىدى . « ئەي ناپسەند ،
مىنى سۆيگەلى ئەمدى قويماسمۇسەن .
كى بىر نەچچە يىلدىن بىرى كۆرمەگەن ،
كۆيۈپ ئىشتىياقىدا مەن ئۆلمەگەن .
مىنىڭ مەئشۇقۇم بولسە بۇ نازەنىن ،
بىئىنسافلار ، مەن نىتەي سۆيمەيىن . »
ئەمىر باشىدىن بۇ كۇلاھ ئالدىلار ،
بۇلار كۆردى ، بىھۇش بولۇپ قالدىلار .
ئەمىر تىزلارىغە ئالىپ باشىنى ،
ئارىتتى بۇلارنىڭكى كۆز ياشىنى .
كۆز ئاچتى مەلىكە ئەمىرگە باقىپ ،
كى يىغلاپ لەبىنى لەبىگە ياقىپ .
يەنە بىر ـ بىرىدىن سوراپ ھەسبەھال ،
كى شاد ئولدى ئۆي قىزلارى ئۇشبۇ ھال .
ئەمىر دىدىلەر : « ئەي خاجە ئۇمرى تۇرۇڭ ،
ۋەلې بىر زەمان مۇنداشۇك ئولتۇرۇڭ .
قىلاي لەشكەرىمنىكى مەن ئىمتەھان ،
بىلەي قايسى ياخشىۇ قايسى يامان .
كۇلاھىغە يەنە باشىنى تىقتىلار ،
ھەرەمدىن تالاغە قويۇپ چىقتىلار .
يەنە دەرۋىشانە بولۇپ دەر زەمان ،
كى ئولتۇردىلار قالماغاي دەپ گۇمان .
يىغىپ خەلقىنى ھەم قىرى ـ ياشلىغىن ،
كىلىپ تۇردى مەشقال شەھ باشلىغىن .
كى مۇقبىل ، خاجە ئۇمرى بىروق يىغلاشىپ ،
بۇ سۆزلەرنى قىلدى، بۇلار چۇغلاشىپ .

www.uyghurkitap.com

دېدى : « ئەي يارانلار ، مۇنى ئاڭلاڭىز ،
ۋە ھالا قىلۇرمىز نېچۇك ئەمدى بىز .
ئەمىر ھەمزە كەلمەس ئىمىشلەر تەمام ،
ئىبەرمىشكى بىزگە دۇئايى سەلام .
بولۇپ پادىشاھ كوھى قافغە ئۆزى .
كىلىپدۇر سەلامۇ ۋەسىيەت سۆزى .
دېمىشلەركى بارماقغە دىشۋار ئىشىم ،
مېنىڭ بولسە ھەم بىر مۇناسىب كىشىم .
بېرىڭلار مەلىكە نىگارنى ئاڭا ،
ئانى ساقلاماڭلار كېلۇر دەپ ماڭا .
بۇ سۆزنى قىلادۇركى بۇ دەرۋىشى ،
كېتىپدۇركى ئەمدى ئانىڭ كەلمىشى . »
خاجە ئۇمرى دېدى : « ئەي يارانلار ، ئەجەپ ،
قىلىپدۇر بۇ سۆزلەرنى ھەم ئول ئەرەب . »
باقىپ دېدى مەشقال شاھغە : « كېلىڭ ،
مەلىكەمگە سىز خوب مۇناسىب ، ئېلىڭ . »
بۇ سۆزلەرگە مەشقال شاھ بولدى بىوق ،
ياقا چاك ئېتىپ ، يىغلاردىلار بىروق .
دېدىكىم : « ئەمىر كەلمەسە ، كىم ئالۇر ،
مەلىكەم مېنىڭ بەلكى سىڭلىم بولۇر .
رەۋادۇر ماڭا قايسى مەزھەب ئارا ،
قىلۇرلار ئەجەب بىھۇدە ماجەرا .
ئەمىر كەلگۇچە مەن قىلۇرمەنكى جەڭ ،»
دېدىلەر بۇ مەشقال شاھ ئۇشبۇ رەڭ .
كۆرەندى ئەمىرگە بۇ ياخشى كىشى ،
كى بولدى زىيادە بۇ ھىممەت ئىشى .
يەنە دېدى مەشقال شاھ ئۇشبۇ ھال :
«قىلۇرلار خاجە ئۇمرى نە يەڭلىغ خەيال .
ئەمىر كەلمەسە تازە يۈز يىلغىچە ،
چاپارمەن قىلىچ ، كۈندۈزۈ ھەم كېچە . »
ھەمە ئىبرەت ئالدى بۇ سۆزدىن رەۋان ،
قەبۇل ئەتمەدى بارچە ئەھلى ياران .
كى ئاخىر بۇ ئىشنى قىلىپ ئىختىيار ،
ۋە ھالا قەبۇل ئەيلەدى زۇلخۇمار .
ئەمىر ئانى بىر كاج ئۇردى قوپۇپ ،
كى قوغلاپ چىقاردىكى لەئنەت ئوقۇپ .
دېدىلەر ئاڭا : « يوق ئىكەن سەندە يۈز ،
كى تۈز ساقلانماي ، خوبمۇدۇر ئۇشبۇ سۆز
كوكولداشلىق بولماسا نىسبەتىڭ ،
باشىڭنى كېسىپ مەن ئۇچارسام ئەتىڭ .
بۇ لەشكەردە تۇرما ، ساڭا يۇقتۇر يول ،
كۆرۈنمە ماڭا ، ئەمدى جەللاد بول . »
بۇ لەشكەر ئەمىرنى تانۇپ ئۇشبۇدەم ،
كى شاد ئولدىلار ، بارچەدىن كەتتى غەم .
ئوشۇل دەم خاجە ئۇمرى بولۇپ كامران ،
چىقىپ قەلئەنىڭ قارشىغە شول زەمان .
دېدى : « ئەيىۇھەنناس ، ئەي خاسۇ ئام ،
بۇ سۆزنى ئىشىت بارچە كافەر تەمام .
ئەمىر ھەمزە ھەم كەلدى بىۋاستە ،
بىلىڭ سەفنى قىل تاڭلا ئاراستە . »
بۇ سۆزلەرنى دەپ ، ھەققە ئەيلەپ سەنا ،
ئەمىر قاشىغە كىردى ئاندىن يانا .
ئەمىر دېدىلەر : « ئەي خاجە ئۇمرى بارىپ ،
كېلىڭ مۇندا مەئدى كەرەبنى ئالىپ .
كى زۇھرايى مىسرىمۇ ھەم بار ئىدى ،
ماڭا نەچچە يىلدۇركى ھەمرا ئىدى .
كى ئاغرىتمايىن كەلتۇرۇڭ ، ئەي ئەزىز ،
كى بىر ساندۇقۇم بار ، ئالىڭ ئانى سىز .
ئەمانەت دەبان ياد ئەيلەپ سېنى ،
ئالىپ كەلمىش ئېردىمكى سىزگە ئانى . »
يەنە رەئدە شاتىردىن بۇ ئەمىر ،
ئالىپ ئېردىلەر گەۋھەرى تازە بىر .
ئەنى ھەم خاجە ئۇمرىغە بەردى بۇ ھال ،
« يەنە قالغانىغە ئۇ ساندۇقنى ئال . »
خاجە ئۇمرى ئۇلار ئالدىغە كەلدىلەر ،
بۇلار بەردى ساندۇقنى ھەم ئالدىلەر .
يۈرۈپ موللا نەققاشۇ بەھلۇل ھەم ،
كى زۇھرايى مىسرى بىلە دەر قەدەم .
يەنە بىرلەرى ئېردى مەئدى كەرەب ،
بۇلار يۈردى يولغە كىرىپ بۇ تەرەف .

خاجە بۇ ئۆمرى بۇ ساندۇقنى ئالدى كېلىپ ،
مۇنى ئاچتى بىر خالى ئۆيگە كىرىپ .
كى چىقتىكى بىر دىۋ ئىچىدىن رەۋان ،
يۈگۈردى خاجە ئۆمرىگە بەرمەي ئەمان .
كى ئەز پەي تۇتۇپ ئۆلتۈرۈر ھالىدا ،
سەفىد مىھرىنى تارتتىلار ئالدىدا .
بۇ يەڭلىغ خاجە ئۆمرىنى ھەيران قىلىپ ،
چىقىپ ئاندا دىۋ ئۆيىنى ۋەيران قىلىپ .
خاجە ئۆمرى ئالىپ ئۆزنى بەرداشىغە ،
كايىپ زىھنى ، كەلدى ئەمىر قاشىغە .
ئەمىر كۆردىلەر رەڭگى روىي ئەجەب ،
بۇ دەم خاجە ئۆمرى دىدى : « ئەي ئەرەب .
ئۆزۈڭ ئۆلتۈرەلمەي بۇ دىۋنى ماڭا ،
كۈچۈڭ يەتمەيىن كوھى قافدا ئاڭا .
سولاپ ئانى ساندۇقغە كەلمىشمۇدىڭ ،
كى ئۆلتۈرسۇ دەپ ماڭا بەرمىشمۇدىڭ ؟! »
ئەمىر ئاند ئىچىپ بەردى : « قىلماي ھەۋەس . »
دىدى : « ئەسلى ساندۇقنى ئاچقان ئەمەس .
ئاقىپ كەلدى دەريادا ئول ، بىلمەدىم ،
خاجە ئۆمرىغە سەۋغات بولسۇن دىدىم . »
دىدىلەر كى مەئدى كەرەب شول زەمان :
ئاچىپ مەن كۆرەپ ساقلاپ ئېردىم نىھان . »
خاجە ئۆمرى قەسەم قىلدىلەر بۇ مەقام ،
كى سەندىن دىدى ئالماسام ئىنتىقام ! »
ئەمىر بۇ شەھەرگە كىرىپ ئەردىلەر ،
كى ئاشقىرنى ئوتغە قويۇپ بەردىلەر .
چىنار ئالدىغە كەلدى ئوتلاپ نەچە ،
ئەمىرنى تاپالماي بۇ ئات تۈن كېچە .
كى دىۋانە بولدى ، سۇدىن ئۆتتى ئات ،
بۇ يەرلەردە لەشكەر ئىدى قاتما ـ قات .
ياتۇر ئېردى نۇشىرۋان باشلىغىن ،
تىكىپ تۇغ ـ ئەلەم ھەم قىبرى ـ ياشلىغىن .

كى قورقۇپ تۇرالماي بۇ ئاشقىر كۆرەپ ،
چافشىغە بىرىوق تۇردى بۇ ھەر تەرەف .
قىلىپ پارە ـ پارە ، كېلىپ قاشىغە ،
يىقىلدى چادىر خەلقىنىڭ باشىغە .
قوپۇپ كۇفر ئېلى ئويغانىپ رەڭ بەرەڭ ،
مۇكەممەل مۇسەللەھ بولۇپ قىلدى جەڭ .
كى ئۆلتۈردىلەر ھەم بىرى بىرنى ھەم ،
نە تۇغچى ، نە تەبلۇ نە شەددۇ ئەلەم .
تاڭ ئاتتى ، شەبخۇندا چىقتى قۇياش .
ئۆلۈكنىڭ سانى يوق بۇ سايدا چۇ تاش .
دىدى كوفرى ئەھلى بۇ كىمنىڭ ئىشى ،
قاراپ باقتىلار يوق ئارا يات كىشى .
ئۆلۈككە تولۇپدۇر بۇ يەر قاتما قات ،
يۈرۈيدۇر كۆزى ئۆچكى بىر ياخشى ئات .
كىشى كۆرمەگەن بۇ سىفەت ئاتنى .
سىفەت قىلسە بولمايدۇر ھەيھاتنى .
يەقىن ھەم بارالماس ئىدى قاشىغە ،
كى ئۆلتۈرمىش ئېردى ئۇرۇپ باشىغە .
ئەمىر قىلدى بامداد نەمازنى ئەدا ،
بولۇپ ئول زەمان بۇ دۇئادىن جۇدا .
بۇ غەۋغايى شەبخۇندىن ئالغاچ خەبەر ،
ئەمىر قەلئەنىڭ باشىغە چىقتىلەر .
بۇ ئاشقىرنى كۆردىكى لەشكەر ئارا ،
دىدىلەر : « قىلىپدۇر ئاتىم ماجەرا .
كى ئاشقىرنى قىچقىردىلەر شول زەمان ،
ئەمىرنى كۆرۈپ كەلدى ئاشقىر رەۋان .
ئەمىر ئۆز سەلاھىن كىيىپ دەر زامان ،
مۇكەممەل مۇسەللەھ بولۇپ شول زەمان .
كى ئاشقىرغە بولدى سەۋارە بۇ دەم ،
تىكىپ پەيكەرى يەئنى ئەژدەر ئەلەم .
كى دەرۋازەدىن چىقتىلار ئۇشبۇ ھال ،
كۆرۈپ كۇفر ئېلى قىلدى تەھقىق خەيال .

www.uyghurkitap.com

فەسلى داستان، ھەزرەتى ئەمىر نۇشىرۋان بىلە جەڭ قىلغانلارى، نۇشىرۋاننىڭ يەتمىش قاتار سەف لەشكەرىگە بىر ھەملەدە بەرھەم بىرىپ قاچۇرغانلارى

بۇ يەڭلىغ ھىكايەت قىلۇر راۋىيان،
ئەمىر بىرلە ئونمىڭ ئۇلۇغ پەھلەۋان.
كىيىپ كۆك تۆمۈر ھەر بىرى فىرى فال،
كېلىپ تۇردىلار راست ئەيلەپ ياسال.
ئۆيۈن كۆرسەتىپ شىردەك رەڭ بەرەڭ،
تىكىپ تۇغ — ئەلەم سوقتىلار تەبلى جەڭ.
بولۇپ كوفر ئېلى كۆڭلى بىشىرمان،
كى ناچار ياسال قىلدى نوشىرۋان.
كېلىپ لەرزەگە بۇ زەمىنۇ فەلەك،
ئىدى كۇفر ئېلى لەشكەرى ئىككى لەك.
ئۇرۇس تاقى سەركەندى ئەيلەپ غەرو،
ئەمىرنىڭ كېلىپ ئالدىغە رو بەرو.
سالىپ قول كەمەر بەندىغە شىرى مەرد،
كى بىر ئۇردىلار، بولدى ئول گەردۇ گەرد.
ئانى كۆردى سەرتاقى كەلدى رەۋان،
تۇتۇپ ئۇردىلار يەرگە، بەرمەي ئەمان
كى ئوڭ قولدا قەمقامۇ چەپ قولدا ھەم،
كى سەمسام ئالىپ جابدۇنۇپ كەلدى ھەم.
جىلاۋنى ئىگەرنىڭ قويۇپ قاشىغە،
ۋەلي باقمايىن ئاتنىڭ باشىغە.
ئەمىر دىدى: « ئاشىقىركى، ئەي يادىگار،
ساڭا بەردىمۇ سەندەدۇر ئىختىيار.
بۇ ئىككى قولۇمدا جەفا تىغىنى،
خەبەردار ئولۇپ ساقلاغىل سەن مىنى.»
تىلەب ئۈچ قېتىم مەردلىكدىن ئىشى،
ۋەلي چىقمادى كۇفر ئېلىدىن كىشى.
بىر ئوق نەئرە تارتىپ ئەمىرى جەھان،
دەپ: « ئەللاھۇ ئەكبەر، مەنەم پەھلەۋان.
سەۋاران گەھىزانى دەۋرى مەنەم،
جەھان پەھلەۋانى زەمانى مەنەم.
مەنەم سەيىر كەردەئى ھەم كوھى قاف،
كۆشەندى نەرى سىمۇرغى دەر مەساف.
بەنامى ئەمىر ھەمزە ئالىي مەقام،
كى فەرزەندى ئەبدۇلمۇتەللىب كىرام.
بابام ھاشىمى ئىبنى ئەبدۇلمەناب،
مەنەم پەھلەۋان ساھىبى كوھى قاف!»
سىپاھ لەشكەرىنى قىلىپ قاتما قات،
تەۋەككۇل قىلىپ تەگرىگە سالدى ئات.
قىلىپ پارە — پارە ياساللارنى ھەم،
نە تەبلۇ نە تۇغۇ نە شەددۇ ئەلەم.
چىقىپ ئول تەرەفكە يانىپ بۇ تەرەف،
ئۇرۇپ، ئۆلتۈرۈپ ھەم بۇلاپ ھەر تەرەف.
چۇكۇپ كۇفر ئېلى ئىچرە بۇ نەررى شىر،
ئۆلۈپ ئەللىكى — ئاتمىشى، ئۇرسە بىر.
قىلىپ كۇشتە پۇشتە ھەمىنى زەمان،
ئاقىپ ھەر تەرەفكە راۋان بولدى قان.
چىقىپ نالەئى غۇلغۇلە بىشۇمار،
فەلەككە يېتىشتى بۇ گەردى غۇبار.
بۇ ئاۋازىدىن غەرق ئوتلار ئۇچۇپ،
بەيابانۇ دەشت يۇردى، تاغلار كۆچۈپ.
بولۇپ يەر يۇزى قان، ئۆلۈك مىسلى تاغ،
قەدەم قويسە يەر يوق باسۇرغە ئاياغ.
ئۆلۈكلەر قاندا ئۆلۈكلەر ئاقىپ،
بىرىسى بىرىنى تاپالماي باقىپ.
زەمىن ئۇزرە ياتغان ئۆلۈكلەر باشى،
كىبىسەكدۇر ۋەيا مىسلى سايىنىڭ تاشى.
تۆگەندى ئۆلۈپ نەچچە يۈزمىڭ چەرىك،
بۇكۈپ قالدى ھەم ئاندا — مۇندا تىرىك.
بۇ قالغان چەرىك بىرلە نۇشىرۋان،
مەداينغە قاچتى تاپالماي ئەمان.
ئەمىر ھەم يانىپ تۈشتىلەر ئۇشبۇ ھال،
دىدىلەر شەھەر خەلقىنى: « ئولجە ئال!»

چىقىپ بۇ شەھەر خەلقى ھەم تىزۇتۇن ،
بۇلار ئالدى ھەم ئولجەنى ئالنه كۈن .
فەقىرلەر ئالىپ ئولجەنى بىشۇمار ،
ئەمىر بارگاھىدا تاپتى قەرار .
يەنه قويدۇرۇپ ئول زەمان ئىككى تەخت ،
بىرىگه ئەمىر چىقتىلار ئۇشبۇ ۋەقت .
تاپىپ موللا بەھلۇلنى بۇ ۋەقتىدە ،
كى ئولتۇرغۇزۇپ ئانى بىر تەختىدە .
كى ئۆلتۇرۇبان يۈز كالا ، مىڭچە قوي ،
ئەمىر موللا بەھلۇلغه بىردى توي .
بۇ تويدىن كېيىن شاھلىقنى ئەمىر ،
خاجە ئۇمرىگە بەردى ، قىلىپ ئۈچ ۋەزىر .
ئەمىر بارچە شاھى ئەمىرلەر بىلەن ،
كۆچۈپ باردى ئەھلى زەمىرلەر بىلەن .
كى مەنزىل چېكىپ كىردىلەر راھغە ،
كېلىپ تۈشتىلەر مەككە تۇللاھغە .

فەسلى داستان ، مەلىكە ئەسما پەرى كوھى قافدىن كەلگەنى ، مەلىكە مىھرى نىگارنى توي قىلىپ ئەمىرگە ئالىپ بەرگەنى

كى ئولتۇرمىش ئېردى ئەمىر تەختىدە ،
شەلاشىل كىرىپ كەلدى تۈش ۋەقتىدە .
كىرىپ دېدى : « ئەي پادىشاھى ئەرەب ،
كى ئەسما پەرى كەلدىلەر بۇ تەرەف .
بۇدۇر بارگاھى سىفاتى ئانىڭ ،
كى بار ئۈچ يۈز ئاتمىش قاناتى ئانىڭ .
يەنه ھەر گوروھىدىن ئونمىڭ كىشى ،
ۋەلې مىۋەئى لوھى قاف پىشكەشى .
سىز ئۆلتۈرگەن ئول دىۋلەنىڭ باشىنى ،
كى ئالتۇن بىلە قاپلاتىپ تاشىنى .
يەنه مالى بىھەد ئالىپ كەلدىلەر ،
كېلىپ مەن ، فەلان يەردە قالدى ئۇلەر .
ۋەلې سىزنى ئول مەسلەھەتلەر ئۈچۈن ،
كى چىرلايدۇلار ئۇشبۇ رۇخسەت ئۈچۈن . »
ئەمىر خاجە مۇقبىلغە كىم ئۇشبۇ رەڭ ،
دېدىلەر : « خاجە ئۇمرىگە ھەرگىز دېمەڭ .
قوپۇپ چىقتى ئول دەم ئەمىر تاشقارى ،
چىقىپ كۆردى سەف ـ سەف تۇرۇپدۇر پەرى .
كېلىپ كۆردىلەر بارگاھى شىكاف ،
كى بار پادىشاھ ھەفتەئى كوھى قاف .
ئەمىر ھەم سەلام ئەيلەدىلەر بۇرۇن ،
كۆرۈشتى ئەمىر بىرلە ، بەردى ئورۇن .

كى ئولتۇردى ئەسما پەرى يانىدا ،
ۋەلې ئۆزگە شەھلەر مۇنىڭ يانىدا ،
كى ئىزدەپ ئەمىرنى خاجە ئۇمرى بىرۇق ،
كىرىپ بارگاھ ئىچرە ھەم باقتى يوق
دېدى كۆڭلىدە : « كوھى قافدا نەچە
تۇرۇپ، بولمىش ئول كۆكلى ھەم ئۆزگەچە.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ چىقتى ئىزدەپ رەۋان ،
بۇ سائەت بارىپ باقتىلار ھەر قايان .
كۆرەندى كۆزىگە ئەجايىب بۇ ھال ،
بۇ ھەسرەتدە قالدى بولۇپ ئەقلى لال .
دېسە ئادەمى ، ئەقلدىن بۇ يىراق ،
بۇ كۆز كۆرمەگەن ھەم ئىشتمەي قۇلاق .
كى ئالتۇن خىش ئون ئىككى مىڭ كارھا ،
كۈمۈش خىشت ئون ئىككى مىڭ بارھا .
قىلىپدۇر ئانى فەرش يەر يۈزىگە ،
قويۇپ لەئلۇ ياقۇت ئانىڭ كۆزىگە .
تەنابىغە مىڭ يەتتە يۈز ھەفتە رەڭ ،
ئاڭا ئەبرىشىمدىن قىلىپدۇر بۇ رەڭ .
كى ئالتۇن ـ كۈمۈشدىن ئاڭا مىخ قاقىپ ،
ئانى كۆرسە ھەركىم قالۇر ھاڭ باقىب .
تىكىپ بارگاھى سولەيمانىنى ،
كى ئالدىغە ئەيلەپ فەراۋ[illegible]نى .

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يانا بارگاھ باشىدا يۈز رەۋاق ،
ياشىلۇ سارىغۇ قىزىل بىرلە ئاق .
يەنە ئاللە يۈز فەردەنى باشىدا ،
كى تارتىپ قويۇپدۇر رەۋاق قاشىدا .
تىكىپدۇر كى ئالتۇن بىلەن قۇببەنى ،
سىفەت قىلسە بولماس ئاغىزدا ئانى .
خاجە ئۆمرى دېدىكىم : « بۇ كىمنىڭ ئىشى ،
كۆرۈنمەيدۇ مۇندا ۋەيا ھىچ كىشى ، »
دېدىلەر بۇ سۆزنى باقىپ ھەر قايان ،
كېلىپ ئىككى ئالتۇن خىشت ئالدى رەۋان .
كېلىپ تۇتتى بىر دىۋ گاللىدىن سىقىپ ،
ئالىپ كەتتى ئۇل ئاسمانغا چىقىپ .
قويۇپ بەردى، دىۋ ئاسماندىن رەۋان ،
كى بىر دىۋ يەنە تۇتتى بەرمەي ئەمان .
خاجە ئۆمرى دېدىكىم: «بۇ ئۆلتۈر گۈدەك،»
دېدىلەر : « ئىلاجىنى قىلماق كېرەك . »
سەفىد مېھرىنى تارتىپ ئېردى ھەمان ،
بۇدىۋلەر قويۇپ قاچتى ئاندىن رەۋان .
ئىشىتتى بۇ ئاۋازنى دىۋ ــ پەرى ،
چىقىپ ئاجراتىپ ئالدى ، قوغلاپ نارى .
خاجە ئۆمرى قۇتۇلغانغە ئەيلەپ سەنا ،
ئەمىرنى باقىپ كەلدى مۇندا يانا .
تۇرار بارگاھى يەنە ئۇشبۇ رەڭ ،
كى ئالتۇن ــ كۈمۈش زىلچىھايى فەرەڭ .
ئۇ يانۇ بۇ يانۇ باقىپ بۇ يەنە ،
ئەمىر ئولتۇرادۇر كى يالغۇز غىنە ،
بۇ يەردە خاجە ئۆمرى ئەمىرنى كۆرەپ ،
دېدىكىم : « بۇ قايداغ ئىشلىك ، ئەي ئەرەب .
نېدىن يالغۇز ئولتۇرماقلىك مۇندا گەر ؟ »
دېدى : « بارگاھ كىمنىڭكۇ بۇ نە يەر ؟ »
ئەمىر قىلدى دەرھال ئىشارەت ئىشى ،
دېدى : « باردۇرۇر ئارقاڭىزدا كىشى . »
خاجە ئۆمرى ئۇچاسىنى قىلدى ئۇيان ،
ئەمىر دېدى : « قىلمە ئۇچاڭنى بۇ يان .
كىشى بار ئۇچاڭدا ، ئارقاڭغە باق ،
ۋەلې مۇندا ئولتۇرمە ، تۇرغىل بىراق . »
خاجە ئۆمرى باقىپ ئولتۇرۇپ تۇرت تەرەف ،
كى ئولتۇرغالى قويمادى بۇ ئەرەب .
باقىپ ھەر تەرەف ، ئولتۇرالماي قالىپ ،
ۋەلې ئوڭدا ياتتى بۇ ئاخىر كېلىپ .
كى بىر كۈلكى ئاۋازى كەلدى بۇ ھال ،
ئىشىتتى جاجە ئۆمرى ، دېدى : «بۇنە ھال؟»
بۇ ئەسنادا ئەسما ئىشارەت قىلىپ ،
دېدىكىم بۇ يەڭلىغ بىشارەت قىلىپ .
بۇ كۆرمەككە سۇرمە سۇلەيماننى ،
كى تارتىپ چىكىڭلار بۇ ئىبھساننى .
كۆزىگە بۇ دەم سۇرمەنى ساچتىلار ،
خاجە ئۆمرى كۆزنى قويۇپ ئاچتىلار .
پەرىزادۇ دىۋلەرنى كۆردى ھەمە ،
دېدى : « يا ئەمىر ، بۇ خەلايىق نىمە ؟
بولار كوھى قاف شاھىمۇ ، ئەي ئەزىز ،
ۋەلې قايسى سىزنىڭكى خاتۇنىڭىز ؟ »
قويۇپ ئىككى تەختۇ بىرىدە ئەمىر ،
بىرى ئۆزرە ئەسما پەرى دەستىگىر .
كى ئەسما ئەمىرنىڭكى ئوڭ يانىدا ،
قۇرەيش ئىبنى سۇلتانى سول يانىدا .
خاجە ئۆمرى قويۇپ ئەيلەدىلەر سەلام ،
پەرىلەر ئەلەيك ئالدىلار خاسۇ ئام .
پەرىلەر جەۋاھىر ئالىپ دەر مەھال ،
خاجە ئۆمرىگە سەۋغات ئېتىپ دېدى: «ئال.»
يەنە بىر كۈلاھ بەردى بۇ سائەتى ،
دېدىلەر : « كىيىلك ، بارۇ خاسىيەتى .
بۇ شەبھۇش كۈلاھى سۇلەيماندۇر ،
ۋەلې خاسىيەت لۇتفى چەنداندۇر .
مۇنى ھەر كىشى كىيسە غايىب بولۇر ،
بىرى ئولكى دۇشمەنگە غالىب بولۇر . »
كۈلاھنى ئالىپ كىيدۇرۇپ باشىغە ،
« چىقىلك ــ دېدى ــ مېھرى نىگار قاشىغە .
قىلىلك سىز ئاڭا كەڭگەنىمنى خەبەر ،
كى ئولتۇرماسۇن بىخەبەر ئۇل گۆھەر .

كى مۇندىن بارۇرمەن ئانى كۆرگەلى ،
كى ئالدىمدا ئىلدام بارىلىڭ ئىلگەرى . »
خاجە ئۇمرى چىقىپ بارگاھ تاشىغە ،
كېلىپ دېدى مېھرى نىگار قاشىغە :
« ۋە ئەي نازەنىن ، ئەي مەلىكە جەھان ،
كى سىزلەرگە كەلمىش ئۇلۇغ مېھمان .
ئوشۇل پادىشاھ ھەفتەئى كوھى قاف ،
كى ئەسما مەلىكە پەرى دىر مەساف .
قۇرەيش سۇلتانى باشلىغىن تاجۇ تەخت ،
كېلىپدۇر سېنى كۆرگەلى ئۇشبۇ ۋەقت .
كى زىنھار ئالدىغە چىقماڭ ئانىڭ ،
كى نوقسان يېتەر ھۇرمەتىڭغە سېنىڭ .
يەقىن كەلگۈچە مۇندا شۇك ئولتۇرۇڭ ،
بۇ يەردە قوپۇپ ئورنۇڭىزدە تۇرۇڭ .
يېتىشكەندە ھالا سالىڭ سىز قەدەم ،
نېچۈك ئول سۇلەيمان نەبىرەسى ھەم .
ۋەلې پادىشاھ ئادەمىزادە سىز ،
كى سىزدىن پەرىزادە بولماس ئەزىز . »
دېدىكىم مەلىكە نىگار : « ئەي ئاكا ،
قىلۇرسىز ماڭا ئۇشبۇ يەڭلىغ جاكا .
ئانىڭ ھۇسنى ساھىب جەمالى نەدۇر ،
لەتافەتدە گوياكى ھالى نەدۇر ؟ »
خاجە ئۇمرى دېدى : « سورماغىل ، ۋاي ـ ۋاي ،
مەلاھەتدە بولمىش خىجىل مىسلى ئاي .
كى بىل ئانچە ھۇسن ئىچرە ئەئلا ئانى ،
ياراتمىشكى بەرھەق تەئالا ئانى .
ئۆزۈڭنىڭ چىرايىنى قىلساڭ ھەۋەس ،
ئانىڭ قاشىنىڭ بىر مويىچە ئەمەس . »
دەپ ئېيردىكى بۇ سۆزنى ئول ئاشكار ،
كى بەدھال ئولۇپ قالدى مېھرى نىگار .
دېدى : « بولماغىل ئانچە بەدھال سەن ،
كى ئۆي قىزلارىچە ئانىڭ بار سەن . »
مەلىكە بۇ سۆزنى ئىشىتكەن زەمان ،
ئاقىپ يۈردى ياشى يۈزىدىن رەۋان .
قەبادەك ساغاردى ئانىڭكى يۈزى ،
كى خەنجەرنى ئۇرغاي ئۆزىگە ئۆزى .
خاجە ئۇمرى كۈلۈپ دېدى : « ئەي نازەنىن ،
كى بولماس سېنىڭدەك بۇ روبى زەمىن .
ئانىڭ يۈزى يوق زۇلفىڭىز تالىچە .
ۋەلې مىسلى سىز كۈندۈزۈ ئول كېچە .
مەلاھەتكى سىزلەردەدۇر ئانچۇنان ،
ۋەلې بولسۇن ئەسما پەرىدە قاچان . »
دەپ ئېيردى ، مەلىكە كۈلۈپ ئۇشبۇ ھال ،
كى ئالتۇن بېرىپ بىر سۇپەر، دېدى: «ئال.»
بۇ ئەسنادا سۇلتان قۇرەيشى رەۋان ،
ئىشىكدىن كىرىپ كەلدىلەر شول زەمان .
خاجە ئۇمرى دېدىكىم : « قوپۇڭ ، ئەي ئەزىز ،
ۋە ھالا ئەمىرىڭ قىزىدۇر بۇ قىز .
مەلىكە بەش ـ ئالتە قەدەمچە يۈرۈپ ،
كۆرەشتى مۇنىڭ بىرلە ، قويدى سۆيۈپ .
كۆرۈپ بىر ـ بىرىنى ئاقىزىپ سۇلار ،
جەمالىغە ھەيران قالۇر ئېردىلار .
زەمانى بۇلار ئولتۇرۇپ ، مۇڭداشىپ ،
بۇ دەم كەلدى ئەسما پەرى يېتىشىپ .
قىلىپ مىۋەئى پىشكەش دىر زەمان ،
قىلىپ دەبدەبە ، ئەسئەسە ئانچۇنان .
كى ئەسمانىڭ ئانداغ ئەقدەسى بار ،
« كى ئالدىمغە يىلدام مەلىكەم چىقار . »
ئانىڭ كۆڭلىدە مۇنداغ ئېردى خەيال ،
ۋەلې چىقمادى ئالدىغە ئۇشبۇ ھال .
كېلىپ قەسرىنىڭ ئىشىكىدىن كىردىلەر ،
كۆرۈپ بۇ مەلىكەم قوپۇپ تۇردىلەر .
يېتىپ ئۆيىنىڭ ئوتراسىغە ئۇشبۇ دەم ،
كى ئاندىن بۇلار يۆتكەدىلەر قەدەم .
كۆرەشتى ، سۆيەشتى بۇ يەردە بۇرۇن ،
كى ئولتۇردى ئاندىن بارىپ ئۆز ئورۇن .
بۇلار بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ ئۇشبۇ ھال ،
جەمالىغە ھەيران ئولۇپ بولدى لال .
ئەمىر ھەم كىرىپ ئولتۇرۇپ يانىدا ،
كى يارلىغ ھۆكۈم قىلدى بۇ ھالىدا .

دىيدىلەر يىغىپ ئادەمى خەلقىنى ،
قىلىڭلار كى ئايىنەبەند قەلئەنى .
تەمام لەشكەرى كوھۇ ئول كوھى قاف ،
كى بەرسۇن ئارايىش بۇ خەلقى شىكاف . »
سۇلايماننىڭكى بارگاھىنى ھەم ،
كى بەرپا قىلىپ تىكتىلەر ئۇشبۇ دەم .
قىلىپ ئۈچ يۈز ئاتمىش رەۋاقى بەنا ،
تىكىپ ئالدىغە بارگاھى يانا .
كى توققۇز يۈز ئەللىك ياساۋۇل كىشى ،
كى تەيئىن بولۇپ ھەر بىرىنىڭ ئىشى .
كى سەندۇق قويۇپ ئىشكىدە ئۇشبۇ ھال ،
كى ئولتۇردى مۇقبىل بولۇپ پايمال .
كى مىڭ يەتتە يۈز ئۆي قىلىپ ئاچىدىن ،
ئانى قىلدى تەييار كەچماچىدىن .
خەلايىق شەھەردىن ـ شەھەردىن بارىپ ،
كى مەي بىرلە كۆڭۈللەرنى جىق توشقارىپ .
ساچىپ مىۋەئى قافنى باشىغە ،
كى ئالتۇن ـ كۈمۈشنى قويۇپ تاشىغە .
كى ئەترافى ئالەمكە بولدى خەبەر ،
يىغىلدى تەفەررۇجكە مەزلۇمۇ ئەر .
يەمەن ، كۇفە ، شامۇ يەنە ئىسفەھان ،
يەنە مىسىر ، بەغدادۇ مازەندەران .
تەمامى جەھانغە بولۇپ ئۇشبۇ داڭ ،
تەمامى خەلايىق كۆرۈپ ، قالدى ھاڭ
دىيدىلەر ئەمىر : « ئەي خاجە ئۆمرى ، قويۇڭ ،
بارىپ ھەر تەرەفكە بەيىتلەر ئوقۇڭ .
خەلايىق كېلىپدۇر بۇ تويلار ئۈچۈن .
ۋەلې كەلمەدى ئۆزگە كويلار ئۈچۈن .
قىلىڭ ئانچە سازەندە گويەندەلىك ،
ۋەلې ساقىيايىكى جويەندەلىك .* »
بۇ يەڭلىغ ھۆكۈم قىلدىلار شول زەمان ،
يىغىلدى تەفەررۇجكە خەلقى جەھان .

كى بەش مىڭ يەنە خەيمەئى بارگاھ ،
ئويۇن قىلدىلار ئولتۇرۇپ جابەجا .
كى ئاندىن مۇناد ئەيلەدىلەر نەچە ،
دىيدىلەركى تابىئ قىرق كۈنغىچە .
كىشى بىرلە ھەرگىز كىشىنىڭ ئىشى ،
ۋەلې بولماسۇن زۇلم ئېتەرگە كىشى .
كى دەخلى ۋىلايەتدە غەۋغاسىنى ،
كېيىن قىلسۇ ھەم بولسە دەئۋاسىنى .
قاقىپ كۇسى ئىسكەندەرىنى بۇ دەم ،
كى ئون ئىككى مىڭ تەبلۇ نەققارە ھەم .
نەفىر كارنايۇ سەفىد مىھرىنى ،
نەۋازىشغە كەلتۈردىلەر بارىنى .
ئەمىر ھۆكم قىلدى بۇ يەڭلىغ رەۋان ،
دىيدىلەركى دىۋلەرنى : « كەلسۇن بۇ يان .
كۆرەنسۇن خەلايىقغە ھازىر بولۇپ ،
ئۇلار قىلسۇ خىزمەتنى زاھىر بولۇپ .
زىيان قىلماسۇنلار خەلايىقغە ھەم ،
بولۇپ شادىمان ، بولماسۇن ئەلدە غەم .
بۇ توي بولدى ئانداغ كىشى بىلمەگەن ،
ۋەيا ئىلگەرى يا كېيىن كۆرمەگەن . »
بار ئېردىكى ئەييار دەپ كەركەسى ،
بۇ توينى كۆرۈپ بۇ پەلىد ناكەسى .
ئاقىپ ياشى ھەسرەت بىلەن ئۇشبۇ دەم ،
بۇ مەلئۇن مەداينغە قويدى قەدەم .
كېلىپ دىيدى نۇشىرۋانغە : « كۆرەڭ ،
كى بىر نەرسە كۆردۈم ئەجەب رەڭ بەرەڭ .
كېلىپ كوھى قافدىن تۈمەنمىڭ پەرى ،
تەمام بارگاھى بىلەن شەھلەرى .
تىكىپ بارگاھى تۈمەنمىڭ رەۋاق ،
ساچىپ ئانچە ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرگە باق .
ۋەلې ئۆلتۈرۈپ تىۋە ، ئات بىرلە قوي ،
ئەمىرگە قىلادۇر مەلىكەمنى توي .

* قول يازمىدا بۇ مىسرادىن كېيىن « بۇ راقىمى ئۆزى جاغال كەنتىلىك » دېگەن مىسرا كاتىب تەرىپىدىن قوشۇپ قويۇلغان

بۇ دۇنيا تۆرەپ ئادەمىدىن بۇ دەم ،
بۇ توي ئوخشه توي كۆرمەگەندۇر ئەدەم .
كى بار يەتمش ئىككى گۇروۋھ كوهى قاف ،
پەرىزادلار هەر بىرى ماهتاب .
يەنه ئالەم ئەهلى تەمامى جەهان ،
يىغىلدىكى تويغه تەمام بارچه جان .
هەمه مەست ئانداغ ئىچەدۇر شەراب ،
بىرى ساقىدۇرلار ، بىرىدە كەباب . »
قىلىپ ئېردى بۇ سۆزنى بىر – بىر بەيان ،
باقىپ دېدى بەختەككە نۇشىرۋان :
« كى بىز هەم ئەمىر بىرله بولساق تۆزۈك ،
بۇ تويلارنى هەم بىزمۇ كۆرمەسمۇدۇك ؟ »
بۇ سۆزلەرنى بەختەك دېدىكىم تۇرۇپ :
« هەلى هەم بارالىك قەلەندەر بولۇپ .
كىشى بىرله يوقدۇر كىشىنىڭ ئىشى ،
كى بىزلەرنى هەم تانۇماس هېچ كىشى . »
دېدى شاه : « ئەگەر بولسه ئىلدام چاپىڭ ،
كۇلاه بىرله بەش – ئالته ژەنده تاپىڭ . »
ئوشۇل دەم تاپىپ جەندە بىرله كەفەن ،
مۇنى كىيدىلەر هەم بولۇپ يەتته تەن .
بىلىنگە ئاسىپ كۇشتەئى كاسه ئان ،
ئالىپ تەختى پوست ، بولدى يولغه رەۋان .
كېلىپ يەتته تەن بىر تەرەفدە تۇرۇپ ،
كى توي كۆردىلەر خەلق ئارا ئولتۇرۇپ .
كى مىڭ يەتته يۈز يەردە كەم – كاسته ،
قىلىپدۇركى مەجلىسنى ئاراسته .
ئىچەر بەئزەسى بوزه بىرله شەراب ،
بىرى مەست ئولۇپدۇر قولىدا كەباب .
بىرىسى نەۋادا ، ئوقۇيدۇر غەزەل ،
بىرى مەئنەسىنى قىلادۇركى هەل .
ئويۇن – كۇلكى بىرله يىقىلغان كىشى ،
كىشى بىرله يوقدۇر كىشىنىڭ ئىشى .
كۆرەپ ئېردى نۇشىرۋان هاي – هۇي ،
دېگەندىن زىيادە ئىكەن ئۇشبۇ توي .
كى بىر يەردە ئولتۇردى ئەيلەپ ۋەتەن ،
كىشىگه قوشۇلماي ، بولۇپ يەتته تەن .
تاپىپ پارەئى كوهنه سىنغان سەفال ،
شەرابنى ئالىپ كەلدىلەر ئۇشبۇ هال .
تىلەپ گوش بىلەن مۆئەئى قافنى ،
تاپىپ كەلدىلەر بىر بۇزۇق دافنى .
بۇلار ئولتۇرۇپ ئېردى مەجلىس قىلىپ ،
كۆرۈپ تانۇدىلار خاجه ئۆمرى كېلىپ .
پۇچۇق كوزه ئىلكىدە ئىچمىش شەراب ،
دېدى : « ئىشقى ئەللاه ! » بۇلارغه قاراپ .
كېلىپ هەممەسى ئولتۇرۇپ قاشىدا ،
شەراب كەلتۈرۈپ قۇيدى چايجۇشىدا .
دېدىلەركى : « مەن ئولتۇرالمايدۇمەن ،
كى بىر يەردە هالا تۇرالمايدۇمەن .
يۇرۇرمەنكى مەجلىس بەمەجلىس نەچه ،
ئەمىر هەمزه ساهىب قىران هۇكمىچه .
كى سىزلەر هۇزۇر بىرله ئولتۇرسەلەر ،
شەرابى تۆگەنسه يەنه بەرسۇلەر . »
دېدىلەركى : « ئەي دەرۋىشى زاتلارى ؟ »
نه يەرلىك قەلەندەر ، نەدۇر ئاتلارى ؟ »
بۇلار دېدى : « قويماپ ئىكەن باشدا ئات ،
ئاتامىز ئۆلۈپدۇر ئانام ئىككى قات . »
خاجه ئۆمرى قوپۇپ كەتتىلەر ئۇشبۇ هال ،
بۇلار قىلدىلار بىلمەدى دەپ خەيال .
كى ئەمما خاجه ئۆمرى بۇلارنى بىلىپ ،
دېدىلەر ئەمىر قاشلارىغه كېلىپ :
« كى بىزلەرگە نۇشىرۋان نې ئېرۇر ،
ئانىڭ نىسبەتى بىزگه قانداغ ئېرۇر ؟ »
ئەمىر دېدى : « بىزلەرگه نۇشىرۋان ،
ماڭا قېيىن ئاتادۇركى ئول بىگۇمان . »
خاجه ئۆمرى دېدى : « بولسه ئانداغ ئەگەر ،
مەن ئالدىمكى نۇشىرۋاندىن خەبەر .
كېلىپدۇر قەلەندەر بولۇپ يەتته تەن ،
ئالىپ كۇشته كاسه ، كىيىپدۇر كەفەن .
پۇچۇق كوزه ئىلكىدە ئىچمىش شەراب ،
ئانى تانۇدۇم مەن يىراقدىن قاراپ . »

ئەمىر بۇيرۇدى شاھلارنى رەۋان ،
دېدى : « بار ئىمىش مۇندا نۇشىرۋان .
بارىڭلار ئۇلار قاشلارىغە قوپۇپ ،
سەرۇ پاي ئالىپ ، ياخشى ئاتنى توقۇپ . »
بۇلار بارگاھنىڭ چىقىپ تاشىغە ،
يېتىپ كەلدى نۇشىرۋان قاشىغە .
كى ئىئزاز بىرلە كۆرەشتى بۇلەر ،
كى ئاندىن سەرۇ پايىنى كىيدۇردىلەر .
ئالىپ بارگاھىغە كەلدى رەۋان ،
كى ئولتۇرغۇپ تەختىدە شول زەمان .
كى ئولتۇردى تەختى سۇلەيمانىدا ،
ۋەلي پادىشاھ كوھى قاف يانىدا .
ئەمىر قىلدىلار ھەققە شۇكرى سەنا ،
« بۇ تويى بەردى زىينەت بۇلەكچە يانا . »
مەلىكەم بۇ سۆزنى ئىشىتكەن زەمان ،
كۆڭۈللەر ئاچىلدى ، بولۇپ شادىمان .
خاجە ئۇمرى ئەمىرگە باقىپ ئۇشبۇ دەم ،
دېدىلەركى : « ئەي شاھى ئالىي كەرەم .
ھەمە جەمئ ئولۇپ ، كۆڭلۇمىز بولدى توق ،
ۋە لېكىن ئۇشۇل خاجە جۇمھۇر يوق .
كى ياد ئەتمەدىلەركى ئانى نە دەپ ،
ئەمەسمۇ ئاتا بىزلەگە ، ئەي ئەرەب . »
ئەمىر دېدى ئول دەم : « خاجە ئۇمرى ، چاپىلىڭ ،
ئەگەر بولسە يىلدام خاجەمنى تاپىلىڭ . »
خاجە ئۇمرى رەۋان بولدى ئەيلەپ خىرام ،
خاجەم قاشىغە باردى ، قىلدى سەلام .
دېدىلەر خاجە : « ئۆزگە كوي بولدىمۇ ،
كېلىپىسىز بۇكۈن ، ئەمدى تويى بولدىمۇ ؟
ماڭا كەلدىڭىزمۇ ؟ » دېدىلەر ھەمان ،
خاجە ئۇمرى كۆتەردى خاجەمنى رەۋان .
يۈدۈپ كەلدىلەر تويغە بۇ ھالىدا ،
كى ئولتۇغۇزۇپ قويدى بىر خالىدا .
ئەمىر قاشلارىغە خاجە ئۇمرى كېلىپ ،
دېدى : « كەلدىمۇ مەن خاجەمنى ئېلىپ .

ئەمىر ھۆكم قىلدىكى : « چىقماق كېرەك ،
كىشى قالماسۇن پادىشاھدىن بۆلەك . »
قوپۇپ چىقتىلار چوڭ ـ كىچىك ، پىرۇ ياش ،
ۋەلي شاھدىن ئۆزگە ئەھلى قاياش .
كۆرەشتى خەلايىق فىغانلار قىلىپ ،
ۋەلي كەلدىلەر بارگاھغە ئالىپ .
دېدى خاجە جۇمھۇر : « ئەي شاھلەر ،
ھەمە ئولتۇرۇڭلاركى ، مەن دەئۋەگەر .
كى باردۇركى ئەرزىم بۇ شەھلەرغە بىر ،
فەلان يىل ، فەلان ئايدا سىز ، ئەي ئەمىر ؛
فەلان ھەفتەسى چەھار شەنبە كۈنى ،
نە يەردە ئىدىلەر ؟ دېسۇنلەر ئانى .
ئەمىر دېدى : « ئول كۈن مېنى رۇخ كېلىپ ،
چىقىپ ئېردى : « ئول ئاسمانغە ئېلىپ .
بولۇپ ئاندا رۇخنىڭ قولىدىن جۇدا ،
ئىدىم ئاسمان ـ يەرنىڭ ئوتراسىدا . »
دېدى خاجە جۇمھۇر يانا ئۇشبۇ دەم :
« ماڭا بۇيرۇدى ئول مەھەل شاھ رەم .
دېدىكىم ، ئەبۇلئالى نە يەردەدۇر ،
ئۆلۈكمۇ ، تىرىكمۇ ، مەلالى نەدۇر ؟
ئۇشۇل سائەتى رەمنى سالمىش ئىدىم ،
كى سىزلەرنى مەن ئاسماندا دېدىم .
كى بەختەك ھەرامزادەئى بىئەدەب ،
مېنى چاقتى ، سىزلەنى ئول يەردە ، دەپ .
غەزەبلەر قىلىپ پادىشاھ ئۇشبۇ خىل ،
كۆزۈمگە ئانىڭ سۆزىچە چەكتى مىل . »
قوپۇپ دېدى موللا ئەبدۇرەھمان بۇ دەم :
« ئۇشۇل كۈندە سالمىش ئىدىم مەنمۇ رەم .
كى ھۆكمۇمچە ئول دەم پەرىلەر بارىپ ،
تۇتۇپ يەردە قويدى ئەمىرنى ئالىپ . »
يەنە «روزنىنامە» گە باقتىلار ،
بۇنۇچىنىڭ رەمى بىر كېلىپ تاپتىلار .
ئەمىر دېدى جۇمھۇرغە بارھا :
« كى كۆزلەرىگە يوقمۇدۇر ھېچ داۋا؟»
دېدى خاجە جۇمھۇر : « ئەي شەھرىيار ،

www.uyghurkitap.com

كۆزۈمنىڭ دەۋاسى ۋەلي سىزدە بار .
چەھار باغ سەمەندۇندىن ئالغان ئانى ،
دەۋادۇر ماڭا شول ياپۇرماق قېنى ؟ »
بۇدانالىقىغە ھەمە بارلارى ،
قويۇپ ئافەرىن كوھى قاف شاھلارى .
كى ھەيران ئىدى بۇپەرىزادىلەر ،
ئەمىر ئىككى يافراغىنى بەردىلەر .
ياپۇرماقنى موللا ئەبدۇرەھمان ئېلىپ ،
گۇلاب بىرلە ئانى ۋەلي ھۆل قىلىپ .
مۇنى سۇرتۇپ ئېردى قويۇپ دەرمەھال ،
ئاچىلدى كۆزى خاجەنىڭ فالۇ فال .
قىلىپ يۈز تۇمەن ، ھەقغە شۇكرى‌سەنا ،
ياراشتى خاجە شاھ بىرلە يانا .
ئەمىر دېدى نۇشىرۋانغە باقىپ :
« كى سىزلەرگە بەختەك خاجەمنى چاقىپ .
ئانىڭ سۆزى يالغانلىقىنى كۆرەڭ ،
ۋەلي خۇبمۇ قىلمىشلارى ئۇشبۇ رەڭ ؟ »
دەپ ئېردى ، دېمەي يا قارا ياكى ئاق ،
كى شەھ سوقتى بەختەكنى توقسان تاياق .
تەخى تۇرمىش ئىردىكى ئانى سوقۇپ ،
تىلەپ ئالدى ئول دەم خاجە ئۇمرى قويۇپ .
بۇ يەكلىغ قىلىپ كۇندۇزۇ ھەم كېچە ،
ئەمىر قىلدىلار توپىنى قىرق كۇنغىچە .
نىكاھىنى ئوقۇپ مۇفتى بولدى سەنا ،
دېدىلەركى ئەسما ئەمىرگە يانا :
مەلىكە نىگار ھەققىدە ، ئەي يىگىت ،
ئاڭا نې نېمەرسە بېرۇرسەن ئايىت ؟
ئاتاسى ئېرۇر يەتتە ئىقلىمغە شاھ ،
كى جەمشىدنىڭ ئەۋلادىدۇر تەختۇ جاھ .
مەلىكە ئۇلۇغ پادىشاھنىڭ قىزى ،
ئەمەس ئۆزگە شەھلەرغە لايىق ئۆزى .
ئېشىتسۇن خەلايىق بۇ تۇرغان ھەمە ،
مۇنىڭ ھەققىغە سىز بېرۇرسىز نېمە ؟ »
ئەمىر دېدى مۇقبىلنى : « قەمقام بىلە ،
كى ئاشقىرنى ، سەمشىرنى سەمكام بىلە .
كى مەن يوق ، ئالىپدۇركى نەچچەند شەھەر .
ئاڭا بولسۇ بۇشەھر ئىلە بارى يەر . »
دېدىلەركى : « رەھمەت » بۇئەسما پەرى ،
خېلى بار ئىكەن ياخشى ھەممەتلەرى . »
تالاغە چىقىپ تۇردى ئەسما قويۇپ ،
كى ئاندىن نىكاھ قىلدى خۇتبە ئوقۇپ .
خەزىنە ئىشكىن تەمام ئاچتىلار ،
ئەمىر باشىدىن سۇرخى زەر ساچتىلار .
بىرىپ ھەر گەداغەكى شاھانە ئاش ،
مۇبارەكلەدى چوڭ ـ كىچىك پىرۇ ياش .
مەلىكەمنى ئەيلەپكى پىراستە ،
قىلىپ ھەم شەبىستاننى ئاراستە .
نەماز خۇفتەن ئولمىش ئىدى ۋەقت ھەم ،
ھەرەم سارىغە كىردىلەر ئۇشبۇ دەم .
ئىكەۋلەن بۇ ئاشىقۇ مەئشۇق نېچە ،
مۇرادىغە يەتتى ۋەلي بۇكېچە .
ھەرەمدىن ئەمىر چىقمادى تۇنۇكۇن ،
كى ئىشرەت قىلىپ بولدى ھەم يەتتە كۇن .
كى ئەسما پەرى قوپتى بۇ سائەتى ،
دېدى قالمايىن سەبرئىلە تاقەتى :
«مەلىكە ئەگەر بولسە مەندىن ئەزىز ،
ئەمەسمۇ ئەمىر ھەمزە مىھمانى بىز .
ئاڭا مەيلى بولسە ئەگەر ھەر نېچە ،
كى بولماسمۇ قونسە قاشىدا كېچە .
مېنىڭ خاتىرىم ساقلاماي ، بۇنە ئىش ،
ئىزالار قىلىپ ، قويدى جانىمغە نىش ؟!
مەڭا بۇنە خارلىق ، جەفاۋۇ سىتەم ،
نەدەردۇ نە زۇلمۇ نە كۇلفەت ـ ئەلەم ؟!»
بۇيۇردىكى ئەسما پەرى شول زەمان :
«كۆتەر بارگاھلارنى ، يۈرگىل بۇ يان ! »
پەرىلەر ، بۇ دىۋلەر كۆتەردى كېلىپ ،
چىقىپ يۈردىلەر كوھى قافغە ئېلىپ .
كى نۇشىرۋان بار ئىدى باشىدا ،
كېلىپ دېدى ئەسما پەرى قاشىدا :
قىزىڭنى تۆپەمگە بېرىپسەن مېنىڭ ،

نەھەددۇر بۇئىشلارنى قىلماق سىنىلىك .
كى سەن بەردىڭۇ ئالدىيۇ مەن تۇرۇپ ،
سىنى ئۆلتۇرەيمۇ بۇ يەردە كۆرۈپ ؟! »
دېدى بۇكى نۇشىرۋان : « ئەي ئەزىز ،
بۇ ئىشلارنى ئۇبدان كۆرۈپ بىلدىڭىز .
ماڭا لازىم ئىرمەس غەزەب قىلماقلىق ،
ئەمىر ھەمزەنىڭ ئىشلارىغە باقلىق .
كۆچۈم يەتسە بىر تال مويىنى ئاڭا ،
كى بەرمەس ئىدىم ، بولدى مەئلۇم ساڭا . »
تىلەپ قويدى موللا ئەبدۇرەھمان كېلىپ ،
رەۋان ئولدىيۇ كوھى قافغە ئېلىپ .
ئەمىر چىقتى مىھرى نىگار قاشىدىن ،
كى مەقسەدكە يەتتى ياڭى باشىدىن .
تەمام بارگاھۇ رەۋاقى بەلەند ،
يوق ئولمىش ، نە پەردە ، نە ئايىنە بەند .
ئەمىر دېدى : « يوق بارگاھى ھەمە ،
كۆرۈلۈك ، ئەي خاجە ئۇمرى ، بولۇپدۇر نېمە ؟ »
خاجە ئۇمرى دېدى : « ئەي ئەمىرى جەھان ،
بۇ ئىشلارنى سىز قىلدىڭىز بەك يامان .
يامانلاپ ھەمە كوھى قاف شاھلارى ،
كېتىپدۇر كى ئەسما پەرىزادلارى . »
ئەمىر دېدىلەر : « قالدىمۇ ئاچۇ توق ؟
كى پىتمەك كېرەك ، ئەمدى پايداسى يوق . »
بۇ سۆزلەر بىلە توي بولۇپ بەر تەرەف ،
تاراشتى خەلايىق كېتىپ ھەر تەرەف .

فەسلى داستان ، شەدداد ئادى كەلگەنى

كى ئۆتتى زىمىستانۇ بولدى بەھار ،
دەرەخت كۆكلەدى ئاچىلىپ لالەزار .
گىياھلار ئۆتۈپ خوشلىك ، ئولۇپ سەبرەلەر ،
بۇئەسنادا بولدى ئەمىرغە خەبەر .
كېلىپ دېدى : « نۇشىرۋان بۇ چاغى ،
كى سىزلەرگە بولمىش يەنە ئول ياغى .
كى شەدداد دەپ پادىشاھ بىرلە ئول ،
كى ھەمراھ بولۇپ ، لەشكەرى ئانچە غول .
يەنە مالىك ئەژدەر دېگەن پەھلەۋان ،
يېتىپ كەلدى جەڭگە بولۇپ كامران . »
دېدىلەر بۇ سۆزدىن ئەمىر ئۇشبۇ رەڭ :
«قىلۇرمىز كى نۇشىرۋان بىرلە جەڭ . »
يېتىپ كەلدى نۇشىرۋان ئۇشبۇ ھال ،
ئەمىر دېدىلەر: «تەبلۇ نەققارە چال ! »
قىلىپ سەفنى ئاراستە ئۇشبۇ دەم ،
ياسالنى تۈزۈپ ، تىكتىلەر تۇغ ــ ئەلەم .
كى شەدداد دېگەن كافەرى دەر زامان ،
كى تۇرماي بۇ مەيدانغە كىردى رەۋان .
ئەمىرغە بولۇپ روبەرو ئۇشبۇ ھال ،
رەۋان قىلدى شەمشىر ئول بەد خەيال .
ئالىپ تىغىنى ئۇردىلار باشىغە ،
بارىپ تۈشتى باشى دوزەخ قاشىغە .
كۆرۈپ مالىك ئەژدەر دېگەن پەھلەۋان ،
بۇ ھەم كەلدى بەرمەسمە مەن دەپ ئەمان .
مۇنى تۈتتىلار ئۇشبۇ سائەت تىرىك ،
باقىپ قالدى ھاڭ ئۆزگە كەلگەن چەرىك .
كى نۇشىرۋان بىرلە لەشكەر ھەمە ،
دېدىلەر : « مۇڭادۇر ئىلاجى نېمە ؟
بۇ ئەژدەرنىھايى بەلادۇر ئىشى . »
مۇڭى ئەمدى يوقدۇر بەرابەر كىشى
كى يىغلاپ فغان بىرلە نۇشىرۋان ،
دېدىلەركى : « ئەمدى بارۇرمىز قايان ؟ »
ئىشتىتكى بەختەك بۇ ھەڭگامەنى ،
ئالىپ قويىندىن ، تۇتتى بىر نامەنى .
ئوقۇپ باقتى ئانى پىتىپدۇر بۇ رەڭ :
« ئاتىمدۇر دىمەشقىيۇ شاھى فەرەڭ .

كى تۆرت يۈز مۇنەججىم نۇھۇسەت قەدەم ،
كى بار ئېردى بۇكۈنلەر سالدى بۇ رەم .
ئۇلار ھۇكم قىلمىش ئەمىر ھەمزەنى ،
بۇ شەھر ئۈزرە كەلسە تۆكۈلمىش قانى . »
ئىشىتتى بۇسۆزلەرنى نۇشىرۋان ،
دىمەشقىغە قاچتىكى ، تۇرمان ، رەۋان .
چىقىپ ئالدىغە شاھى دىمەشقى ،
كى ئىئزاز ئېتىپ بۇ قولاتلۇغ بۇقى .
تۈشۈردى نەۋازىئ قىلىپ بۇ نېچە ،
سوراپ ھالۇ ئەھۋال بولدى كېچە .

ئەمىر ھەم بۇ ئىشلاردىن ئالدى خەبەر ،
بارۇرغە خەيال ئەيلەدى ئۇشبۇ ئەر .
بۇئەسنادا جۇمھۇرىدىن كەلدى خەت ،
دېمىش : « بارماسۇن ، بۇدۇرۇر مەسلەھەت .
كى سىزلەرگە نەھس كەلدى قىرق كۈنغىچە ،
بۇكافەرغە سەئد ئولدى ئەمدىغەچە .
كى سىز شاھىنىڭ ئارقاسىدىن رەۋان ،
بۇ كۈن بارماڭىز ، يا ئەمىر ، سىز ئۇيان .»
بۇ سۆزنى قەبۇل ئەتمەدى بۇ ئەرەب ،
رەۋان ئولدىلار ئۇشبۇ شەھرى تەرەف .

فەسلى داستان ، ھەزرەتى ئەمىرگە ھام دىمەشقى زەخم ئۇرغانى ، مەلىكە بۇلبى مەريەمى ماھى بىلە ئۇمەر ئىبنى ھەمزە يۇنانى كېلىپ ، ھامنى ئۆلتۈرگەنى

يەقىن يەتتى گويا كۆرەندى شەھەر ،
دېدى : ئەي خاجە ئۇمرى ، ئاللىڭ بىر خەبەر .
خاجە ئۇمرى رەۋان بولدىلار ئۇشبۇ دەم ،
يېتىپ كىردىلەر بۇشەھەر ئىچرە ھەم .
شەبئاھەڭ دېگەن ياخشى ئەييار ئىدى ،
ھەمىشە بۇيول ئۈزرە تەييار ئىدى .
خاجە ئۇمرى ئۆتۈپ بارغۇچە فەند قىلىپ ،
تۇتۇپ باغلادى ئول زەمان بەند قىلىپ .
ئالىپ كەلدى شەھىنگكى قاشىغە بۇ ،
دېدى : « پادىشاھىم ، خاجە ئۇمرى شۇبۇ .»
ئۆلۈمگە بۇيۇردى كۆرۈپ بۇ مەھەل ،
ئوقۇپ ئۇشبۇ ئەسنا خاجە ئۇمرى غەزەل .
غەزەل كەلدى بۇ شاھغە ئانچە خۇش ،
نۇكەر ئالدىيۇ بەندىدىن قىلدى بوش .
خاجە ئۇمرى بىلە مەي ئىچىپ سالدى كۆز ،
يەقىن تۇرغۇزۇپ ئالدىدا ، سۈردى يۈز .
دېدى : « مەن زەبەردەستمۇ يا ھەمزەمۇ ؟
ۋە ياكى بەرابەر كىلەلگەيمۇ ئۇ ؟ »
ئوشۇل دەم خاجە ئۇمرى دېدى: «ئەي ئەزىز،

ئەمىر ھەمزە دەريايۇ بىر قەترەسىز .
قەبۇل قىلماساڭ سۆزنى ، ئەي پەھلەۋان ،
بارالىڭ قوپۇڭ ، ئەيلەڭىز ئىمتەھان . »
ئىكەۋلەن بۇ سۆزدىنكى شاد ئولدىلەر ،
بۇ سائەت ئەمىر قاشىغە كەلدىلەر .
خاجە ئۇمرى دېمەشقىغە بولدى نۇكەر ،
ئەمىرغە بولۇپ ئېردى ھەم بۇ خەبەر .
ئەمىر يېدى ئەفسۇسلار ئانچۇنان ،
بۇ ئەسنادا كەلدى ئىكەۋلەن رەۋان .
ئىجازەت بىلە كىردىلەر باشىدا ،
كى ئولتۇردى ئاندىن ئەمىر قاشىدا .
خاجە ئۇمرى قوبۇپدۇركى خىزمەتكە باش ،
مۇڭا ئەۋۋەلا قويدى شاھانە ئاش .
كى بەئدەز دۇئادىن بۇلار ئولتۇرۇپ ،
خاجە ئۇمرى دېدى پايەگادا تۇرۇپ :
دېدى : « يا ئەمىر ، كەلدى بۇ پەھلەۋان ،
كى سىزلەرنى بۇ قىلغالى ئىمتەھان . »
ئەمىر ھەم قەبۇل ئەيلەدىلەر بۇدەم ،
بۇلار تۇردى پەنچە ئالىشماقغە ھەم

ئەمىر ھامىنى رەخمكار ئەتتىلەر ،
تۇتۇشماقلىقىن ئىنتىزار ئەتتىلەر .
دېدى ھام : « ئەمىر ، قەددىڭىز راست ئىكەن ،
بۆلەك ئىش ئېرۇر پەھلەۋانلىق دېگەن .
چالىشماق بۆلەك ، پەھلەۋانلىق بۆلەك ،
شۇ جائەتنى تاڭلا قىلىشساق كېرەك . »
سەرۇ پاي ئەمىر بەردى ئەئزاسىغە ،
بۇ سۆز بىرلە ئول ياندى مەئۋاسىغە ،
خاجە ئۇمرى جىلاۋسىدا يۈردى يانا ،
فەلاقماندا ئانداق ئۇرۇپ يول ئارا .
بۇ مەيدان ئىچىدە تۇتۇپ ھامىنى ،
سويۇپ ئالدى ئاتۇ ئارىغ جامەنى .
يالاڭاچ قالىپ ، بولدى شەرمەندە ھام ،
ئۆيىگە بارالماي ياتىپ ۋەقتى شام ،
كېچە ئۆيىگە كەلدى ئىشتانى يوق ،
ئانىڭ ئات ، ئىگىن بىرسى قالغانى يوق .
خىجالەت بولۇپ دېدى : «ئەي شەھرىيار ،
كى بەختەك سۆزىن قىلمادىم ئىختىيار .
خاجە ئۇمرى ماڭا سالدى مۇنداق جەزا ،
قىلاي ئەمدى مەن تاڭلا تۈرلۈك جەفا .»
سوقۇپ ئاتىغە ، ئەرتەسى تەبلى جەڭ ،
چىقىپ تۇردى مەيدان ئارا ئۇشبۇرەڭ .
دېدى : « مەن ئالۇرمەن ۋەيا ھەمزەنى ،
ۋەيا مەن ئالالماي ، ئالۇر ئول مېنى .
مېنى ھەمزە ئالسە دىنىغە كىرەي ،
يەنە تاڭلا جەڭدە جەزاسىن بېرەي . »
بۇ سۆزلەرنى دەپ كەلدى مەيدانىغە ،
ئالىپ جەڭنىڭ ئەسبابىنى يانىغە .
ئەمىر ھەم مۇكەممەل بولۇپ ئۇشبۇ رەڭ ،
تىكىپ تۇغ ــ ئەلەم ، چالدىلار تەبلى جەڭ .
سەلاھ كىيدىلەر ھۇدنىڭ تاقىنى ،
كى باغلاپ كەمەر بەندى ئىسھاقنى .
ئالىپ قولغە قەمقامنى شول زەمان ،
مىنىپ نەررە دېۋزات ئۆزرە رەۋان .
قىلىپ جەڭ ، ئەمىر ھامىنى ئالدىلار ،
تۇتۇپ بەندى زەنجىرنى سالدىلار .
بۇ قورقۇنچىدىن يالبارىپ ئۇشبۇ خىل ،
مۇسۇلمان بولۇپ ئاچتى ئىمانغە تىل .
گۇناھىن ئۆتۈپ ئاخىرىدا بۇرۇن ،
بېرىپ لەندۇھۇر سەندەلىدە ئورۇن .
كى ئولتۇر غۇزۇپ سەندەلىدە مۇنى ،
يانا سام جەڭ قىلدى سوڭقى كۈنى .
كى بۇ سام ھەرامزادەئى بىئەدەب ،
كى مەيدانغە كىردى ئەمىرنى تىلەپ .
سوقۇپ باڭى ھەيبەت قىلىپ ئۇشبۇرەڭ ،
ئەمىر يۈردىلەر ، قىلدى بىر سەختى جەڭ .
قىلىپ كەلدى بۇ كافىر ئەھلى ھۇجۇم ،
ئەمىرنىڭ توساپ ئالدىنى ئۇشبۇ شۇم .
كى مۇقبىلنى بۇ ھام غافىل تاپىپ ،
ئەمىر ئارقەسىدىن بۇ كەلدى چاپىپ .
[كى ئاندىن سام كەلدى] ئەيلەپ غەرو ،
ئىدى ئول ئەمىر بىرلە بۇ رو بەرو .
ئاراغە ئالىپ ، قالدىلار ئوترادا ،
ئەمىر بولدى ئاشقىردىن ئول دەم جۇدا .
بۇ سەگ ئارقەسىدىنكى كەلگەن زەمان ،
ئەمىر باشىغە قىلدى شەمشىر رەۋان .
ئوشۇل دەم ئەمىر تىغىدىن زەخم يەپ ،
بۇ سەگ قاچتى نەئرە ئۇرۇپ ، ئۆلدى دەپ .
ئەمىر زەخم يەپ باۋۇجۇدى بۇ رەك ،
ۋەلې شىر يەڭلىغ قىلۇر ئېردى جەڭ .
خاجە ئۇمرى ئەمىر قاشىغە كەلدىلەر ،
بۇ سائەت جىلاۋنى تۇتۇپ ياندىلەر .
ئەمىر رەخمىگە دارۇلارنى سالىپ ،
كى تەڭگى رەۋاھىلغە كەلدى ئالىپ .
ئالىپ بارىگاھىنى بۇ خاسۇ ئام ،
كېلىپ ئارقەدىن لاۋۇ لەشكەر تەمام .
ئۇمەر مەئدە بولدى بۇ لەشكەرگە باش ،
شەھەرگە كىرىپ ھەم ياقىپ ئابۇ ئاش .
يەنە بارچە دەرۋازەنى ئەتتى بەك ،
كىشى قويدى مۆلچەرگە ھەم ئىككى لەك .

ئالىپ جامە بار مالۇ ئەھۋالىنى ،
ئەمىر ھەمزە ھەم بارچە پۇل ـ مالىنى .
يىغىپ ئىككى يۈزمىڭ چەرىك شول زەمان ،
كى تەڭگى رەۋاھىلغە كەلدى رەۋان .
كېلىپ تۇشتى بۇ لەشكەرى ئۇشبۇرەڭ ،
يۈگۈردى شەھەرگە ، چالىپ قەبلى جەڭ .
كى خەندەكدىن ئوتتى ھەمە پىرۇ ياش ،
خاجە ئۇمرى فەلاقمان بىلە ئۇردى تاش .
بىر ئاتقان بىلە ئۆلدى ، بەرمەي ئەمان ،
بىرۇق قاچتىلار كىم كېلەلمەي بۇ يان .
شەھەرگە سولاندى يەنە بارچە ئەل ،
بۇ يەڭلىغ قالىپ بولدى قىرق كۈن قەبەل .
خەلايىق دېدىلەركى : « يەرمىز نېمە ؟
ساقايماس دېدىلەر ئەمىرنى ھەمە .
بار ئېردى ۋەلي كارۋاندىن نېچە ،
جاجە ئۇمرىگە ئەرز ئەيلەدى بىر كېچە .
دېدى : « بىزگە يول بەرسەڭىز ، ئەي ئەرەب ،
كى بارساق شەھەردىن چىقىپ بىر تەرەف .»
خاجە ئۇمرى دېدى : « بولساڭىز كارۋان ،
بارىڭ ئىختىيار ئەتسەڭىز ھەر قايان . »
چىقىپ سەۋداگەرلەر كېيىن ـ ئىلگەرى ،
كى يۈنانغە كەلدى بەناگاھ بىرى .
كى شاھى فەرىدۇنغە ئۇچراپ بۇ ئەر ،
كېلىپ سوردى بۇ كارۋاندىن خەبەر .
دېدى كارۋان شاھغە: « ئەي ئەزىز ،
ئىدۈك شەھرى تەڭگى رەۋاھلدا بىز .
ئوشۇل ھام دىمەشقى دېگەن فەندۇرۇپ .
ئەمىر ھەمزەنى رەخمى مەكرى ئۇرۇپ .
كى تەڭگى رەۋاھىلغە كەلگەن زەمان ،
كېلىپ ئېردىلەر ، زەخم ئېرمىش يامان .
شەھەر سارى گويا بەغايەت قەبەل ،
كى ئەل ئۆلدى بولغاي ۋەلي بۇمەھەل . »
بۇسۆزنى فەرىدۇنى شاھ ئاڭلادى ،
قىزىغە بۇسۆزنىكى بىر ـ بىر دېدى .
مەلىكە بۇ سۆزنى ئىشىتكەن زەمان ،
قىلۇر ئېردىلەر ئانچە ئەيلەپ فىغان .
ئېرۇر ھەق تەئالا ئۆزى بەر كەمال ،
كىشى قىلسە سۇنئىغە يەتمەس خەيال .
مەلىكە تۇغۇپ ياغلىقىدىن ئوغۇل ،
ئەمىر نۇتفەسىدىن تۆرەلمىشكى ئول .
ئۇمەر ئىبنى ھەمزە ئىدى ئاتى ھەم ،
كى ئون يەتتە ياشىدا مەقالاتى ھەم .
شىكار ئەيلەمەك ئېردى دائىم ئىشى ،
مۇڭا يوق ئىدىلەر بەرابەر كىشى .
شىكاردىن يانىپ كەلمىش ئېردى بۇ چاغ ،
ئاناسى بولۇپدۇر ئەجەپ بىدىماغ .
فىغان بىرلە گويا قاتىپدۇر باشى ،
كى دەريا بولۇپدۇر كۆزىنىڭ ياشى .
ئۇمەر ئىبنى ھەمزە دېدى : « ئەي ئانا ،
نەدىن يىغلاغۇڭدۇر ، نە بولغاي يانا ؟ »
مەلىكە دېدى : « ئەي جەھانىم بالام ،
جىگەر گۇشەئى ، مېھرىبانىم بالام .
كى سەن ياخشى ئەۋلادى گەۋھەر ئىدىڭ ،
فەرىدۇننى بىلمەي ئاتام دەر ئىدىڭ .
كى شاھى فەرىدون بوباڭدۇر سېنىڭ ،
كى فەررەندى ئېردىڭ ئەمىر ھەمزەنىڭ .
ئاناڭ ھامدىن زەخم يەپ بۇ مەھەل ،
شەھەردە ئىمىشلەركى ، ئېرمىش قەبەل . »
بۇ سۆزلەرنى بىلدۈردى ئەيلەپ بەيان ،
ئۇمەر ئىبنى ھەمزە بولۇپ كامران .
ئاناسى بۆبى مەريەمى ماھىنى ،
ئالىپ ھەم فەرىدۇن ئۇلۇق شاھىنى .
يىغىپ سەكسەن ئۈچ لەك چەرىك پىرۇ ياش ،
بولۇپ ئۆزلەرى ھەممەلەرىگە باش .
چىقىپ يۈردىلەر مەنزىلىن تەي ئېتىپ ،
بەناگاھ بارۇر ئېردى يولدا كېتىپ .
كى شەڭگۇلۇ شەڭگال دېگەن پەھلەۋان ،
چىقىپ قەلئە نىل بۇرجىدىن بۇ رەۋان .
ئۇمەر ھەمزەگە ھەملە قىلدى بىرۇق ،
بۇ مەلئۇن يەقىن تۇرغۇزۇپ ئاتتى ئوق .

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.ukitap.com

قولدىن ئالىپ ھەربەنى ئۇشبۇ دەم ،
باشىغە ئۇرۇپ ئېردى ، بولدى قەلەم .
ئالىپ ئۇلجەلەر ھەم سۇيەر ئانچۇنان ،
كى تەڭگى رەۋاھلىغە بولدى رەۋان .
شەھەردىن كۆرۈندى چىقىپ ماجەرا ،
كېلىپ ئۇشبۇ دەم تۈشتى بۇ تاغ ئارا .
خاجە ئۇمرى چىقىپ ئېردى تۈزگە بۇ دەم ،
يېتىپ كەلدى ھالا بۇيەرگە قەدەم .
يەقىن كەلدى لەشكەرگە ، بىلمەي يۈرۈپ ،
فەرىدۇن شاھ تونۇدىلار كۆرۈپ .
بۇ سۆزكى ئۇمەر ھەمزەگە قىلدى بۇ ،
دېدىكىم : « بىلىك شول خاجە ئۇمرى شۇبۇ .
خاجە ئۇمرىگە بۇ ئاشنالىق قىلىپ ،
قىلىپ قاشىغە دىلنەۋالىق قىلىپ .
خاجە ئۇمرىنى باشلاپ بۇلار دەر زەمان ،
ئالىپ كىردى مەريەم قاشىغە رەۋان .
مەلىكە بەيان ئەيلەبان باجىنى ،
كى كۆرسەتتى ياغلىق بىلەن تاجىنى .
بولۇپ ئېردىمۇ مەن ئەمىردىن گۇمان ،
بۇ ياغلىق بىلەن تاجى ئېردى نىشان .
كۆرۈپ بىلدى مەريەمنى ماھدۇر ئول ،
بۇ قىلدى نىكاھنى قىلۇرغە قەبۇل .
كى بەش سەندۇق ئىچرە جەۋاھىر ئالىپ ،
خاجە ئۇمرىگە بەردى بۇلارنى سالىپ .
خاجە ئۇمرى ئەمىر قاشلارىغە رەۋان ،
كېلىپ قىلدى بۇ سۆزنى بىر - بىر بەيان .
دېدى : « يا ئەمىر ياغلىقىڭدىن ئوغۇل
تۇغۇلمىش ئېكەندۇك ، كېلىپدۇركى ئول .
بۇياغلىق سېنىڭ ، ئاندا يېتمىش ئىدى ، »
كۆرۈپ تاجۇ ياغلىقنى :« تەھىق دېدى ، »
ئۇمەر ئىبنى ھەمزە كېلىپ ئۇشبۇ رەڭ ،
چالىپ ئەرتەنىسى ئاتىغە تەبلى جەڭ .
تاپىپ ھام ئول دەم بۇ ئىشتىن خەبەر ،
قىلىپ جەڭنىڭ ئەسبابىنى مادە خەر .
بەرابەر بولۇپ ئىككى لەشكەر بۇ دەم ،
ياسالنى تۈزۈپ ، تىكتىلەر تۇغ - ئەلەم .
خاجە ئۇمرى ئەمىرنىڭ كېلىپ قاشىغە ،
ئالىپ چىقتى دەرۋازەنىڭ تاشىغە .
مەجالى يوق ئېردى ئەمىرنىڭ نىچۈن ،
چىقىپ ئېردى ھالا تەماشا ئۈچۈن .
ھەرامزادە بەختەك كۆرۈپ بۇ ئىشى ،
ئەربىنى ئاتىڭ دەپ بۇيۇردى كىشى .
رەۋان قىلدى ئوق ئۇشبۇ كافىر بەچە ،
ئەمىر ھالى يوق ئۇقنى رەد قىلغۇچە .
كى مۇقبىل بۇ ئوقغە باقىپ ئاتتى ئوق ،
تېگىپ ئوقغە ئوق ، تەگكۈچە قىلدى يوق .
كى مۇقبىل ئەمىرگە بۇ رەڭ ئىش قىلىپ ،
ئەمىر مىسرىنى بەردى بەخشىش قىلىپ .
ئۇمەر ئىبنى ھەمزە بولۇپ كامران ،
بۇ كافىرغە ئات سالدى گويا بوران .
ئۇرۇپ نەئرەھايى دېدى : « يا ۋۇدۇد !»
دەپ « ئەللاھۇ ئەكبەر » نى ، ئالدى ئۇمۇد .
بولۇپ بۇ پىسەر ئەژدەھايى فەلەك ،
كى ئاچ ئارسلاندەك بىرۇق قىلدى جەڭ .
بولۇپ ھام دىمەشقىكى ھەم رو بەرو ،
رەۋان قىلدى شەمشىرنى ھەم رو بەرو .
ئالىپ تىغنى ئەسلى بەرمەي ئەمان ،
سالىپ قىلدى دو ھەسسە بۇ شول زەمان .
چېكىپ نەئرە كۇففارىغە سالدى ئات ،
تۇرۇپ سەف ياساپ كۇفر ئېلى قاتما قات .
ئانا قىزغە باقماي ، ئوغۇلغە ئاتا ،
مەداينىغە قاچتى بۇبەختەك يانا .
ئۇمەر ئىبنى ھەمزە چەرىكنى چاپىپ ،
يانىپ تۈشتىلەر فەتھۇ نۇسرەت تاپىپ .
ئەمىر قاشلارىغە كېلىپ دەر زەمان ،
كۆرەشتى تانۇپ ، يىغلاشىپ ئانچۇنان .
مۇنىڭ بىرلە بىر نەچچە كۈن ئۆتتى ھەم ،
ئەمىر ھەم ساقايدى ، يانا كەتتى غەم .
خاجە ئۇمرى كېلىپ مەريەمى ماھنى ،
ئەمىرگە نىكاھ قىلدى ئول دەم ئانى .

قىلىپ توي بۇلار ھەم ياڭى باشىدىن ،
ئەمىر چىقمادى يەتتە كۈن قاشىدىن .
ئەمىر قاشىغە كەلدى مېھرى نىگار ،
بۇ يەڭلىغ دېدى يىغلابان زار ـ زار :
« بۇقەدرىم مېنىڭ بىلمەدىڭ ، ئەي ئەرەب ،
ساڭا بۇ كۆڭۈلنى بېرۇرمەن نە دەپ ؟
ئىدىم مەن خەزىنەلەنىڭ گەۋھەرى ،
كى قايسى جەۋاھىرنىڭ جەۋھەرى .
بىلۇر ئېردى قەدرىمنى ئەۋلادى شاھ .
كى ئىشقىمدا ئول نەچچە يىل چەكتى ئاھ .
تەخى مىرزەبان شاھ بىلگەي ئىدى ، »
مەلىكە ئەمىرگە بۇيەڭلىغ دېدى .
كى ئاڭلاپ ئەمىر مىرزەبان ئاتىنى ،
غەزەبناك ئولۇپ ، ئۇردى گاچاتىنى .
قاراڭغۇ كۆرەندى كۆزىگە جەھان ،
دېدى « ئەيكىبىھەددۇ ئەي بەدگۇمان .
مەنەم كوھى قافدا ئىدىم نەچچە يىل ،
شەھ ئەۋلادىغە بولسا مەيلىڭ بۇخىل .
ئانىڭ قاشىغە بارمادىڭ سەن نە دەپ ،
ئۇيات يوق ئىكەن سەندە ، ئەي بىئەدەپ . »
خاجە ئۇمرىنى ، مەشقال شاھنى ئالىپ ،
ئەمىر بارگاھىغە كەلدى يانىپ .
بۇلارغە دېمەي يا قارا ياكى ئاق ،
دېدىلەر : « مەلىكەمنى قىلدىم تالاق . »
دېدى : « ئەي خاجە ئۇمرى ، چىقارغىل بارىپ ،
مەداينغە كەتسۇن مەلىكە يانىپ . »
بۇلار بارگاھنىڭ چىقىپ تاشىغە ،
كىلىپ دېدى مېھرى نىگار قاشىغە :
« ئەمىرغە نە ئىش قىلدىڭىز ، ئەي ئەزىز ؟
كېلىپمىز خىجالەت بىلەن مۇندا بىز . »
مەلىكە بۇ ۋاقىئىنى بىلمەي بەيان ،
خاجە ئۇمرى دېدى : « ئەمدى ئاھىستە يان .
ئەمىر ئەمدى سىزلەرنى قىلدى تەلاق ،
كى جابدۇغنى قىلماق كېرەك ، يول ئۇزاق . »
مەلىكە دېدى : « قويىسە خۇبدۇر ، نېتەي ،
مېنىڭ ئەمدى ھەققىمنى بەرسۇن ، كېتەي . »
ئەمىر راستلاتىپ ، ئىس ھەمە كامىنى ،
يەنە بەردى ئەمقامۇ سەمسامىنى .
كى مۇقبىل بىلە مىلك كىشى ئۇشبۇ ھال ،
دېدى : « ئەي خاجە ئۇمرى ، بارىپ يولغە سال . »
مەلىكە چىقىپ يۇردىلەر شول زەمان ،
كى بىلمەس ئىدىلەر بارۇرنى قايان .
يۇرۇپ يول بۇلار يەتتە كۈن بەرقەرار ،
كېلىپ تۇشتى بىر يەرگە مېھرى نىگار .
كى پەيدا بولۇپ بىر كىمەرسە رەۋان ،
كېتىپ بارچە ئاتلىغ نەچچە يول سويان .
مەلىكەم دېدى : خاجە مۇقبىل ، بارىڭ ،
ئول ئاتلىغ كىشىدىن خەبەرنى ئالىڭ . »
بۇلار قاشىغە خاجە مۇقبىل كېلىپ ،
مەلىكەمنىڭ ئالدىغە كەلدى ئېلىپ .
ئىدى مىرزەبان شاھنىڭ ئوغلى بۇ ،
بۇلارغە ئەمەكزادە ئېردى شۇبۇ .
تونۇشتى ، قىلىشتى بۇ ئۆتكەننى ياد ،
ئانىڭكى ئاتى ئېردىيۇ مىلباد ،
مەلىكەم قىلىپ سۆز ياڭى باشىدىن ،
دېدى : « قاچتىم ئول ھەمزەنىڭ قاشىدىن .
كېلىپمەن تېخى سىزنى دەپ ، ئەي ئەزىز ،
كى خاھلاپ مېنى ئەمدى ئالغايمۇسىز ؟ »
بولۇپ مىلباد ئۇشبۇ سۆزلەرگە مەست ،
يېتىشتى باشى ئاسمان بولدى پەست .
دېدى مىلباد : « سىزگە جانىم فىدا ،
يولۇڭدا باشىم بولسۇ تەندىن جۇدا .
مېنىڭكى خەيالىمدا كۆپ بار ئىدى ،
ۋەلي قىلماقىم ئانچە دىشۋار ئىدى . »
بۇ سۆزلەرنى دەپ گاھى ئوڭ ، گاھى سول ،
ئالىپ كىردى بەيتى ھىسارىغە ئول .
دېدى مىلباد : « سىزمۇ تۇل ، مەنمۇ بويي .
ۋە ھالا قىلالىڭ ، خېنىم ، ئەمدى توي . »
مەلىكەم دېدى : « نەچچە كۈن سەبىر قىل ،
بىرىنچى ئۆزۈم ھاملە ئۇشبۇ خىل .

www.uyghurkitap.com

توغۇلسۇن ئەمىرنىڭكى فەرزەندى ھەم ،
ۋەلي كەتسۇ مەندىن شۇبۇ دەردۇ غەم .
قەرارى بۇ ئاي چىققۇچە شۇك تۇرۇڭ ،
چۇ كەلسە ئەمىر ھەمزەنى ئۆلتۈرۈڭ .
كى ئاندىن نىكاھ قىلدۇرۇڭ ، چىقسۇ ئاي ،
بۇ غەملەر كېتەر ، توي بولۇر ، ھاي ــ ھاي .»
ۋەلي مىلبادنىڭ ئەمەكزادەسى ،
بار ئېردىكى ، غەييۇر ئېردى بەسى .
ئانى چىرلاتىپ ئېردى مىھرى نىگار :
« قىلامسىز مېنى ئالغالى ئىختىيار ؟
كېلىپ ئېردىمۇ سىزنى دەپ ، ئەي ئەزىز ،
قىلالىڭكى بىر مەسلەھەت ئەمدى بىز . »
ھەرامزادە بۇ سۆز بىلەن مەست بولۇپ ،
يارىلدى جەھان شادلىقغە تولۇپ .
دېدى : « تاڭلا سىزلەرنى مەن ، ئەي ئاكا ،
كى بۇيرۇق ، قىلىڭلار چىقىپ بىر شىكا .
كى سەن مىلبادنى غافىل تاپىپ ،
كى ئۆلتۈر ئانى تىغ بىرلە چاپىپ ، »
ھەرەمزادە بۇ سۆزنى قىلدى قەبۇل ،
مەلىكەم قاشىدىن چىقىپ كەتتى ئول .
كى ئاندىن كىرىپ كەلدى ئول مىلباد ،
مەلىكەم پەرىشانلىقىن قىلدى ياد .
دېدىلەركى : « قايسى شەرئەتدە بار ،
ئىكەۋلەن قىلۇرسىز مېنى ئىختىيار ؟
كى مەن سىزنى دەپ كەلمىش ئېردىم ۋەلي ،
ھەرامزاد ئالاي دەپ كېلىپدۇر ھەلى .
كى مەن كەلمىش ئېردىم قاچىپ ، سىزنى دەپ ،
ھەرامزادە سۆزلەر قىلۇر بىئەدەب .
ماڭا مەيلىڭىز بولسە ، ئەي شەھرىيار ،
ئانى ئۆلتۈرۈڭ تاڭلا ئەيلەپ شىكار . »
مۇناد ئەيلەدى تاڭلاسى ئىككىسى ،
كى بىر ــ بىرنى ئۆلتۈرمەك ئول فىكرىسى .
بۇلارنىڭ شەھەر بىرلە قالماي ئىشى ،
شىكار سارى ئاتلاندى ئون مىڭ كىشى .
مەلىكە تاپىپ شەيخى مەنسۇرنى ،
ئالىپ كەلدىلەر قاشلارىغە ئانى .
بۇ ئېردى مۇسۇلمانلارى خاسىدىن ،
قۇتۇلدى بۇلار كۇفر غەۋغاسىدىن .
سىپاھى خاتۇننى چىقاردى بۇلەر ،
تەمامى مۇسۇلمانلا بولدى شەھەر .
سىفىللەرنى مەھكەم قىلىپ ئانچۇنان ،
كى مۆلچەرگە قويدى كىشى ھەر قايان ،
بەناگاھ قىلىپ مىلبادى شىكا ،
ھەرامزادە بىرلە تەمامى سىپا .
يۈرۈر ئېردىلەر بىر ــ بىرىنى ماراپ ،
يامان كۆزى بىرلە يىراقدىن قاراپ .
كى ئاخىر ھەرامزادەنى مىلباد ،
كى ئۆلتۈردى ئانى بۇ بىئېتىقاد .
شەھەرگە يېتىپ كەلدى ئول دەم رەۋان ،
شەھەر بولمىش ئاراستە ئانچۇنان .
مەلىكەم ئىدى قەلئەنىڭ باشىدا ،
دېدى كەلدى مىھرى نىگار قاشىدا :
« ۋە ھالا ھەرامزادەنى ئۇشبۇ دەم ،
ئانى ئۆلتۈرۈپ كەلدىمۇ كەتتى غەم . »
دېدىلەر مەلىكەم بۇ سۆزنى ھەمان :
« كى ئەي سادە ئەھمەق ، قىلىپسەن يامان .
ئەمىر ھەمزەنىڭ يادىدا ئۇشبۇ خىل ،
كى تول ئۆلتۈرۈرمەن يەنە نەچچە يىل . »
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئوقنى قىلدى رەۋان ،
پىشانەسىگە تەگدى ، بەرمەي ئەمان .
بولۇپ زەخمەدار ، ئوق تېگىپ باشىغە ،
قاچىپ كەلدى بۇ مىرزەبان قاشىغە .
دەپ ئېردى ئاتاغە بۇ سۆزنى بەيان ،
يىغىپ مىرزەبان نەچچە مىڭ پەھلەۋان .
بۇ غەم ــ قايغۇدىن مۇشكىل ئولغاچ ئىشى ،
كى زابۇلغە يىلدام ئىبەردى كىشى .
كى بىر نامە ئەيلەپ يەنە شول زەمان ،
ئىبەردى مەداينغە ئەيلەپ رەۋان .
دېدى : « ئەي بەرادەر ، بۇ ئىشنى كۆرەڭ ،
كېلىپ قىلدى مۇنداغ قىزىڭ ئۇشبۇ رەڭ .

كى زۇبىننى چىرلاتتى نۇشىرۋان ،
ئاڭا بەردى قىرق مىڭ ئۇلۇغ پەھلەۋان .
بۇيۇردى ئانى باش قىلىپ تىزۇ تۇن ،
كىلىپ ياتتى بۇ جەڭ قىلىپ نەچچە كۈن .
بۇلار توشقارىپ قويدى خەندەككە ئاب ،
كى ياتتى ئالالماي شەھەرنى قاباب .
مەلىكەم ئىدى ھامىلە ، تاپتى يول ،
تۇغۇلدىكى ساھىبجەمال بىر ئوغۇل .
ئىيالىنىڭ قۇبادخان قويۇپ ئاتىنى ،
خەلايىقغە ئەئيان ئىتىپ زاتىنى .
قىلىپ تەربىيەت ئانچۇنان ھاي ـ ھاي ،
مۇنىڭ بىرلە يىللار ئۆتۈپ نەچچە ئاي .

فسلى داستان ھەزرەتى ئەمىر رابىئە ئەتلەسپوشنىڭ سىفەتىنى ئاڭلاپ ، رۇمغە بارغانلارى ، يولدا دىۋانە قىندەرنى مۇسەخخەر قىلىپ بىللە ھەمراھ قىلغانى

قىلۇر راۋىلار سۆزنى مۇنداغ ئەدا ،
ئەمىر بۇ مەلىكەمدىن ئولدى جۇدا .
بۇ يەردىن كۆچۈپ لاۋۇ لەشكەر بىلەن ،
نەفىر ، تۇغ ـ ئەلەمھايى پەيكەر بىلەن .
كى دەريايى مىسرى لەبىگە تەمام ،
كىلىپ تۈشتىلەر ئەيلەپ ئاندا مەقام .
ئەمىر ھۇكم قىلدىكى بۇ ئەسردە ،
يارانلار بىلەن ئولتۇرۇپ قەسرىدە :
« كى مىھرى نىگارنىڭكى ھەيئاتىنى ،
كىشى ئالماسۇن ئاغزىغە ئاتىنى .
گەر ئاغزىغە ئالسە نىگارنى كىشى ،
كىتەر ئىلكىدىن بۇ تىرىكلىك ئىشى . »
ياتىپ لەشكەرى بىرلە ھەم بىر نەچە ،
قارا نەرسە پەيدا بولۇپ بىر كىچە .
كى بىر نەچەسىنىڭ باشىنى كىسىپ ،
كىتىپدۇر ئانى بىر خاداغە ئىسىپ .
يەنە تاڭلاسى كەلدى پەيدا بولۇپ ،
ئەمىر قوغلادىلاركى بىدار ئولۇپ .
تاڭ ئاتقۇنچە قوغلاشتىلار دەشت ئارا ،
يۈرۈپ ئالدىدا غايىب ئولدى قارا .
ئەمىر قالدى ھەيران بولۇپ دەشتىدە ،
قاراپ سائەتى تۇردى بىر بىشەدە .
باراي دىبسە پەر يوق ، ئۇچارغە قانات ،
كۆرەندى يىراقدىن بۇ دەم بىر رەبات .
ئەمىر قويدى لەشكەر سارىغە قەدەم ،
تۇرادۇر ئۆلۈكلەر باشى ئاندا ھەم .
چىكىپ ئاھلار بىرلە ئەيلەپ دەرىغ ،
كۆمۈپ سالدىلار باشلارىنى ئارىغ .
يۈرۈپ ئىبردى بىر سائەتى چۆل بىلەن ،
چىقىپ كەلدى بىر دىۋ چىغىر يول بىلەن .
كىلىپ دىدى : « ئەي ئادەمزادە ، سەن
نە خۇب ۋەقتىدە كەلدىڭۇ مۇندە سەن .
ئاتامنى ئۆلتۈرۈپ كوھى قافدا مىنىڭ ،
ئەجەل ئەمدى تۇتمىش ياقاڭنى سىنىڭ ! »
يۈگۈردىكى ئانداغ بۇ كەلگەن زەمان ،
ئەمىر ئۇردى بىر مۇشت ، كەلگەن ھامان .
تىنى يەردە ياتتىكى تارتىپ دەراز ،
تاموغ ئوتىغە بولدى دىۋ سەرفەراز .
بۇ ئىشغە ئەمىر شاد ئولۇپ ، كەتتى غەم ،
يەنە يۈردى ئۈچ كۈن بۇ سەھرادا ھەم .
كى ئولتۇرمىش ئىبردى ئالۇرغە ئەمان ،
كىلىپ تۈشتى بىر نەچچە يۈز كارۋان .
بۇ قىلدى ئەمىرنى قاراقچى خەيال ،
ئاش ئەتمەك ئۈچۈن تۇردىلار ئۇشبۇ ھال .
ئەمىر ھەم تەمەئ قىلدى ئاشنى كۆرۈپ ،
ئاچ ئىبردى بۇ سەھرادا كۈنلەر يۈرۈپ .
گەدا كۆشتەئى كاسەنى ئاشغە ،
كى توشقاردىبۇ كەلدى ئەمىر قاشغە .
بۇ يەردىن كۆچۈپ ئەرتەسى يۈردىلەر ،
يۈلاقغان قاراقچىنى ئۆلتۈردىلەر .

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uygurkitap.com

ئەمىر كۆشتەتى كاسەنى توشقارىپ ،
جەۋاھىر قەلەندەرگە بەردى ئالىپ .
چىقىپ كەلدىلەر بۇ جەزىرە سويان ،
بار ئىبردىكى بىر مۇندا مەردى كەلان .
بۇ مەردى كەلانى ئەمىرنى كۆرەپ ،
قويۇپ دىدى : « سۇلتانى ئالىي ئەرەب .
مەن ئىبردىمكى بىر سەۋداگەر كارۋان ،
يۈرۈر ئىبردىمۇ سەير ئىتىپ بۇ جەھان.
كى بار رۇمى خۇرسىنە دەپ بىر شەھەر ،
كى سىزلەرگە ئاندىن قىلايىن خەبەر .
كى دەر قەلئەدار شاھىنىڭ ئاتىنى ،
ئىشىتكىل قىزىنىڭكى ھەيھاتىنى .
ئىرۇر ئانچە رەئنا ئۆزى زاتلىغ ،
مەلىكە بۇبى رابىئە ئاتلىغ .
يوشۇنمىش يۈزىدىن بولۇپ ئاي خىجىل ،
جەمالىدىن ئولمىش قۇياش مۇنفەئىل .
لەبى لەئلدۇر ، قاشى گويا قەلەم ،
تۇغۇلماس ئانىڭدەك جەھان ئىچرە ھەم .»
ئانىڭ تەئرىفىنى قىلىپ ئۇشبۇ رەڭ ،
دىدى : « يا ئەمىر سىز ئانى بىر كۆرەڭ.»
ئەمىر غايىبانە بولۇپ خارۇ زار ،
ئاڭا بولدىلار ئاشىقى بىقەرار .
باراي دىسە بولماس بو يولغە قاراپ ،
كى تەھقىقلەپ ئالدىكى يولنى سوراپ .
رەۋان ئولدى بو يول بىلەن تىزۇتۇن ،
كى مەنزىل مەراھىل چىكىپ نەچچە كۈن .
يىتىپ بىر جەزىرە سارىغە نىچە ،
كۈن ئولتۇردى گوياكى بولدى كىچە .
بۇ يەرگە تۈشۈپ قويدىلار يەرگە باش ،
[بۇدەم] تاڭ قىزاردى چىقارغە قۇياش .
رەۋان ئولدى يولغە يەنە ئۇشبۇ چاغ ،
كۆرەندى بۇ سائەتدە يول ئۆزرە باغ .
كۆرۈپ باغ سارىغە ئەزم ئەتتىلەر ،
كى ئارام ئالاي دەپ تۈشۈپ ياتتىلەر .
ئىدى باغ ئىگەسى ئەجەپ پەھلەۋان ،
كى بەرمەس ئىدى بەبرۇ شىرغە ئەمان .
دەر ئىبردىكى دىۋانە قەندەر ئانى ،
ئىتىپ ئولتۇرۇپ ئىبردى بۇ باغنى .
ۋە ھالاكى دىۋانە ئىبردى ئۆزى ،
كى تۈشنى بەناگاھ ئەمىرگە كۆزى .
كىلىپ ئاچچىغى ، رەڭگى ھەم بولدى ئاق ،
ئالىپ قولغە ئون يەتتە پاتمان تاياق .
كىلىپ ئۇردى ئانداغ تاياق بىرلە بىر ،
كى تولغاندى گويا يىلاندەك ئەمىر ،
ئەمىر ئۇردىلار ئانى بىر مۇشت ياتىپ ،
يىقىلدىكى يەرگە، ھوشىدىن كىتىپ .
كىلىپ ھۇشىغە سائەتىدىن كىيىن ،
قوپۇپ ، تولغانىپ دىدى « ئەي نازەنىن .
مىنىڭ ئۆمرۈم ئىچرە شۇبۇ قىسم دەرد ،
كى يىگەن ئەمەس ئىبردىم ، ئەي شىرى مەرد .
دالۇم يەرگە يەتكەننى بىلمەس ئىدىم ،
كى شىر ، بەبرىنى كۆزگە ئىلمەس ئىدىم .
كى سەن كىمۇ قايىسى شەھەرلىك يىگىت ،
نە يەردىن بۇ يەرلەرگە كەلدىڭ ، ئايىت . »
ئەمىر دىدى : « ئول ھەمزەنىڭ يارى مەن ،
ئاتىم سەئدى شامى جىلاۋدارىمەن . »
ۋەلي ھەمزە ئاتىن ئىشىتكەن زەمان ،
يىقىلدى ئاياغىغە ، يىغلاپ رەۋان .
بۇ دىۋانە يىغلاپ دىدى : « ھەمزە سەن ،
قىلۇرسەن ماڭا فىكرىنى غەمزە سەن . »
ئەمىر دىدى : « يوق مەن بەرا بەر ئاڭا،
بولۇرمەن ۋەلىكىن بەرادەر ئاڭا . »
دىدىكىم بۇ دىۋانە قىلماي قەبۇل :
« ماڭا بۇ كىچە ئەمدى مىھمانە بول . »
ئەمىر بىر كىچە ئىككى كۈن تۇردىلار ،
كى خۇرسىنەنىڭ يولىنى سوردىلار .
ۋە ھالا بۇدىۋانە كۆرسەتتى يول ،
كى بارماقنى ھەم ئىختىيار ئەتتى ئول .
ئانىڭكى ئەمىرگە ئىشى بار ئىدى ،
ئالىپ بارماقى بىللە دىشۋار ئىدى .

ئاناۋۇ ئاناسى تولا يىغلاشىپ ،
چىقاردى قىغاننى فەلەكدىن ئاشىپ .
كى مۇندىن بۆلەك يوقتۇ فەرزەندىمىز ،
كىتسپ بۇ ، قىلالىلىك نىچۈك ئەمدى بىز ؟ »
ئەمىر دېدى دىۋانەنى : « سىز تۇرۇڭ ،
سۆزۈمگە كىرىپ ، مۇندا شۇك ئولتۇرۇڭ . »
ئەمىر يەر جىبىپ دېدى : « ئەي سادە دىل ،
جىبىغدىن بۇ يان يانىغە ئۆتمەگىل .
كى بۇ جىبىغدىن ئۆتەرسەن بۇ يان ، »
دېدى : « مۇشت ئۇرۇپ يەتكۈزۈرمەن زىيان . »
بۇ سۆزلەرنى دەپ يۇردىلەر خۇبلاشىپ ،
بارۇر ئېردىلەر ئىككى مەنزىل ئاشىپ .
كى سەكرەپ جىبىغدىن بۇ ئۆتكەن زەمان ،
ئەمىر ئارقەسىدىن بۇ يەتتى رەۋان .
كېلىپ دېدى دىۋانە : « ئەي شەھرىيار ،
كى مەن سەكرەپ ئۆتتۇم ، جىبىغ تازە بار . »
دېدىلەر ئەمىر : « خۇب قىلىپسەن خەتەر ،
مېنىڭ بىرلە بارساڭ سۈپەرنى كۆتەر . »
سۇ پەرگە بۇ دىۋانە گوشنى سالىپ ،
كۆتەردى تاياقنىڭ ئۇچىغە ئىلىپ .
ۋەگاھى كېيىن قالدى دىۋانە ھەم ،
ئەمىر كۆرمەدى ، گوشت يېدى دەم بەدەم .
بۇيەگىلىغ ئىكەۋلەن يۇرۇپ كەتتىلەر ،
كۆن ئولتۇردى ، بىر چەشمەگە يەتتىلەر .
ئەمىر دېدى : « مۇندا ئالالىڭ ئارام ،
ئالىپ يەيلى ، بارۇر سۈپەردە تائام . »
سۈپەرنى ئالىپ بەردى دىۋانە خوش ،
ئەمىر باقتىلار ئەسلى يوق نانۇ گوش .
دېدىلەركى : « ئول نان بىلە گوش قانى ؟ »
بۇ دىۋانە ئايدى : « يېدىم مەن ئانى .
يېسەم ئازغىنە پارچە ـ پارچە ئالىپ ،
تۈگەپدۇر نېتەي ، قورساقىمغە سالىپ . »
بۇ سۆزگە ئەمىر كۈلدىلەر ئانچۇنان ،
يەنە بولدىلار ئۇشبۇ يولغە رەۋان .
بارۇر ئېردىلەر ، ئىككى ئايرىلدى يول ،
كېلۇر يول بىلەن بىر ئوتانچى ئوغۇل .
ئەمىر ئايدى دىۋانەنى : « سەن رەۋان ،
كى خۇرسىنە يولىنى سورغىل ، قايان ؟ »
بۇ دىۋانە قويدى قاشىغە قەدەم ،
بۇ مەردى كەلان ساغرۇغۇ ئېردى ھەم .
كېلىپ سوردى سۆز ، ئاڭلاماي تۇردى شۇك ،
بۇ شىر بولدى گويا ئوتانچى مۇشۇك ،
غەزەبدىن دېدىكىم يۈزىگە قاراپ :
« كى بەرمەي مېنىڭكى سۆزۈمگە جەۋاب ! »
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئۇردى بىر مۇشت ئانى ،
يىقىلدى بولۇپ لەختە ـ لەختە تېنى .
يەنە سوردى سۆز ، سۆزلەمەيدۇر ياتىپ ،
ئوتۇن بىرلە ئۇردىكى يەرگە قاتىپ .
دېدى سەئدى شامى قاشىغە ئالىپ ،
يەنە سوردى سۆز ئول سەياسەت قىلىپ .
كى ئاغرامچى ھەلقە قىلىپ باشىغە ،
ئالىپ كەلدى سۆدرەپ ئەمىر قاشىغە .
كېلىپ دېدى : « ئەي سەئدى شامى ،بۇ رەك ،
كى بەرمەيدۇ سورسام جەۋابى كۆرەك .
سوراڭ سۆزنى سىزكىم ، بېرەمدۇ جەۋاب،»
دەپ ئېردى ، ئەمىر كۆردى ئانى قاراپ .
ئۆلۈپدۇركى ئول مۇشت ئۇرغان زەمان ،
يەنە سۆز سوراپدۇركى بەرمەي ئەمان .
ئەمىر دېدىلەر : « بۇ فەقىرنى نېمە ،
كى ئولتۇردۇڭۇ قوپ نارى ، سۆزلەمە ! »
دېدىكىم بۇ دىۋانە : « ئايىناي ساڭا ،
كى بىر مۇشت ئۇردۇم ، ئۆلۈرمۇ ئاڭا .
كى سەن مۇشت ئۇرغاندا مەن ئۆلمەدىم ،
مەن ئۇرسام ھەمە ئۇشبۇ ئۆلمەس دېدىم .
كى مەن ئۆلمەسەم ، بۇ نېمە ئۆلگۈسى ،
لەھەد ئىچرە كەلمىش مۇنىڭ كىرگۈسى . »
ئەمىر دېدى : « مۇندىن كېيىن سەن بۇ رەك ،
ئاچىغ پوقنى مۇنداغ كاپۇرلاپ يېمەك !»
دېدىكىم بۇ دىۋانە : « مەن قايداغ ئىش
قىلايىن ، ماڭا سىز قىلىڭ بەرۋەرىش . »

ئەمىر دېدىلەر : « ئۇچراسا خاسۇ ئام ،
ئاڭا قىل باقىپ ئەۋۋەلا بىر سەلام .
سۆزۈك بولسە ، سورغىل سەلامدىن كېيىن ،
ئەدەب بىرلە بولغىل ، ساڭا مەن دەيىن . »
بۇ يەردە نەسىھەت قىلىپ ئانچۇنان ،
قوپۇپ بولدىلار يانە يولغە رەۋان .
يولاقتىكى بىر تىۋە دىۋانەگە ،
سەلام قىلدى دىۋانە بۇ تىۋەگە .
يانىپ باشىنى تىۋە قىلدى ئۇ يان ،
كۆتەردىكى دىۋانە بەرمەي ئەمان .
كېلىپ دېدى : « ئەي سەئىدى شامى ، سەلام
قىلىپ ئېردىمۇ سۆزلەمەيدۇر تەمام .
سوراڭ سۆزنى سىز ، تىۋە قىلسۇن بەيان ،
نە يەردىن كېلىپدۇر ، بارادۇر قايان ؟ »
بۇ سۆزگە ئەمىر كۈلدىلەر ئۇشبۇ ھال ،
كىرىپ يولغە بۇلدىكى ، ئول بولدى لال .
بارۇر ئېردىلەر يولدا بولدى كېچە ،
كېلىپ تۇشتى ھەم كارۋان بىر نەچە .
ئەمىر سوردى : « ئەي خەلق ئېرۇرسەن نە جان ،
كېلىپسەن نە يەردىن ، بارۇرسەن قايان ؟»
دېدىكىم بۇلار : « رۇمدىن بارچەمىز ،
بارۇرمىز كى خۇرسىنەگە ، ئەي ئەزىز .
بۇ يول بىرلە بارسە يىراق ئول شەھەر ،
يەقىن بىر يولى بار ئېرۇر پۇر خەتەر .»
ئەمىر دېدى : « بۇ يولدا بار نە زىيان ؟. »
بۇلار دېدى : « باردۇر قاراقچى يامان . »
ئەمىر دېدى : « يۇرگىل مىنىڭ بىرلە ھەم ،
كى مەن ئۆتكەزەي ، سەن يېمە ئەسلى غەم.»
سۆيۈندى ، كۇشاد ئولدى مۇشكىل ئىشى ،
دېدى :«ئەي خاجە سىز نە يەرلىك كىشى؟»
ئەمىر دېدى : « بىزلەرنى بىلگەن بىلۇر ،
ئاتام خاجە ئەبدۇلمۇتەللىب ئېرۇر .
بەرادەر ئەمىر ھەمزە بىزگە ئىدى ، »
ئۇلارغە :«ئاتىم سەئىدى شامى » دېدى .
دېدى كارۋان : « ئەي يىكىت كەتتى غەم ،
ئاتاڭىز ئىدى ئاشنا بىزگە ھەم ،
كى بار مۇندا بىز ئىككى يۈز سەۋداگەر ،
سەلامەتكى خورسىنە بارساق ئەگەر .
كى بارساق مەتائىنىڭكى بىر نەچچەسى ،
كى بەش ھەسسەنىڭ سىزگە بىر ھەسسەسى .
بۇ سۆزلەرنى دەپ يىغلاشىپ ئانچۇنان ،
بۇ سول قولداقى يولغە بولدى رەۋان .
قاراقچى يەنە بۇ خەبەرنى تاپىپ ،
تانۇپ كەلدى يولغە يىراقدىن چاپىپ .
بىرى كەلدى مەيدانغە كەلگەن زەمان ،
بۇ دىۋانە ئالدىغە بولدى رەۋان .
كېلىپ دېدى : «ئەي دوز ، قوشاپ قالغۇزۇك ،
ئۆلۈمگە سىنىڭ بارمۇدۇر ئارزۇك ؟!»
بولۇپ رو بەرو كەلگەچ ـ ئوق قاشىغە ،
تاياق بىرلە سالدى مۇنىڭ باشىغە .
زەمىنگە تۆكەلدى قارىنىڭ ئاشى ،
يىقىلدى ، بولۇپ پارچە ـ پارچە باشى .
يەنە بىرسى مەيدانغە كەلدى بۇ دەم ،
بۇ دىۋانە ئۆلتۇردىلەر ئانى ھەم .
فۇلادىن ئىكەندۇك قاراقچى كۆزى ،
كۆرۈپ ئۇشبۇ ئىشلارنى كىردى ئۆزى .
تاياق بىرلە دىۋانە ئۇرغان زەمان ،
قولىدىن كېلىپ ئالدى ، بەرمەي ئەمان .
بۇ دىۋانە فەرياد قىلدى بىلىك ،
دېدى : « سەئىدى شامى خاجەم پات كېلىڭ !
بۇ دوزنىڭ ئەجەب قۇۋۋەتى بار ئىكەن ،
مەن ئۆلتۇرگەنىم ئاجىزۇ خار ئىكەن .»
دەپ ئېردى ، ئەمىر نە ئىرە ئۇرغان ھەمان ،
يېتىپ كەلدىلەركىم بىروق شول زەمان .
بۇ دوز نەئرە ئاۋازىدىن بولدى لال ،
تاياق ئىلكىدىن يەرگە تۇشتى بۇ ھال .
ئالىپ تىغىنى ئىلكىگە ئۇشبۇ دەم ،
ئەمىرگە ھەۋالە قىلىپ تۇردى ھەم .
قولىدىن كېلىپ تىغىنى ئالدىلار ،
كى يەرگە بىلىدىن تۇتۇپ چالدىلار .

زەمنگە ئالىپ ئۇرمش ئېردى ئەمر ،
تاياق سالدى ئانداغ بۇ دىۋانە بىر .
باشى رىزە بولدىيۇ قۇم تاشدەك ،
ساچىلدى بولۇپ يەرگە خەشخاشدەك .
ئەمر دېدى : «دىۋانە ، بۇ نە ئىشىڭ ،
بۇ يەكلىغ سېنىڭ خۇبمۇدۇر قىلمىشىڭ ؟!
كى زىنهار مۇندىن كېيىن سەن بۇ رەڭ ، »
دېدىلەر : « يەنە قىلماغىل ئۇشبۇ رەڭ . »
كۆرۈپ كارۋانلار ئەمان ئولدىلار ،
قوپۇپ بارچە يولغە رەۋان ئولدىلار .
يۈرۈپ نەچچە كۈن مەنزىلى تەي قىلىپ ،
بۇ خۇرسىنە شەهرىگە كەلدى يېتىپ .
سارايغە كىرىپ تۈشتى بىر ھەسسەسى ،
بېرىپ ئات ـ ئۇلاغلارغە تۈن ھەسسەسى .
بۇ سائەت ئەمر بىر كىشىگە قاراپ ،
بېرىپ فۇل ، ئالىپ كەل دېدىلەر شەراب .
ئالىپ مەي سەرايبەند كۆتەردىكى پەست ،
شەرابنى ئالىپ كەلگۈچە بولدى مەست .
يېتىپ ئېردى چەھارسۇغە ئۇشبۇھال ،
ۋەلي كۆردى دەئۋائى يايىنى بۇ ھال .
كى مىڭ تەڭگە ياي بىرلە قويمىش ئاسىپ ،
بابا كەلدى قاشىغە بىر ـ بىر باسىپ .
« كىشى تارتسە بۇ يايى پۇر جەڭگىنى ، »
دېدى : « ئالسۇن ئۇل ئۇشبۇ مىڭ تەڭگىنى . »
سەرايبەند بۇ يايىنى تىلەپ تۇردىلار ،
كى تارتاي دەپ ئېردى ، مۇنى ئۇردىلار .
سىنىپ شىشە ھەم يەردە ياتتى شەراب ،
ئەمر قاشىغە كەلدى بۇ باقىراپ .
كېلىپ دېدى : « ئەي سەئدى شامى ، بۇ رەڭ ،
مېنى چاسۇدا ئۇردىلار ئۇشبۇ رەڭ .
كى بۇ شەهرنىڭ شاهى بار نامدار ،
ئانى دەيدۇلەركى ھەمە قەلئەدار .
ئانىڭ بىر قىزى بار ، جەمالىغە ۋاي ،
كۆزى يەئنى چولپان ، يۈزى مىسلى ئاي .
ئاتى رابىئە ئەتتىلەشپۇش ئېرۇر ،
ئىشىتسە ئاتىنى كۆڭۈل خۇش ئېرۇر .
كۆرۈپ نەچچە شەهزادە ھەسرەت يېگەن ،
كېلىپدۇر يەنە رۇمى قەيسەر دېگەن .
ئالۇرغە قىلادۇركى غەۋغاسىنى ،
ئاڭا ئەتتى شەھ ياي دەئۋاسىنى .
ئەگەر تارتسە بۇ يايىنى ، فۇل بىلەن
قىزىنى بېرەدۇركى مىڭ قۇل بىلەن . »
ئەمر ئۇشبۇ سۆزنى ئىشىتكەن زەمان ،
كى ساچراپ چەھار سۇغە كەلدى رەۋان .
ئەمر بارغاچ ـ ئوق سالدى قول يايغە ،
بۇ مىڭ تەڭگەنى ساچتى بازارىغە .
كى تارتىپ ئىدى ، ياي سىنىپ ئۇشبۇ ھال ،
دېدى : «چىللەسى تازەدۇر ، ئانى ئال .»
سۇنۇق يايىنى بۇ مىرغەزەب باشىغە
قويۇپ ، كەلدى بۇ شاھىنىڭ قاشىغە .
دېدى : « شاھى ئالىي ، ساڭا بۇ خەبەر ،
بۇ يايىنى ئۇشاتتىكى بىر سەۋداگەر . »
بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ تەمامى سىپاھ ،
باقىپ دېدى ھەيران بولۇپ پادىشاھ .
مۇنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئېردى زىرەك ،
بىرى ئەسبى شاهى ، بىرى ماهى رەك .
بۇ دەئۋايى يايىنى كۆرۈپ ئۇشبۇ ھال ،
ئىكۆيلەن قوپۇپ كەلدىلەر دەرمەھال ،
كى ئىئزاز بىرلە كۆرەشتى بۇلار ،
سوراپ ھالۇ ئەھۋال ئولتۇردىلار .
ئەمرگە بولۇپ ئاشنا ئىككىسى ،
كى مەجلىس بېرۇرگە تۈشۈپ فىكرىسى ،
ئالىپ كەلدىلەر ئۆيلەرىگە كېچە ،
بۇلار بەردى مەجلىس ئەمرگە نېچە .
بولۇپ نەچچە كۈنلەر بۇ يەكلىغ تۇرۇش ،
تۈگەندى ئەمردە بۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش .
كى بىر سەۋداگەرنى تانۇرغە سالىپ ،
كەباب قىلدى ئانى فۇلىنى ئالىپ .
بالا ـ بارقەسى كۆپ چېكىپ دادۇئاھ ،
بولۇپ كەلدى شەھ ئىشكىگە دادخاھ .

چىقىپ ئەسبى شاھى دېدىكىم : « تانىڭ ،
فولۇڭلارنى ھەم مەن بېرەي ، سىز يانىڭ .
يانىپ دادخاھلار بۇ سۆزدىن رەۋان ،
مۇنىڭ بىرلە ھەم ئۆتتى نەچچەند زەمان .

فەسلى داستان ، ھەزرەتى ئەمىر جەللاد ① فەرەڭگىنى ئۆلتۈرگەنى ، رابىئە ئەتلەسپۇشنى نىكاھلارىغە ئالغانلارى ، ئانىڭدىن شەھزادە ئەلمشاھ ۋۇجۇدىغە گەلگەنلەرى

ئىشتىكىل ، مەئەلقىسسە بۇ داستان ،
بۇ يەڭلىغ رىۋايەت قىلۇر راۋىيان .
ئالىپ قەيسەرى رۇم بۇ ئىشدىن خەبەر ،
بۇ يەڭلىغ دېمىشلەركى : «بىر سەۋداگەر ،
كى دەئۇۋايى يايىنى ئۇشاتغان ئىمىش ،
كى بازارغە فۇلنى ساچغان ئىمىش .
ئانىڭ كۆپ بەھادۇرلۇق ئولمىش ئىشى . »
دېدى ، بۇيرۇدىلار ئەمىرگە كىشى .
ئالىپ كەلدى شەھ قاشىغە ئول زەمان ،
كۆرەشتى بارىپ ياخشى يەردە ئوران .
سوراپ ھالۇ ئەھۋاللار بىر نەچە ،
تەخى بەردى مەجلىسنى ئۇچ كۈنغىچە .
بەناگاھ ياساۋۇل كىرىپ ئۇشبۇ ھال ،
دېدى : « پادشاھا ، ئېرۇرمىش مەھال .
كېلىپدۇر فەرەڭ شاھىدىن ئەلچىگەر ،
ساڭا بولسۇ مەئلۇم بۇ ئىشدىن خەبەر .
كى مەزرۇق فەرەڭگىنىڭ ئوغلى ئىمىش ،
كى سەرخاب فەرەڭگى ئاتىنى دېمىش . »
بۇ سۆزدە ئىدى ، ئەلچى كىردى بۇرۇن ،
ئاڭا كۆرسەتىپ شاھ بەردى ئورۇن .
كى بىر نامەنى شاھغە تۇتتى ئۇ ،
ئاچىپ كۆردىلەر ، نامە مەزمۇنى بۇ :
« بىلىڭ سىزكى گەردوس ، ئەي قەلئەدار ،
كى مەزرۇق فەرەڭگى مەنەم نامدار .
ساڭا سۆز بۇدۇر : بىر قىزىڭ بار ئىمىش ،
ئاتى رابىئە ئەتلەسۇ پۇش ئىمىش .
شىكار ئۈزرە ئوغلۇم بەناگاھ يۈرۈپ ،
قىزىڭنىڭ تەخى سۇرەتىنى كۆرۈپ .
بولۇپدۇر ئاڭا ئاشىقى بىقەرار ،
ئارام يوق ئوتىدا بولۇپ خارۇ زار .
يۈز ئەللىك قاتار تۆۋەدە فۇلۇ مال ،
ئىبەردىم [ساڭا] يۈكلەتىپ ، ئانى ئال .
بارۇر ھەم بۇلار بىرلە ئەركەك ـ تىشى ،
بارادۇركى بىللە قىرىق مىڭ كىشى .
كى ئوغلۇمنى مەئزۇر بىلسەڭ ئەگەر ،
قىزىڭنى ۋەلي بولسە ئوغلۇمغە بەر .
ۋەلي بەرمەسەڭ شەھرىڭگە ئوت قويۇپ ،
سامانلار تىقارمەن تېرەڭنى سويۇپ .
قىزىڭنى تۇتۇپ قىرقىبان ساچىنى ،
بېرۇرمەن ئالىپ قۇللارىمە ئانى .
كى مەندىن ساڭا ئۇشبۇ يەڭلىغ سەلام ،
بۇ سۆزلەر بىلە نامە بولدى تەمام . »
خەلايىق بۇ سۆزلەرگە غەم يېدىلەر ،
ئەمىر كۆڭلىدە بولدى خۇب دېدىلەر .
بۇ گەردوس شاھ ئاقىزىپ ياشىنى ،
تۆبەن سالدىلار ئولتۇرۇپ باشىنى .
كى شەھ تاق گەردى غۇبارىن قاقىپ ،
دېدىكىم بۇ قەيسەر رۇمغە باقىپ :
« سېنىڭ بولسە دەئۇۋاڭ قىزىمغە ئەگەر ،
قىلىپ ئال فەرەڭلەرنى زىرۇ زەبەر .
بەناگاھ ساڭا يەتسە ئاندىن زىيان ،
قىزىمدىن ئۇمىد ئۈز ، مەكانىڭغە يان .
بەغايەت يامان خەلقىدۇر بۇ فەرەڭ ،
مېنىڭ تاقەتىم يوقكى قىلماقىغە جەڭ .

① بۇ سۆز قول يازمىدا « دەججال » دەپ يېزىلىپ قالغان .

ئاڭا مەن قىزىمنى بېرەي، يانسۇ ئول،
ماڭا بولسۇ جەللاد فەرەڭگى ئوغۇل.»
ئىشىتتىكى بۇ سۆزنى قەيسەر بۇ رەڭ،
دېدى: «لەشكەرىم ئەيلەسۇن تاڭلە جەڭ.»
مەئەلقىسسە، بۇ تاڭلەسى ئۇشبۇ هال،
چالىپ تەبلۇ نەققارە، تۈزدى ياسال.
قىلىپ سەفنى ئاراستە ئىلگەرى،
كى مەيدانغە كىردى فەرەڭدىن بىرى.
ئەمىر دېدى: «دىۋانەگە تىزۇ تۈن،
كى سەن بارمە زىنهار جەڭگە بۇ كۈن.»
قىلىپ جەڭ بۇ مەيدانغە كەلگەن فەرەڭ،
تەمام ئۆلتۈرۈپ رۇملار بولدى تەڭ.
كى بىر مەغلۇبە بولدى گويا يانا،
بولۇپ بىخەبەر قىز ـ ئوغۇلدىن ئانا.
بۇ دىۋانەنىڭ جەڭگى بولدى بەلەند،
كى تۇتتى فەرەڭ ئەهلى تاشلاپ كەمەند.
كۈچى يەتمەيىن قاچتى قەيسەر بۇ هال،
فەرەڭ خەلقى قىلدى بۇ يەڭلىغ خەيال:
«كى ئەمدى شەهەرنى ئاسان ئالغۇمىز،»
دېدىكىم: «كېلىپ جەڭ قىلىپ تاڭلە بىز.»
ئەمىر ئەسبى شاھ بىرلە بولدى كېچە،
كى سۇهبەت قىلىپ ئولتۇرۇپ بىر نېچە.
دېدى ئەسبى شاھ: «ئەي ۋەلي كارۋان،
كى سىز بولساڭىز بۇ سىفەت فەهلەۋان.
بۇ دىۋانەڭىزنى فەرەڭلەر ئالىپ،
كېتىپدۇر ئاڭا غۇللە ـ زەنجىر سالىپ.
سەلامەت تۇرۇپ، ئانى سىز باغلاتىپ،
نەدىن ئانى ئالمايسىزۇ ئاجراتىپ.
بۇ كۈنلەردە قىلماي ئاڭا پەرۋەرىش،
ئەيىپدۇر كى سىزلەرگە مۇنداغلا ئىش.»
ئەمىر دېدى: «كىرمەي سۆزۈمگە مېنىڭ،
قىلىپ جەڭنى بىباش، جەزاسى شۇنىڭ.»
دېدى ئەسبى شاھ: «قورقاسىز سىزمۇ هەم،
كى سىزلەر ئاڭا ئانچە قىلماق كەرەم.»
ئەمىر دېدى: «ئەي شاهزادە ۋەلي،
ئەگەر خاهلارساڭ كەلتۈرۈرمەن هەلى.»
ئەمىر قوپتى ساچراپ بۇ سۆزدىن رەۋان،
كى ئاشقىرغە مىندى، بولۇپ كامران.
بۇ ۋەقتىدە شاهى فەرەڭنى كۆرەڭ،
قىلۇر ئېردى دىۋانە سۆز ئۇشبۇ رەڭ:
مېنى قوي، هەلى سەئىدى شامى كېلۇر،
كېلىپ ئاچچىغى، ئول سېنى ئۆلتۈرۈر.»
بۇ سۆز بىرلە ئولتۇرمىش ئېردى بۇلەر،
ئەمىر باد يەڭلىغ يېتىپ كەلدىلەر.
بۇ دىۋانە قىچقىردى كۆرگەن زەمان،
دېدى: «ئۆلتۈرۈڭ ئەسلى بەرمەي ئەمان!»
غەزەب كۆزى بىرلە قارادى ئەمىر،
كۆرۈپ ئۇشبۇ يەڭلىغ فەرەڭ قەلقى بىر.
كى جەللاد فەرەڭگى دېدى: «بۇ يۇها،
كۆرەندى ماڭا بىر ئۇلۇغ ئەژدەها.»
خەيال قىلدى قەللاب گويا نەفەس،
بۇ ئالەم ئانىڭ ئالدا مىسلى خەس.
قوپۇپ سۇرخى سەندەل، باقىپ تۇردىلار،
ئەمىر هەم بۇ سەندەلدە ئولتۇردىلار.
فەرەڭ شاهى قىلدى تولا ئەندىشى،
دېدى: «ئەي يىگىت، سىز نە يەڭلىغ كىشى؟»
دېدىكىم ئەمىر: «سەۋدا قىلماق ئىشىم،
بۇ دىۋانە ئېردى مېنىڭكى كىشىم.
بىرىڭلار بۇ دىۋانەنى، مەن ياناي،
كىرىپ مەن شەهەرگە، سارايدا قوناي.»
دېدىكىم بۇ شاهى فەرەڭ: «ئەي ئەزىز،
كى بىر شەرت بىرلە بېرەلىڭكى بىز.
بولاشماڭ بۇ رۇم خەلقىغە سىز بۇ رەڭ،
ئاتىپ ئوق ماڭا قىلماسۇنلار كى جەڭ.»
ئەمىر دېدىلەر: «سىزگە ئاتماسمە ئوق،
ئاڭا غەم يېمەڭ، كۆڭلىڭىز بولسۇ توق.»
بۇ سۆز بىرلە دىۋانەنى ئالدىلار،
ئالىپ بۇ شەهەر سارىغە ياندىلار.
ۋەلي ئەسبى شاھ ئۇشبۇ ۋەقتىدە هەم،
يەر ئىردى ئەمىرنى ئىبەرگەنگە غەم.

www.uyghurkitap.com

فۇشەيمان ، نەدامەتدە ئېردى بۇلەر ،
بۇ دىۋانە بىرلە ئەمىر كەلدىلەر .
ئەمىرنى كۆرۈپ شاد ئولۇپ ئانچۇنان ،
دېدى : « سەئدى شامى ئىكەنلەر يامان .
نە بولغاي فەرەڭلەرگە بەرسەڭ جەۋاب ،
كى سىزلەرگە بولغاي بۇ ئىشدا سەۋاب .»
ئەمىر دېدى : « بىر شەرتىمىز باردۇر ،
ئوق ئاتماق ئاڭا ئانچە دىشۋاردۇر .
دېدى رۇملارغە بولاشماڭ مېنى ،
بۇ سۆزنى قىلىپ ، بەردى دىۋانەنى . »
كى ھەمشىرەڭىزنى بېرىڭلار ماڭا ،
كى ئاندىن ئاتاي جەڭ قىلىپ ئوق ئاڭا .»
بۇ سۆزنى قىلىپ ئەسبى شاھى قەبۇل ،
قوپۇپ قەلئەدار قاشىغە كەلدى ئول .
دېدى : « ئەي ئاتا ، سىزگە بىر خۇش خەبەر ،
بۇ يايىنى ئۇشاتغان ئۇشۇل سەۋداگەر .
تىلەيدۇر كى ھەمشىرەمىزنى بۇ رەڭ ،
بېرىڭلار ماڭا ، مەن قىلاي دەيدۇ جەڭ .»
بۇ سۆز شاھغە خۇش كېلىپ ئانچۇنان ،
چالىپ تەبلۇ نەققارەئى شول زەمان .
كى بەخشىش قىلىپ شاھ قىزىنى بۇ دەم ،
ئەمىرگە قولىدىن تۇتۇپ بەردى ھەم .
كېتىپ شاھنىڭ ئۇشبۇ غەم غۇسسەسى ،
شەھەردىن ئەمىر چىقتى تۈن ھەسسەسى .
تاپىپ قەلئەنىڭ يانىدا خالىي يەر ،
بۇقۇپ ياتتى پىنھان بولۇپ ئۇشبۇئەر .
تاڭ ئاتتى ۋەلي موللا ئەئزان ئوقۇپ ،

فەرەڭ خەلقى جەڭگە ئاتىنى توقۇپ .
قىلىپ سەفنى ئاراستەئى شول زەمان ،
شەھەرگە يۈگۈردى بولۇپ كامران .
كى جەللاد فەرەڭگى يېتىپ كەلگەچ ـ ئوق
يېتىپ كەلدى خەندەكدىن ئۆتتى بىروق .
دېدى قەلئەدار : « سەئدى شامى قايان ،
كى ۋەقتى بۇدۇر ، جەڭگە چىقسۇن بۇيان . »
بۇ ئەسنادا ئايتتى ئەمىرى ئەرەب ،
كېلىپ تەگدى لەشكەرگە « ھۇ ئەللاھ ! » دەپ .
كى جەللاد فەرەڭگىنى كەلگەن زەمان ،
كى ئۆلتۈردىلەر ئەسلى بەرمەي ئەمان ،
بۇ لەشكەرنى ھەم ئۆلتۈرۈپ قىلدى تەڭ ،
قاچىپ كەتتى كەلگەن سىپاھى فەرەڭ .
ئالىپ ئولجە فۇل ـ مالنىٔ بىشۇمار ،
بۇ ئىشلارغە شاد ئولدى بۇ قەلئەدار .
دېدى قەلئەدار ئول زەمان : « ئەي يىگىت ،
كى سەن كىم ، ماڭا راست سۆزۈڭنى ئايىت .»
ئەمىر دېدى : « ئەي شاھى ئالىي جەھان ،
مەنەمكىم ئەمىر ھەمزە ساھىب قىران . »
ئىشىتتى ئەمىر ھەمزەنىڭ ئاتىنى ،
مۇسۇلمان بولدى تانۇپ زاتىنى .
يېگى باشىدىن ئۆلتۈرۈپ نەچچە قوي ،
ئەمىرگە بۇ ئىئزاز ئېتىپ بەردى توي .
يىغىلدى تەماشا ئۈچۈن بارچە ئەل ،
خاجە ئۆمرى يېتىپ كەلدىيۇ بۇ مەھەل .
ئەمىر رابىئەگە بولۇپ ۋاسىلى ،
ئىكەۋلەن قىلىپ كامى دىل ھاسىلى .

فەسلى داستان ، ئۆمەر مەئدى كەرەب ئەندەلۇسقە بارىپ ، مەئرۇف شاھنىڭ قىزىنى ئالغانى ، ئانىڭدىن كەرەب دىۋانە ۋۇجۇدغە كەلگەنى

بۇ سۆز مۇندا قالدى ، ياناي مەن ئۇ يان ،
بۇ يەڭلىغ ھىكايەت قىلۇر راۋىيان .
ئەمىر ئول كۆنىكىم قارا نەرسەنىڭ ،
كى قوغلاپ كىتىپ ئارقەسىدىن ئانىڭ .
قالىپ لاۋۇ لەشكەر بۇ يەردە تەمام ،
ئەمىرنىڭ غەمىدە ئىدى خاسۇ ئام .
يېگىرمە ئالتە كۈن بولمىش ئېردى بۇ كۈن ،
بىر ئادەم كىرىپ كەلدىيۇ تېزۇ تۈن .

کی مەشقال شاھ ئۇشبۇ ھەڭگامەنی ،
ئالىپ قولغە بەردی بىر نامەنی .
ئىدی نامە مەزمۇنی مۇنداغ کەبی ،
دېمىش : « مەنکی رەیھان شەھی مەغربی .
کېلىپ ئەندەلۇس شاھی مەئرۇف دېگەن ،
تىلەیدۇر کی سىڭلىمنی تىل بىلمەگەن .
ئۇ کافەر ئېرۇر بىز مۇسۇلماندۇرمىز ،
خۇب ئېرمەس بۇ کافەرغە بەرمەککە قىز .
کېلىك فات ، دېمەي کېچەنی سىز کېچە ،
ھەیال بولساڭىز ئىش بولۇر ئۆزگەچە .»
بۇ سۆزدە تەمام ئولدی بۇ نامەسی ،
بارۇرغە بۇ شەھ ئوغرادی تاڭلەسی .
قىلىپ مەنئی مەئدی کەرەب ئول زەمان ،
ئۆزی بارغالی يولغە بولدی رەۋان .
يېتىپ کەلدی مەئدی کەرەب بۇ مەھەل ،
کی مەئرۇف قىلىپدۇر شەھەرنی قەبەل .
بۇ سۆزلەرکی مەئرۇف دېدی : « ئەي کەرەب ،
بالام ئاشىق ئولمىش قىزىنی کۆرەپ ،
قىزىنی تىلەرمەنکی بەرمەيدۇ بۇ ،
تالاش يوق يەنە بىز ئارا جەڭ شۇبۇ .»
ئالىپ کەلدی رەیھان شەھىنی بۇ دەم ،
کەرەب شاھ ئاڭا قىلدی بۇ سۆزنی ھەم .
نىدىن ئۇشبۇ يەكلىغ قىلۇر سىز ئاڭا ،
« نە ئىشلارغە سەن بەرمەدىڭ قىز ئاڭا ؟ »
« نېتەي » شاھ رەیھان دېدی : « بۇ ھەۋەس ،
ئانىڭ ئەسلی مەندىن ۋەلې کام ئەمەس .
ۋە لېكىن ئۆزی کافەرۇ ئوغلی ھەم ،
بۇ بائىسدىن ئولمىش شۇبۇ دەردۇغەم .»
بۇ سۆزلەرگە مەئرۇف مۇسۇلمان بولۇپ ،
خەلایىق بۇ ئىشلارغە خەندان بولۇپ .
بۇ مەجلىس بىلە نەچچە کۈن ئۆتتی ئاي ،
قىزىنی بېرىپ ، قىلدی توي ھاي ـ ھاي ،
قىلىپ دەغدەغە کۆپ ئەلالا سالىپ ،
کی ئۆز شەھرىگە کەلدی مەئرۇف ئالىپ .
مۇسۇلمانی بولدی تەمامی شەھەر ،
ئۇمەر مەئدىگە بەردی مەجلىس بۇ ئەر .
بار ئېردىکی مەئرۇفنىڭ بىر قىزی ،
ئىدی تۇتىیا کۆزگە باسغان ئىزی .
ئۇمەر ئىبنی مەئدی کەرەب ئۇشبۇھال ،
بولۇپ ئاشىقی ، دېدی : « بۇ جاننی ئال ! »
کی تاقەت تۇتالماي مۇنىڭ ئاھىغە ،
کی ئاڭلاتتىلار مەئرۇفی شاھىغە ،
دېدی شاھ مەئرۇف : « ئەي شەھرىيار ،
مېنىڭ بۇ قىزىمنىڭکی بىر شەرتی بار .
بەجا کەلتۈرۈڭ شەرتنی ، مەن کۆرەي ،
کی تەئخىر قىلماي قىزىمنی بېرەي .»
ئۇمەر مەئدی ئەيلەپ خۇرۇشی فىغان ،
دېدىکىم : « نەدۇر شەرت قىلغىل بەيان . »
دېدی شاھی مەئرۇف شەھەر تاشىدا ،
کۆرەنگەن ئېگىز تاغنىڭ قاشىدا .
کی باردۇرکی بىر بىشەئی مەرغىزار ،
ۋەلېکىن ئوشۇل يەردە بىر شىری بار .
ھەمىشە غەمىدە يۈرۈرمىز ئانىڭ ،
کىم ئۆلتۈرسە ئانی بولۇر قىز شۇنىڭ .»
ئۇمەر ئىبنی مەئدی قەبۇل ئەيلەدی ،
چىقىپ ئول تەرەفکە نۇزۇل ئەيلەدی .
يېتىپ بىشەگە کىرمىش ئېردی بۇ ئەر ،
يۈگۈردی بىروق شىر ئالغاچ خەبەر .
مەست ئېردىکی ھۇشيار بولدی ئۆزی ،
بۇ قورقۇنچىدىن ئالتە بولدی کۆزی .
ئالىپ بۆرکىنی قوينىغە تىقتی بۇ ،
قاچىپ بىر دەرەخت باشىغە چىقتی بۇ .
چىقارماي دەرەخت باشىدا ئەسلی ئۈن ،
ۋەلې ياتتی بۇ بىر کېچە ئىککی کۈن .
دەرەخت ئاستىدا ياتتی بىر شىر کېلىپ ،
يىقىلدی ئۇمەر مەئدی شاخی سىنىپ .
تۇشۇپ شىرنىڭ ئۈستىگە شىری مەرد ،
مۇنىڭ ئاستىدا بولدی شىر گەردۇ گەرد .
بۇ يەکلىغ قىلىپ قىزنی ئالدی بۇ ئەر ،
مۇنىڭ بىرلە بىر نەچچە کۈن تۇردىلەر .

www.uyghurkitap.com

بۇلار بارچەسى ياندى لەشكەر بىلەن ،
بۇ قىزدىن ھكايەت قىلۇرلار بەلەند .
بولۇپ ھامىلە توققۇز ئايدىن كېيىن ،
تەۋەللۇدغە ئولتۇردى بۇ نازەنىن .
بولۇپ ئون كېچە كۈندۈزۈ مۇبتەلا ،
تەخى تۇشمەدى يەرگە ھەرگىز بالا .
كۆزى ئۇيقۇغە مەيل قىلدى شەھەر ،
كى پەيدا بولۇپ كەلدى بىر ياخشى ئەر .
كېلىپ دېدىلەر : « ھەدىيە بانۇمۇسەن ،
ۋەھالا كۆرۈپ بىزنى تانۇرمۇسەن ؟ »
دېدى ھەدىيە بانۇ : « بۇ غەيبى زەمان ،
نىدىن مەن تانۇي ، كۆرمەيىن بىگۇمان ؟ »
دېدىلەر : « مەنەم شاھى مەردان ئەلى ،
كېلىپمەن ئىيالىڭنى تۇغدۇرغالى .
مېنىڭكى نەزەر كەردەم ئولدى بالاڭ ،
قىلىپ تەربىيەت ، سۇ قويۇپ ، ئوت قالاڭ .
نىشانەسى ئولدۇر مۇنىڭ تاشىغە ،
كى ھېچ ھەربە ئۆتمەس مۇنىڭۇ باشىغە .
كەرەب دىۋانە قويدۇم ئول ئاتىنى . »
بۇ سۆزنى دېدىلەر سىلاپ قارنىنى .
قىلىپ نەچچە سۆزلەرنى تالىب بولۇپ ،
كى ئويغاندى ، كەتتى بۇ غايىب بولۇپ .
تۇشۇپ يەرگە فەرزەندە بۇ سائەتى ،
كى ئالدى بۇ ئارام ئىلە راھەتى .
نىشانەسىنى كۆردىلەر بارھا ،
ۋەلېكىن مۇنىڭ ئىشلارى كارھا .

فسلى داستان ، ھەزرەتى ئەمىر رۇمدىن يانغانلارى ، يولدا بارغۇنچە دىۋانە شىردىن رەخىم يەب ئۆلگەنى ، ھەزرەتى ئەمىرنى قەيسەرى رۇمى تۇتۇپ دارغە ئاسقانى

ئىشىتسەڭكى بۇ قىسسەنى دەم بەدەم ،
يېنەر شادلىقلار ، كېتەر دەردۇ غەم .
ئەمىر رابىئە ئەتلەسۇ پۇشىنى ،
ئالىپ نازەنىنى كۆكۈل خۇشىنى .
كى بىر نەچچە كۈن بولدىلار ھاي ـ ھاي ،
بۇ يەكلىغ قىلىپ بولدى بىر نەچچە ئاي .
بولۇپ رابىئە ھامىلە بىگۇمان ،
ياناردا ئەمىر بەردىلەر بىر نىشان .
ئەمىر خۇبلاشىپ چىقتىلار ئۇشبۇ ھال ،
بار ئېردىكى لەشكەرگە ياناق خەيال .
بۇ ئەسنادا غەۋغا ھۆۋەيدا بولۇپ ،
كىمەرسە كىرىپ كەلدى پەيدا بولۇپ .
ئەمىرگە تۇتۇپ بەردى بىر نامەنى ،
ئاچىپ باقتىلار ئۇشبۇ ھەڭگامەنى .
بۇدۇر نامە مەزمۇنى قىلغىل خەيال :
« ئېرۇرمەنكى قەيسەر رۇمى ئۇشبۇ ھال .
ئىدىم شەھرى قۇستەنتىنە شاھىمەن ،
باج ئالمىش ئىدىم شاھدىن گاھى مەن .
بۇ رۇستابۇ شەھرىدە بىر ئادىلار ،
بار ئېردى يامان ئەھلى بىدادىلار .
كېلىپ ئۇشبۇ كۈنلەردە بولدى ياغى ،
شەھەرنى قەبەل قىلدى ئول بۇ چاغى .
ئىنايەت قىلىپ كەلسەڭىز ، ئەي ئەزىز ،
مۇسۇلمان بولالىك بۇرۇم خەلقى بىز .
تۇمەن بەندەلىك كۆپ دۇئايۇ سەلام ، »
تۇگەندى سۆزى ، نامە بولدى تەمام .
ئەمىر قىلدىلا بارغالى ئىختىيار ،
خاجە ئۇمرى دېدى : « بارمە ، ئەي شەھرىيار . »
دېدىكىم ئەمىر : « بىر خەبەرمەن ئالاي ،
خاجە ئۇمرى ، تۇرۇڭ مۇندا سىز ، مەن باراي .
بارىپ سىز بۇ لەشكەر سارىغە بەدەر ،
سەلامەتلىكىمنى قىلىڭ بىر خەبەر .
كى ئاندىن كېلىڭ ئارقەمىزدىن رەۋان . »
ئەمىر ئاتلانىپ يۈردىلەر رۇم سويان .
خاجە ئۇمرى يۈرۈپ تىزۇ تۈن بىر نېچچە ،
يېتىپ كەلدى لەشكەرگە ، بولدى كېچچە .

ئەمىردىن ئايتتى دۇئايۇ سەلام ،
خەبەرنى ئالىپ ، شاد ئولۇپ خاسۇ ئام .
خاجە ئۇمرى بۇ يەردىن يەنە شول زەمان ،
ئەمىر ئارقەسىدىن يۈرۈپ بۇ زەمان .
ئەمىر بىرلە دىۋانە ئەمما بۇ دەم ،
بارۇر ئىردى يولدا قەدەم دەر قەدەم .
بەيابانىدىن ئۆزگە كۆرۈنمەي قارا ،
يىتىپ كەلدى بىر ئەسكى جاڭگال ئارا .
ئەمىر بىر ئىگىز يەرگە ئەيلەپ خىرام .
كى ياتتى بۇ يەردە ئالاي دەپ ئارام .
بۇ دىۋانە ياتتى ئەمىردىن يىراق ،
كۆزى ئۇيقۇدا ، تۇشتى قولدىن تاياق .
كى بىر شىر پەيدا بولۇپ بۇ زەمان ،
بۇ دىۋانەنى تۇتتى ، بەرمەي ئەمان .
تىتىپ تۆكتىلەر ئۇچەيۇ باغرىنى ،
كى ئۆلتۈردى ئاشقىر تىپىپ شىرنى .
ئەمىر ئويغانىپ كەلسەلەر قاشىغە ،
بۇ دىۋانەنىڭ جان يىتىپ باشىغە .
ئەمىرنى كۆرۈپ ، ئىككى ـ ئۈچ تولغانىپ ،
چىقىپ جانى ، بولدى بۇ يەردە غەرىب .
كۆمۈپ يەرگە دىۋانەنى ئۇشبۇ دەم ،
كى تەكبىر ئوقۇپ تىكتىلەر تۇغ ـ ئەلەم .
بۇ يەردىن ئوشۇل دەم يۈرۈپ كەتتىلەر ،
بۇ قۇستەنتەنە شەھرىگە يەتتىلەر .
خاجە ئۇمرى كىلۇر ئىردى بۇ يولدا ھەم ،
تۇرۇپدۇر كى بىر قەبرىدە تۇغ ـ ئەلەم .
ئۆلۈپدۇر بۇ دىۋانە دەپ بىلدىلەر ،
كى تەكبىر ئوقۇپ ، يول بىلەن يۈردىلەر .
ئەمىر رۇمغە كەلدىلەر ئۇشبۇ رەك ،
تۇرار ئىردى ئادى قىلىپ سەختى جەك .
بەيەك بارە بىر نەئرە ئۇرغان زەمان ،
كى ئادىنى ئۆلتۈردى ، بەرمەي ئەمان .
كى بەرھەم بىرىپ لەشكەرىگە بۇ ھال ،
دىدى رۇملارنى : « چىقىپ ئولجە ئال !»
بولۇپ شادىمان ئەمما قەيسەركى رۇم ،
بۇ سائەت ئەمىر قاشىغە چىقتى غۇم .
بار ئىردى مۇنىڭ قاشىدا بەش ۋەزىر ،
تۇرار ئىردىلەر ئالدىدا مۇنتەزىر .
بۇلار ئەمما قورقۇنجىدىن ئۇشبۇ خىل .
مۇسۇلمان بولۇپ ، بەردىلەر ياخشى تىل .
كى ئىئزازۇ ئىكرام ئىتىپ ئانچۇنان ،
ئالىپ كىردى قەيسەرگە شاھى رەۋان .
ئالىپ نەي ھەمە نەغمە ھايى رەباب ،
قانىپ دارۇ بىھۇشنى تۇتتى شەراب .
ئىچىپ بولدى بىھۇش ئەمىرى زەمان ،
قىلىپ بەندە سەندۇقغە سالدى رەۋان .
كۇشاد ئولدى قەيسەر رۇمنىڭ ئىشى ،
ئىبەردى بۇ نۇشىرۋانغە كىشى .
ئالىپ يۈردى يۆكلەپ ئەمىرنى بۇ دەم ،
ئالىپ بارغالى بۇ مەدايىنغە ھەم .
خەبەر يەتتى نۇشىرۋانغە بۇ كۈن ،
دىدىلەر : « ئەمىرنى تۇتۇپدۇ ئۇ كۈن .»
بۇ يەگلىغ ھۆكۈم قىلدى نۇشىرۋان .
«ئانى يىلدام ئۆلتۈرسۇ بەرمەي ئەمان .»
ۋەلې كەتتى ئول دەم خاجە ئۇمرى بەدەر ،
بۇ ئىشلارنى لەشكەرگە قىلدى خەبەر .
ئوشۇل دەم بۇ لەشكەر چىكىپ دەردۇ ئاھ ،
رەۋان ئولدىلار بۇ تەمامى سىپاھ .
بۇ ئەسنا ئەمىرنى تۇتۇپ باستىلار ،
كى ئۆلتۈرگەلى دارغە ئاستىلار .
كى بىر قۇش ھەۋادىن كىلىپ بۇ مەھەل ،
قونۇپ دارغە ئۆلتۈرۈپ كۆردى ئەل .
قانات قاقتى ، بولدى قاراڭغۇ جەھان ،
قاچىپ كەتتى بۇ دارباز ھەر قايان .
سۆزۈلدى ھەۋا سائەتىدىن كىيىن ،
كى باقتى ئەمىر يوق ، نە قۇش ھەم بارىن .
ئۇمەر ئىبنى ھەمزە بۇ ئەسنا ئارا ،
كىلىپ تەگدىلەر ، بولدى بىر ماجەرا .
ئۇمەر ئىبنى مەئدى كەرەب ئۇشبۇ رەك ،
يىتىپ لاۋۇ لەشكەر بىرۇق بولدى جەك .

بۇ قەيسەركى رۇمى بولۇپ زەخمىدار ،
قاچىپ كەتتى بۇ شەھرىگە نابكار.
ئەمردىن ئالالماي بۇ لەشكەر خەبەر،
يانىپ بارگاھىغە ھەم تۆشتىلەر.

فەسلى داستان ، ھەزرەتى ئەمرنى مەلىكە ئەسما پەرى داردىن ئاجراتىپ ئالغانى ، رابىئە ئەتلەسپۇشنى كوھى قاف ئالىپ بارىپ ، ئەلمشاھ رۇمى شۇندا تۇغۇلۇپ ، ئانى چەشمەئى مۇراندا قويۇپ ، سەراپى بانۇ ئالىپ باقىغانى

ئىشتىمەك ھىكايەت قىلۇر راۋىيان ،
بۇ يەردىن يوق ئولدى بۇ ساھىب قىران .
كۆز ئاچتى ئەمىر تاغنىڭ قاشىدا ،
كى ئەسما پەرى ئولتۇرۇر باشىدا .
بۇلارغەكى بىرنەچچە كۈن بولدىلەر ،
خاجە ئۆمرى بۇ يەرگە چىقىپ كەلدىلەر .
كۆرەشتى بۇلار ھەققە ئەيلەپ سەنا ،
ئەمىر كەلدى ئۆزلەشكەرىگە يانا .
ئەمىر بەندىكە تۆشكەنلەرىگە بۇ چاغ ،
كى ئەسما پەرى كۆپ بولۇپ بىدىماغ .
دىدى : « رۇملار بەندىگە ئول ئەرەب ،
تۆشۈپدۇر ۋەلىكىن بۇگا نە سەبەب ؟ »
پەرىلەر دىدى : « ئەي مەلىكە زەمان ،
ئەمىر ئانچە بەرھەم يىمىشلەر ھەمان .
خەبەر يوق ۋەلي سىزدە ، ئەي كوھى قاف ،
بىرىپدۇر مەلىكە نىگارغە شىكاف .
بۇ ئۆتكەن زەمان ئانى ئەيلەپ تەلاق ،
ئەمىر قىلمىش ئاندىن ئۆزىنى يىراق .
كى بۇ دەمدە بار رابىئە ئاتلىغى ،
ئالىپدۇر ئەمىر ئانى ھەيھاتلىغى .
سەبەبدۇر شۇبۇ بەندكە تۆشمەكلىكىن .»
دىدىلەركى : « ئەي مۇلكى شاھى زەمىن .»
بۇ سۆز بىرلە ئەسما پەرى شول زەمان ،
دىدىكىم : « سەماۋات باردى قايان .
ياماندىن يامان ئادەمىزاد ئىرۇر ،
كى بىدادلار ، ھەمزەگە قىز بىرۇر .
كى بىر قىزنى ئۆلتۈرمەگۈنچە تەمام ،
كى تەرك ئەتمەكگەي قىز بىرىشنى مۇدام .»

بۇيۇردى ئۇشۇل دەم سەماۋاتنى ،
ئالىپ كەل دىدى رابىئە پاتنى .
سەماۋات دىۋ يۈردى پەرۋاز ئېتىپ ،
كى خورسەنەئى رۇمغە كەلدى يېتىپ .
ۋەلي رابىئە ھامىلەدار ئىدى ،
كى تەبرەنمەكى ئانچە دىشۋار ئىدى .
ياتىپ ئېردى بىر سايەنىڭ قاشىدە ،
چەھار باغىدا ئېردى گۈل باشىدە .
كېلىپ تۇتتى دىۋ ئەسلى بەرمەي ئەمان ،
ئالىپ كوھى قاف سارى بولدى رەۋان .
ئەجەب تۆشتى كۈن رابىئە باشىغە .
ئالىپ كەلدى ئەسما پەرى قاشىغە .
كۆرۈپ دىدى ئەسماكى : « ئەي مادەزەن ،
ۋە ھالاكى ئول رابىئە سەنمۇ سەن ؟!
مۇنى ئۆلتۈرۈڭلاركى بەرمەي ئەمان ،
سويۇپ تېرەسىنى تىقىڭلار سامان !»
دىدى رابىئە : « ھامىلەدارمەن ،
ۋەبالىم بولۇر ، بىۋەئى خارمەن .»
بۇ ئەسنادا سۇلتان قۆرەيشى كېلىپ ،
دۇرۇشتلۇق ئۆرۈپ چىقتى ئانى ئېلىپ .
ئالىپ كىردى قەسرىگە بۇ شول زەمان ،
بۇ ئىشلار بىلەن ئۆتتى نەچچەند زەمان .
زەمانى تەۋەللۇدغە ئولتۇردى ئول ،
تۆشۈپ يەرگە فەرزەندە ، باقتى ئوغۇل .
دىدىلەركى سۇلتان پەرى ئۇشبۇ ھال :
«مۇنى شەھرىگە يەتكۈزۈڭ دەر مەھال .»
كى ئەمما ئىيالنى ئالىپ قالدىلار ،
كى بىر سەندۇق ئىچرە ئانى سالدىلار .

كى بىر پارەئى لەئلىنى ياغلادى ،
ئىيال بازۇسىغە مۇنى باغلادى .
قىلىپ خەت ئانى بوينىغە ئاستى ھەم ،
كى سەندۇقغە مەھكەم قىلىپ ئانجە ھەم .
دېدى بىر پەرىنى لىباسىڭنى سال ،
ھەيال بولمە يىلدام سەندۇقنى ئال .
كى باردۇر فەلان يەردە بىر مەرغىزار ،
ئانىڭ ئالدىدا چەشمە مۇرانى بار .
ئوشۇل يەردە قوي ئېلتىبان سەن مۇنى ،
خەبەردار بول ، كىم ئالادۇر ئانى .
ئىيالغە نە رەڭ ئات قويادۇر ئۇلەر ،
بۇ ئىشلارنى ھالا ماڭا قىل خەبەر .»
ھىكايەت قىلۇر راۋى بۇ قىسسەدىن ،
ئىشتىمەك قۇتۇلماقغە غەم غۇسسەدىن .
كى ئەمما بۇ قەيسەركى رۇمى دېگەن ،
ئىدى ئەسلى فەرزەند يۇزى كۆرمەگەن .
ساراي بانۇ دەپ خاتۇنى بار ئىدى ،
كى فەرزەندى يوق ، تۇغقالى زار ئىدى .
تاڭىپ تەكيەنى قورساقىغە خىلە ،
دەر ئېردى : « بىرۇرمەن بويى ھاملە .»
بۇ سۆزلەرنى دەپ يۇرگەلى توققۇز ئاي ،
دېدىكىم : «بۇ يالغان ، نە يەرگە باراي .»
چىقىپ كېچە دەريا لەبىگە كېلىپ ،
بىروق يىغلادىكىم تەھارەت ئېلىپ .
كى ئېردى مۇناجات بىرلە ئۆزى ،
كى ئۇيقۇغە باردى بەناگاھ كۆزى .
نە كۆردىكى پەيغەمبەر ئولمىش خەلىل ،
دېدى : « ئەي سەراي بانۇ ، سەن بىزنى بىل .
ئوشۇل چەشمە مۇران قاشىغە بارىڭ ،
كى سەندۇقدا پەرزەندىمىز بار ئالىڭ .»
سەراي بانۇ ئويغاندىكىم ئۇشبۇ دەم ،
قوپۇپ چەشمە سارىغە قويدى قەدەم .
ئۇشۇل دەم كېلىپ باقتى سەندۇقنى بول ،
ئاچىپ باقتىلار ئاغزىنى ، بىر ئوغۇل .
كى ھۇسنى جەمالى ئېرۇر ماھتاب ،
يۇزى ئېردى دو پەنجەئى ئافتاب .
كى تۇغدۇم دېدىلەرمۇنى بىگۇمان ،
قۇچاقلاپ شەھەر سارى بولدى رەۋان .
بۇ ئىشلار بولۇپ پادىشاھغە خەبەر ،
كى ئالدىغە ئىززاز ئېتىپ چىقتىلەر .
تەخى ئۆلتۈرۇپ يۇز كالا ، مىڭچە قوي ،
مۇنىڭ ھەققىدە ئاش قىلىپ بەردى توي .
ئىيالغە تۇشەكلەر سالىپ قاتما قات ،
بۇ فەرزەندكە قويدى ئەلەمشاھ ئات .

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

بۇ ئەسەرنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى : مۇھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن .

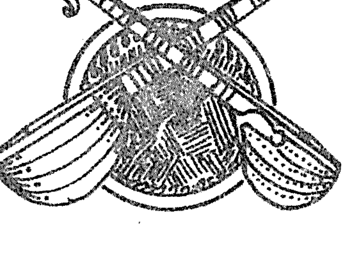

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

مۇخەممەسلەر

مولla سالىھ (سالىھى) [1]

نەشرگە تەييارلىغۇچى : ئەخمەت ھمىت

مولla سالىھنىڭ كالالارىنىڭ ئۆلگىنىنىڭ بايانى

قۇدرەتى تەقدىرى ئەزەل كالالاغە بەلا كېلىپ ،
دەردىگە چارە تاپمادى ۋەقتى ئەجەل قەزا كېلىپ ،
ئۆتمەدى بوغزىدىن ئەگەر لۇقمەئى ھەم غەزا كېلىپ ،
كەنتۇ بەكەنتۇ ئۆيمە ئۆي غەزەبى پادىشا كېلىپ ،
قويمادى مىڭدىن ئول بىرىن ، يۇتتى ئالىپ يۇھا كېلىپ .

مىسلى بۇ سايىل ئۇل كەبى يۈردى جەھاننى چەۋرۈلۈپ ،
چىقتىلارۇ كەنتۇ بەكەنت كەزدىلەر ئۆيمە ئۆي يۈرۈپ ،
كۆڭلىدە قالسەلەر گۇمان كەينىگە ياندى ئەۋرۈلۈپ ،
يۈردى كېزىپ ئول بىگۇمان ، چىقتى كۆڭۈلنى تىندۇرۇپ ،
قالماسا ھېچ گۇمانلارى خۇبلاشىپ ئەلۋىدا كېلىپ .

ئوت يېمەيىن ، سۇ ئىچمەيىن ، كۇندە بۇ ھال ئىلە تۇرۇپ ،
ئۆفكە بىلەن جىگەر كۆيۈپ قالدى ئۈچەيلەرى قۇرۇپ ،
ئاھىغە دەردى سوز بىلەن تۇردى ئاھىنى ھەم ئۇرۇپ ،
گاھى قويۇپ گاھى ياتىپ مەغدۇرى يوق زوڭ ئولتۇرۇپ ،
سۇردىلە بوغزىغە پىچاق بولدى ئاڭا دەۋا كېلىپ .

---

[1] سالىھنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى « بۇلاق » نىڭ ئومۇمىي 21 ــ سانىدا ئېلان قىلىنغان ۋە سالىھى ھەققىدە شۇ ساندا بىر پارچە قىسقا ماقالە بېرىلگەنىدى . بۇ سانىمىزدا ئۇنىڭ بىر قىسىم مۇخەممەسلىرىنى تاللاپ ئېلان قىلدۇق (م) .

خوشغىنە قايىل ئولدىلار قىسمەتىغە بويان سۇنۇپ ،
گاھى بۇ يان باقىپ ياتىپ ، گاھىدا ھەم ئۇ يان سۇنۇپ ،
پۇتلارى يىغىرىقىپ قالىپ گاھىدا ھەم ئاران سۇنۇپ ،

(1) ....

تىغ سۇرەر ھالدا ياتتىلار قىسمەتىغە رىزا كېلىپ .

ئۆي باشىدا بەش ئالتەسى تەلمۇرۇپ ئاڭا ياتتىلار ،
باشدا ئەجەللەگەن مالىن گوشتىنى پۇلغە ساتتىلار ،
پۇتلارى تىزىلارىغىچە ، تۇمشۇقى يەرگە پاتتىلار ،
ئاخىرىسىدا خار ئولۇپ ئىتلارغە تاشلاپ ئاتتىلار ،
تويدى بىۋە ـ بىكەسلەرۇ مۇفلىسۇ بىنەۋا كېلىپ .

خاس ئىكەن ئۇشبۇ رەنج ھەمە ئۆلگەلى ئۆي ئىلە كالا ،
ياخشى ـ يامانغە فەرق يوق ، قالمادى ئاق ئىلە قارا ،
بەلكى قىزىل ھەممە قوڭۇر ، تاغىلۇ ھەم سارىغ ، ئالا ،
شۇكرى ، سالىپ خۇدايىمىز مالغە بۇ ئافەتى بەلا ،
باقتىلار ئۆيمە ئۆي يۈرۈپ ئەيلەدىلەر ئەدا كېلىپ .

ھەر نەكى ياخشى ئول يامان كەلسە باشىڭغە ئاھ دىمە ،
كەلمەدى بىر كىشىگە بۇ بارچەغە كەلدىلەر ھەمە ،
ھەر كىچە كۆزدە ئۇيقۇ يوق تۈشتى كۆڭۈلگە رەفرەفە ،
ھەر كۈنى ھەر مەھەللەدە كۇسى ئەساسى دەبدەبە ،
قالدى قۇلاقلار ھەم پىتىپ ھەر تەرەف ئول سەزا كېلىپ .

(2) ....

ئىبرەت ئالىڭلار ، بەندەلەر ، كەتتىلە مادەرۇ پەدەر ،
سەنما كېتەرسە دۇنيادىن قالغۇسى مۇلكۇ مالۇ زەر ،
دۇنياغە بەرمەگىل كۆڭۈل ، ئەيلە ئانىڭدىن ئەلھەزەر ،
تاشلا بۇ فانى دۇنيانى ، ھەق سارى ئەيلەگىل بەدەر ،
قولداغاي ئىككى دۇنيانى فەغفىرۇ رەببەنا كېلىپ .

شۇكرى ، دەڭىزلەر ، بەندەلەر ، كەلدى غەزەب كەلالاغە ،
ئۆتتى كېلىپ كالالادىن ئەمدى كېلىپ بالالاغە ،
پەيدا ئولۇپ چېچەك دىگەن ئافەت يېتىپ بالالاغە ،
سەدىقە بىلەن يالىنىڭۇ قادىرۇ زۇلجەلالەغە ،

(1) ئەسلى قول يازمىدا بىر مىسرا كۆچۈرۈلمەي قالغان .
(2) بۇ ئورۇندىن يەتتە كۇبلېت مۇخەممەس قىسقارتىلدى .

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

فەزلى ئىلاھى ساقلاغاي ھاجەتىڭىز رەۋا كېلىپ .
بىرسى كالام بىرسى بالام ، بىرسى قارىنداشىم دەبان ،
بىرسى فىغانۇ دەرد ئىلە يار ئىلە يولداشىم دەبان ،
ھەممەسى نەۋھە ئەيلەبان كەتتىلەر مۇڭداشىم دەبان ،
ئاتا ئاناسى نۇرى چەشم ئاھ قەلەم قاشىم دەبان ،
چارەئى تاپسە ئەيلەگەي ھەممەسى جان فىدا كېلىپ .

ئۇشبۇ سۆزۈمگە سال قۇلاق بولساڭ ئەگەرچە دەردمەند ،
بەھرى ئالۇر بۇ ھالدىن بولسالا يارى ھۇشمەند ،
سالىھى خەستە دىل قىلىپ ئەلگە نەسىھەت ئانچە فەند ،
بەئزى ئىشتىمەس فەندنى ، دەردى يوق ئۇلكى خۇد پىسەند ،
بەر بىلە يەكسان ئەيلەگەي ئاپەتى ئەژدەرھا كېلىپ .

موللا سالىھ ئالاقوتنى ھىجۋى قىلغانلارنىڭ بەيانى

نەگىرىگە شۇكرى ئەتمەگەچ ، كەلدى بەلايى ئالاقوت ،
يوقتۇرۇر ئالەمدە ئانداغ ۋاي بىرەھمى جۇھۇت ،
قالمادى ئەينالۇ ، زەرد ئالۇ بىلە شاپتالۇ ، تۇت ،
يوقتۇر ھىچ كىشىدە تاقەت زەھرىدىن سەبرى سۇبۇت ،
بارچە ئىنسان بى ئىلاجۇ كۆكدە يىغلارلار بۇلۇت .

ئۇشبۇ ناكەس دەر دەرەختلەرگە سەمۇم ئافەت ئۇرۇپ ،
ياز بەھار ئۆتتى بىرسى كۆكلەمەي قالدى قۇرۇپ ،
بەئزىلەر ئەمدى كۆكەردى ، بەئزىلەر شۇنداغ تۇرۇپ ،
پايلاماي ياشىن تۆكۈپ ئۇل ئەبرلەر بولدى چۇرۇپ ،
بارچە مەۋجۇددۇر بۇلارنى بىجىھەت ئەيلەپ نەبۇد .

ئالاقوت ئاتى لەقەب چىن ئاتى ئانىڭدۇر يۇھار ،
ئۆزى مۇرۇ نىشى زەھرىدۇر بەمىسلى ئەژدەھار .
شورۇ شەررىدىن بىلىنمەي ياز ئۆتۈپ كەتتى بەھار ،
شۇكر دەگىلار تەگرىگە ، ئەي بەندەلار ، لەيلۇ نەھار ،
ساقلاغىل فەزلىڭ بىلە ھەيبى بەھەققى ئالەمۇت .

بارچە ئىنسانغە بۇ دۇشمەن ، دۇشمەنى ئىنسان بۇ ،
نەچچە گۇلزارلارنى قىلدى يەر بىلە يەكسان بۇ ،
شېئر قىلسام بولغۇدەك يۈز مىڭ سىفەت داستان بۇ ،
مەن تەخى بولدۇم گۇنەھكار سۇنئىدىن يەزدان بۇ ،

شاھلار قەسرى ئۇزە تارىنى كۆرگىل ئەنكەبۇت .

ئۆرمەلەپ ، ئۇچماي ، يۇتۇپ شەجەر ئۇزە غورە ـ سەمەر ،
ئۇچقالى تەگرى ئاگا بەرمەپ ئىكەندۇر بالۇ پەر ،
مىڭنى ئۆلتۈرسە ، كېلۇر يۇز مىڭ چەرىك تارتىپ زەفەر ،
رەھم سەندىن بولماسا ، ئەي پادىشاھا ، دادگەر ،
ھايىل ئېرمەس نىشىغە ئۇلفاق ، قوياق بىرلە ساۋوت .

ھەم قۇرۇپ كەتتى سەمەرلار زەھرىنىڭكى تابىدە ،
چۆلدە يۇلغۇن بىرلە توغراق ، ئۆلكەدە سەرۋۇ سىدە ،
زەھرى تۇشمەي قالغانى يوق يۇزگە ھېچ ، بىرلا بىدە ،
بۇ فەلاكەت ۋەھىمدىن ئول بارچە غەم گىردابىدە ،
قالمادى سەنجەد ، ئانارۇ سىيب بىرلە ئامرۇت .

بارچەنى ئاجىز قىلۇر ، يەتسە بۇ ناكەس ئافەتى ،
قىلى مەھمۇددەك ئەزەنلەر پىستەدەك بىتاقەتى ،
يا رەب ، ئول قىلغىل نىجات ، ۋاھىدلىغىڭنىڭ ھۇرمەتى ،
ۋەئدەئى « لاتەقنەتۇ » نازىل قىلىپسە ئايەتى ،
بەندەنى مىن رەھمەتىللاھ پەردەئى ئىسمەتدە تۇت .

كۇز تۇغۇپ ، قىش دەر ـ دەرەختلەر باشىدا ئەيلەپ ۋەتەن ،
مىدراماي ياتقانلارى جانسىزۇ يانى جانۇ تەن ،
ئەمگەلىپ ئۆيلەر ئېتىپ ، ئەتكەن ئۆيى گويا كەفەن ،
مىدراماي ھەم تەبرەمەي ياتماق ئىشى ئۇرماقغە فەن ،
كۇردى ـ كەففەسىنى بۇزغىل چىللە دەلۋى بىرلە ھۇت .

شۇكرى قىلماي تەڭرىگە ئاخىر تىلەپ تاپتۇق بەلا ،
جامەسىن كىيدى يەزىد سۇرخۇ سەفىد بىرلە ئالا ،
دەر ـ دەرختلەر باشى بولدىلار بەدەشتى كەربەلا ،
نىش ئۇرماق زەھر سالماق بىرلە ھەردەم مۇبتەلا ،
يانىدا قافتۇرغەسى يوقتۇركى باشىدا جەلا .
ئەگلىگە شىرداق كىيىپ دەرۇ دەرختكە قويدى ئۇت .

بۇ فەلاكەتنىڭكى زەھرىگە سەبەب ئايدىم ئەيان ،
ھەم مىزاجىغە ياراشۇر دارۇسىن قىلدىم بەيان ،
بەئزىغە يەتسە ئەسەر ئۇ تۇزدا يۇرلار ھەم زەمان ،
بەئزىلەر ئەرمەن سۇرۇتسۇن ، بەئزىلەر ھەم ئۇرادان ،

www.uyghurkitap.com

بەئزىلەر سۇرتسۇن قىچى ھەم بەئزىلەر يۇمغاق سۇپۇت .

سالىھى ئۇمرۇڭ تۈگەندى ھەم يېتەر فەسلى خەزان ،
باغقە ئوغرى كىرمەكىدىن غافىل ئېرمىش باغبان ،
ئىشتىڭ ، مەندىن نەسىھەت ، بۇ سۆزۈمنى ، ئاقىلان ،
ئاقىبەت بولغۇڭدۇ ئاخىر تۇفراق ئاستىدا نىھان ،
ھەم يامانلىقىم قىلۇر ئۆتكەننى ياد ئەتمەي ئۇنۇت .

موللا سالىھنىڭ روزگارىنىڭ تەئرىفىنىڭ بەيانى

ۋاھ ھەسرەتاكى ، كەتتى مېنىڭ دىلرەبا خانىم ،
ۋەسفىڭنى شەرھ ئەيلەدىمۇ ئېبتىدا خانىم ،
جانىڭغە جانىم ئەرزىسە قىلسامكى فىدا ، خانىم ،
بەھرۇ دەريادا گەۋھەرى پۇر بەھا خانىم ،
ھەق سارىدىن قۇلاقىغە كەلدى نىدا ، خانىم .

بۇ نۇكتەلەرنى كۆردى ئۈزۈپ دۇنيادىن ئۇمىد ،
ناپايىدارى دەھرىدىن ئول بولدى نائۇمىد ،
چاغلاپ بۇ فانى دۇنيانى ئول شۇمۇ بەد ، پەلىد ،
تەڭرى ئەزەلدە بەندەسىنى ئەيلەسە سەئىد ،
ئېرمەس ئەجەبكى تۇتسە بىھىشت ئىچرە جا خانىم .

جان قەبز ئېتەرگە قابىزۇلئەرۋاھلار كېلىپ ،
ھەق ئالدىدىن مۇقەررەبى دەرگاھلار كېلىپ ،
تەڭرى سىرىنى بىلگۈچى ئاگاھلار كېلىپ ،
رىزۋانى ھۇر بارچە بىھىشتى ماھلار كېلىپ ،
قول ئاچىبانكى تۇردىلار ئەيلەپ دۇئا خانىم .

باقتى فەقىرغە « ئاھ » دەبان يۇمدى ئول كۆزىن ،
سالدى قۇلاق ئىشىتتى مەلائىكىلەنىڭ سۆزىن ،
نۇكتە كۆزىنى كۆردى يەنە ھۇرلارنىڭ يۈزىن ،
بەردى جانىنى كۆردى بىھىشت ئىچرە ئول ئۆزىن ،
ئاچتىبۇ كۆزىنى ، يۇمدى يەنە قىلىبان ۋىدا خانىم .

ئۇمرۇم بارىچە ۋەسفىنى مەن قىلسام ئېبتىدا ،
سەككىز ھۇرۇفىنىڭ بىرى ھەم بولماغاي ئەدا ،
كۆز گەۋھەرىنى سىزغۇرىبان جان قىلىپ فىدا ،
مەندىنكى يارىم ئۆلدىيۇ مەن ياردىن جۇدا ،

بۇلبۇل مەسەلكى چەكتىمۇ تۇرلۇك نەۋا ، خانىم .

ئۈچ يىل ئىدى ئۆيۈمدە چەمەن ئىچرە گۈل بولۇپ ،
تاتلىغ تىلىمغە ئۇلتۇرۇبان كۆندە كۆل بولۇپ ،
گاھى فەقىرغە گۈلك ئىدى ، مەن گاھى قۇل بولۇپ ،
ھەر كۈنى قاشىدا مەن بولۇبان ، گاھى ئۇل بولۇپ ،
ئۇل ھەم ماڭاكى ، مەن ئاڭا ھەم مۇبتەلا ، خانىم .

نەۋمىد قىلىپ بۇ دەھر مىنى ۋەسلىدىن يىراق ، •
ھەر سۇبھۇ شام يارىم ئۈچۈن تارتىبان فىراق ،
يىغلاپ ئاقاردى كۆزلەرىم ، قالمادى قاراق ،
باشىم ئىلىپ كىتەي چىقىبان شام ئىلە ئىراق ،
بالىق سۇدىنكى ، بۇلبۇل ئۇلۇپ گۈلدىن جۇدا ، خانىم .

ئىزدەپ جەھاننى يۈرسەمۇ مەن قەتئى تەي قىلىپ ،
ماچىنۇ چىنۇ شام بىلە رۇمۇ رەي قىلىپ ،
كۆڭلۈمنى شىشە ئۈيلەكى بۇ فۇرقەتنى مەي قىلىپ ،
مەن قورساقىمدىن قالۇنۇ سۆڭەكلەرىم قىلىپ ،
جالسام ئانىڭ سەداسىغە دەپ ئاھۇ ۋا ، خانىم .

باقسام تەمام باغى ئىرەم گۈللارىن كىزىپ ،
كىرفىككە ئەشكلەرىمنى مىسلى دۇر ــ ئۈنچەدەك تىزىپ ،
فۇرقەت ئوتىدا كۆيدى سۆڭەك گوشتلارىم سىزىپ ،
بەرسەم جۇدالىق ئەھلىغە بۇ نامەنى يىزىپ ،
مەقسەدلەرىمنى ئالدىدا ئەيلەسەم ئەدا ، خانىم .

ماھى رەمەزان ئايى بولدىلار كىسەل ،
زەھر ئۇلدىلاركى بەرسەك ئاڭا شەربەتى ھەسەل ،
شەۋۋال ئايىدا يەتتى ئاڭا يارلىقى ئەجەل ،
شۇملىق فەقىرغە باشىدا ئىكەن تەقدىرى ئەزەل ،
بولغاچ ئەزەلدە چەرخى فەلەك بىۋەفا ، خانىم .

شەۋۋال ئايىغە ھەشتدە بولدىلا قەزا ،
مەن ماتەمىنى تۇتتۇمۇ ئەل تۇتتىلار ئەزا ،
ئاستانەسىنى ياستانىبان ئەيلەدىم مەزا ،
مەن رىزاۋۇ سىزدىن ھەق بولغۇسى رىزا ،
سىز مەندىن ئولۇك ، سىزدىنۇ مەن ھەم رىزا ، خانىم .

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھەر كۈن ئىدى سىزنىڭ بىلە ئۇل بىللە كۈلفەتىم ،
بىللە ئىكۆيلەن قاملاشىبان بىللە سۇھبەتىم ،
تەقدىرغە چارە ئىزدەسەم يوقتۇر كى قۇدرەتىم ،
ئورتەپ فەلەكنى ھەر كۈندە ئاھى فۇرقەتىم ،
مەھشەر كۈنىدە ھەقغە بولاي دادخا ، خانىم .

ئالدىمدا يۈرسە جىلۋە بىلە ئۇل خىرام ئېتىپ ،
كۆز مەردۇمىنى دانەئى ، زۇلفىنى دام ئېتىپ ،
مېنى ئاڭاكى ئانى ماڭا تەڭرى رام ئېتىپ ،
ئەيلەي بەيان تەئرىفىنى شىرىن كەلام ئېتىپ ،
قالسۇن بۇ سۆزكى بارچەگە ھەم يادىكار ، خانىم .

كۆردۇم تۈشۈمدە بىر كېچە ئۇل راھى رەھبەرىم ،
گۈلشەن ئىچىدە بىللە ئىدۇك گۈلى ئەھمەرىم ،
باغ ئىچرە بىللە سەير قىلىپ سەرۆى ئەرئەرىم ،
غايىب ئۇلۇپ كۆزۈمدىن ئۇچۇپ كەتتى شەھپەرىم ،
تۇتتۇم ئۈمىد ۋەسلىدىن ئۇل مۇددەئا ، خانىم .

ئۆتكەن كېچە تۈشۈمدا ماڭا كۆرسەتىپ جەمال ،
كەۋكەبدىن ئۆيگە باش چىقارىپ تۇردىلا ھىلال ،
خۇرشىدۇ ماھ كەلدى كۆرۈپ بولدىيۇ گۇڭگۇ لال ،
چەرخى فەلەكۇ ستەمگەر پات ئەيلەدى زەۋال ،
فىلھال جانىمنى قىلدىمۇ سىزگە فىدا خانىم .

ئەرزى دىلىمنى ئايغالى ئۇل مەھرەمىم قانى ،
كۆز گەۋھەرىم ، كۆڭۈلگە قۇۋۋەتۇ ھەمدەمىم قانى ،
دەردىم تۆكەرگە يار ئىلە ئەھلى قەدەمىم قانى ،
كۆڭۈل جەراھەتىگە دەۋا مەرھەمىم قانى ،
تاپماي جەھاندا دەردىمە ئەمدى دەۋا ، خانىم .

ھەر كۈن ئۆيۈمدە گەۋھەرى مەشئەلى چەراغ ئىدى ،
ئاجىز تېنىمگە قۇۋۋەتۇ گوياكى تاغ ئىدى ،
باشىم ئۈزە سۇفەر ، قولۇمغە تۇتار ياراغ ئىدى ،
ئاچسە ئۇزارى چەمەن ـ چەمەن ، ئۇل باغۇ باغ ئىدى ،
مېھرىبانۇ باشىم ئۈزە گەۋھەرى تاج لىۋا ، خانىم .

فۇرقەت شەرابى نۇش ئېتىبان مەستۇ مەست ئولۇپ ،

تۇتسا قولۇمنى پىرلارىم ئەھلى دەست ئولۇپ ،
مەن ھەم بەلەندۇ چەرخى ئاياغىمدە پەست ئولۇپ ،
باشىمدا خۇم ، قولۇمدا سۇراھى مەي فەرەست ئولۇپ ،
گاھى گەدا ۋەگاھى بولۇپ پادىشا ، خانىم .

چەرخى فەلەك بۇ ھەجرىدە كۆپ مۇبتەلا قىلىپ ،
ئالدىڭدا كاش ئۆلسەم ئىدىم جان فىدا قىلىپ ،
ئۇل مىھرىبان ياردىن ئەمدى جۇدا قىلىپ ،
فۇرقەت ئوتى ۋۇجۇدىمە ئۆرتەپ ئەدا قىلىپ ،
ھەق شەيئۇللاھ چەكنىمۇ بولدۇم گەدا خانىم .

ئۇل سىيم تەنۇ بەلكى ھەم نازۇك نىھال ئىدى ،
ئەقىلۇ فەراسەت ئىچرە چۇ ساھىب كەمال ئىدى ،
ھەر كۈن ئۇلۇم ئەھلى بىلە ئەھلى ھال ئىدى ،
ئالەم ئەھلىنىڭ ئاياغىدە ئۇل پايمال ئىدى ،
تەسدىق قىلىپكى ئالەمگە سىدقى سەفا ، خانىم .

ماتەم تۇتۇپكى سىنەلەرىم يارەلەر قىلىپ ،
ئەيلەپ يۈزۈمنى يارە ، ياقامنى پارەلەر قىلىپ ،
سۇرتۇپ يۈزۈمگە ئۇل كۈنى مەن قارەلەر قىلىپ ،
قان يىغلابانكى كۆزدە ياشىم لالەلەر قىلىپ ،
قانلىغ ياشىمدىن ئولدى جەھان دۇررى بىبەھا ، خانىم .

گويا قىلىڭ زەبانىمە ئەي خالىقى جەلىل ،
ئۇمرۇم بارىچە ۋەسفىنى شەرھ ئەيلەسەم سەھىل ،
تىنماي كېچەۋۇ كۈندۈز ئولۇپ بەلكى ئايۇ يىل ،
بولغاي ئىدىكى كۆرسە پەرى شەھلەرى خىجىل ،
خۇش سىيم تەنكى سەرۋى قەدۇ مەھلىقا ، خانىم .

سالىھ ، بۇ فۇرقەت ئىچرە ئۆزۈم بىنەۋا قىلاي ،
يىغلاپ ئانىڭ مەزارىغە ھەر كۈن دۇئا قىلاي ،
ئەرزى دىلىمنى تەڭرىگە داد ئېتىپ ئەدا قىلاي ،
مەھشەر كۈنىدە ئەرش ئىلە تەھتەسسەرا گۇۋا قىلاي ،
بۇ كۇلفەتىمغە جۇملە مەلائىك گۇۋا ، خانىم .

بۇ ئەسەرنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى : مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

www.uyghurkitap.com

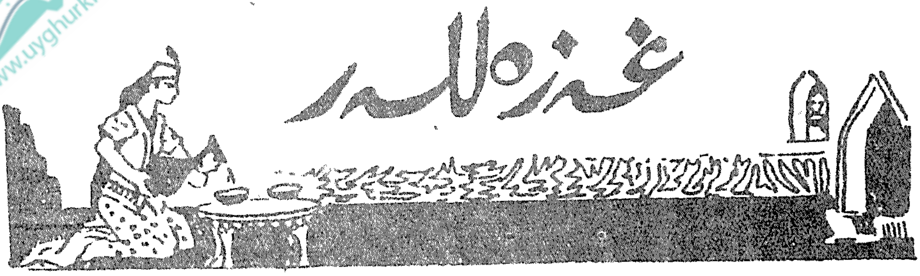

ماھلەر ئايىم نادىرە

كەل دەھرنى ئىمتىھان ئېتىپ كەت ،
سەيرى چەمەنى جەھان ئېتىپ كەت .
بىدەردلەرنىڭ جەفالەرىدىن ،
فەرياد چېكىپ ، فىغان ئېتىپ كەت .
دۇنياچەمەننى بۇلبۇلىسەن .
گۇل شاخىدە ئاشيان ئېتىپ كەت .
ئەي ئەشك ، كۆزىمنى مەكتەبىدىن ،
ھەيرەت سەبەقىن رەۋان ئېتىپ كەت .
ئالەم چەمەنىكى بىۋەفادۇر ،
بىر ئاھ ئىلە خەزان ئېتىپ كەت .
ئۇششاق مەقامى بوستاندۇر ،
ئەزمى رەھمى بوستان ئېتىپ كەت .
مەقسەد نە ئېردى جەھانە كەلدىڭ .
كەيفىيەتىنى بەيان ئېتىپ كەت .
فاش ئەتمە ئۇلۇسقە ئىشق سىررىن ،
كۆڭۈلدە ئانى نىھان ئېتىپ كەت .
كەل ئىشق يولىدە كوزلەرىڭنى ،
ئەي نادىرە ، دۇرفىشان ئېتىپ كەت .

* *

فەرھاد ئەگەر ئۇرسە ماڭا لافى مۇھەببەت ،
بىر ئاھ ئىلە ئەيلەرمەن ئۇنى داغى خىجالەت .
ھەرچەندىكى بىمارى غەمى ئىشق ئىدى مەجنۇن ،
دەردىمنى كۆرىپ تىشلەدى ئەنگۇشتى نەدامەت .
فەرھاددە بولسە ئىدى مېنىڭ غەيرەتى ئىشقىم ،
بىر ئاھ ئىلە ئەيلەر ئىدى ئۇل تاغنى غارەت .
مەجنۇندە ئەگەر بولسە ئىدى سەبرۇ تەھەممۇل ،
قىلماسمۇ ئىدى مەن كەبى شەھر ئىچرە ئىقامەت .
گەر بولسا زۇلەيخادە مېنىڭ زەررەچە ئىشقىم ،
قالماس ئىدى يۇسۇفنى فىراقىدە سەلامەت .
ئىشق ئافەتىگە تاغ تەھەممۇل قىلە ئالماس ،
مەنمەنكى قىلۇرمەن بۇ غەمۇ دەردىگە تاقەت .

دەردۆ ئەلەمۆ غۆسسەكی هەجرىد چیكەرمەن ،
بۆ مىهنەتۆ غەم كىمدەدۆر ، ئەي ئەهلی مۆهەببەت ؟
یۆزدەن بىری مەجنۆندە ئەگەر بولسە غەمىمنی ،
بىر ئاه ئىلە ئالەمغە سالۆر شوری قیامەت .
هەر هالدە ، ئەي نادىرە ، شۆكر ئەیلە خـۆداگـە ،
كىم بەردی ساڭا ئىشقۆ مۆهەببەت ئىلە دەۋلەت .

*　*

بەهار كەلدی كۆزىم گۆلگە باقمادی ئەسلا ،
نەدىنكی ، گۆلشەن ئارا گۆلرۆخىم ئەمەس پەیدا .
یۆزىمگە بولدی یۆزىڭ مۆقتەرىن ، بىهەمدىللاه ،
ئاچىلدی مىهرۆ ۋەفا باغىدە گۆلی رەئنا .
سارىغ یۆزىمدە قىزىل ئەشكىمی تەراۋەتی بار ،
نۆچۆككی ، ساغەری زەررىن ئارا مەیی هۆمرا .
لەبىدەن ئایرۆ ماڭا بادە تۆتمە ، ئەي ساقی ،
خۆمار كۆلفەتىگە مانىئ ئولمادی سەهبا .
بۆ جانی خەستەكی ، ۋەسلىڭنی ئاززۆ ئەیلەر ،
خەیال تۆررەسىدىن باشىدە ئۆزۆن سەۋدا .
فىراق لەشكەری توغیانىدىن مەئازەللاه ،
كی قىلدی سەبرۆ تەهەممۆل دییارىنی یەغما .
یوزىڭ نەزارەسی ئۆششاقلارنی فىردەۋسی ،
هەرىمی دەرگاهىڭ ئەهبابە جەننەتۆل ـ مەئۋا .
سىنىڭ سەلاسىلی زۆلفىڭە مۆبتەلادۆرمەن ،
كی بولدی ئەهلی خىرەد قۆشلەرىغە دامی بەلا .
فەلەكدىن ئۆتدی فىغانىم ، قۆیاشگە یەتدی ئـۆنــم ،
هەنۆز ، نادىرە ، كەم بولمادی ، بۆ ئاه نەۋا .

*　*

مەرهەبا ، ئەي پەیكی سۆلتان ، مەرهەبا ،
هودهۆدی مۆلكی سۆلەیمان ، مەرهەبا .
تەلئەتىڭ فەررۆخ ، مۆبارەك مەقدەمىڭ ،
قىلدی كۆلبەمنی گۆلستان ، مەرهەبا .
خۆب كەلدىڭ ، یاخشی كەلتۆردىڭ خەبەر ،
ئەیلەدىڭ دەردىمگە دەرمان ، مەرهەبا .
بولدی مەۋزۆن قامەتىڭدىن مۆنفەئىل .
سەرۋی نازی باغی رىزۋان ، مەرهەبا .
قىلغاسەن ئول ماه مىهرىن ئاشكار ،
سۆبهە یەڭلىغ پاك دامان ، مەرهەبا .
مۆجدە كەلتۆردىڭ ۋىسالی یاردىن ،
تاپتی تەسكىن دەردی هىجران ، مەرهەبا .

كەل بېرى ، تا خاكى پايىڭنى قىلاي ،
توتىيائى چەشمى گىريان ، مەرھەبا .
رەۋشەن ئەيلەرمەن چەراغى ئاھنى ،
كۆزلەرىمدۇر گەۋھەر ئەفشان ، مەرھەبا .
بۇ كېچە ھىجران شەبىستانىدەدۇر ،
ئەنجۇمى ئەشكىم چەراغان ، مەرھەبا .

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

* *

ئەي خۇشا ، شىشە ئارا ئابى ھەياتى ھۇكەما ،
كىم ئانى ھەر كىشى نۇش ئەتسە بولۇر خىزرنەما .
ھۇكەما ئىشق مەرىزىگە بويۇرمۇش مەيى ناب ،
ھەجر دەردىغە دېمىشلەر بۇ مۇفەررىھنى دەۋا .
بادەدىن ئەيلەمە پەرھىز ، دەما دەم قەدەھ ئىچ ،
كەلدى مەزمۇم مۇھەببەت يولىدە زۇھدۇ رىيا .
بولدى گۇل مەۋسۇمىيۇ ، مەيكەدەلەر جانىبىدىن ،
مۇجدەئي ئەيشۇ تەرەب يەتكۈزەدۇر بادى سەبا ،
ئەي خۇش ئول رىندى مەي ئاشامى سىيەھمەست مۇدام ،
جامى مەي ئىلىگىدە ، ئالدىدە سەبۇھۇ مىينا .
غۇسسە پەيمانەسىدە خۇنى دىل ئاشام ئەيلەر ،
بادەدىن ھەر كىشىكىم ، ئەيلەر ئىبسە ئىستىغنا .
زاھىدا ، گەر دېسەڭ ئىشق ئەھلىگە رەسۋا بولماي ،
دېمەغىل مەيكەدە ئەۋباشىغە كۆپ چۇنۇ چەرا .
بادە مۇشتاقىگە لۇتىف ئەيلە ، قەدەھ تۇت ، ساقى ،
يوقسە جەمشىدغە ھەم ئەيلەمەدى جام ۋەفا .
نادىرە ، جامى مۇھەببەتنى لەبا لەب ئىچىبان ،
مەستىلىك بىرلە قىلاي ئىشق نەمازىنى ئەدا .

* *

كەل، سەنگە ، ئەي شاھى جەھان ، مەملەكەتى جەھان فىدا ،
دىيدەلەرىمگە قوي قەدەم ، ھەر قەدەمىڭگە جان فىدا .
لەئلى لەبىڭ فىراقىدە خۇنى جىگەر غىزا ماڭا ،
سەرۋى قەدىڭ ھەۋاسىدە جان ئىبتەرەم رەۋان فىدا .
ئەيشۇئىشاتى ئافىيەت دەردۇ غەمىڭنى سەدقەسى ،
بىر نەفەس ئىشتىياقىڭە ئىشرەتى جاۋىدان فىدا .
ۋەقتى خىرامى ، ئەي سەنەم ، دىيدەلەرىمگە قوي قەدەم ،

خاکی رەهنگگە ئەیلەرەم چەشمی گۇهەر فشان فىدا .
یىغلامە ، ئەمدی ئەي کۆزىم ، توکمە یۇرەکنی قانىنی ،
داغىنی تازە ئەیلەدىلگ قانىغە بولدی قان فىدا .
نادىرەئی غەزەل سەرا نەزمىنی کورسە ناگەهان .
دۇررۇ جەۋاهىرىن قىلۇر فىکرىگە باغری قان فىدا .

*   *

ئەي کۆکۆل ، یار ئۇچۇن جەهاندىن کەچ .
هەۋەسی باغۇ بوستاندىن کەچ .
ئاڭا ئۆزلۆك بىلە یېتىپ بولماس ،
ئىستەسەڭ یار ۋەسلی ، جاندىن کەچ .
ئالەم ئەهلىدە چۇن ۋەفا یوقتۇر ،
بىر یولی یاخشیۇ یاماندىن کەچ ،
بولغىل ئەنقائی قافی ئىستىغنا ،

ئەي هۇما ، مۇشتی ئۇستۇخاندىن کەچ .
بولدىڭ ، ئەي جان ، ئەسىری شەهری فەنا ،
کىم دېدی مۇلکی جاۋىداندىن کەچ ؟
کەچ دېدىڭ یارۇ ئاشنالاردىن ،
ماڭا ، لېکىن دېمە فەلاندىن کەچ .
نادىرە شوری ئەشکی دەریادۇر ،
ئۇشبۇ دەریائی بىگەراندىن کەچ .

*   *

مەي ئىچسەڭ ، ئەي کۆڭۆل ، ئەلدىن نىهان ئىچ .
لەبی یادی بىلەمەي رایىگان ئىچ .
ئەگەر غەمدىن خەلاس ئولماق تىلەرسەن ،
سۇراهىدەك شەرابی ئەرغەۋان ئىچ .
کۆڭۆل ، شاداب ئىدی ۋەسلی مەیىدىن ،
لەبىدىن ئایرۇ تۇشدىڭ ئەمدی قان ئىچ .
کىرىپ مەیخانەگە غەمدىن ئامان تاپ ،

دەمادەم جام تۇت ، مەي هەر زەمان ئىچ
مەیی ناب ئەل ئىیارىغە مەهەك (دۇر) ،
ئۆزىڭنی ئەیلەمەککە ئىمتىهان ، ئىچ .
بۇدۇر مەزمۇنی مەۋجی بادەئی ناب ،
کی سەهبا پىرنی ئەیلەر جەۋان ، ئىچ .
ساڭا ، ئەي نادىرە ، جامی مۇهەببەت ،
چۇسۇندی ساقئی شىرىن زەبان ، ئىچ .

*   *

تىیرەدۇر سۇبهی نىشاتىم ، ساقیا ، کەلتۇر شەراب ،
شامی هىجران زۇلمەتىدە جامی مەیدۇر ئافتاب .
ماهی تابان یۆزلىکىم ، هەر لەهزە یاد ئەتسەم سېنی ،
دۇد باغرىمدىن چىقار ئوت ئىچرە تۇشگەندەك کەباب .
بەند ئېتىپ زۇلفىڭ ئارا کۆڭلىمنی ئازاد ئەتکەنىڭ ،
قۇش ئۆچۆرگەندەك ئېرۇر باغلاپ ئایاغىگە تەناپ .

ئۇيغۇر كىتاب تورىستانى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىغىن ئادرېسى

كاشكى ئاھىم نەسىمىدىن تەھەررۇك ئەيلەسە ،
يار كىم رۇخسارىغە گۇل بەرگىدىن سالمىش نىقـاب .
ھەجر ئاشوبى بەلادۇركىم ، ئانى تەشۋىشىدىن ،
قەترەئى سىماب يەڭلىغ كۆڭلىم ئەيلەر ئىزتىراب .
شاد ئىدى ئۇل شاھى دەۋران ۋەسلى بىرلە خاتىرىم ،
ئەيش دەۋرانىغە سالدى دەۋرى گەردۇن ئىنقىلاب .
بىۋەفالاردەك سىنى ھەرگىز فەراموش ئەيلەمەس ،
نادىرە يادىڭنى ئەيلەر تا دەمى يەۋمۇل ـ ھىساب .

* *

گۇلگە دېسەم ، يوق كەفى پايىڭگە تاب ،
دىيدەمە قوي ، ئەي بۇتى زەررىن رىكاب .
تاشقارى چىقمە كېچەلەر ھەشر ئولۇر ،
چىقسە يارىم كېچەدە گەر ئافتاب .
غەرقەئى خۇنى جىگەر ئولدى تەنىم ،
قان ياش ئىلە مويى سەر ئەتىدىم خۇزاب .
تۇرفە سۇئالى لەبىدىن سوردى دىل ،
جان بېرەيىن بولماسە شىرىن جەۋاب .
سۇرەتى دىۋار كەبى بولمىشەم ،
ھەسرەتى دىيدار ئىلە بىخوردۇ خاب .
جانىمە قەسد ئەيلەر ئىبسەڭ قىل ، ۋەلېك ،
تىشلەمە لەئلىڭنى قۇلۇر سەڭ ئىتاب .
مايىلى زۇلم ئەتمە كۆزىڭ تۇركىنى ،
يوقسە قىلۇر مەردۇم ئۆيىنى خەراب .
بۇ كېچە مەيخانەنى دەرگاھىدە ،
پىرى مۇغاندىن تىلەرەم فەتھى باب .
ئەيـلـەمـەدىـڭ ، ئەي بـۇتى پەيمان شىكەن ،
نادىرەنى ۋەسلىڭ ئىلە كامياب .

* *

غەزەب بىرلە نىگارىم ئۆتتى يانىمدىن شىتاب ئەيلەپ ،
يۈزىن كۆرگۈنچە ئۆلدۈردى مېنى ھەجرى ئەزاب ئەيلەپ .
پەرى يەڭلىغ نەزەردىن چىھرە پىنھان ئەتتى ئۇل مەھۋەش ،
فىراقۇ ھەجر جامىدىن مېنى مەستى خەراب ئەيلەب .
كۆڭۈل شاداب ئەتتى جۇرئەئى جامى ۋىسالىدىن ،
سالىپ ھىجران ئوتىغە كەتتى باغرىمنى كەباب ئەيلەپ .
مۇرۇۋۋەت ئەيلە ، جانا ، سەندىن ئايرۇ تىيرەدۇر ئەيشىم ،
يارۇت كۇلبەمنى بىر تۇن ئارەزىڭنى ئافتاب ئەيلەب .
ئىچەرمەن مەي دەمادەم يار لەئلىنى خۇمارىدىن ،
مېنى مەيخانەدىن مەنئى ئەتمە ، زاھىد ، ئىھتىساب ئەيلەپ .
ھىساب ئەتماققە چەرخ ئەنجۇملەرىن بار ئىھتىمال ئاندە ،

مىنىڭ داغى دىلىمنى لېك بولمايدۇر ھىساب ئەيلەپ .
لەبىدىن ئايرۇقان يۇتماق ئىشمدۇر بارغىل ، ئەي ساقى ،
ماڭا بىھۇدە كۇلفەت بەرمە تەكلىفى شەراب ئەيلەپ .
دەرىغا ، كەتتى ئاخىر گەۋھەرى مەقسۇد ئىلكىمدىن ،
تاپىب ئەردىم سىنى مەھبۇبلەردىن ئىنتىخاب ئەيلەپ .
ۋەفا سەرلەۋھى ئۇززە نادىرە مەۋزۇن كەلامىنى ،
يازار ، تەھسىنى شىئرى خۇسرەۋى ئالىي جەۋاب ئەيلەپ .

*　　*

بىرەي جان ۋىسال ئىچرە ئەي نۇش لەب ،
فىراقىڭدە تاكەي قىلاي تابۇ تەب .
جەماللىڭ ماڭا مۇددەئا سۇبھۇ شام ،
ۋىساللىڭ ماڭا ئارزۇ روزۇ شەب .
ئەگەر كەلسە باشمغە تىغى ئەجەل ،
قىلۇرمەنمۇ يولىڭدە تەركى تەلەب .
قەدىڭ مىسرەئى شوخۇ بەرجەستەدۇر ،
بولۇپ ھۇسن دىۋانىدىن مۇنتەخەب .
مەنى زار فەرھادۇ مەجنۇن نىژاد ،
ئېرۇر يار شىرىنۇ لەيلى نەسەب .
نە مەھفىلدە شەھدۇ شەكەر يالەدىڭ ،
كى بىر بىرگە چەسپەندەدۇر ئىككى لەب .
فىراقىدە شەمئى شەبى ھەجر مەن ،
ئەمەس كويمەكىم ، نادىرە ، بىسەبەب .

*　　*

كەتمەدى مەندىن قەدەھ بىرلە خۇمارى ئافتاب ،
سۇبھى يەڭلىغ تارتادۇرمەن ئىنتىزارى ئافتاب .
سەرف قىلغۇمدۇر ئانى جامى ۋىسالى نەقدىنە ،
گەر مۇيەسسەر بولسە لەئلى ئابدارى ئافتاب .
ماھرولەرنى يۇزىڭ ئايى مۇسەخخەر ئەيلەدى ،
مۇنچە بولماس ئەنجۇم ئىچرە ئىقتىدارى ئافتاب .
ئارەزىڭنىڭ تابىدىن بولدى نەزاكەت دەستگاھ ،
تۇرفە گۇللار زاھىر ئەتدى نەۋ بەھارى ئافتاب .
تا يۇزىڭ ئايى نە مايان بولدى ھۇسن ئەفلاكىدە ،
رەشك ئوتىدىن تىرە بولدى روزگارى ئافتاب .
گەر كۆزىم ھۇسنىڭ چەراغىدىن مۇنەۋۋەر بولماسە ،
رەۋشەن ئەتمەس پەرتەۋى نۇرى شەرارى ئافتاب .
نادىرە ئاھىم سىنانىدىن تەۋەھھۇم تارتىبان ،
چەرخ مەيدانىدەدۇر چابۇك سەۋارى ئافتاب .

www.uyghurkitap.com

* *

ساقى ماڭا قەدەھ (تۇت) ، بۇدەير ئارا لەبا لەب ،
زۇھد ئەھلىدىن ئوساندىم ، تۇتدىم سىنىڭلە مەشرەب .
هۇسنىڭ تەجەللىسىدىن بىتاب ماھرولەر ،
ئانداقكى زاھىر ئولماس خۇرشىد چىقسە كەۋكەب .
يارىمنى ۋەسلى بىرلە ئالەم مۇنەۋۋەر ئەردى ،
بار ئەردى ماھى تابان خۇرشىدغە مۇقەررەب .
مەجنۇنى بىنەۋانى تەكلىفى جاھ قىلمە ،
كىم تەلبەلەر باشىدە يوقدۇر ھەۋائى مەنسەب .
مۇھتاجى دەرگاھىمەن يۇزمىڭ ئۇمىد بىرلە ،
مەن قۇلنى بۇ ئىشىكدىن نەۋمىد قىلمە ، يا رەب .
تىغى زەبانىڭ ئولدى مىفتاھى گەنجى دانىش ،
ئەللامەئى زەماندۇر ئالىڭدە تىفلى مەكتەب .
قىل نادىرە ، مۇيەسسەر شورى جۇنۇن جەھاندە ،
ئىشقۇ مۇھەببەت ئولدى ئاشىققە دىنۇ مەزھەب .

* *

رەفىقا ، مەنگە بىر دەم دوستلىغ رەسمىنى ئىزھار ئەت ،
كى مەن باردىم ئۆزىمدىن ، يار ئەگەر كەلسە ، خەبەردار ئەت .
قەچان ئىشق ئەھلىنى ئۆلتۈرمەغىنى ئىختىيار ئەتسەڭ ،
جەفا تىغى بىلەن ئەۋۋەل مېنى بەغرىمنى ئەفگار ئەت .
ھەقارەت بىرلە ، ئەي ساقى ، باقار مەيخانە ئەھلىغە ،
سۇنىب بىر جامى مەي زاھىدىن ئاندە نەقشى دىۋار ئەت .
مېنىڭ ھالىمغە يىغلار دەشتۇ سەھرالەردە ۋەھشىيلەر ،
ئەگەر كويىگە بارساڭ ، ئەي سەبا ، يارىمغە ئىزھار ئەت .
ئېرۇر پىرى مۇغاندىن بۇ بىشارەت ، تۇرغىل ئەي ساقى ،
لەبا لەب جام ئىلە زاھىدنى دەئۋاسىنى بىكار ئەت .
قەدىڭ رەئنا نىھالى سەرۋدۇر ، جانا خىرام ئەيلەب ،
چەمەن گۇلگەشتىدە تاۋۇسقە سەن تەئلىمى رەفتار ئەت .
يۇمۇلماس كۆزلەرىم ، ئەي ماھى تابان ، ئىشتىياقىڭدىن ،
چىقىپ يەر ئاستىدىن مۇشتاقلەرگە ئەرزى دىيدار ئەت .
زىلەيخا مۇشتەرىدۇر گەنجى گەۋھەر بىرلە ۋەسلىڭغە ،

جەهان ئەهلىنى يۇسۇفدەك جەمالىڭغە خەرىدار ئەت .
گۇلى سەۋسەن ئاچىلدى بىنەۋالىق قىلمە ، ئەي بۇلبۇل ،
چەمەندە نادىرە ئەشئارى بىرلە نالەئى زار ئەت .

* *

نە گۇل سەير ئەيلە ، نە فىكرى بەهار ئەت ،
جەهاندىن كەچ ، خەيالى ۋەسلى يار ئەت .
مۇهەببەتسىز كىشى ئادەم ئەمەسدۇر ،
گەر ئادەمسەن مۇهەببەت ئىختىيار ئەت .
ئۇزارۇ قەددۇ رەفتارىڭنى كۆرسەت ،
چەمەن سەرۋۇ گۇلىنى شەرمسار ئەت .
لەبى مەخمۇردۇرمەن جامى مەي تۇت ،
كەرەم قىل ساقىيا ، دەفئى خۇمار ئەت .
ئەنەلهەق ، ماجەراسىن ئەيلەدىڭ فاش ،
كەل ، ئەي مەنسۇر ، ئىستىقبالى دار ئەت .
دۇرى ئەشكۇ ، ئەقىقى خۇنى دىلنى ،
كېلۇر يارىڭ ، ئەياغىگە نىسار ئەت .
كۆيىپ ، ئەي نادىرە ، ئالەم ئېلىگە ،
مۇهەببەت شىيۋەسىنى ئاشكار ئەت .

* *

كەلگىل ، ئەي يار ، ۋەفا رەسمىنى تۇت ،
شەمئى رۇخسار ئىلە كۇلبەمنى يارۇت .
يار لەئلى لەبىدىن ئايرىلدىڭ ،
ئەي كۆڭۇل ، ئەمدى دەما دەم قان يۇت .
كۆزلەرىم يىغلادى زۇلفىڭنى كۆرىپ ،
كى ياغىن بائىسىدۇر تىيرە بۇلۇت .
قىل فەرامۇش بۇ ئالەم غەمىنى ،
بادە ئىچ ، مەي بىلە كۆڭلىنى ئاۋۇت .
كىشىگە ھىممەتى مەردانە كېرەك ،
يوقكى ئارايىش ئىلە رىشۇ بۇرۇت .
خۇنى دىل بىرلە جىگەر پارەسىدىن ،
بادەدۇر لەئلى مۇفەررىه ياقۇت .
نادىرە دەئۋئى ئىشقىڭنى قىلىپ ،
قەۋلى بۇ مەهكەمەدە تاپتى سۇبۇت .

* *

ئەي سەبا ، رازى دىلىمنى بىخەبەر يارىمغە ئايت ،
دەردلىغ كۆڭلىمنىڭ ئەهۋالىنى دىلدارىمغە ئايت .
ھەجر دەردىدىن يۇرەكدە قالدى داغ ئۇستىدە داغ ،
شەرھ ئېتىپ بۇ ماجەرانى لالەرۇخسارىمغە ئايت .
فۇرقەت ئىچرە تۇشدى سەۋدائى زىلەيخا باشىمە ،
قىيمەتى يۇسۇف بەها تاپتى خەرىدارىمغە ئايت .

ئۇيغۇر كىتاب تورپېكتى www.uyghurkitap.com

لۇتپى ئېيتىپ سورسە مېنى ھالىمنى ئۇل نامېھرىبان
ئۆلدى ھىجرانىڭدە دەپ يارى ۋە فادارىمغە ئايت .
سەندىن ئايرۇ تەلخكام ئەتدى دەبان زەھرى فىراق ،
ياشۇرۇن دەردىمنى ئۇل لەئلى شەكەر بارىمغە ئايت .
يۈز سەلام ئايدىم نە بولغاي بىر يولى تۇن ھەم دىسە ،
بىر سەلامىمنى ئۇشەل ئاشۇفتەسى زارىمغە ئايت .
نادىرە سەنسىز تىرىكلىكدىن نە راھەت كوردى دەپ ،
ئۇل ھۇمايۇن تالئى فەرخۇندە ئەتۋارىمغە ئايت .

* *

مېنىڭ جۇنۇنىمە مەجنۇننى بەرمەگىز نىسبەت ،
قىلۇرمۇ خارۇ خەشەك تابى شۇئلەئى غەيرەت .
چېكەردە جان ماگا تەقلىد قىلماسۇن فەرھاد ،
فىراق تاغىدە بىھۇدە چەكمەسۇن كۇلفەت .
ماگا بەرابەر ئەمەس كوھكەن بىلەن مەجنۇن
ئالاردە يۈز غەم ئىدى لېك مەندە مىڭ ھەسرەت
جەھاندە بۈيلەكى بولمىشمەن ئىشق ئايىنەسى .
ماگا زىيادە بولۇر يار ھۇسنىدىن ھەيرەت .
غەمىمنى زەررەسىنى تاغلەرگە ئەرز ئەتسەم ،
تەھەممۇل ئەيلەمەگەي تاغ كەلتۈرۈپ تاقەت .
بۇ دەردۇ غەمكى ئانىڭ ناتەۋان كۆڭۈل كۆتەرۈر ،
مۇھەببەت ئەھلىغە يۈزدەن بىرى ئېرۈر ئافەت .
غەمىمنى شەرھىنى بۈز مىڭدىن بىرىنى دېدىم ،
فەلەك ئانى كۆتەرۈردە ھەم ئەيلەدى قامەت .
بۇ غەمنى تاغ كۆتەرمەس ئىدى ، ۋەلېك ماگا ،
بېرىپ تەھەممۇلىنى ، قويدى جانىمە مىننەت .
سىپېھر مەرتەبەئى ئىشقنى بەلەند كۆرىپ .
دېدىكى نادىرەنى ھىممەتىگە يۈز رەھمەت .

* *

ئەي مېھرى جەمالىڭ ئالەم ئارا ،
زەررات يۈزىڭگە مەستۇ شەيدا .

ئەي ھۇسن رىيازىدە قەدىڭ سەرۋ ،
ئۇل سەرۋ ئۈزە سۇنبۇلىڭ سۇمەنسا .

كەلكىم نەزەرىمگە ، ئەي پەرى رو ،
دىۋانەغە بىر دەم ئەت تەماشا .
سەن ئۇيقۇدە مەستى نازدۇرسەن ،
مەن دەرد بىلە غەرىبۇ تەنها .
تۈن كېچە فىغانۇ نالىشىمدىن ،
كويىڭ ئىتى ئىچرە تۇشدى غەۋغا .
سەن قايىسى ديار ئەزمىن ئەتدىڭ ،
كەلمەس خەبەرىڭ بۇ يەرگە ئەسلا .
ئاھىم ئوقىغە قەددىم كەماندۇر ،
بۇ ئوقنى نىشانىدۇر سۇرەييا .
مەجنۇن نىگە لەيلى تەرك ئەتسۇن ،
يۇسۇفنى ئۇنۇتمادى زىلەيخا .
قايدىن سېنى نادىرە ئۇنۇتسۇن ،
بۇ سۆز نې مۇناسىب ، ئەي دىلئارا ؟

*　　*

جان كۆرمەدى روزەدىن ھەلاۋەت ،
ئىفتاردە يارسىز نە لەززەت ؟
يار ئەيلەسە يارى بىرلە ئىفتار ،
يوق روزەدە مۇندىن ئۆزگە دەۋلەت .
ئەل بارچە ۋىسال بەزمىدە شاد
تا سۇبھ چېكىپ سۇرۇدى ئىشرەت .
ھەر شام ماڭا نەۋالەئى غەم
ئىفتار قىلۇرگە بولدى قىسمەت .
ماھى رەمەزانكى پەيزى چوقدۇر ،
مەن خەستەغە يارسىز نە راھەت .
ھەر شام كۆزىمنى ياشى شەمئىم ،
خۇنى جىگەرىم بە جايى شەربەت .
ھىجران ئىلە روزە جەۋر ئېتەلمەس ،
گەر يار ئېسە نادىرە سەلامەت .

*　　*

بىۋە فادۇر بۇ جەھان سۇدۇ زىيان بارچە ئەبەس ،
كىم غەمۇ ئەيشۇ بەھار ئىلە خەزان بارچە ئەبەس .
بولمە ئەندىشەئى سەۋداسى بىلە سەرگەردان ،
يوقۇ بارى غەمىدىن ۋەھمۇ گۇمان بارچە ئەبەس .
تاپماسە يار جەنابىغە شەرەف بىرلە قەبۇل ،
ئاھۇ فەريادىڭ ئىلە شورۇ فىغان بارچە ئەبەس .
بولماسە ئاشىقە گەر يار ۋىسالى مەقسۇد ،
ئارزۇيۇ ھەۋەسى جانۇ جەھان بارچە ئەبەس .
فۇقەرا ھالىغە گەر باقمەسە ھەر شاھ ئاڭا
ھەشمەتۇ سەلتەنەتۇ ، رىفئەتۇ شان بارچە ئەبەس .
شاھ ئولدۇركى ، رەئىيەتگە تەرەھھۇم قىلسە ،
يوق ئېسە ، قائىدەئى ئەمنۇ ئامان بارچە ئەبەس .

ئۇيغۇر كىتاب تورىيكتى
www.uyghurkitap.com

نادىرە ، بولماسە گەر ئىشق ئوتىن تەئسىرى ،
ئالەمى زاھىر ئىلە داغى نىھان بارچە ئەبەس .

*　　*

رىياۋۇ ھىرسۇ تەمەئ سەۋتىدۇر تەرانەئى شەيخ ،
ئىشتىمەمگۇم ، ھەمە ئەفسۇن ئېرۇر فەسانەئى شەيخ .
سەنەملەر ئىشقىنە تاقەت قىلالمايىن ناچار ،
ياشۇندى سەۋمەئەگە زۇھد ئولۇپ بەھانەئى شەيخ .
رىياۋۇ زەرق تەرىقىدە تەشنەكام ئولۇر ،
سەرابى بەھرى خەيالاتى بىكەرانەئى شەيخ .
خەمۇش ئېتەرمەن ئانى بىر شەرارى ئاھ ئىلە ،
ئەگەرچە تېز ئېرۇر ئوت كەبى زەبانەئى شەيخ .
كۆڭۈللەر ئولدى ساۋۇق سوھبەتىدىن ئەفسۇردە ،
ئېرۇرچۇ بادى خەزان ئاھى ئاشقانەئى شەيخ .
بىرۇر غۇرۇر ئىلە ئارايىشى فەشۇ دەستار ،
كى خۇدنە مالىغ ئېرۇر زىبى كارخانەئى شەيخ .
تاپىلسە نادىرە ، بىر شەيخى ئارىفى كامىل ،
باشىم ھەۋاسى ئېتەي نەزرى ئاستانەئى شەيخ .

*　　*

ۋەسل ئۆيىن ئاباد قىلدىم ، بۇزدى ھىجران ئاقىبەت ،
سېلى غەمدىن بۇ ئىمارەت بولدى ۋەيران ئاقىبەت .
قىلدى چاكى پىرەھەن داغى دىلىمنى ئاشكار ،
قالمادى كۆڭلۈمدە زەخمى ئىشق پىنھان ئاقىبەت .
ئەھدۇ پەيمانلار قىلىپ ئېردى ۋەفا قىلگۇم دەبان ،
ئەيلەدى تەركى ۋەفا ئول ئەھدى يالغان ئاقىبەت .
ئارزۇ قىلدىم تۇتارمەن دەپ ۋىسالى دامەنىن ،
پارە بولدى ھەجر ئىلكىدە گىرىبان ئاقىبەت .
زاھىدا ، ئىشقۇ مۇھەببەت ئەھلىنى مەئزۇر تۇت ،
يار كويىدە نە بولدى شەيخى سەنئان ئاقىبەت .
بەسكى قان بولدى يۈرەكىم گەۋھەرى ئەشك ئورنىگە ،
قەترە ـ قەترە كۆزلەرىمدىن تامدى مەرجان ئاقىبەت .

ئاھكىم بولدى يانە سۇبھى نىشاتىم شامى غەم،
چېھرە پىنھان ئەتتى ئول خۇرشىدى تابان ئاقىبەت.
گەرچە بار ئېردى مۇسەخخەر دىۋلەر فەرمانىدە،
پايمالى خەيلى مور ئولدى سۇلەيمان ئاقىبەت.
نادىرە، بۇلبۇل كەبى تا نالە ئىنشا ئەيلەدىم،
نەۋبەھار ئۆتتى، خەزان ئولدى گۈلىستان ئاقىبەت.

* *

مۇھەررىردىن: ماھلەر ئايىم نادىرە 1792 ـ يىلى ئەندىجاندا تۇغۇلغان. ئۇ ياش ۋاقتىدا ئۆتكۈر زېھنى، نازۇك تەبىئىتى ۋە شائىرانە خۇسۇسىيىتى بىلەن تەڭ ـ تۇشلىرىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئۇ مەدرىسىدە ئوقۇشتىن سىرت، كۆپىنچە ئۆزى ئۆگىنىش ئارقىلىق تۈركىي، ئەرەبىي ۋە فارسىي ئەدەبىيات بىلەن يېقىندىن تونۇشقان. خۇسۇسەن چاغاتاي ئەدەبىياتى ۋە فارس ـ تاجىك ئەدەبىياتىدىكى مەشھۇر نامايەندىلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆپ تەتقىق قىلغان. شۇنداقلا تۈركىي ۋە فارسىدىن ئىبارەت ئىككى خىل تىلدا ئىنتايىن پاساھەتلىك شېئىرلارنى يېزىپ، كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇلغان ئىستېداتلىق شائىرە بولۇپ يېتىشكەن.

نادىرە بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن ئەمىر ئۆمەرخانغا ياتلىق بولغان. نادىرە ئۆز ئۆمرىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئۆمەرخان سارىيىدا مەرىپەت ئەھلى ئارىسىدا ئۆتكۈزگەن. نادىرە ئىجادىيىتىدە ئۆمەرخاننىڭ تەسىرى كۆپ بولغىنىدەك، ئۆمەرخان دەۋرىدىكى قوقان خانلىقىنىڭ ئىلىم ـ مەرىپەت ئىشلىرىنىڭ يۈكسىلىشىدىمۇ نادىرەنىڭ رولى ناھايىتى چوڭ بولغان.

1822 ـ يىلى ئەمىر ئۆمەرخان ۋاپات بولدى. ئەمدىلا 30 ياشقا كىرگەن نادىرە ئېرىنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، قوقان خانلىقىنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي ھاياتىدا بىۋاسىتە رول ئويناشقا باشلىدى. 1842 ـ يىلى قوقان خانلىقى بۇخارا ئەمىرى نەسرۇللا تەرىپىدىن ئىشغال قىلىندى. ئۆزىنىڭ گۈزەل ۋە ئويناق شېئىرلىرى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا ئەدەبىياتىغا مۇھىم تۆھپە قوشقان تالانتلىق شائىرە ماھلەر ئايىم نادىرە ئەمىر نەسرۇللانىڭ قولىدا ئىككى ئوغلى بىلەن بىللە ۋەھشىيانە ئۆلتۈرۈلدى. نادىرە ئىجادىيىتى ئۆزىدىن بۇرۇنقى ۋە ئۆز دەۋرىدىكى تۈركىي، فارسىي ۋە ئەرەبىي ئەدەبىيات نەمۇنىلىرىنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى نەمۇنىلىرىنىڭ تەسىرىدىن خالىي بولمىغىنىدەك، ئۇنىڭ ئىجادىي مىراسلىرىمۇ پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيا ئەدەبىياتى، جۈملىدىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ كېيىنكى تەرەققىياتىغا ئۆچمەس مۇئەييەن تەسىر كۆرسەتكەن. نادىرەنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرى ئاپتور ئۆزى ھايات ۋاقتىدىلا ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ئارىسىدا تارقىلىپ ئوقۇلغان. ئۇنىڭ تۈرلۈك قول يازمىلىرى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ساقلىنىپ كەلگەن. نادىرەنىڭ تۈركىي ۋە فارسىي ئەسەرلىرىدىن جەمئىي 10 مىڭ مىسراغا يېقىن شېئىر زامانىمىزغىچە يېتىپ كەلگەن. 1959 ـ يىلى ئۆزبېكىستان دۆلەت بەدىئىي ئەدەبىيات نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ئۆزبېك شائىرەلىرى» ناملىق كىتابقا نادىرەنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى ۋە بىرقانچە غەزىلى كىرگۈزۈلگەن. بۇ ئىستېداتلىق شائىرەنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرىدىن تۈزۈلگەن «نادىرە شېئىرىيىتىدىن» ناملىق كىتابچە 1979 ـ يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىندى. يۇقىرىدا كىتابخانلار ھوزۇرىغا ماھلەر ئايىم نادىرەنىڭ بىر قىسىم غەزەللىرى سۇنۇلدى. بۇ غەزەللەر توختاسىن جالالوۋ تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلىنىپ 1959 ـ يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان «ئۆزبېك شائىرەلىرى» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى.

بۇ ئەسەرنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى: **مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت.**

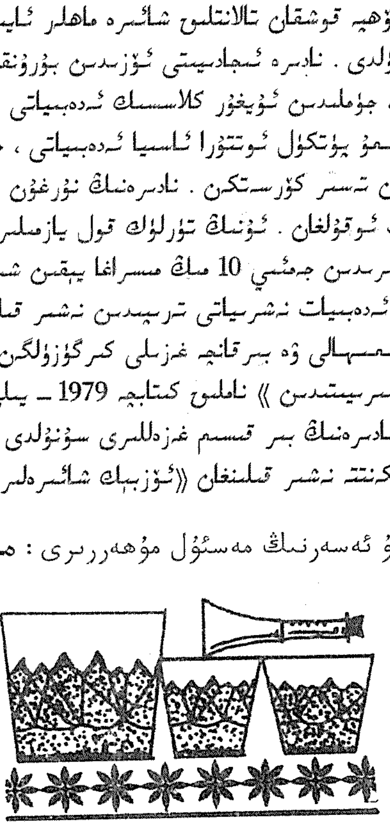

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرىنىڭ ياپونىيىدە تەتقىق قىلىنىشى

بارىجان زەپەر

چاغاتاي تىلى 13 ــ ئەسىردىن 20 ــ ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە ئوتتۇرا ئاسىيا، جۈملىدىن شىنجاڭ رايونىدا ياشىغان ئۇيغۇر ۋە تۈركىي تىلدا سۆزلىشىدىغان باشقا خەلقلەرگە ئورتاق ئەدەبىي تىل بولۇپ خىزمەت قىلغان بىر تىلدۇر. بۇ تىل كامالەتكە يەتكەن، باي ۋە گۈزەل تىل بولۇش سۈپىتى بىلەن بىرقانچە ئەسىردىن بۇيان ئۇيغۇر ۋە باشقا قېرىنداش خەلقلەر مەدەنىيىتىنى بېيىتىش، يۈكسەلدۈرۈش ھەم جاھان مەدەنىيىتى خەزىنىسىگە قوشۇشتا ئۆزىنىڭ ۋاسىتىلىك رولىنى ئادا قىلىپ كەلدى. تۈركىي تىلدا سۆزلىشىدىغان خەلقلەرنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى مۇشۇ تىل بىلەن ناھايىتى كەڭ دائىرىدە خاتىرىلەندى، شۇنداقلا، كېيىنكى ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈلدى. يۇقىرىقى سەۋەبلەر ۋەجىدىن، چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى خېلى بۇرۇندىن تارتىپلا خەلقئارادىكى ئالىملارنىڭ ۋە تىلشۇناسلارنىڭ دىققەت ــ ئېتىبارىنى قوزغاپ كەلدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نۇرغۇن ئىلمىي ئەمگەكلىرىنى بۇ ھەقتىكى تەتقىقات ئىشلىرىغا بېغىشلىدى. كۆپلىگەن ئەللەردە چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرىنى تەتقىق قىلىدىغان قابىل، ئىجتىھاتلىق تەتقىقاتچىلار يېتىشىپ چىقتى. جۈملىدىن، قوشنا ئەل ياپونىيىدىمۇ بۇ ساھەدە چوڭقۇر تەتقىقات يۈرگۈزۈلۈپ، مول نەتىجىلەر يارىتىلدى. بۇنى كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇشتۇرۇش نۆۋەتتىكى كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىمىزنى يۈكسەلدۈرۈشتە بەلگىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە، دەپ قارايمەن. شۇڭا، تۆۋەندە چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرىنىڭ ياپونىيىدە تەتقىق قىلىنىش ئەھۋالى توغرىلىق قىسقىچە مەلۇمات بېرىمەن.

ياپونىيىدە چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتى 60 ــ يىللارنىڭ ئاخىرىدا باشلانغان. بۇ جەھەتتە نەتىجىلەرنى كۆپ ئەرزىيدىغان، ئالاھىدە تۆھپە يارىتقانلار ئىككى كىشى. بىرى، كيوتو ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات بۆلۈمىنىڭ پروفېسسورى مانو ئېيجى (间野英二)، يەنە بىرى، كوبې ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات بۆلۈمىنىڭ دوتسېنتى خامادا ماسامى (浜田正美).

بۇلارنىڭ ئىچىدە مانو ئېيجى ئەپەندى تەتقىقاتنى ئەڭ بۇرۇن باشلىغان. ئۇ تارىخ تەتقىقاتى ئاساسىدا چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتىغا تەدرىجىي ئىچكىرىلەپ كىرگەن. ئۇ ئالدى بىلەن «15 ــ ئەسىرنىڭ دەسلەپكى موغۇلىستان خانلىرى دەۋرى» دېگەن ماقالىسىنى يېزىپ، «ياپونىيە تارىخ ت·تەتقىقاتى» مەجمۇئەسىنىڭ 1964 ــ يىل 6 ــ سانىدا ئېلان قىلغان. ئۇ بۇ ماقالىسىدا موغۇل ئىمپېرىيىسى دەۋرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئەھۋالىنى بىرقەدەر تەپسىلىي چۈشەندۈرگەن. 1969 ــ يىلى ئۇ يەنە «ئىسلاملىشىش توغرىسىدىكى ئورتاق دوكلاتلار توپلىمى» (توكيو چەت ئەل تىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى ئاسىيا ــ ئافرىقا تىل مەدەنىيىتى تەتقىقات ئورنى تۈزگەن) مەجمۇئەسىنىڭ 5 ــ سانىدا «ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ئىسلاملىشىشى» ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلىپ، چاغاتاي خانلىقى دەۋرىدە، يەنى 13 ــ 14 ــ ئەسىرلەردە ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشىغان ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركىي

خەلقلەرنىڭ مەدەنىيەت، سەنئەت، ھۈنەرۋەنچىلىك جەھەتتىكى ئۇتۇقلىرىنى كەڭ دائىرىدە تونۇشتۇردى. مانو ئېيجى 1977 ـ يىلى «ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى» (كودان نەشرىياتى 1977 ـ يىل نەشرى) ناملىق يىرىك ئەسىرىنى يازدى. ئۇ بۇ كىتابىدا ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى تەتقىقاتىدا چاغاتاي تىلىدىكى يازما يادىكارلىقلارنى تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىشنىڭ مۇھىملىقىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ كۆرسەتتى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا يېقىنقى زامان تارىخى تەتقىقاتىدا باشتىن ـ ئاخىر چاغاتاي تىلىدىكى يازما يادىكارلىقلاردىن پايدىلىنىشقا ۋە ئۇلارنى تەتقىق قىلىشقا كۆچلۈك دىققەت ئېتىبارىنى قاراتتى.

مانو ئېيجى 80 ـ يىللاردىن باشلاپ تەتقىقاتتا ئۈزلۈكسىز زور ئۇتۇق قازىنىپ كەلدى. 1983 ـ يىلى ئۇ دۇنياۋىي مەشھۇر ئەسەر «بابۇرنامە» نىڭ ئالدىنقى يېرىمىنىڭ ياپونچە تەرجىمىسىنى، 1984 ـ يىلى كېيىنكى يېرىمىنىڭ ياپونچە تەرجىمىسىنى ئېلان قىلدى («كيوتو ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات ماقالىلىرى توپلىمى» نىڭ 22 ـ، 23 ـ سانلىرى). 1985 ـ يىلى «مىرزا ھەيدەر ۋە ‹تارىخى رەشىدى› دە قوللىنىلغان تارىخىي ماتېرىياللار» (توكيو، شوگاكۇ نەشرىياتى نەشرى) ناملىق كىتابىنى نەشر قىلدۇردى. كېيىن يەنە، «بابۇر شاھ ۋە مىرزا ھەيدەر» («ياپونىيە تارىخ تەتقىقاتى» ژۇرنىلى 1986 ـ يىلى 45 ـ سان)، «‹بابۇرنامە› بىلەن ‹تارىخى رەشىدى›نىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى ـــ تۆمۈرىيلەر دەۋرىدىكى مەدەنىيەت ۋە سەنئەت» (لېيدىن نەشرىياتى 1992 ـ يىل نەشرى)، «‹بابۇر نامە› نىڭ ئەڭ دەسلەپكى نامى» («35 ـ قېتىملىق خەلقئارا ئالتايشۇناسلىق يىغىنى ئىلمىي ماقالىلىرى»، تەيبېي 1993 ـ يىل نەشرى) قاتارلىق كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يېزىپ، «بابۇرنامە» ۋە «تارىخى رەشىدى» دىن ئىبارەت دۇنياۋىي مەشھۇر ئەسەرلەر ئۈستىدە يېڭى، ئەتراپلىق پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. بولۇپمۇ، «بابۇرنامە» نىڭ جەلپكارلىقى، ساددا ھەم گۈزەل ئۇسلۇبى، بۇ ئەسەرنىڭ مول ماتېرىيال قىممىتى ھەققىدە چوڭقۇر ۋە مۇۋاپىق چۈشەنچە بەردى.

مانو ئېيجى «بابۇرنامە» نى ياپون تىلىغا تەرجىمە قىلغاندىن باشقا، يەنە «مانجۇچە بەش تىللىق لۇغەت» (ئىككى توم) ۋە «‹تۈركى تىللار دىۋانى› دىكى دېھقانچىلىققا ئائىت سۆزلەر» نى ياپون تىلىغا تەرجىمە قىلدى. ئۇ يەنە ياپونىيىدىكى نوپۇزلۇق داشۆلەر ئۇيۇشتۇرغان لۇغەت، ئېنسىكلوپېدىيە تۈزۈش خىزمەتلىرىگە قاتنىشىپ، ئۇيغۇرلار ۋە ئوتتۇرا ئاسىياغا دائىر قىسىملىرىنى يېزىپ، سەمەرىلىك ئەمگەكلىرىنى نامايان قىلدى: «ئىسلام لۇغىتى» (خېيبۇن نەشرىياتى 1982 ـ يىل نەشرى) نى تۈزۈشكە قاتنىشىپ، بۇ لۇغەتنىڭ «قاراخانىيلار سۇلالىسى»، «سەمەرقەند» «تۆمۈرىيلەر سۇلالىسى»، «سامانىيلار سۇلالىسى»، «نەخشبەندىيە مەزھىپى»، «خوجا»، «خارەزىم»، «ماۋەرائۇننەھر»، «يەسەۋىي مەزھىپى» قاتارلىق قىسىملىرىنى يازدى. 1985 ـ يىلى كيوتو ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيۇشتۇرغان «بۈيۈك ئېنسىكلوپېدىيە» (خېيبۇن نەشرىياتى 1985 ـ يىل نەشرى) نى تۈزۈشكە قاتنىشىپ، بۇ ئېنسىكلوپېدىيىنىڭ «ئەلىشىر نەۋائى»، «ئەنقەرە جېڭى»، «ئوتتۇرا ئاسىيا بوستانلىقلىرى»، «ئوغۇزخان رىۋايىتى»، «قەشقەر»، «كىدان»، «قاراخانىيلار سۇلالىسى»، «قۇتادغۇ بىلىك»، «يەركەن»، «سۇتۇق بۇغراخان»، «سەمەرقەند»، «يادا تېشى»، «يىپەك يولى»، «چاغاتايخان»، «چاغاتايخان دۆلىتى»، «ئوتتۇرا ئاسىيا» ئاقساق تۆمۈر»

، «تۆمۈرىيلەر سۇلالىسى» ، نەخشبەندىيە مەزھىپى» ، «بابۇر» ، «خوتەن» ، «بارتولد» ، «ھىرات» ، «خوجىلار جەمەئىتى» ، «خارەزىم» ، «ماناس» ، «مەھمۇد قەشقەرى» ، «ماۋەرائۈننەھر» ، «موغۇلىستان» قاتارلىق قىسىملىرىنى ئۆزى يېزىپ چىقتى .

كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، مانو ئېيجىنىڭ چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتىدا 13 ــ ئەسىردىن 17 ــ ئەسىرگىچە بولغان بىرقانچە ئەسىرلىك ئۇيغۇر تارىخى ، مەدەنىيىتى ، سەنئىتى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ .

خامادا ماسامى مانو ئېيجىدىن سەل كېيىن يېتىشىپ چىققان ئىقتىدارلىق چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتچىسى . ئۇ ياپونىيىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلار ئىچىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ، ئەڭ ياش مۇتەخەسسىسلەرنىڭ بىرى . ئۇ چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى تەتقىقاتىنى 70 ــ يىللاردا باشلىغان . ئۇنىڭ تەتقىقاتىنىڭ ئاساسىي سالمىقى چاغاتاي دەۋرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدىكى ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقلىرىنى تېما قىلغان . ئۇ دەسلەپتە ، يەنى 1973 ــ يىلى «تويو ئىلمىي ژۇرنىلى» نىڭ 55 ــ سانىدا « مولالا بىلالنىڭ ‹كىتابى غەزات دەر مۈلكى چىن› ئەسىرى توغرىسىدا » ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى . بۇ ماقالىدا ئۇ «غەزات دەر مۈلكى چىن» دە بايان قىلىنغان تارىخىي شارائىت ، ئەينى چاغدىكى ئىجتىمائىي زىددىيەتلەرنىڭ تراگېدىيىلىك ئاقىۋىتى ھەققىدە ئەتراپلىق تەتقىقات يۈرگۈزدى .

« ‹خوتەن تارىخى› ھەققىدە » دېگەن يىرىك ماقالىسى خامادا ماسامىنىڭ تەتقىقاتىدىكى مۇھىم نەتىجىلىرىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ . ئۇ ئۆزىنىڭ تارىخ تەتقىقاتىغا بىرلەشتۈرگەن ھالدا ، مۇھەممەد ئەلەم ئاخۇنۇم تەرىپىدىن يېزىلغان «خوتەن تارىخى» ناملىق ئەسەر توغرىسىدا سىستېمىلىق ، چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ باردى . بۇ ئۈچ قىسىمدىن تەركىب تاپقان زور ھەجىملىك ماقالە بولۇپ ، ئايرىم ــ ئايرىم ھالدا «ئەدەبىيات ــ سەنئەت» مەجمۇئەسىنىڭ 15 ــ سانى (1979 ــ يىل) ، 16 ــ سانى (1980 ــ يىل) ۋە 18 ــ سانى (1982 ــ يىل) دا ئېلان قىلىنغان . ماقالىدا «خوتەن تارىخى» غا تارىخىي مۇھىت ، ئۆزگىرىشلەر جەھەتتىن تەتقىقات يۈرگۈزۈلگەندىن باشقا ، ئەسلى ئەسەرنىڭ فاكسىمىلىمۇ قوشۇمچە قىلىنغان . بۇ ناھايىتى يۇقىرى پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە ... 1979 ــ يىلى خامادا ماسامى يەنە «ياپونىيە تارىخ تەتقىقاتى» ژۇرنىلىنىڭ 38 ــ سانىدا « ‹ئىلى پاجىئەسى› ۋە ئۇيغۇرلار» دېگەن ماقالىسىنى ئېلان قىلدى . 1983 ــ يىلى «19 ــ ئەسىردىكى ئۇيغۇر تارىخى يازما يادىكارلىقلىرى ھەققىدە بايان» ناملىق ماقالىسىنى يېزىپ ، «شەرقشۇناسلىق ژۇرنىلى» نىڭ ئومۇمىي 55 ــ سانىدا ئېلان قىلدى . بۇ ماقالىدا ئۇ 19 ــ ئەسىردىكى چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرىنىڭ تۈرلىرى ، تارىخىي قىممىتى ، مەزمۇنى قاتارلىقلار ئۈستىدە چۈشەنچە بەردى . ئۇنىڭ 1988 ــ يىلى شىنجاڭنى زىيارەت قىلغاندىن كېيىن يازغان « سۇتۇق بۇغراخاننىڭ قەبرىگاھى ھەققىدە ئويلىغانلىرىم» («غەربىي جەنۇبىي ئاسىيا تەتقىقاتى» ژۇرنىلىنىڭ 34 ــ سانىدا ، يەنى 1991 ــ يىلىدىكى سانىدا ئېلان قىلىنغان) دېگەن ماقالىسىمۇ ئۆزگىچە ئۇسۇل بىلەن يېزىلغان ، قارا-

www.uyghurkitap.com

خانىلار سۇئالىسىغا دائىر بەزى ئەھۋاللارنى تونۇشتۇرىدىغان ماتېرىيالدۇر.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان خامادا ماسامى تۈركىيە، فىرانسىيە، گېرمانىيە قاتارلىق چەت ئەللەرنىڭ مەتبۇئاتلىرىدا چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى توغرىسىدىكى ئىلمىي ماقالىلىرىنى داۋاملىق ئېلان قىلىپ، شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ 15 ـ ئەسىردىن بۇيانقى ئىسلام مەدەنىيىتى، خوجىلار نەسەبى، نەخشىبەندىيە مەزھىپى دېگەندەك كۆپلىگەن تېمىلاردا تەتقىقات يۈرگۈزدى. شۇنداقلا، باشقا ئالىم، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركىي خەلقلەر ئەدەبىياتى، سەنئىتى توغرىسىدا يازغان ئەسەرلىرىگە ئادىل باھا، تەقرىزلەرنى يازدى.

يۇقىرىقىلاردىن تاشقىرى، يېقىندا ئۇ يەنە «زەلىلى دىۋانى» ئۈستىدىمۇ چوڭقۇر ئىزدىنىپ، زۆرۈر تەتقىقاتلارنى ئېلىپ باردى.

ياپونىيىدە مانو ئېيجى، خامادا ماسامىلاردىن باشقا، يەنە تويوخاشى ئۇنىۋېرسىتېتى تارىخشۇناسلىق بۆلۈمىنىڭ پروفېسسورى ئودا جۇتېن (小田寿典) ۋە ناگويا ئۇنىۋېرسىتېتى جۇڭگو تىلى بۆلۈمىنىڭ پروفېسسورى، سېلىشتۇرما ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسى نىشىۋاكى تاكېئو (西协隆夫) قاتارلىقلارمۇ چاغاتاي تىلىدىكى يازما يادىكارلىقلارغا تەتقىقات ئېلىپ بارغان. ئودا جۇتېن «‹قۇتادغۇ بىلىك› ۋە ئىسلاملىشىش» (توكيو چەت ئەل تىللىرى داشۆسى 1974 ـ يىلى تۈزگەن «تۈركىي مىللەتلەر ئۆرپ ـ ئادەتلىرى ۋە ئىسلام دىنى تەتقىقاتى دوكلاتلىرى» تەركىبىدە) ناملىق ئەسىرىدە «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ پەلسەپە ئىدىيىسى، تىلى، ئۇسلۇب ئالاھىدىلىكلىرى توغرىلىق توختالغان. نىشىۋاكى تاكېئو بولسا، 1993 ـ يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارالىق «قۇتادغۇ بىلىك» ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا بېغىشلانغان «‹قۇتادغۇ بىلىك› نىڭ قۇرۇلمىسى ۋە شەكلى ھەققىدە» ناملىق ماقالىسىدا «قۇتادغۇبىلىك» نى ئومۇمىي قۇرۇلما جەھەتتىن سەككىز قىسىمغا، بايان قىلىش ئۇسۇلى بىلەن دىئالوگلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرگە ئاساسەن تۆت قىسىمغا بۆلۈپ تەھلىل قىلغان. شۇنداقلا، بۇ ئەسەردىكى ئەرەب، پارس ئەدەبىياتىنىڭ تەسىرلىرى ئۈستىدىمۇ توختالغان. ئاخىردا يەنە، «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەرەب، پارس، جۇڭگو، ھىندىستان، گىرېتسىيە مەدەنىيەتلىرى بىلەن مەدەنىيەت مەنبەسى جەھەتتىكى بىردەكلىك قۇرۇلمىسى ۋە ئۇسلۇبى توغرىسىدا ئۆز كۆز قاراشلىرىنى شەرھىلىگەن...

ياپونىيىدە 80 ـ يىللاردىن بۇيان كاۋاموتو ماساتومو (川本正知)، كاۋاگۇچى تاكۇجى (川口琢司)، كۇبو كازۇيۇكى (久保一之)، شىنمېن ياسۇشى (新免 康)، سۇگاۋارا جۇن (管原 纯) قاتارلىق بىر تۈركۈم ياش تەتقىقاتچىلار يېتىشىپ چىقىپ، ياپونىيىدىكى چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا تۆھپە قوشتى. بۇ تەتقىقاتچىلار ئۆزلىرىنىڭ تارىخ، تىل، ئۆرپ ـ ئادەت ۋە باشقا تۈرلەردىكى تەتقىقاتلىرىغا يانداشتۇرغان ھالدا چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرىغا ئائىت پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە ئىلمىي ئەسەرلىرىنى جامائەتچىلىككە تەقدىم قىلىپ كەلدى. كاۋاموتو ماساتومو 1983 ـ يىلى «ياپونىيە تارىخ تەتقىقاتى» ژۇرنىلىنىڭ 42 ـ سانىدا «نەخشىبەندىيە مەزھىپىنىڭ قائىدە ـ

www.uyghurkitap.com

يوسۇنلىرى ھەققىدە »ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. 1986 ـ يىلى «غەربىي جەنۇبىي ئاسىيا تەتقىقاتى » ژۇرنىلىنىڭ 25 ـ سانىدا «تۆمۈرىيلەر سۇلالىسىدىكى مۆتىۋەر ۋە ھۆكۈمران ـــ خوجا ئەھرار ۋە ئەبۇ سەئىد » ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. 1989 ـ يىلى «تويو ئىلمىي ماقالىلىرى » ژۇرنىلىنىڭ 65 ـ سانىدا يەنە «خوجا ئەھرارنىڭ ۋەقفنامىسى » ناملىق ماقالىسىنى، توكيو يېۋانامى كىتابخانىسىدا «نەخشىبەندىيە مەزھىپى » ناملىق ئەسىرىنى ئېلان قىلدى. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى كاۋاموتو ماساتومونىڭ ئەسەرلىرىدە نەخشىبەندىيە مەزھىپى ھەققىدە نۇقتىلىق تەتقىقات يۈرگۈزۈلگەن. يەنە، كاۋاگۇچى تاكۇجى 1988 ـ يىلى «تويو ئىلمىي ماقالىلىرى » ژۇرنىلىنىڭ 69 ـ سانىدا ئىنگلىز تىلىدا «تۆمۈر ۋە چاغاتاي ئەمىرلىرى » ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. كۇبو كازۇيۇكى 1988 ـ يىلى «ياپونىيە تارىخ تەتقىقاتى » ژۇرنىلىنىڭ 71 ـ سانىدا ئىنگلىز تىلىدا «16 ـ ئەسىرنىڭ دەسلەپىدىكى ھىراتنىڭ قايتا گۈللەنگەن خانلىق ھۆكۈمرانلىقى » دېگەن ماقالىسىنى، 1990 ـ يىلى «غەربىي جەنۇبىي ئاسىيا تەتقىقاتى » ژۇرنىلىنىڭ 32 ـ سانىدا «مىر ئەلىشىرنىڭ ئىلمىي ئابىدىلىرىنىڭ ساقلىنىپ كېلىشى ھەققىدە » ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. شىنمىن ياسۇشى 1987 ـ يىلى «تارىخ تەتقىقاتى » ژۇرنىلىنىڭ 96 ـ سانىدا ئىنگلىز تىلىدا «ياقۇپ بەگنىڭ ھاكىمىيەت خاراكتېرى ھەققىدە ئىزدىنىش » ناملىق ماقالىسىنى، 1988 ـ يىلى ياپونىيە «ئىسلام دۇنياسى » مەجمۇئەسىنىڭ 29 ـ سانىدا «19 ـ ئەسىردىكى مالىمانچىلىق مەزگىللىرىدىكى تۇرپان » دېگەن ماقالىسىنى ئېلان قىلدى. سۇگاۋارا جۇنمۇ ئاپتونوم رايونىمىزدىكى بىر قىسىم داڭلىق چاغاتاي تىلى مۇتەخەسسىسلىرىدىن بىۋاسىتە تەلىم ئېلىپ، چاغاتاي يېزىقىدىكى «تەزكىرەئى جاھان خوجا » ناملىق ئەسەر ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ باردى.

نۆۋەتتە، ياپونىيىدە چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتى بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىپ كېڭىيىپ بېرىۋاتىدۇ. يەنە بىر مۇنچىلىغان ياشلار بۇ ساھەگە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلاۋاتىدۇ. يېقىنقى بىر قانچە يىل ئىچىدە كۆپلىگەن ياش تەتقىقاتچىلار شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا رايونلىرىغا نۇرغۇن قېتىم سەپەر قىلىپ، چاغاتاي تىلى مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇلاردىن ئۆگىنىش، كۆپ تەرەپلىمە ئىزدىنىش ئارقىلىق، كېيىنكى تەتقىقاتلىرى ئۈچۈن ئاساس ياراتتى.

خۇلاسىلىگەندە، گەرچە، ياپونىيىدە چاغاتاي تىلى يازما يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتچىلىرى قوشۇنى تېخى ئاز بولسىمۇ، ياراتقان تەتقىقات مېۋىلىرى دۇنيا ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىنى قوزغىغۇدەك دەرىجىدە مول، شۇنداقلا قىممەتلىك. كەڭ مەنىدىن ئېيتقاندا، ئۇنى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى غول ئېقىنىغا قوشۇلغان يەنە بىر سۈزۈك ئېقىن دېيىشكە بولىدۇ. شۇنداقلا، بۈگۈنكى ئۇيغۇر شۇناسلىق تەتقىقاتىغا قوشۇلغان يۈكسەك تۆھپە دېسەك ئەرزىيدۇ.

بۇ ماقالىنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى : **مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت**

15 يىل دەم يېگەن بىر تەنقىدكە قارىتا

مىرسۇلتان ئوسمانوۋ

1995 ـ يىلى «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 2 ـ سانىغا يولداش ئەسقەر ھۇسەيىننىڭ «ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىنىڭ ترانسكرىپسىيىلىك تېكىستىنى ئىشلەشتىكى بەزى يەڭگىللىكلەر» دېگەن ماقالىسى بېسىلىپ چىقتى. بۇ ماقالىدا نۇقتىلىق ھالدا مېنىڭ 1981 ـ يىلى «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 3 ـ سانىغا بېسىلغان گۇمنام قولىيازمىسى (A) نىڭ ترانسكرىپسىيىلىك تېكىستىنى تەييارلاشتا ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىم، يەڭگىلتەكلىكىم قاتتىق تەنقىد قىلىنغان.

مېنىڭ قارىشىمچە، «بۇلاق» ژۇرنىلى بۇ تەنقىد بېتىنى ئېچىپ ناھايىتى ساۋابلىق بىر ئىش قىلدى. چۈنكى ئۇزۇندىن بۇيان بىر جۈرئەتلىك كىشى چىقىپ يالغۇز مېنىڭلا ئەمەس، مېنىڭدىن باشقا يولداشلارنىڭمۇ بۇ ساھەدىكى خاتالىق، يەڭگىلتەكلىكلىرىنى تەنقىد قىلمىغان. نەتىجىدە كىم نېمە دېسە، شۇ توغرا بولۇپ كېتىۋەرگەن. بۇ ئەھۋال كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزدە بىر ۋابا كېسەللىدەك يامراپ كەتكەن. بۇ نۇقتىدىن ئالغاندا مەن ئەسقەر ھۇسەيىنگە ۋە بۇ ماقالىنىڭ ئىسمى يېزىلمىغان مۇھەررىرىگە چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن ۋە مۇنداق جۈرئەتچانلىقنى قىزغىن ئالقىشلايمەن.

ئەمدى سۆزگە كەلسەم، 1981 ـ يىللاردا مەن «نوپۇزلۇق» مۇ ئەمەس ئىدىم. شۇنىڭدەك «شۇناس» مۇ ئەمەس ئىدىم. كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزنىڭ پەقەت تىل تەرىپىگە بولغان ھەۋەسكارلىقىم بىلەن كەڭ كىتابخانلارنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن قولۇمدا «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دىن ساقلىنىپ قالغان «گۇمنام» نى ترانسكرىپسىيە قىلىپ جامائەتچىلىككە تونۇشتۇرغانىدىم ۋە بۇنىڭ كىرىش سۆزى ئاخىرىدا بۇ ئەمگەكتە كەمچىلىك ۋە خاتالىقلارنىڭ بولۇش مۇمكىنلىكى، كەڭ كىتابخانلارنىڭ تەنقىدىي قاراپ تۈزىتىش بېرىشلىرىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىم ئېيتىلغانىدى.

بىلىش جەريانى ئىنساننىڭ پۈتۈن ھاياتى داۋامىدا ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان بىر جەريان. ئۇچاغدا مەن ھەقىقەتەن بىر ھەۋەسكارنىڭ بىلىش جەريانىنى كەچۈرۈۋاتقانىدىم. ھەرگىز «پۇختا ئۆگەندىم، ئالاھىدە ئىلمىي قابىلىيەتلىك بولدۇم، ئىنچىكە تەتقىق قىلدىم، كلاسسىك ئەسەرلەرنىڭ ساغلام بىر سۈرىتىنى سىزىپ چىققۇچى رەسسامدۇرمەن، ماڭا ئىشىنىڭلار، مېنىڭ دېگەنلىرىمنى توغرا دەپ بىلىڭلار» دېمىگەنىدىم.

15 ـ يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندىمۇ، گەرچە بۇ ساھەدىكى بىلىش بىر قەدەر يۇقىرى كۆتۈرۈلگەن بولسىمۇ، يەنىلا ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىنىڭ ترانسكرىپسىيىسى، مەزمۇنى، ئۇسلۇبى، ئۇنىڭ ئالاقىدار بولغان ئارۇز ۋەزنى قاتارلىق مەسىلىلەردە ئۆزۈمنى دېڭىزدىن تامچە ئوخشىتىشقا مۇۋاپىق دەپ قارايمەن.

بىلىش توغرىسىدا گەپ بولغاندا، شۇنى ئېيتىش كېرەككى، بىلمەسلىك ئېغىرراق ئېيتقاندا جىنايەت ئەمەس، يېنىكرەك ئېيتقاندا ئەيىب ئەمەس، بىلمىگەنلىكىنى ئىقرار قىلىش

www.uyghurkitap.com

ھەقىقىي ۋە بىر بىلىم ئېلىش ئارزۇسىدا بولغان كىشىنىڭ ئارتۇقچىلىقى. بىلمەي تۇرۇپ بىلەمەن دېيىشىنى، چالا بىلىپ تۇرۇپ تولۇق بىلىمەن دېيىشنى، ئەمدىلىكتە قىسمەن بىلىپ تۇرۇپ، ئەزەلدىن تولۇق بىلەتتىم دېيىشنى، كىشىلەرنىڭ ئەمگەكلىرىنى ئۆز نامىغا قىلىۋېلىش ياكى كلاسسىك ئەدەبىيات تىلىنى قەستەن بۇرمىلاش ۋە قەستەن ئويدۇرۇپ چىقىرىش قاتارلىقلارنى ئەيىب دېيىسە مۇۋاپىق كېلىدۇ. ۋەھالەنكى كلاسسىك ئەدەبىياتىمىز ئۈستىدىكى تەتقىقاتلاردا بەزىدە مۇشۇنداق ھاللارمۇ سادىر بولماقتا.

تەنقىدنىڭ كونكرېت نۇقتىلىرىغا كېلەيلى:

بىرىنچى:

12 ـ غەزەل 6 ـ بېيىتتىكى «بەندى خەم زۇلفۇڭ» نى «بەندى خەمى زۇلفۇڭ» غا، 15 ـ غەزەل 10 ـ بېيىتتىكى «ماڭا بۇ نىشانى لۇتف ئەتكەن ئول كۆزى خۇمارىم دۇر» نى «ماڭا بۇ نەشەئىنى لۇتف ئەتكەن ئول كۆزى خۇمارىم دۇر» غا 17 ـ غەزەل 4 ـ بېيىتتىكى «كىرىپ ئۇششاق سىلكىگە كەش ئولدۇم دەردى مۇلكىگە» دىكى «دەردى مۇلكىگە» نى ئىزافەتلىك قىلماي «دەرد مۇلكىگە» دېگەن بىرىكمىگە، 50 ـ غەزەلدىكى «گۇل رويۇڭ» نى «گۇلى رويۇڭ» غا، 70 ـ غەزەلدىكى «سوزى جەلالىڭدىن» نى «سوزۇ جەلالىڭدىن» غا، 15 ـ رۇبائىيدىكى «گۇمنام خۇدا جويغەكىم شوخ كەتتى» نى «گۇمنام خۇدا جويغە كىم شەيخ كەتتى» گە، تەرجىئىبەندتىكى «ئىززى جاھ» نى «ئىززۇ جاھ» قا ئۆزگەرتىش ھەققىدىكى پىكىرلەر تامامەن توغرا. بۇ قېتىم نەشرگە تەييارلاشتا بۇ تەنقىدنىمۇ قوبۇل قىلىپ، خاتالىقىمنى تۈزەتتىم.

ئىككىنچى:

6 ـ غەزەلدىكى «بىر قەد» نى «بەرقەد» كە، 12 ـ غەزەلدىكى «مەگەر» نى «يەكسەر» گە، 20 ـ غەزەلدىكى «چالەدۇر» نى «جالەدۇر» گە، 36 ـ غەزەلدىكى «ناگە» نى «ناگەھ» كە، 56 ـ غەزەلدىكى «شۇلفۇڭ خۇمدىن» نى «زۇلفۇڭ خەمدىن» گە، 57 ـ غەزەلدىكى «مەسىل» نى «مەسەل» گە، تەرجىئىبەندتىكى «جۇرمى ئىسيان» نى «جۇرمۇ ئىسيان» غا ئۆزگەرتىش، «بول» رادىفلىق مۇخەممەسنىڭ خاتا ھالدا كىرىپ قالغانلىقى توغرىسىدىكى پىكىرلەر تامامەن توغرا بولۇپ، بۇنىڭ بەزىلىرى كاتىبنىڭ ئىملاسى بىلەن تونۇش بولمىغانلىقتىن، بەزىلىرى ئەينى ۋاقىتتا مەنە بىلەن ھېسابلاشمىغانلىقتىن كېتىپ قالغان خاتالىقلار بولۇپ، بۇ قېتىم تەنقىد ئېلان قىلىنىشتىن بۇرۇنلا ئۆزۈم سېزىپ توغرىلىغان ۋە ھېلىقى مۇخەممەسنى چىقىرىۋەتكەنىدىم.

ئۈچىنچى:

تەنقىدتە كۆرسىتىلگەن تۆۋەندىكى نۇقتىلارنى باشقا كەسپداشلار مۇلاھىزە قىلىپ باقسا بولىدۇ، چۈنكى بۇ ھەقتە مېنىڭ چۈشەنچەم باشقىچىرەك بولار:

① 3 ـ غەزەل 3 ـ بېيىتنىڭ «مۇنىڭدىن ئۆزگە ئېرمەس ياكى جىم ئولدى بىلىڭ ئۈچ ھەرف» مىسراسىدىكى «جىم» سۆزى تەنقىدتە دېيىلگىنىدەك «جمع» يېزىلغان ئەمەس، «جىيم» يېزىلغان.

② 12 ـ غەزەل 1 ـ بېيىتنىڭ 1 ـ مىسراسى قولىيازمىدا «قديم خمى بيله طبعيت قاشينك

اولوبدور » يېزىلغان . مېنىڭ ئېنىق خاتالىقىم . بىرىنچىدىن «بيله» گە «بۇيلە » قىلىپ ترانسكرىپسىيە بەرمەي ، «بىلە » قىلغانلىقتا ، بۇنى تەنقىدتىكىدەك «بىل » قىلىشقا بولماس . ئىككىنچىدىن « طبعيت » سۆزىگە بەرگەن ئىزاھىم خاتا بولغان . بۇ سۆز ئەسلىدە «تبعيت » يېزىلسا توغرا بولىدىكەن ، شۇنداقتا بۇ سۆزنىڭ ترانسكرىپسىيىسى «تەبەئىييەت » بولىدۇ ـ دە ، ئەگەر بىز «قاشىڭ » سۆزى بىلەن ئىزاغەتلىك بىرىكمە دەپ بىر تەرەپ قىلساق ۋەزندە بىر بوغۇم ئوشۇقلۇق قىلىپ قالىدۇ . ئېھتىمال ، شائىر بۇ سۆزنىڭ بىر بوغۇمىنى قىسقارتىپ «تەبىئيەت » ۋە «تەبىئيەتى قاشىڭ » قىلغان بولۇشى مۇمكىن .

③ 54 ـ غەزەل 11 ـ بېيىتتىكى «ئول ئوتىدا بود ئولدى نابۇد » دېگەن مىسراغا «ئاي » سۆزىنى كىرگۈزۈپ قويۇش خاتا بولغان . لېكىن بۇ يەردە «اول » يېزىلغان سۆزنى «ئەۋۋەل » قىلىشنىڭ قانچىلىك توغرىلىقىغا ھازىرمۇ گۇمان بار . سەۋەبى ، مۇشۇنىڭدىن كېيىنكى 12 ـ بېيىتتا «ئەۋۋەل » سۆزى «اول » شەكلىدە يېزىلغان . بۇ ئارىلىقتا كاتىپتا شۇنچىلىك سەۋەنلىك بولۇشى ئەقىلگە سىغمايدۇ . ئىككىنچىدىن بۇ غەزەل «دىۋانى مەشرەب » ۋە «مەشرەب شېئىرىيىتىدىن » گە كىرگۈزۈلگەن بولۇپ ، ئۇنىڭدا «ئول يۈز ئوتىدا » دېيىلگەنىكەن .

④ 51 ـ غەزەل 5 ـ بېيىتتىكى « كىم دېدى دىۋار ئارا زالى سەرادا ئىستەگىل » مىسراسىنى ئالساق قولىيازمىدا بۇنىڭدىكى «ديدار » سۆزى «دوار » يېزىلغان ئەمەس . بۇ بېيىتنىڭ مەزمۇنى مېنىڭ چۈشىنىشىمچە «يار ئۇ خۇددى بىر قۇياش ، ئايىقى ئىتتىكلەر خۇددى زەررىچىلەردەك ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ چۆگىلىشىدۇ ، كىم ساڭا يارنى كىشى ئىزىقىپ قالىدىغان ۋەيرانە سارايلاردىن ئىزلىگىن دېدى » بولسا كېرەك . ئەگەر «دەۋۋار » بولسا ئۇنىڭدا مەنە قانداق بولىدۇ ؟ بۇ بىر مەسىلە .

⑤ 52 ـ غەزەل ئاخىرقى بېيىت قولىيازمىدا

« گر يوق اير سانك هم اتينك يوق ايلكا همدم بولغوجه ،
جانيم ئالسۇن دشت هجرينك ايچرەغم بيله اجل » يېزىلغان . بۇ يەردە تەنقىدتىكىدەك «اي يېزىلغان سۆز يوق . ئەگەر «ئىتىڭ ـــ سېنىڭ ئىتىڭ » مەزمۇنىدا بولىدىغان بولسا ، ياكى «ايطينك » ياكى «ايتينك » يېزىلغان بولارئىدى . شۇڭا مەن «ئاتىڭ » دەپ ئېلىپ شۇڭا لايىق مەنە بەردىم ، بەلكىم خاتادۇر . شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش لازىمكى ، «ئات » ۋە «ئىت » سۆزلىرىنىڭ يېزىلىشىنى چاغاتاي تىلى ئىملاسىدىن تولۇق خەۋەردار بولغان بۇ يولداش ياخشى كۆزەتمىگەن ئوخشايدۇ . بۇ قولىيازمىدا « ت» بىلەن «ط» ئارىلاش قوللىنىلغان سۆزلەر خېلى بار . مەسىلەن ، «ئىت » سۆزى 5 ، 9 ، 12 ، 28 ، 29 ، 48 ، 50 ، 59 ، 60 ، 75 ، 77 ، 79 ، 80 ـ غەزەللەردە «ايط » يېزىلغان بولسا ، 17 ، 21 ، 24 ، 25 ، 30 ، 31 ، 35 ، 42 ، 43 ـ غەزەللەردە « ايت » يېزىلغان .

تۆتىنچى :

تۆۋەندىكى نۇقتىلار تەنقىدكە ئەرزىمەيدىغان نۇقتىلار دەپ قارايمەن .

① 13 ـ غەزەل 7 ـ بېيىتتىكى «جان دەشتىدە كەۋسەر نەمى گەر بولسا قۇرۇتتۇم » دېگەن مىسرادا ، 12 ـ غەزەل 7 ـ بېيىتتىكى «ئەي تەلبە كۆڭۈل دەشت ئارا يالغۇز سەن ئەمەس » دېگەن مىسرادا سۆزلەرنىڭ ئورنىنى ئۆزگەرتىش مەسىلىسى . ئالدىنقى قېتىم 15

يىلدىن كېيىنكى يەشمىنى ئويلىمىغانىدىم، ئەينەن ئالغانىدىم، ھازىرمۇ ئۆزگەرتمەي ئەينەن ئالدىم. قولىيازما شۇنداق. بۇ يەردە شائىرنىڭ كاتاڭغا چۈشكەن، چۈشمىگەنلىكى پەقەت ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئوشۇق قولىيازمىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق بىر توغرا تېكىست تۈزۈلگەندە ھەل بولىدىغان مەسىلە، ھەرگىز بىر قولىيازمىغا ئاساسەن ئىككىنچى بىر قولىيازمىنىڭ ترانسكرىپسىيىنى تەنقىد قىلىش ئارقىلىق ھەل بولىدىغان مەسىلە ئەمەس.

② 12 ـ غەزەل 5 ـ بېيىتتىكى «غەرق ئولسە غەمىڭ بەھر ساچىڭ تاشلاپ ئالۇرسەن» دېگەن مىسراغا، 44 ـ غەزەلدىكى «ئەگ، بەگ، سەگ» دېگەن سۆزلەرگە ئەينى ۋاقىتتا ئىزاھ بېرىلگەنىدى، ماقالىنىڭ ئاپتورى ئالدىراشلىقتا كۆرمىگەن بولسا كېرەك.

③ ترانسكرىپسىيىنىڭ تىنىش بەلگىسى مەسىلىسى. ترانسكرىپسىيىدە مىسرانىڭ ئىچىدە تىنىش بەلگىسى قويۇش ـ قويماسلىق چوڭ ـ مەسىلەن ئەمەس. تەنقىدتە مېنىڭ بۇ جەھەتتىكى خاتالىقىم ئۇچۇن كەلتۈرۈلگەن مىسالمۇ يوق ئىكەن. قارىماققا ئېھتىمال مەنىگە بېرىپ تاقىلىدىغان خاتالىقىم بولمىسا كېرەك. كەم دەسمايە بىلەن تاۋاكاغا كىرىپ قالغان كىشى يانچۇقنى تەتۈر ئۆرىگەندەك ئىش بوپتۇ.

بەشىنچى: تەنقىد قىلىش لازىم بولسىمۇ، ئەسقەر ھۇسەيىننىڭ كۆرمەي كەتكەن نۇقتىلىرى:

① 6 ـ غەزەل 2 ـ بېيىتتا ئەسلىدىكى «لەئلى دۇر ئەفشان» يېزىلغان سۆز ئاتىكاچىلىق قىلىپ «لەئلى بەدەخشان» غا ئۆزگەرتىلگەن.

② 17 ـ غەزەل 3 ـ بېيىتتىكى «كۆزۈم دۇر يىغدى ھەسرەتتىن» جۈملىسى «كۆزۈم دۇر-يىغدى ھەيرەتتىن» دەپ خاتا ئوقۇلۇپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان.

③ 13 ـ غەزەل 8 ـ بېيىتتىكى «تەنى يەئقۇبدىن يۇسۇف جان تاپتى جۇدالىق» دېگەن مىسرا «تەن يەئقۇبدىن يوسفى جان تاپتى جۇدالىق» قىلىپ ترانسكرىپسىيە بېرىلگەن (بۇ بېيىتنىڭ مەزمۇنى ھېلىمۇ تۇتۇق).

④ 50 ـ غەزەل 6 ـ بېيىتتىكى «نې ئەيب مېنىڭ جۇزۋىم كۆرگەندە دېسە ئېل كۇل» دېگەن مىسرادا «جۇزۋ» سۆزى بىلەن قارىمۇ ـ قارشى قويۇلۇۋاتقان «كۇل» سۆزىنى «گول» دەپ چۈشەنگەن، ۋەھالەنكى «گول ـ ئاخماق» سۆزى «كل» ئەمەس «گول» يېزىلاتتى.

⑤ 52 ـ غەزەل 1 ـ بېيىتتىكى «شىرەئى ئەنگۇر ـ ئۇزۇم شىرنىسى» نى «شىرەۋۇ ئەنگۇر ـ ئۇزۇم ۋە شىرنا» دەپ چۈشەنگەن.

⑥ 67 ـ غەزەل 4 ـ بېيىتتىكى «ھۇسنۇجەمال» سۆزى «ھۆسنى جەمال» قىلىنغان.

⑦ 83 ـ غەزەل 6 ـ بېيىتتىكى «ترايت ـ تور ئېت (يىغشتۇر)» نى «تەرك ئېت» قىلىپ ئۆزگەرتكەن.

⑧ 9 ـ غەزەل 2 ـ بېيىتتىكى «داغ داغ» سۆزى «داغۇداغ» قىلىنغان.

⑨ 22 ـ رۇبائىدىكى «غىسل ملك ھم» دىكى «ھەم» سۆزىنى خاتا ئوقۇپ «غۇسل مەلەك سەم» قىلىپ ترانسكرىپسىيە بەرگەن.

⑩ 39 ـ غەزەل 5 ـ بېيىتنىڭ بىرىنچى مىسراسىغا «دېمەگىلار» سۆزىنى 2 ـ مىسراسىغا «كىم» باغلىغۇچىسىنى ئورۇنسىز قويغان.

يالغۇز مۇشۇلارلا بولمىسا كېرەك. ئىنچىكىلەپ كۆرۈلسە، يەنە مەسىلىلەرنىڭ بولۇشى تۇرغان گەپ.

ئەمدى تەنقىدتىكى نامۇۋاپىق ياكى خاتا ھېسابلانغان نۇقتىلار ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتەيلى.

كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزنىڭ ساغلام گەۋدىسىنى تىكلەشنى قاتتىق تەشەببۇس قىلغان ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن دادىللىق بىلەن ئوتتۇرىغا چىققان ئەسقەر ھۇسەيىن تۆۋەندىكى نۇقتىلاردا خاتالىقلارغا يول قويغان:

① 14 ـ غەزەل 8 ـ بېيىت «زىرە ھۇ قالغان كېرەك ئىسلام بىدىن ئەھلىغە» دېگەن مىسرادىكى «ئىسلام» سۆزى بىلەن «بىدىن» سۆزىنى تەڭداش باغلاش ئورۇنسىز. بۇ يەردىكى ھۆكۈمران مەنە «ئىسلامغا كىرمىگەنلەرنى ئىسلامغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن ساۋۇت ۋە قالقان لازىم» دېگەن بولۇپ، ئىككىسىنى تەڭ قويغان مەنە يوق. شۇڭا بېيىتنىڭ ئىككىنچى مىسراسىدا «جانبازلىق قىلىدىغان ئاشىقنىڭ ئىشلىتىدىغان قورالى باشقا» دېگەن مەزمۇن بېرىلگەن. بۇ يەردىكى ۋەزىن «ئىسلام» سۆزىدىكى «لام» بوغۇمىنى سوزۇپ ئوقۇش بىلەن تولۇقلىنىدۇ.

② 17 ـ غەزەل 4 ـ بېيىتنىڭ 1 ـ مىسراسىدىكى «كەش ئۇلدۇم دەرد مۇلكىگە» دېگەن مىسرادىكى «ماكان، ئورۇن» مەنىلىرىدىكى «كەش» سۆزىنى «شەھ» كە يۆتكەش ئورۇنسىز. بۇ مىسرانىڭ مەنىسى «مەن ئاشىقلارنىڭ سېپىگە كىرگىنىمدىن بۇيان دەت تارتىدىغان بولۇپ قالدىم، دەرتكە ماكان بولۇپ قالدىم» دېمەكچى.

③ 55 ـ غەزەل 6 ـ بېيىتتىكى «ئىزىڭ ھەريەردە دۇرخانىمغە سوقتۇم» دېگەن مىسرانى «جانىمغە سوقتۇم» دەپ ئۆزگەرتىش مۇۋاپىق ئەمەس. بۇ يەردە «يارنىڭ باسقان ئىزى» دىن ئىبارەت بۇ ئورۇن مەنىسىدىكى سۆز «جان» بىلەن ماسلاشمايدۇ، «خانە» بىلەن ماسلىشىدۇ. بىراق كاتىپ «خانىمغە» يېزىپ قويۇپ خاتا قىلغان.

④ مۇخەممەستىكى «ساڭا قۇل بولغالى بەرھەم ئېمەس قويدۇڭ ئەدەدسىز داغ» مىسراسىدىكى «بەرھەم» نى «بىرھەم» گە ئۆزگەرتىشكە بولماس. بۇ يەردە «بىر» ساندىن كېيىن «ھەم» كېلىدىغان ئادەت يوق. شۇڭا مەن «بەرھەم ـــ بېسۇۋېتىش، يوق قىلىۋېتىش» نى ئېلىش مۇۋاپىق دەپ قارىدىم.

⑤ 1 ـ رۇبائى «ھەر ئاغزى ئوچۇق قالدى قارا لەب ئۆتتى» دېگەندىكى «قارالەب» نى «قارىلاپ» قىلىش مۇۋاپىق ئەمەس. بۇ يەردىكى مەنە «ئابھاياتنى ئېلىپ ئىچەلمىدى، لېۋى قۇرۇق (سۇ تەگمىگەن) ئۆتتى دۇر.

⑥ تەرجىئبەندىكى «ھەرتەرەف بولدى پەرىشان سۇنبۇلۇڭ، گۈل يۈزۈڭگە قايدا بولدى بۇلبۇلۇڭ» نى «قەيد بولدى بۇلبۇلۇڭ» قىلىشمۇ ئورۇنسىز. بۇ يەردە مەن «سېنىڭ چېچىڭ قايسى تەرەپكە (بۇ يەردە تەرەپ سۆزى مۇھىم) قاراپ چۇۋۇلغان بولسا، گۈل يۈزۈڭگە قاراپ سايرايدىغان بۇلبۇللىرىڭ شۇ تەرەپتە بولدى» دېمەكچى، «باغلىنىپ قالدى» دېمەكچى ئەمەس. كاتىپ بۇ جايدا خاتا قىلمىغان، «قايدا» دەپ ئېنىق يازغان، ئەگەر «قەيد» بولسا، غەزەلنىڭ ۋەزنىگە تەسىر يېتىپ قالىدۇ.

www.uyghurkitap.com

⑦ تەرجىمە قىلغۇچى «بوساغىدا تۇرۇلغان خاكسارلىق» نى «بوساغىدا توزۇلغان خاكسارلىق» قىلىش مۇۋاپىق ئەمەس. بۇ يەردىكى «خاكسار» سۆزى قانداقتۇر توزۇپ كېتىدىغان توپا ـ توزان ئەمەس، بەلكى توپا ـ توزاندەك خار، توپا ـ توزان ئورنىدىكى قەدرى ـ قىممىتى يوق، ئېتىبارسىز (ياكى ھازىرقى سۆزىمىز بىلەن ئېيتقاندا ماكانسىز، قەيەردە كەچ كىرسە شۇ يەردە يېتىپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان) شەخسلەرگە قارىتىلغان سۆز. بۇ مىسرادىكى «تۇرۇلغان» سۆزىنى «تۇشۇش، توزۇماق» مەنىسىگە ئەكىلىپ، «توزۇلغان» قىلىش مېنىڭ قارىشىمچە مۇۋاپىق ئەمەس، چۈنكى مۇشۇ نۇسخىدىكى (ئېھتىمال ئۆز قولىدىكى نۇسخىدا ھەم) 15، 16، 18، 25، 55 ـ غەزەللەردە بۇ سۆز سوزۇق تاۋۇش ئاجىزلاشتۇرۇلماي «تازۇتقان. تازۇغان. تازۇپ كەتتى. تازۇتتۇم» شەكلىدە يېزىلغان. گەرچە بۇ قولیازمىدا بىر «ئا» سوزۇق تاۋۇشنىڭ بەزەن ئاجىزلاشتۇرۇپ يېزىلغانلىقىنى كۆرسەكمۇ (مەسىلەن، ياروتتۇم ــ 8 ـ غەزەل. يورۇتتۇم 55 ـ غەزەل، ئاچۇق ــ 80 ـ غەزەل، ئوچۇق ــ 1 ـ رۇبائى)، لېكىن مىسرانىڭ بۇ يەردىكى مەنىسى «توزۇلغان» نى قوبۇل قىلالمايدۇ.

⑧ ماقالىنىڭ ئاپتورى «چۈچۈك» سۆزىنى «سۈچۈك» قىلمىغانلىقىم ئۈچۈن ئىنتايىن ئەپسۇسلىنىدۇ ۋە بۇ سۆزنىڭ 18 ـ ئەسىردىمۇ خاقانىيە تىلىدىن ئۆز ئالاقىسىنى ئۈزمىگەنلىكىگە گۇۋا بولۇپ تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. مېنىڭچە ئەپسۇسلىنىدىغان ئىش تېخى بۇ ئەمەس! 18، 61، 78 ـ غەزەللەردىكى «چۈچۈك» سۆزىنى كاتىپ باشتىن ـ ئاياغ خاتا يازغان ئەمەس. بىزگىمۇ ئۇنى «سۈچۈك» قىلىپ ئۆزگەرتىشكە ھېچكىم ھوقۇق بەرمىگەن. بىزنىڭ ۋەزىپىمىز پەقەت بۇ دەۋردىكى يېزىق ۋە تىل ھادىسىلىرىنى ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلىش، خالاس.

⑨ 40 ـ غەزەل «تۇتىدېك ئايىنە كۆرگەندە سۇخەندان ئولماق» مىسراسىدىكى «تۇتى» ئورنىغا «طفل ــ بالا» سۆزىنى قويۇشنى تەشەببۇس قىلىشتا «كلاسسىك ئەدەبىياتتا ئەنئەن بار» دېيىش ئاساسسىز. ماقالىنىڭ ئاپتورى «تۇتىئى پەسى ئايىنە ــ ئەينەك تۈۋىدىكى تۇتى» دېگەن پارسچە تەمسىلدىن خەۋەرسىز بولسا كېرەك. ئەسقەر ھۆسەيىننىڭ قولىدىكى قولیازمىدا «تۇتى» دېگەن سۆزنىڭ ئورنى مېنىڭ قولۇمدىكى قولیازمىدىكىگە ئوخشاشلا ئاۋال ئاق قالغان، كېيىن بۇ ئورۇنغا «طفل ــ بالا» دېگەن سۆز يېزىپ قويۇلغان. دىققەت بىلەن قارالسا، كېيىن يېزىلغان «طفل» دېگەن خەتنىڭ سىياسىدىمۇ، يېزىلىش ئۇسلۇبىدىمۇ پەرق بار. تەنقىدتىكى بۇ تەۋەككۈلچىلىك ئارقىسىدا تۇتىنى ئەينەككە قارىتىپ گەپدان قىلىش ھەققىدىكى بۇ تەمسىلنىڭ كلاسسىك ئەدەبىياتتا بارلىقىدىن خەۋەرى يوقلۇقى بۇ يەردە ئۆز ـ ئۆزىدىن ئاشكارىلىنىپ قالغاندەك تۇرىدۇ.

⑩ «خىرامان»، «خىيال، چىراغ» سۆزلىرىنىڭ پارسچىدە «خەرامان، خەيال، چەراغ» بولۇپ قېلىشى بۇ ساھەدە ساۋادلىق كىشىگە ئەجەبلەنگۈدەك مەسىلە ئەمەس، ئەمما، بىر ئەسەردە ئوخشاش چىققىنى ياخشى.

⑪ تەنقىدنىڭ ئاخىرىدا مېنى ئۆزى يۇقىرىدا شەرھلەپ ئۆتكەن يېزىقنى ۋە تىلىنى سۆزسىز بىلىشكە، ئاددىي تەلەپ بىلەن ئېيتقاندا بىر قەدەر پىششىق بىلىشكە ئۈندەيدۇ. بۇ ھەقىقەتەن قارشى ئېلىشقا ئەرزىيدىغان پىكىر. ۋەھالەنكى كىشلەرنى مۇنداق بىر پارلاق يولغا

دالالەت قىلغۇچى كىشى مۇشۇ سۆزلىرىدىن 10 ـــ 15 قۇر نېرى بار مايلا تۆۋەندىكىدەك
نۇقتىلاردا خاتالارغا يول قويغان. ئالايلى «ياڭلىغ» سۆزى. ئەسقەر ھۇسەيىننىڭ پىكرىچە بۇ
سۆز «تۈپ سۆز، ھېچقانداق بىر يىلتىزغا 〈 ـ لىغ 〉 قوشۇمچىسى قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان
ئەمەس. ئۇ تۈركىي تىللارنىڭ غەربىي ـ جەنۇب (يەنى ئوغۇز ـ قىپچاق) گۇرۇپپىسىغا خاس
سۆز، ئۇنىڭ شېئىرىيىتىمىزدىن ئورۇن ئېلىشى تىلىمىزنىڭ خاقانىيە دەۋرىدىن كېيىنكى تە-
رەققىيات نەتىجىسى، ئۇنى باشقا تىلدىن كىرگەن دېيىش خاقانىيە دەۋرىدىن كېيىنكى
تەرەققىيات تارىخىنى چۈشەنمىگەنلىكنى كۆرسىتىدۇ ...»

تەنقىد يۇقىرىدىكى كونكرېت مەسىلىلەر بىلەنلا چەكلىنىپ قالسا بوپتىكەن. لېكىن
ئەسقەر ھۇسەيىن ئۇنداق قىلمىغان. ئەمدى بۇ مەسىلىلەرنى كىمنىڭ چۈشىنىپ، كىمنىڭ
چۈشەنمەي تۇرۇپ چۈشىنىمەن دېگەنلىكى توغرىسىدا بىر ئاز توختىلىپ ئۆتەي.

بۇ سۆز خېلى بىر قىسىم قوليازمىلاردا «يانكلىغ» مۇ يېزىلىدۇ. گەرچە ئۇ بىزنىڭ
قوليازمىمىزدا «يىنكلىغ» شەكلىدە يېزىلغىنىدىمۇ خۇددى «ياخشى» سۆزىنى «يخشى»،
«باخشى» سۆزىنى «بخشى» قىلىپ يازغاندەكلا بىر ئىش. بۇ يەردە تەنقىد ئاپتورى بەلكىم
ئۇيغۇر تىلىدىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىغا رىئايە قىلىشنى ئۆزبېك تىلىدىكى
بۇ قانۇننىڭ بۇزۇلۇشى بىلەن بىر قېلىپقا كىرگۈزمەكچى بولسا كېرەك.

بۇ سۆز ئوغۇز ـ قىپچاق تىلىغا خاس ئەمەس، ئۇ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىق ئەدەبىي
تىلىدا كۆپ قوللىنىلغان سۆز بولۇپ، بۇ ئەدەبىي تىلنىڭ جاغاتاي تىلىنىڭ شەكىللىنىشىگە
ئاساس بولۇشى ئارقىسىدا ئوغۇز ـ قىپچاق تىللىرىدا قوللىنىلىدىغان بولۇپ قالغان.
شۇنىڭدەك، بۇ سۆز قانداقتۇر «خاقانىيە دەۋرىدىن كېيىنكى تەرەققىيات نەتىجىسى» ئەمەس،
بەلكى بۇ سۆز ۋە ئۇنىڭ يىلتىزى خاقانىيە تىلىدىمۇ قوللىنىلغان، «تۈركى تىللاردىۋانى III تەم
493 ـ بەتتىكى «ينك ـ ياڭ (ئەندىزە، قىلىپ، ھەرقانداق نەرسىنىڭ پىچىمى)» مانا مۇشۇ
سۆزنىڭ يىلتىزى؛ «قۇتادغۇبىلىك» 17، 1651، 2255، 1820، 4983، 4985، 661 ـ بېيىتلار-
دىكى «ياڭزاغ» سۆزى، ئەخمەت جەپەر ئوغلىنىڭ «قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى سۆزلۈكى» (1968
ـ يىل، ئىستانبول) دىكى «ياڭلىغ» سۆزى (قاراڭ، مەزكۇر لۇغەت 284 ـ بەت، «قەدىمكى
تۈركىي تىللار لۇغىتى» (1969 ـ يىل، لېنىگراد» دىكى «ياڭ» ياكى «ياڭ ـ كەپ» (جۈپ
سۆز)، «ياڭلىغ» سۆزلىرى (قاراڭ، مەزكۇر لۇغەت 233، 234 ـ بەتلەر) ئوخشاشلا «ياڭ ـ
样» سۆزى ۋە ئۇنىڭغا «ـ زاغ»، «ـ لىغ» قوشۇمچىسى قوشۇلۇش بىلەن ياسالغان
سۆزلەردۇر.

تېخى جاغاتاي يېزىق ئەدەبىي تىلى شەكىللىنىشتىن 4 ـ 5 ئەسىر بۇرۇنلا قەدىمكى
تۇرپان ئۇيغۇر تىلىغا تەۋە ھۆججەتلەردە «ئەل ياڭىنچە ـ ئەلدە ئېقىۋاتقان قائىدە ـ يوسۇن
بويىچە» دېگەن سۆز بىرىكمىسى، شۇنىڭدەك بۇنىڭغا «ـ لىغ، ـ لاغ» قوشۇمچىسى قوشۇ-
لۇپ ياسالغان «ياڭلىغ، ياڭلاغ» سۆزى كۆپ ئۇچرايدۇ. «مايترى سىمىت» نىڭ ئۇيغۇرچە
تەرجىمە ئىندىكسىدا كۆرسىتىلگەن «ياڭلاغ» سۆزى نەق مۇشۇ سۆز (قاراڭ، مەزكۇر كى-
تاب، 174 ـ بەت).

چاغاتاي تىلى ئۈستىدە ئۇزاق يىللار تەتقىقات ئېلىپ بارغان يانۇش ئېكمان ئۆزىنىڭ

www.uyghurkitap.com

«چاغاتاي تىلى قوللانمىسى» دېگەن ئەسەردىن چاغاتاي تىلىدىكى ياردەمچى سۆزلەر ئۈستىدە توختالغىنىدا، بۇ سۆزنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنى «yaŋliq» دەپ يېزىپ ئۇنى ئۇيغۇرچە «yaŋ» سۆزىدىن كەلگەن، دەپ تونۇشتۇرىدۇ (قاراڭ، مەزكۇر ئەسەر، 124 ـ بەت، 1966 ـ يىل، ئامېرىكا، ئىندىيان ئۇنىۋېرسىتېتى).

ئەسقەر ھۇسەيىننىڭ تەتقىق قىلىپ كۆرمەيلا بۇ سۆزنى تەپ سۆز، ئوغۇز ـ قىپچاق تىللىرىغا خاس دېيىشىدىكى سەۋەبنى دۇنيادا چاغاتاي تىلى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ھېچبىر ئالىمنىڭ ئەسىرىدىن ئىزلەپ تاپقىلى بولمايدۇ.

خۇلاسە شۇكى، بۇ ئەسلىدە ئۇيغۇر تىلىغا خاس سۆز، ئۇ چاغاتاي تىلى دەۋرىدە ئاساسەن شېئىرىيەتتە قوللىنىلىدىغان، نەسرىي ئەسەرلەردە كەم ئۇچرايدىغان بولغان.

مەن بۇ سۆزنىڭ ترانسكرىپسىيىسى توغرۇلۇق مۇندىن خېلى بۇرۇن بىر قىسىم شەخسلەرگە دېگەنىدىم، ئۇلار ھامان ئۆزلىرىنىڭ ئاساسسىز قاراشلىرى بىلەن «يەڭلىغ» نى قۇۋۋەتلەشكەن ۋە بۇنى داۋاملاشتۇرغان، بۇنىڭ ئاخىرى بېرىپ مۇشۇ تەنقىدتە ئەكس ئېتىپتۇ...

ئېيتىش كېرەككى، تارىخىي جەھەتتىن قارىغاندا، يانداش ياشىغان تىللارنىڭ بىر ـ بىرىدىن سۆز ئېلىش، سۆز بېرىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. تىلشۇناسلىق نۇقتىسىدىن قارىغاندا، دۇنيادا ساپ تىل يوق، ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئۆز تارىخىدا ھىند، خەنزۇ، مۇڭغۇل، مانجۇ، تىبەت تىللىرىدىن، شۇنىڭدەك ھازىر يوقىلىپ كەتكەن سوغد، توخرى تىللىرىدىن ئالغان سۆزلىرى ئاز ئەمەس، بۇ پەقەت ئىنچىكە، چوڭقۇر تەتقىقات ئارقىلىقلا روشەنلىشىدۇ.

يەنە بىر قىزىق ئىشنى دەپ ئۆتەي، «ياڭلىغ» سۆزىنىڭ ئەينى دەۋردە خەنزۇ تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا قوبۇل قىلىنغان «ياڭ» سۆزى ئاساسىدا ياسالغانلىقى توغرىسىدىكى پىكىرنى تەنقىد مەزمۇنى قىلىۋالغان ئەسقەر ھۇسەيىن ئۆزىنىڭ «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تېزىسلىرى» دېگەن ئەسىرىدە خەنزۇ تىلىدىن قوبۇل قىلىنغان «قۇنچۇي — 公主» سۆزىنى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى سۆزلىرى قاتارىدا (بەلكىم تاسادىپىي ھالدا بولسا كېرەك) كۆرسىتىپ قالىدۇ. بىزچە ھەر ئىككى سۆز ئەينى دەۋردە خەنزۇچىدىن قوبۇل قىلىنغان، بىر مەزگىل قوللىنىلغاندىن كېيىن، ئالدىنقىسىنىڭ ئورنىنى «ـ دەك، ـ تەك»، كېيىنكىسىنىڭ ئورنىنى «مەلىكە» سۆزى ئىگىلىگەن.

بۇنى ئەسقەر ھۇسەيىننىڭ «پىششىق بىلىشى» دېگىلى بولمايدۇ. ھېسسىيات ھېچقاچان ئىلمىي پوزىتسىيە ھېسابلانغان ئەمەس. ئىلمىي پوزىتسىيە ئىنچىكىلەپ، ئەتراپلىق تەتقىق قىلىش.

⑫ رەۋىشداش ياسىغۇچى قوشۇمچە «پ، ئىپ، ئۇپ، ئۈپ» چۈملىدىن «ـ پان، ـ پەن» توغرىسىدا:

ھېچقانداق ئەمگەلمەي، تەتقىق قىلمايلا «پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە، تۈركىي تىللارنىڭ غەربىي ـ جەنۇبىي گۇرۇپپىسىغا خاس» قىلىۋېتىلگەن بۇ قوشۇمچە قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى يېزىق يادىكارلىقلىرى دەۋرىدىن تارتىپ ئۇيغۇر تىلىدا داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان قوشۇمچە بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆزۈك تاۋۇشى ئېنىق «پ». بۇ ھەقتە س. يې. مالوۋ «كۆل تې-

گىن » ئابىدىسىدىكى « تىپ ـ دەپ » نى مىسال كەلتۈرۈپ بۇ يەردىكى ئۈزۈك تاۋۇشنى « ب » ئەمەس ، « پ » دەپ كۆرسەتكەن (قاراڭ . س . يى . مالوۋ . قەدىمكى تۈركىي يېزىق يادىكارلىقلىرى ، 47 ـ بەت ، 1951 ـ يىل ، موسكۋا) . بۇ رەۋىشداشنىڭ ئاخىرىغا « ئان » (دىققەت ، بۇ تەنقىدتە ئېيتىلغىنىدەك پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە ئەمەس !) ئۇلانمىسى قوشۇلۇش بىلەن باغلىغۇچى رەۋىشداش مەنىسىنى بەرگەن . قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان مانىزمغا ئائىت ئەسەرلەردىكى « تەڭرى تىپەن ـــ تەڭرى دەپ » ، «بۇرخان تىپەن ـ بۇرخان دەپ » دېگەن سۆزلەردىن بۇنى ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇ (قاراڭ ، س . يى . مالوۋ ، يۇقىرىقى ئەسەر ، 110 ـ بەتتىكى مانىچىلارنىڭ تووۋا دۇئاسى » 57 ـ قۇر ، « خۇست نەھۇفت » ، 142 ـ بەت ، 1941 ـ يىل ئەنقەر .) شۇنداق ئىكەن ، بۇنى غەربىي ـ جەنۇبىي تۈركىي تىللارغا خاس قىلىۋېتىشنى ئىلىم سەھەسىدىكى بىر ئەستايىدىللىق دېگىلى بولامدۇ ؟ بىز بۇ قوشۇمچىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى » غا ئېلىنغان مىساللاردىمۇ بارلىقىنى كۆرىمىز . مەسىلەن :

«ياي بارۇپان ئەرگۈزى («تۈركىي تىللار دىۋانى » I توم 130 ـ بەت) . «ئەردەمنى ئۆگرە نىپەن » («تۈركىي تىللار دىۋانى » I توم 558 ـ بەت) ، «سەن كەلىپە دەتەبرەشۇر » دە تۈركىي تىللار دىۋانى » II تىم 292 ـ بەت) ، «پارچىن كەزىپەن تەلۇ يۇۋقا بولۇپ قال » «تۈركىي تىللار دىۋانى » III توم 132 ـ بەت) ، «كۈندە ئىشى يۈكسەپەن يوقار ئاغار » («تۈركىي تىللار دىۋانى » I توم ، 421 ـ بەت) .

يانۇش ئېكمان بۇ قوشۇمچىنى تونۇشتۇرغاندا ، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ «پ » لىق شەكلىنى ئېلىپ ، ئاندىن « ـ بان ، ـ بەن » شەكلىنى كۆرسىتىدۇ ۋە بۇ كېيىنكى شەكلىنى «باغلىغۇچى رەۋىشداش » دەپ ئىزاھلايدۇ (قاراڭ ، يانۇش ئېكمان ، مەزكۇر ئەسەر 148 ـ بەت) . ئەسقەر ھۈسەيىن بۇ رەۋىشداشنىڭ «پ » لىق شەكلىنىمۇ (بۇ شەكلى ئۆتكەن زامان رەۋىشدېشى مەنىسىنى بېرىدۇ) ۋە ئۇنىڭغا « ـ ئان ، ـ ئەن » قوشۇلۇپ ياسالغان شەكلىنىمۇ ئوخشاشلا « ب » بىلەن ئېلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ . يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك قەدىمكى يېزىقلاردىمۇ ئېنىق « پ » بىلەن ئىپادىلەنگەن ، ھازىرقى جانلىق تىلىمىزدىمۇ « پ » ئېيتىلىۋاتقان بۇ رەۋىشداشنى « ب » قىلىمەن دېيىش قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىن ، ئۇيغۇر يېزىقىدىن تۈزۈك خەۋىرى يوقلۇقىنىڭ ئىپادىسى . ئەمدى « ـ پان ، ـ پەن » گە كەلسەك ، بۇنى چاغاتاي تىلى دەۋرىدە ئاساسەن شېئىرىيەتتىلا قوللىنىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ، شۇنىڭدەك شېئىرىيەتتىكى ئاھاڭدارلىقنى تەمىنلەش يۈزىسىدىن « ـ بان ، ـ بەن » ئالسا بولىدۇ ، بۇ باشقا بىر گەپ .

⑬ يولداش ئەسقەر ھۈسەيىن پارسچىدىن كىرگەن قوشۇمچىلار قاتارىدا « ۋەن ـ بەن » نى كۆرسىتىدۇ . لېكىن بۇ قوشۇمچىنىڭ تارىخىي تۇغرىسىدا 1940 ـ يىلى بېسىم ئاتالاي ، 1983 ـ يىلى پەرھات جىلان ئېلان قىلغان ماقالىلارنى كۆرۈپ بېقىش بۇ ياقتا تۇرسۇن ، ئەقەللىسى بۇ قوشۇمچىنىڭ «مەن ـ مەند» ئىكەنلىكىنى يادىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان (قاراڭ ، «تېزىسلار » 399 ـ بەت) .

مېنىڭ ئەپسۇسلىنىدىغىنىم . بۇ تەنقىد ئەينى ۋاقتتا قىلىنغان بولسا ، ئېلىڭ بولمىغاندىمۇ تەنقىد ئاپتورىنىڭ ئىشتىراكىدا يېزىلغان «تېزىسلار» دېگەن ئەسەر كەڭ جامائەتچىلىك بىلەن

www.uyghurkitap.com

يۈز كۆرۈشۈشتىن ئالدىن بېزىلغان بولسا، مەنمۇ، ئاپتورنىڭ ئۆزىمۇ، شۇنىڭدەك باشقىلارمۇ بۇ مەسىلىدە كاللىمىزنى بىر سىلكىپ، سەگەكلىشىپ قالغان بولاتتۇق. مۇشۇنداق بىر تەنقىد بېرىلمىگەنلىكتىن، مېنىڭدىن كېيىن، ھەتتا مېنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا «بۇلاق» ژۇرنىلىدا كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزغا دائىر ئېلان قىلىنغان ماتېرىياللاردا مەن ئۆتكۈزگەن خاتالىقلاردەك نۇرغۇن خاتالىقلار يۈز بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولمىدى.

يىغىپ ئېيتقاندا، خۇداغا شۈكرى، ھېلىمۇ ئەسقەر ھۈسەيىن ئاغزىنى بۇزۇپلا بىر نىمە دېمەپتۇ. ئاغزىنى بۇزغاندىمۇ نېمە دېگۈلۈك ئىدى؟ چۈنكى ھازىر ئىلمىي تەنقىد مۇشۇ ئۇسلۇبقا كىرىپ قالدى. بۇ تەنقىد مېنىڭ كاچىتىمغا ئۇرۇلغان قاتتىق بىر شاپىلاق بولدى، مېنى سەگەك قىلىپ قويدى، ئەمدى تەنتەكلىك قىلمايدىغان بولدۇم. قېنى ئەمدى، بىزنىڭ بۇ تەنقىدچىمىز ئۆزىنىڭ يۇقىرىدا چاندۇرۇپ قويغان نۇقتىلىرىنى چوڭقۇر مەنىلىك بايانلىرى ئارىسىدا ئاشكارىلىنىپ قالغان «ئالاھىدە ئىلمىي قابىلىيىتى» نى ئىقرار قىلالامدۇ؟ شۇنىڭدەك بۇ يەردە ئېيتىلمىغان بولسىمۇ ئۆزى ئىشلىگەن كلاسسىك ئەدەبىياتقا دائىر ئەسەرلەردە ئۆتكۈزگەن كەمچىلىكلىرىنى مۇشۇ تەنقىدكە سەكرەپ چىققاندىكى جۈرئەتچانلىقى بىلەن تەن ئالالامدۇ؟ ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۆزىگە، شۇنىڭدەك ترانسكرىپسىيە مەسىلىسىدە ھازىرمۇ بېپەرۋالىق قىلىۋاتقان، ھۆشىنى تاپمايۋاتقان ياكى كلاسسىك شېئىرىيەت تېكىستلىرىنى بۇرمىلاۋاتقان، كلاسسىك تېكىستلارنى ئويدۇرۇپ چىقىرىۋاتقانلارغا تەمكىن قوللىرى بىلەن كېلىشتۈرۈپ بىر كاچات ئۇرالامدۇ؟

بىزنىڭ كلاسسىك شېئىرىيەت ترانسكرىپسىيىسى ئۈستىدە ئىشلەۋاتقىنىمىزغا تېخى ئۇزۇن بولمىدى. بۇ ساھەدە تەجرىبىمىزمۇ، قولىمىزدىكى ماتېرىياللارمۇ ئىنتايىن ئاز. بەزىدە بىر ئەسەرنىڭ سېلىشتۇرىدىغان باشقا نۇسخىسى يوق، بىر قىسىم ئەسەرلەرنى ئالمۇتا، تاشكەنتلەردە قىلىنغان تەييار ترانسكرىپسىيىدىن كۆچۈرۈپ ئالدۇق. ئۇنى سېلىشتۇرۇپ باقمىدۇق. چاغاتاي تىلىنى بىر قەدەر بىلىدىغان كىشىلىرىمىزنىڭ ئاز بولغانلىقى ئۈستىگە بۇ ھەقتە چوڭقۇر تەتقىقاتمۇ ئېلىپ بارمىدۇق. بۇ ساھەدە ساناقلىق بىر قانچە پېشۋالىرىمىز بىر قەدەر بىلگەندىن سىرت، قالغانلىرىمىز يېرىم بوتۇلكا سۇ. بۇ ساھەدە تەتقىق قىلىنمىغان مەسىلىلەر تەتقىق قىلىنغان مەسىلىلەردىن كۆپ، ھەل قىلىنمىغانلىرى ھەل قىلىنغانلىرىدىن كۆپ ئالايلى. ئەرەب ـ پارس تىلى سۆزلىرىنى قايسى مەنبەدىن ئېلىش مەسىلىسى، ئەرەب ـ فارس تىلى سۆزلىرىدىكى سوزۇلما سوزۇق تاۋۇشلار مەسىلىسى، ئاھاڭداش ياكى شەكىلداش سۆزلەر مەسىلىسى، ئەرەب ـ پارس تىلى سۆزلىرىدىكى سوزۇق تاۋۇشلارنى ئىپادىلەش بىلەن ئۇيغۇر تىلىدىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ئاھاڭداشلىقى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت مەسىلىسى... قاتارلىقلار ھازىرمۇ ھەل قىلىنمىغان مەسىلىلەردۇر.

شۇڭا، بىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، كىم بىلىدۇ؟ دېگەن مەسىلە مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى بىلگەنلىرىمىزمۇ، بىلمىگەنلىرىمىزمۇ كەمتەرلىك بىلەن قېتىرقىنىپ ئۆگىنىش، ئۆزئارا ياردەم بېرىش، شۇنداق قىلىپ بۇ ساھەدە بولۇۋاتقان قالايمىقانچىلىقلارنى تۈگىتىش، بۇ يەننى تېخىمۇ يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك. مانا بۇ ھەقىقىي بىلگەن بىلەن بىلمىگەننى سىنايدىغان بىر ئىمتىھان.

منكۈن باتۇر ۋە ئۇنىڭ باللىرى

2

شاھزادە قۇتبۇل

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، بىزنىڭ مۇشۇ
يۇرتتا ، بەكمۇ بۇرۇنقى زاماندا منكۈن باتۇر
دەپ ئەل ـ يۇرت سۆيەر ، ئادىل بىر پادىشاھ
ئۆتكەنىكەن . ئۇنىڭ ئۇزۇن ياشاپ ، ئۇزاق
ھۆكۈم سۈرگەن شاھ شىرخان دەپ بو-
ۋىسى ، بوۋىسىدىنمۇ ئۇزۇن ياشىغان ، 47
يۇرت پادىشاھىنى سورىغان مىرزان شاھ دەپ
ئاتىسى بولغانىكەن . منكۈن باتۇر ئاتىسى
مىرزان شاھنىڭ تەختىگە ۋارىسلىق قىلىپ
47 يۇرتنى بىر يۇرتتەك ئىناقلاشتۇرۇپ ئا-
دىللىق بىلەن سوراپتۇ . سورىغاندىمۇ
ئاتىسىدىنمۇ ئۇزاق سوراپتۇ ھەم ئاتىسىدىن
ئۇزۇن ياشاپتۇ . ئۇنىڭ نۇرغۇن باللىرى
بولۇپ ، باللىرى ئىچىدە قۇتبۇل دەپ بىر
ئوغلى بولغانىكەن . ئۇ ، ئاتىسىنىڭ ياخشى
كۆرىدىغان باللىرىنىڭ بىرى ئىكەن . قۇت-
بۇل تاكى بالاغەتكە يەتكىچىمۇ يا لەشكىرى
ئىشلارغا ياكى ئوردا ئىشلىرىغا زادىلا قىزىق-
ماپتۇ . ئۇنىڭ قىزىقىدىغىنى يۇرت ئارىلاپ
جاھان كېزىش ئىكەن . منكۈن باتۇر ئۇنى
ئۆي ـ ئوچاقلىق قىلىپ قويۇش مەقسىتىدە
ئۆز تەۋەسىدىكى 47 يۇرتنىڭ مەلىكىلىرى
ئىچىدىن ھەر ـ ھەر گۈزەل قىزلارنى
تاپسىمۇ ، يۇرت كېزىمەن ، ئۆيلەنمەيمەن ،
دەپ ئاتىسى تاپقان لايىقلارنىڭ ھېچقاي-
سىسىنى قوبۇل تاپماپتۇ . ئوغلىنىڭ غەلىتە
مىجەزىدىن ئۆكۈنۈپ ، ئۇنى بىر مەھەل
مەيلىگە قويۇپ بېرىپ باقماقچى بوپتۇ .

شاھزادە قۇتبۇل بىر كۈنى ئاجايىپ
بىر چۈش كۆرۈپتۇ . چۈشىدە ئاي
تولۇقلۇقتىن ئۆيگە چۈشۈپتۇ . ئۆينىڭ ئىچى
يوپيورۇق بولۇپ ، ئاي بارغانسېرى
يوغىناپتۇ . يوغىنا ـ يوغىنا گۈزەل بىر سا-
ھىبجامال قىزغا ئايلىنىپ قۇتبۇلنىڭ قوينىغا
كىرىپتۇ . تاڭ سۈزۈلۈشتىن بۇرۇن قۇتبۇل-
نىڭ قوينىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ،
يۇقىرى ئۆرلەپ ، ئاسمانغا سىڭىپ كەتكەن-
دەك كۆزدىن غايىپ بوپتۇ . شاھزادە قۇتبۇل
«ئاي ، ئاي !» دەپ تۋۋلاپ ئويغىنىپ
كېتىپتۇ . كۆزىنى ئاچسا چۈشى . شاھزادە
قۇتبۇل ئۇ كۈننى خىيال بىلەن
ئۆتكۈزۈپتۇ .

www.uyghurkitap.com

ئەتىسى ـ ئاخشىمى خىيلى چاغقىچە ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ. خىيالدىن ئاي قىز كەتمەپتۇ. خىيال بىلەن بولۇپ قايسى چاغدا ئۇخلاپ قالغىنىنى بىلمەپتۇ. ئىككىنچى كۈنىمۇ ئالدىنقى كۈندىكىگە ئوخشاش چۈش كۆرۈپتۇ. ئۈچىنچى كۈنىمۇ شۇنداق بوپتۇ. بۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئۇ خىياللا سورۇپتۇ. باشقىلارنىڭ گەپلىرى قۇلىقىغا كىرمەپتۇ. بەزىلەر ئۇنىڭدىن گەپ سورىسا تاقا ـ تۇققا جاۋاب بېرىپتۇ. قۇتبۇلدىكى بۇ غەلىتە ئۆزگىرىشكە ھەيران قېلىشىپتۇ. ھەتتا بەزىلەر قۇتبۇل شاھزادە ئېلىشىپ قاپتۇ، دېيىشىپتۇ. ئۇنىڭدىكى بۇ ئۆزگىرىشكە منكۈن باتۇرمۇ دىققەت قىلغانىكەن. ئۇمۇ ئوغلى ئۈستىدە خىيالغا پېتىپتۇ، بېشى قېتىپتۇ. ئوغلىدىن خىيالچان بولۇپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتىكەن، كۆرگەن چۈشىنى ئەينەن سۆزلەپ بېرىپتۇ. شاھزادە قۇتبۇلنىڭ چۈشىگە منكۈن باتۇرمۇ ھەيران قاپتۇ ھەم خىيالغا چۆكۈپتۇ. «مەن ئوغلۇمغا شۇنچە باش قاتتۇرۇپ ئىقلىمدا ئاز تېپىلىدىغان گۈزەل مەلىكىلەردىن لايىق تاپسام بىر سىنىمۇ ياراتمىغانىدى. ئۇنىڭغا بۇيرۇلغىنى باشقا ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، قۇتبۇلنىڭ قانداق قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى سوراپتۇ.

— يۇرتتىن چىقىپ جاھان كېزىپ باقاي دەيمەن. شۇنداق قىلسام چۈشۈمدىكى قىزنى يولۇقتۇرۇپ قالارمەن، — دەپتۇ قۇتبۇل.

منكۈن باتۇرنىڭ باشقا ئامالى بولمىغاچقا، ئوغلىنىڭ دېگىنىدەك قىلماقچى بوپتۇ. قۇتبۇلغا 40 قېچىرغا مال ئارتىپ 40 يىگىت بىلەن كارۋانلارغا قوشۇپ يولغا ساپتۇ. شاھزادە قۇتبۇل يولغا چىقىش ئالدىدا منكۈن باتۇر:

— ئوغلۇم، جاھان كېزىش سەپىرىگە ئاتلىنىۋاتىسەن. سەن يۇرتتىن چىقىپ باقمىغان، بېشىڭدىن ئىسسىق ـ سوغۇق ئۆتمىگەن، چىق ئىشلاردىن خەۋىرىڭ يوق. شۇڭا كارۋانلاردىن ئايرىلما، بىرەر ئىش قىلماقچى بولساڭ ھەمراھلىرىڭ بىلەن مەسلىھەتلەش، ئۇلارنى تاشلىۋەتكۈچى بولما. ساڭا مېنىڭ مۇنداق ئۈچ نەسىھىتىم بار، ئېسىڭدە چىڭ ساقلا: بىرىنچىسى، ئەگەر بىرەر گۇناھسىزنىڭ ناھەق جازالىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسەڭ، ھەرقانچە چىقىم تارتساڭمۇ ئۇنى جازادىن قۇتۇلدۇرۇۋال، ھامان بىر كۈنى ئۇنىڭ ساۋابىنى كۆرىسەن؛ ئىككىنچىسى، ئاجىز ـ ئورۇق، غېرىپ ـ مۇساپىرلارنى بوزەك قىلما، بەلكى ياردەم قىلىپ ھاجىتىنى راۋا قىل؛ ئۈچىنچىسى، بېشىڭغا ھەرقانداق كۈن چۈشسىمۇ، بولۇپمۇ ياخشى كۈنلىرىڭدە ھەمراھلىرىڭنى تاشلىۋەتمە. بىللە كېتىپ، بىللە قايتىپ كەل، — دەپتۇ.

شاھزادە قۇتبۇل دادىسىنىڭ نەسىھىتىنى كۆڭلىگە ئورنىتىپ، رازىلىقىنى ئېلىپ، تۆرلۈك قىممەت باھالىق مال ئارتىلغان 40 قېچىرنى ئالدىغا سېلىپ، 40 يىگىتنى ھەمراھ قىلىپ كارۋانلارغا قېتىلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئۈچ كۈن ماڭغاندىن كېيىن ئىككى يول ئاچىسىغا كېلىپ قاپتۇ. ئوڭ تەرەپتىكى يول ئانچە ئۇزۇن ئەمەس ئىكەن. بۇ يولدا يەنە ئۈچ كۈن ماڭسا بىر شەھەرگە بارىدىكەن. كارۋانلار شۇ يۇرتنى ئارىلاپ چىققانىكەن. سول تەرەپتىكى يول ئۇزۇن بولۇپ، يېقىن ئارىدا يۇرت، مەھەللە يوق ئىكەن. بىرنەچچە كەڭ چۆل ۋە جاڭگاللىقلاردىن ئۆتكەندىن كېيىن ئاندىن

يۇرت قارىسى كۆرۈنىدىكەن . شاھزادە قۇتبۇل يىراقلارغا بېرىپ جاھان كېزىشنى ئارزۇ قىلغاچقا ، سول تەرەپتىكى يولغا ماڭماقچى بوپتۇ . كارۋان باشلىقى ئۇ يولنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ھەرقانچە ئېيتسىمۇ ، شاھزادە قۇتبۇل مۇشۇ تەرەپكە ماڭغىنىم ماڭغان ، دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ . كارۋانلار ئۇلارنى ئىلاجىسىز خەتەرلىك يولغا ماڭدۇرۇپ بولۇپ ، ئۆزلىرى نىشانلىغان ئوڭ تەرەپتىكى يولغا مېڭىپتۇ . كارۋانلار ئۆز يولىدا كېتىۋەرسۇن ، ئۇلارنى يولدا قويۇپ قۇتبۇل شاھزادىدىن گەپ ئاچايلى .

شاھزادە قۇتبۇل 40 يىگىتى بىلەن سول تەرەپتىكى يولغا چۈشۈپ يەتتە كۈن يول يۈرۈپتۇ بىرەر يۇرت ، مەھەللە ، ھەتتا بىرەر ئادەمنىڭ سايىسىنىمۇ ئۇچراتماپتۇ . كەچكە يېقىن قويۇق بىر ئورمانلىققا كېلىپ قاپتۇ . ئۇلار كېچىنى ئورمانلىق بويىدا ئۆتكۈزۈشنى مەسلىھەتلىشىۋاتقاندا ، ئورمانلىق ئىچىدىن چىقىۋاتقان ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاۋازلار ئاڭلىنىپتۇ . بۇ ئەتراپتا بىرەر ئۆيمۇ كۆرۈنمىسە ، بۇ نەدىكى ئادەملەرنىڭ ئاۋازىدۇ ، دەپ ئويلىغان شاھزادە قۇتبۇل بىر نەچچە يىگىتلىرى بىلەن ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ . ئۇلار ئورمانلىق ئىچىگە كىرسە بىر توپ لەشكەر بىر ئادەمنى دەرەخكە بېشىنى تۆۋەن قىلىپ ئېسىپ قويۇپ چېپىشقا تەمشىلىۋاتقانىكەن . بۇنى كۆرگەن شاھزادە دادىسى مىنكۈن باتۇرنىڭ بېرىنچى نەسىھىتىنى ئېسىگە ئېلىپ «دادام كۆزدە تۇتقان بىگۇناھ ئادەم مۇشۇ ئوخشايدۇ ، مەن ئۇنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالاي ، قىلغان ياخشىلىقىم ئۇچۇن بىرەر ساۋاب تاپارمەن » دەپ ، ئويلاپ لەشكەر باشلىقىغا :

— توختاپ تۇرۇڭلار ، بۇ ئادەمنى نېمىشقا چاپماقچى بولسىلەر ؟ ئۇنىڭ ئۆلۈمگە لايىق قانداق گۇناھى بار؟ — دەپ سوراپتۇ . لەشكەر باشلىقى :

— ئەي شاھزادە ، بۇنىڭ گۇناھى بەك ئېغىر ، بۇ تەلۋە بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ ساھىپجامال مەلىكىسىنى ئوغرىلاپ قاچماقچى بولۇپ ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا تۇيلۇكتىن چۈشۈۋاتقاندا تۇتۇلۇپ قالغان . پادىشاھىمىز ئۇنى يۇرتتىن يىراق ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈۋېتىشنى ئەمر قىلدى ، — دەپتۇ .

— شاھزادە قۇتبۇل بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ، سەپىرىدە تۇنجى يولۇققان بۇ گۇناھكارنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى نىيەت قىپتۇ - دە، لەشكەر باشلىقىغا :

— بۇ گۇناھكارنىڭ گۇناھىنى تىلىۋالاي ، سىلەر ئۇنىڭ گۇناھىدىن كېچىسەڭلار ، مەن سىلەرنى رازى قىلسام ، — دەپتۇ .

لەشكەر باشلىقى يېنىدىكى بىر نەچچە چاپارمەنلىرى بىلەن بېشىنى بىر يەرگە قىلىپ كۇسۇرلىشىۋالغاندىن كېيىن :

— بۇ تەلۋە پادىشاھىمىزنىڭ مەلىكىسىنى ئوغرىلىماقچى بولغان تۇرسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى ئۆلتۈرۈش پادىشاھنىڭ ئەمرى تۇرسا ، بىز ئۇنى قايسى يۈرىكىمىز بىلەن ئۆلۈمدىن ئازاد قىلالايمىز ، — دەپتۇ .

— ئۇنى قويۇۋەتكىنىڭلارنى پادشاھىڭلارغا دېمىسەڭلار بولدىغۇ ، — دەپ شاھزادە قۇتبۇل ئۇلارنىڭ پادىشاھىغا نېمە دەپ بېرىشنىڭ يولىنى ئۆگىتىپتۇ . لەشكەر باشلىقى يەنە ئادەملىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىۋېلىپ :

— ئەي، شاھزادە ، بۇ تەلۋىنىڭ

گۇناھىنىڭ ئېغىرلىقىنى بىز ساڭا ئېيتتۇق. ئۇنىڭ ئۇن ئۆلۈمگە لايىق گۇناھىنى ئاز مال ـ دۇنيا بىلەن تىلىۋالغىلى بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ قانچىلىك نەرسە بەرسەم ئۇنى قويۇپ بېرىسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ شاھزادە.

ــ بىز 40 ئادەم. ھەر بىرىمىزگە ئوخشاش قىممەتتە بىر قېچىرلىق مال ـ دۇنيا بېرىپ ئۇنىڭ گۇناھىنى تىلىۋال، بولمىسا يولۇڭغا كېتىۋەر، ــ دەپتۇ لەشكەر باشلىقى.

شاھزادە قۇتبۇل 40 قېچىردىكى ماللارنى قېچىرلىرى بىلەن قوشۇپ بېرىپ گۇناھكارنى ئۆلۈمدىن تىلىۋاپتۇ.

لەشكەر باشلىقى 40 قېچىرلىق مالغا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ئادەملىرى بىلەن ئۆز شەھىرىگە قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلار قۇتبۇل شاھزادىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە يولدىن بىرەر مال سېتىۋېلىپ ئۆلتۈرۈپ، قېنىغا ھېلىقى گۇناھكارنىڭ كىيىملىرىنى مىلەپ پادىشاھىنى ئىشەندۈرۈپ خاتىرجەم قىلماقچى بوپتۇ.

شاھزادە قۇتبۇل يىگىتلىرى بىلەن ئورمانلىقتا چۈشكۈن قىلىپ قونۇپتۇ. ئۇزۇن يول يۈرۈپ ھېرىپ كەتكەچكە، ئەتىسى خېلى ۋاقىتقىچە ئۇخلاپتۇ. ئويغىنىپ قارىسا كۈن ئىككى غۇلاچ ئۆرلىگەن. ئۇلار ئاندا ـ مۇندىلا غىزالىنىپ يولغا چىقماقچى بوپتۇ. يىگىتلىرى:

ــ ھەي شاھزادە، بىر گۇناھكارنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرىمەن، دەپ 40 قېچىرلىق مالنى قېچىر بىلەن قوشۇپ ئۇلارغا بېرىۋەتتىڭ. يول ئوزۇقلىرىمىزمۇ قېچىرلارغا قاچىلاغلىق ئىدى. ئوزۇقسىز قالدۇق، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ ــ دېيىشىپتۇ.

شاھزادە ئويلىسا راست، قالغان ئازراق ئوزۇق بىلەن بۇنچىۋالا ئادەم قانداق قىلىدۇ، بۇ ئۇزۇن يول قاچان تۈگەيدۇ؟ ئۇ ئويلاپتۇ، ئويلاپتۇ. 40 يىگىتلىرىمنى يول ئازابى تارتقۇزغىنىمنىڭ ئۈستىگە ئاچلىقتا قىينىسام بولمىغۇدەك، دەپ ئاخىرى بىر قارارغا كېلىپ، يول ۋە ئاچلىق ئازابىنى مەنلا تارتاي، مېنىڭ سەۋەبىمدىن سىلەر قىينىلىپ يۈرمەڭلار، بولمىسا ساۋاب تاپىمەن دەپ بىر گۇناھكارنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزغىنىم بىكار بولىدۇ، دەپ 40 يىگىتنى يۇرتقا قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

ئەمدى قۇتبۇل شاھزادە بىلەن ھېلىقى گۇناھكار يىگىتكە كېلەيلى. قۇتبۇل شاھزادە ئوزۇق ـ تۈلۈك ئارتىلغان يەنە بىر قېچىرغا ھېلىقى گۇناھكارنى مىندۈرۈپتۇ. ئىككىسى يولغا چىقىپ مېڭىپتۇ. ماڭغاندىمۇ توختىماي مېڭىپتۇ، ئەمما تۈزۈك پاراڭلاشماپتۇ. كۈن پاتار مەزگىلدە ئورمان تۈگەپ، كەڭرى يايلاق باشلانغان بىر تۈزگە كېپتۇ. قارىسا بىر بۇلاق تۇرغۇدەك. ئۇلار بۇلاق بويىغا چۈشكۈن قىپتۇ، گۈلخان يېقىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. غىزالىنىپ ئاچ قورسىقىنى توقلاپ بولغاندىن كېيىن قۇتبۇل شاھزادە:

ــ ھەي يىگىت، مەن سىنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرىمەن دەپ 40 قېچىرلىق مال ۋە قېچىرلىرىمدىن ئايرىلدىم، 40 ھەمراھلىرىمنى قايتۇرۇۋېتىپ ئۆزۈملا قالدىم. بۇنى بىلەمسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى گۇناھكار:

ــ ئەي شاھزادەم، ئۆزىڭىز بۇرۇن كۆرۈپمۇ باقمىغان مەندەك بىر قىز ئوغرىسىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزىمەن دەپ ھەممە

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

نەرسىلىرىڭدىن ئايرىلغىنىڭىزنى بىلىپ
تۇردۇم. بۇ ياخشىلىقىڭىز ئۈچۈن ئۆمرۈم
بويى تاپان ئاستىڭىزدا خىزمىتىڭىزنى قىل-
سامۇ، ياخشىلىقىڭىزنىڭ ھەققى تۈگىمەيدۇ.
بۇ ياخشىلىقىڭىزغا ۋاقتى كەلگەندە چوقۇم
ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرىمەن، —
دەپتۇ. ئۇلارنىڭ قىلىشقان پارىڭى
شۇنچىلىكلا بوپتۇ. ئۇلار ئۇخلاپتۇ. ئەتىسى
سەھەر تۇرۇپ يولنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ.
ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە ئىككى كۈن يول
يۈرۈپتۇ. كەچتە بىر مەھەللىنىڭ چېتىگە
كېلىپ چۈشۈپتۇ. غىزالىنىپ بولۇپ
ئۇخلايدىغان چاغدا گۇناھكار يىگىت:
— ئەي شاھزادە، بۈگۈن مەن ساڭا
ھەمراھ بولالمايمەن. ئارامىڭنى ئېلىپ،
ئۇيقاڭنى ئۇخلاپ تۇر. مېنىڭ ئازراق ئىشىم
بار. ئەتە سەھەردە يېتىپ كېلىمەن. چاي
ۋاقتىغىچە ساقلا. شۇ چاغقىچە يېتىپ كې-
لەلمىسەم، بىرەر پالاكەتكە يولۇقۇپتۇ، دە
يولۇڭغا مېڭىۋەر، — دەپتۇ.
مەن سېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قال-
غىنىم ئۈچۈن ماڭا ھەمراھ بول، دېمەيمەن،
سەن ئازاد، نەگە كەتسەڭ ئۆز ئىختىيارىڭ.
سەندىن بۇ كېچە نېمە قىلماقچىسەن؟ دەپتۇ
سورىمايمەن، پەقەت ئىسمىڭنى سو-
رىۋالاي، — دەپتۇ قۇتبۇل شاھزادە.
— مېنىڭ ئىسمىم غايىپزادە. مېنىڭ
نېمە سەۋەبتىن ئۆلۈمگە بۇيرۇلۇپ قالغىنىم
ساڭا ئايان. ئەمما زادى قانداق ئادەملىكىم
تېخى ساڭا مەلۇم ئەمەس. بۇ تەرىپىمنى ھا-
زىر ساڭا ئاشكارىلىمايمەن، كېيىن بىلىپ
قالىسەن، مەن كەتتىم، — دەپتۇ — دە،
گۇناھكار يىگىت شاھزادە بىلەن خوشلىشىپ
يولغا راۋان بوپتۇ. قۇتبۇل شاھزادە ئورنىدا
ئۇخلاپ تۇرسۇن، غايىپزادىگە كېلەيلى.

غايىپزادىنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىغا
كەلسەك، ئۇ ئۇدۇل ساھىپجامال قىزنى
ئوغرىلىماقچى بولغان ھېلىقى پادىشاھنىڭ
شەھىرىنى قارىلاپ مېڭىپتۇ. تۈن نەق
بولۇپ، ئادىمزاتتىن تارتىپ جىمىكى مەخ-
لۇق ئۇيقۇغا غەرق بولغان چاغ ئىكەن.
يىگىت ئۇستىلىق بىلەن پادىشاھنىڭ ئور-
دىسىغا كىرىپتۇ. پادىشاھ قىزىنى ئەتىۋارلاپ
ئوردىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى 40 پەللىمپەيلىك
راۋاقنىڭ ئەڭ ئۈستىدىكى ئۆيدە
ساقلايدىكەن. ھەر ئون پەللىمپەينىڭ بىر
ئەگمىسىگە بىردىن قاراۋۇل قويۇپ
مۇھاپىزەت قىلىدىكەن. پادىشاھدىن تارتىپ
قاراۋۇللارغىچە ھەممىسى ساھىپجامال قىزنى
ئوغرىلىماقچى بولغان ئوغرىنى ئۆلتۈرۈلدى،
دەپ قارىغاچقا، قىزدىن خاتىرجەم ئىكەن.
يىگىت قارىغۇدەك بولسا، قاراۋۇللارنىڭ
ھەممىسى غەرق ئۇيقۇغا كەتكەن. غايىپزادە
يىگىت شەپە چىقارماي پەم بىلەن مېڭىپ قىز
ياتقان ھۇجرىغا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ ئۆيگە
كىرگىنىنى قىز تۇيۇپ قېلىپ، قورقۇپ
كېتىپ ۋارقىراشقا تەمشىلىپتىكەن، يىگىت:
— ئەي مەلىكە، ۋارقىرىماڭ، بۇ،
مېنىڭ قېشىڭىزغا ئۈچىنچى قېتىم كىرىشىم.
بىرىنچى قېتىم كىرگىنىمدە ۋارقىراپ كېتە-
ۋىدىڭىز، ئىلاجىسىز قېچىپ چىقىپ
كەتتىم. ئىككىنچى قېتىم كىرگىنىمدە ۋار-
قىرىمىغان بولسىڭىزمۇ، ئوردىدىن چىقىپ
كېتىدىغان چاغدا مەلۇم قىلىپ قويۇپ تۇ-
تۇپ بەردىڭىز، سىزنىڭ سەۋەبىڭىزدىن
دادىڭىز مېنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى. دادىڭىزنىڭ
جاللاتلىرى مېنى چاپىدىغان چاغدا يۇرت
كېزەر بىر ئادەمنىڭ گۇناھىمنى 40 قېچىرلىق
مالغا سېتىۋېلىشى بىلەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ
قېلىپ، ئۈچىنچى قېتىم مانا يەنە قېشىڭىزغا

www.uyghurkitap.com

كىردىم . مەن بىر قېتىم ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان
ئادەم . ئەگەر مېنى يەنە تۇتۇپ بەرمەكچى
بولسىڭىز ، مېنىمۇ ، ئۆزىڭىزنىمۇ
توگەشتۈرىسىز . تىرىك قالاي دېسىڭىز مەن
بىلەن مېڭىڭ ، ـــ دەپ پىچاقنى مەلىكىنىڭ
بوغۇزىغا دەڭلەپتۇ . مەلىكە : ئۇن چىقار ساملا
بۇ جېنىدىن تويغان ، ئۆلۈمدىن قورقمايدى-
غانلىق قولىدا ئۆلىدىغان ئوخشايمەن ، ماڭا
بۇيرۇلغىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ . تەقدىرىمگە
تەن بېرىپ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مېڭىپ باقاي ،
بىر گەپ بولار ، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە ،
لازىملىق نەرسە ـ كېرەكلىرىنى بىر كىچىك
قۇتىغا سېلىپ تەييار بوپتۇ . غايىپزادە يىگىت
ھۇجرىدىكى چوڭ بىر ساندۇقنى بىكارلاپ ،
قىزنى ئىچىگە ساپتۇ ، ئاغزىنى قۇلۇپلاپ
كۆتۈرۈپ مېڭىپتۇ . قاراۋۇللار بايىقىدەك
قاتتىق ئۇيقۇدا ئىكەن . يىگىت ساندۇقنى
كۆتۈرگىنىچە 40 پەلەمپەيدىن پەم بىلەن
چۈشۈپتۇ . كىرگەن جايدىن سىرتقا چىقىپ
ئېتىنىڭ يېنىغا كېلىپ بولۇپ ، «ئەگەر
قاراۋۇللارنىڭ بىرەرسى ئويغىنىپ قېلىپ ،
مەلىكىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ قالسا ، پادىشاھ
تەرەپ ـ تەرەپكە لەشكەر ماڭدۇرىدۇ . بۇ
ئات مېنى ، ئېغىر ساندۇق بىلەن قىزنى كۆ-
تۈرۈپ ماڭالمايدۇ . تۇتۇلۇپ قالسام ئىش
چاتاق بولىدۇ . پادىشاھنىڭ تۇلپارىنى ئوغ-
رىلاپ چىقاي ، دەپ ئويلاپىدۇ ـ دە ، ئېتى
بىلەن ساندۇقنى بىر دالىدىغا يوشۇرۇپ قو-
يۇپ ، يەنە ئوردىغا كىرىپ ئاتخانا ئىشىكىگە
يېقىن بارسا ، ئاتخانىنى ئىككى تەرەپتە 17
دىن 34 جىسەكچى ئايلىنىپ يۈرگەن .
يىگىت ئۆز ھېكمىتىنى ئىشقا سېلىپ جە-
سەكچىلەر ئۇستىدىن ئۆچۈپ ئۆتۈپ
ئاتخانىغا كىرىپتۇ . پادىشاھنىڭ سۈتتەك
ئاق ، تۇخۇمدەك سىمىز تۇلپارىنى

كۆتۈرگىنىچە ئۇچۇپ ئۆتۈپ ئوردىدىن
چىقىپتۇ . تۇلپارنى ساندۇقنىڭ يېنىدا قويۇپ
قويۇپ ، يەنە ئوردىغا كىرىپتۇ . پادىشاھ
تۇلپارىنىڭ ئىگەر ـ جابدۇق ، يۈگەنلىرىنى
ھەرەمخانىسىدىكى ئۆزى ياتىدىغان شاھانە
كارىۋاتىنىڭ ئاستىدا ساقلايدىغانلىقىنى يى-
گىت بىلىدىكەن . تۇلپار ئۆزىنىڭ
يۈگىنىدىن باشقا يۈگەننى ئاغزىغا سالدۇر-
مايدىكەن ، باشقا ئىگەرنى توقۇتمايدىكەن ،
پەقەت ئۆزىنىڭ ئىگىرىنى توقۇپ ، ئۆزىنىڭ
يۈگىنىنى سالغان كىشىنىلا مىندۈرىدىكەن .
ئۇنىڭدىن باشقا ھەر قانداق ئادەمنى چىشلەپ
ـ تېپىپ ، چاپچىپ زادىلا مىندۈرمەيدىكەن .
بۇنىڭدىنمۇ يىگىتنىڭ خەۋىرى بار ئىكەن .
غايىپزادە يىگىت ئۇستىلىق بىلەن پادىشاھ
ياتقان ھەسىرگە كىرىپتۇ . كارىۋات ئاستى-
دىن ئىگەر ، يۈگەننى ئاپتۇ . قانداق
كىرگەن بولسا يەنە شۇ يولى بىلەن ئوردى-
دىن چىقىپ ، ئات ، ساندۇقنىڭ قېشىغا
كېپتۇ . تۇلپارنى ئىگەرلەپتۇ ، يۈگەننى
ساپتۇ . ساندۇقنى ئۆزى مىنىپ كەلگەن ئاتقا
ئارتىپ باغلاپتۇ ، ئۆزى تۇلپارغا مىنىپ
يولغا قايتىپتۇ . كۈن چىقىش بىلەن تەڭلا
قۇتبۇل شاھزادە قالغان ئوتلاققا يېتىپ
كېپتۇ . شاھزادىمۇ يىگىتنىڭ كېلىشىنى
كۈتۈپ ئېتىنى توقۇپ تەق بولۇپ
تۇرغانىكەن . غايىپزادە يىگىت كەينىدىن
لەشكەرلەرنىڭ قوغلاپ كېلىپ قېلىشىدىن
ئەنسىرەپ دەرھال مېڭىپ كېتىشكە ئال-
دىراپتۇ . قۇتبۇل شاھزادە ئۇنىڭ بۇ
ئالدىرىشىدىن ئەجەبلەنگەن بولسىمۇ ، سە-
ۋەبىنى سورىمايلا ئۇنىڭ گېپىگە كىرىپ
يولغا ئاتلىنىپتۇ . ساندۇقتىكى نېمە ؟ دەپمۇ
سورىماپتۇ . ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە توختىماي
ئۈچ كۈن يول يۈرۈپتۇ . تاماقلىنىش ئۈچۈن

چۈشكۈن قىلىپ ، شاھزادە ئۆتۈن تەرگىلى كەتكەن ۋاقىتتا غايىپزادە يىگىت ساندۇقنى ئېچىپ قىزغا ئوزۇقلۇق نەرسە ۋە سۇ بېرىدىكەن . ساندۇقنى تاراقشىتىپ قويماسلىقىنى ، ئەگەر شۇنداق قىلىپ قويسا ئۆلتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قورقۇتىدىكەن . شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئۈچ كۈن ماڭغاندىن كېيىن ، قۇتبۇل شاھزادىنىڭ كاللىسىغا «بۇ يىگىت ساندۇقتا نىمە بارلىقى توغرۇلۇق گەپ قىلايمۇ دېمەيدۇ يا ئۇنى ئېچىپ باقمايدۇ . ۋاقتانى ۋاق كەلگەندە ماڭا قورۇق ساندۇقنى كۆتەرتىپ قويامدۇ - قانداق ؟ » دېگەن گۇمان پەيدا بوپتۇ - دە ، يىگىتتىن :

— ھەي بۇرادەر ، غايىپزادە ، بۇ نىمە ساندۇق ؟ يا ئېچىپ كۆرسەتمەيسەن ياكى ئىچىدە نىمە بارلىقىنى دېمەيمەن . ساندۇقتا نىمە بارلىقىنى بىلمىگىچە ماڭمايمەن ، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ .

— ئەي شاھزادەم ، تاقەت قىل ، ھازىر ساندۇقنى ئاچىدىغان ياكى ئىچىدە نىمە بارلىقىنى دەيدىغان ۋاقىت ئەمەس . ئەگەر ساندۇقنى ئاچساقلا چوڭ بالا - قازاغا قالىمىز . يەنە بىرنەچچە كۈن تەخىر قىل ، قوغلاپ كېلىدىغان خەۋپ - خەتەردىن قۇتۇلايلى ، — دەپتۇ غايىپزادە يىگىت .

قۇتبۇل شاھزادە «چوڭ بالا - قازا » دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ، بۇ بىر سىرلىق ساندۇق ئوخشايدۇ . قېنى تەخىر قىلىپ باقاي ، دەپ ئويلاپ ، ھېلىقى تەلپىنى قايتا ئېغىزغا ئالماپتۇ .

ئۇلار ھارغاندا توختاپ ئارام ئاپتۇ ، ئاتلىرىنى بېقىپتۇ . شۇ يوسۇندا يەنە ئۈچ كۈن يول مېڭىپتۇ . ئۈچىنچى كۈنى كۈن پاتاردىن سەل بۇرۇن ئەتراپى چىمەنلىك ، بۇكباراقسانلىق دەرەخ تۈۋىدىكى بۇلاق بويىغا چۈشۈپتۇ . ئۇلار ساندۇقنى ئاتتىن ئېلىپ يەرگە قويۇۋاتقاندا شاھزادىنىڭ قۇلىقىغا ئايال كىشىنىڭ يىغىسىدەك بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بىلىنىپتۇ . ئەتراپىغا قارىسا جىمجىت . دىققەت بىلەن قۇلاق سالغۇدەك بولسا ، ئاۋاز ساندۇق ئىچىدىن چىقىۋاتقان . شاھزادىنىڭ قورسىقىغا جىن كىرىپ :

— يا ساندۇقنى ئېچىپ ئىچىدە نىمە بارلىقىنى كۆرسەت ، دىۋە - پەرە بولسىمۇ مەيلى كۆرەي ، ياكى كۆرسەتمەيمەن ، دەيدىكەنسەن ، ئايرىلىپ كېتەيلى ، سەن ئۆز يولۇڭغا كېتۋەر . سېنى شۇنچە مال - دۇنيا تۆلەپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغىنىمنىڭ يۈزىنىمۇ قىلمىدىڭ ، — دەپ خاپا بولغانلىقىنى ئىپادىلەپتۇ . غايىپزادە يىگىت :

— ھەي شاھزادە ، مەن نىمە ئويدا ، سەن نىمە كويدا . بۇ ساقدۇقتىكى نەرسە ساڭا تەئەللۇق . ئۇنى سەن ئۈچۈنلا ئوغرىلاپ كەلدىم . سەن دەپ تۇرۇۋالمىساڭمۇ ، ئۇنى بۇگۈنلا ساڭا تاپشۇرۇپ بېرىۋېتىپ كەتمەكچى ئىدىم . لېكىن شەرتى ساندۇقنى مەن كۆزۈڭدىن يوقالغاندىن كېيىن ئېچىشىڭ كېرەك ئىدى . بوپتۇ ، ئىشنى ئۆز قولۇم بىلەن ئاخىرلاشتۇراي ، — دەپتۇ - دە ، ساندۇقنى ئېچىپتۇ .

قۇتبۇل شاھزادە ساندۇقتا شۇنداق بىر قاراپلا «ئاھ ! » دەپلا ھوشىدىن كېتىپتۇ . ئۇنى ھوشىغا كەلتۈرگىچە بىر ھازا ۋاقىت ئۆتۈپتۇ .

— ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىپ ساندۇقتا ئوبدانراق قارا ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى كىمكەن ؟ — دەپتۇ ھېلىقى يىگىت قۇتبۇل ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن .

قۇتبۇل بىتاقەت بولۇپ ساندۇقتا

قارىغۇدەك بولسا، چۇشىدە كۆرگەن، يۇ-
رىكىنى كۆيدۈرگەن، ئىشقى ـ پىراقىدا
يۇرتىدىن چىقىرىپ يول يۈردۈرگەن ھېلىقى
ساھىپجامال قىز. ساھىپجامال بولغاندىمۇ
چۇشىدە كۆرگىنىدىن نەچچە ھەسسە
گۈزەل بىر قىز ئولتۇرغان. مەلىكىمۇ قۇتبۇل
شاھزادىگە بىر قاراپلا «سىز، ئاھ» دەپلا
ھوشىدىن كېتىپتۇ. يىگىت بۇلاق سۈيىدىن
بىر ئوۋۇچ ئەكىلىپ مەلىكىنىڭ يۈزىگە سې-
پىپتىكەن، مەلىكە ھوشىغا كەپتۇ. غايىپزادە
يىگىت قۇتبۇل شاھزادە بىلەن مەلىكىگە
قاراپ:

— ھەي شاھزادە، بۇ مەلىكە سىزنىڭ
مەندەك بىر تونۇمايدىغان كىشىگە قىلغان
ياخشىلىقىڭىزغا قىلغان جاۋاب سوۋغام.
ئەھۋالدىن قارىغاندا سىلەر بىر ـ بىرىڭلار
بىلەن غايىبانە كۆرۈشكەن ئوخشايسىلەر.
ئۆمۈرلۈك جۈپ بولۇپ قۇتلۇق ئۆتۈڭلار.
ئەمدى مەن مۇشۇ يەردە قالىمەن. سىلەر
يولۇڭلارنى داۋام قىلىڭلار. يولۇڭلار
خەتەرلىك، پەخەس بولۇڭلار. بۇ يەردىن
يەنە ئىككى كۈن ماڭغاندىن كېيىن قورغان
قۇۋۇقلىرى كۆك سىرلىق بىر شەھەرگە بې-
رىپ قالىسىلەر. ئۇ شەھەرگە ھەرگىز
كىرمەڭلار. ئۇ دىۋىلەر ماكانى. كىرىپ
قالساڭلار دىۋىلەرگە يەم بولۇپ كېتىسىلەر.
شەھەرنى يانداپ ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن
خەۋپتىن قۇتۇلىسىلەر. ناۋادا ئارا يولدا بىرەر
خەۋپ ـ خەتەرگە يولۇقۇپ قالساڭلار
«بارۇ ـ كېلۇر خەۋپ يېتۇر، ماڭا كىم
ياردەم قىلۇر» دېسەڭلار، مەن شۇئان يې-
نىڭلاردا ھازىر بولىمەن، — دەپتۇ.

شاھزادە قۇتبۇل بىلەن مەلىكە
غايىپزادە يىگىتنىڭ ياخشىلىقىغا رەھمەت
ئېيتىپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپتۇ.
غايىپزادە يىگىت قۇتبۇل بىلەن مەلىكىگە
كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار، — دەپتۇ. ئۇلار
كۆزىنى يۇمۇپلا شۇئان ئاچقۇدەك بولسا،
غايىپزادە يىگىت يەردىمۇ، كۆكتىمۇ يوق.
ئىككىسى ھەيران قېلىشىپتۇ. «راست، ئۇ
ھەقىقەتەن غايىپزادە ئىكەن» دېيىشىپتۇ.

— بۇ غايىپزادە يىگىت ماڭا بىز
ئۈچۈنلا يولۇققانىكەن. مانا ئىككىمىزنى تې-
پىشتۇرۇپ قويۇپلا كۆزدىن غايىپ
بولدى، — دەپتۇ شاھزادە قۇتبۇل.

مەلىكىمۇ قۇتبۇلنى چۇشىدە كۆرۈپ
ئاشىق بولۇپ قالغانىكەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ
كۆرگەن چۇشلىرىنى چەككەن كۆيۈك
ئازابلىرىنى بىر ـ بىرىگە بايان قىلىشىپتۇ،
ئۇزاق مۇڭدىشىپتۇ. بىر ـ بىرىگە ۋاپادار
بولۇپ، ئىناق ـ ئىجىل ئەر ـ خوتۇن بولۇش
ھەققىدە ۋەدىلەر قىلىشىپتۇ. ئۇلار بۇلاق
تۈۋىدە بىر ئاخشامنى ئۆتكۈزۈپ، ئەتىسى
سەھەردە سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. شىرىن
پاراڭلار بىلەن مېڭىپ ئىككى كۈنلۈك يولنى
قانداق باسقانلىقىنى بىلمەيلا قاپتۇ. ئىك-
كىنچى كۈنى كەچكە يېقىن كۆك
دەرۋازىلىق، قورغانلىرى ھەيۋەتلىك بىر
شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. شاھزادە قۇتبۇل
مەلىكىنى دالدىراق بىر يەرگە ئاپىرىپ
قويۇپ:

— سىز تاماق تەييارلىغاچ تۇرۇڭ،
مەن شەھەرگە كىرىپ باقاي، — دەپتۇ.

— ھېلىقى غايىپزادە يىگىت كۆك
دەرۋازىلىق شەھەر يولۇقسا كىرمەسلىكنى
تاپىلىغان ئەمەسمىدى؟ كىرمىسىڭىز
قانداق. كۆڭلۈم بىر پالاكەتچىلىكنى
سەزگەندەك قىلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ مەلىكە
ئەندىشە قىلىپ، ئەمما ھەممىنى كۆرۈشكە
قىزىقىدىغان شاھزادە قۇتبۇل غايىپزادە

يىگىتنىڭ نەسىھىتىنى ، مەلىكىنىڭ تۇسقى-
نىنى ئېلىك ئالماي ، گېپىدە چىڭ
تۇرۇۋېلىپ كۆك دەرۋازىلىق شەھەر تەرەپكە
قاراپ مېڭىپتۇ . دەرۋازىغا يېقىن كەلسە ،
ئىككى دىۋە بىر ـ بىرى بىلەن چېلىشىپ
ئويناۋاتقانىكەن ، قۇتبۇلنى كۆرۈپلا :
ــــ مانا ، مانا بىزنىڭ كەچلىك ئو-
زۇقىمىز ئۆز ئايىغى بىلەنلا كەلدى ، ــــ
دېيىشىپ يۈگۈرۈپ كېلىپ قۇتبۇل شاهزا-
دىنى تۇتقىنىچە دەرۋازا يېنىدىكى بىر
دەرەخنىڭ شېخىغا پۇتىدىن باغلاپ ئېسىپ
قويۇپتۇ . شاهزادىنىڭ بېشى چىڭقىلىپ ،
كۆزى قاراڭغۇلىشىپ ، ھېچنېمىنى ئېسىگە
ئالالماي قاپتۇ . دىۋىلەر قازاننى تەييارلاپ ،
ئاستىغا ئوت يېقىپ قويۇپ ، شاهزادە قۇت-
بۇلنى باغلاقتىن يېيىشكە باشلاپتۇ . ئۇ شۇ
چاغدىلا دىۋىلەرنىڭ ئۆزىنى يېيىشكە تەم-
شىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ، غايىپزادە يىگىتنىڭ
سۆزىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپتۇ . ئۇنى قازاننىڭ
يېنىغا ئەكېلىۋاتقاندا «بارۇ كېلۇر ، خەۋپ
يېتۇر ، ماڭا كىم ياردەم قىلۇر » دەپتىكەن ،
شۇ ئانلا ئاسمان گۈلدۈرلەپ ، چاقماق چاق-
قاندەك بىر سادا بىلەن چىنار دەرىخىگە
ئوخشايدىغان بىر نەرسە يەرگە چۈشۈپتۇ .
«ۋۇ دىۋىلەر ، نەس دىۋىلەر » دېگىنىچە ھې-
لىقى چىنار ئادەمگە ئايلىنىپتۇ . قۇتبۇل
شاهزادە قارىغۇدەك بولسا ، غايىپزادە يىگىت .
دىۋىلەر «تاپقان رىسقىڭ هالال بولمىسا ،
تۆپەڭدىن خۇدا ئۇرسۇن » دېگەن شۇ ،
دېيىشكىنىچە قۇتبۇلنى تاشلاپتۇ، شەھەر
ئىچىگە قاراپ بەدەر قېچىپتۇ . غايىپزادە
يىگىت قۇتبۇلغا :
ــــ ئەي شاهزادە ، مەن ساڭا كۆك
دەرۋازىلىق شەھەرگە كىرمە ،
دېمىگەنمىدىم ، ئاگاهلاندۇرۇشۇمنى ئېسىڭدە
تۇتماپسەنغۇ ؟ ــــ دەپتۇ .
ــــ گېپىڭنى ئېسىمدە تۇتمىغان گۇ-
ناھ مەندە ، مېنى ئەپۇ قىل ، ــــ دەپ شاهزادە
قۇتبۇل غايىپزادە يىگىتتىن كەچۈرۈم
سوراپتۇ . غايىپزادە يىگىت :
ــــ ئەي شاهزادە ، سەن مېنى بىر
قېتىم ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئالغانىدىڭ ،
مەنمۇ سېنى بىر قېتىم ئۆلۈمدىن قۇتقۇزدۇم
ھەم ئارزۇلىغان مەلىكەڭنى ئېلىپ بەردىم ،
مەندە ھەققىڭ قالمىدى ، شۇنداقمۇ ؟ ــــ
دەپتۇ .
ــــ شۇنداق ، سەندە ھېچقانداق
ھەققىم قالمىدى ، بەلكى چۈشۈمدىكى مەلى-
كىنى ئوڭۇمدا هازىر قىلىپ بەرگەن ھەققىڭ
مەندە قالدى ، ــــ دەپتۇ ، قۇتبۇل شاهزادە .
ــــ ياق ، سەندە مېنىڭ ھېچقانداق
ھەققىم يوق . مېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزغىنىڭنى
سېنىمۇ ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇش بىلەن تۆگەت-
تىم . بۇ بىرگە بىر بولدى . مېنى دەپ
خالىسلىق قىلىپ نۇرغۇن مال ـ بىساتىڭتىن
ئايرىلدىڭ ، مەلىكىنى ئەكىلىپ بېرىشىم شۇ
خالىسلىقىڭنىڭ ھەققى ئۈچۈن بولدى . مال
ـ دۇنيايىڭغا رازى بول . بۇندىن كېيىن يەنە
دىۋىلەرگە ياكى باشقا بىرەر خەۋپكە چا-
قىرساڭمۇ هازىر بولمايمەن . قېنى كۆزۈڭنى
يۇم ، ــــ دەپتۇ .
شاهزادە قۇتبۇل كۆزىنى يۇمۇپتۇ .
بىر پەستىن كېيىنلا ئاچقۇدەك بولسا كۆز
ئالدىدىكى يىگىت يوق . شاهزادە يەنە ئۇ-
نىڭغا غايىبانىسىغا رەھمەت ئېيتىپ ،
مەلىكىسىنىڭ قېشىغا يېنىپ كېپتۇ ۋە بولغان
ئىشنى سۆزلەپ بېرىپ ، دىۋىلەر ماكانىدىن
شۇ هامانلا كېتىشىپتۇ . ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە
ئۈچ كۈن مېڭىپتۇ . ئۈچىنچى كۈنى چۈش-
تىن قايرىلغان چاغدا يول ياقىسىدىكى يالغۇز

www.uyghurkitap.com

بىر ئۆي ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. شاھزادە قۇتبۇلنىڭ بۇ ئۆيگىمۇ كىرىپ باققۇسى كېپتۇ.

— مەلىكەم، سىز بىر ئاز ساقلاپ تۇرۇڭ، مەن ماۋۇ ئۆيگە كىرىپ چىقاي، — دەپتۇ قۇتبۇل.

— يالغۇز تۇگمەن، يالغۇز دەرەخ، يالغۇز ئۆيگە يېقىن بولما، دېگەن گەپ بار. كىرمىسىڭىز قانداق؟ — دەپتۇ مەلىكە.

ھەممىنى كۆرۈشكە قىزىقىدىغان شاھزادە قۇتبۇلنىڭ كۆڭلى ئۆيگە تارتىپتۇ. نېمىلا بولسا مەيلى، كىرىپ كۆرۈپ باقاي، دېگەن خىيال بىلەن ئۆي تەرەپكە مېڭىپتۇ. ئىشىككە يېقىن بېرىپ ئادەم بارمۇ؟ دە بىر قېتىم توۋلاپتۇ. ئۆيدىن زۇۋان چىقماپتۇ. يەنە كەينى ــ كەينىدىن ئىككى قېتىم توۋلاپ بېقىپتۇ. يەنىلا ئۆيدىن زۇۋان چىقماپتۇ. بۇ ئادەمسىز ئۆي ئوخشايدۇ، كىرىپ قاراپ باقاي، خەتەرلىك بولمىسا بىر كېچىنى ئۆتكۈزەرمىز، دەپ ئويلاپ ئۆيگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا ئۆي ياسداق، ئۆينىڭ تۆرىنىڭ ئىككى تەرىپىدە بىرى كۆك، بىرى قىزىل ئىككى كارىۋات تۇرغۇدەك. ھەربىر كارىۋاتتا بىردىن ئىككى گۈزەل قىز ئۇخلىغاندەك ياتقۇدەك. بۇلارنىڭ ھوشى يوق ئوخشايدۇ، ئۇنداق بولمىغاندا ئۈچ قېتىم توۋلىغىنىمدا ئويغانماسمىدى، دەپ ئويلاپ، ئۆي ئىچىگە قايتىدىن قاراشقا باشلاپتۇ. كۆزى كۆك كارىۋات ئۈستىدە كۆك قامچا قىزىل كارىۋات ئۈستىدە قىزىل قامچا ئېسىغلىق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. كۆڭلىگە بىر ئىش كېچىپ كۆك قامچىنى ئېلىپ راسا قاتتىق بىرنى سوقۇپتىكەن، كۆك كارىۋاتتىكى قىز كۆزىنى ئېچىپتۇ. قىزىل قامچىنى ئېلىپ سوقۇپتىكەن، قىزىل كارىۋاتتىكى قىز كۆزىنى ئېچىپتۇ.

— ئەي يىگىت، سىز ئادەم بالىسىمۇ ياكى دېۋە ــ دۆمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئىككى قىز تەڭلا.

— مەن ئادەمزات، ئۆزۈڭلار چۇ؟ — دەپ قۇتبۇل قىزلاردىن سوراپتۇ.

— بىزمۇ ئادەمزاتى، ئىككىمىز ئىككى پادىشاھنىڭ قىزى ئىدۇق. بىزنى ئىككى دېۋە ئوغرىلاپ ئەكىلىۋالدى، — دەپتۇ قىزلار يىغلاپ تۇرۇپ.

— مەن سىلەرنى قۇتقۇزۇۋالاي، — دەپتۇ قۇتبۇل شاھزادە.

— ھازىر دېۋىلەرنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى. ئۇلار بەك كۈچلۈك ھەم ئىنتايىن ۋەھشى. ئۇلار كېلىپ قالسا سىزنى ھەرگىز ساق قويمايدۇ، تىرىك پېتىڭىزلا يەپ كېتىدۇ، بىزگىمۇ ياخشى كۈن يوق. ھازىرلا چىقىپ كېتىڭ. دېۋىلەرگە بىزمۇ ئامال قىلالمايمىز. دېۋىلەر ھەر كۈنى سەھەردە كېتىپ كەچتە قايتىپ كېلىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ چوقۇم بىزنى دېۋىلەر قولىدىن قۇتقۇزۇش نىيىتىڭىز بولسا، ئەتە ئەتىگەندە دېۋىلەر كېتىشىگىلا كىرىڭ، مەسلىھەتلىشىپ يولىنى قىلىپ كۆرەيلى، — دەپتۇ قىزلار. قۇتبۇل شاھزادە مەلىكىلەرنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، دېۋىلەر كەلگەندە نېمىلەر قىلىشنى قىزلارغا ئۆگىتىپ قويۇپتۇ ــ دە، قامچىلارنى سوقۇپ، ئۇلارنى بۇرۇنقى ھالىتىدەك ياتقۇزۇپ قويۇپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى ئىككى مەلىكە بىلەن ئىككى دېۋىدىن ئاڭلايلى. ئىككى دېۋىنىڭ بىرى كۆك، بىرى قىزىل ئىكەن. ئۇلار دېۋىنىڭ ئەڭ بەتبەشىرىسى، ئەڭ كۈچلۈكى ھەم ئەڭ ۋەھشىسى ئىكەن. ئۇلار قۇتبۇل

چىقىپ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا قايتىپ كېلىشىپتۇ. ئۆيگە كىرىشكە بۇرنىغا ئادەم ھېدى ئۇرۇلۇپتۇ. ھەرقايسىسى ئۆز قامچىلىرىنى ئېسىغلىق يېرىدىن ئېلىشىپ بىردىن قاتتىق سوقۇپتىكەن، قىزلار ھوشىغا كېلىپ كۆزلىرىنى ئېچىپتۇ.

— ئۆيدىن ئادەمزاتنىڭ پۇرىقى چىقىۋاتىدۇ، كىم كەلدى، قېنى ئۇ ئادەملەر؟ — دەپ ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك بەھەيۋەت ھۆركۈشۈپ قىزلارنى قامچىلىغىلى دەۋەيلەپ كېلىشىپتۇ. مەلىكىلەر:

— بىز سىلەرنىڭ ئۇخلىتىپ قويغىنىڭلار بويىچە ھوشسىز ياتقان تۇرساق، ئادەمزات كەلدىمۇ، باشقا بىرسىمۇ، بىز ئۇنى قانداق بىلىمىز. ئۆزۈڭلەرمۇ بىلمەي تۇرۇپ بىزدىن سورىغىنىڭلار نېمىسى؟ — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. دىۋىلەرنىڭ بۇ گەپ بىلەن ئاغزى تۇۋاقلىنىپ، بايىقى ۋەھشىلىكى پەسكويغا چۈشۈپتۇ. كۆك كارىۋاتتىكى مەلىكە ئېغىز ئېچىپ:

— ئەي دىۋىزادەم، سىلەرنىڭ جېنىڭلار ئۆزۈڭلاردا ئەمەس ئوخشىمامدۇ، ھەرقانداق زەربىمۇ سىلەرگە پەقەت كار قىلمايدىكەن، — دەپتىكەن، كۆك دىۋە:

— جېنىمىز نەدە بولاتتى، ئۆزىمىز تۇرغان مۇشۇ ئاسماننىڭ تېگىدە، زېمىننىڭ ئۈستىدە، — دەپ تەنلىك جاۋاب بېرىپتۇ. قىزىل دىۋە:

— بىزنىڭ جېنىمىزنىڭ نەدىلىكىنى سوراپ نېمە قىلاتتىڭ. بۇنى ئەجەب سوراپ قېلىشتىڭغۇ؟ — دەپ تەگەشكە باشلاپتۇ. قىزىل كارىۋاتتىكى مەلىكە دەرھال ئېغىز ئېچىپ:

— سىلەرنىڭ جېنىڭلار تېنىڭلارنىڭ سىرتىدا ئوخشايدۇ. شۇڭا ھېچنەرسىدىن قورقمايسىلەر. بىزنىڭ جېنىمىز ئۆز تېنىمىزدە بولغاچقا، قورقۇپلا يۈرۈيمىز. بىز بىللە ياشاۋاتقىلى نەكەم زامان، لېكىن شۇ چاغقىچە ئۆز سىرىڭلارنى ئېيتماي، بىزدىن يوشۇرۇپ كېلىۋاتىسىلەر. ئەمدى بىزنى ھەيدىۋەتسەڭلارمۇ كەتمەيمىز ھەم كېتەلمەيمىز. ئەگەر بىزنىڭمۇ جېنىمىز سىلەرنىڭ جېنىڭلار بىلەن بىرگە تۇرغان بولسا، بىزمۇ سىلەردەك ھېچنەرسىدىن قورقماي خاتىرجەم يۈرۈۋېرەتتۇق، — دەپتۇ. مەلىكىنىڭ بۇ گېپىدىن دىۋىلەر ناھايىتى خوش بوپتۇ. مەلىكىنىڭ گېپىنى ئەمدى ئۇلار كۈنلىرىگە تەن بېرىپ بىز بىلەن بىللە ئۆتۈشنى چىن كۆڭلىدىن خالاپتۇ، دەپ چۈشىنىپتۇ. چۈنكى ئۇلار ئادەمزاتنى دىۋىلەر زاتى بىلەن بىللە ئۆتۈشنى ئوڭايلىقچە خالىمايدۇ، دەپ قارايدىكەن، كۆك دىۋە كۆك كارىۋاتتىكى مەلىكىنىڭ يېنىغا كېلىپ خۇشال بولغىنىچە:

— بۇ گېپىڭلار بەك بەلەن بولدى. بىزمۇ خاتىرجەم بولدۇق، سىلەردىن كۆڭلىمىز تىندى. جېنىمىزنىڭ نەدىلىكىنى سىلەرگە ئەمدى دەپ بېرەيلى. جېنىمىز ئۆز تېنىمىزدا ئەمەس، بۇ يەردىن كۈن پېتىشقا قاراپ ئۈچ كۈن ماڭغاندا بىر دېڭىز بار. دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر چىنار بار. چىنارنىڭ ئۈچىدىكى بىر چاڭگىدا بىر كۆككۆنەك ئىككى تۇخۇمنى بېسىپ ياتىدۇ. ئاشۇ تۇخۇملار بىزنىڭ جېنىمىز. دېڭىز بەك چوڭقۇر، ئارىلىقمۇ بەك ئۇزۇن. چىنار بار جايغا ئۇچۇپ بارغىلى بولمايدۇ. ھەرقانداق ئادەمزات بىزنىڭ جېنىمىزنىڭ ئۇ يەردە ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيدۇ. شۇڭا بىز خاتىرجەم، ھېچنەرسىدىن قورقماي يۈرۈۋېرىمىز. ئەگەر جېنىڭلارنى جېنىمىز

بىلەن قوشۇۋەتكەنلار كەلگەن بولسا ئۈچ كۈندىن كېيىن جىنلارنى ئېلىپ شۇ يەرگە ئاپىرىۋېتەيلى. جىنلارنى سالىدىغان تۇخۇمنى كۆھقاپتىن ئېلىپ كەلمىسەك بولمايدۇ. ئۇ يەرگە بېرىپ كېلىش ئۈچۈن ئۈچ كۈن كېتىدۇ، — دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ ئىككى مەلىكە دىۋىلەردىن ئۇستىلىق بىلەن گەپ ئېلىپ يۈرۈپ ئۇلارنىڭ جېنىنىڭ نەدىلىكىنى بىلىۋاپتۇ. شۇ كۈنى دىۋىلەر مەلىكىلەردىن خاتىرجەم بولغىنىچە ئۇيقۇسىغا غەرق بوپتۇ. ئەتىسى سەھەردە ئادەتتىكىدەك ئوزۇق تېپىپ كەلگىلى شىكارغا كېتىشىپتۇ. ئەمما بۇ قېتىم مەلىكىلەرنى ھوشسىزلاندۇرماپتۇ. بىر — بىرىڭلار بىلەن پاراڭلىشىپ، مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇڭلار، دەپ قويۇپ، قويۇن چىقارغىنىچە كېتىپتۇ.

دىۋىلەرنىڭ كەتكىنىنى كۆرۈپ تۇرغان شاھزادە قۇتبۇل شۇئانلا ئۆيگە كىرىپتۇ. مەلىكىلەرنىڭ ئۆزى ئۆگەتكىنى بويىچە دىۋىلەردىن گەپ ئېلىپ ئۇلارنىڭ جېنىنىڭ نەدىلىكىنى بىلىۋالغانلىقىنى قولىدىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ يولى تېپىلدى. مەن ئەتە مۇشۇ ۋاقىت بىلەن ئالدىڭلاردا ھازىر بولىمەن، دەپ ئۆز مەلىكىسىنىڭ يېنىغا كېتىپتۇ. ئۇنىڭغا تونۇگۈنكى ئىشلاردىن تېخى ئېغىز ئاچماپتىكەن. ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا تېز مېڭىڭ. مەلىكىلەرنى دىۋىلەر چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ يولىنى قىلىڭ. ئۇ بىچارىلەرگە مېنىڭمۇ ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ، — دەپتۇ مەلىكىسى.

قۇتبۇل چاتقاللىقتىن ئىككى قۇچاق توقا① ئۈزۈپ كېتىپتۇ. مەلىكە بىلەن ئىككىسى توقىنىڭ قوۋزاقلىرىنى سويۇپ تالالىرىدا ئون غولاچ ئۇزۇنلۇقتا يىپ ئېشىپتۇ. مەلىكىنىڭ يېڭىنىسىنى ئېگىپ قاماق ياساپتۇ. يىپ ـ قاماقنى ئېلىپ يولغا ئاتلىنىپتۇ. مەلىكىنىڭ ئاتىسىنىڭ ئاق تۇلپارىنى مىنىپ بىر چاپتۇرۇشتا دىۋە ئېيتقان دېڭىز بويىغا كېپىتۇ. «دادام ھۆرمىتى، بىچارە ئىككى مەلىكىنىڭ دىۋىدىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن» دەپ قاماقنى دېڭىزغا تاشلاپتۇ، شۇ ھامانلا يىپ سىلكىنگەندەك قىپتۇ. يىپنى تارتقۇدەك بولسا، كىچىككىنە قاماققا بەش ياشلىق بالىدەك چوڭلۇقتا بىر لوخا بېلىق ئېلىنىپ چىقىپتۇ. بېلىق قىرغاققا چىقىرىلغاندىن كېيىن ئادەمدەك زۇۋانغا كىرىپ:

— ئەي يىگىت، ماڭا رەھىم قىل. مېنىڭ كۆپ باللىرىم بار ئىدى. شۇلارغا يەملىك ئىزدەپ يۈرۈپ قامىقىڭغا ئىلىنىپ قالدىم. شۇ باللىرىم ئۈچۈن مېنى قويۇپ بەرسەڭ. قويۇپ بېرىدىغانلا بولساڭ، ھەرقانداق تەلەپ — ھاجىتىڭدىن چىقىمەن، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

دېگىنىڭ راست بولسا، مېنىڭ بىرلا تەلىپىم بار. شۇ تەلىپىمنى بەجا كەلتۈرسەڭ، سېنى چوقۇم قويۇپ بېرىمەن. مېنى دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارالغا يەتكۈزۈپ، يەنە قايتۇرۇپ ئەكىلىپ قوي، — دەپتۇ قۇتبۇل شاھزادە.

— ئۇنداق بولسا تۇلپارىڭنىڭ ئىگىرىنى ماڭا توقۇپ مىن، — دەپتۇ بېلىق، شاھزادە قۇتبۇل ئىگەرنى بېلىققا توقۇپ

① توقا ـ چىگىنىڭ ئەڭ ياخشىسى. ئۇنىڭ تالالىرى ئىنچىكە، ئىنتايىن چىڭ بولىدۇ.

مىنىپتۇ. ئۇ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا بىلىق شاھزادىنى ئارالغا ئېلىپ بېرىپتۇ. شاھزادە بېلىققا بىرئاز ساقلاپ كۆرۈشنى ئېيتىپ چىنارغا چىقىپتۇ. دېگەندەك چاڭگا چىنارنىڭ بەكمۇ ئېگىز، چىقماق تەس بىر يېرىدىكەن. شۇنداق بولسىمۇ شاھزادە يامىشىپ يۈرۈپ چاڭگا بار جايغا چىقىپتۇ. شۇنىڭغىچە كۆكۈنەك ھۆركۈمەي تۇخۇمنى بېسىپ يېتىۋېرىپتۇ. شاھزادە چاڭگىغا قولىنى تىقىپ تۇخۇمنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىنلا كۆكۈنەك ئۇچۇپ كېتىپتۇ. شاھزادە تۇخۇمنى ئىككى يانچۇقىغا بىردىن سېلىپ چىناردىن يېنىپ چۈشۈپتۇ. بېلىققا مىنىپ قايتىپ قىرغاققا چىقىپ بولغاندىن كېيىن، ئىگىرنى ئېلىۋېلىپ بېلىقنى قويۇپ بېرىپتۇ. بېلىق يەنە زۇۋانغا كىرىپ:

— رەھمەت ساڭا، ياخشى ئادەم بالىسى، — دەپتۇ - دە، بىرلا شۇڭغۇپ سۇ تېگىگە كىرىپ كېتىپتۇ. قۇتبۇل شاھزادە شۇ ھامانلا يولغا قايتىپتۇ. يەنە ئاق تۇلپارنى بىر چاپتۇرۇش بىلەن مەلىكىسى بار جايغا يېتىپ كېپتۇ. ئەمما كەچ بولۇپ قالغاچقا، قالغان ئىشنى ئەتە قىلماق بوپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە دىۋىلەرنىڭ ئويغىنىشىغا ئۈلگۈرۈپ ئىككى تۇخۇمنى ئىككى قولىدا تۇتقىنىچە ھېلىقى ئۆي تەرەپكە مېڭىپتۇ. دىۋىلەر ئۇيقۇدىن كۆزىنى ئېچىپلا سىرتتىن ئادەمزاتنىڭ پۇرىقىنىڭ كىرىۋاتقىنىنى سېزىپ ئىتتىك تالاغا چىقسا، بىر ئادەمزات كېلىۋاتقان.

— مانا، ناشتىلىق ئوزۇقىمىز ئۆز ئايىغى بىلەن كېپتۇ، — دېيىشىپ، دىۋىلەر شاھزادىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. شاھزادە ئالقىنىدىكى تۇخۇملارنى ئانچىكلا سىقىپ قويۇپتىكەن، دىۋىلەر شۇ ھامانلا نالە - پەرياد كۆتۈرۈپ يەردە يومۇلاشقا باشلاپتۇ.

— ئەي ئادەمزات ئىچىدىن چىققان باتۇر يىگىت، بىزنى ئامان قويساڭ، جېنىمىزنى قىيىنىمىساڭ، نېمە تەلىپىڭ بولسا ئورۇندىساق، — دېيىشىپتۇ دىۋىلەر يەردە يۇمۇلاپ تۇرۇپ. قۇتبۇل شاھزادە:

— دېگەنلىرىڭ راست بولسا، پالانى يەردە خوتۇنۇم بىلەن ئىتىم بار ئۇلارنى ھېچقانداق زەخمەت يەتكۈزمەي ئەكىلىپ بېرىش، — دەپ تۇخۇمنى سىقىشتىن توختاپتىكەن، دىۋىلەر ئورنىدىن تۇرۇپلا شاھزادە كۆرسەتكەن تەرەپكە مېڭىپتۇ. ھايالشمايلا كۆك دىۋە مەلىكىنى، قىزىل دىۋە تۇلپارنى يەلكىسىگە مىندۈرگىنىچە يېتىپ كېپتۇ. شاھزادە دىۋىلەرگە تۇلپارىغا ئوبدان قاراپ تۇرۇشنى تاپىلاپ قويۇپ، مەلىكىسىنى باشلاپ ئۆيگە كىرىپتۇ. ئۆيگە كىرىشتىن بۇرۇن تۇخۇملارنى سەللا سىقىپ دىۋىلەرنى قورقۇتۇپ قويۇپتۇ. ئۇلار ئۆيگە كىرسە مەلىكىلەر كارىۋاتىدا ھوشسىز ياتقان. بايا دىۋىلەر ئادەم ھىدىنى سەزگەندە تالاغا چىقىشتىن بۇرۇن ئۇلارنى ھوشسىزلاندۇرۇپ قويغانىكەن. شاھزادە قامچىلارنى ئېلىپ بىردىن سوقۇپتىكەن قىزلار ھوشىغا كېپتۇ.

ئۇلار قۇتبۇل شاھزادىنى كۆرۈپلا ئىشىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولغانلىقىنى بىلىپتۇ. شاھزادە قۇتبۇل بىلەن ئۈچ مەلىكە بىر كۈن كەچكىچە يەپ - ئىچىپ، ئوبدان ئارام ئاپتۇ، كۆڭۈللىرىنى ئېچىشىپتۇ. ئىككى دىۋە ئۇلارنىڭ يوقىنى بار، تەلىپىنى تەل قىلىپ خىزمىتىدە بوپتۇ. ئۇلار ئۇ كۈنى شۇ ئۆيدە تۈنەپتۇ. ئەتىسى سەھەردە يولغا چىقماقچى بوپتۇ. كۆك كارىۋاتلىق مەلىكىنىڭ يۇرتى يېقىنراق ئىكەن. ئاۋۋال شۇ مەلىكىنى ئاتا - ئانىسىغا تاپشۇرۇپ بەرمەكچى بوپتۇ. يۇرتقا تېز يېتىش ئۈچۈن دىۋىلەرگە ئۆزلىرىنى

www.uyghurkitap.com

يەتكۈزۈپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. كۆك دىۋە ئۈچ مەلىكىنى مىندۈرۈپتۇ. ئۇلار ھايىنى ھۇي، مۇزايىنى ئۇي دەپ بولغىچىلىك ئارىلىقتا كۆك كارىۋاتلىق مەلىكىنىڭ يۇرتىغا يېتىپ كېپتۇ. ئۇلار ئىككى دىۋىنى قانداق قىلىش توغرۇلۇق پاراڭلىشىپتۇ.

— بۇندىن كېيىن ئادەملەرگە زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەسلىك توغرۇلۇق ئۇلاردىن ۋەدە ئېلىپ قويۇپ بېرەيلى، — دەپتۇ شاھزادە قۇتبۇلنىڭ خوتۇنى، — بىز بىر نەرسە دېيەلمەيمىز. شاھزادە ئۆزى بىر نېمە دېسۇن، دىۋىلەرنى قويۇپ بەرسەك باشقا قىزلارنىمۇ ئېلىپ قاچامدىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىمىز، — دەپتۇ ئىككى مەلىكە. شاھزادە قۇتبۇل:

— ئۇلارنىڭ جېنى ھازىر بىزنىڭ قولىمىزدا، ئەگەر يەنە شۇنداق قىلغۇدەك بولسىلا، ئۇخۇمنى مىجىۋەتسەكلا ئۆلگەيدۇ. ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كۆرە قاچان چاقىرساق كېلىپ خىزمىتىمىزگە تەييار بولۇشى توغرۇلۇق ۋەدە ئېلىپ قويۇپ بېرەيلى، كۈچىدىن پايدىلىنايلى، — دەپتۇ.

ئۈچ مەلىكە ئۇ مەسلىھەتنى توغرا تېپىپتۇ. دىۋىلەر بويۇن ئۆكلىرىدىن بىر تۈتامدىن يۇلۇپ شاھزادە قۇتبۇلغا بېرىپتۇ. «تۈكىمىزنى كۆيدۈرسىڭىزلا شۇئان ئالدىڭىزدا ھازىر بولىمىز» دېيىشىپتۇ دىۋىلەر. ئۇلارنىڭ جېنى سېلىنغلىق ئۇخۇم قۇتبۇل شاھزادىدە قاپتۇ، دىۋىلەر ۋەدە بېرىپ كېتىشىپتۇ.

كۆك كارىۋاتلىق مەلىكىنىڭ باشلىشىدا قۇتبۇل شاھزادە، خوتۇنى ھەم قىزىل كارىۋاتلىق مەلىكىلەر ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. قۇتبۇل مەلىكىلەرگە:

— ئوردىغا كىرگەندە ھەم كېيىنمۇ مېنى شاھزادە دېمەي، قۇتبۇل دەڭلار، — دەپ تاپىلاپتۇ.

ئۇلار ئوردىدىن ئۇدۇل شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. شاھزادە قۇتبۇل پادىشاھقا سالام بېرىپتۇ.

— ھە، نېمە ئەرز دادىڭ بار؟ — دەپ پادىشاھ قۇتبۇلدىن سوراپتۇ.

— ئەي پادىشاھ، مېنىڭ ھېچقانداق ئەرزىم يوق. قارىسىلا، ئالدىلىرىدا كىم تۇرىدۇ، — دەپ قۇتبۇل كۆك كارىۋاتلىق مەلىكىنى كۆرسىتىپتۇ.

مەلىكىنى دىۋە ئوغرىلاپ كەتكىنىگە ئون يىل بولغانىكەن. ئون يىلدىن بۇيان قىزىنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ ئانىسىنىڭ كۆزىنىڭ نېمى قۇرۇپ كۆرمەس بولۇپ قالغانىكەن. پادىشاھمۇ كۆز يېشى قىلىۋەرگەچكە كۆز نۇرى ئاجىزلىشىپ، خىرە كۆرىدىغان بولۇپ قالغانىكەن، شۇڭا قىزىنى تونۇيالماي:

— ئالدىمدا تۇرغان كىم؟ قېنى يېقىن كېلە، ئوبدان قاراپ باقاي، — دەپتۇ. كۆك كارىۋاتلىق مەلىكە ئۆزىنىڭ دەردىدە ئاتىسىنىڭ كۆزىنىڭ خىرەلىشىپ قالغىنىغا چىدىيالماي، ئاتا! دېگىنىچە شاھقا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. پادىشاھ قىزىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ:

— قىزىممۇ سەن! — دەپ قىزىنىڭ باشلىرىنى سىلاپتۇ، مەڭزىگە يېقىپتۇ، كۆزىنى سۈرۈپتۇ. كۆزى ۋاللىدە روشەنلىشىپ ھەممىنى تولۇق كۆرۈپتۇ. شۇئانلا خانىشقا خەۋەر يەتكۈزۈلۈپ، ئۇنى يېتىلەپ شاھ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. مەلىكە ئانىسىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. ئانىسىمۇ: «قىزىممۇ سەن، قىزىم قۇدۇممۇ سەن!» دەپ مەلىكىنىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلاپتۇ، مەڭزىگە مەڭزىنى يېقىپتۇ، كۆزىنى سۈرۈپتۇ. ئانىسىمۇ

كۆزى ئېچىلىپ يورۇق جاھاننى كۆرۈپتۇ . قىزنى باشقىدىن باغرىغا بېسىپتۇ ، شۇ ھامان قىزنىڭ قايتىپ كەلگەنلىك خۇشاللىقىدا پادىشاھ شاھانە زىياپەت تەييارلاپتۇ . پادىشاھ بىلەن خانىش قىزنى ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغۇزۇپتۇ . مەلىكە ئاتا ـ ئانىسىغا ئۆزىنىڭ ئون يىللىق كەچۈرمىشىنى ، ئۆزىنى دىۋىنىڭ قولىدىن كىمنىڭ قانداق قۇتقۇلدۇرغانلىقىنى بىرمۇ بىر سۆزلەپ بېرىپتۇ . پادىشاھ قۇتبۇلغا رەھمەت ئېيتىپ بولۇپ ، زىياپەت ئۈستىدىلا :

— خالايىق ، مەن قىزىمنى دىۋىنىڭ قولىدىن كىم قۇتقۇلدۇرۇپ ئېلىپ كەلسە ، شۇ كىشىگە بېرىمەن ، دەپ ۋەدە قىلىپ يۇرتقا جاكارلىغانىدىم . قۇتبۇل دېگەن بۇ يىگىت دىۋە ئېلىپ قېچىپ كەتكىنىگە ئون يىل بولغان قىزىمنى قۇتقۇلدۇرۇپ ئالدىمغا ساپساق ئەكىلىپتۇ . ۋەدەم بويىچە قىزىم قۇدۇمنى قۇتبۇلغا بېرىمەن . ئەتىدىن باشلاپ يۇرتقا قىرىق بىر كۈن توي تارتىمەن ، — دەپ جاكارلاپتۇ .

شاھزادە قۇتبۇل پادىشاھنىڭ بۇندان قىلىشىنى ئويلىمىغانىكەن . شۇڭا نېمە دەپ ، نېمە قىلىشنى بىلمەي خوتۇنىغا قاراپتۇ . قۇتبۇلنىڭ قارىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنگەن خوتۇنى :

— پادىشاھنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولساممۇ شۇنداق قىلاتتىم . رازى بولۇڭ ، قۇدۇم بىلەن ئاچا ـ سىڭىلدەك ئۆتۈۋېرىمىز مېنى ناشلىۋەتمىسىڭىزلا بولدى ، دەپتۇ .

شۇنداق قىلىپ شاھزادە قۇتبۇل بىلەن مەلىكە قۇدۇمنىڭ تويى بوپتۇ . قىزىل كارىۋاتلىق مەلىكىنىڭ دادىسىغىمۇ خەۋەر بېرىلىپتۇ . ئۇ پادىشاھمۇ قىزنى كىم قۇتقۇلدۇرۇپ كەلسە شۇ كىشىگە قىزنى بېرىشكە ۋەدە قىلغانىكەن . خەۋەرنى ئاڭلاپلا خوتۇنى ۋە ئوردا خادىملىرى بىلەن تويىنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپلا يېتىپ كەپتۇ . ۋەدىسى بويىچە قىزىنى قۇتبۇلغا بەرمەكچى بوپتۇ . شۇنىڭ بىلەن قۇتبۇل ۋە ئىككى مەلىكىنىڭ تويى بىرلا ۋاقىتتا بوپتۇ . تويىنىڭ 40 كۈنى تۈگەپ ئاخىرقى كۈنى قالغاندا نام ـ نىشانى نامەلۇم ، ھېسابسىز لەشكەرلىك يىغىنىڭ يۇرتقا بېسىپ كېلىۋاتقانلىق خەۋەر يېتىپتۇ . قىزىق توي پاتپاراقچىلىقتا ، خۇشاللىق غەم ـ قايغۇغا ئالمىشىپتۇ . قىزىل كارىۋاتلىق مەلىكىنىڭ دادىسى دۈشمەن مېنىڭ يۇرتۇمغىمۇ لەشكەر تارتىپ قالمىسۇن ، دەپ ئادەملىرىنى باشلاپ قايتىپ كېتىپتۇ ، ئەمما قىزى قاپتۇ . قۇدۇمنىڭ دادىسى پۈتۈن لەشكىرىنى توپلاپتۇ . شەھەر سىرتىغا بارگاھ تىكىپ سەپ تارتىپ تۇرۇپتۇ . يەر ـ ئاسماننى تۇپا ـ توزانغا كۆمۈپ لاۋۇ لەشكەرلەر يېقىنلاپ كېلىپلا ئات تارتىپ ھۇجۇمغا ئۆتۈپتۇ . جەڭ باشلىنىپ كېتىپتۇ . دۈشمەن لەشكىرى كۆپ ھەر خىل ئىكەن . پادىشاھ لەشكەرلىرى كۆپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ . دۈشمەنگە تەڭ كېلەلمەي چېكىنىشكە باشلاپتۇ . دۈشمەن لەشكەرلىرى شەھەر دەرۋازىسىغىچە قىستاپ كەپتۇ . مۇشۇ چاغدا شاھزادە قۇتبۇلنىڭ ئېسىگە دىۋە كەپتۇ . ئۇ پادىشاھ بىلەن بىللە شەھەر دەرۋازىسى ئۈستىدە تۇرۇپ جەڭنى كۆرۈپ تۇرغانىكەن . يانچۇقىدىن دىۋىنىڭ ئىككى تۈتام تۈكىنى چىقىرىپ كۆيدۈرۈپتۇ . تېخى قۇيىقىنىڭ يۇرىقى كەتمەي تۇرۇپلا قۇيۇن كەلگەندەك ئالامەت بولۇپ ، ئالدىدا ھېلىقى ئىككى دىۋە پەيدا بوپتۇ ـ دە ،

— ھەي باتۇر يىگىت ، بىزگە نېمە ۋەزىپە بار ؟ — دەپ سوراپتۇ .

— ئاۋۇ ئالا ـ بالداق كېيىملىكلەر

دۈشمەن لەشكەرلىرى بولدى ، ئۇلارنىڭ ئەدىبىنى تۇتۇپ بېرىپ ، يىراققا قوغلىۋەت ، باشلىقىنى تۇتۇپ كېلىڭلار ، — دەپتۇ .

بىردەمنىڭ ئىچىدە ئىككى دىۋە دۈشمەن لەشكەرلىرىنى تىرە - پىرەن قىلىۋېتىپتۇ . دۈشمەننىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ . بىر ئازدىن كېيىن دىۋىلەر بىر توپ ئادەمنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ كېپتۇ . بۇلار دۈشمەن لەشكەرلەرنىڭ كاتتىلىرى ئىكەن . ئۇلارنىڭ ئىچىدە پادىشاھمۇ بار ئىكەن . مەلىكە قۇدۇمنىڭ دادىسى دۈشمەن پادىشاھىدىن :

— ئۆزۈڭ كىم ؟ قايسى يۇرتنىڭ پادىشاھى ، نېمە سەۋەبتىن يۇرتىمىزغا لەشكەر تارتىپ كېلىپ ، توي شادلىقىمىزنى پاراكەندىچىلىككە ، يۇرت ، خەلقنى خارابچىلىققا سالىسەن ؟ — دەپ سوراپتۇ .

— سەن ئوغرىلاپ ئەكەلتۇرۇۋالغان قىزىمنىڭ تويىنى ئويناۋاتامسەن ، مەن قىزىمنى ئوغرىلىغان ئوغرىنى ، ئۇ ئوغرىنىڭ پادىشاھىنى جازالىغىلى كەلدىم ، — دەپتۇ ، لەشكەر تارتىپ كەلگەن پادىشاھ .

— سەن قايسى قىزىڭنىڭ ، قايسى ئوغرىنىڭ گېپىنى قىلىسەن ، مەن دىۋە ئېلىپ قېچىپ كەتكىلى ئون يىل بولغان قىزىمنى قۇتۇلدۇرۇپ كەلگەن بۇ يىگىتكە تويلاپ بېرىۋاتىمەن ، — دەپ شاھزادە قۇتبۇلنى كۆرسىتىپتۇ ، مەلىكە قۇدۇمنىڭ دادىسى ۋە يەردىكى پادىشاھدىن : سەن كىمنى ئوغرى دەۋاتىسەن ؟ — دەپ سوراپتۇ .

— ئەنە ئاۋۇ ئاق تۇلپار مېنىڭ ، ئۇنى ئوغرىلىغان ئوغرى قىزىمنىمۇ بىللە ئوغرىلاپ كەتكەن . يۇرت - يۇرتلارغا ئادەم ماڭدۇرۇپ ، قىزىم بىلەن ئاق تۇلپارىمنىڭ يۇرتۇڭدا ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تاپتىم ، — دەپتۇ يەردىكى پادىشاھ .

مەلىكە قۇدۇمنىڭ دادىسىمۇ ، ئۇنىڭ ۋەزىرلىرىمۇ قورغان ئۈستىدە ئاتلىق تۇرغانىكەن . شاھزادە قۇتبۇلمۇ ئاق تۇلپارنى مىنىپ تۇرغانىكەن . مەلىكە قۇدۇمنىڭ دادىسى ئىتتىك ئاق تۇلپارغا ، ئاندىن قۇتبۇلغا قاراپتۇ . شاھزادە قۇتبۇل ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ ، ئالدىدا تۇرغان پادىشاھنىڭ كىملىكىنى بىلىپتۇ . چوڭ خوتۇنىنى چاقىرىشقا ئادەم ماڭدۇرۇۋېتىپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ . قورغاننىڭ لېۋىگە يېقىن كېلىپ قول باغلاپ تۇرۇپ :

— شاھ ئاتا ، ئۇقۇشماسلىق بولۇۋېتىپتۇ ، بۇ ئاق تۇلپار مېنىڭ ئەمەس ھەم مەن ئوغرىلىغانمۇ ئەمەس ، ئەمما ماڭا ئوغرى بەرگەن . ئەگەر ئاق تۇلپار راستىنلا سىلىنىڭ بولسا ، قىزلىرى مۇشۇ يەردە . ھەممە ئەھۋالنى قىزلىرىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىسىلا ، — دەپتۇ . ئاڭغىچە ئۇنىڭ چوڭ خوتۇنى شەھەر دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغا چىقىپتۇ . چىقىپلا «دادا !» دەپ ئالدىغا يۈگۈرۈپتۇ . ھېلىقى پادىشاھمۇ ئالدىغا مېڭىپتۇ . ئاتا - بالا كۆرۈشۈپتۇ . مەلىكە ھەممە ئەھۋالنى باشتىن - ئاخىرغىچە سۆزلەپ بېرىپتۇ . بۇ ئارىلىقتا شاھزادە قۇتبۇلمۇ قورغاندىن چۈشۈپ ، دەرۋازىدىن سىرتقا چىقىپ ھېلىقى پادىشاھنىڭ ئالدىغا قول باغلاپ تۇرۇپ كۆرۈشكىلى بېرىپتۇ . قىزىنىڭ ئاغزىدىن ھەممە ئەھۋالنى بىلگەن ھېلىقى پادىشاھ :

— ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ ، ئوغلۇم . سىز قىرىق يەتتە يۇرتنىڭ شاھىنشاھى مىنگكۆن باتۇرنىڭ ئوغلى ئىكەنسىز . مەن قىزىم بىلەن ئىككىڭلارنىڭ تويىنى بولۇۋات-

قان تويۇڭلارغا قوشۇپ بىللە ئۆتكۈزۈپ
بېرەي، — دەپتۇ. شاھزادە قۇتبۇل:
— رەھمەت شاھ ئاتا، سىلىدىن بىر
تەلىپىم بار. مېنىڭ مىنكۇن پادىشاھنىڭ
شاھزادىسى ئىكەنلىكىمنى بۇ يەردىكىلەر
تېخى بىلمەيدۇ، ھازىرچە بىلمەي تۇرسا،
— دەپتۇ.
شۇنداق قىلىپ دۇشمەنلىك جەڭ
خاپىچىلىقى توي خۇشاللىقىغا ئۆزگىرىپتۇ.
توي باشقىدىن باشلىنىپتۇ. توي يەنە يەتتە
كۈن داۋام قىپتۇ. تويدىن كېيىن ھېلىقى
پادىشاھ ئاق تۇلپارنى شاھزادە قۇتبۇلغا قال-
دۇرۇپ، بىر مەزگىلدىن كېيىن يۇرتقا
كېلىشنى ئېيتىپ قويۇپ يۇرتىغا قايتىپتۇ.
شاھزادە قۇتبۇل ئۈچ مەلىكە بىلەن
كۈنلىرىنى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈپتۇ.
كۈنلىرىنىڭ قانداق ئۆتۈشكىنىنى بىلمەي
قاپتۇ. ئارىدىن ئۈچ - تۆت ئاي ئۆتۈپتۇ،
ئەمما قىزىل كارىۋاتلىق مەلىكىنىڭ ئاتا -
ئانىسىنىڭ ئالدىغا سالامغا بېرىپ باقماپتۇ.
بۇنىڭدىن ئۇ پادىشاھنىڭ قورسىقى كۆپۈپ
ئاغرىنىپتۇ. بولۇپمۇ مەلىكە قۇدۇمنىڭ
دادىسىدىن «قىزىم بىلەن شاھزادە قۇتبۇلنى
مەندىن تاندۇرۇۋەتمەكچى» دەپ بەكلا
رەنجىپتۇ. ئەسلىدە بۇ ئىككى يۇرت پادى-
شاھنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر - بىرىدىن
ئۈستۈنلۈك تالىشىدىغان قورساق ئۆرۈشى
بار ئىكەن. بۇ قېتىمقى ئىشتا قىزىل
كارىۋاتلىق مەلىكىنىڭ دادىسى قۇدۇمنىڭ
دادىسىنى شاھزادە قۇتبۇلنى يېنىغا تارتىپ،
مىنكۇن باتۇرغا ياخشى كۆرۈنۈش ئارقىلىق
مەندىن ئۈستۈن تۇرماقچى بولىۋاتىدۇ، دەپ
ئويلاپتۇ. مۇشۇنى باھانە قىلىپ مەلىكە
قۇدۇملارنىڭ يۇرتىغا لەشكەر تارتىپ كەپ-
تۇ. ئىككى يۇرت ئارىسىدا جەڭ باشلىنىپ
كېتىپتۇ. مىنكۇن باتۇر پادىشاھ ھەرقايسى
يۇرت پادىشاھلىرىنىڭ لەشكىرى سانىنى
تەڭ قىلىپ تەڭشەپ قويغانىكەن. شۇڭا
ئىككى تەرەپنىڭ لەشكىرى كۈچى تەڭ
كېلىپ قېلىپ جەڭ ئۇزۇنغا سوزۇلۇپتۇ،
ئۆلۈش - يارىلىنىش كۆپ بوپتۇ، ھەر
ئىككى تەرەپ كۆپ چىقىمدار بوپتۇ، يۇرت-
لىرى خارابىلىششقا باشلاپتۇ. ئۈچ مەلىكە
قۇتبۇلغا:
— ئەي شاھزادە، بۇ جەڭ مۇنداق
كېتىۋەرسە ئىككى تەرەپنىڭ ئادەملىرى
ئۆلۈپ تۈگەيدىغان ئوخشايدۇ. بۇ جەڭ
سىزنىڭ سەۋەبىڭىزدىن بولىۋاتىدۇ. سىز
ئارىغا چۈشۈپ ئىككى يۇرت پادىشاھىغا
مەسلىھەت بەرسىڭىز، ئۇرۇش قىلىشماي
تىنچ - ئىناق ئۆتۈشسەك، — دېيىشىپتۇ.
شاھزادە قۇتبۇلمۇ ئۆلۈۋاتقان ئادەم-
لەر، بولۇۋاتقان خانىۋەيرانچىلىقنى كۆرۈپ
چىدىيالماي تۇرغانىكەن. خوتۇنلىرىنىڭ
ئىلتىجاسىنى توغرا تېپىپ، ئاق تۇلپارنى
چاپتۇرغىنىچە ئىككى تەرەپ لەشكىرىنىڭ
ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختاپ:
— شاھ ئاتىلار، ھەر ئىككىڭلار ماڭا
قېيىن ئاتا بولىسىلەر. مەن ئىككىڭلارغا بالا.
كىچىككىنە ئىشنى دەپ ئۆزئارا بۇنچىلىك
قىرغىنچىلىق قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى. ئۇ-
نىڭ ئورنىغا ئىككى يۇرتنى بىرلەشتۈرسەك،
سىلەر ئىككى يۇرتقا نۆۋەتلىشىپ بىر ئايدىن
پادىشاھلىق قىلساڭلار، بىزمۇ، سىلەرمۇ،
پۇقرالارمۇ تىنچ - ئىناق ئۆتسەك بولمامدۇ.
باتۇر دادام ھەققى، ئۇرۇش قىلماڭلار! —
دەپ ۋارقىراپتۇ.
— ئەجەب داداڭنى شىپى كەلتۈرۈپ
بىزگە پەرمان قىلىۋاتىسىنا، ئۆزۈڭ كىمنىڭ
زاتى، داداڭ كىم؟ — دەپ سوراپتۇ، ئىككى

www.uyghurkitap.com

تەرەپ ئادەملىرى .

— شاھ قېيىن ئاتىلار ، مەن ھازىرغىچە ئۆزۈمنىڭ قانداق ئادەملىكىمنى كىمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىمنى ئاشكارا قىلمىغانىدىم ، بۈگۈن ئاشكارىلاشقا مەجبۇر بولىۋاتىمەن . مەن يەتتە ئىقلىمنىڭ شاھىنشاھى مىنكۈن باتۇرنىڭ شاھزادىسى بولىمەن ، — دەپتۇ .

مىنكۈن باتۇرنىڭ نامىنى ئاڭلىغان ئىككى پادىشاھ ۋە پۈتۈن لەشكەرلەر شۇئان ئاتلىرىدىن چۈشۈپ قۇتبۇل شاھزادىگە سالام بېرىپتۇ .

— بىز سىزنىڭ مىنكۈن باتۇر پادىشاھىمىزنىڭ شاھزادىسى ئىكەنلىكىڭىزنى ئۇقماپتىمىز ، ئالدىڭىزدا تىغ تارتىشىپ گۇناھلىق بوپتىمىز ، بىزنى كەچۈرگەيسىز . ئىككى يۇرتنى بىرلەشتۈرەيلى ، سىز باش پادىشاھ بولۇڭ ، بىز قول ئاستىڭىزدىكى پادىشاھ بولايلى ، — دېيىشكىنىچە ئىككى پادىشاھ قول باغلاپ تۇرۇپتۇ .

شاھزادە قۇتبۇل ئىككى يۇرت خەلقىنىڭ خاتىرجەملىكى ئۈچۈن قېيىن ئاتىلىرىنىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل كۆرۈپتۇ . ئىككى پادىشاھ ئۆز ناملىرىدىن مىنكۈن باتۇرغا چاپار ماڭدۇرۇپ پۈتۈن ئەھۋالنى ئايان قىپتۇ . ئۇزاق ئۆتمەي مىنكۈن باتۇردىن ئىككى پادىشاھنىڭ تەلىپى بويىچە ئىككى يۇرتنى بىر شاھلىق قىلىپ بىرلەشتۈرۈپ ، ئوغلى — شاھزادە قۇتبۇلنى باش پادىشاھ ، قېيىن ئاتىلىرىنى ئۆز يۇرتلىرىغا ۋەكالەتچى پادىشاھ قىلغانلىقى توغرۇلۇق يارلىق كەپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئىككى يۇرت بىرلىشىپتۇ ، قۇتبۇل باش پادىشاھ بوپتۇ . بۇرۇنقى قورساق ئۇرۇشۇشلىرى ، ئاداۋەتلەر يوقىلىپ ، پۇقرالار خاتىرجەملىنىپ تىنچ — ئىناق ئۆتۈپتۇ . بېرىش — كېلىشلىرى قويۇقلىشىپتۇ ، يۇرت خەلقى ئاسايىشلىق تېپىپتۇ . ئىككى يۇرتتىكى ياخشىلىنىشلارنىڭ تەرىپى يېقىن — يىراقلارغا تارقىلىپتۇ . جاي — جايلاردىن كىشىلەر توپ — توپ كۆچۈپ كېلىشكە باشلاپتۇ . ئېيتىشلارغا قارىغاندا شاھزادە قۇتبۇل ئىككى يۇرتنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئادىللىق بىلەن سوراپتۇ . ئۈچ مەلىكىمۇ ئۈچ ئاچا — سىڭىللاردەك ئىناق — ئىجىل بولۇپ ئۆتۈپتۇ ، ئۇزاق ئۆمۈر كۆرۈشۈپتۇ .

شاھزادە نىزغاي

بۇنىڭدىن كۆپ زامانلار بۇرۇن 47 يۇرتنى سوراپ ئۇزۇن ياشىغان مىنكۈن باتۇر دەپ بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇ ناھايىتى ئادىل پادىشاھ بولۇپ ، 47 يۇرتنى بىر يۇرتتەك قىلىپ ئۇرۇش — جېدەلسىز ، تىنچ ئىناقلىق ئىچىدە سوراپتۇ . يۇرت ئىچىدە ئۇنىڭ يەنە مىنكۈن ئادىل دېمۇ نامى بار ئىكەن . مانا شۇ ئادىل مىنكۈن باتۇر پادىشاھنىڭ بىرقانچە ئوغۇل — قىزلىرى بولۇپ ، شۇ بالىلىرى ئىچىدە نىزغاي ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغانىكەن . نىزغاي مىنكۈن پادىشاھنىڭ ئىككىنچى خوتۇنىدىن تۇغۇلغان ئوغلى بولۇپ ، بالىلىرىنىڭ يەتتىنچىسى ئىكەن . نىزغاينىڭ ئانىسى ئۇنى تۇغۇپ بولۇپلا بۇ دۇنيادىن كۆز يۇمۇپ ، بوۋاق نىزغاينى ئانىسىز قويۇپ كەتكەنىكەن . پادىشاھ مىنكۈن باتۇر كىچىك خوتۇنىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە بەك ھەسرەتلىنىپتۇ . دەل شۇ كۈنى ئوردا دەرۋازىسى ئالدىغا چىرايلىق بىر قولان تاينىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىق خەۋىرىنى پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. مىنكۈن باتۇر پادىشاھ

قۇلان بالىسىنى ئوردىغا ئەكىرگۈزۈپ كۆرگۈدەك بولسا، بوۋاق بالىسىدەك ئۇماق، كۆرگەنلا ئادەمنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرگۈدەك دەرىجىدە چىرايلىق ئىكەن. ئۇ قۇلان تاينىڭ نىزغاي تۇغۇلغان كۈنى پەيدا بولۇپ قالغىنىغا بىر تەرەپتىن ھەيرانۇ ھەس بولغان بولسا، يەنە بىر جەھەتتىن «بالام خىسلەتلىك ئوخشايدۇ» دەپ خۇش بوپتۇ. قۇلان تاي پەيدا بولۇشتىن ئىلگىرى نىزغاي يىغلاپ زادى بېسىقمىغانىكەن. قۇلان تاينىڭ ئوردىدا پەيدا بولۇشى بىلەن تەگلا نىزغاي يىغىدىن توختىغانىكەن. شۇڭا مىنكۇن باتۇر پادىشاھ نىزغاي بىلەن قۇلان تايغا مەخسۇس قارىغۇچى بەلگىلەپتۇ. ئىككىسىنى يان قوشنا ئىككى ئۆيدە بېقىپتۇ. نىزغاي بىر نەرسە يېسە، قۇلان تايمۇ يەيدىكەن. ئۇ يېمىسە بۇمۇ يېمەيدىكەن. نىزغاي پات ـ پات يىغلايدىكەن. ھەرقانداق قىلسىمۇ يىغىدىن توختىمايدىكەن. پەقەت قۇلان تايىنى ئۇ بار ئۆيگە ئەكىرسىلا يىغىدىن توختايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسىنى بىر ئۆيدە باقىدىغان بوپتۇ. ئارىدىن ئاي ئۆتۈپتۇ، يىل ئۆتۈپتۇ، نىزغاي قۇلان تېيى بىلەن ئويناپ يۈرۈپ يەتتە ياشقىمۇ كىرىپ قاپتۇ. مىنكۇن باتۇر پادىشاھ: بالامۇ چوڭ بولۇپ قالدى، ئەمدى ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ئورنىغا باشقا خوتۇن ئالساممۇ ئالاي، دېگەن قارارغا كېپتۇ. ئۇنىڭدىن بۇرۇن ۋەزىرلەر بىرنەچچە قېتىم ئۇنىڭغا ئۆلۈپ كەتكەن خوتۇنى ئورنىغا قول ئاستىدىكى بىرەر پادىشاھنىڭ مەلىكىسىنى ئەكىلىشۋېلىش مەسلىھەتىنى بەرگەن بولسىمۇ، نىزغاي چوڭ بولۇۋالسۇن، دەپ ماقۇللۇق بىلدۈرمەپتىكەن. مىنكۇن باتۇر يەنە بىر خوتۇن ئاپتۇ. نىزغايمۇ مەكتەپتە ئوقۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ مەكتەپتىن كېلىپلا قۇلان تاينىڭ يېنىغا كىرىپ ئۇنىڭ ئەتيان، بېشىنى سىيلايدىكەن، ئوت ـ سۇ بېرىدىكەن. ئىككىسى بىر ئۆيدە تۇرۇپ بىر ـ بىرىگە ئېجىل بولۇپ قالغانىكەن. قۇلان تاي باشقا كىشىنىڭ قولىدىن ھېچنەرسە يېمەيدىغانلا بوپتۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا نىزغايلا قارايدىغان بوپتۇ. نىزغاي چوڭ بولۇپ قالغاچقا، قۇلان تايىنى ئايرىم بىر ئۆيدە قويىدىغان بوپتۇ. ئەمما نىزغاي ھەر كۈنى سەھەردە مەكتەپكە ماڭىدىغاندا قۇلان تايغا يەيدىغان، ئىچىدىغان نەرسىسىنى بېرىپ، خوشلىشىپ چىقىپ كېتىدىكەن. چۈشلىكىمۇ شۇنداق قىلىدىكەن.

مىنكۇن باتۇر پادىشاھمۇ نىزغايغا قانداق ئامراق بولغان بولسا، ئۇنىڭ قۇلان تېيىغىمۇ شۇنداق ئامراق ئىكەن. شۇڭا بىرەر يەرگە بېرىپ كەلسىلا ئالدى بىلەن نىزغاي بىلەن كۆرۈشىدىكەن، قۇلان تاينىڭ يېنىغا كىرىپ سىيلاپ قويىدىكەن. ئاندىن كېيىن خوتۇنلىرى بىلەن كۆرۈشىدىكەن. مىنكۇن باتۇرنىڭ ئالدى بىلەن نىزغاي بىلەن كۆرۈشۈشى، ئۇنىڭغا ئامراقلىقى ئۇنىڭ يېڭى خوتۇنىنىڭ ھەسەتخورلۇقىنى قوزغاپتۇ. «پادىشاھ مېنى ئەمەس، بالىسى نىزغايىنى ياخشى كۆرىدىكەن. ئۇنىڭغا شۇ بالىسى بولسىلا بولىدىكەن. بۇنداق كېتىۋەرسە كېيىن مەن تۇغۇپ قالسام، ماڭغۇ ئەسلى، مېنىڭ بالامغىمۇ قارىمايدىغان ئوخشايدۇ. مۇشۇ چاغدىلا نىزغايىنى كۆزدىن يوقاتمايدىغان بولسام، كېيىن بالامغا كۈن يوق ئوخشايدۇ»، دەپ ئويلاپ، نۇرغۇن باش قاتۇرۇپتۇ. ئەمما نىزغايىنى يوقىتىشنىڭ يولىنى زادىلا تاپالماپتۇ. شۇ شەھەردە دائىم كاللىنى كاللىغا سوقۇشتۇرۇپ، بىرى

www.uyghurkitap.com

ئۈچۈن ئونىڭغا ئورا كولاپ يۈرۈيدىغان شۇم ئىغىز، ئاپەت قەدەم بىر ئۇبۇشقا بولغانىكەن. پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنىنىڭ خىيالىغا شۇ كەمپىر كەپتۇ. مىنكۈن باتۇر شىكارغا كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھىيلىقى كەمپىرنى ئىزدەپ تېپىپ كۆڭلىدىكى غەم ـ ئەندىشىسىنى ئېيتىپ مەسلىھەت سوراپتۇ، يول كۆرسىتىشىنى ئىلتىجا قىپتۇ.

— مىنكۈن پادىشاھنىڭ بالىسىنى يوقىتىدىغان ئىشنى قىلمايمەن، بېشىم كېتىدۇ، بېشىم ئون ئەمەس، مېنى كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرگىلى قويۇڭ، — دەپ كەمپىر مەسلىھەت بەرگىلى ئۇنىماپتۇ. مىنكۈن باتۇرنىڭ كىچىك خوتۇنى كەمپىرنىڭ ئالدىغا ئالتۇن ـ تىللالارنى قويۇپ يالۋۇرۇپتۇ ھەم كېيىن يەنە ئوبدان رازى قىلىدىغانغا، ئۇ ئىشنى ھېچكىمگە تىنماسلىققا ۋەدە قىپتۇ.

ئالتۇن، تىللالارنى كۆرۈپ كۆزى قىزارغان ئۇبۇشقا نىزغاينى كۆزدىن يوقىتىشنىڭ يولىنى كۆرسىتىپتۇ. ھەسەتخور خوتۇن ئۇبۇشقىنىڭ دېگىنى بويىچە نىزغاينىڭ ئۆيىنىڭ پالتۇكىنىڭ ① ئىچى تەرىپىگە چوڭقۇر ئورا كولاپ، ئىچىگە تۆمۈر قوزۇقلارنى قېقىپتۇ. ئورىنىڭ ئۈستىنى شاخ ـ شۇمبىلار بىلەن ئېتىپ، بىر قۇر توپا يېيىپ قويۇپتۇ.

ئەمدى نىزغايغا كەلسەك، ئۇ ئادىتى بويىچە مەكتەپتىن كېلىپلا قۇلان تاينىڭ قېشىغا كىرىپ ئەت يانلىرىنى سىلاپتۇ، ئەركىلىتىپتۇ. ئوت، سۇ بېرىپتۇ. ئەمما قۇلان تاي ئوتمۇ يېمەپتۇ. سۇمۇ ئىچمەپتۇ. ھەر قېتىمدا نىزغاينى كۆرۈپ ئويناقلاپ كېتىدىغان قۇلان ئۇ كۈنى ئويناقلىماي شۇكلا تۇرۇپتۇ. نىزاي قۇلان تېيىنىڭ ھالىتىگە ئەجەبلىنىپتۇ، بىر يېرى ئاغرىمىدىكىن دەپمۇ ئويلاپتۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن سورىغىلى بولمىغاچقا، بېشى قېتىپ غەمگە چۆكۈپتۇ. ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئوردىدىكى ئات باقارلارغا دەپ باقماقچى بولۇپ مېڭىشقا تەمشىلىپتىكەن. قۇلان تاي بىردىنلا دەسلەپ كۈلۈپ، كەينىدىنلا يىغلاپتۇ. شاھزادە نىزغاي بۇنىڭغا تېخىمۇ ھەيران قاپتۇ. قۇلان تېيىم، ئەجەب بىر كۈلۈپ، بىر يىغلاپ كەتتىڭغۇ، دەپ بېشىنى سىلاپ ئەركىلىتىپتۇ. قۇلان تاينىڭ ئەسلىدە ئادەمدەك گەپ قىلالايدىغان، غايىبى ئىشلارنى بىلەلەيدىغان خىسلىتى بار ئىكەن، ئەمما ئۇ خىسلىتىنى شۇ كەمگىچە ئاشكارا قىلمىغانىكەن. شۇ كۈنى گەپ قىلمىسا بولمايدىغان يېرى كەپتۇ.

— ھەي نىزغاي، سەن مېنى باقتىڭ، ھەر كۈنى ئۈچ قېتىم يوقلاپ تۇردۇڭ، ھەر كىرگىنىڭدە باش ـ كۆزلىرىمنى سىلاپ ئەركىلەتتىڭ. مەنمۇ ساڭا ئەركىلەپ ئويناقلاپ، سەن بىلەن ئويناپ ئۆستۈم. مەن شۇ كۈنلىرىمنى ئەسلەپ كۈلۈۋاتىمەن. يىغلىشىمنى سورىساڭ، بۈگۈن سەن ئۆلىدىغان بولدۇڭ. مەن سېنى دەپ كەلسەم، سەن ئۆلسەڭ مەن قانداق قىلىمەن. سەن ئۆلۈپلا كەتسەڭ، مەنمۇ تەڭلا بۇ ئالەمدىن غايىب بولۇپ كېتىمەن. يىغلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇ، — دەپتۇ قۇلان تاي يەنە يىغلاپ تۇرۇپ. شاھزادە نىزغاي:

— مەن نېمىشقا ئۆلىمەن، مېنى بىرەرسى ئۆلتۈرەمدۇ ياكى ئۆزۈمچىلا

① پالتۇك ـ بوسۇغا.

ئۆلمەنمۇ ؟ باتۇر دادام شىكارغا كەتكەن
تۇرسا ، ئۆلسەممۇ دادام كەلگەندىن كېيىن
ئۆلەي . مېنىڭ ئۆلۈشۈمنىڭ سەۋەبىنى سەن
بىلىدىغان ئوخشايسەن . ئېيتىپ بەر ، —
دەپتۇ . قۇلان تاي :
— سەن ئۆيگە كىرگەندە پالتۇكقا
بىر پۇتۇڭنى قويۇپ ، قەدىمىڭنى يوغان
ئېلىپ سەكرىگەندەك كىر . پالتۇكنىڭ ئىچى
تەرىپىدە ئاستىغا تۆمۈر قوزۇقلار قېقىلغان
ئورا بار . ئۆيدىن چىقىشتىمۇ ئۇ يەرگە
دەسسىمە . ئەگەر بىرەرسى نېمىشقا بۇنداق
قىلىسەن دېسە ، ئۇستازىم ئۆيگە كىرىپ ـ
چىقىشتا شۇنداق قىلىشىمنى ئۆگەتكەن ،
دەپلا قوي . ئورا كولانغانلىقى توغرۇلۇق
ھېچكىمگە تىنما ، — دەپ ئۆگىتىپتۇ . ئۇ
ئىشنى ئۆگەي ئانىسى قىلغانلىقى توغرۇلۇق
ھېچنەرسە دېمەپتۇ .
نىزغاي ئۆيگە كىرگەندە قۇلان تاي-
نىڭ دېگىنى بويىچە ئالدى بىلەن پالتۇكقا
پۇتىنى قويۇۋېلىپ بىر سەكرەپ كىرىپتۇ .
چۈشلۈك تامىقنى يەپ بولۇپتۇ . مەكتەپكە
ماڭىدىغان ۋاقىت توشۇپتۇ . ئۆيدىن چىققاندا
ئىككى قەدەم يىراقتىن سەكرەپ پالتۇكقا
دەسسەپ چىقىپتۇ . ئۇنىڭ ئۆيدىن كىرىپ ـ
چىقىشىغا ئۆگەي ئانىسى يىراقتىن قاراپ
تۇرغانىكەن . ئۇ :
— بالام ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ ؟ ئۆي-
دىنمۇ سەكرەپ چىققان بارمۇ ؟ — دەپ
سوراپتۇ ھېچنېمىنى بىلمىگەن بولۇپ .
نىزغاي قۇلان تاينىڭ ئۆگىتىپ
قويغىنى بويىچە جاۋاب بېرىپتۇ ۋە قۇلان تاي
بىلەن خوشلىشىپ مەكتەپكە كېتىپتۇ .
نىزغاي زېرەك بولغاچقا ، ئۆگەي ئانىسىنىڭ
بۇ ئىشىنى ئۇستازىدىن سوراپ قېلىشىنى
ئويلاپ ، ئۇستازىغا ئەگەر بىرەرسى سوراپ
قالسا شۇنداق قىلىشنى مەن ئۆگەتكەن ،
دەپ جاۋاب بېرىشىنى تاپىلاپ قويۇپتۇ .
ئۆگەي ئانا «ئورا كولاپ قويغىنىمنى بالا
بىلىپ قالغان بولسا پادىشاھغا ئېيتىپ قويسا
قانداق قىلارمەن ، دەپ ئەندىشىدە قاپتۇ .
پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كېلىپ بىرنەچچە
كۈن ئۆتۈپتۇ . ئۇ توغرۇلۇق ھېچقانداق گەپ
بولۇنماپتۇ . ئۆگەي ئانىنىڭ كۆڭلى جايىغا
چۈشۈپتۇ . ئەمما نىزغايىنى كۆزدىن يوقىتىش
نىيىتىدىن قالماپتۇ . ئارىدىن بىرنەچچە كۈن
ئۆتكەندىن كېيىن ھىيلىقى شۇم قەدەم ئۇ-
بۇشقىنى ئىزدەپ بېرىپ ئۆتكەنكى ئىشنىڭ
ئەمەلگە ئاشمىغىنىنى ئېيتىپ ، ئەمدى بالىنى
قايسى ئۇسۇل بىلەن يوقىتىشنى سوراپتۇ .
جادۇگەر كەمپىر نىزغاينى يوقىتىشنىڭ يەنە
بىر يولىنى كۆرسىتىپ بېرىپ : «مۇشۇنداق
قىلساڭ بالا پادىشاھنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئۆ-
لىدۇ ، سەندىن گۇمانمۇ قىلمايدۇ ،
مەقسىتىڭگە يېتىسەن » دەپتۇ . قارا نىيەت
ئۆگەي ئانا نىزغاينىڭ مەكتەپتىن كېلىشىگە
ئۆلگۈرۈپ چاي تەييارلاپتۇ . بىر چىنىگە
زەھەر سېلىپ تەييار قىلىپ تۇرۇپتۇ . نىزغاي
مەكتەپتىن كېلىپلا ئادىتى بويىچە قۇلان تاي
بىلەن كۆرۈشكىلى ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ
باش ـ كۆزلىرىنى سىلاپتۇ ، ئەركىلىتىپتۇ .
قۇلان تاي ئالدىنقى قېتىمقىسىدەك يەنە ئال-
دىدا كۈلۈپ ، ئويناقلاپ ، ئارقىدىنلا كۆز ـ
ياش قىلىپ شۈكلەپ كېتىپتۇ . ئۇنىڭ بۇ
ھالىتىگە ئەجەبلەنگەن نىزغاي :
— قۇلان تېيىم ، يەنە بىر كۈلۈپ ،
بىر يىغلايسەنغۇ ؟ — دەپ سوراپتۇ .
— قارا نىيەت ئۆگەي ئاناڭ بۈگۈن
سەن داداڭنىڭ يېنىغا كۆرۈشكىلى
كىرگىنىڭدە سېنى داداڭ ئالدىدا ئۆلتۈرۈشكە
تەييارلىنىپ قويىدى . كۈلۈشۈمنىڭ سەۋەبى

www.uyghurkitap.com

سەن بىلەن ئويناپ ئۆسكەن كۈنلىرىمنى ئەسلەپ قالدىم . يىغلىشىمنىڭ سەۋەبى ئۆتكەن قېتىمقىسىغا ئوخشاش — بىرىنچىدىن ، سېنىڭ ياش تۇرۇپلا ئۆلۈپ كېتىشىڭگە ئېچىنىۋاتىمەن ؛ ئىككىنچىدىن ، سەن ئۆلسەڭ ، مەنمۇ بۇ دۇنيادىن غايىپ بولۇپ كېتىمەن . شۇڭا يىغلايمەن ، — دەپتۇ قۇلان تاي .

— قۇلان تېيىم ، ئۆگەي ئانام مېنى نېمىشقا ئۆلتۈرمەكچى بولىدۇ ، بۇ قېتىم ئۇ مېنى قانداق ئۆلتۈرىدۇ ؟ — دەپ سوراپتۇ نىزغاي .

— ئۆگەي ئاناڭ : ئەگەر مەن تۇغۇپ قالسام ، تەختكە ۋارىسلىق قىلىش نىزغايدىن ئوغلۇمغا ئاشمىغۇدەك ، شۇڭا ئۇنىڭ كىچىك ۋاقتىدىلا كۆزدىن يوقىتاي ، دېگەن نىيەتكە كەلگەن ، — دەپ ، قۇلان تاي نىزغاينىڭ كىچىك ئانىسىنىڭ ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە قەست قىلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرىپ بولۇپ ، ئۇنى قانداق ئۇسۇلدا ئۆلتۈرمەكچى بولغانلىقىنى ھەم ئۇنىڭدىن ساقلىنىشنىڭ يوللىرىنى دەپ بېرىپتۇ .

شاھزادە نىزغاي قۇلان تايغا رەھمەت ئېيتىپ ، باش ـ كۆزلىرىنى يەنە باشقىدىن سىلاپ قويۇپ خوشلىشىپ چىقىپ ، ئۇدۇل دادىسىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ . مىنكۇن باتۇر ئادىتى بويىچە بۇ ئامراق بالىسىنىڭ باش ـ كۆزلىرىنى سىلاپتۇ ، پېشانىسىگە سۆيۈپتۇ . نىزغاينىڭ كىچىك ئاپىسى :

— مەن سىلەرگە چاي دەملەپ بېرەي ، دەپ چىقىپ كېتىپ ھايال ئىشمايلا چىنە ـ چەينەكلەرنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ . ئالدى بىلەن مىنكۇن باتۇرغا ئاندىن ئۆزىگە چاي قويۇپ بولۇپ ، ئۈچىنچى قېتىمدا نىزغايغا چاي قويۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ . چايىنى دادىسىمۇ ، كىچىك ئانىسىمۇ بىرەر ئوتلامدىن ئىچىپتۇ . نىزغاي چايىنى ئىچىشكە تەمشىلىپ ئاغزىغا يېقىن ئەكىلىپلا :

— دادا ، تۆگلۈككە قاراڭا ، نېمە ئۇ ؟ — دەپتۇ .

مىنكۇن باتۇر پادىشاھمۇ ، نىزغاينىڭ كىچىك ئانىسىمۇ ئىتتىك تۆگلۈككە قارىغىنىچە «نېمىنى دەيسەن ؟» دېيىشىپ تۇرۇپ قاپتۇ . نىزغاي بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چىنىسىنى ئۆگەي ئانىسىنىڭ چىنىسى بىلەن ئالماشتۇرۇۋاپتۇ .

— تۆگلۈكتە ھېچنەرسە يوققۇ ؟ — دەپ سوراپتۇ مىنكۇن باتۇر . نىزغاي :

— ئاجايىپ چىرايلىق بىر قۇشقاچ تۆگلۈككە قونۇپلا ئۇچۇپ كەتتى ، — دەپ جاۋاب بېرىپ بولۇپ ، ئالدىدىكى چايىنى ئىچىپتۇ . نىزغاينىڭ كىچىك ئانىسى ئۇنى قاچان يىقىلىپ ئۆلەركىن ، دەپ قاراپ ئولتۇرۇپتۇ . نىزغاي چىنىدىكى چايىنى ئىچىپ تۈگىتىپتۇ . ئۇنىڭ چىنىسىگە سېلىنغان زەھەر ئىنتايىن كۈچلۈك بولۇپ ، ئىغىزىغا ئېلىشى ھامان جانىنى ئالىدىكەن . ئەمما نىزغاي بىر چىنە چايىنى ئىچىپ بولۇپمۇ ھېچنەرسە بولماپتۇ ، ئايال گۇمان قىلىپ ئالدىدىكى چېيىغا قاراپلا ، چىنىسىنىڭ ئالمىشىپ قالغانلىقىنى بىلىۋاپتۇ . چاندۇرماسلىق ئۈچۈن چېيىم سوۋۇپ قاپتۇ ، دەپ تۆكۈۋېتىپ باشقىدىن قويۇپ ئىچىپتۇ . شۇنداق قىلىپ بۇ قېتىممۇ ئۆگەي ئانىنىڭ قەستى ئەمەلگە ئاشماپتۇ . پادىشاھمۇ ھېچنەرسىنى سەزمەپتۇ ، نىزغايمۇ ئۇ توغرۇلۇق ئېغىز ئاچماي ئۆزىلا بىلىپ قاپتۇ . ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن مىنكۇن باتۇر يەنە شىكارغا چىقىپ كېتىپتۇ . مىنكۇن پادىشاھنىڭ شىكارغا كېتىشى ھامان كىچىك خوتۇنى نىزغاينى ئۆلتۈرۈشنىڭ يولىنى

كۆرسەتكەن ھېلىقى ئۇبۇشقىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ .

— ھەي خان ئايىم ، بىزنىڭ ئىككى قېتىملىق ئىشىمىزنىڭ ئەمەلگە ئاشماسلىقى بالىدىكى ئىش ئەمەسكەن ، ھەممە گەپ ئۇنىڭ قولان تېپىدىكەن . بىرىنچى قېتىملىق ئىشتىن كېيىن بالا بۇ ئىشنى قانداق بىلىپ قالغاندۇ ، دەپ گۇمانلىنىپ ، كېيىنكى ئىشتا سەگەك بولدۇم . سىز نىزغايغا زەھەر بېرىدىغان كۈنى ئۇنىڭ مەكتەپتىن كېلىپلا ئالدى بىلەن قولان تېپىنىڭ يېنىغا كىرىدىغانلىقىنى بىلىپ ، قولان تاي تۇرىدىغان ئېغىلنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ تۆڭلۈككە يېقىن كېلىپ ئولتۇردۇم . بىر كەمدە نىزغاي ئېغىلغا كىرىۋىدى ، قولان تاي دەستلەپ كۈلۈپ ، كەينىدىن يىغلىدى . ئۇنىڭ يىغىسىنىڭ سەۋەبىنى سورىۋىدى ، قولان تاي زۇۋانغا كېلىپ سېنىڭ ئۇنىڭغا زەھەر بېرىدىغىنىڭنى ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش يولىنى ، ئۆز زەھرىڭ ئارقىلىق ئۆزۈڭنى ئۆلتۈرۈشنى ئۆگەتتى . بۇنىڭدىن سىبنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇشقا ئۈلگۈرەلمىدىم . تەلىيىڭگە ئۆزۈڭ بىلىپ قېلىپ زەھەرلىك چاينى تۆكۈۋېتىپ ئامان قاپسەن . سەن نىزغاينى ئۆلتۈرىمەن ، دەيدىكەنسەن ، ئالدى بىلەن قولان تاينى ئۆلتۈرمىسەڭ بولمايدۇ . قولان تاينى كۆزدىن يوقاتمىغىچە بالىنى ئۆلتۈرەلمەيسەن . كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئىشىمىز پاش بولۇپ قالسا ئىككىمىزنىڭ بېشى كېتىدۇ ، — دەپتۇ ئۇبۇشقا .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بېشىنىڭ كېتىدىن قورقۇپ ئۆگەي ئانىنىڭ ئىچىگە غەم چۈشۈپتۇ . ئۇبۇشقىغا نۇرغۇن ئالتۇن ، تىللا بېرىپ ، قولان تاي بىلەن نىزغاينى تەڭلا يوقىتىشنىڭ يولىنى سوراپتۇ . ئۇبۇشقا :

ئەمدى سەن مۇنداق ـ مۇنداق قىل » دەپ ئالدى بىلەن قولان تاينى يوقىتىشنىڭ يولىنى ئۆگىتىپتۇ .

مىنكۇن باتۇرنىڭ كىچىك خوتۇنى ئۇبۇشقىدىن قولان تاينى يوقىتىشنىڭ يولى بىلىۋالغاندىن كېيىن ، مىنكۇن باتۇر شىكاردىن قايتىپ كەلگىچە بولغان ئارىلىقتا قىلىدىغان تەييارلىقلىرىنى تەقلەپ پەيت كۈتۈپ تۇرۇپتۇ . مىنكۇن باتۇرنىڭ شىكاردىن قايتىپ كەلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاپلا ئۆيىدە «ۋايجان ، ۋاي!» دەپ ئالا ـ تاغىل ۋايساشقا باشلاپتۇ . مىنكۇن باتۇر كىچىك خوتۇنىنىڭ بولالماي قالغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۆيىگە كىرىپ كۆرگۈدەك بولسا ، كىچىك خوتۇنى يۈرەك ـ بېقىنلىرىنى تۇتقىنىچە يەردە دومىلاپ ياتقان . خوتۇنىنىڭ ، «ۋاي بېقىنىم ، ۋاي يۈرىكىم ، ۋايجان!» دەپ قىلغان نالە ـ پەريادلىرىغا مىنكۇن باتۇرمۇ چىدىيالماي قاپتۇ . دەرھال تېۋىپ چاقىرىشنى بۇيرۇپتۇ . خوتۇنى :

— مېنىڭ بۇ جانغا كېلىدىغان كېسىلىمنى كۆرگەنلا تېۋىپلار داۋالىيالمايدۇ . سىلە شىكاردىكى چاغدىمۇ بىر قېتىم تۇتۇپ كەتكەندە پەقەت پالانى ـ پۇستانى تېۋىپلارلا كېسىلىمنى تېپىپ دورا بەرگەن . شۇلارنىڭ دورىسىدىن شىپا تاپقاندىم ، شۇ تېۋىپلار كەلسە ، دەپ تەلپىنى ئېيتىپتۇ . ئەسلىدە ئۇبۇشقىنىڭ ئۆگىتىشى بىلەن ئۇردىدىكى ئالا كۆڭۈل ، مال ـ دۇنيا دېسە كۆزىنىڭ ئېقى قىزىرىدىغان بىر نەچچە تېۋىپقا ئالتۇن ، كۈمۈش بېرىپ گەپ ئۆگىتىپ تىلىنى بىر قىلىۋالغانىكەن . مىنكۇن باتۇرنىڭ ئۇ ئىشلاردىن خەۋىرى بولمىغاچقا ، كىچىك خوتۇنى ئېيتقان تېۋىپلارغا چاپار ماڭدۇرۇپتۇ .

تېۋىپلار كىرىپ دومۇلاپ ياتقان خوتۇنىنىڭ تومۇرىنى نۆۋەت بىلەن تۇتۇپتۇ . ھەممىسىلا تومۇرنى تۇتۇپ بولۇپ ، پادىشاھقا قاراپ بېشىنى ئىغاڭلىتىپ ، دېمى ئىچىگە تىنىپ كەتكەندەك بولۇشۇپ جىم تۇرۇپتۇ .

— نېمە كېسەلكەن ؟ داۋاسى نېمىكەن ؟ — دەپ مىنكۇن باتۇر تېۋىپلاردىن سوراپتۇ . تېۋىپلاردىن بىرىسى ئېغىز ئېچىپ :

— قىرىق يەتتە ئىقلىمنىڭ باتۇرى پادىشاھىم ، كىچىك خوتۇنلىرىنىڭ كېسىلى بەك ئېغىر كەن . مېنىڭچە غايىبى پەيدا بىر جانىۋارنىڭ يۈركىلا داۋا بولغۇدەك . ئۇنداق جانىۋار تېپىلمىسا جاندىن ئۈمىد يوق ، — دەپتۇ . مىنكۇن باتۇر باشقا تېۋىپلاردىن سوراپتىكەن . ئۇلارمۇ شۇ گەپنى قىلىشىپتۇ .

مىنكۇن باتۇرنىڭ ئۇنداق غايىبى جانىۋارنى نەدىن ۋە قانداق تېپىشنى ئويلاپ بېشى قېتىپتۇ . قۇلان تايىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەپتۇ . قېنى ، ئېيتىڭلار ، سىلەر دېگەن غايىبى جانىۋار نەدە بار ؟ دەپ سوراپتۇ . بىرىنچى قېتىم ئېغىز ئاچقان تېۋىپ يەنە ئېغىز ئېچىپ :

— بۇ ئالەمدە غايىبى جانىۋاردىن پەقەت بىرسىلا بار ، ئەمما ئېيتىشتىن قورقۇۋاتىمەن ، — دەپتۇ .

— بىر جاننىڭ ئامان قېلىشى ئۈچۈن يۈرىكىم كېرەك بولسىمۇ بېرىمەن ، قېنى ئېيتىڭلار ، ئۇ قايسى غايىبى جانىۋار ؟ — دەپ سوراپتۇ مىنكۇن باتۇر .

— كىچىك خوتۇنلىرىنىڭ كېسىلىگە پەقەت نىزغاي شاھزادە تۇغۇلغان كۈنى ئوردىغا پەيدا بولۇپ قالغان قۇلان تايىنىڭ يۈركىلا داۋا بولىدۇ ، — دەپتۇ تېۋىپ .

لىقى تېۋىپ ، قالغان تېۋىپلارمۇ «شۇنداق ، شۇنداق» دەپ ئۇنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپتۇ .

مىنكۇن باتۇرنىڭ يۈركى «جىغ» قىلىپ كېتىپتۇ . كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشقاندەك بوپتۇ . تېۋىپلارنىڭ دېگىنىدەك قىلىش — قىلماسلىق ئۈستىدە بىر كىچىكچە تاڭ ئاتقىچە ئويلىنىپتۇ . شۇنداق قىلاي دېسە ، قۇلان تاي ئوغلى تۇغۇلۇشى بىلەن تەڭلا پەيدا بولغان . ئۇنىڭ قانداق خىسلىتى بارلىقىنى بىلمىسىمۇ ، ھامان ئۇنى خىسلەتلىك ، دەپ قارايدىكەن . لېكىن شۇنداق بولسىمۇ كىچىك خوتۇنىنىڭ ئامان قېلىشى ئۈچۈن تېۋىپلارنىڭ دېگىنىدەك قىلماي بولماپتۇ . پادىشاھنىڭ ئۆز رايى بويىچە ئىش قىلماقچى بولغانلىقىنى بىلگەن كىچىك خوتۇن مىنكۇن باتۇرغا :

— باتۇر پادىشاھىم ، قۇلان تايغا كىچىك شاھزادە بەك ئامراق . شاھزادە بار چاغدا ئۇنىڭغا پىچاق سۇرمەكمۇ تەس . شۇڭا شاھزادە مەكتەپكە كەتكەن چاغدا ئۆلتۈرەيلى ، — دەپتۇ . ئۇنىڭ غەرىزى قۇلان تايىنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈشكە تەييارلىنىۋاتقانلىقىنى نىزغايغا ئېيتىپ قويۇشتىن قاچۇرۇش ئىكەن .

شاھزادە نىزغاي ھېچنېمىدىن بىخەۋەر مەكتەپكە مېڭىش ئالدىدا يەنىلا قۇلان تاي بىلەن خوشلىشىۋېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ . قۇلان تاي نىزغاينى كۆرۈپلا يىغلاپ كېتىپتۇ . نىزغاي قۇلان تايدىن :

— قۇلان تېيىم ، ئۆتكەن ئىككى قېتىمدا سەن بىر كۈلۈپ ، بىر يىغلىغاندىڭ ، بۈگۈن كۈلكەڭ يوق ، يىغلاپلا كەتتىڭغۇ ، نېمىشقا يىغلايسەن ؟ — دەپ سوراپتۇ .

— ھەي نىزغاي، ئۆتكەن ئىككى
قېتىمدا سېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزدۇم. ئۆگەي
ئاناڭ سېنى ئۆلتۈرەلمەي، ئەمدى مېنى
ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار مېنى بۇ-
گۈنلا ئۆلتۈرمەكچى. مەن ئۆلسەم، سەنمۇ
ئۆلسەن، ئۇنىڭ ئۈچۈن، سەن بۈگۈن
كەچتىلا بۇ يۇرتتىن چىقىپ كەت، — دەپ
يىغلاپتۇ. قۇلان تاي.

— ئۆگەي ئانىڭنىڭ قەستىنى ھا-
زىرلا دادامغا دەيمەن، — دەپتۇ نىزغاي.

— دېسەڭ بولمايدۇ. بۇنى
ئاشكارىلاشنىڭ ۋاقتى كېلىدۇ. شۇنىڭغىچە
ئۆزەڭلا بىلىپ قال، — دەپتۇ قۇلان تاي.

— سەن مېنى ئىككى قېتىم
ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالدىڭ. مەنمۇ سېنى
ئۆلۈمدىن قۇتقۇزمىسام بولمايدۇ. مەن
ھاياتلا بولسام، سېنى ئۆلتۈرگۈزمەيمەن، —
دەپتۇ نىزغاي. قۇلان تاي:

— ئۇنداق بولسا مەن ساڭا يول
كۆرسىتەي، سەن مەكتەپكە كەتكەندە داداڭ
مېنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇيدۇ. مېنى ئېغىلدىن
ئېلىپ چىققاندا بىر كىشنەيمەن. پۈتلۈ-
رۈمنى بوغقاندا ئىككى قېتىم كىشنەيمەن.
ئۈچىنچى قېتىم ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈچ قېتىم
كىشنىگىنىمدە، مېنى يەرگە ياتقۇزۇپتۇ دەپ
بىل. گېلىمغا پىچاق سۈرۈشتىن بۇرۇن يې-
نىمغا ئۆلگۈرۈپ كېلىسەن. مەن ئۆلۈمدىن
قۇتۇلۇپ قالىمەن. سەن يىراقتىنلا: دادا،
توختاڭ، ئىككى ئېغىز گېپىم بار، سىزگە ۋە
قۇلان تېيىمغا دەۋالاي، دەپ كېلىسەن.
ئاندىن داداڭغا: بۇ قۇلان تاي ئوردىغا مەن
بىلەن تەڭ پەيدا بوپتىكەن. شۇندىن بۇيان
ئۇنىڭ بىلەن ئىجىل ئۆتتۇم. باش ـ كۆز-
لىرىنى سىلىدىم، باقتىم، قارىدىم. ئەمما.
ئۇنى ھازىرغىچە بىرەر قېتىممۇ مىنىپ باق-
ماپتىمەن. رۇخسەت قىلسىڭىز شاھانە
تونلىرىڭىزنى كىيىپ، شاھانە ئېگەر ـ
جابدۇقلىرىڭىزنى قۇلانغا توقۇپ مىنىپ،
شەھەرنى بىر ئايلىنىپ چىقىۋالسام، ئاندىن
كېيىن قۇلان تېيىمنى ئۆلتۈرسىڭىزمۇ ھېچ
ئارمىنىم قالمايتتى. دېگىن. داداڭ تەلپىڭنى
رەت قىلالماي ماقۇل دەيدۇ. ئۇنىڭدىن كې-
يىنكى ئىشلارنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، —
دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ نىزغاي قۇلان تاي
بىلەن گېپىنى بىر قىلىۋېلىپ ئۇنىڭ بىلەن
خوشلىشىپ مەكتەپكە كېتىپتۇ. ئۇنىڭ قۇ-
لىقىغا ئۇستازىنىڭ سۆزلىگەن دەرسلىرى
كىرمەپتۇ. پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئوردا تە-
رەپكە قۇلىقىنى تىكىپ ئولتۇرۇپتۇ. شۇ
ئارىدا قۇلان تاينىڭ بىرىنچى كىشنىگى
ئاڭلىنىپتۇ. نىزغاي ئولتۇرالماي كىتاپ،
دەپتەرلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تەق بولۇپ ئول-
تۇرۇپتۇ. ئارىدىن ئانچە ۋاقىت ئۆتمەي
قۇلاننىڭ ئىككىنچى قېتىملىق كىشنىگى
ئاڭلىنىپتۇ. بۇ قېتىمقىسى ئالدىنقىدىن
قاتتىقراق بوپتۇ. قۇلان تاينىڭ پۇت ـ قول-
لىرىنىڭ بوغۇلغانلىقى كۆز ئالدىغا كېلىپ
تاقەتسىزلەنگەن نىزغاي ئورنىدىن تۇرماقچى
بوپتۇ. بۇنى سېزىپ تۇرغان ئۇستازى دەر-
ھال گېپىنى توختىتىپ، ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى
سىرتىدىن قۇلۇپلاپ قويۇپتۇ. مىنكۈن باتۇر
كىچىك خوتۇنىنىڭ تاپىلىشى بىلەن نىزغاي
مەكتەپكە كېلىشتىن ئاۋۋال ئۇستازىغا نىز-
غاينى تاكى چۈش بولمىغۇچە ئۆيگە
ماڭدۇرماسلىقنى دەپ قويغانىكەن. نىزغاي
ئۆيدىن چىقىپ كېتەلمەي، بەك تىنتىت
بوپتۇ. ئۇيان قاراپ، بۇيان قاراپ، روجەك-
نىڭ بىر شادىسىنىڭ ئېلىۋېتىپ سىرتىغا
چىقىشقا قۇلان تاينىڭ ئۈچىنچى قېتىملىق

قاتتىق كېسىلگەن ئۇنى ئاڭلىنىپتۇ . نىزغاي
ئوقتەك يۈگۈرۈپتۇ . ئېغىلنىڭ قېشىغا كې-
لىشىگە قاسساپلار پىچىقنى قۇلان تاينىڭ
بويىنىغا سۈرۈشكە تەييار بولۇپ تۇرغان-
كەن . نىزغاي يىراقتىنلا : «دادا ، قۇلان
تېيىمنى ئۆلتۈرمەي تۇرۇڭ . سىزگە ئىككى
ئېغىز گېپىم بار» دەپ توۋلىغىنىچە يېتىپ
كېلىپتۇ . قاسساپ نېمە قىلىشنى بىلمەي
پىچىقنى تۇتقىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ . نىزغاي
دادىسىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ
قۇلان تاي ئۆگەتكەن بويىچە تەلەپ –
ئىلتىجاسىنى بايان قىپتۇ . مىنكۇن باتۇر با-
لىسىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلالماپتۇ . «شۇنچە
يىللاردىن ئۇنىڭغا قارىدى ، باقتى ، بىر –
بىرىگە ئىجىل بولۇپ قالدى . بىر قېتىم
مىنىۋالسۇن» دەپ ئويلاپ ، نىزغايغا ئاتاپ
تىكتۈرۈپ قويغان شاھزادىلىق كىيىمنى
كىيدۈرۈپتۇ . ئۆزىنىڭ شاھانە ئىگەر –
جابدۇقلىرىنى قۇلان تايغا توقۇپتۇ .
نىزغاينى ئۆز قولى بىلەن مىندۈرۈپ قو-
يۇپتۇ . نىزغاي قۇلان تاينى مىنىپ شەھەرنى
بىر ئايلىنىپ چىقىپتۇ . شەھەر دەرۋازىسىدىن
چىقىپلا قۇلان تاي قانات چىقىرىپ تۇلپارغا
ئايلىنىپتۇ – دە ، ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇ-
چۇپ كېتىپتۇ . بۇ خەۋەر شۇ ئانلا مىنكۇن
باتۇرغا يېتىپ كەپتۇ . ھەممىسى ھەيران بو-
لۇشۇپ ئاسمانغا قارىشىپتۇ . راست دېگەندەك
نىزغاي ئېسىل شاھزادە كىيىم بىلەن ئالتۇن
– تىللالاردا ياسالغان شاھانە ئىگەرلىك
قۇلان تايغا مىنىۋالغان . قۇلان تاينىڭ
قانىتىمۇ ئالتۇنمىش . نىزغاي شاھزادە قۇلان
تۇلپارى بىلەن شەھەر ئۈستىنى بىر ئايلىنىپ
چىقىپ ئوردا ئۈستىگە كەلگەندە سەل
پەسلەپتۇ . شۇ چاغدا نىزغاي ئۈنلۈك
قىلىپ :

— باتۇر دادا ، مەن كەتتىم ، خەير ،
ئامان بولساق كۆرۈشەرمىز ، — دەپتۇ .

قۇلان تۇلپار بىر قانات قېقىپلا يۇ-
قىرى ئۆرلەپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ .
مىنكۇن باتۇر بىردىنبىر ئامراق كىچىك با-
لىسىدىن ، خىسلەتلىك قۇلان تايدىن
ئايرىلىپ قالغىنىغا ھەسرەت – نادامەت چې-
كىپتۇ . ئەمما ئۇلارنىڭ كېتىشىنىڭ
سەۋەبىنى بىلەلمەپتۇ . كىچىك خوتۇنىمۇ
ئۆلمەپتۇ . ئۇنىڭ نىزغايغا قىلغان قەستى
سىر پېتى قاپتۇ . مىنكۇن باتۇر بىلەن ئۇنىڭ
كىچىك خوتۇنىنى ئۆز شەھىرىدە قويۇپ
شاھزادە نىزغايغا كېلەيلى .

ئېيتىشلارغا قارىغاندا شاھزادە
نىزغاي بىلەن قۇلان تۇلپار شۇ ئۇچقانچە
مىنكۇن باتۇرنىڭ 47 يۇرت دائىرىسىدىن
چىقىپ بولغۇچە ئالتە ئاي ئۇچۇپتۇ . ئۇچۇپ
ئالتە ئاي بولغاندا بىر شەھەرنىڭ قارىسى
كۆرۈنۈپتۇ . ئۇلار شەھەر سىرتىدىكى بىر
كەڭرى ئوتلاقتا يېقىن بىر باغنىڭ يېنىغا
چۈشۈپتۇ . بۇ باغ بىلەن ئوتلاق مۇشۇ
شەھەر پادىشاھىنىڭ يازلىق ئارامگاھى ئې-
كەن . ھەر يازدا پادىشاھ بىر نەچچە قېتىم
خوتۇن . بالىلىرىنى باشلاپ كېلىپ باغدا
كۆڭۈل ئاچىدىكەن . ئوتلاقتا ئوۋ
ئوۋلايدىكەن . نىزغاي بىلەن قۇلان تۇلپار
ئوتلاقتا چۈشكەندىن كېيىن قۇلان تۇلپار
نىزغايغا :

— ھەي شاھزادە ، سەن ھازىرلا
باغقا كىر . باغدا بىر باغۋەن تاز بار . ئۇ
ئەسلىدە بىر دىۋە .ئۇ دىۋە مۇشۇ يۇرت پادى-
شاھىنىڭ قىزىنى قەستلەپ باغۋەن قىياپىتىگە
كىرىۋېلىپ باغقا ئورۇنلىشىۋالغان . ئۇنىڭ
سىرىنى پادىشاھ بىلمەيدۇ . سەن ئۇستىلىق
بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ تۇيدۇرماي

يۇرىكىگە جەنجەر ئۇر. ئۇ ئۆلگەندىن كې-
يىن، ئۇنىڭ باش، يۈزىنى تۇلۇمچىلاپ
سويۇۋېلىپ، ئۆزىنى كىشىنى بىلمەيدىغان
يەرگە كۆمۈپ بېسقتۇرۇۋەت، — دەپتۇ.

شاھزادە نىزغاي قۇلان تايىنىڭ
تاپىلىشى بويىچە باغقا كىرسە، كىر قاسماق
جەندە كىيىۋالغان، بېشىنى گەدىنىگىچە
قۇماچ قاپىلىغان بىر تاز مېۋە دەرەخلىرىنى
چاتاپ يۈرگىدەك. ئۇ نىزغاينى كۆرۈپ:

— سىز قايسى يۇرتنىڭ
شاھزادىسى، بۇ يەرگە نېمىشكە كەلدىڭىز؟
— دەپ سوراپتۇ.

— مەن باشقا بىر يۇرتتىكى مىنكۇن
باتۇر دېگەن پادىشاھنىڭ ئوغلى بولىمەن.
يۇرت كەزگىلى چىقىپ بۇ يۇرتقا كېلىپ
قالدىم. ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ بۇ ئېسىل باغنى
كۆرۈپ قالدىم. كۆرۈپ باغقاچ تاماشا قىلىپ
چىقاي دەپ كىردىم، — دەپتۇ. نىزغاي
گەپ قىلغاچ تازغا يېقىنلىشىپتۇ. دىۋە تاز
مىنكۇن باتۇرنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغانىكەن.
ئۇنىڭ ئۈستى — بېشىدىكى ئاجايىپ ئېسىل
شاھزادە كىيىمگە قاراپ ئۇنىڭ گېپىنىڭ
راستلىقىغا ئىشىنىپتۇ. نىزغاي بىر بېسىپ،
ئىككى بېسىپ تازغا يېقىنلىشىپ كەپتۇ — دە،
بۇ خەنجەرنى ساڭا سوۋغا قىلسام ئالامسەن؟
دەپ تۇرۇپ، يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپلا
دىۋە تازنىڭ يۈرىكىگە سانجىپتۇ. دىۋە سەت
بىر خىرقىراپ جان بېرىپتۇ. شاھزادە
نىزغاي دىۋىنىڭ بېشىنى كېسىپ تولۇم-
چىلاپ سويۇپتۇ. باش تېرىسىدىن باشقا
يېرىنى كىشىلەر بىلەلمەيدىغان بىر دالىدىغا
ئېلىپ بېرىپ كۆمۈۋېتىپتۇ. ئاندىن دىۋە
تازنىڭ باش تېرىسىنى ئېلىپ قۇلان تايىنىڭ
قېشىغا قايتىپ كەپتۇ. يەنە قۇلان تۇلپارنىڭ
مەسلىھەتى بويىچە شاھزادە كىيىملىرىنى
سېلىۋېتىپ، دىۋە تازنىڭ كىيىملىرىنى كې-
يىپتۇ. ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى يوشۇرۇپ
قويۇپتۇ. قۇلان تۇلپارنى ئوتلاققا قويۇپ
بېرىپتۇ. ئۇنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە باغقا
كىرىپ مېۋە كۆچەتلىرىنى پەرۋىش قىلىشقا
باشلاپتۇ. شاھزادە نىزغاي باغۋەن بولغاندىن
كېيىن، كۆچەتلەر باشقىچىلا باغجانلاپتۇ.
تېخى مېۋىگە كىرىش يىلىغا يەتمىگەن كۆ-
چەتلەرمۇ چېچەكلەپ، باغ ئاجايىپ
گۈزەللىشىپ كېتىپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ
بىرىدە پادىشاھ باغ ۋە يايلاق سەيلىسىگە
ئوردا خادىملىرى بىلەن چىقىپتۇ. باغقا
كىرگۈدەك بولسا، كۆچەتلەر قىرقىپ
قويىغاندەك تەكشى باغجانلاپ باراقسانلاش-
قان. ھەممە كۆچەتلەر چېچەكلەپ
كەتكەن، شوخراپ قۇرۇشقا باشلىغان چوڭ
دەرەخلەر باشقىدىن ياشىرىپ نوتا
سۈرگەن. باغ رەڭمۇرەڭ چېچەكلەر بىلەن
تولغان. بىر نەچچە يىلدىن بۇيان يىگلەپ
قالغاندەك بولۇپ قالغان ياش — قېرى دە-
رەخلەرنىڭ بىقىش تېپىپ بۈنچىلىك بوپ
كەتكىنىگە ھەيران بولغان پادىشاھ باغۋەن
تازنى ئىزدەپتۇ. قارىسا ئۇ ئېرىقتا پۇتىنى
چىلاپ ئولتۇرغۇدەك.

— ھەي بالا، باغقا سەن قارامسەن؟
— دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— شۇنداق، پادىشاھى ئالەم، باغ-
لىرىغا مەن قارايمەن، — دەپ جاۋاب
بېرىپتۇ نىزغاي.

— ئىسمىڭ نېمە؟

— ئىسمىم نىزغاي، پادىشاھى ئالەم،
— دەپتۇ نىزغاي. پادىشاھ:

— ھەي نىزغاي تاز، سېنىڭ باغقا
قاراشقا ئېپىڭ بار ئوخشايدۇ. بۇندىن كېيىن
باغقا تېخىمۇ ئوبدان قارا. كېيىن سېنى باش

باغچى قىلىپ تەيىنلەيمەن، — دەپ قويۇپ، ئۇۋشىكار قىلغىلى كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ شاھزادە نىزغاي پادىشاھ بېغىنىڭ باغۋىنى بولۇپ قاپتۇ. ھەر ھەپتىنىڭ تۆتىنچى كۈنى باغدىن چىقىپ قۇلان تۇلپارنىڭ يېنىغا بارىدىكەندە، ئۇچىسىدىكى جەندە كىيىملەرنى سېلىۋېتىپ ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى كىيىدىكەن. يۈز - بېشىدىكى دىۋە تازنىڭ شىرىقىنى ئېلىۋېتىپ، قۇلان تۇلپارنى مىنىپ يىراق جايلاردا قىلىچ، نەيزە ۋە ئوقيا مەشقى قىلغاچ ئوينايدىكەن. كەچ كىرەرگە يېقىن باغۋەن تاز قىياپىتىگە كىرىپ باغقا قايتىپ كېلىدىكەن.

ئۇ يۇرت پادىشاھىنىڭ ئۈچ قىزى بولۇپ، ئۇلار بىر - بىرىدىن چىرايلىق ئىكەن. كىچىك قىزى ھەممىسىدىن چىرايلىق ھەم ئەقىللىق، زىرەك ئىكەن. ئۈچ قىزنىڭ بىردىن راۋىقى بولۇپ، باغقا يېقىن ئىكەن. قىزلار ئۆز راۋاقلىرىدا ئولتۇرۇپ باغنى، پۈتۈن شەھەر ۋە ئەتراپىنى كۆرۈپ كۆڭلىنى ئاچىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە «باغۋەن تاز» نىڭ ئەتىگەندىلا باغدىن چىقىپ، باغنىڭ ئىشىكىنى قۇلۇپلىۋېلىپ، ئارقا تام تەرەپكە ئۆتۈپلا يوقاپ كەتكەنلىكىنى، كۈن پاتارغا يېقىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى پادىشاھنىڭ كىچىك مەلىكىسى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ بۇ ئىشقا ئەجەبلىنىپ، دىققەت قىلىدىغان بوپتۇ. «باغۋەن تاز» نىڭ باغدىن چىقىپ كېتىپ كەچتە پەيدا بولۇشى بىر نەچچە قېتىم يۈز بېرىپتۇ. بۇ ئىشنىڭ ھەر ھەپتىنىڭ تۆتىنچى كۈنىلا بولۇشى كىچىك مەلىكىنى تېخىمۇ ھەيرانلىققا سېپتۇ. «بۇنىڭدا چوقۇم بىر سىر بار» دەپ ئويلاپتۇ قىز. كېيىنكى ھەپتىنىڭ تۆتىنچى كۈنى ئەتىگەندە باغقا كىرىپ بىر دالدىغا ئۆتۈپ تۇرۇپ «باغۋەن تاز» نىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپتۇ. شاھزادە نىزغاي ئادەتتىكىدەك باغنىڭ ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ قويۇپ، قۇلان تۇلپارنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. بۇنى كىچىك مەلىكە باغنىڭ شورىسىدىن كۆرۈپ تۇرۇپتۇ. نىزغاي بېشىدىكى شىراقنى ئېلىۋېتىپ شاھزادىلىق كىيىمىنى كىيىپتۇ. قۇلان تۇلپارغا ئالتۇن ئىگەرنى توقۇپ، ئالتۇن يۈگەننى سېپتۇ - دە، مىنىپتۇ. قۇلان تۇلپار قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ بىردەمدىلا قىزنىڭ كۆزىدىن غايىپ بوپتۇ. مەلىكە تېخىمۇ ھەيران قاپتۇ. «بۇ ھېكمەتلىك ئادەمزاتى ئىكەن. ئۇنىڭ تاز قىياپەتتە يۈرىشىدە بىر گەپ بار. بىر ئامال قىلىپ ئۇنى ئۆزۈمگە قارىتىۋالسام بولغۇدەك» دەپ ئويلاپ كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. كۈنلەر كەينىدىن كۈن، ئاي كەينىدىن ئايلار ئۆتۈپ ياز بوپتۇ. باغدىكى مېۋىلەر پىشىپ ۋايىغا يېتىپتۇ. شۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ كەنجى مەلىكىسى ئىككى ئاچىسىنى باغنى ئايلىنىپ چىقىشقا ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ باغقا چىقىشنى شاھ دادىسى قوبۇل تاپمىسا بولمايدىكەن. بۇ ئىشنى ئاچىلىرى كىچىك مەلىكىگە تاپشۇرۇپتۇ. كىچىك مەلىكە دادىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— شاھ دادا، ئاڭلىساق باغ بەك ئوبدان بوپ كەتكەنمىش. مېۋىلەر پىشىپ ۋايىغا يەتكەنمىش. مۇشۇنداق پادىشاھلىق گۈزەل باغدا پادىشاھنىڭ قىزلىرى كۆڭۈل ئاچماي، ئاشۇ بىر باغۋەن تازلا راھەتلىنىپ يۈرسە بولامدۇ. رۇخسەت قىلسىڭىز، بىزمۇ باغنى كۆرۈپ باقساق، ئالما، نەشپۈتلىرىنى يەپ باقساق، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

پادىشاھ كەنجى قىزىغا ئامراق ئىكەن. شۇڭا قىزىنىڭ تەلىپىنى يىرالماي

ئويناپ چىقىشقا رۇخسەت قىپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ قىزلىرى باغقا كىرىپ باغنىڭ گۈزەللىكىگە، ئوخشاپ كەتكەن مېۋىلەرگە قاراپ ھەيرانلا قاپتۇ. مېۋىلەرنىڭ ھەممە خىلىدىن يەپ بېقىپتۇ. مېۋىلەر بىر – بىرىدىن تاتلىق ئىكەن. ئاچىلىرى مېۋىلەر بىلەنلا بوپ كېتىپتۇ. كىچىك مەلىكە بولسا «باغۋەن تاز» نىڭ ھەرىكىتىگە دىققەت قىپتۇ. ئۇ قىزلارغا قاراپمۇ قويماي ئۆز ئىشى بىلەنلا بوپتۇ. قىزلار باغدا بىر كۈن ئوينىشىپتۇ. قايتىدىغان چاغدا كىچىك مەلىكە شاھزادە نىزغاينى چاقىرىپ:

— ھەي باغۋەن، ئۆزەڭغۇ باغۋەنكەنسەن، قېنى مېۋىنىڭ ياخشىسىدىن بىزگە بىردىن بېرىپ باقە، كۆرۈپ باقايلى، — دەپتۇ.

شاھزادە نىزغاي بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، چوڭ مەلىكىگە پىشىپ ۋاقتى ئۆتۈپ سېسىپ كەتكەن ئالمىدىن بىرنى بېرىپتۇ. ئوتتۇرانچى مەلىكىگە پىشىپ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئازراق سېسىغان ئالمىدىن بىرنى بېرىپتۇ. كەنجى مەلىكىگە تازا ۋايىغا يېتىپ پىشقان ساق ئالمىدىن بىرنى ھەم چوڭ ئوتتۇرانچى ئاچىلىرىغا بەرگەن ئالمىدەك ئالمىدىن بىردىن بېرىپتۇ. چوڭ مەلىكىلەر قولىدىكى ئالمىلارغا قاراپ نىزغاينى «ۋۇي مال تونۇمايدىغان تاز، ئالما دەپ بەرگەن نېمىسىنى قارىمامدىغان» دەپ تىللاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى پەسلەشتۈرگىنىدىن دادىسىغا ئەرز قىلىش ئۈچۈن ئۇدۇل ئوردىغا مېڭىپتۇ. ھەر قايسىسى نىزغاي بەرگەن ئالمىلارنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. چوڭ مەلىكىلەر نىزغاي ئۈستىدىن شىكايەت قىپتۇ. تىللاپتۇ. ئۇنى باغدىن قوغلىۋېتىشنى تەلەپ قىپتۇ. كىچىك مەلىكە بولسا بىر پىشقان ئالما بىلەن بىر سېسىپ كەتكەن ۋە يەنە بىر يېرىمى سېسىدىغان ئالمىنى دادىسىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويۇپ، گەپمۇ قىلماي يەرگە قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ ئۈچ قىزىنىڭ ئېلىپ كىرگەن ئالمىلىرىغا بىر پەس قاراپ خىيال سۈرگەندىن كېيىن، ئۈچ مەلىكىنى چىقىپ تۇرۇڭلا، دەپ چىقىرىۋېتىپ خوتۇنىنى چاقىرىپتۇ. خوتۇنىغا ئالمىلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— كۆردۈڭمۇ، بۇ ئالمىلار نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ «باغۋەن تاز» نىڭ چوڭ قىزىمىزغا بۇنى بەرگىنى «بۇ قىزى بالاغەت يېشىدىن ئېشىپ، پىشىپ ۋاقتى ئۆتۈپ سېسىپ كەتكەن ئالمىغا ئوخشاپ قاپتۇ»، دېگىنى. ئۇ ئوتتۇرانچى قىزىمىزغا بۇنى بەرگىنى بالاغەت يېشىدىن سەل ئۆتۈپ، يېرىمى سېسىغان ئالمىغا ئوخشاپ قاپتۇ، دېگىنى. كىچىك قىزىمىزغا بۇنى بەرگىنى، بۇ قىز تازا ۋايىغا يېتىپتۇ. يەنە تۇرۇۋەرسە، ماۋۇ ئالمىلاردەك سېسىيدۇ، دېگىنى. «باغۋەن تاز» ئەقىللىق ئىكەن. ئەمما بىز بۇ تەرىپىنى ئويلىماپتۇق. مەن يۇرتقا جاكارلاي، ئەتە پۈتۈن يۇرت پۇقراسى قىزلارنىڭ راۋىقى تۈۋىدىن ئۆتسۇن، ئۇلارنىڭ كۆڭلى كىمنى تارتسا، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ بىر نەرسىسىنى تاشلاپ بەرسۇن. شۇ كىشىگە ئۇ قىزىمنى نىكاھلاپ بېرەيلى، — دەپتۇ. خوتۇنىمۇ پادىشاھنىڭ مەسلىھەتىگە قوشۇلۇپتۇ. پادىشاھ قىزلىرىنى چاقىرىپ:

— ھەي قىزلىرىم، سىلەرنىڭ ياتلىق بولىدىغان ۋاقتىڭلار بولۇپ قالدى. سىلەر ئەتە ئۆز راۋىقىڭلاردا ئولتۇرىسىلەر، راۋاق تۈۋىدىن پۈتۈن يۇرت خەلقى ئۆتىدۇ. كۆڭلۈڭلار كىمنى خالىسا، شۇنىڭغا بىر

نەرسەڭلارنى تاشلاپ بېرىڭلار . بىز سىلەرنى تاللىغان ئادەمڭلارغا نىكاھلاپ بېرەيلى ، — دەپتۇ .

قىزلار دادىسىنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپتۇ . پادىشاھ شۇ كۈنىلا يۇرتقا جاكار چىقىرىپتۇ . ئەتىسى ئەتىگەندىن باشلاپلا كىشىلەر راۋاق ئاستىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلاپتۇ . بۇ كىشىلەر قىزلارنىڭ بېرەرسىگە ياراپ قېلىپ، پادىشاھنىڭ كۈيئوغلى بولۇپ قالسام ئەجەپ ئەمەس ، دېگەن تەمەدە ئىسىل ياسىنىپ ـ كىيىنىپتۇ . چوڭ مەلىكە بىر باي سودىگەرگە ياغلىقنى تاشلاپ بېرىپتۇ . ئوتتۇرانچى مەلىكە بىر زەرگەر ئالتۇنچىغا ئالتۇن ئۈزۈكنى تاشلاپ بېرىپتۇ . كىچىك مەلىكە ھەممە ئادەم ئۆتۈپ بولسىمۇ ، ھېچكىمگە بىر نەرسە تاشلىماي كۆزىنى باغدىن ئالماي ئولتۇرۇپتۇ .

— قىزىم سەن ھېچكىمگە بىر نەرسە تاشلىمىدىڭمۇ ، ئەمدى يۇرتتا راۋاق ئاستىدىن ئۆتمىگەن ئادەم قالمىدى ، — دەپتۇ مەلىكىنىڭ ئانىسى .

— ئۆتمەي قالغان ئادەم بار دەك قىلىدۇ . ئۇمۇ ئۆتۈپ باقسۇن كۆرۈپ باقاي ، — دەپتۇ كىچىك مەلىكە .

پادىشاھ ئەتراپقا چاپار ماڭدۇرۇپ تەكشۈرۈپ كۆرسە پادىشاھلىق باغدىكى «باغۋەن تاز» نىڭلا قالغانلىقى مەلۇم بوپتۇ .

— ئۇمۇ يۇرتىمىزنىڭ پۇقراسى بولغاندىكىن ، ئۆتۈپ باقسۇن ، — دەپتۇ پادىشاھ ۋە باغقا چاپار ماڭدۇرۇپتۇ .

راۋاق ئاستىدىن ئەڭ ئاخىردا نىزغاي شاھزادە يالغۇزلا ئۆتۈپتۇ . كىچىك مەلىكىنىڭ راۋقىنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە مەلىكە قولىدىكى ساق ئالمىنى تاشلاپتۇ . نىزغاي ئالمىنى تۇتۇۋاپتۇ . شۇنىڭ بىلەن يەتتە كۈن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ ، چوڭ مەلىكە باي سودىگەرگە ، ئوتتۇرانچى مەلىكە زەرگەرگە ، كىچىك مەلىكە «باغۋەن تاز» غا نىكاھلىنىپ چىتىپ قويۇلۇپتۇ . پادىشاھ قىزلىرىغا ئامراق ئىكەن . شۇڭا ئۇلارغا ئوردا ئىچىدە ئۆي تۇتۇپ بېرىپتۇ . ئەمما ئىككى چوڭ مەلىكىنىڭ «كىچىك سىڭلىمىز نەدىكى بىر تازنى تاللاپ ئۆزىنىڭمۇ ، بىزنىڭمۇ ھەم سىزنىڭ شاھلىق يۈزىنى تۆكتى . بىز ئۇنىڭ بىلەن بىر يەردە ئۆي تۇتمايمىز . سىڭلىمىز تاز ئېرىگە لايىق جايدا تۇرسۇن» دەپ تۇرۇۋالغاچقا ، پادىشاھ ئىلاجىسىز كىچىك قىزى بىلەن «باغۋەن تاز» غا باغقا يېقىن بىر كونا ئۆينى ئۆي قىلىپ بېرىپتۇ . چوڭ مەلىكىلەر كىچىك مەلىكىنى كۆرسىلا «كېچىچە ئېرىڭنىڭ بېشىنى قاشلاپ چىققانسەن» دەپ مەسخىرە قىلىدىكەن . بۇنىڭغا چىدىيالمىغان كىچىك مەلىكە بىر كۈنى نىزغايغا :

— ھەي يىگىت ، سەن نېمىشقا ئۆزۈڭنىڭ زادى كىملىكىنى ئاشكارا قىلمايسەن . ئىككى ئاچام مېنى زاڭلىق قىلىپ زادى كۈن بەرمەيۋاتىدۇ . ئۇلار ئوردا ئىچىدىكى ئۆيلەردە تۇرۇۋاتسا بىز چاكارلار ئورنىدا كونا ئۆيدە تۇرۇۋاتىمىز . بۇ ئاھانەتكە چىدىيالمىدىم . ئۆزۈڭنىڭ كىملىكىنى ئاشكارا قىلساڭ ، — دەپتۇ . شاھزادە نىزغاي:

— مەن نېمەمنى ئاشكارا قىلىمەن . ئۆزۈم ئاددى بىر باغۋەنغۇ ، — دەپتۇ .

كىچىك مەلىكە ئۇنىڭ باش نىقابىنى ئېلىۋېتىپ ، بىر ئاق تۇلپارغا مىنىپ ئويناپ يۈرگىنىنى كۆرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ . نىزغاي پەقەت يوشۇرالماي :

— مەلىكەم ، ئاچىلىرىڭىز زاڭلىق قىلسا قىلىۋەرسۇن ، ھازىر ئۆزۈمنى ئاشكارا

قىلدىغان ۋاقىت ئەمەس . ۋاقتى كەلگەندە ئىككى ئاچىڭىز سىزنىڭ خىزمىتىڭىزنى قىلىدىغان بولىدۇ ، — دەپتۇ .

شۇنىڭ بىلەن كەنجى مەلىكىنىڭ كۆڭۈلى تىنىپتۇ . ئىككى ئاچىسىنىڭ تاپا — تەنە ئاھانەتى هار كەلسىمۇ چىداپ يۈرۈۋېرىپتۇ .

شۇ يۇرتنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدىكى تاغقا بىر ئەجدىها پەيدا بولۇپ قالغىلى يېرىم يىل بولۇپ قالغانىكەن . ئۇ ئەجدىها ھەپتىسىگە بىر ئادەم يەيدىكەن . ئەجدىها يېڭى كەلگەن چاغدا پادىشاھ لەشكەر تارتىپ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپ بېقىپتۇ . ئەمما ئەجدىھانى پەقەت يېڭەلمەپتۇ . بەلكى نۇرغۇن ئادىمى ئەجدىھاغا يەم بولۇپ كېتىپتۇ . پادىشاھ ئىلاجىسىز ئەجدىها بىلەن توختام تۈزۈپ ھەپتىسىگە بىر ئادەمنى تاغ باغرىغا ئاپىرىپ بېرىدىغان بولغانىكەن . بىرنەچچە ۋاقىت زىنداندىكى ئادەملەرنى ئاپىرىپ بېرىپتۇ . زىنداندا ئادەم قالمىغاندىن كېيىن ، يۇرت بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئۈچتىن كۆپ بالىسى بارلارنىڭ بىر بالىسىنى ئاپىرىپ بېرىپتۇ . ئۇنىڭدىن كېيىن نۆۋەت ئۈچ بالىلىقلارغا كېلىپ ، ئۈچ بالىلىقلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نۆۋىتى پادىشاھنىڭ چوڭ قىزىغا كەلگەنىكەن . بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا بىر ئادەمنى ئاپىرىپ بەرمىسە شەھەرگە تېگىش قىلىپ بىرنەچچە ئادەمنى دەم تارتىپ ئېلىپ كېتىدىكەن . پادىشاھ ئامالسىز چوڭ قىزىنى ئەجدىھاغا تۇتۇپ بەرمەكچى بوپتۇ . شۇ كۈنى يېرىم كېچىدىن كېيىن پۈتۈن شەھەر ۋە ئوردا ئىچىنى يىغا — زارە قاپلاپ كېتىپتۇ . نىزغاي مەلىكىسىدىن :

— ھەي مەلىكەم ، يېرىم كېچىدىن كېيىنلا ئوردا ۋە پۈتۈن يۇرت ئىچىنى يىغا — زار قاپلاپ كەتتىغۇ ؛ بۇ نېمە ئالامەت ؟ — دەپ سوراپتۇ . مەلىكە :

— تاغقا بىر ئەجدىها پەيدا بولۇپ قالغىلى ئالتە ئاي بولغانىدى . ئۇ ھەپتىسىگە بىر ئادىمىمىزنى يەپ كېلىۋاتىدۇ . بۇ ھەپتىدىكى گۆشلىكىگە چوڭ ئاچامنى ئاپىرىپ بەرمەكچى . نۆۋەت شۇنىڭغا كەپتۇ . ئاتا — ئانام ۋە جىمى يۇرت ئۇنىڭ قايغۇسىدا يىغلىشىۋاتىدۇ ، — دەپ ئۆزىنى باسالماي يىغلاپتۇ ۋە يەنە ، — بىر ھەپتىدىن كېيىن نۆۋەت باشقىلارغا كېلىدۇ . مۇشۇنداق بولۇۋەرسە نۆۋەت ماڭىمۇ كېلىدۇ . ئاخىرىدا يۇرتىمىزدا ئادەم قالمايدۇ . بۇ ئەجدىها ئالدىدا يىغلىماقتىن باشقا ئامالىمىز يوق . بۇنىڭغا سىز بىرەر ئامال قىلالامسىز ؟ — دەپ سوراپتۇ . نىزغاي :

— ھەي مەلىكەم ، مەن بىر ئاددىي باغۋەن تۇرسام ، مېنىڭ ھېچقانداق كارامىتىم بولمىسا ، مەن قانداق قىلىپ ئاچىڭىزنى ئەجدىھادىن قۇتۇلدۇرالايمەن ، — دەپتۇ .

تاڭ ئاتارغا يېقىن نىزغاي : مەن ئاخشام باغقا سۇ ئېچىپ قويغانىدىم ، يوقلاپ كېلەي ، دەپ باغقا چىقىپ كېتىپتۇ . باغنىڭ ئارقا ئىشىكى بىلەن چىقىپ يوشۇرۇپ قويغان يېرىدىن يۈگەننى ئېلىپ شۇنداق بىر شاراقشىتىپتىكەن ، قۇلان تۇلپارى نىزغاينىڭ كىيىم — كېچەك ، نەيزە ، قىلىچ قالقانلىرىنى ئېلىپ كېلىپتۇ . نىزغاي «باغۋەن تاز» لىق نىقاۋىنى ئېلىۋېتىپ ئۈستى — بېشىغا ئۆز كىيىملىرىنى كىيىپتۇ .

ئەمدى ئوردا ئىچىگە كەلسەك تاڭ سۇزۇلۇش بىلەنلا پادىشاھ خوتۇنى ، ئوتتۇرانچى ، كىچىك قىزلىرى ھەم ئوردا خادىملىرىدىن ئون نەچچە كىشى يىغا — زار ئىچىدە چوڭ مەلىكىنى ئەجدىھانىڭ ئالدىغا

ئېلىپ مېڭىپتۇ . ئەجدىھا تاغنىڭ ئۇ تەرەپ قاپتىلىدا تۇرىدىكەن . ئېلىپ بارغان ئادەمنى تاغنىڭ بۇ تەرەپ قاپتىلىغا قويۇپ قويىدىكەن . چوڭ مەلىكىنى بەلگىلەنگەن جايغا ئەكىلىپ قويۇپ قايتىشىپتۇ . مەلىكە يىغلاپ قاپتۇ . ئەجدىھانىڭمۇ كېلىدىغان ۋاقتى يېقىنلىشىپتۇ . مەلىكە ئەجدىھا كېلىدىغان تەرەپتىن كۆز ئۈزمەي قورقۇنچ ئىچىدە يىغلاپ ئولتۇرسا كەينى تەرىپىدە :

— ئەي مەلىكەم ، بۇ يەردە نېمىشكە يىغلاپ ئولتۇرىسىز ؟ — دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ .

مەلىكە كەينىگە قايرىلىپ قارىسا ، ئاجايىپ ئېسىل كىيىنگەن چىرايلىق ، قامەتلىك ياش بىر شاھزادە تۇرغان . مەلىكە قورقۇپ كېتىپ :

— ئەي شاھزادە ، سىز بۇ يەرگە نەدىن پەيدا بولۇپ قالدىڭىز ، بۇ يەردە بىر ئەجدىھا بار . مەن ئۇنىڭغا ئوزۇق بولۇش نۆۋىتىمنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمەن . سىز دەرھال كېتىڭ . بولمىسا سىزنىمۇ يەپ كېتىدۇ ، — دەپتۇ . ئالدىدا تۇرغان يىگىتنىڭ نىزغاي ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرەمەپتۇ . نىزغاي چوڭ مەلىكىدىن :

— ئەجدىھا كەلگەندە ئالدىن بىرەر شەپىسى بولامدۇ ياكى جىم - جىملا كېلەمدىكەن ؟ — دەپ سوراپتۇ .

— ئاڭلىشىمچە غۇر - غۇر شامال چىقىپ ، سىم - سىم يامغۇر ياغىدىكەن ، — دەپتۇ مەلىكە .

نىزغاي تاغنىڭ بىر دوقمۇشىدىن ئۆتۈپلا قولان تۇلپارىنى مىنىپتۇ - دە ، ئوتلاقتا بېرىپ پادىشاھنىڭ تۆگىلىرىدىن بىرىنى تۇتۇپ سويۇپ ، تېرىسىنى ئۆزىگە يۆگەپتۇ . تۆگىنىڭ تېرىسى كىچىك كېلىپ قېلىپ ئالدى تەرىپى ئازراق ئۇچۇق قاپتۇ . تۆگىنىڭ قېنىنى يۇزلىرىگە قوللىرىغا سۇرۇپتۇ . ئاندىن يەنە قولان تۇلپارىغا مىنىپ ئۇچۇپتۇ - دە ، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانچىلىك ئارىلىقتا تاغنىڭ دوقمۇشىغا كېلىپ قولان تۇلپارىنى شۇ يەردە قويۇپ قويۇپ ، ئۆزى چوڭ مەلىكىنىڭ يېنىغا كەپتۇ . مەلىكە تۆگىگە ئوخشايدىغان بۇ غەلىتى نەرسىدىن قورقۇپ چىرقىرىۋەتكىلى تاس قاپتۇ . شۇ ئارىلىقتا غۇر غۇر شامال چىقىپ ، سىم سىم يامغۇر يېغىپتۇ . نىزغاي گەپمۇ قىلماي مەلىكىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ تاغنىڭ تۇلپارىنى قويۇپ قويغان دوقمۇشنى كۆرسىتىپ شۇ تەرەپكە مېڭىشقا ئىشارەت قىپتۇ . مەلىكە ئىچىدە «بۇ تۆگە كۆرۈنۈشىدە كەلگەن دىۋە ئوخشايدۇ ، قېنى ، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي ، ئەجدىھاغا يەم بولۇشتىن قۇتۇلۇپ قالسام ئەجەپ ئەمەس » دەپ ئويلاپ ، نىزغايغا ئەگىشىپ دوقمۇشقا كەپتۇ . نىزغاي مەلىكىنى بىر دالدىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ، ئۆزى مەلىكىنىڭ ئورنىدا ئەجدىھانىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ . بىر چاغدا ئەجدىھا تاغدىن چۈشۈپ يېقىن كېلىپ نىزغاينى دەم تارتىپتۇ . نىزغاي دەرھال قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتۇپ ماڭغانچە ئەجدىھانىڭ ئاغزىدىن كىرىپ قۇيرۇقىدىن چىقىپتۇ ۋە ئايلىنىپ ئەجدىھانىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ ھەجدىھار زۇۋانغا كىرىپ :

ئەي مەخلۇق ! سەن ئادەممۇ ياكى دىۋە ، جىنمۇ ؟ مەن ھەر قانداق نەرسىنى دەم تارتسام ، ئاغزىمدىن ئۇچقاندەك كىرىپ كېتەتتى . سەن ھەجەپ مىدىر - سىدىر قىلماي تۇرۇپسىنا ، سېنى ئەمدى شۇنداق بىر شۈمۈرەيكى ، ئىچىمگە پاشىدەكلا كىرىپ كەت ، — دەپ كۈچەپ دەم تارتماقچى

بوپتىكەن، زادىلا بولماپتۇ. نىزغاي ئەجدىھاغا:

ھەي، ئەجدىھا، سەن مېنى دەم تارتىمەن، دېمەي ئىككى يېنىڭغا سىلكىنىپ باق. شۇ چاغدا مېنى نېمىشكە شۇمۇرەلمىگىنىڭنى بىلسەن، — دەپتىكەن، ھەجدىھارنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، ئىككى يېنىغا كۆچەپ تۇرۇپ سىلكىنىپتىكەن، ئۈستى قىسمى تاغ باغرىغا ئۇچۇپ بېرىپ يەنە بىر تاغنى ھاسىل قىپتۇ. ئاستى قىسمى ئۆز ئورنىدا تاغدەك يېتىپتۇ. نىزغاي تۆگە تېرىسىنى يېشىۋېتىپ، يۈز - كۆز، قوللىرىدىكى قاننى يۇيۇۋېتىپ مەلىكىنىڭ يېنىغا كەپتۇ.

— ھەي مەلىكە، سىز ئەجدىھاغا يەم بولۇشتىن قۇتۇلدىڭىز، ئەجدىھامۇ ئۆلدى، يۇرت خەلقىنىڭ بېشىدىكى ئاپەتمۇ تۈگىدى. مەن يۇرت ئارىلىغلى چىقىپ بۇ يەردە سىزنىڭ يىغلاپ ئولتۇرغىنىڭىزنى كۆرۈپ كەلسەم، ئەھۋال ھېلىقىدەك ئىكەن. ئاتا - ئانىڭىز شۇتاپتا سىزنىڭ دەردىڭىزدە يىغلاپ ھالى قالمىغاندۇ، دەرھال ئۆيىڭىزگە قايتىپ شاھ ئاتىڭىز بىلەن ئانىڭىزنى خاتىرجەم قىلىڭ. مەن يولۇمغا ماڭاي، — دەپتۇ نىزغاي. چوڭ مەلىكە بولسا:

— مەن سىزدەك باتۇر شاھزادىنى چوقۇم ئاتا - ئانام بىلەن كۆرۈشتۈرىمەن، سىزگە نۇرغۇن بايلىق ئىنئام ئېلىپ بېرىمەن. مەن بىلەن بىرگە بېرىڭ، دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. نىزغاي:

— بوپتۇ، بارسام باراي. خاتىرە ئۈچۈن ماڭا بىر نەرسىڭىز بولسا بەرسىڭىز، ساقلاپ قويسام، — دەپتۇ. چوڭ مەلىكە ئۆلۈمگە ماڭغانلىقى ئۈچۈن ئالتۇن ئۈزۈك، بىلەيزۈككە ئوخشاش نەرسىلىرىنى قالدۇرۇپ قويغانىكەن. بېشىدىكى ئۈنچە - مەرۋايىتلىق ياغلىقنى بېرىپتۇ.

نىزغاي ئەجدىھانىڭ بىر قۇلقى بىلەن كۆكرەك تېرىسىدىن كېسىۋېلىپ، مەلىكە بىلەن شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. شەھەر دەرۋازىسىغا كەلگەندە مەلىكىگە: سىز ئازراق ساقلاپ تۇرۇڭ، ئېتىمنى ئوتقا باغلاپ قويۇپ كېلەي، دەپ قورغاننىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپلا قۇلان تۇلپارىغا مىنىپ ئۇدۇل بېغىغا يېنىپ كەپتۇ. چوڭ مەلىكە نىزغاينى ساقلاپتۇ. خېلى ساقلاپتۇ. كەلمەپتۇ. ئۇ كەتكەن تەرەپكە قاراپ بېقىپتۇ. نىزغاينىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. مەلىكە يەنە ئازراق ساقلاپ بېقىپ، كەلمىگەندىن كېيىن، شەھەرگە كىرىپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا بىر قىسىم كىشىلەر مەلىكىنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ شەھەر دەرۋازىسى تەرەپكە كېلىۋاتقانىكەن، ئۇلار مەلىكىنى كۆرۈپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇشۇپ قاپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن ئەس - ھوشىنى يىغىشىپ «مەلىكە قايتىپ كەپتۇ، مەلىكە قايتىپ كەلدى!» دەپ تووۋلاشقىنىچە ئوردا تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپتۇ. بۇ خەۋەر شۇ ئانلا ئوردا ئىچىگە يېتىپ بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئۇ گەپكە ئىشەنگۈسى كەلمىسىمۇ، سىرتىغا قاراپ مېڭىپتۇ. مەلىكە ئاتا - ئانىلىرى بىلەن ئوردا ئىشىكىدە ئۇچرىشىپتۇ. مەلىكە بولغان ئىشنى باشتىن - ئاخىرىغىچە سۆزلەپ بېرىشكە باشلاپتۇ. مەلىكە سۆزلەپ تۇرسۇن. بىز گېپىمىزنى نىزغايغا يۆتكەيلى.

نىزغاي باغنىڭ يېنىغا كېلىپ كىيىم - كېچەك ۋە ئېگەر - جابدۇقلارنى بۇرۇنقىدەك يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. تۇلپارنى ئوتلاققا قويۇپ بېرىپتۇ. دىۋە تازنىڭ باش تېرىسىنى

www.uyghurkitap.com

كىيىپ ، «باغۇەن تاز» قىياپىتىگە كىرىپ ئۆيىگە كەپتۇ . ئايالمۇ ئاچىسى ئۇچۇن يىغلايدىغىنىنى يىغلاپ ، ئاتا ـ ئانىسىغا تەسەللى بېرىپ قويۇپ ئۆيگە يېڭىلا كېلىپ تۇرغانىكەن . نىزغاينىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ :

— بۇ چاغقىچە ئاچامنى دىۋە يەپ بولغاندۇ . ھە ؟! — دەپتۇ . كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاپتۇ ، نىزغاي تەسەللى بەرگەندەك گەپلەرنى قىلىپ يېقىن كەپتۇ . مەلىكە يىغىدىن توختاپ كۆزىنى ئېچىپ نىزغايغا قاراپلا :

— ھەي ، نىزغاي ، قوينىڭىزدا ئاچامنىڭ باش ياغلىقى تۇرىدىغۇ ؟ — دەپتۇ . نىزغاي ياغلىقنى ئۆزىنىڭ كىيىملىرى بىلەن قويۇپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قالغانىكەن ، نىزغاي چاندۇرساي :

— سۇ باشلىمنى ئېتىۋېتەي ، دەپ ئۆستەڭ بېشىغا بارسام ، بۇ ياغلىق دەرەخكە ئىلىنغىلىق تۇرىدۇ ، شامال ئۇچۇرۇپ ئەكېلىپ قويغان ئوخشايدۇ . كىمنىڭكىلىگىنى قانداق بىلەي ، ـ دەپتۇ . مەلىكە «ئاچام بەلكى جان قايغۇسىدا ياغلىقىنىڭ ئۇچۇپ كەتكىنىنى ئۇقماي قالغاندۇ ، » دەپ ئويلاپ ، نىزغاينىڭ گېپىگە ئىشىنىپتۇ . شۇنىڭ بىلەن بۇ گەپ تۈگەپتۇ . ئەمما ئوردا تەرەپتىكى يىغا ـ زار ئاۋازلىرى توختاپلا قاپتۇ . كىچىك مەلىكە بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپتۇ . نىزغايغا : «مەن چوڭ ئۆيگە بېرىپ كېلەي » دەپ قويۇپ ئوردىغا كىرسە ، ئاتا ـ ئانىسى ، ئىككى ئاچىسى خۇشال ـ خۇرام ئولتۇرۇشقان . چوڭ ئاچىسى ئۆزىنى قۇتقۇزغان ، ھەجدىھارنى ئۆلتۈرگەن باتۇر شاھزادە توغرۇلۇق سۆزلەپ بېرىۋاتقىدەك . كىچىك مەلىكە :

— ئاچا ، سىنى كىم قۇتقۇزدى ؟ — دەپ سوراپتۇ . ئاچىسى :

— كىم بولاتتى ، بىر شاھزادە ، سەن ئۆمرۈڭ بويى كۆرەلمەيدىغان بىر باتۇر ئەسىل شاھزادە ، — دەپ ئۇنىڭ كىيىملىرىنىڭ ئېسىللىكىنى ، ئۆزىنىڭ چىرايلىق ، قاملاشقانلىقىنى ، ئېتىنىڭ ئاجايىپلىقىنى تەرىپلەپ بېرىپتۇ . گېپىنىڭ ئاخىرىدا ، — سەن بىر تازنىڭ خوتۇنى بولۇپ دۇنيادىن ئۆتىدىغان بولدۇڭ . ئېرىڭ تۇگۇل سەن بىلەن كۆرۈشكىلىمۇ نومۇس قىلىدىغان بولدۇم . بۇندىن كېيىن ئالدىمغا كىرگۈچى بولما ، — دەپتۇ . بۇ ئاھانەت ئېغىر كەلگەن كىچىك مەلىكە :

— بوپتۇ كېتەي ، ئۆيۈڭگىمۇ كىرمەي . سودىگەر باي ئېرىڭنىڭ شۇ مال ـ دۇنياسىدىن باشقا قانچىلىك كارامىتى باردۇ . سېنىڭ ھالىڭنىمۇ كۆرەرمىز ، — دەپ ، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ يىنىپ چىقىپتۇ . ئاچىسىنىڭ تەرىپلىشىدىن ئۇنى نىزغاينىڭ قۇتقازغانلىقىنى جەزم قىپتۇ . ئۆيىگە كىرمەي ئۇدۇل باغقا بېرىپتۇ . قارىغىدەك بولسا ، باغقا سۇ ئاچقاندەكمۇ ئەمەس .

— ھەي نىزغاي ، سەن ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ ، ئاچامنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپسەن ، يۇرت بېشىدىكى چوڭ ئاپەتنى تۈگىتىپسەن ، مۇشۇنچىۋالا ئىشنى قىلىپمۇ ئۆزۈڭنىڭ كىملىكىنى ئاشكارىلىماي ، مېنى نېمىشكە ھاقارەتكە قويىسەن ؟ — دەپ ئاچىسىنىڭ قىلغان ئاھانىتىنى دەپ بېرىپتۇ .

— ئەي مەلىكەم ، ئالدىرىماڭ ، ئاچىلىرىڭىز ھەر قانداق ئاھانەت قىلسىمۇ چىشىڭىزنى بېسىپ چىداپ تۇرۇڭ .

دۇنيانىڭ ئالدىمىزدا تېخى نۇرغۇن سىناق-
لىرى بار . شۇ سىناقلاردىن ئۆتكەندىن
كېيىن ئۆزۈمنى ئاشكارىلىسام تېخىمۇ ئوبدان
ئەمەسمۇ . ئۇ چاغدا ئىككى ئاچىڭىز قىلغان ـ
ئەتكەنلىگە خىجىل بولۇپ يۈزىڭىزگە قارى-
يالمايدىغان بولىدۇ ، ـــ دەپتۇ . بۇ گەپتىن
كىچىك مەلىكىنىڭ كۆڭلى تىنىپ ، ياخشى
كۈنلىرىنى كۈتۈشكە باشلاپتۇ .

يۇرت ئىشى بىلەن بولۇپ كېتىپ
خېلىدىن بۇيان شىكارغا چىقالمىغان پادى-
شاھنىڭ ئوۋ گۆشى يېگۈسى كېلىپ ، ئۈچ
كۈيئوغلىنى چاقىرتىپ :

ـــ ھەي باللىرىم ، مېنىڭ ئوۋ
گۆشى يېگۈم كېلىۋاتىدۇ . ئۈچىڭلار ئوتلاقلا
بېرىپ ئوۋلا ، ئوۋ گۆشى ئەكېلىپ
بەرسەڭلار . ھەر قايسىڭلارنىڭ ئوۋ شىكار-
دىكى ھۈنىرىڭلارنى كۆرۈپ باقاي ، ـــ
دەپتۇ . ئۈچ كۈيئوغۇل پادىشاھنىڭ ئالدىدىن
چىقىپ ، خوتۇنلىرىغا پادىشاھنىڭ پەرمانىنى
دەپ ، ئوۋ ـ شىكار تەييارلىقلىرىنى قىپتۇ .
ئىككى چوڭ كۈيئوغۇل ئۆزلىرىنىڭ يارام
ئاتلىرىنى مىنىپتۇ . نىزغايمۇ قۇلان تۇلپارىغا
مىنىپتۇ . ئەمما ئۇ قۇلان تۇلپار ئىككى
كۈيئوغۇلنىڭ كۆزىگە ئېشەكمىكىن دېسە
كالىغا ئوخشايدىغان ، كالىمىكىن دېسەم ،
قۇلاق ، قۇيرۇقى ئېشەككە ئوخشايدىغان غە-
لىتە بىر جانۋار بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ . چوڭ
باجىسى نىزغاينى مازاق قىلىپ :

ـــ ھەي باجا ، سەن بۇ ھېچنېمىگە
ئوخشايدىغان مەخلۇقۇڭ بىلەن ئوۋغا
چىقىمەن ، دەۋاتامسەن . بۇ بىر نېمەڭ تاش-
پاقىغىمۇ يېتەلمەس ، شاھ ئاتىمىز ئالدىدا
يۈزۈڭ تۆكۈلىدىغان بولدى . ئارتۇق ئوۋلى-
ساق ، ساڭا بىرەر ـ يېرىمىدىن بىرەرمىز ، ـــ
دېيىشىپتۇ . شاھزادە نىزغاي بىچارە

قىياپەتتە :

ـــ ھەي باجىلار ، مەن ئاتالماي
سىلەر ئاتساڭلار ، تۇتقان ئوۋلارنى ماۋۇ
جانۋىرىم بىلەن توشۇپ بېرەرمەن . شۇ
ئەجرىم ئۈچۈن بولسىمۇ ماڭا بىر نەرسە بې-
رەرسىلەر ، ـــ دەپتۇ . ئۈچ باجىلار ئوۋ
قىلىدىغان جايغا ئاز قالغاندا چوڭ ئىككى
باجا كۆڭلىدە نىزغاينى ئايرىۋېتىشنى
ئويلاپتۇ . ئۇلار گېپىنى بىر قىلىۋېلىپ :

ـــ ھەي باجا ، ھەممىمىز بىرگە
ماڭساق ، ئوۋنى ياخشى قىلالمايمىز . ماۋۇ
جانۋىرىڭنى ھەر قانداق نەرسە يىراقتىن
كۆرۈپلا قاچىدۇ . شۇڭا سەن ئاۋۇ تەرەپكە
ماڭ . بىز ماۋۇ تەرەپكە ماڭايلى ، ـــ دەپ ،
نىزغايغا ئوت ، سۇيى يوق بىر تۈزلەڭلىكنى
كۆرسىتىپ قويۇپتۇ . نىزغايمۇ ئۇلارنىڭ
غەرىزىنى بىلىپ بوپتۇ . گەپمۇ قىلماي ئۇلار
كۆرسەتكەن تەرەپكە مېڭىپتۇ . باجىلىرى
ئۇنىڭدىن قۇتۇلغىنىغا خۇش بوپتۇ .
نىزغايمۇ ئۇلاردىن ئاسانلا ئايرىلغىنىغا تې-
خىمۇ خۇش بوپتۇ . ئۇ بىر دۆڭ ـ دۈمبەلدىن
ئۆتۈشىگە غەلىتە جانۋىرى ئۆز ئەسلىگە
كەپتۇ . نىزغاي بېشىدىكى تاز شىرىقىنى ئې-
لىۋېتىپتۇ . خورجۇنىدىن شاھزادىلىق
تونلىرىنى كىيىپتۇ . ئوقيا ، قىلىچ ، نەيزىلى-
رىنى تەق قىلىپ تاغ تەرەپكە چېپىپ
كېتىپتۇ . تاغنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشۈشىگە
ئالدىغا بىر توپ ياۋا تۆگىلەر ئۇچراپتۇ .
قۇلان تۇلپارىنى تۆگە پادىسىنى ئايلاندۇرۇپ
چاپتۇرۇپ ، ئوقياسىدىن تۆگىلەرگە ئوق
ئۈزۈۋېرىپتۇ . تۆگىلەر بىرلەپ ـ بىرلەپ
يىقىلىپ تۆگىلەر دۆۋىسىگە ئايلىنىپتۇ . سا-
ناپ كۆرگۈدەك بولسا ، كامىمۇ ئەمەس ،
ئارتۇقمۇ ئەمەس ، توپتوغرا 30 تۆگە ئىكەن .
نىزغاي خۇدادىن تۆگىلەرنىڭ ئىچ باغرى ،

كاللا ـ پاقالچاقلىرىنى تاتلىق ، گۆشىنى ئاچچىق قىلىشنى تىلەپتۇ . ئاندىن بىر تۆگىنىڭ جىگىرى بىلەن ئازراق كاۋاپ قىلىپ يەپ بېقىپتىكەن . جىگىرى تاتلىق ، گۆشى ئاچچىق بولۇپ پىشىپتۇ . ئاچچىق بولغاندىمۇ ، ئېغىز تەككەن ھامان كىشىنى سەسكەندۈرىدىغان دەرىجىدە ئاچچىق ئىكەن . نىزغاي تۆگىنىڭ جىگىرىنى يەپ ئولتۇرسا ، ئىككى باجىسى قۇرۇق قول كېلىپ قاپتۇ . قارىغىدەك بولسا بىر دۆۋە تۆگە يېتىپ كەتكەن . بۇنى كۆرگەن باجىلىرى خۇشامەت قىلىپ :

— ئەي شاھزادە ، سىز بىر ئۆزىڭىزلا مۇشۇنچىۋالا تۆگىنى ئېتىپ يىقىتىپ قويۇپسىز بۇلارنى قانداقمۇ ئېلىپ كېتەرسىز ، — دېيىشىپتۇ . نىزغاي ئۇلارغا :

— مەن زېرىكىپ قېلىپ ، كۆڭلۈمنى ئېچىپ كېلىش ئۈچۈنلا ئوۋغا كەلگەنىدىم . بۇ تۆگىلەر ئۇچرىشىپ قالدى . قىزىپ كېتىپ ھەممىسىنى ئېتىپ قويۇپتىمەن . مەن بۇلارنى لازىم قىلمايمەن ، — دەپتۇ . بۇ گەپنى ئاڭلاپ باجىلىرى :

— ۋاي شاھزادە ، سىزگە لازىمى بولمىسا بىزگە سېتىپ بەرسىڭىز ، — دەپتۇ .

— مەن بۇلارنى ساتمايمەن ، مەن بىلەن بىللە ئوۋغا چىققان ھەمراھلىرىمغا بەرمەكچى ئىدىم . ئۇلار يىراقلاپ كەتكەن ئوخشايدۇ . ئۇلارنى ساقلاپ تۇرالمايمەن . ئەگەر سىلەر ئالىدىغان بولساڭلار ، بوپتۇ . سىلەرگە بېرەي . ھەربىرىڭلارنىڭ بىلىكىگە ئون بەش دېگەن خەتنىلا يېزىپ قوياي ، پۇل ـ مال ئالمايمەن ، — دەپتۇ نىزغاي .

باجىلىرى تەييار ئولجىغا ئېرىشكىنىگە خۇشال بولۇشۇپ بىلەكلىرىنى ئېچىپ بېرىپتۇ . نىزغاي ئۇلارنىڭ بىلەكلىرىگە «ئون بەش» دېگەن سۆزنى يېزىپ قويۇپتۇ . ئىككى باجىسى خۇشال بولۇشۇپ ، تۆگىنىڭ گۆشىنىڭ ئالغانلىرىنى ئېلىپ ، ئالالمىغانلىرىنى تاشلىۋېتىپ يولغا قايتىپتۇ . نىزغاي قولان تۇلپارىغا مىنىپ باغقا كەپتۇ ـ دە ، «باغۋەن تاز» قىياپىتىگە كىرىۋاپتۇ . ئاندىن ئۆيىگە كەلسە خوتۇنى :

— سىز ھېچنەرسە ئاتمىدىڭىزمۇ ، قۇرۇق قول كەپسىزغۇ ؟ — دەپ سوراپتىكەن ، نىزغاي :

— مەن ئاتقان نەرسىلەرنى باجىلىرىم ئەكەلىۋاتىدۇ ، — دەپتۇ .

نىزغاينىڭ باجىلىرى ئاتلىرىغا بىردىن تۆگىنى ئارتىپ . ئۆزلىرى پىيادە مېڭىپ ، ھېرىپ جېنى ئاز قالغاندا ئۆيلىرىگە يېتىپ كېلىشىپتۇ . ئەرلىرىنىڭ تۆگە ئېتىپ كەلگىنىدىن خوتۇنلىرى قەۋەت خۇش بوپتۇ . تاز باجاڭلار نېمە ئاتتى ؟ دەپ سوراپتۇ . ئۇلار نىزغاينىڭ ئۆزلىرىگە يېتەشەلمەي يېرىم يولدا قالغانلىقىنى ، ھېچنەرسە ئاتالماي قۇرۇق قول كېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ .

ئەتىسى ئەتىگەندە نىزغاي كىچىك مەلىكىنى چوڭ ئۆيگە بېرىپ نېمە ئىشلا بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ . ۋە ئەگەر ئىككى ئاچىڭىز ئەرلىرى ئېتىپ كەلگەن ئوۋلىرىنىڭ ئۆپكە ـ ئۈچەيلىرىنى بەرسە رەھمەت دەپ ئېلىپ كېلىڭ . ناۋادا گۆش بەرمەكچى بولسا ئىچ ـ باغرىنى بېرىڭلار دەڭ ، دەپ تاپىلاپتۇ . كىچىك مەلىكە ئوردىغا بېرىپتۇ . ئىككى ئاچىسى ئەرلىرى بىلەن پادىشاھنىڭ ھوزۇرىدا ئىكەن . ئۇلار كىچىك مەلىكىدىن :

— ھە ، سىنىڭ ئېرىڭ نېمە ئېتىپ كەپتۇ ؟ بىزنىڭ ئەرلىرىمىزنىڭ نېمە

ئاتقىنىنى بىلەمسەن؟ بىردىن چوڭ تۆگە ئېتىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ كاللا پاقالچەك، ئۆپكە - قېرىنلىرىنى سىلەرگە بېرەيلى، ئاپىرىپ پىشۇرۇپ يەڭلار. تاز ئېرىنىڭ راسا تويۇۋالسۇن، — دەپتۇ. ئۇ گەپلەر كىچىك مەلىكىگە بەك هار كەپتۇ. يىغلىغان بويى ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. نىزغاي ئۇنىڭ قايتىپ كېلىشىنى ساقلاپ تۇرغانىكەن. ئايىلىنىڭ يىغلاپ كىرىۋاتقىنىنى كۆرۈپ:

— مەلىكەم، يىغلاپسىزغۇ، بىرەرسى دىل ئازار قىلدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. كىچىك مەلىكە:

— ئىككى ئاچام دىل ئازار قىلغاندىمۇ بەك ئاچچىق ئاهانەتكە قىلدى. ئۇلارنىڭ ئەرلىرى بىردىن تۆگە ئېتىپ كەپتىكەن، ئۆپكە - قېرىن، كاللا - پاقالچاكلىرىنى ئاپىرىپ يەڭلار، راسا بىر تويۇۋېلىڭلار، دەپ هاقارەتلىدى، بىز ئەمدى ئۇلاردىن ئاشقان - تاشقان، تاشلىۋەتكەنلەرنى يەيدىغان هالغا چۈشۈپ قالدۇقمۇ؟ — دەپ يىغلاپتۇ. نىزغاي كۈلۈپ كېتىپ:

— هەي مەلىكەم، بايا سىز ماڭىدىغاندا شۇنى تاپىلىغان ئەمەسمىدىم، ئاچىلىرىڭىز تۆگىنىڭ كاللا - زاسۇيلىرىنى بەرگەن بولسا بەك ياخشى بوپتۇ، قايتا بېرىڭ، كاللا - پاقالچەككە نىزغاي بەك ئامراقكەن، ئېلىپ كېلىڭ دەپ ئەۋەتتى، دەپ بېرىڭ. ئۈچەي - پۈچەيلىرىنى قالدۇرماي هەممىسىنى ئەكېلىڭ، — دەپتۇ. كىچىك مەلىكە نىزغايدا بىر خىسلەت بار، دەپ قاراپ كەلگەچكە، ئاچىلىرىنىڭ ئالدىغا قايتا بېرىش هەر قانچە ئېغىر كەلسىمۇ لىۋىنى چىشلەپ بېرىپتۇ. مالايلارغا ئىككى تۆگىنىڭ ئىچ - قارنىنى كۆتەرتىپ ئېلىپ كەپتۇ.

ئەتىسى ئىككى چوڭ كۈيئوغۇللار تۆگە گۆشىنىڭ هەممىسىنى پىشۇرۇپ پادىشاهنى هەم خوتۇنىنى، ئۇنىڭدىن باشقا ئوردىدىكى ۋەزىر، ئەمىرلەرنى مېهمانغا چاقىرتىپتۇ. مېهمانلار گۆشكە شۇنداق بىر ئېغىز تېگىپلا هەممىسى هۆ قىلىشىپ ئاغزىدىكى گۆشنى تۇكۈرۈپ تاشلىشىپتۇ. گۆش شۇ قەدەر بەتتەم، شۇ قەدەر ئاچچىقكەنكى، مېهمانلار بىر هازاغىچە هۆتىلىپتۇ. پادىشاهنىڭ قەۋەت ئاچچىقى كەپتۇ. ئىككى قىزى بىلەن ئىككى كۈيئوغلىنى «كالۋالار، ئاچچىق بىلەن تاتلىقنىمۇ پەرق ئېتەلمەيدىغان، گۆشنىمۇ ئوڭشاپ پىشۇرۇشنى بىلمەيدىغان دۆتلەر» دەپ ئەيىپلەپ، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە زادىلا كەلمەس بولۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. پادىشاهدىن تارتىپ باشقا هەممە مېهمانلارنىڭ ئاغزى شۇ كۈنى بىر كۈن كەچكىچە ئاچچىق پېتى تۇرۇپتۇ، يېگەن هەر قانداق نەرسىنىمۇ ئاچچىق قىلىۋېتىپتۇ.

ئەتىسى نىزغاي بىلەن كىچىك مەلىكە ئىككى تۆگىنىڭ كاللا - پاقالچەك، ئۆپكە - قېرىن، تال - جىگەر، تاتلىق ئۈچەي - ئاچچىق ئۈچەيلىرىدىن تارتىپ هېچنېمىسىنى قالدۇرماي يۇيۇپ تازىلاپ، پىشۇرۇپتۇ. بىر قىسمىنى شۇ پېتى قويۇپ، بىر قىسمىدا بىرنەچچە خىل تاماق هازىرلاپتۇ. هەممە نەرسە تەييار بولغاندىن كېيىن، نىزغاي پادىشاهنى، ئانىسىنى هەم ئالدىنقى كۈنى ئاچىلىرىنىڭ ئۆيىگە كەلگەن مېهمانلارنىڭ هەممىسىنى، ئىككى ئاچىسىنى هەم ئۇلارنىڭ ئەرلىرىنىمۇ قالدۇرماي چاقىرىپ كېلىشكە مەلىكىنى ئەۋەتىپتۇ. مەلىكىنىڭ بۇنداق بىر نېمىلەرگە پادىشاه دادىسى بىلەن ئانىسىنى قىچقىرىشقا كۆڭلى

www.uyghurkitap.com

بارمىسىمۇ، نىزغاينىڭ بۇنداق قىلىشىدا چوقۇم بىرەر گەپ بار، دەپ ئويلاپتۇ ــ دە، ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. شاھ دادىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ نىزغاينىڭ ئۆگىتىپ قويغىنى بويىچە:

— شاھ دادا، خان ئانا، ئىبرىم ھەر قانچە ئاددى باغۋەن بولسىمۇ، مەن يەنىلا سىلەرنىڭ قىزىڭلار. ھازىرغىچە ئۆيۈمنىڭ ئىشىكى قايسى تەرەپكە قارايدۇ. ئۆي ئەھۋالىم قانداق؟ ھېچقايسىسىنى بىلمەيسىلەر. ئەقلىسىز قىزىڭلارنىڭ كۆڭلىنى يەردە قويماي ئۆيىمىزگە مېھمانغا بېرىپ كەلسەڭلار. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچىلەپ بارمىساڭلارمۇ مەيلى، بۇ قېتىم ئۆتۈنۈپ قالاي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

پادىشاھ ئەسلىدە كىچىك مەلىكىسىگە ئامراق ئىكەن. شۇڭا قىزىنىڭ كۆڭلىنى يەردە قويغۇسى كەلمەي، باشقىلارنى باشلاپ مېڭىپتۇ. شۇلار قاتارىدا ئىككى ئاچىسى، ئۇلارنىڭ ئەرلىرىمۇ مېڭىپتۇ. بۇلارنىڭ غەرىزى مېھمان بولۇش ئەمەس. تاماش كۆرۈش ئىكەن. ئىككى ئاچىسى: ئۇ تازىنىڭ نېمىسى بار، قېنى، قانداق مېھمان قىلىدۇ كۆرۈپ باقايلى، دېيىشىپتۇ. مېھمانلار كېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆزلىرى تەييارلىغان نازۇ ــ نېمەتلەرنى قويۇپتۇ. مېھمانلار ئالدىدا تۇرغان كاللا ــ پاقالچەك، ئۆپكە ــ ھېسىپ، ئۈچەي ــ قېرىنلارنى كۆرۈپ چىرايلىرى بۆلەكچە بوپتۇ. پادىشاھنىڭ غەزىپى تۇتقاندەك بوپتۇ. چۈنكى، ئۇلار بۇنداق نەرسىلەرنى ئىتقا تاشلاپ بېرىشىدىكەن. ئەھۋالنى كۆزىتىپ تۇرغان شاھزادە نىزغاي قول باغلاپ تۇرۇپ:

— ھۆرمەتلىك شاھ ئاتا، ھۆرمەتلىك خان ئانا، مەن ئاددىي باغۋەن بولغاچقا قولۇم قىسقا، شۇڭا سىلەرگە لايىق ياخشى نەرسە ھازىرلىيالماي، قۇربىمغا چۇشلۇق مۇشۇ نەرسىلەرنى تەييارلىدىم. مېۋىلەردىن ئېلىپ كىرەي دېسەم، ئۇ پادىشاھلىق باغ. پادىشاھ ئاتامنىڭ ئىجازىتىسىز بىرەر تالنى ئۈزۈش ھەددىم ئەمەس. يېمىسەڭلارمۇ كۆڭلىمىز ئۈچۈن ئۆزىمىز تەييارلىغان بۇ نەرسىلەرگە ئېغىز تېگىپ قويۇڭلار، — دەپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئەسلىدە نىزغايغا ئىككى ئېغىز قاتتىقراق گەپ قىلغۇسى بار ئىكەندۇق. ئەمما ئۇنىڭ چوڭقۇر مەنىلىك، ئورۇنلۇق ئېيتقان گېپىگە زوقى كېلىپ ئۆپكىدىن ئازراق تېتىپ ئېلىپ ئاغزىغا سېلىپتۇ. ئۆپكىنى چىشلىغا باسا ــ باسمايلا خۇددى قەندەك ئېرىپ، شۇنداق تېتىپ كېتىپتۇكى، پادىشاھ ئۆزىنى ئۇنىڭدىن تېتىملىق نەرسە يەپ باقمىغاندەك ھېس قىلىپتۇ. «ياخشىكەن، بەك ياخشى بوپتۇ» دەپ ئالدىدىكى نېمەتنىڭ ھەرقايسى خىلىدىن ئىتتىك ــ ئىتتىك يېيىشكە باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ ماختاپ يەپ كېتىۋاتقىنىغا قاراپ باشقىلارمۇ يېيىشكە باشلاپتۇ. ئۇلارغىمۇ شۇنداق تېتىپ كېتىپتۇ. بىر ياقتىن ماختاپ، بىر ياقتىن ھەدەپ يېيىشىپتۇ. كىچىك مەلىكىنىڭ ئىككى ئاچىسى بىلەن ئۇلارنىڭ ئەرلىرىمۇ بىر نەچچە كۈن ئاچ قالغان ئادەمدەك كاللا ــ پاقالچەككە دۈم چۈشۈپتۇ.

پادىشاھ شۇ قېتىمقى مېھماندارچىلىقتا كىچىك قىزىدىن، نىزغايدىن ناھايىتى خۇشال بوپتۇ. «بۇلارنى ئاددى چاغلىماسام بولمىغۇدەك» دەپ ئويلاپتۇ. چوڭ قىزلىرىنىڭ گېپىگە كىرىپ ئۇلارنى ئوردا

سىرتىدىكى تاشلاندۇق ئۆيگە ئەكىلىپ قويغىنىغا خىجىل بوپتۇ. شۇ كۈنىلا ئۇلارنى ئوردا ئىچىگە كۆچۈرۈپ، ئەڭ ياخشى ئۆيلەردىن بىر قاتارنى ئاجرىتىپ بېرىپتۇ. ئۆزىگە ھەر كۈنى بىر كاللا - پاقالچەك پىشۇرۇپ ئەكىلىپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. بۇنىڭدىن كەنجى مەلىكىنىڭ ئاچىلىرىنىڭ ئۆتى يېرىلىپ كەتكۈدەك بوپتۇ. قويقا چاچلىرى تىك بوپتۇ. ھەسەت جىنى قوتراشقا باشلاپتۇ. ئۇلار كىچىك مەلىكىنى كۆرگەنلا يەردە:

— سەن كاللا - پاقالچەككە ئېرىگىنىڭ تېزىنىڭ قۇماق مېزىنى قوشۇپ پىشۇرۇپ دادامنىڭ ئەقلىنى بولغىدىڭ، يۈزىمىزنى تۆكتۈڭ، — دەپ تىل سېلىپ ئاھانەت قىلىشقا باشلاپتۇ. تاپا - تەنە، ھاقارەتلەرنى تولا ئاڭلاپ زەردىسى تاشقان كىچىك مەلىكە بىر كۈنى نىزغايغا:

— ھەي نىزغاي، سىز ئەمدى ئۆزىڭىزنىڭ زادى قانداق ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى ئاشكارا قىلىپ، مېنى ئىككى ئاچامنىڭ ھەقانەتلىرىدىن قۇتۇلدۇرمىسىڭىز، مېنىڭ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى، ئۆلۈۋالىمەن، — دەپ يىغلاپتۇ.

نىزغاي ئۆزىنى ئاشكارىلاشنىڭ تېخى ۋاقتى كەلمىگەنلىكىنى ھەرقانچە ئېيتسىمۇ، كىچىك مەلىكە زادىلا ئۇنىماپتۇ، «ئۆلۈۋالىمەن» دەپ تۇرىۋاپتۇ. نىزغاي سەل تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ھېلى كېلىمەن، دەپ قويۇپ ئۆيدىن چىقىپتۇ. باغدىن سىرتقا چىقىپ، يۈگەننى شاراقشىتىپتىكەن، قولان تۇلپارى ھازىر بوپتۇ. نىزغاي قولان تۇلپارىغا:

— ئەي ۋاپادار قولان تۇلپارىم، خوتۇنۇم ئاچىلىرىنىڭ ھاقارەتلىرىدىن بەك ئازاپلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇ مېنى ئۆزۈڭنى ئاشكارىلىمىساڭ ئۆلۈۋالىمەن، دەپ تۇرىۋالدى. مەن ئەمدى قانداق قىلسام بولىدۇ، مەسلىھەت بەرسەڭ، — دەپتۇ.

قولان تۇلپار:

— ئەي شاھزادە، ئۆزۈڭنى ئاشكارىلاشنىڭ تېخى ۋاقتى بار ئىدى. مەلىكە قىستاپ تۇرىۋالغان بولسا، مەيلى ئۆزۈڭنى ئاشكارىلا. يەنە بىر باشقا يامان بىر ئىشنىڭ شەپىسىنى كۆڭلۈم سېزىپ تۇرىۋاتىدۇ. ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى ئاشكارىلا، ئۇ ئىش توغرۇلۇق كېيىن بىر نېمە دېيىشەيلۇق، — دەپ ئەتە ئەتىگەندە، پادىشاھ تەختخانىسىغا ماڭغاندا، ئۆزۈڭنىڭ شاھزادىلىق كىيىملىرىنى كىيىپ «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم شاھ ئاتا» دەپ سالام بېرىشنى، ھەربىر گەپ قىلغاندا شاھ ئاتا دەپ باشلاشنى ھەم يەنە نېمىلەرنى دەپ، نېمىلەرنى قىلىشنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ.

نىزغاي ئەتىسى تاڭ سەھەردە باغ سىرتىغا چىقىپ ئۆزىنىڭ شاھزادىلىق كىيىم - كېچەكلىرىنى ئېلىپ كىرىپتۇ. بېشىدىن دىۋە تازىنىڭ شىرىقىنى ئېلىۋېتىپ، كىيىملىرىنى كىيىپتىكەن. كىچىك مەلىكە نىزغاينى تونۇمايلا قاپتۇ.

— شاھزادەم، سىزنىڭ قايسى يۇرت پادىشاھىنىڭ شاھزادىسى ئىكەنلىكىڭىزنى ئالدى بىلەن ماڭا دەپ بېرىڭ. كۆڭلۈم تىنسۇن. دەپ تۇرىۋاپتۇ. نىزغاي يۇرتىنىڭ، دادىسىنىڭ ئىسمىنى دەپ بېرىپتۇ. نىزغاي مەن ئەمدى قېيىنئاتامنىڭ ئالدىغا باراي، دەپ ئۆيدىن چىقىشقا پادىشاھمۇ تەختىخانىسىغا ماڭغانىكەن. ئارقىسىدىن يېقىن بېرىپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، شاھ ئاتا —

www.tuyghurkitap.com كىتابلار تۇيغۇر

دەپ سالام بىرىپتۇ .

پادىشاھ كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارىغۇدەك بولسا ئاجايىپ قەددى قامەتلىك چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان ، شاھانە كۆرۈنۈشلۈك . شاھزادىلىق كىيىمدە بىر يىگىت ئىللىق قاراپ تۇرغان . پادىشاھ ھەيران قىلىپ ئۇنىڭدىن گەپ سوراپتۇ . نىزغاي ھەربىر جاۋابىدا «شاھ ئاتا» دەپ تۇرۇپتۇ . ئۇنىڭ بۇنداق ئاتىشىدىن پادىشاھ تېخىمۇ ھەيرانلىق ھېس قىلىپ :

— ھەي شاھزادە ، سىز قايسى يۇرت ، قايسى ئىقلىم پادىشاھىنىڭ شاھزادىسى ؟ سىز نېمىشقا مېنى «ئاتا» دەۋېرىسىز . بۇنىڭدىكى ۋەج نېمە ؟ — دەپ سوراپتۇ . نىزغاي قول باغلاپ تۇرۇپ :

— شاھ ئاتا ، مەن باشقا بىر كىم ئەمەس ، كىچىك مەلىكىلىرىڭىز جۈپتى نىزغاي بولىمەن ، — دەپتۇ . بۇ گەپنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ ھەيرانلىقتا ئاغزى گەپكە كەلمەي ئېچىپلا قاپتۇ . پادىشاھ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ :

— مېنىڭ كەنجى كۈيئوغلۇم بىر كەيمە تاز تۇرسا ، سىز قانداقسىگە نىزغاي بولىسىز ؟ — دەپ سوراپتۇ . نىزغاي يەنە قول باغلاپ تۇرۇپ :

— شاھ ئاتا ، ئەگەر مېنىڭ نىزغاي ئىكەنلىكىمگە ئىشەنمىسىلە مەلىكىلىرىدىن سوراپ باقسىلا ، — دەپتۇ .

پادىشاھ شۇ ئانلا 40 يىگىتنى چاقىرتىپ كېلىپ ، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا نىزغاينى قوشۇپ قويۇپتۇ . ئاندىن كىچىك قىزىنى چاقىرتىپ ئەكىلىپ :

— قىزىم ، مۇشۇ 41 يىگىتنىڭ ئارىسىدا ئېرىڭ نىزغاي بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ .

كىچىك مەلىكە ئۇيان ، بۇيان قارىمايلا ئۇدۇل نىزغاينىڭ ئالدىغا كېلىپ قولىدىن تۇتۇپ ئوتتۇرىغا تارتىپ چىقىرىپتۇ . دادىسىغا قاراپ :

— ئەي شاھ ئاتا ، بۇ شاھزادە مېنىڭ ئېرىم نىزغاينىڭ ئەسلى ئۆزى . بۇ ئۇنىڭ ئىلگىرى ئۆزىنى ئاشكارىلىماي «باغۋەن تاز» قىياپىتىگە كىرىۋالغان نىقابى ، — دەپ دىۋە تازنىڭ يۇز ، باش تېرە شىرىقىنى كۆرسىتىپتۇ ھەم بۇرۇنقى باغۋەن تازنىڭ ئەسلىدە ئۆزلىرىنى قەستلەپ كەلگەن دىۋە ئىكەنلىكىنى نىزغاينىڭ ئۇنى يەم بىلەن قانداق ئۆلتۈرگەنلىكىنى ، كېيىن ئۇنىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىدىن گۇمان قىلىپ يۈرگەنلىكى ۋە سىرىنى بىلىۋالغانلىقىنى ، شۇڭا ئۇنى ئۆزىگە جورىلىققا تاللىغانلىقىنى بىر قۇر سۆزلەپ بېرىپتۇ . قىزىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ پادىشاھ ھەيرانلا قاپتۇ . ئەتراپتا تۇرغانلارنىڭمۇ ئاغزى ئېچىلىپلا قاپتۇ . پادىشاھ نىزغايدىن :

— شاھزادە ئوغلۇم ، قىزىمنىڭ ئېيتقانلىرى راست بولسا ، قېنى ئېيتىڭا ، سىز قايسى يۇرتنىڭ قايسى پادىشاھنىڭ ئوغلى بولىسىز ؟ — دەپ سوراپتۇ . نىزغاي جاۋاب بەرگىچە قىزى :

— شاھ ئاتا ، بۇنى مەن ئايان قىلاي ، كۈيئوغلىڭىز نىزغاي مىنكۈن باتۇر پادىشاھنىڭ ئوغلىدۇر ، — دەپتۇ .

قىزىنىڭ ئاغزىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ پادىشاھ ھاڭ ـ تاڭلا قاپتۇ . بۇ پادىشاھ

منكۇن باتۇر پادىشاھ تەۋەسىدە بولمىسمۇ ،
ئۇنىڭ 47 ئەلنىڭ شاھىنشاھى ، باتۇرلارنىڭ
سەردارى ، جاھانغا تونۇق پادىشاھ ئىكەنلى-
كىنى بىلىدىكەن . مۇشۇنداق بىر قۇدرەتلىك
پادىشاھنىڭ شاھزادىسىنى چاكار قىلىپ
ئىشلەتكەنلىكىدىن ئىنتايىن خىجىل بوپتۇ ،
قورقۇپتۇ . نىزغاينىڭ ئالدىدا قول باغلاپ
تۇرۇپ :

— ئوغلۇم ، مەن سىزنىڭ منكۇن
باتۇر پادىشاھنىڭ شاھزادىسى ئىكەنلىكىنى
زادىلا بىلمەپتىمەن ، چاكار ئورنىدا كۆرۈپ-
تىمە . گۇناھىمدىن ئۆتسىڭىز . يېشىممۇ بىر
يەرگە بېرىپ قالدى . ئورنۇمغا سىز پادىشاھ
بولسىڭىز ، — دەپتۇ . نىزغايمۇ قول باغلاپ
تۇرۇپ :

— شاھ ئاتا ، ئۇنداق دېمىسىلە ،
سىلىدە ھېچقانداق ئەيىپ يوق . نىقاپلىنىپ
تاز قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئۆزەم تۇرسام ، —
دەپتۇ ھەم يەنە ئۆزىنىڭ تېخى ياشلىقىنى ،
پادىشاھ بولۇپ بىر يۇرتنى
سورىيالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ بولۇپ ، يەنە :
شاھ ئاتا ، مېنىڭ بىر ئىلتىماسىم بار ،
ئۆزۈمنىڭ كىملىكىم ئاشكارا بولدى ، شۇڭا
ئوردىدىكىلەرگە شاھزادىلىق زىياپىتى
بەرسەم شۇ سورۇندا ھەم قايسىلىرىغا ئاشكارا
قىلىدىغان ئىككى ئىش بار ئىدى ، — دەپتۇ .

پادىشاھ شۇ ھامانلا شاھزادە نىزغاي
نامىدا ئوردا زىياپىتى ھازىرلاشقا پەرمان
چاكارلاپتۇ . زىياپەت سورۇنى ھايالىشماي
تەق قىلىنىپتۇ . زىياپەتكە ئىككى باجىسى ،
ئىككى چوڭ مەلىكىمۇ تەكلىپ قىلىنىپتۇ .
زىياپەت راسا قىزىۋاتقاندا شاھزادە نىزغاي
ئوتتۇرىغا چىقىپ :

— شاھ ئاتا ، خان ئانا ، مەن نىز-
غاينىڭ باغۋەن تاز قىياپىتىگە كىرىۋالغان ،
ئەسلىدە منكۇن باتۇر شاھنىڭ ئوغلى ئى-
كەنلىكىم بۈگۈن سىلەرگە ئاشكارا بولدى .
ئەمما يەنە ئىككى ئىش سىلەرگە ئايان بول-
مىدى . ئۇ بولسىمۇ بۇنىڭدىن بىر نەچچە يىل
ئىلگىرى شاھ ئاتىمىز بىز ئۈچ كۈيئوغۇلنى
ئوۋ گۆشى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇغانىدى ،
شۇ چاغدا مەن 30 ياۋا تۆگە ئېتىپ ،
ھەممىسىنى ئىككى باجامغا ئونبەشتىن ئۈ-
لەشتۈرۈپ بېرىۋەتتىم ، ئەمما ئۇلار ئۇ
تۆگىلەرنى ئۆزىمىز ئاتتۇق ، دەپ شاھ ئاتى-
مىزنى ئالدىدى . شۇ يالغانچىلىقى
سەۋەبىدىن تۆگىلەرنىڭ گۆشى يېگۈسىز
ئاچچىق گۆشكە ئايلىنىپ قالدى .
ئىشەنمىسەڭلار ئۇلارنىڭ ئوڭ بىلەكلىرىنى
ئېچىپ قاراپ بېقىڭلار ، «نىزغاي ئونبەش
تۆگە بەردى» دېگەن خەت بار ، — دەپتۇ .

پادىشاھ شۇ ئانلا باي سودىگەر
كۈيئوغلى بىلەن باي زەرگەر كۈيئوغلىنىڭ
بىلەكلىرىنى ئاچتۇرۇپ قارىغۇدەك بولسا ،
شاھزادە نىزغاينىڭ ئېيتقىنىدەك مەزمۇندىكى
خەت مۆھۈر قىلىپ بېسىلغان ، ئۇلار ئۇ
خەتنى ئەينى ۋاقىتتا ئۆيگە بېرىپ يۇيۇ-
ۋەتسەكلا بولمىدىمۇ دەپ ئويلاپتىكەن ، ئەمما
ھەرقانچە يۇسۇمۇ چىقماپتىكەن . «يەڭنىڭ
ئىچىدە بولغاندىكىن كۆرۈنمەيدىغۇ » دېيى-
شىپ يۈرۈۋەرگەنىكەن ، شاھزادە نىزغاي ئۇ
ئىشنى ئاشكارا قىلىپ بولۇپ ، يەنە بىر
ئىشنى ئاشكارىلاشقا تەييارلىنىۋاتقاندا
پادىشاھنىڭ چوڭ قىزى :

— شاھ ئاتا، خان ئانا، يەتتە يىل بۇرۇن يۇرتىمىز بېشىغا كەلگەن ئاپەت ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، مېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغان شاھزادە ئاشۇ شۇ. ئۇنىڭ نىزغاي ئىكەنلىكىنى زادىلا بىلمەپتىمەن، — دەپتۇ.

پادىشاھ چوڭ قىزىنىڭ گېپىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، شاھزادە نىزغايغا قاراپتۇ. شاھزادە نىزغاي:

— چوڭ مەلىكىنىڭ ئېيتقىنى راست، شۇ ۋاقىتتا كېيگىنىم مۇشۇ كىيىملەر ئىدى. ئىشەنمىسەڭلار بۇنى كۆرۈپ بېقىڭلار، — دەپ قوينىدىن چوڭ مەلىكىنىڭ باش ياغلىقىنى، ئەجدىھانىڭ ئىككى قۇلىقى بىلەن تۆش تېرىسىنىڭ پارچىسىنى چىقىرىپ كۆرسىتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شۇ سورۇندىلا شاھزادە نىزغاينىڭ نام ـ نىشانى، باتۇرلۇقى ئېغىزدىن ئېغىزغا ئۆتۈپ، پۈتۈن يۇرتقا شامالدەك تارقاپ بوپتۇ. كىشىلەر ئۇنىڭغا ئالقىش، كىچىك مەلىكىنىڭ ئۇنى تاللىۋالغان ئەقلىگە بارىكاللا ئېيتىپتۇ. باي سودىگەر كۈيئوغۇل، باي زەرگەر كۈيئوغۇل بىلەن ئىككى مەلىكىگە قاغىش ياغدۇرۇپتۇ. ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىدىن خىجىل بولۇشۇپتۇ، شاھزادە نىزغاي بىلەن كىچىك مەلىكىنىڭ يۈزىگە قارىماق تەس كېلىپ ئورددىن سىرتقا كۆچۈپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ نىزغاينى ئالدىغا چاقىرىپ:

— ئوغلۇم، يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالدى. مانا ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدىم. كۈندىن ـ كۈنگە ئاجىزلاپ كېتىۋاتىمەن، بۇرۇن ئوغلۇمنىڭ يوقلۇقىدىن تەختىمگە كىم ئولتۇرۇپ قالار، دەپ تولا غەم قىلاتتىم، ئەمدى ئۇنداق غەملەردىن قۇتۇلدۇم. سەندىن ئۆتۈنۈشۈم، كۆزۈمنىڭ ئوچۇق چېغىدا ساڭا تاجىمنى كىيدۈرۈپ، تەختكە ئۆز قولۇم بىلەن ئولتۇرغۇزۇپ قويسام دەيمەن، تاج كىيىش مۇراسىمىغا قاتنىشىپ بېرىشكە مىنكۈن باتۇر پادىشاھقىمۇ خەۋەر ئەۋەتسەك، — دەپتۇ.

شاھزادە نىزغاي ئويلاپ قاپتۇ. ئۇ ئالدى بىلەن ئايلىنى ئېلىپ يۇرتىغا بېرىپ ئاتىسى مىنكۈن باتۇرنى يوقلاپ كېلىشنى ئويلىغانىكەن. ھازىر قارىغۇدەك بولسا قېيناتىسىنىڭ ھالى بارغانسېرى تۆۋەنلەپ كېتىۋاتقان. شۇڭا پادىشاھنىڭ تەلپىگە ماقۇل كەپتۇ. شاھزادە نىزغاينىڭ تاج كىيىش تەختتە ئولتۇرۇش كۈنىنى بەلگىلەپ، مىنكۈن باتۇر پادىشاھقىمۇ چاپار ماڭدۇرۇلۇپتۇ. مۇراسىم يەتتە كۈن ئۆتكۈزۈلۈپ، يەتتىنچى كۈنى تاج كەيدۈرمەك بوپتۇ. مۇراسىمنىڭ بەشىنچى كۈنى شاھزادە نىزغاي شاھ قېيناتاسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرسا قۇلان تېيىنىڭ ئاۋازىغىلا ئوخشايدىغان بەكلا قاتتىق كىشنىگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. شاھزادە نىزغاينىڭ كۆڭلىگە بىر شۇملۇقتىن بىشارەت كەلگەندەك تۇيۇلۇپ، شۇ ئانلا سىرتقا مېڭىپتۇ. قۇلان تۇلپارى تۇرىدىغان خاس جايغا كىرسە، قۇلان تۇلپارمۇ ئۇنى ساقلاپ تۇرغاندەك ئىشىك تۈۋىدىلا تۇرغان ئۇچراپتۇ. نىزغاي ئۇنىڭدىن:

www.uyghurkitap.com

— قۇلان تۇلپارىم نېمە بولدۇڭ.
شۇنچە يىللاردىن كىشنىمەي بۇگۈن ھەجەپ
قاتتىق كىشنەپ كەتتىڭغۇ، — دەپ
سوراپتۇ. قۇلان تۇلپار:
— سېنىڭ شاھلىق تاجى كىيىشىڭ
داداڭنىڭ بېشىغا چىقىدىغان بولدى. سې-
نىڭ پادىشاھ بولۇشۇڭدىن خەۋەر تاپقان
ھېلىقى ئۆگەي ئاناڭنىڭ ھەسەت جىنى
قوزغىلىدى. «نىزغاي پادىشاھ بولغاندىن
كېيىن، مېنىڭ ئىشلىرىمنى ھامان دادىسىغا
ئېيتىدۇ، ھېچبولمىسا ئۆزى بولسىمۇ مەندىن
ئۆچ ئالىدۇ» دەپ ئويلاپ ئۆز بېشىنىڭ كې-
تىشىدىن قورقۇپ، ئاكىسى بىلەن گېپىنى
بىر قىلىپ بۈگۈن ئاخشام داداڭغا زەھەر
بەرمەكچى. مۇشۇ يول بىلەن 47 يۇرتنىڭ
شاھەنشاھلىقىنى ئىگىلەپ، سېنى ئۆچ ئالال-
ماس قىلىپ قويماقچى بولۇۋاتىدۇ. بىز
ھازىرلا مىنكۈنگەرگە ئۇچايلى، بۇ يەردىكى
تەختتە قاچانلا بولسا ئولتۇرىسەن، —
دەپتۇ. شاھزادە نىزغاينىڭ ئۆگەي ئانىسىغا
بولغان ئۆچمەنلىكى باشقىدىن قوزغىلىپ،
ئۇنىڭ تاقىتىنى چېكىگە يەتكۈزۈپتۇ. بو-
لۇپمۇ دادىسىغا قەست قىلىنغانلىقىنى ئاڭلاپ
ئولتۇرالماي قاپتۇ. ئەھۋالنى قىيناتىسىغا
دەپ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ بوغۇچە ۋاقىت
ئۆتۈپ كېتىدۇ، دەپ ئويلاپ ئايىلىغا ئەھۋا-
لىنى بىر قۇر چۈشەندۈرۈپ قويۇپلا،
يەتتىنچى كۈنگە ئۆلگۈرۈپ كېلىمەن،
دەپتۇ ـ دە، قۇلان تۇلپارنى مىنىپ كۆككە
كۆتۈرۈلۈپتۇ.
ئەمدى گەپنى بۇ تەرەپكە يۆتكەيلى
شاھزادە نىزغاي يۇرتتىن چىقىپ كەتكىنىگە

ئالتە ـ يەتتە يىل بولۇپ قالغاندىن كېيىن،
ئۆگەي ئانىسى ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بوپتۇ.
ئەمما دادىسى ئۇنىڭ دەردىدە خىياللا سۇرۇ-
دىغان، خىسلەتلىك ئوغلى بىلەن
خىسلەتلىك قۇلان تانىڭ بىللە كېتىشىدىن
كۆڭلى سەل خاتىرجەمدەك قىلسىمۇ،
ئامراق بالىسىنىڭ ئوتى ئارامىنى بۇزىدىغان،
كېچىلىرى ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇدىغان بوپتۇ.
شاھزادە نىزغاينى ئويلايدىكەنتۇ، ئەمما ئۇنىڭ
نەدىلىكىدىن زادىلا خەۋەر تاپالماپتۇ.
كۆردۇق ياكى ئاڭلىدۇق دېگەن كىشىمۇ
چىقماپتۇ. مىنكۈن باتۇر شاھنىڭ كىچىك
خوتۇنىغا كەلسەك، ئۇ ئوردىغا قانداق كەلگە
بولسا شۇ پېتى تۇرۇپتۇ. مىنكۈن پادىشاھغا
بىرەر بالىمۇ تۇغۇپ بەرمەپتۇ. ئۇنىڭ
ھەرقانچە تۇغقۇسى بولسىمۇ، خۇدايىم بالا
بەرمەپتۇ. تۇغمىغانسېرى كېيىنلىكىدىن
ئەندىشە قىلىدىغان بوپتۇ. تۇغمىدىڭ دەپ
پادىشاھ مېنى ھامان بىر كۈنى ئوردىدىن
قوغلاپ چىقىرىدۇ. ئۇ مېنى قوغلىغىچىلىك
مەن ئۇنىڭ يولىنى قىلاي، دەپ نىيىتى
بۇزۇپتۇ. كۆڭلىگە بىر سۈيقەستنى پۈ-
كۈپتۇ. ئۇ خوتۇنىڭ ھىيلە ـ مىكىردە
شەيتانغا دەرس بېرىدىغان بىر ئاكىسى بار
ئىكەن. ئىككىسى گېپىنى بىر قىپتۇ.
مىنكۈن باتۇر پادىشاھنى زەھەرلەپ ئۆلتۈ-
رۈپ، ئاكىسى پادىشاھ بولىدىغان بوپتۇ.
تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈپ، پۇرسەت كۈ-
تۈپ يۈرۈپتۇ. مىنكۈن باتۇر پادىشاھ ئوغلى
نىزغاي قۇلان تاينى مىنىپ كەتكەندىن كې-
يىن، كەنجى ئايىلىنىڭ قۇلان تاينىڭ
يۈرىكىنى يېمەكچى بولغىنىنى، ئەمما ئۇنى

يېيەلمەيمۇ ئۆلمىگىنىنى ئويلاپ، كۆڭلىگە ھەر خىل گۇمانلار كېچىپ، شۇ ئىشتىن كېيىن ئۇ خوتۇنغا ئانچە يېقىنلاشمايدىغان، كۆرسىمۇ ئانچە بەك چىراي ئاچمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. كېيىنچە كىچىك خوتۇننى تاشقارىقى ئوردىغا چىقىرىۋەتكەنىكەن.

پەيتىنى قولغا كەلتۈرەلمەي تىت ـ تىت بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىدە نىزغايىنىڭ بىر ـ يۇرتنىڭ پادىشاھى بولۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىق خەۋىرى كەپتۇ. مىنكۆن باتۇر پادىشاھ مۇراسىمىنىڭ ئالتىنچى كۈنى يولغا چىقماقچى بوپتۇ. بۇ كىچىك خوتۇنى ئۇچۇن ياخشى پۇرسەت بوپتۇ. بۇ پۇرسەت ئۆتۈپ كەتسە، كېيىن مىنكۆن باتۇر پادىشاھنى ئۆلتۈرۈش تولۇڭ، ئۆزىنىڭ بېشى كېتىدىغانلىقىدىن قورقۇپتۇ. شۇ بەشىنچى كۈنى كەچتە خوشلىشىش يۈزىسىدىن مىنكۆن باتۇرنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇنىڭ يەيدىغان ياكى ئىچىدىغان بىرەر نەرسىسىگە ئۆتكۈر زەھەر سېلىۋەتمەكچى بوپتۇ. ئۇ خوتۇننىڭ يامان غەرىزىدىن غايىبى خەۋەر تاپقان قۇلان تۇلپار شاھزادە نىزغاي نەدە بولسا ئاڭلىسۇن، دەپ قاتتىق كىشنىگەنىكەن.

شۇنداق قىلىپ شاھزادە نىزغاي تاج كىيىش مۇراسىمىنىڭ بەشىنچى كۈنى كەچكە يېقىن مىنكۆن باتۇر پادىشاھ سەپەر تەييارلىقلىرىنى قىلىپ بولۇپ ئولتۇرسا، كىچىك خوتۇنى كىرىپتۇ. ئۇ مىنكۆن باتۇر پادىشاھقا:

ـــ باتۇر پادىشاھىم، ئەتە قۇتلۇق سەپەرگە ئاتلانماقچى بولۇۋاتىسىلا، ئوغلىمىز شاھزادە نىزغايىنىڭ شاھلىق تاجى كىيىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ مەنمۇ بەك خۇشال بولۇۋاتىمەن. مۇشۇنداق بىر ياخشى سەپەرگە مەن بىلەن خوشلاشماي ماڭسىلا قانداق بولىدۇ. بىرگە ئۆتكەن ئون نەچچە يىلنىڭ يۈزىنى قىلاملا. مەن سىلىگە ئۆز قولۇم بىلەن يوللۇق چېيىنى تەييارلاپ بېرەي، ـــ دەپتۇ. مىنكۆن باتۇر پادىشاھ گەپمۇ قىلماي ئولتۇرۇپتۇ. مۇشۇ خوتۇننىڭ ئاغرىپ قالدىم دەپ پەرياد كۆتۈرۈپ يېتىۋالغانلىقى، كېسىلىگە غايىپى جانۋارنىڭ يۈرىكى دورا بولۇپ قالغانلىقىنى، قۇلان تايىنى ئۆلتۈرۈشكە تەييارلانغاندا، ئۇنىڭ قاتتىق ـ قاتتىق كىشنىگىنى، نىزغايىنىڭ دەل شۇ پەيتتە يېتىپ كېلىپ يىلىنىپ ـ يالۋۇرغىنى، قۇلان تايىنىڭ قانات چىقىرىپ، ئوغلىنى ئۇچۇرۇپ ئېلىپ كەتكىنى كۆز ئالدىغا بىرمۇ بىر كېلىپ، خىيال سۈرۈپ ئولتۇرسا، كىچىك خوتۇنى چاينى كۆتۈرۈپ كىرىپ پادىشاھنىڭ چىنىسىگە قۇيۇپتۇ. مىنكۆن باتۇر پادىشاھ خىيال سۈرگەچ پىيالىنى قولغا ئاپتۇ. ئاغزىغا يېقىن ئاپىرىپ ئىچەي دەپ تۇرۇشىغا ئىشىك جالاقلىدە ئېچىلىپ شاھزادە نىزاي كىرىپ كەپتۇ. ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا:

ـــ دادا، چاينى ئىچمەڭ! ـــ دەپ تۇۋلىغىنىچە كېلىپ مىنكۆن باتۇرنىڭ قولىدىن چىنىنى ئېلىۋېلىپ، ئۆگەي ئانىسىغا قاراپتۇ. ئۆگەي ئانىسىنىڭ چىرايىدا قان قالماپتۇ. قورقۇپ پوت ـ قولىدا جان قالماپتۇ. جىنىنى ئېلىپ قېچىش ئۇچۇن ئىشىك تەرەپكە مېڭىپتۇ. ئەمما ئىشىكتە

تۇرغان خاس ياساۋۇللارنى كۆرۈپ توختاپ قاپتۇ. مىنكۇن باتۇر پادىشاھ:

— نىزغايمۇ سەن! ئوغلۇم نىزغايمۇ سەن؟! — دەپتۇ.

شاھزادە نىزغاي دادىسىنىڭ قولىدىن چىنىنى ئېلىپ تۇرۇپ:

— شاھ ئاتا، ھازىر ئەھۋاللىشىدىغان چاغ ئەمەس. ئالدى بىلەن كارامەتنى كۆرۈڭ، ئاندىن ئەھۋاللىشايلى، — دەپتۇ-دە، ياساۋۇللارغا دەرھال بىر ئىت كەلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. ئىت كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، بىر پارچە ناننى چايغا چىلاپ ئىتقا بېرىپتۇ. ئىت ناننى يەپلا پوككىدە يىقىلىپتۇ. مىنكۇن باتۇر پادىشاھ ھېچ ئىشنى ئەقلىگە كەلتۈرەلمەي نىزغايدىن:

— ئوغلۇم، بۇ نېمە ئىش، چايدا زەھەر بارمىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

شاھزادە نىزغاي ئۆزىنىڭ قۇلان تېپىنى مىنىپ قېچىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىنى، ئۆزىنى ئۆلتۈرمەك بولۇپ ئۆگەي ئانىسىنىڭ كولىغان ئورىسىنى، بۈگۈنكى بۇ زەھەرلەشنىڭ مەقسىتىنى، بۇ قەستلەرنى قۇلان تۇلپارنىڭ ئالدىن سېزىپ دادىسىنى، ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنى بىر قۇر سۆزلەپ بېرىپتۇ. مىنكۇن باتۇر پادىشاھنىڭ غەزىپى قاتتىق تۇتۇپتۇ. شۇ يەردىلا كىچىك خوتۇنىنى جاللاتقا تاپشۇرۇپتۇ. ئۇ ئىش شۇنىڭ بىلەن تۈگەپتۇ. ئاتا-بالا ئولتۇرۇپ باشقىدىن ئەھۋاللىشىپتۇ. شاھزادە نىزغاي قۇلان تۇلپارغا مىنىپ ئۇچقىنىچە قايسى يۇرتقا بېرىپ قالغانلىقى، قۇلان تۇلپارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن شاھلىق باغدا باغۋەنلىك قىلغانلىقى، ئۇ ئارىلىقتىكى ئىشلىرىنى كەچۈرمىشلىرىنى بىر قۇر سۆزلەپ بېرىپتۇ. مىنكۇن باتۇر پادىشاھ شاھزادە نىزغاينىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئادەم بولغىنىدىن بەك خۇشال بوپتۇ. قۇلان تۇلپاردىنمۇ قەۋەت مىننەتدار بوپتۇ. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ شاھزادە نىزغاينىڭ تاج كىيىش مۇراسىمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئەتىسى سەپەرگە ئاتلانماق بوپتۇ. شاھزادە نىزغاي دادىسىغا:

— باتۇر شاھ ئاتا، مېنىڭ تاج كىيىپ، تەختتە ئولتۇرۇش مۇراسىمىغا قۇتبۇل ئاكاممۇ قاتناشقان بولسا بەك ياخشى بولاتتى، — دەپتۇ. مىنكۇن باتۇر پادىشاھ:

— ئوغلۇم، ئاكاڭ قۇتبۇلنىڭ شەھىرى بەك يىراق ئاتلىق يىگىرمە كۈنلۈك يول. قانداق قىلغان بىلەن ئۈلگۈرەلمەيدۇ. سېنى مۇبارەكلەپ كېيىنچە بېرىۋالار، — دەپتىكەن، شاھزادە نىزغاي:

— باتۇر شاھ ئاتا، يول يىراقلىقىدىن خاتىرجەم بولۇڭ، قۇلان تۇلپارىم ئالتە ئايلىق يولنى بىر دەمدىلا بېسىپ بولىدۇ. سىلەر مىڭىپ تۇرۇڭلار. سىلەر ئۇ يۇرتقا بېرى بولغۇچە مەن قۇتبۇل ئاكامنى ئېلىپ ئارقاڭلاردىن يېتىپ بارىمەن، — دەپتۇ. ئاندىن قۇلان تۇلپارنىڭ قېشىغا كىرىپ ئەھۋالىنى ئېيتىپتۇ. قۇلان تۇلپار ئادەمدەك قاھقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. شاھزادە نىزغاي ھەيران بولۇپ:

— قۇلان تۇلپارىم، ھەجەپ كۈلۈپ كەتتىڭغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. قۇلان تۇلپار:

— سەن تاج كىيىش مۇراسىمىغا

قۇتبۇل ئاكاڭنىمۇ ئېلىپ بارماقچى بولۇۋاتىسەن، ئۇمۇ ئەتە ئەتىگەندە يولغا چىقىدۇ، — دەپتۇ. نىزغاي ھەيران بولۇپ:

— مېنىڭ ئىشىمدىن ئاكامنىڭ خەۋىرى بولمىسا، — دەپتۇ قۇلان تۇلپار:

— ئۇنىڭ سەۋەبىنى شۇ يەردە بىلىسەن، بىز ئەتە ئەتىگەنرەك يولغا چىقايلى، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى ئەتىگەندە شاھزادە نىزغاي دادىسى ۋە باشقا ھەمراھلار بىلەن يولغا چىقىپتۇ. قۇلان تاينىڭ خاسىيىتى بىلەن ئۇلار بىر ئايلىق يولنى بىر كۈندىلا بېسىپ، شۇ كۈنى كەچتىلا نىزغاينىڭ قېيناتىسىنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ بېرىپتۇ. مىنكۈن باتۇر پادىشاھ بىلەن تاھزادە نىزغاينىڭ قېيناتىسى سالاملىشىپ تۇرغاننىڭ ئۈستىگە شاھزادە قۇتبۇلمۇ ئۈچ خوتۇنى بىلەن كىرىپ كەپتۇ. ئۇ ئالدى بىلەن مىنكۈن باتۇر پادىشاھقا، ئاندىن نىزغاينىڭ شاھ قېيناتىسىغا سالام بەرگەندىن كېيىن، ئۇكىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. نىزغاي ئاكىسىدىن ئۆزىنىڭ بۇ ئىشىدىن قانداق خەۋەر تاپقانلىقىنى سوراپتۇ.

— مېنىڭ قېيناتام بەرگەن بىر ئاق قۇلان ئېتىم بار. ئۇ ئاخشام بىردىنلا زۇۋانغا كىرىپ سېنىڭ بۇ يەردىكى ئىشىڭنى، دادامنىڭمۇ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى شۇ ئاق قۇلان ئېتىمنىڭ گېپى بىلەن كەلدىم، — دەپتۇ. ئەسلىدە قۇتبۇل شاھزادىنىڭ ئاق قۇلان ئېتى بىلەن نىزغاي شاھزادىنىڭ قۇلان تۇلپارى بىر چەمەتلەردىن ئىكەن. ئاق قۇلان ئاتنىڭمۇ قۇلان تۇلپارغا ئوخشاش ئىشلارنى غايىبىي بىلىش خاسىيىتى بار ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ شاھزادە نىزغاينىڭ شاھلىق تاج كىيىپ، تەختتە ئولتۇرۇش مۇراسىمى خۇشال-خۇرام ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. شاھزادە نىزغاي تەختتە ئولتۇرغاننىڭ ئەتىسى شاھ قېيناتىسى ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇلار ئۇ پادىشاھنى ئىززەت-ئىكرام بىلەن يەرلىكىدە قويۇپتۇ. يەتتە نەزرىنى پۈتۈن يۇرتقا داستىخان سېلىپ نەزىر قىپتۇ. نەزىردىن كېيىن مىنكۈن باتۇر پادىشاھ بىلەن شاھزادە قۇتبۇل ئۆز ماكانلىرىغا قايتىپ كېتىپتۇ.

ئاڭلاشلارغا قارىغاندا شاھزادە نىزغاي دادىسى مىنكۈن باتۇر پادىشاھتەك يۇرتىنى ئادىل سوراپتۇ. ئەسكى-يامانلارنىڭ ئەدىبىنى بېرىپتۇ. ياخشىلارنىڭ قەدرىگە يېتىپتۇ. يېتىم-يېسىر، ئاجىز-مېيىپ، غېرىپ-غۇرۋالارنىڭ بېشىنى سىلاپتۇ. يۇرتى روناق تېپىپ خەلق توق ياشاپتۇ. دادىسىدەك ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈپ، ئۇزاق ھۆكۈم سۈرۈپتۇ. يەنە بىر ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ئىككى باجىسىنىڭ ئۆيىنى ئوردىغا كۆچۈرگۈزۈپ، ئۇلارغىمۇ يۇقىرى ئورۇن بەرگەنمىش.

ئېيتىپ بەرگۈچىلەر (كورلىدىن): **توختى موللا، ساۋۇت سىيىت، ھەسەنجان،** (لوپنوردىن): **قۇربان قاسىم، قەييۇم ئىمىن.**

توپلاپ رەتلىگۈچى: **مويىدىن سايىت.**

بۇ قىسىمنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى: **مۇھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن**

پالىچ كۆيئوغۇل

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. بۇ پادىشاھنىڭ ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس ئايىنىمۇ، كۈنىنىمۇ خىجىل قىلغىدەك تەڭداشسىز گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، پادىشاھنىڭ قىزى بالاغەتكە يېتىپتۇ. ئوردىدىكى ۋەزىرلەرنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ بۇ قىزغا كۆزى چۈشۈپتۇ. پادىشاھ بۇ ئەھۋالنى سېزىپ قاپتۇ.

پادىشاھ قىزىغا «ئەركەك چىۋىن» قونۇپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، ھاۋادا مۇئەللەق تۇرىدىغان بىر قەسىر بىنا قىلدۇرۇپتۇ. قىزىنى شۇ قەسىر ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ.

پادىشاھنىڭ «ئۇچار ئات» دەيدىغان بىر ئېتى بار ئىكەن. پادىشاھ بۇ ئاتقا مىنىپ ھەر كۈندە بىر قېتىم ئاشۇ قەسىرگە چىقىدىكەن. قىزنى يوقلاپ ئۇنىڭدا قانداق ئۆزگىرىشلەر بولىۋاتقانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن، قىزنىڭ ئېغىرلىقىنى مەخسۇس تارازا بىلەن ئۆلچەپ تۇرىدىكەن. قىزىدىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن مەخسۇس گۈزەتچىلەر قويۇلغان بولۇپ، ئۇلار نۆۋەت بىلەن قاراۋۇللۇق قىلىدىكەن. قىز ھاۋادىكى بۇ مۇئەللەق قەسىردە گۈزەتچىلەرنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا تۇرۇۋېرىپ بەكمۇ زېرىكىدىكەن. ئۇ ئاتىسىغا ئۆزىنى يەرگە ئېلىپ چۈشۈپ كېتىشىنى، ئادەملەر ئارىسىدا تۇرۇپ كۈن كۆچۈرۈشكە رۇخسەت قىلىشىنى تەلەپ قىلىپ يالۋۇرغان بولسىمۇ، ئاتىسى قىزىنىڭ تەلىپىگە زادىلا كۆنمەپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئوردىسىدا ئات باقىدىغان ناھايىتىمۇ ئىشەنچلىك بىر ئادىمى بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايلىق، قامەتلىك، ئەقىللىق بىر ئوغلى بار ئىكەن. بۇ ئوغۇل بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ قىزىغا مۇھەببەت قويۇپ، ئاشىق بولۇپ يۈرگەنىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئات باققۇچىنىڭ ئوغلى پادىشاھنىڭ ئېتىنى مىنىپ ھەر كۈنى بىر نۆۋەت «مۇئەللەق قەسىر»گە چىقىپ قىزنى يوقلاپ تۇرىدىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭدا پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن مۇھەببەتلىشىش ھېسسىياتى تېخىمۇ كۈچىيىشكە باشلاپتۇ. ئۇ بىر كېچىدە دادىسىنىڭ بىخوتلۇقىدىن ۋە پادىشاھنىڭ شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ ئۇچار ئاتنى مىنىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ «مۇئەللەق قەسىر»گە چىقىپتۇ. بۇ چاغدا گۈزەتچىلەرمۇ غەرق ئۇيقۇغا كەتكەن بولۇپ، ھېچنېمىنى تۇيماپتۇ. ئات باققۇچىنىڭ ئوغلى

www.uyghurkitap.com

پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن تېپىشىپ تاڭ ئاتقىچە ئۇنىڭ بىلەن ئويناپ ــ كۈلۈپ، ئەيش ــ ئىشرەت قىپتۇ ــ دە، تاڭ ئاتماستىلا يەنە ئۇچار ئات بىلەن يەرگە چۈشۈپ، ئاتنى ئۆز ئورنىغا جايلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ قىزنىڭ چىرايى بارغانسېرى گۈزەللىشىپ، سەمرىپ كېتىپتۇ. كېيىنكى نۆۋەتلەردە پادىشاھ قىزىنىڭ ئېغىرلىقىنى ئۆلچەپ كۆرگەندە ئۇنىڭ ئېغىرلىقى بارغانسېرى ئېشىپ چىقىپتۇ.

پادىشاھ قىزىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ مۇھاپىزەتچىلەرنى قاتتىق سوراق قىپتۇ. مۇھاپىزەتچىلەر پادىشاھدىن باشقا ھېچقانداق ئادىمىزاتنىڭ مۇئەللەق قەسىرگە كەلمىگەنلىكىنى ئېيتىپ ھېچنېمىگە ئىقرار بولماپتۇ. قىزنى سوراققا تارتسا قىزمۇ پادىشاھنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ ئۆزىگە ھېچبىر ئادىمىزاتنىڭ چېقىلمىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۆزىنى ئاقلاپ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشاھ ھەرقانچە قىلىپمۇ قىزىدىكى ئۆزگىرىشلەرنىڭ يىپ ئۇچىنى ئېنىقلىيالماپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پادىشاھنىڭ مۇئەللەق قەسىردە ساقلاپ يۈرگەن گۈزەل قىزىدا بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەر توغرىسىدىكى گەپ ــ سۆزلەر پۈتۈن شەھەر خەلقى ئارىسىغا تارقىلىپ بۇ ھەقتە سۆز ــ چۆچەكلەر كۆپىيىپ كېتىپتۇ. ھەتتا بۇ سۆز ــ چۆچەكلەر پادىشاھنىڭ ئۆز قۇلىقىغىمۇ ئاڭلىنىپ قاپتۇ.

پادىشاھ قىزىدىن ئۆزىگە كېلىۋاتقان بۇ ھاقارەتكە چىدىماي مۇئەللەق قەسىرنى باقىدىغان گۈزەتچىلەرنى ئۆلۈمگە بۇيرۇپتۇ. قىزنى بولسا قەسىردىن زېمىنغا چۈشۈرۈپ، زىندانغا ساپتۇ. پادىشاھنىڭ قىزىغا قاتتىق غەزىپى كەلگەنلىكتىن ئۇنى جاللاتلارغا بۇيرۇتۇپ قىلىچ بىلەن چاپتۇرۇپ ئۆلتۈرۈشنى ئويلاپ ئىشەنچلىك ۋەزىرلىرىدىن مەسلىھەت سوراپتۇ. لېكىن ۋەزىرلەرنىڭ ھېچقاندىقى پادىشاھنىڭ بۇ پىكرىگە قوشۇلماي پادىشاھنى غەزىپىنى بېسىۋېلىشقا، يېنىكلىك بىلەن ئىش كۆرمەي قىزىغا رەھىم قىلىشقا ئۈندەپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ قىزىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىش مەقسىتىدە پال ئاچقۇزۇپتۇ. پالچى: « پادىشاھى ئالەم، سىلەر تۇرۇۋاتقان بۇ شەھەردىن يەتتە كۈنلۈك يىراقلىقتىكى تاغ ئېتىكىدە ئاجىز، نامرات بىر تۇل خوتۇن بار ئىكەن. بۇ خوتۇننىڭ 18 يىلدىن بۇيان پالەچ بولۇپ، ئۇياندىن بۇيانغا ئۆرۈلەلمەي ياتقان بىر لەقۋا ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ پالەچ ئوغۇل ھازىر 25 ياشقا كىرىپتۇ. شۇ پالەچ ئوغۇل بىلەن سىلىنىڭ قىزلىرىنىڭ نىكاھى قوشۇلىدىكەن. قىزلىرىنى بۈگۈندىن باشقا ھەرقانداق كىشىگە نىكاھلىنىشقا مەجبۇرلىغانلىقلىرىنىڭ نەتىجىسى چىقمايدىكەن دەپتۇ.

پادىشاھ پالچىدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئوردىدىكى ھەممە ۋەزىر ــ ۋۇزۇرالارنى، ئەمىر ــ سىپا بەگلەرنى، ھەرقايسى چوڭ ــ كىچىك شەھەرلەرگە ئاتلاندۇرۇپ پالچى ئېيتقان پالەچ ئوغۇلنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. پادىشاھ بۇ پالەچ ئوغۇلنى مەخسۇس مەپە ۋە بىر ۋەزىرنى ئەۋەتىپ چاقىرتىپ ئەكەلدۈرۈپتۇ. قىزنى زىنداندىن چىقىرىپ، ئۈچ كۈن توي ئۆتكۈزۈپ مەجبۇرى ھالدا پالەچ ئوغۇلغا نىكاھلاپ، پالەچ ئوغۇلنىڭ تۇرۇشلۇق ماكانىغا ئۈچ ئاتلىق مەپىدە ئەۋەتىۋېتىپتۇ. ئۆزى خاتىرجەم ھالدا پادىشاھلىقىنى داۋام

ئەتكۈزۈپتۇ. قىزنى ئۇنتۇپتۇ.

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن پالەچ كۈيئوغۇلدىن ئاڭلايلى: پالەچ ئوغۇل بىر تاغنىڭ باغرىدىكى كىچىككىنە گەمە ئۆيدە تۇل ئانىسى بىلەن بىللە ياشايدىكەن، تۇرمۇشى بەك نامرات ئىكەن. پادىشاھنىڭ قىزى پالەچ ئوغۇلنىڭ ئەمرىگە ئۆتۈپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن: «تەقدىر پېشانەمگە پۈتكەن قىسمەت شۇ ئوخشايدۇ، ئەمدى ماڭا تەقدىردىن پۈتۈلگەن بۇ قىسمەتنى كۆرمەكتىن باشقا ھېچبىر ئامال يوق» دەپ تونۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆي تۇتۇپ، يېڭى تۇرمۇشنى باشلاپتۇ.

ئوغۇلنىڭ ئانىسى تاغ باغرىدىن ئوتۇن-تەمەچ، تېزەكلەرنى تېرىپ ئەكەلىدىكەن، پادىشاھنىڭ قىزى بولسا ئۆيدە ئولتۇرۇپ تاماق ئەتكەچ، پالەچ ئېرىدىن خەۋەر ئالىدىكەن. قىز پالەچ ئېرىنىڭ بەدەنلىرىنى كۈندە ئىككى قېتىم ئىللىق سۇ بىلەن يۇيۇپ پاكىزلاپ، ھەر خىل دورا-دەرمانلەرنى قايىنتىپ ئىچكۈزۈپتۇ. مەززىلىك تاماقلارنى يېگۈزۈپتۇ. تەرەتلىرىنى پاكىزلاپتۇ. تاغ ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ ئۇرۇقىنى ۋە ھەر خىل تاغ گىياھلىرىنى ئېزىپ ئۇنىڭ بەدەنلىرىگە سۈركەپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، پالەچ ئوغۇلنىڭ كېسىلى ئاستا-ئاستا ساقىيىشقا باشلاپتۇ. ئۆيىدىن-بۇيانغا ئۆرۈلەلەيدىغان، قول-پۇتلىرىنى ھەرىكەتلەندۈرەلەيدىغان، ھاجەت ئۈچۈن سىرتقا ئۆمىلەپ مېڭىپ چىقالايدىغان بولۇپتۇ.

پادىشاھنىڭ قىزى پالەچ ئېرىنى ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭالايدىغان قىلىش ئۈچۈن، يۇمشاق، تەملىك نان-توقاچلارنى تەييارلاپ بۇ نان-توقاچلارنى ئۇ ياتىدىغان جاينىڭ يېنىدىكى تامدىن تاكچە ئويۇپ شۇ تاكچىغا ئېلىپ قويۇپتۇ. ئېرى «قورسىقىم ئاچتى، نان!» دەپ زارلانسىمۇ ئۇنىڭغا تاكچىدىن نان ئېلىپ بەرمەپتۇ. قورسىقى ئېچىپ چىدىيالمىغان پالەچ ئوغۇل ئاستا مىدىرلاپ ئورنىدىن قوزغىلىپ تامنى تۇتۇپ ئېگىزگە قول ئۇزىتىپ ناننى ئېلىپ يەپتۇ. خوتۇنى ئېرىنىڭ پالەچلىكتىن پاتراق قۇتۇلۇشى ئۈچۈن، نان قويىدىغان تاكچىنى كۈندىن-كۈنگە ئېگىزلىتىپتۇ. ئېرى زارلانسىمۇ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلماپتۇ. بىر نەچچە ھەپتە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، پالەچ ئېرى ئۆيىنىڭ تورۇسىغا ئېسىپ قويۇلغان تاختاي ئۈستىدىكى ناننى ئۆرە تۇرۇپ ئېلىپ يېيەلەيدىغان بولۇپتۇ.

ئەمدى ئۇ ئېرىغا ئىككى دانە قولتۇق تايىقى ياساپ بېرىپتۇ. پالەچ ئېرى ھاسىغا تايىنىپ ئۆي ئىچىدە مېڭىپ مەشق قىپتۇ. ئاستا-ئاستا ئۆي سىرتىغا چىقىپ ئۇياق-بۇياققا ماڭالايدىغان بولۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ خوتۇنىنىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىشلەپ بېقىشى ۋە داۋالىشى نەتىجىسىدە ئۈچ ئايدىن كېيىن، پالەچ ئوغۇل پالەچلىك ئازاۋىدىن قۇتۇلۇپ تەل-تۆكۈس ساقىيىپتۇ. ئۇنىڭ چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ چىرايلىق، قەددى قامەتلىك، كۆچلۈك بىر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ.

بۇ ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن تۇرمۇشنى باياشات ئۆتكۈزۈش ئىمكانىيىتىنى ئىزلەپ، ئېرى تاغدىن ئوتۇن يىغىپ، بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، ئۇنىڭ پۇلىغا يىپ، يىپەكلەرنى ۋە ھەرخىل رەختلەرنى سېتىۋېلىپ خوتۇنىغا ئەكىلىپ بېرىپتۇ. خوتۇنى چىرايلىق ياستۇقلارنى، رومال، ياغلىقلارنى تەييارلاپتۇ. ئېرى ئۇنى بازارغا ئاپىرىپ

www.uyghurkitap.com

سېتىپ، تۇرمۇشقا ئېھتىياجلىق ھەرخىل لازىمەتلىك نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ كەپتۇ.

ئېرى ئوتۇنچىلىق قىلىپ، خوتۇنى تىككۈچىلىك ۋە كەشتىچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ تۇرمۇشى تېز ياخشىلىنىپ باياشاد، خۇشال ـ خۇرام تۇرمۇش كۆچۈرۈشكە باشلاپتۇ. ئۇلار توي قىلىپ توققۇز ئايدىن كېيىن، خوتۇنىنىڭ قورسىقى يوغىناپ ئېغىرلىشىپ ئاخىرى پاقلاندەك بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. پالەچ ئوغۇلنىڭ ئانىسى تەقدىردىن ئۆز ئوغلىغا يۈزلەنگەن بۇ بەخت ـ ئامەتلەردىن سۆيۈنۈپ ياراتقان ئاللاھغا يۈزمىڭ شۈكرىلەر ئېيتىپتۇ. تىرىشچان، ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان كېلىنىگە بەش ۋاقلىق نامىزىدا دۇئا قىلىپ، ئاللاھ ـ تائالادىن ئۇنىڭغا بەخت تىلەپتۇ. ئارىدا بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، پالەچ ئوغۇلنىڭ ئانىسى ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. پالەچ ئوغۇل ئانىسىنىڭ ۋاپاتىنى كەڭتاشا ئۇزىتىپتۇ. بۇ بىر جۈپ ئەر ـ خوتۇن ئىناق خاتىرجەم ئائىلە تۇرمۇشىنى داۋام ئەتكۈزۈپ ئارىدا 30 يىل ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. بۇ ۋاقىت ئىچىدە ئۇلار بەش ئوغۇل، ئۈچ قىز بالىلىق بولۇپتۇ. ئۇلار جاپا ـ مۇشەققەتتىن، ھېرىش ـ چارچاشتىن قورقماي ئاددىي ـ ساددا ياشاپ، تىرىشىپ ئەمگەك قىلىپ ئۆزى تۇرۇشلۇق شەھەر بويىچە كاتتا بىر بابغا ئايلىنىپتۇ. ئۇن نەچچە ئېغىزلىق كاتتا ئۆي ـ ئىمارەت ياسىتىپتۇ. بۇ 30 يىل ۋاقىت ئىچىدە پادىشاھ قىزىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىپتۇ. لېكىن پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن كۈيئوغلى پادىشاھنى زادىلا ئۇنۇتماپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھنىڭ كۈيئوغلى پادىشاھ قېيىن ئاتىسىغا خەت يېزىپ پادىشاھنى ئۆزىنىڭ ھۇزۇرىدا مېھمان بولۇپ قايتىشقا تەكلىپ قىپتۇ. پادىشاھ ئۆزىگە تەكلىپ ئەۋەتكەن كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ كۈيئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلمەپتۇ. پادىشاھ تەكلىپكە ئاساسەن، ئۆزىنىڭ خانىشىنى، ۋەزىرلىرىنى باشلاپ «پالەچ كۈيئوغۇل»نىڭ شەھىرىگە بېرىپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا كەپتۇ. پادىشاھ بىلەن بىللە كەلگەن مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قىز چىقماپتۇ. لېكىن كۈيئوغۇل نەۋرە ـ چەۋرىلەر ۋە يۇرت خەلقى چىقىپتۇ.

پادىشاھ بۇ يەرگە كەلگەندە، ئۆزىنى مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىلغان كىشىنىڭ ھويلا ـ ئاراملىرى، يەر ـ زېمىنلىرى، مال ـ دۇنياسىغا قاراپ ھەقىقەتەن كاتتا بىر بايۋەتچە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپتۇ.

پالەچ كۈيئوغۇل پادىشاھ قېيىن ئاتىسى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن مېھمانلارنىڭ شەرىپى ئۈچۈن، ئازادە، گۈزەل، ھاۋالىق باغ ئايۋانلارغا ۋە بىر قانچە ئۆيلەرگە زىلچا مەرۇزىلارنى ئەتلەستىن تىكىلگەن يۇمشاق كۆرپىلەرنى قات ـ قات سېلىۋېتىپتۇ. نۇرغۇن قوي ـ قوتازلارنى سويۇپ يوغان قازانلاردا سېمىز گۆشلەرنى قايناتىپتۇ. مېھمانلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ ھەرخىل يۇمشاق، ئوخشىتىپ پىشۇرۇلغان نان ـ توقاچلارنى، مەززىلىك تائاملارنى، شورپا ۋە گۆشلەرنى، ھەرخىل يەل يېمىش ـ قەنت ـ گېزەكلەرنى تۆكۈۋېتىپتۇ. مەي شاراپلارنى ئارقىمۇ ئارقا ئەكىلىپ تۇرۇپتۇ. مېھمانلارنىڭ كۆڭلى راسا ئېچىلىپتۇ. پادىشاھ راسا خۇش كەيىپ بولغان چاغدا پادىشاھنىڭ قىزى ئىچكىرىكى ئۆيدە تۇرۇپ، پادىشاھقا، ئۆزىنىڭ كىچىك ۋاقتىدا شاھ قەسرىدە ئاڭلىغان مۇزىكىسىنى چېلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ مۇزىكىنى

ئاڭلاپ دەرھال بۇنىدىن 30 يىل بۇرۇنقى زىنىدانغا سالغان ۋە ئاخىرىدا بىر پالەچ لەقۋا يىگىتكە مەجبۇرى نىكاھلاپ بېرىپ كۆزدىن نېرى قىلغان قىزىنى ئەسكە ئاپتۇ . مۇزىكا توختىغاندىن كېيىن ، ساھىپخانغا تەلەپ قويۇپ ئۇ مۇزىكىنى قايتا - قايتا چالدۇرۇپ ئاڭلاپتۇ . ئالتىنچى كۈنى قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ . كۈيئوغۇل قېيىن ئاتىسى ، قېيىن ئانىسى ۋە بىللە كەلگەن مېھمانلارنىڭ ھەممىسىگە ئۆز لايىقىدا يوللۇق نەرسە كېرەكلەرنى سوۋغا قىلىپ چىرايلىق ئۇزىتىپ قويۇپتۇ .

پادىشاھمۇ ئۆز شەھىرىگە قايتىش ۋاقتىدا ئۆزىنىڭ كۈيئوغلىنى ۋە ئۇنىڭ خوتۇن بالا - چاقىلىرىنى ئۆزىنىڭ ھوزۇرىغا مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىپتۇ .

ئارىدىن بىر ئاي ۋاقىت ئۆتكەندە ، كۈيئوغۇل خوتۇن ، بالا - چاقىلىرى ۋە يۇرت مەھەللىدىكى بىر قىسىم ئەل - ئاغىنە ، ئۇرۇق - تۇغقانلار بىلەن بىللە پادىشاھنىڭ ھوزۇرىغا مېھماندارچىلىققا كەپتۇ .

پادىشاھ ئۆزى تەكلىپ قىلغان مېھمانلارنىڭ ئالدىغا ۋەزىرلىرىنى ، ئوردا بەگلىرىنى چىقىرىپ قىزغىن قارشى ئاپتۇ . بىر قانچە كۈن كاتتا زىياپەت بېرىپ مېھمان قىپتۇ . مېھمانلار شەرىپىگە ئويۇن - تاماشا ۋە بەزمىلەرنى ئويۇشتۇرۇپتۇ . قىزىمۇ تونۇشلۇق بەرمەپتۇ . بەزمە راسا قىزىپ ئەۋجىگە چىققاندا ، پادىشاھنىڭ قىزى مۇزىكا ياڭرىتىپتۇ . بەزمىدە ئولتۇرغان بارلىق بەزمە ئەھلى بۇ يېقىملىق مۇزىكىنى ئاڭلاپ كۆڭۈللىرى تېخىمۇ ھوزۇرلىنىپتۇ . ئۇلار بۇ مۇزىكىنى قايتا - قايتا چالغۇزۇپ تىڭشاپتۇ .

ئاخىرىدا پادىشاھنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ قىزىنى ئەسلەپ ئىختىيارسىز ھالدا ئىقىپ چىققان تارام - تارام كۆز ياشلىرى زىناق ۋە ساقال - سامبۇتلىرىنى ئارىلاپ چىپىلداپ يەرگە تامچىلاپتۇ . پادىشاھ ئۆزىنى تۇتالماي بۇقۇلداپ يىغلاپ كېتىپتۇ . بەزمە ئەھلى پادىشاھقا تەسەللى خاتىر ئېيتىپ كۆڭلىنى ياساپتۇ . ئاران دېگەندە پادىشاھ كۆز ياشلىرىنى توختىتىپ ، مۇزىكا چالغان مېھماننىڭ كىم بولىدىغانلىقىنى سوراپتۇ . پادىشاھنىڭ قىزى ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ، يۈزىدىكى چۈمبەلنى ئېلىۋېتىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ تەزىم قىپتۇ . ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپتۇ . پادىشاھ قىزىنى ئەمدى تونۇپ ئۇنى ئاتىلىق مېھرى بىلەن باغرىغا بېسىپتۇ . مەڭزىلىرىگە سۆيۈپتۇ . پالەچ كۈيئوغۇل بىلەن قايتىدىن قول سىقىشىپ كۆرۈشۈپتۇ . نەۋرىلىرىنى قۇچاقلىرىغا ئېلىپ ئويىنىتىپ مەڭزىلىرىدىن سۆيۈپتۇ .

پادىشاھمۇ ياراتقان ئۇلۇغ تەڭرىگە شۈكرى ئېيتىپتۇ . مېھمانلارنى چىرايلىق ئۇزىتىپ يولغا سېلىپتۇ . ئارىدىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا پادىشاھ كۈيئوغلىغا مەخسۇس نامە يېزىپ كىشى ئەۋەتىپ كۈيئوغلىنى ، قىزىنى ۋە نەۋرە - چەۋرىلىرىنى ئۆز ئوردىسىغا ئەكەلدۈرۈپتۇ . ئۆزىنىڭ پادىشاھلىقىنى كۈيئوغلىغا ئۆتۈنۈپ تەختنى ئۇنىڭغا بوشىتىپتۇ .

پالەچ ئوغۇل پادىشاھلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ مەملىكەتنى ئادالەت بىلەن ئىدارە قىلىپ ، ئەلنى خاتىرجەم قىلىپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ .

ئېيتىپ بەرگۈچى چۆچەك يېزا مائارىپ گورۇپپىسىدىن : **ئاۋۇت ساۋۇت**

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئالتۇن بۆك

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زاماندا چەت بىر يېزىدا نا-
هايىتى ئاچكۆز بىر باي ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ
ئاچكۆزلۈكتىكى داڭقى يىراق - يېقىنغا پۇر
ئىكەن. باي ناتوغرا يوللار بىلەن ئۆزىگە
نۇرغۇن دۇنيا - دەپىنە توپلىۋاپتۇ. ئەمما،
يېزا خەلقى نامراتچىلىقتا ئۆتۈپتۇ. شۇ كۈن-
لەرنىڭ بىرىدە بۇ ئاچكۆز باينىڭ قورۇسىدا
ئالتۇن بۆكلۈك قۇچقاچ پەيدا بولۇپ قاپتۇ.
بۇنى كۆرگەن باينىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ
ئالاق - جالاق بولۇپ كېتىپتۇ - دە، ئامال
قىلىپ ئالتۇن بۆكنى قولغا چۈشۈرۈشنىڭ
كويىغا چۈشۈپتۇ.

قىيىشقاندەك ئالتۇن بۆكلۈك قۇچ-
قاچمۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئاچكۆز باينىڭ
ھويلىسىدا بولىدىكەن ۋە:

— سېنىڭ لاتا دوپپاڭ بار، مېنىڭ
ئالتۇن دوپپام بار دەپ ئۈچ رەت سايراپ
باينى زاڭلىق قىلىپ قويۇپ ئۇچۇپ كېتى-
دىكەن. بۇ ئىش ئۇدا بىر نەچچە كۈن
تەكرارلانغاندىن كېيىن ئىزا - ئاھانەتكە
چىدىمىغان باي نۇرغۇن خىزمەتكارلىرىنى
ئاجرىتىپ ئۈچ كۈن ئىچىدە نەدىن بولمى-
سۇن ئالتۇن بۆكلۈك قۇچقاچنى قولغا
چۈشۈرۈپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئەگەر قۇ-
رۇق قول قايتىپ كېلىدىغان بولسا قاتتىق
جازاغا تارتىلىدىغانلىقلىرىنى جېكىلەپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن باينىڭ خىزمەتچىلىرى
ساراسىمىگە چۈشۈپ ئەس - ھوشىنى يوقى-
تىپ تەرەپ - تەرەپكە يۈگۈرۈشكىنىچە
ئالتۇن بۆكلۈك قۇچقاچنى ئىزدەپ چىقىپ
كېتىپتۇ.

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ
ئۈچىنچى كۈنى سەھەردە باينىڭ ئىككى نە-
پەر خىزمەتچىسى توققۇز تەزىم قىلىپ، تاغ
ئۆڭكۈرىدىن تۇتقان ئالتۇن بۆكلۈك قۇچ-
قاچنى باينىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. ئاچكۆز
باي خۇشاللىقتا قوللىرىنى سادەك كېرىپ،
ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ، ئالتۇن بۆكنى
قولىغا ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتۈپتۇ. ئارقى-
دىن ئالتۇن بۆكنى بېشىغا كىيىپتۇ - دە،
قۇچقاچقا ئەسكى لاتا بۆكنى كىيدۈرۈپ
قويۇپ بېرىپتۇ.

بۇ ئىشتىن كېيىن باي ھەر كۈنى
ئالتۇن بۆكنى كىيىپ ھويلىسىغا چىققاندا
لاتا بۆك كىيگەن ھېلىقى قۇچقاچمۇ باينىڭ
ھويلىسىدىكى چىنارنىڭ شېخىدا پەيدا بو-
لىدىكەن. بۇنى كۆرگەن ئاچكۆز باي
كۆرەڭلىگەن ھالدا:

— سېنىڭ لاتا دوپپاڭ بار. مېنىڭ
ئالتۇن دوپپام بار — دەپ كۆز - كۆز قىلىپ
ئەنتىنى ئېلىشقا باشلاپتۇ. قۇچقاچ بولسا
چىنار شېخىدا ئۈن - تىنسىز بىر ھازا ئول-
تۇرغاندىن كېيىن كۆزدىن غايىپ
بولىدىكەن. ئاچكۆز باينىڭ تەنلىرى يېيى-
لىپ، قورساقلىرى باداڭدەك كېرىلىشكە
باشلاپتۇ.

بىر كۈنى ئاچكۆز باي ئالتۇن بۆكنى، يىراق ـ يېقىندىكى چوڭ شەھەرلەردىن كاتتا بايلارنى چاقىرىپ، ئۇلارغا چاي راسلاپ كۆز ـ كۆز قىلماقچى بولۇپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە مېھمانلارنىڭ ئالدى كېلىشكە باشلاپتۇ. لېكىن، تۈن بويى بەزمە ئويناپ ئۇيقۇسىز قالغان ئاچكۆز باي ئەتىگەنلىكى ئورنىدىن تۇرالماپتۇ. بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن قۇچقاچ باينىڭ ئوچۇق تۇرغان تۈڭلۈكىدىن كىرىپ ئىلغىدا ئىلغلىق تۇرغان ئالتۇن بۆكنى كىيىپ، لاتا بۆكنى ئىلغىغا ئىلىپ قويۇپتۇ ـ دە، ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

كۈن نەيزە بويى ئۆرلەپ هويلا ـ ئارام مېھمانلار بىلەن تولۇشقا باشلىغاندا، خىزمەتكارلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئويغانغان باي ئالدىراپ ـ تېنەپ كىيىنىپ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. شۇ چاغدا ئالتۇن بۆكلۈك قۇچقاچ هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چىنار شېخىدا پەيدا بولۇپتۇ ـ دە.

— سېنىڭ لاتا دوپپاڭ بار، مېنىڭ ئالتۇن دوپپام بار — دەپ، سايراشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغ ئاچكۆز باي بېشىغا كىيىپ چىققىنى قۇچقاچقا كىيگۈزۈپ قويغان ئەسكى لاتا بۆك ئىكەنلىكىنى سېزىپتۇ. ئاچكۆز باي تۈگىمەس ئىزا ـ ئاھانەتكە قالغانلىقى ئۈچۈن ئەقلىدىن ئېزىپتۇ. مېھمانلار بىر دەمدىلا ئىشنىڭ ئەسلىنى بىلىشىپ، ئاچكۆز باينى مەسخىرە قىلىشىپ قانغىچە كۈلۈشۈپ بىر ـ بىرلەپ تارقاپتۇ.

ئاچكۆز باي شۇ كۈندىن باشلاپ هالىدىن كېتىپ ماغدۇرسىزلىنىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپتۇ. ئالتۇن بۆكلۈك قۇچقاچ هەر كۈنى بۇرۇنقىدەك سايراشنى داۋاملاشتۇرۇشقا باشلاپتۇ.

بىر كۈنى ئاچكۆز باي خىزمەتكارلىرىنى ئالدىغا يەنە بىر قېتىم يىغىپ، ئالدىنقى قېتىمدىكىدىنمۇ قاتتىقراق جېكىلەپ هېلىقى قۇچقاچنى نەدىن بولمىسۇن تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. زالىمنىڭ زۇلمىدىن قورققان خىزمەتكارلار بىر نەچچە كۈن قۇچقاچنىڭ كەينىدىن تاغمۇ ـ تاغ، باغمۇ ـ باغ قوغلىشىپ يۈرۈپ ئاخىرى بىر باغدىن تۇتۇپ ئاچكۆز باينىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. دەرغەزەپكە كېلىپ، پىغانى ئۆرلەپ، كۆزلىرى چانىقىدىن چاچراپ چىققۇدەك بولۇپ كەتكەن باي دەرھال ئالتۇن بۆكلۈك قۇچقاچنى قولىغا ئېلىپ ئۇنىڭ بويىنىنى چىشلەپ ئۈزۈۋېتىپ پۇخادىن چىقماقچى بويىتۇ ـ دە، ئاغزىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. بى ئەجەل قازا يەتكەنلىكىنى سەزگەن قۇچقاچ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ باينىڭ قارنىغا كىرىپ كېتىپتۇ ـ دە، باينىڭ ئىچىنى تاتىلاشقا باشلاپتۇ. ئاچكۆز باي بولسا قاتتىق بىئارام بولۇپ يەر قاسىپ يۇمىلاشقا باشلاپتۇ. تېۋىپ چاقىرىپ ئۇنىڭ دورىسىنى ئىچىشكىمۇ ئۈلگۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ ئىچكەن دورىسى سۈرگە دورىسى بولغاچقا قورسىقى تېخىمۇ تولغاشقا باشلاپتۇ. ئاچكۆز باي ئىككى نەپەر خىزمەتچىسىنىڭ بىرىگە بىر دانە ئاي پالتا، يەنە بىرىگە چوڭ بىر توقماقنى تۇتقۇزۇپتۇ ـ دە:

— مەن هازىر قەي قىلىمەن. ئاشۇ چاغدا هېلىقى ناكەس قۇچقاچ ئۇچۇپ چىقىشى مۇمكىن. سىلەر ئۇنى راسا كېلىشـ

(داۋامى 197 ـ بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

هېكايەتلەر

نەشرگە تەييارلىغۇچى : تۇرسۇن مۇھەممەت

ئاياللارنىڭ ھىيلە ـ مىكىرلىرى توغرىسىدا

شۇنداق ھېكايەت قىلىندۇركى : بىر خوتۇننىڭ بىر ئاشنىسى بار ئىكەن . ھەر قېتىم ئېرى سودا بىلەن سەپەرگە چىقىپ كەتكەندە خوتۇن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئاشنىسىنى ئۆيىگە چاقىرىپ كېلىپ خىلۋەت قىلىشىدىكەن . كۈنلەردىن بىر كۈنى خوتۇن ئېرىنىڭ سەپەرگە چىقىپ كەتكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ ، خىلۋەت قىلىش ئۈچۈن كەچ كىرگەندە ئاشنىسىنى ئۆيىگە باشلاپ كەپتۇ . شۇ چاغدا ئېرى سەپەردىن قايتىپ كەلگەنىكەن . ئۇ ئېرىنى كۆرۈپ قاتتىق ھودۇقۇپتۇ . ئېرى بولسا ئۇنىڭ ئاشنىسىنى كۆرۈپ :

ــ بۇ كىم ؟ ــ دەپ سوراپتۇ .

خوتۇنى دەرھال :

ــ بۇ قازىنىڭ غولامى بولىدۇ ــ يۇر قازىنىڭ ئالدىغا بارىمىز . ئۇزۇن مۇددەت بولدى سەن مېنى بىنەپەقە تاشلاپ كەتتىڭ . شۇ سەۋەبتىن مەن ئۇستىڭدىن ئەرز قىلىپ بۇ غولامنى باشلاپ كەلگەنىدىم . يۇر قازى ئالدىغا ! ــ دەپتۇ . ئېرى بولسا خوتۇنىغا نۇرغۇن ئۆزرە ئېيتىپ ئاران قۇتۇلۇپتۇ .

* *

بىر خوتۇن بىر ئەرنى ئاشنا تۇتقانىكەن ، ئۇ ئادەمنىڭ بىر غولامى بار بولۇپ ، قەددى ـ قامىتى ناھايىتى كېلىشكەنىكەن . خوتۇننىڭ كۆڭلى غولامغا ئېغىپتۇ . بىر كۈنى ئۇ ئادەم غولامغا ئاشنىسىنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ . خوتۇن غولامنى كۆرۈش بىلەنلا :

ــ سېنى خوجايىنىڭدىن مىڭ مەرتىبە ياخشى كۆرىمەن . ئەمدى سەن بار يەردە خوجايىنىڭنى نېمە قىلارمەن ! ــ دەپ ، غولامنى ئۆيىگە باشلاپ كىرىپ كېتىپتۇ . غولامنىڭ خوجايىنى ئۇنى بىر ھازاغىچە ساقلىغان بولسىمۇ ، چىقمىغانلىقىنى كۆرۈپ ئارقىدىن خوتۇننىڭ ئۆيىگە كەپتۇ ۋە غولامنى سوراپتۇ . خوتۇن :

ــ غولام بۇ يەرگە كەلمىدى ، ــ دەپتۇ . دەل شۇ ئەسنادا خوتۇننىڭ ئېرى كېلىپ قاپتۇ ۋە :

— بۇ كىم بولىدۇ ؟ غولام دېگەـ
نىڭچۇ ؟ — دەپ سوراپتۇ. خوتۇنى بىر ئاز
گەپ قىلماي تۇرۇپ، دېگەندەك ئىشارەت
قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئادەم
كەتكەندىن كېيىن خوتۇنى ئېرىگە:
— غولام دېگىنىم ھېلىقى ئادەمنىڭ
قۇلى ئىكەن، ئۇ ناھايىتى كېلىشكەن يىگىت
بولۇپ، خوجايىنى ئۇنى ئۇرۇپ سۈرۈپ —
توقاي قىلغانىكەن. ئۇ قېچىپ بىزنىڭ ئۆيگە
كەلگەنىدى. مەن ئۇنى بالىخانىغا يوشۇرۇپ
قويغان. ئەمدى چىقىپ قاراپ بېقىڭ، —
دەپتۇ.

* *

بىر كۈنى بىر خوتۇن ئاشنىسىنى
ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ ۋە ئېرىنىڭ دۇكىنىغا:
« ئۆيگە ھامامىنىڭ قىزى مېھمان بولۇپ كې-
لىپ قالغانىدى، شۇڭا ماڭا مېھماندارچىلىق
ئۈچۈن نازۇ — نېمەتلەرنى ئەۋەتىپ بەرسە-
ڭىز » دەپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
ئېرى ئۇنىڭغا نازۇ — نېمەتلەرنى ئېۋەتىپ
بېرىپتۇ. خوتۇن ئاشنىسىنى ئۆيدىكى پەردە
كەينىگە يوشۇرۇپتۇ. كەچتە ئېرى ئۆيگە
قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇ ئېرىگە:
— سىز بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇۋەرمەڭ
ھامامىنىڭ قىزى سىزدىن خىجىل بولۇپ
چىقالمايۋاتىدۇ، — دەپ ئېرىنى قورۇس-
دىكى باشقا بىر ئۆيگە چىقىرىۋېتىپ
ئاشنىسى بىلەن داۋاملىق خىلۋەت قىلىشقا
باشلاپتۇ. ئۈچىنچى كۈنگە كەلگەندە
ئاشنىسى ئۇنىڭدىن زېرىكىپ سىرتقا چىقـ
ماقچى بولغاندا خوتۇن ئۇنىڭدىن مەرنى
ئۆزەلمەي ئۇنىماپتۇ. ئاشنىسى ئاخىر پۇر-
سەت تېپىپ ئۆيدىن قېچىپ چىقىپتۇ.
خوتۇن ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ چىقىپ
ئېسىلىپتۇ ۋە قېچىپ كەتمىسۇن دەپ
ۋارقىراپتۇ. شۇ ئەسنادا ئېرى چىقىپ كەپـ
تۇ. خوتۇنى بولسا تېخىمۇ يۇقىرى ئاۋازدا
ۋارقىراپ — جارقىراپ ئېرىگە:
— قەسەم خۇداغىكى بۇ كىشى ئۆيـ
دىكى ھامامىنىڭ قىزىنىڭ ئېرى بولىدۇ. ئۇ
خوتۇنۇم ئۈچ كۈن بولدى يوقاپ كەتتى،
مەن ئۇنى تالاق قىلىۋېتىمەن دەيدۇ. مەن
ئۇنىڭغا خوتۇنىنىڭ بۇ پەردە تۇرغىلى ئۈچ
كۈن بولغانلىقىنى ئېيتسام ئۇ
ئىشەنمەيۋاتىدۇ. شۇڭا ئۇنى كەتكۈزمەي
سىزنى ساقلاپ تۇرغانىدىم. ئۇنىڭغا
گۇۋاھلىق بەرسىڭىز، — دەپتۇ. ئېرى بولسا
گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈپ بېرىپتۇ. ئۇ كىشى
تالاق قىلماسلىققا ماقۇل بولۇپ كېتىپ قاپتۇ.

* *

بىر خوتۇن بىر ئەتتارىنىڭ مال —
مۈلكىنىڭ قەستىگە چۈشۈپتۇ ۋە بىر كۈنى
ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئەرز قىلىپ:
— سىزنىڭ خوتۇنۇڭ مېنىڭ ئېرىم
بىلەن ناشايان ئىشلارنى قىلماقتا، دەپتۇ.
لاتىپۇرۇش ئۇنىڭ سۆزىدىن گۇمان قىلىپ،
ئۇنى رەت قىپتۇ. خوتۇن بولسا:
— ئەگەر ئىشەنمىسەڭ ئېرىم بىلەن
خوتۇنۇڭ بىللە بولغان چاغدا مەن سېنى
باشلاپ باراي، — دەپتۇ. لاتىپۇرۇش
قاتتىق دەرغەزەپكە كېلىپ ماقۇل بوپتۇ. ئۇ
خوتۇن پۇرسەت كۈتۈپ تۇرۇپ بىر كەچتە
لاتىپۇرۇشنى بىر ئۆيگە باشلاپ بېرىپتۇ. لا-
تىپۇرۇش ئۆيگە كىرگەنىكەن، ئۇنىڭ
خوتۇنى بىر توپ قاراقچىلار بىلەن ئولتۇر-
غانىكەن. شۇ ئان ئۆيدىكى قاراقچىلار
لاتىپۇرۇشنى باغلاپ تاشلاپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۆ-
يىگە بېرىپ بار يوق ماللىرىنى بۇلاپ
كېتىپتۇ.

* *

بىر ئادەمنىڭ شۇنداق كېلىشكەن بىر ساھىبجامال قىزى بار ئىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر قېرى باي ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. ئاتىسى قىزنىڭ قىلغان ئاھۇ – زارىغا قارىماي ئۇنى قېرى بايغا ياتلىق قىلىشقا ماقۇل بولۇپتۇ. قىز قاتتىق ئازاب ئىچىدە ئاخىرى ھىيلە ئىشلىتىپ قېرى بايغا مۇنداق بىر پارچە نامە ئەۋەتىپتۇ:

«ئاتام مېنى سىزگە بېرىشنى لايىق تاپتى. مەنمۇ سىزنىڭ ئىلىكىڭىزگە ئۆتۈشنى ناھايىتىمۇ خالايمەن. ئەمما سىزگە شۇ نەرسە ئېنىق بولسۇنكى مېنىڭ چېچىم ناھايىتى ئاقىرىپ كەتكەن. مېنى ئالغىلى كېلىشتىن بۇرۇن چوقۇم ماڭا خەۋەر قىلىۋەتسىڭىز، مەن چاچلىرىمنى قارىغا بوياۋالسام، ئەگەر ئۇنداق قىلمىسىڭىز مېنى كۆرگەندىن كېيىن كۆڭلىڭىز سوۋۇپ پۇشايماندا قالىسىز.»

بۇ نامىنى كۆرگەن قېرى باي قىزنى ئېلىشتىن يالتىيىپتۇ. ئارىدىن بىر نەچچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قىز ئۆزى ياخشى كۆرگەن يىگىت بىلەن توي قىپتۇ. بىر كۈنى قىز ئېرى بىلەن كوچىدا ھېلىقى قېرى باينى ئۇچرىتىپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— خۇداغا قەسەم بولسۇنكى، مېنىڭ چېچىمدا بىر تالمۇ ئاق يوق. يېشىم ئەمدىلا يىگىرمىنىڭ قارىسىنى ئالغان. ئەمما شۇنى بىلىڭكى ئەرلەر ئاياللارنىڭ ئىشقىدا قانچىلىك كۆيۈپ – پىشىپ يىغلىسا ئاياللارمۇ ئۆزلىرى ياخشى كۆرگەن ئەرلەر ئىشقىدا كۆيۈپ – پىشىپ يىغلايدۇ، — دەپتۇ.

شەيتانلارنىڭ ھىيلە – مىكرلىرى توغرىسىدا

شۇنداق رىۋايەت قىلىنىپتۇركى، بەنى ئىسرائىلدا بىر راھىب بار بولۇپ ئۇنىڭ ئىسمى بەرسەيسا ئىكەن. بىر كۈنى بىراۋ ئۇنىڭ ئالدىغا بىر قىزنى باشلاپ كېلىپ ئۇنىڭدىن قىزنىڭ ھالىدىن بىر مەزگىل خەۋەر ئېلىپ قويۇشنى ئىلتىماس قىپتۇ. راھىب بۇ ئىشتىن باش تارتىپ ئۇنىماپتۇ. ئەمما ئۇ كىشى تولا يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغاچقا ئاخىرى ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ قىز راھىبنىڭ قېشىدا ئامانەت قاپتۇ. بىر كۈنى شەيتان ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ قىز توغرىسىدا ئۇنىڭغا ۋەسۋەسە قىپتۇ. ئاخىر راھىبنىڭ كۆڭلى قىزغا ئېغىپ ئۇنىڭغا چېقىلىپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن قىز ھامىلىدار بولۇپ قاپتۇ. شۇ چاغدا شەيتان يەنە راھىبقا تەھدىد قىلىپ:

— ئەمدى قىزنىڭ ئەھلى كېلىپ ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرىدىغان بولسا سەن رەسۋا بولىسەن. شۇڭا قىزنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىغىن. قىزنىڭ ئەھلى كېلىپ سورىسا ۋاپات قىلدى دېگىن، — دەپتۇ. راھىب ئېزىپ قىزنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپتۇ. شەيتان بولسا قىزنىڭ ئەھلىنىڭ يېنىغا بېرىپ راھىبنىڭ قىلمىشلىرىنى ئېيتىپتۇ. قىزنىڭ ئەھلى دەرھال كېلىپ ئۇنىڭ ھالىنى كۆرۈپتۇ ۋە راھىبنى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈشكە تەمشىلىپتۇ. بۇ چاغدا شەيتان راھىبقا:

— مەندە بىر قىز بار ئۇنى ئۇلارنىڭ داۋاسىغا بېرەيلى شۇ چاغدا بۇ بالادىن قۇتۇلىسەن. ئەمما بىر شەرتىم باركى سەن ماڭا سەجدە قىلىشىڭ كېرەك، — دەپتۇ. راھىب ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ ئىككى مەرتەم

سەجدە قىپتۇ ۋە كاپىر بولۇپ كېتىپتۇ. ئەمما شەيتان شۇئان يوقاپ كېتىپتۇ. قىز ئەھلى يەنىلا راھىبنى ھالاك قىلىپ تاشلاپتۇ.

* *

ئىسرائىلىياتتا دەرەخكە چوقۇنىدىغان دەرەخپەرەست قەۋم بار ئەكەن. شۇ زامانلاردا ئابىد ئىسىملىك بىر ئەزىمەت ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ بۇ يەردە دەرەخپەرەست قەۋم بار ئىكەن دېگەن گەپنى ئاڭلاپ شۇ دەرەخنى كېسىپ تاشلاش ئۈچۈن پالتىسىنى كۆتەرگىنىچە يولغا چىقىپتۇ. يولدا شەيتان بىر شەيخنىڭ سۈرىتىگە كىرىپ ئابىدنىڭ ئالدىنى توساپتۇ ۋە:

— نەگە بارىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن پالانى دەرەخنى كېسىپ تاشلاش ئۈچۈن كېتىپ بارىمەن، — دەپتۇ ئابىد.

— سەن ئىبادەتنى تاشلاپ دەرەخ كېسىپ نېمە قىلىسەن؟ سەن ئۈچۈن دەرەخ كېسىشتىن ئىبادەت قىلىش ئەۋزەلدۇر. ماڭ. قايتىپ كېتىپ ئىبادىتىڭنى قىل، — دەپتۇ شەيتان.

— ياق، ياق، مېنىڭ ئىبادىتىم دەرەخنى كېسىپ تاشلاشتۇر، — دەپ يەنە يولغا راۋان بولماقچى بوپتۇ ئابىد. شەيتان:

— مەن سېنى دەرەخ كەسكىلى قويمايمەن، — دەپ ئۇنىڭغا ئېسىلىپ يولنى توسۇپتۇ. ئىككىيلەن بىر پەس قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئاخىر ئابىد شەيتاننى يىقىتىپ ئۇنىڭ شىللىسىغا مىنىپتۇ. بۇ چاغدا شەيتان بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپ:

— مېنى قويۇپ بەرسەڭ. مېنىڭ ساڭا قىلىدىغان بىر ئەھدىم باركى، ئۇ سېنى دەرەخ كېسىشتىن نەچچە ھەسسە پايدىغا ئىگە قىلىدۇ، — دەپتۇ.

— نېمە ئەھدىڭ بار؟ — سوراپتۇ ئابىد.

— سەن بىر دەرۋىش ۋە پەقىر ئادەمسەن. سېنىڭ پۇل - ماللىرىڭ بولسا ئىدى. ھەمسايە ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭغا سەدىقە قىلىپ بەرگەن بولاتتىڭ. بۇ دەرەخ كېسىشتىن نەچچە ھەسسە ساۋاپلىق ئىش ئىدى. شۇڭا مەن ساڭا ھەر كۈنى ئون تىللا كەلتۈرۈپ بېرەي قانداق؟ — دەپتۇ شەيتان. ئابىد تىللانىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ ماقۇل بوپتۇ ۋە دەرەخ كېسىشتىن يالتىيىپ شەيتاننى قويۇپ بېرىپتۇ.

ئابىد ئەھدە بويىچە ئەتىسى ئەتىگەندە ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا ياستۇقى يېنىدا ئون تىللا تۇرۇپتۇ. ئابىد خۇشال بولۇپ ئۇنى ئېلىپتۇ. ئىككىنچى كۈنىمۇ شۇ تەرىقىدە تىللانى ئېلىپتۇ. ئۈچىنچى كۈنى بولسا تىللا كۆرۈنمەپتۇ. ئابىد دەرغەزەپ بولۇپ پالتىنى كۆتەرگىنىچە دەرەخنى كېسىپ تاشلاش ئۈچۈن يەنە يولغا چىقىپتۇ. شەيتان يەنە ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى ئېلىشىشقا باشلاپتۇ. بۇ نۆۋەت شەيتان ئابىدنى يىقىتىۋاپتۇ ۋە ئۇنى خۇددى قۇچقاچ سىقىملىغاندەك كۆتۈرۈپ ئېلىپ يەرگە تاشلاپتۇ ۋە ئۇنىڭ شىللىسىگە مىنىپتۇ. ئابىد شەيتاندىن بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن:

— سەن قايسى كۈچۈڭ بىلەن مېنى يەڭدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. شەيتان:

— ھەيھات، ئاۋۋالقى قېتىم سەن ساپ نىيىتىڭ بىلەن خۇدا يولىدا كەلگەن

ئىدىك، ئەمما بۇ نۆۋەت تىللا ئۇچۇن كەلدىك. شۇڭا مەن غالىپ كەلدىم، — دەپتۇ شەيتان.

*　　*

نوشىرۋان ئادىلنىڭ زامانىدا بىر ئادەم پەيغەمبەرلىك داۋاسى قىپتۇ ۋە ئادەملەرگە: «ھالاكەتلىك ۋە پاجىئە پۈتكۈل خالايىق ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرمەكتە، مەيلى پۇقرا ياكى پادىشاھ بولسۇن ھېچقايسىسىنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق نەرسىسى يوق» دەپ ئادەملەر ئارىسىدا غەۋغا قوزغاپ قورقۇنچ ھەم قۇترانقۇلۇق پەيدا قىپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ تەسىرى كۈچىيىپ، بەزى كالتە ئەقىل ئادەملەر ئۇنىڭ كەينىگە كىرىپتۇ ۋە بىر مەزھەپ بولۇپ شەكىللىنىشكە باشلاپتۇ. بۇ ۋەقەدىن نوشىرۋان پادىشاھ ئەنسىرەپ ئۇ ئادەمنى پەم بىلەن ھالاك قىپتۇ. ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى بولسا شەھەر - شەھەرلەرگە قېچىپ جەمئىيەت ئامان تېپىپتۇ. ئەمما بۇ مەزھەپنىڭ تەسىرى تا ھازىرغىچە مەۋجۇت ئىكەن. چۈنكى شۇ مەزھەپتىكىلەردىن بىرەرسى ئۆلسە شەيتان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆلگۈچىنىڭ قىياپىتىگە كىرىپ ئادەملەر ئارىسىغا كېلىدىكەن ۋە: «مەن سىلەر بىلەن خوشلاشقىلى كەلدىم، سىلەرگە شۇنداق خەۋەر بېرىمەنكى پەيغەمبەرلىك داۋاسى ھەقتۇر. ئۇنىڭدا ھېچقانداق شەك يوقتۇر» دەپ يەنە كىشىلەر ئارىسىغا ئارازىلىق سېلىپ غايىب بولىدىكەن.

*　　*

ئەمىرۇل مۇئمىن ئۆمەر بىننى ئەلخەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مەجلىسلىرىدە شەيتانىنىڭ ئالدامچىلىقىغا تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە سۆھبەتلەر بولغانىدى. سۆھبەتداشلاردىن بىرى مۇنداق ھېكايەت قىلدى.

بىر كۈنى شام تەرەپكە سەپەر قىلىپ كېتىپ باراتتىم ھەمراھلىرىمدىن ئايرىلىپ قالدىم. كەچ بولدى باياۋاندا نېمە قىلىشىمنى بىلمەي تۇراتتىم، تۇيۇقسىز يىراقتىن بىر ئۆي كۆرۈندى. مەن ئۆي تەرەپكە ماڭدىم. قارىسام ئىشىك ئالدىدا بىر ساھىبجامال قىز ئولتۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭدىن:

— سىز بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ ئولتۇرىسىز؟ — دەپ سورىدىم.

— مەن قەرارالاھ دېگەن يەردىن بولىمەن. بۇ يەردە مېنىڭ بىر ئىگەم بار. ئۇ مېنى نەچچە ئاي بۇرۇن بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگەن. ئۇ ھەر كۈنى كۈندۈزى كېلىپ كېچىسى كېتىدۇ — دېدى. مەن ئۇنىڭدىن مەن بىلەن بىللە كېتىشنى ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ قورقۇپ ئۇنىمىدى. مەن ئۇنى قۇتقۇزۇپ كېتىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ ئاخىرى كېتىش قارارىغا كەلتۈردۈم ۋە ئۇنى تۆگەمگە مىندۈرۈپ ئېلىپ ماڭدىم. تاڭ سۈزۈلۈپ يورۇشقا باشلىغاندا ئەھتەر قۇشقا مىنىپ كېلىۋاتقان بىر دېۋىنى كۆردۈم. قىز ئۇنى كۆرۈپ:

— مېنىڭ ئىگەم كېلىپ قالدى. ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — دېدى. مەن تۆگىنى ياتقۇزۇپ ئەتراپىقا چەمبىرەك سىزدىم «قۇرئان» دىن ئايەتلەرنى ئوقۇپ، خۇدادىن مەدەت تىلىدىم. دېۋە بىزگە يېقىنلاپ كېلىپ بىر قارا ئادەمنىڭ سۈرىتىگە كىردى. مەن چەمبىرەكتىن چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتىم. بىز بىر - بىرىمىزنى

يېگەلمدۇق . دېۋە ئاخىرى ماڭا تەڭ كېلەلمەي ماڭا يېلىندى :

ــ ئەگەر قىزنى قايتۇرۇپ بەرسەڭ ساڭا ئۈچ ئىشنى قىلىپ بېرىمەن دېدى .

ــ قايسى ئۈچ ئىش ئۇ ؟ ــ دېدىم مەن .

ــ پېشانەمدىكى موينى كېسىپ ئالغىن . سەن قەيەردە قىيىنچىلىق تارتساڭ مەن شۇ يەردە هازىر بولىمەن ، ــ دېدى .

ــ سېنىڭ ئۇ تۈكۈڭنىڭ ماڭا هېچقانداق پايدىسى يوق ، ــ دەپ رەت قىلدىم مەن .

ــ ئۇنداق بولسا مېنىڭ نۇرغۇن تۆگىلىرىم بار . قانچىنى خالىساڭ شۇنچىنى ئال ، ــ دېدى ئۇ يەنە .

ــ قوي ئۇ نەرسىلىرىڭنى ، ئاقىل ئادەم ئېتىقادىنى دۇنياغا ساتمايدۇ ، ــ دېدىم مەن .

ئۇنداقتا مەن تىرىك بولساملا سېنىڭ خىزمىتىڭنى قىلاي ، دېدى دېۋە ئاخىرىدا .

ــ مېنىڭ ساڭا هېچقانداق هاجىتىم چۈشمەيدۇ ، دېدىمدە ئۇنى هالاك قىلدىم ۋە قىزنى ئېلىپ شامغا ئېلىپ كەتتىم .

«ئەجايىبۇل ـ مەخلۇقات ۋە غەرايىبۇل ـ مەۋجۇدات » ناملىق كىتابتىن ئېلىندى

بۇ ئەسەرنىڭ مەسئۇل مۇهەررىرى : قۇتلۇق قادىر

(بېشى 191 ـ بەتتە)

تۇرۇپ سېلىڭلار . هەرگىزمۇ قېچىپ كەتمىسۇن . ئۇنىڭ جېنىنى جەهەننەمگە يولغا سېلىڭلار » دەپ بۇيرۇپتۇ . خىزمەتكارلار :

ــ خوپ تەقسىر ، ــ دەپ قوللۇق بىلدۇرۇپ بولغاندىن كېيىن باينىڭ ئېيتقىنى بويىچە ئۇنىڭ بېشىدا هازىر بولۇپتۇ . باي بولسا قاتتىق قەي قىلىشقا باشلاپتۇ . پۇرسەت كۈتۈپ تۇرغان قۇچقاچ « پۇررىدە » ئۇچۇپ چىقىپتۇ . خىزمەتكارلار بولسا قۇچقاچنى شۇنداق دەرغەزەپ بىلەن ئۇرۇپتىكى قۇچقاچنىڭ جېنى جەهەننەمگە يولىماي ، توقماق بىلەن ئايپالتا باينىڭ بېشىغا تېگىپ تىنىم تاپماي ئۇنى جەهەننەمگە سەپەر قىلدۇرۇپتۇ . يېزا خەلقى بولسا شۇندىن بۇيان ئاچكۆز باينىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ .

ئېيتىپ بەرگۈچى قورغاس ناهىيىسىدىن : قادىر ئۇستام

رەتلىگۈچى : تۇراخۇن مۇهەممىدى .

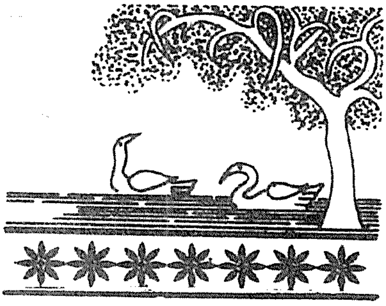

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئەپسانىلەر

زۆھرە يۇلتۇز

بۇرۇنقى زاماندا زۆھرە ئىسىملىك ناھايىتى چىرايلىق، ئەقىللىق بىر قىز بولغان ئىكەن. ئۇنىڭ چىراي ــ شەكلىنىڭ قاملاشقانلىقىغا، ئىشچانلىقىغا، ھەرقانداق ئىشنىڭ قولىدىن كېلىدىغانلىقىغا، ئادەملەرگە قارىتا كۆيۈمچانلىقىغا ئەتراپتىكى پۈتۈن ئادەملەر ھەيران قېلىپ ئاغزىنى تولدۇرۇپ سۆزلىشىدىكەن. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئارتۇقچىلىقى بىلەن زادىلا ماختانمايدىكەن، ھاكاۋۇرلۇق قىلمايدىكەن، ئۇنىڭ رەھىمسىز بىر ئۆگەي ئانىسى بولۇپ، ئۇ زۆھرەنى زادىلا كۆرەلمەيدىكەن، يوق باھانىلار بىلەن ئۇنى تىللاپ، ئاچچىقلاپ، ئېغىر ئىشلارغا سالىدىكەن. زۆھرە ئەتىگەندىن تارتىپ كەچكىچە ئىشلەيدىكەن. ئۆگەي ئانىسى ئۇنى قەستەن يىلانلار، يىرتقۇچ كۆپ قورقۇنچلۇق ئورمانلارغا ئەۋەتىدىكەن. زۆھرە ھېچقانداق قارشىلىق كۆرسەتمەي ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ئىشلارنى ئىشلەيدىكەن. ئۆگەي ئانىسى قانچىلىك ئاچچىقلانسىمۇ، قانچىلىك ئىشلەتسىمۇ، زۆھرە ئۆگەي ئانىسىغا ھېچقانداق يامانلىق قىلمايدىكەن. ئۇ دائىم ياخشىلىق قىلىشنىلا ئويلايدىكەن. قانداق قىلىپ بولمىسۇن ئۆگەي ئانىسىنى رازى قىلىشقا تىرىشىدىكەن. زۆھرەنىڭ شۇنداق سەۋرچانلىقى، شۇنداق چىداملىقلىقى ئۆگەي ئانىسىنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقىنى كەلتۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە زۆھرە ئەتىگەندىن كەچكىچە ئىشلەپ ناھايىتى چارچاپ قايتقاندىن كېيىن ئۆگەي ئانىسى ئاستى تۆشۈك تۇڭنى سۇ بىلەن توشقۇزۇشنى بۇيرۇپتۇ.

ــــ ئەگەر تاڭ ئاتقىچە تۇڭنى توشقۇزمىساڭ، ــــ دەپتۇ زۆھرەگە ۋارقىراپ، ــــ ئۆيگە كىرىمەن دەپ ئويلىما، ئۇ چاغدا سېنى قىيناپ ئۆلتۈرىمەن.

زۆھرە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماستىن ئەپكىشى بىلەن چېلەكلىرىنى كۆتۈرۈپ سۇغا كېتىپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن تارتىپ ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن قوللىرى تېلىپ، پۇتلىرى مىڭ تەستە ھەرىكەتلىنىپتۇ. قۇرۇق چېلەكلەرنى كۆتەرگەندە يەلكىلىرى سىقىراپ ئاغرىپ كېتىپتۇ. بۇ ناھايىتى چىرايلىق ئايدىڭ كېچە ئىكەن. ئاي ئاسماندىن كۈمۈشتەك نۇرلىرىنى يەرگە

تۆكۈپتۇ، پۈتۈن يەر يۈزى نۇرغا چۆمۈلۈپ، جىمجىت ياتماقتا ئىكەن.

يار بويىدىكى زۆھرە، بىر ئېقىۋاتقان سۇغا، بىر ئاسماندىكى ئايغا، بىر ئەتراپىغا قاراپ، چوڭقۇر ئويغا چۆمۈپتۇ. ئۆز ئانىسىنىڭ يېقىملىق سۆزلىرى، مېھىر - مۇھەببەتلىك ئىسسىق قوينى ئېسىگە چۈشۈپتۇ. شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ بەختسىزلىكىنى ئويلاپ ياشلىرى يۇزىنى بويلاپ يەرگە تامچىلاپتۇ. ئۇ يالغۇز ئېسەدەپ - ئېسەدەپ يىغلاپتۇ - دە «ئوف» دەپ بولۇپ چېلەكلىرىگە سۇ ئاپتۇ. سۇ بىلەن توشقان چېلەكلىرى ئۇنىڭ يەلكىلىرىنى تېخىمۇ بېسىپتۇ. ئۇ يەنە ئايغا قاراپتۇ. ئاي ھامان ئاسماندا نۇر چېچىۋاتقان ئىكەن. قىز ئۆزىنىڭ بەختسىزلىكىگە ئىچ - ئىچىدىن قايغۇرۇپتۇ. لېكىن بەختسىزلىكى ئۈچۈن ھېچكىمدىن ئاغرىنماپتۇ. ئۆگەي ئانىسىغىمۇ ھېچقانداق يامان ئويلاردا بولماپتۇ. شۇ چاغدا بىر يۇلتۇز ئېتىلىپ، دۇنيا تېخىمۇ نۇرلىنىپ كەتكەندەك بولۇپتۇ. زۆھرەنىڭ كۆڭلىدىمۇ ئاللىقانداق يەڭگىللەشكەندەك سېزىم پەيدا بولۇشقا باشلاپتۇ. كۆڭلىدە دائىم ياخشىلىقنىلا ئويلايدىغان زۆھرەنى بىر يورۇق يۇلتۇز كۆزىتىپ تۇرغان ئىكەن. مانا شۇ يۇلتۇز يەرگە ئېتىلىپ ئۇنى تېخىمۇ نۇرغا چۆمدۈرۈپ يۇقىرى كۆتۈرۈشكە باشلاپتۇ. زۆھرەنىڭ ئۆزىمۇ نەگىدۇر كۆتۈرۈلگىنىنى سېزىپ، چېلەكلىرى يېنىكلىگەندەك بوپتۇ. ئۇنىڭ يۈرىكىدىكى ئېغىر تۈگۈن يېشىلىپ، كۆڭلىدە ناھايىتى يېقىملىق، ناھايىتى يېنىك ۋە شېرىن تۇيغۇ كۈچىيىشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىك كۆزلىرىنى ئاچقان ھامان، ئۆزىنى ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆرۈپتۇ.

سىز ئەگەر ئاي تولغان چاغدا دىققەت قىلىپ قارىسىڭىز، ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەپكەشتە چېلەك كۆتۈرۈپ تۇرغان زۆھرە قىزنى ھازىرمۇ كۆرەلەيسىز. ئاينىڭ يېنىدا پارقىراپ يېنىپ تۇرغان ئەسلىدە زۆھرەنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتكەن يۇلتۇزنى كىشىلەر زۆھرە يۇلتۇزى دەپ ئاتاپتۇ.

قارىغاي نېمە ئۈچۈن قىش - ياز يېشىل ھەم چىرايلىق تۇرىدۇ؟

قەدىمكى زاماندا يەر يۈزىدە ناھايىتى چىرايلىق ئادەملەر ياشىغانىكەن. ئۇلار خۇش خۇي ھەم ساغلام ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلارنىڭ بېشىغا ئېغىر قايغۇ كەپتۇ. ئادەملەر ئۆلۈشكە باشلاپتۇ. ياش بالىلارمۇ، ساغلام يىگىتلەرمۇ، قېرىلارمۇ ئۆلۈپتۇ. ئادەملەر ئاپەتتىن قانداق قۇتۇلۇشنى بىلەلمەپتۇ. دەل بۇ جايدا باتۇرلۇقتا داڭقى كەتكەن بىر يىگىت بار ئىكەن. ئۇ خەلقنىڭ قايغۇ - ھەسرىتىگە چىداپ تۇرالماي، ئاتا - ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپتۇ - دە، ئابى ھايات سۈيىنى ئىزلەپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئاي ئۆتۈپتۇ، يىل ئۆتۈپتۇ. بەك ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، قېلىن ئورمانلاردىن ئۆتۈپ، ئېگىز تاغلاردىن ئېشىپتۇ. دېڭىزلارنى كېچىپتۇ. شۇنداق يۈرىۋەرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىدا كەڭ، ئازاد بىر سەھرا نامايان بوپتۇ. بۇ دېۋە پادىشاھلىقى ئىكەن. خېلى يۈرگەندىن كېيىن ئۇ چىرايلىق بىر سارايىنى ئۇچرىتىپتۇ. يىگىت توپتوغرا سارايغا قاراپ يول ئېلىپتۇ. ئۇ يەردە ئۇنى گۈزەل بىر قىز قارشى ئاپتۇ. ئۇ دېۋىنىڭ

www.uyghurkitap.com

ساربىيدا تۇتقۇنلۇقتا ياشاۋاتقان قىز ئىكەن . ئۇ يىگىتكە :

— تېز كېتىڭ ، بۇ يەردىن ، — دەپ يىلىنىشقا باشلاپتۇ ، — دېۋە قايتىپ كەلسە ئىككىمىزنى نابۇت قىلىدۇ .

— سۇنى ئالماستىن مەن ھېچنەگە كەتمەيمەن ، — دەپ يىگىت ئۆزىنىڭ نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ .

قىز ئۇنى بىر بۇلاق بويىغا ئېلىپ بېرىپتۇ . بۇلاقنىڭ ئەتراپىدا ياپيېشىل ئوت - چۆپلەر ، گۈل - چېچەكلەر ئۆسۈپ كەتكەن ، دەرەخلەردە قۇشلار سايراۋاتقانىكەن . بۇ ئابى ھايات بۇلىقى ئىكەن . يىگىت قاچىسىنى سۇغا توشقۇزۇپتۇ - دە ، قىز بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقىپتۇ . خوشلىشىۋاتقاندا قىز ئۇنىڭغا بىر ئەينەك بىلەن بىلەي بېرىپتۇ . بۇ نەرسىلەر تىلسىملىق كۈچكە ئىگە ئىكەن . ئازمۇ ئەمەس ، كۆپمۇ ئەمەس يول يۈرگەندىن كېيىن ئۇ ، دېۋىنىڭ قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قاپتۇ . مانا ، ئۇ يىگىتنى قوغلاپ يېتىشكە ئازلا قاپتۇ . يىگىت كەينىگە بۇرۇلۇپ ئەينەكنى تاشلاپتىكەن ، شۇ جايدا چوڭ دېڭىز پەيدا بوپتۇ . دېۋە دېڭىزدىن ئۆتكىچە خېلى كۆپ ۋاقت ئۆتۈپتۇ . يىگىت خېلى كۆپ يول بېسىۋاپتۇ . دېۋە يەنە قوغلاپ يېتەي دەپ قاپتۇ . كەينىگە بۇرۇلۇپ بىلەينى تاشلاپتىكەن ، ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ئېگىز تاغ ھاسىل بوپتۇ . يىگىت يەنە ھېسابسىز يول بېسىپتۇ . ئادەملەر ئارىسىغا بېرىپ يېتىشكىمۇ ئازلا قاپتۇ . لېكىن دېۋە ئاخىرى قوغلاپ يېتىپتۇ . يىگىت دېۋە بىلەن ئېلىشىشقا باشلاپتۇ . بەك كۆپ دەرەخلەرنى سۇندۇرۇپ تۈگىتىپتۇ . مانا ، دېۋە قىلىچى بىلەن يىگىتنىڭ قولىغا بىر چېپىپتىكەن ، يىگىتنىڭ قولىدىكى قاچا چۈشۈپ چېقىلىپتۇ . ئىچىدىكى سۈيى بولسا قارىغايلار ئۈستىگە تۆكۈلۈپتۇ . مانا شۇندىن بويان قارىغايلار مەڭگۈ يېشىل ، چىرايلىق بولۇپ قالغانىكەن .

شەپەرەڭ نېمىشقا يورۇقتا ئۇچمايدۇ ؟

ئۇنداقمۇ بوپتۇ ، مۇنداقمۇ بوپتۇ ، بۇرۇنقى زاماندا قۇشلار بىلەن تۆت پۇتلۇق ھايۋانلار ئارىسىدا ناھايىتى قاتتىق جەڭ بوپتۇ . ئۇ جەڭنى سۆزلەشكە باشلىسا ئېيتقانغا ئادەم ئىشەنمەيدۇ . مەن ساڭا ئېيتاي ، بىر تەرەپكە تۆمۈر قاناتلىق لاچىنلار ، چاڭگاك پۇتلۇق بۈركۈتلەر ، خەۋەرچى سېغىزخانلار ، ئۇزۇن پۇتلۇق قاقىرلار ، قۇشقاچلار ، تۆمۈر تۇمشۇقلار ، مۇشۇكياپىلاقلار دەمسىز ؛ ئىككىنچى تەرەپتە يايىللىق شىرلار ، ئېيىقلار ، بۆرىلەر ، قاپلانلار ، سېسىق كۈزەنلەر ، ھەتتا مۇشۇكمۇ قالماپتۇ . جەڭ شۇنداق دەھشەتلىك بوپتىكى ، ھاۋادا يۇڭلار ، پەيلەر توزۇپتۇ . مەلۇمكى شەپەرەڭمۇ شۇ يەردە بوپتۇ . مانا ، بىر مەزگىل قۇشلار يېڭىشكە باشلاپتۇ . شەپەرەڭ :

— بىز يېڭىمىز ، بىز ! — دەپ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇچۇپ يۈرۈشكە باشلاپتۇ . بۇمۇ ئەپلەشمەپتۇ ، بىر ۋاقىتتا تۆت پۇتلۇق ھايۋانلار يېڭىشكە باشلاپتۇ . تۇتامى يوق شەپەرەڭ ئاللىقاياقتىن ئۇلارنىڭ ئارىسىغا ئۇچۇپ چۈشۈپتۇ - دە ، قاناتلىرىنى يىغىۋېلىپ :

— بىز يەڭدۇق ، بىز يەڭدۇق ، — دەپ ۋارقىراشقا باشلاپتۇ .

ئاخىرى بۇ دەھشەتلىك قانلىق جەڭمۇ تۈگەپتۇ. ئىككى تەرەپ ئارىسىدا كېلىشىم تۈزۈلۈپ، قول قويۇلۇپتۇ. تىنچلىق ئەسلىگە كەپتۇ. ئەمدى كىم ئامان، كىم يوق، كىم قانداق جەڭ قىلغان — شۇلارنى سۈرۈشتۈرۈشكە باشلاپتۇ. بۇ ئىشتىن كېيىن ھەممىسىنىڭ ئەھۋالى مەلۇم بوپتۇ. پەقەت شەپەرەڭنىڭلا كىملەر تەرىپىدە تۇرۇپ سوقۇشقانلىقىنى بىلگىلى بولماپتۇ. بەزىلەر ئۇنى تۆت پۇتلۇقلار تەرەپتە دېسە، بەزىلىرى قۇشلار تەرەپتە دەيدىكەن. ئاخىرى قۇشلار، ھايۋانلار ئۇنى چاقىرىپ كەپتۇ.

شەپەرەڭ كېلىپ قارىسا، بىر تەرەپتە ھايۋانلار، بىر تەرەپتە قۇشلار تىزىلىپ تۇرغىدەك، — سەن شەپەرەڭ، قۇشلار تەرىپىدە تۇرۇپ سوقۇشۇپسەن، توغرىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. شەپەرەڭ قۇشلار تەرەپكە قاراپ:

— قۇشلار تەرەپتە تۇرۇپ سوقۇشماي كىملەر تەرىپىدە تۇرۇپ سوقۇششام بولاتتى؟ مېنىڭ قاناتلىرىم بارغۇ!

— ئۇنداقتا سەن قۇش بولۇپ تۇرۇپ، ھايۋانلار يەڭگەندە نېمە ئۈچۈن «بىز يەڭدۇق» دەپ تۆت پۇتلۇق ھايۋانلارنىڭ ئارىسىدا چىرىلداپ يۈردۈڭ؟ — دەپتۇ قۇشلار. شەپەرەڭ ھايۋانلارغا قاراپ:

— ھايۋانلار تەرىپىدە يۈرمەستىن مەن كىملەر تەرىپىدە يۈرەي؟ قاناتلىق دېگەچكە قۇش بولاتتىممۇ؟ مېنىڭ پەيلىرىم يوق، بۇ بارماقلىرىم ئارىسىدىكى نەرسىنى قانات دەپ ئويلاپ قالماڭلار. ئۇ پەقەت دۈمباقنىڭ يۈزىدىنلا ئىبارەت. ئەنە ئاراڭلاردا مېنىڭ قېرىندىشىم چاشقانمۇ ئولتۇرۇپتۇ. مېنىڭ ھايۋان ئىكەنلىكىمنى ئۇمۇ ئېيتىپ بېرەلەيدۇ، — دەپتۇ. چاشقان ھېچنېمە دېمەپتۇ. باشقا ھايۋانلار شەپەرەڭگە قاراپ:

— ھە، سەن شەپەرەڭ، ئۇنداق بولسا ئىككىلا تەرەپكە كۆچ قوشۇپ يۈرۈپتىكەنسەن - دە، بىز مۇنداق بىر نېمىنى ھايۋان قاتارىغا كىرگۈزمەيمىز. سەن بىزنىڭ ئارىمىزدىن كەت، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— سېنىڭ بىزگىمۇ كىرگىنىڭ يوق، — دەپتۇ قۇشلار، — سەن يا قۇش ئەمەس، يا ھايۋان ئەمەس، ئىككىلا تەرەپكە سېتىلىپ يۈرگەن سەندەك بىر نېمىنى بىزمۇ ئارىمىزغا ئالمايمىز.

شۇنداق قىلىپ شەپەرەڭ ئىككىلا تەرەپنىڭ ئىشەنچىسىدىن مەھرۇم بوپتۇ. ئىككىلا تەرەپ ئۇنى ئۆزىنىڭكى دەپ تونۇماپتۇ. ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك؟ كېلەچەكتىمۇ ئىككى يۈزلۈك قىلىپ بىزنى يەنە ئالداپ يۈرمىسۇن، دەپ ئويلىشىپتۇ - دە، قۇشلار مۈشۈكياپىلاققا ئۇنى نازارەت قىلىشنى تاپشۇرۇپتۇ. ھايۋانلار بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن نازارەت قىلىپ يۈرۈشكە مۈشۈكنى سايلاپتۇ.

مانا شۇنىڭدىن بۇيان شەپەرەڭنىڭ كۈنى تۈگەپتۇ. ئۇ ئاينىڭ يورۇغىدىنمۇ، قۇياشنىڭ يورۇغىدىنمۇ مەھرۇم بولۇپتۇ. كېچىسى ئۇنى مۈشۈكياپىلاق، كۈندۈزى مۈشۈك تۇتۇۋېلىشقا مارايلا تۇرىدىكەن. شۇڭلاشقا ئۇنىڭغا كۈندۈزىمۇ، كېچىسىمۇ تام تۆشۈكىگە كىرىپ مۆكۈپ يېتىشلا قاپتۇ. پەقەت كۈن پېتىپ قاراڭغۇ ئەمدىلا چۈشكەن چاغدا، (كۈننىڭ يورۇغىمۇ، ئاينىڭ يورۇغىمۇ يوق چاغدا) مۈشۈك بىلەن مۈشۈكياپىلاقنىڭ كۆز-

لىرى باغلانغان ئارىلىقتا، شەپەرەڭ مۆككەن جايىدىن چىقىپ، ئۇچىدىكەن ــ دە، ئاي چىقىشى بىلەن يەنە تۆشۈككە كىرىپ غايىپ بولىدىكەن.

نېمە ئۈچۈن تۇنجى يامغۇر تامچىسى قۇلۇلىنىڭ ئاغزىدا مەرۋايىتقا، يىلاننىڭ ئاغزىدا زەھەرگە ئايلىنىدۇ؟

ياز يېتىپ كېلىشى بىلەن، ئاسماندىن تۇنجى شىپالىق يامغۇر يېغىشقا باشلايدۇ. جان ــ جانىۋارلار باشلىرىنى كۆتۈرۈپ ئاغزىلىرىنى ئېچىپ، تۇنجى يامغۇر تامچىلىرىنى يۇتۇۋېلىشقا تىرىشىدىكەن. شۇ چاغدا دېڭىز قۇلۇلىسى سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ ئاغزىنى ئېچىپتۇ ۋە ئاغزىغا يامغۇر تامچىسى چۈشۈشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. دېڭىز قۇلۇلىسىنىڭ كۆڭلىدە ئادەملەرگە، بارلىق جان ــ جانىۋارلارغا ياخشىلىق قىلىشتەك ئوي بولغاچقا مۇنداق دەپتۇ.

ــ ھەي، شۇ شىپالىق تۇنجى يامغۇرنىڭ بىرەر تامچىسى ئاغزىمغا تامغان بولسىچۇ! ئاشۇ تامچىدەك دۈگىلەك ــ دۈگىلەك نەرسىلەرنى ياساپ چىقىراتتىم، دۇنيادا ئۇنىڭدىنمۇ چىرايلىق، ئۇنىڭدىنمۇ قىممەتلىك نەرسە بولماس ئىدى. ئادەملەر ئۇنى بويۇنلىرىغا، پېشانىلىرىگە تاقىۋالغان بولاتتى، ــ دەپ ياخشى تىلەك تىلەيدىكەن.

مانا ئاخىر تۇنجى يامغۇر تامچىسى دېڭىز قۇلۇلىسىنىڭ ئاغزىغا تېمىپتۇ. ئۇنىڭ نىيىتىنىڭ ياخشىلىقىدىن تامغان تامچىلار قىممەتلىك چوڭ ــ چوڭ مەرۋايىتقا ئايلىنىپتۇ. كىشىلەر ئۇنى دېڭىز ئاستىغا چۆكۈپ، ئىزلەپ تېپىپتۇ، ئېسىل تاش ئورنىدا قەدىرلەپ باش كىيىملىرىگە، بويۇنلىرىغا تاقاپ يۈرۈشكە باشلاپتۇ.

يىلانمۇ شۇ چاغدا ئاغزىنى ئېچىپ كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇمۇ تىلەك تىلەيدىكەن. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلى ياۋۇز بولغاچقا، تىلىكىمۇ ياۋۇزلۇقتىن ئىبارەت ئىكەن.

ــ ھەي، ئاشۇ تۇنجى يامغۇرنىڭ قۇدرەتلىك تامچىلىرى مېنىڭ ئاغزىمغىلا تامغان بولسىچۇ! مەن دۇنيادىكى جان ــ جانىۋارلارنى قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى بىلەتتىم! ئاچچىقى بىلەن قېرىپ تۈگەتكىدەك تولىمۇ ئاچچىق بولغان دەھشەتلىك بىر نېمىگە ئايلاندۇرغان بولاتتىم. يامغۇر تامچىسى مېنىڭ ئاغزىمغىلا چۈش! ــ دەپ تىلەيدىكەن.

يىلاننىڭ تىلىكىمۇ ئىجاۋەت بوپتۇ. تۇنجى يامغۇر تامچىلىرى ئۇنىڭ ئاغزىغىمۇ تېمىپتۇ. تامغانلىرى ھەددىدىن ئارتۇق ئاچچىق بولغان زەھەر تامچىسىغا ئايلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن:

ــ چاقىمەن، ئۆلتۈرىمەن! ھەممىڭلارنى تۈگىتىمەن! ــ دەپ گىژىلدايدىكەن. شۇڭلاشقا ئادەملەر ئۇنى كۆرگەن يەردە ئۆلتۈرىدىكەن.

نېمە ئۈچۈن ئىت بىلەن مۈشۈك بىر ــ بىرىگە دۈشمەن بولۇپ قالغان؟

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئىتنى ئىگىسى بەك ناچار بېقىپتۇ. بىچارە ئىت كۈندىن ــ كۈنگە ئورۇقلاپ بىر تېرە بىر ئۇستىخان بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى شۇ ئاۋۇلنىڭ ئاقساقىلى ئۇنى كۆرۈپ ئىتنى ئاياپتۇ. ئۇنى ئۆزىنىڭ يېنىغا چاقىرىۋېلىپ:

— سەن كېچىچە ئۇخلىماستىن خوجايىنىڭنىڭ ئۆي جايىنى ساقلايسەن . كۈندۈزى ئۇنىڭ مال ـ ۋارانلىرىغا قارايسەن . ماڭ ، خوجايىنىڭغا ئېيت ، سېنى بۇنداق ئاچ قويمىسۇن ، ئەمدى ئۇ ئاشلىقىم ئوخشىمىدى ، دېسە ، مانا مەن سېنىڭ قولۇڭغا ماۋۇ قەغەزنى بېرىمەن ، يېڭى ئاشلىق چىقىشى بىلەنلا سېنى ئوبدان بېقىپ سەمرەتسۇن . ئۇ چاغدىمۇ سېنى ئوبدان باقمىسا ، ئۇنىڭغا ماۋۇ پەرماننى كۆرسەتكىن ! — دەپ ئاقساقال ئۇنىڭغا تامغا بېسىلغان بىر ۋاراق قەغەزنى تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ . ئىت قەغەزنى ئېلىپ كېتىپتۇ . ئاغزىدىمۇ تۇتۇپ قاراپتۇ . قولىدىمۇ تۇتۇپ بېقىپتۇ ، نەگىمۇ قويۇشنى بىلەلمەپتۇ .

— ئاغزىمدا تۇتسام نەملىشىدۇ ، ھاۋشىسام ئاغزىمدىن چۈشۈپ كېتىدۇ ، قولۇمدا تۇتسام يىرتىلىدۇ . توختا ، مۈشۈك ساقلاپ بەرسۇن ، — دەپتۇ ـ دە ، مۈشۈككە قەغەزنى كۆرسىتىپ :

— دوستۇم مۈشۈك ، مانا بۇ ماڭا يۇقىرىدىن چۈشكەن ئۇلۇغ قەغەز ، مېنىڭ ئۇنى ساقلايدىغان جايىم يوق ، سەن ئۆيدە تۇرىسەن ، شۇڭلاشقا مەن ئۇنى ساڭا ئامانەت قىلىپ قويۇپ تۇرىمەن . كۈزدە خوجايىنىمىز خامانني يىغىشتۇرغاندىن كېيىن مەن ئۇنى سەندىن ئېلىۋالىمەن ، سەن قەغەزنى ياخشى ساقلا ، — دەپتۇ . مۈشۈك سىلىققىنا « بولىدۇ » دەپ قە-غەزنى ئېلىپتۇ ـ دە ، ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ . لېكىن مۈشۈك ئىتنىڭ غېمىنى قىلىپ ئولتۇراتتىمۇ ؟ شۇ كېچ ، كۈن سوغاق بولغاچقا ، ئۇ ئىسسىنىش ئۈچۈن مەشنىڭ ئىچىگە كىرىپ يېتىپتۇ . ئىتنى ، تاپشۇرۇقنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ ئامانەتنى شۇ يەردە قالدۇرۇپ قويۇپتۇ . ئەتىسى مەشكە ئوت يېقىپتىكەن ، ئىتنىڭ قەغىزىمۇ شۇ يەردە كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىپتۇ .

مانا يازمۇ تۈگەپتۇ ، يامغۇرلار يېغىپ ئاشلىق ئوخشاپتۇ . ئۆيدە نانمۇ ، ئاش ـ تائامىمۇ تەييارلىنىشقا باشلاپتۇ . ئادەملەرنىڭمۇ ، مۈشۈكنىڭمۇ قورسىقى تويۇپتۇ . لېكىن خوجايىنى بۇ قېرى ئىتقا يەنىلا قارىماپتۇ . ئۇ ھامان ئاچ قالىدىكەن . سەۋەبى ، ئۇنىڭ خوجايىنىدىن نان دەۋا قىلىش ئۈچۈن قولىدا قەغىزى يوق . خائىن مۈشۈكتىن سورىسا ھازىر تۈزۈك جاۋابمۇ بەرمەستىن ، تىر ـ مىر قىلىپ ئىتنىڭ يېنىدىن ئۇچقاندەك ئۆتۈپلا كېتىدىكەن .

شۇنىڭدىن بۇيان ئىت مۈشۈكنى كۆرۈشى بىلەن ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئېتىپ :

— ئىر ، ئىر ! ... مېنى ئاچ قالدۇردىڭ ! — دەيدىكەن . مۈشۈك بولسا :

— پىرىخ ، پىرىخ ! ... پىرغۇ يوق ! — دەپ يۇڭلىرىنى تىكەنلەشتۈرۈپ ئۆيى تەرەپكە قاراپ چاپىدىكەن .

شۇنىڭدىن بۇيان ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقمۇ ئاخىرلىشىپتۇ . ھېلىمۇ ئۇمۇر بويىچە ئىرىلدىشىپ — مىرىلدىشىپ ، ئىت ـ مۈشۈك بولۇپ ياشايدىكەن .

تاتارچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى : **مىرقەدەم مۇھەممەد يارۇف**

بۇ ئەپسانىلەرنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى : **مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن**

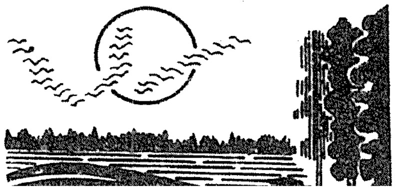

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

مېنىڭ ئىككى يارىم با ،
بىرى ئالىم ، بىرى زالىم .
بىرىگە ئانچە مەيلىم يوق ،
بىرى كۆڭلۈمدىكى يارىم .

بۇگۈن ئۈچ كۈندىن بىرى ،
يارنى كۆرمەيدۇ كىشى .
كۆرۈپ كۆرمەسكە سالسا ،
تىرىك ئۆلمەمدۇ كىشى .

باغقا كىرمەك ئاساندۇر ،
جۇرا بولغاندىن كېيىن .
يارنى سۆيمەك ئاساندۇر ،
مەيلى بولغاندىن كېيىن .

يار مېنگەن تۇرۇق ئاتنىڭ ،
ئوك قۇلىقىدا ئەن بار .
قوقماي چىققىن تالاغا ،
ئىشىك تۈۋىدە مەن بار .

هاۋاما هاۋامدۇر ،
قار ـ يامغۇر ياغا مىدۇر .
قىز ئۈچۈن يىگىت ئۆلمەك ،
شەرىئدە راۋامدۇر .

كۆيۈمەن كۆيۈمەن ،
قېشى قاراغا كۆيىمەن .
قېشىغا قاراپ تۇرۇپ ،
شېكەر لېۋىگە سۆيىمەن .

ئەرزى قىلاي خۇما كۆزگە ،
خۇما كۆزنىڭ سۆزى ئۆزگە .
دەردىدە تولا يىغلاپ ،
سالام ئېيتاي جېنىم سىزگە .

ئېگىز دۆڭنىڭ يېنىدا ،
خۇيما بوپتۇ ئالمىلار .
ئالمىدەك يارى تۇرۇپ ،
يامانى سۆيگەن لالمىلا .

ئەنتىم بارەي ، ئەنتىم بار ،
يانچۇغۇمدا قەنتىم بار .
يار ئايرىلىمەن دەيدۇ ،
ئايرىلماسقا شەرتىم بار .

يارىم بەردى بەش ئالما ،
بەشلىسى قوينۇمدا .
ئۇخلاپ چۆچۈپ ئويغانسام ،
يارىم قولى بوينۇمدا .

يۇقىرىدىن چۇشۇپ كېلىپ ،
پەنجىرەگىدىن تاش ئاتتىم .
يارىم سىز ئۇخلاپ قاپسىز ،
تەمبۇر چېلىپ ئويغاتتىم .

ئىتىم ئۇركۇپ كىرمەيدۇ ،
غازى بارمىكىن كۆلدە .
قىچقارسامۇ چىقمايدۇ ،
ئېرى بارمىكىن ئۆيدە .

بۇ تاغلار ، ئېگىز تاغلا ،
تېشى بار ، توپىسى يوق .
ۋەدىسىدە تۇرمىغان يارنىڭ ،
دەردى بار ۋاپاسى يوق .

ھاۋادىكى لاچىننى ،
تور بىلەن تۇتاي دەيمەن .
ئالتۇن قارا كۆز يارنى ،
سۆز بىلەن يۇتاي دەيمەن .

ئىشىكىڭدىن ئۆتىمەن ،
ئۆتكىنىمنى تۇيدۇڭمۇ ؟
توخۇ ئىككى چىلىلدى ،
بىر چىقمايسەن ئۆلدۇڭمۇ !

ئىشىكىڭدىن ئۆتسەم مەن ،
تەمبۇرۇڭنىڭ ئاۋازى .
يۇرۇ كۆمنى كۆيدۈرگەن ،
كۆينىكىڭنىڭ پەرۋازى .

ئىشكىنىڭ ئالدىدا سىدە ،
ئاتقا سىلىپ بىرەي بىدە .
مەريەم خاننىڭ دەردىدە ،
بولدى يۇرۇ كۆم زىدە .

ئات مىنسەممۇ ئوينايمەن ،
مىنمىسەممۇ ئوينايمەن .
قىزنىڭ ھەشىمى تولا ،
جۇگان بىلەن ئوينايمەن .

لەيلى قازاق قىسماڭلار ،
توزۇپ كىتىدۇ يەرگە .
قىزنىڭ ھەشىمى تولا ،
تىگىپ كىتىدۇ ئەرگە .

جان دەيمۇ ، جۇگان دەيمۇ ،
جۇگاننىڭ خالىنى دەيمۇ .
كىيگىنى شايى كۆڭلەك ،
قول سالغىنىنى دەيمۇ .

كىتىپ بارغان جۇگاننىڭ ،
نىمە خىيالى بار ئىكەن .
بىر بىسىپ ، يىنىپ قاراپ ،
كىمگە مەيلى بار ئىكەن .

يار بىلەن بارايمۇ مەن ،
يولىدا قالايمۇ مەن .
كۆكۆل بەرمىگەن يارنىڭ ،
كۆڭلىنى ئالايمۇ مەن .

سىنىڭ يارىڭ ئوبدانمۇ ؟
مىنىڭ يارىم ئوبدانمۇ ؟
شامال چىقسا پۇرايدۇ ،
قولىدا گۈل تۇتقانمۇ ؟

مەيگە چۈشكەن بىلەن ،
ھىچ نەلەر كۆرۈنمەيدۇ .
يارنىڭ كۆزىگە قاراپ ،
ئۆتكەن كۈن بىلىنمەيدۇ .

قۇرغۇيۇم ئۇچۇپ كەتتى ،
تۇرپان يولىغا قاراپ .
كۆزۈمنىڭ گۆھىرى كەتتى ،
يارنىڭ يولىغا قاراپ .

ئىتىمنى قويىۋەتتىم ،
يىگى چىققان قىياقلارغا .
يار دەردى مۇنداق بولسا ،
چىقىپ كىتەي يىراقلارغا .

ئاق سارايدىن چىقتى يارىم ،
چىن تاۋانى پۇر كۆنۈپ .
قولىدا زەيتۇنە ياغلىق ،
تال چىۋىقتەك تولغۇنۇپ .

تال ئۇچى تالغا تىگەمدۇ ،

تال ئۈچى تالغا يىراق .
مەيلىمىز سىزگە چۈشۈپتۇ ،
ئۆيىڭىز ئاندىن يىراق .

ئۆي يىراقى بولسا بولسۇن ،
كۆڭۈل يىراقى بولمىسۇن .
ئىككىمىزنىڭ ئالدىدا ،
ۋەدە يالغان بولمىسۇن .

ئاقىنە كۆينەك كىيىپسىز ،
ئاق تىكەنلەر ئىلمىسۇن .
كۆككىنە كۆينەك كىيىپسىز ،
كۆك تىكەنلەر ئىلمىسۇن .
ئىككىمىز ئاشىق بولايلى ،
ئۆيدىكىلەر تۇيمىسۇن .
ئۆيدىكىلەر تۇيسا ، تۇيسۇن ،
ۋەدە يالغان بولمىسۇن .
ۋەدىسىدە تۇرمىغان ،
ھەرگىز ئىنسان بولمىسۇن .

* * *

چىشىڭىزنىڭ ئاقلىغى ،
غۇنچە تۇرادۇر .
لىۋىڭىزنىڭ تاتلىغى ،
تىلنى يارادۇر .

قىشىڭىز قازى بولۇپ ،
يۇرتنى سورايدۇر .
كۆزىڭىز ئويناپ تۇرۇپ ،
جاننى ئالادۇر .

ھەر كۈنى سىزنى يەنە ،
كۆرگۈم كېلەدۇر .
قۇچۇغۇمغا ئېلىپلا ،
سۆيگۈم كېلەدۇر .

ئىلىدىن چىققان يىگىتنىڭ ،
تونى بار ، تۈگمىسى يوق .
بېشىغا گۈل قىسىپتۇ ،
گۈلى بار غۇنچىسى يوق .
گۈلنى ئالدىم كۆپكە سالدىم ،
كۆپتە ھاراق بار ئىكەن .
ئوڭ قولۇمغا ھاراق ئالدىم ،
سول قولۇمغا شام چىراق ،
شام چىراقتا كۆيگىچە ،
مەشرەپتە كۆيگەن ياخشىراق .

ئۆستەڭ بويىدا يالپۇز ،
يالپۇزنىڭ شېخى يالغۇز .
ئەقىللىق مېنىڭ يارىم
يىغلاپ يۈرگىدەك يالغۇز .

ئۆستەڭنىڭ تىگى لايدۇر ،
دەسسىسەم لىغىرلايدۇ .
يارىمنى خىيال قىلسام
يۈرۈكۈم جىغىلدايدۇ .

ئۆستەڭنىڭ تىگى قاتتىق ،
چاپاي دېسەم كەتمەن يوق .
دەردىمنى ئېيتاي دېسەم ،
ماڭا ئوخشاش دەردمەن يوق .

ئېيتىپ بەرگۈچى : **سەيپۇللا ئاخۇن** .
رەتلەپ نەشرگە تەييارلىغۇچى : **ئەنۋەر تۇردى** .
بۇ بېيىتلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى : **مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن** .

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

مخالف قرا کون منه بر بجه کون   کاغیغ اشیغی توتوب کیچه تون   بولوب ایردی حالا اوذ نجه کیچه   که بولدی خلایق ایشی دز کاجه

باز ایردیکه شمشاد اطلیغ درخت   کسب و ریغاجی رخشینه بوقت   ایرقیلدی افسوس و رختنی کوروب   دیدیکم مونه حیف قلدینک دب

بولا دیدی حاجی قنه صاز دوقینه بیز   ایماس شاهی نیناب قیزیدین عزیز   ملیکم نینک اولمیش کمیں حالی خراب   کیبچه دا ایرشه قوبار یوب تراب

امیر یغلاب سالدی بوسوزنی دیکاج   که ایدین کون اولتوردی بولدی سحج   بناکه بولوا ایردی توره صقلیه   کتیب اویقوغه خلقی نینک یعنه فتنه

ستنردین بردق جقتی بر ماجرا   سوران غلغله کوب عظیمی بلا   خواجه عمری بوابشلاراد جون قلب فذ   قیوب ایردی قیغالسینی بند قلب

امیر ایلادی اوذنی پاره بیجان   قوقوب یوردی یغلاب پیاده روان   کلیب لبنی هور توره بیک دشبودم   که تا شلاب مونه بولغه قویدی قدم

خواجه عمر سب آرقدین تیز تون   تو توب بردی یا غلیق قیلمایی الاون   امیر اوشبو یاغلیق فی الفان زمان   یقلدی یوشیدین کتیب شوالزمان

میز الیب یا بوزی لارا وشبو حال   خواجه عمر یلا لغد هور و رمحال   که بختنک حرامزاده قیلغان ایشی   که بو قیتوز مالاب قویمیش ایردی کیشی

جهار سو قرانکغو ایدی بو کیجه   تو توب تورمیش ایدیکه ستمشر بجه   که اوز خلقنی بیامایی اوشبو رنک   بولوب مخلبه قیلدی بر سخت جنک

ابولعالی دیبع رتانو ر جای دوکوب   اولوبد و رکشی الله مینک ایکی یوز   قلیب لشکرینی قلیب کو رکرد   که دردا وستیکا بولدی بیلم اوشبو درد

بولوب صبح صادق تا نک اتتی بها   خواجه عمر سب کلدی باد صبا   بیبا بصورتیں سرو خادیم بولوب   جیدوق یغلادیکه ملازم بولوب

و سرو خادیم اشبو توی ادجون   بدخشانو یا رمیش ایدی کویی اوجن   انینک صورتیده بولوب اوشبو ایر   که یغلاب ایدی لشاهی الدی خبر

جبین کلدی بیم لشاهی کاشیغه   اوزن پاره قیلدی ادوب باشیغه   که اکاه بولوب اشاه مونداغ بیلیب   که بختنک کا قویدی بشارت قلیب

که بختنک قوقوب دیدی ای والیده   ملیکم تریک یغلاما نک بیهوده   قبول قیلمایین یغلادی الجهان   میندلدی بختنک کاشیغه روان

دیدیکیم یماید و ملیکم طعام   یتادور که اوچ ایرته دین صبح شام   ملیکم کا قیلدو رسه هر کیم غذا   بریب انه مینک تنک قیلغوم ابزا

خادم عمر دیدی باریب کاشیغه   مونه قیلماسام سرو خادیم اطلم   ملیکم منی من کرکورنی اشیغه   اوجوب قال سون دینا دا رفتیم

بس بو سوزنی بیان   دیدیکم وحالا ملیکم قیبان   حرامزاده بختنک دیدی ای خدیم   ملیکم نه مونداغ برشو میش ایدیم

فندهان حقیب اورده بیک کاشیغه   که آهسته بار غیل انینک کاشیغه   کیشی لوی یاسون اوشبو سرا هی   بوسوزنی دیدیم ایسج بیلب تا بینی

بوسوزدین خواجه عمر بولوب کامران   کلیب بو ملیکه کاشیغه بیهان   اوزینی تونوشتی کوزینی قیب   طعام بیم بیدوردی انکا سکا بیب

اذ زنی بر توبو بیل بریب دیدی آل   الیب حقیقت امیر کاشیغه و محال   بولاد کلیب هو شیغا امیر   بیان قلدیلار اوشبو تقریر

امیر بیلمادی قیلدی سوز بهر رنک   خواجه عمر دیدی کلتور ایسه کونک   اوکونی اجیب کلمایین تا ادوم   قبول بولمادی سیزکا قیلغان سوزم

خواجه عمر قوقوب کلمیش ایردی کیچه   یا تیب رخلایق با الشیدا نجه   بولوب باشی قاردین توره بو طریق   قیاو رفرق کیتی بر لادان با خالیق

خود ... الاوزیعنی مصناب باشن قلیب   بو لعب سرو خادیم کیبی اوز قلیب   سرنا تیب الیب کلدی نی کاشیغه   بولار سالادی قوی اوشتو ر دیب اشیغه

www.uyghurkitap.com

源泉 (布拉克)(维吾尔文)总53期

بۇلاق (پەسىللىك ژۇرنال) ئومۇمىي 53 - سان

MAGAZINE OF BULAK UIGHUR LANGUAGE (QUARTERLY)

新疆人民出版社编辑出版
(乌鲁木齐市解放南路348号)
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
中国国际图书贸易总公司国外发行
全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جۇڭگو خەلقئارا كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ

国内统一刊号：CN65—1063/I
本刊代号：58—108定价：2.90元
ISSN1005—0876/国外代号Q1118

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
ۋەكالەت نومۇرى: 108 — 58 ، باھاسى: 2.90
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋەكالەت نومۇرى: Q1118

11>
9 771005 087006